Lịch sử Phật giáo Việt Nam thời Trịnh Nguyễn phân tranh, Tập 1 (Nguyễn Hiền Đức)

Lịch sử Phật giáo

Lõch sûã Phêåt Giaáo VIÏåÄT NAM thúâi Trõnh Nguyïîn phên tranh Têåp 1: LÕCH SÛÃ PHÊÅT GIAÁO ÀAÂNG NGOAÂI

-1-

CÛÃ NHÊN GIAÁO KHOA SÛÃ HOÅC C.C VÙN MINH VIÏåT NAM

Lòch söû Phaät giaùo

VIET NAM ^

•

thúâi Trinh Nguyïîn phên tranh Têåp 1: LÕCH SÛÃ PHÊÅT GIAÁO ÀAÂNG NGOAÂI

Nhaâ xuêët baãn Töíng húåp TP.Höì Chñ Minh - 2006

-2-

-3-

LÔØI GIÔÙI THIEÄU
Cuûa HOØA THÖÔÏNG THÍCH TRÍ QUAÛNG
Tröôûng Ban Hoaèng Phaùp Trung Öông
Giaùo Hoäi Phaät Giaùo Vieät Nam
OÂng Nguyeãn Hieàn Ñöùc laø Nhaø Nghieân cöùu Söû Phaät Giaùo ñaõ töøng coäng taùc vôùi Baùo Giaùo Ngoä vaø vieát nhöõng baøi söu khaûo coù giaù trò. Hoâm nay, oâng ñaõ hoaøn thaønh ñöôïc taùc phaåm “Lòch Söû Phaät Giaùo Ñaøng Ngoaøi: 1593-1802” vaø gôûi taëng toâi, xin yù kieán. Toâi nhaän thaáy ñaây laø moät coâng trình söu taäp coâng phu, coù giaù trò. Toâi hoan hyû giôùi thieäu ñeán taát caû moïi ngöôøi muoán tìm hieåu lòch söû Phaät giaùo ñeå hieåu bieát theâm veà nhöõng ñieàu caàn bieát treân böôùc ñöôøng thaêng hoa tri thöùc.

Muøa An Cö, Phaät lòch 2543-1999
HOØA THÖÔÏNG THÍCH TRÍ QUAÛNG
TRÖÔÛNG BAN HOAÈNG PHAÙP TRUNG ÖÔNG
GIAÙO HOÄI PHAÄT GIAÙO VIEÄT NAM
-4-

-5-

Lúâi múã àêìu Boä saùch “Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam” baét ñaàu ñöôïc bieân soaïn töø naêm 1979, sau nhieàu naêm nghieân cöùu taøi lieäu, ñi ñeán caùc chuøa coå, caùc di tích lòch söû trong khaép caû nöôùc, baûn thaûo boä saùch hoaøn thaønh böôùc ñaàu vaøo naêm 1992, goàm baûy quyeån vôùi hôn 5.000 trang: 1. Lòch söû

Phaät giaùo Vieät Nam (töø thôøi Du nhaäp ñeán ñôøi Lyù). 2. Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam: thôøi Nhaø Traàn (1225- 1400). 3. Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam: thôøi Nhaø Hoà - Leâ - Maïc (1400-1592). 4. Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Ngoaøi (1593-1802). 5. Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Trong (1558-1802). 6. Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam: thôøi Nhaø Nguyeãn (1802-1945). 7. Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam: thôøi Hieän ñaïi (1945- 1992). Naêm 1993, baét ñaàu xin pheùp xuaát baûn quyeån "Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Trong". Sau nhieàu trôû ngaïi, khoù khaên, ñeán ñaàu naêm 1995, saùch môùi ñöôïc xuaát baûn nhôø söï giuùp ñôõ cuûa Ban Bí thö Trung öông Ñaûng, Ban Toân giaùo Chính phuû vaø Cuïc Xuaát baûn. Ñeán nay (naêm 1999), boä Lòch Söû Phaät giaùo Vieät Nam laïi ñöôïc in tieáp, vôùi quyeån "Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Ngoaøi " (1593 - 1802).

-6-

Nhaân ñaây, chuùng toâi traân troïng chaân thaønh tri aân söï giuùp ñôõ cuûa Nhaø Xuaát baûn Toân giaùo, Cuïc Xuaát baûn, Nhaø Xuaát baûn Toång hôïp Thaønh phoá Hoà Chí Minh. Ngoaøi ra, chuùng toâi cuõng khoâng queân ôn caùc baäc tieàn boái veà Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam: OÂng Traàn Vaên Giaùp, Thöôïng toïa Maät Theå, Tieán só Leâ Maïnh Thaùt, ... Chuùng toâi chaân thaønh caûm taï söï giuùp ñôõ nhieät tình cuûa Ñaïi ñöùc Nhaät Töø, Ñaïi ñöùc Thoâng Thieàn, Ñaïi ñöùc Chôn Quang, hoïc giaû Lyù Vieät Duõng, cuøng caùc vò truï trì caùc chuøa khaép trong nöôùc maø chuùng toâi ñaõ ñeán nghieân cöùu. Maëc duø ñaõ coá gaéng heát söùc mình vôùi söï caån troïng toái ña trong vieäc nghieân cöùu vaø bieân soaïn, nhöng quyeãn saùch naøy khoù coù theå traùnh ñöôïc nhöõng thieáu soùt hoaëc laàm laãn do haïn cheá nhieàu maët cuûa taùc giaû, cuõng nhö vì taøi lieäu veà lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam voán ñaõ ít, laïi chöa ñöôïc söu taäp ñaày ñuû. Vì vaäy, kính mong caùc baäc tieàn boái, caùc thieän tri thöùc vaø caùc hoïc giaû nieäm thöù , giuùp theâm taøi lieäu, yù kieán ñeå bieân soaïn laïi hoaøn haûo hôn trong kyø taùi baûn. Hy voïng qua quyeån "Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Ngoaøi " naøy, cuõng nhö quyeån "Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Trong " tröôùc ñaây, ñoäc giaû coù ñöôïc nhöõng nhaän ñònh môùi toát ñeïp hôn vaø thaáy ñöôïc nhöõng tinh hoa cuûa Phaät giaùo Vieät Nam, ñeå cuøng goùp söùc khoâi phuïc laïi giaù trò chaân thöïc, söï phong phuù vaø söï thaâm saâu cuûa Phaät giaùo Vieät Nam voán ñaõ bò mai moät vaø môø nhaït trong theá kyû qua. Ñoàng thôøi, cuõng hy voïng laø trong theá kyû XXI, Phaät giaùo Vieät Nam ñöôïc phuïc höng vaø phaùt trieån röïc rôõ nhö thôøi Lyù - Traàn, goùp phaàn trong vieäc giaùo hoùa chuùng sinh ñem laïi hoøa bình, thanh tònh vaø an laïc cho ñaát nöôùc, cho theá giôùi vaø coõi Ta baø giaû taïm naøy.

Muøa Phaät Ñaûn naêm Kyû Maõo (1999) NGUYEÃN HIEÀN ÑÖÙC

-7-

Lúâi dêîn nhêåp Tröôùc ñaây, moät soá saùch cho raèng Phaät giaùo du nhaäp vaøo Vieät Nam vaøo ñaàu kyû nguyeân Döông lòch nhöng qua söï tích "Chöû Ñoàng Töû vaø coâng chuùa Tieân Dung", chuùng ta thaáy raèng coù theå Phaät giaùo ñaõ du

nhaäp vaøo Vieät Nam ngay töø thôøi Huøng Vöông. Sau ñoù Phaät giaùo baét ñaàu phaùt trieån vaøo theá kyû ñaàu kyû nguyeân Döông lòch vôùi söï tích "Coâng chuùa Baùt Naøn" ñi tu ôû chuøa Tieân La vaøo thôøi Tröng Vöông (naêm 40-43), truyeän "Man Nöông" vôùi Taêng só Khaâu Ñaø La ôû chuøa Daâu (chuøa Phaùp Vaân) vaøo thôøi Só Nhieáp cai trò Giao Chaâu (naêm 187-226). Tieáp theo ñoù, Phaät giaùo Vieät Nam phaùt trieån höng thònh töø cuoái theá kyû II, III vôùi söï xuaát hieän Trung taâm Phaät giaùo Lieân Laâu (Luy Laâu). Trung taâm Phaät giaùo Lieân Laâu ôû Vieät Nam phaùt trieån cuøng thôøi vôùi Trung taâm Phaät giaùo Laïc Döông vaø Trung taâm Phaät giaùo Baønh Thaønh cuûa Trung Quoác, nhieàu taêng só ngoaïi quoác, ña soá laø caùc taêng só cuûa caùc nöôùc Thieân Truùc (AÁn Ñoä) döøng chaân ôû Giao Chaâu hoaèng hoùa moät thôøi gian tröôùc khi qua Trung Quoác. Ngoaøi ra, vaøo cuoái thôøi Ñoâng Haùn (25-220), chieán tranh, loaïn laïc xaûy ra khaép nöôùc Trung Hoa, nhaát laø vuøng kinh ñoâ Laïc Döông, khieán cho moät soá nhaø trí thöùc vaø taêng só ôû ñoù, goàm caû ngöôøi Trung Hoa vaø ngöôøi ngoaïi quoác (AÁn Ñoä, Nhuïc Chi, Khöông Cö…) ñaõ phaûi chaïy taûn cö sang tò naïn ôû Giao Chaâu. Vì vaäy Trung taâm Phaät giaùo Lieân Laâu phaùt trieån vaø höng thònh vôùi nhieàu nhaø Phaät hoïc vaø taêng só noåi tieáng nhö: Maâu Baùc, Ma Ha Kyø Vöïc, Chi Cöông Löông Laâu, Khöông Taêng Hoäi, Haøn Laâm, Bì Nghieäp, Traàn Tueä, Ñaïo Thanh, Ñaïo Cao, Phaùp Minh… coù theå Khöông Taêng Hoäi ñaõ thaønh laäp phaùi thieàn Lieân Hoa ôû Lieân Laâu thôøi ñoù . Vaøo theá kyû V, tröôùc khi Sô Toå Thieàn toâng Trung Hoa laø Boà Ñeà Ñaït Ma ñeán Trung

-8-

Quoác (naêm 520), ôû Giao Chaâu ñaõ coù nhieàu taêng só hoaèng hoùa noåi tieáng nhö Ñaøm Hoaèng, Hueä Thaéng, Thích Ñaïo Thieàn… Sau khi Thieàn toâng phaùt trieån ôû Trung Hoa, ñeä töû cuûa Toå Taêng Xaùn (Toå thöù ba) laø Tyø Ni Ña Löu Chi ñaõ sang Vieät Nam khai saùng phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi vaø tieáp theo ñoù, Thieàn sö Voâ Ngoân Thoâng cuõng töø Trung Quoác sang Vieät Nam hoaèng hoùa, thaønh laäp phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng. Caùc phaùi thieàn ôû Vieät Nam thôøi ñoù: Phaùi Lieân Hoa, phaùi Tyø Ni Ña Löu Chi, phaùi Voâ Ngoân Thoâng phaùt trieån maïnh vôùi caùc Thieàn sö Nam Döông (Thaàn Hoäi), Ñònh Khoâng, Thoâng Thieän, La Quí, Voâ Ngaïi, Phaùp Thuaän, Caûm Thaønh, Thieän Hoäi, Vaân Phong, Chaân Löu (Quoác sö Khuoâng Vieät)… Vua Lyù Thaùi Toå khai saùng trieàu ñaïi nhaø Lyù, ñaõ ñöôïc tu hoïc ôû caùc chuøa töø nhoû vaø leân ngoâi vôùi söï giuùp ñôõ cuûa Thieàn sö Vaïn Haïnh, Ña Baûo … neân caùc vua nhaø Lyù ñeàu suøng moä ñaïo Phaät vaø heát loøng hoä trì Phaät phaùp. Vaøo thôøi nhaø Lyù (1010-1225), ngoaøi caùc phaùi thieàn treân, Thieàn sö Thaûo Ñöôøng (thuoäc phaùi Vaân Moân cuûa Trung Quoác) thaønh laäp theâm phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng. Caùc phaùi thieàn Lieân Hoa, Tyø Ni Ña Löu Chi, Voâ Ngoân Thoâng vaø Thaûo Ñöôøng phaùt trieån röïc rôõ vaøo thôøi ñaïi nhaø Lyù vaø ñaàu thôøi ñaïi nhaø Traàn. Vaøo ñaàu theá kyû thöù XIII, truyeàn thoáng phaùi thieàn ôû nuùi Yeân Töû ñaõ manh nha vôùi Thieàn sö Hieän Quang, Quoác sö Phuø Vaân, Thieàn sö Tieâu Dao, vua Traàn Thaùi Toâng, Thöôïng só Tueä Trung… Sau khi xuaát gia (naêm 1299), vôùi phaùp hieäu laø Höông Vaân Ñaïi Ñaàu Ñaø, hay

Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng ñaõ keát hôïp caùc phaùi thieàn Lieân Hoa, Tyø Ni Ña Löu Chi, Voâ Ngoân Thoâng, Thaûo Ñöôøng vaø sôn moân Yeân Töû ñeå thaønh laäp neân phaùi thieàn Truùc Laâm, ñaëc tröng cuûa Thieàn toâng Ñaïi Vieät. Phaùi thieàn Truùc Laâm phaùt trieån maïnh vôùi quan nieäm "tu nhaäp theá", vöøa tu vöøa hoøa nhaäp trong cuoäc ñôøi ñeå phoå ñoä chuùng sinh; theo truyeàn thoáng cuûa Luïc Toå Hueä Naêng, tu thieàn trong "töù oai nghi", vöøa hoaït ñoäng trong cuoäc soáng xaõ hoäi, vöøa tu thieàn, vöøa hoaèng truyeàn Phaät phaùp. Phaùi thieàn

-9-

Truùc Laâm phaùt trieån khaép nöôùc, caùc buoåi thuyeát phaùp ñöôïc toå chöùc ôû nhieàu chuøa. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaân du khaép nöôùc, vöøa baøi tröø meâ tín dò ñoan, vöøa phoå truyeàn Phaät phaùp, giaûng daïy veà Thieàn hoïc. Theo yù chæ cuûa Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng, Toân giaû Phaùp Loa ñaõ ñöùng ra toå chöùc khaéc baûn in boä Ñaïi Taïng kinh vôùi hôn 5.000 quyeån, trong ñoù goàm luoân caû moät soá saùch cuûa caùc Thieàn sö Vieät Nam. Phaùi thieàn Truùc Laâm noåi tieáng vaøo thôøi ba vò Toå ñaàu tieân: Truùc Laâm, Phaùp Loa, Huyeàn Quang vaø caùc Thieàn sö Thaïch Laâu, Thaïch Ñaàu, Ñaïo Tieàm, Ngu OÂng, Voâ Sôû, Lieãu Minh, Huyeàn Saùch, Thieân Nhieân, Toâng Caûnh, Phaû Traéc, Höông Traøng, Phaùp Ñaêng, Phaùp Khoâng ... Baûo Phaùc, Baûo Saùt vaø caùc vua Traàn Thaùi Toâng, Thaùnh Toâng, Minh Toâng cuøng caùc cö só Voâ Sôn OÂng, Nguyeân ÖÙc, Nguyeãn Söôûng ... Sau khi nhaø Minh ñoâ hoä Vieät Nam (1407-1427) vaø nhaø Haäu Leâ leân ngoâi (1428-1527) Phaät giaùo bò suy hoaïi, phaùi thieàn Truùc Laâm bò maát daáu, khoâng coøn thaáy truyeàn thöøa. Vaøo thôøi nhaø Maïc (1527-1592) Phaät giaùo môùi ñöôïc phuïc höng chuùt ít vì coøn chòu aûnh höôûng ñeán chieán tranh. Ñeán theá kyû XVII, Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi môùi xuaát hieän vôùi danh nghóa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø ñaõ ra söùc phuïc höng phaùi thieàn naøy. Ngoaøi ra, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng cuøng ñeä töû laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi cuûa phaùi thieàn Laâm Teá cuûa Trung Hoa sang Ñaøng Ngoaøi hoaèng hoùa ñaõ tieáp thu theâm tinh hoa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, vaø hai phaùi thieàn Truùc Laâm-Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi gaàn nhö saùt nhaäp vaøo nhau. Ñeán thôøi Thieàn sö Chaân Nguyeân vaø caùc Thieàn sö Chaân Hieàn, Chaân Nhö, Chaân Hæ, Chaân Tueä, Chaân An ... ôû Ñaøng Ngoaøi, hai phaùi thieàn naøy trôû thaønh nhö thuoäc truyeàn thoáng Truùc Laâm-Yeân Töû vaø tieáp tuïc truyeàn thöøa höng thònh cho ñeán thôøi nhaø Nguyeãn.

TOÙC TIEÂN NAÊM 2000 NGUYEÃN HIEÀN ÑÖÙC

- 10 -

LÕCH SÛÃ PHÊÅT GIAÁO ÀAÂNG NGOAÂI Nöåi dung chñnh

- Toång Quan Phaät Giaùo Ñaøng Ngoaøi (1593-1802). ..... - Chöông I: Truyeàn Thoáng Truùc Laâm - Yeân Töû ..... - Chöông II: Hoøa Thöôïng Chuyeát Coâng Vôùi Phaùi Thieàn Laâm Teá Ôû Ñaøng Ngoaøi. - Chöông III : Toå Sö Höông Haûi Vôùi Phaùi Thieàn Truùc Laâm Ôû Ñaøng Ngoaøi. - Chöông IV :

Thieàn Sö Chaân Nguyeân Vôùi Söï Song Haønh Cuûa Hai Phaùi Thieàn Truùc Laâm-laâm Teá. - Chöông V: Phaùi Thieàn Taøo Ñoäng Ôû Ñaøng Ngoaøi. - Chöông VI: Thieàn Sö Laân Giaùc Vôùi Phaùi Lieân Toâng. - Chöông VII : Caùc Tyø Kheo Ni Ôû Ñaøng Ngoaøi. - Chöông VIII: Caùc Chuùa Tròng Vaø Vua Leâ Vôùi Phaät Giaùo Ñaøng Ngoaøi. - Chöông IX: Caùc Coâng Trình Truøng Tu Chuøa Coå Ôû Ñaøng Ngoaøi. - Chöông X: Phaät Giaùo Ñaøng Ngoaøi Thôøi Taây Sôn. - Chöông XI: Thieàn Sö Haûi Löôïng Vôùi Thieàn Vieän Truùc Laâm. - Chöông XII: Aûnh Höôûng Phaät Giaùo Trong Vaên Hoïc Baéc Haø

- 11 -

TÖÍNG QUAN

Phêåt Giaáo Àaâng Ngoaâi (1593 - 1802)

Phaät giaùo Ñaïi Vieät phaùt trieån vaø höng thònh döôùi ñôøi nhaø Lyù (1010-1224) vaø nhaø Traàn (1224-1400). Khi nhaø Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät (1407-1427), vua nhaø Minh ñaõ phaù huûy neàn vaên hoùa cuûa Ñaïi Vieät, tòch thu vaø thieâu huûy heát taát caû kinh saùch cuûa Ñaïi Vieät, ñaäp phaù caùc di tích vaên hoùa (bia ñaù, ñeàn mieáu...). Rieâng veà Phaät giaùo, ñôøi nhaø Traàn ñaõ coù in laïi boä Ñaïi Taïng kinh hôn 5.000 quyeån, trong ñoù in laïi haàu heát kinh saùch cuûa boä Ñaïi Taïng kinh ñôøi nhaø Nguyeân cuûa Trung Hoa vaø in theâm vaøo ñoù moät soá kinh saùch cuûa Phaät giaùo Vieät Nam (do caùc taêng só Vieät Nam bieân soaïn; töø khi Phaät giaùo môùi du nhaäp vaøo Ñaïi Vieät cho ñeán ñôøi Traàn, coù nhieàu taêng só taøi ñöùc bieân soaïn caùc saùch raát coù giaù trò). Nhaø Minh ñaõ cho tòch thu ñem veà Trung Quoác hoaëc thieâu huûy heát caùc kinh saùch Phaät giaùo cuûa Ñaïi Vieät, sau ñoù nhaø Minh laïi cho ñöa sang Ñaïi Vieät caùc kinh saùch trong boä Ñaïi Taïng kinh cuûa Trung Hoa; nhö vaäy, taát caû caùc kinh saùch do caùc taêng só Vieät bieân soaïn ñeàu bò tòch thu ñöa veà Trung Hoa hoaëc bò thieâu huûy. Sau khi Bình Ñònh vöông Leâ Lôïi ñaùnh baïi quaân Minh (naêm 1427), quaân Minh thoûa thuaän ruùt quaân veà nöôùc; nhaø Minh laïi baét buoäc vua Leâ Thaùi Toå phaûi tìm con chaùu cuûa nhaø Traàn ñeå ñöa leân ngoâi; vì vaäy, vua Leâ Thaùi Toå nhôø caùc ñaïi thaàn vaø caùc boâ laõo trong nöôùc daâng bieåu leân vua nhaø Minh noùi raèng: Hoaøng gia nhaø Traàn khoâng coøn ai ñeå noái ngoâi nöõa, ñeå xin vua nhaø Minh saéc phong cho vua nhaø Leâ.

- 12 -

Vaøo ñôøi nhaø Traàn, Phaät giaùo Ñaïi Vieät thoáng nhöùt laïi döôùi danh nghóa "Phaùi thieàn Truùc Laâm", Hoaøng gia nhaø Traàn saùng laäp phaùi thieàn Truùc Laâm, vì vaäy, phaùi thieàn Truùc Laâm cuõng nhö Phaät Giaùo ñôøi nhaø Traàn lieân heä chaët cheõ vôùi Hoaøng toäc nhaø Traàn. Moät soá ñoâng Hoaøng toäc vaø caùc ñaïi thaàn nhaø Traàn ñeàu quy y trong phaùi thieàn Truùc Laâm. Do ñoøi hoûi cuûa nhaø Minh, vua Leâ Thaùi Toå muoán cuûng coá quyeàn haønh nhaø Leâ, baét buoäc laø phaûi tieâu dieät nhaø Traàn. Muoán tieâu dieät heát nhaø Traàn thì caùc vua nhaø Leâ cuõng phaûi dieät Phaät giaùo ñeå tröø taän goác nhaø Traàn. Do aùp löïc

chính trò thôøi ñoù, nhaø Haäu Leâ phaûi ngaàm aùp duïng chính saùch dieät Phaät giaùo, do ñoù, phaûi naâng ñôõ Nho giaùo ñeå thay theá cho Phaät giaùo. Chính vì lyù do ñaëc bieät naøy maø döôùi ñôøi Haäu Leâ (1427-1527) Nho giaùo höng thònh, Phaät giaùo haàu nhö khoâng coøn hoaït ñoäng, sinh hoaït Phaät giaùo khoâng ñöôïc ñeà caäp ñeán trong caùc saùch söû cuûa trieàu ñình nhaø Haäu Leâ. Cuõng vì lyù do chính trò ñoù, moät soá hoaøng toäc nhaø Traàn vaø caùc thieàn sö phaùi Truùc Laâm ñaõ phaûi vaøo röøng nuùi aån tu, moät soá khaùc phaûi boû xöù, qua laùnh naïn ôû ngoaïi quoác, coù theå vaøo vuøng ñaát Ninh Hoøa, Dieân Khaùnh cuûa Chieâm Thaønh, hoaëc vaøo taän ñeán vuøng löu vöïc soâng Ñoàng Nai cuûa Chaân Laïp hoaëc qua Trung Quoác (vuøng Quaûng Ñoâng...). Ñeán ñôøi nhaø Maïc (1527-1593), Phaät giaùo ñöôïc phaùt trieån trôû laïi chuùt ít, nhöng vì tình traïng chieán tranh (thôøi Nam-Baéc trieàu: Nhaø Maïc ôû mieàn Baéc phaûi ñaùnh deïp nhaø Leâ Trung Höng ôû mieàn Thanh Hoùa- Ngheä An), neân cuõng bò haïn cheá. Nhö vaäy, chuùng ta thaáy raèng: trong suoát hai theá kyû 15 vaø 16, nhaát laø döôùi thôøi nhaø Haäu Leâ (1427-1527), Phaät giaùo Ñaïi Vieät bò suy thoaùi traàm troïng. Trong luùc ñoù, Nho giaùo ñöôïc naâng ñôõ neân phaùt trieån maïnh vaø Nho giaùo baét ñaàu höng thònh trong thôøi Haäu Leâ. Ñeán thôøi TròNh-Nguyeãn phaân tranh (1600-1778), Phaät Giaùo môùi ñöôïc phuïc höng vaø phaùt trieån trôû laïi ôû caû hai mieàn: Ñaøng Ngoaøi (Baéc Haø) vaø Ñaøng Trong (Nam Haø). Sau khi vaøo traán thuû Thuaän Hoùa (1558), nhaát laø töø naêm 1600, chuùa Nguyeãn Hoaøng quyeát ñònh chaêm lo xaây döïng vaø phaùt trieån laõnh thoå Ñaøng Trong (xöù Thuaän-Quaûng) ñeå choáng laïi chuùa TròNh ôû Ñaøng Ngoaøi. Caùc chuùa Nguyeãn ñeàu chaêm lo cuûng coá vaø phaùt trieån Ñaøng

- 13 -

Trong ngaøy caøng höng thònh. Caùc chuùa Nguyeãn haàu heát ñeàu suøng moä ñaïo Phaät, heát loøng hoä trì Phaät giaùo, nhôø ñoù Phaät giaùo ñaõ phuïc höng ôû Ñaøng Trong vaø ngaøy caøng phaùt trieån maïnh. Ngoaøi ra, sau maáy theá kyû noäi chieán töông taøn: chieán tranh Nam- Baéc trieàu giöõa nhaø Maïc vaø nhaø Leâ Trung Höng (1543-1593), ñeán chieán tranh TròNh-Nguyeãn (1600-1672)..., ngöôøi daân Vieät thaáy roõ nhöõng ñau khoå cuûa cuoäc ñôøi... thaáy roõ söï voâ thöôøng, giaû taïm cuûa cuoäc ñôøi. Muoán tìm laïi nôi nöông töïa, an uûi veà tinh thaàn neân höôùng veà toân giaùo. Nhôø ñoù, Phaät giaùo phuïc höng ngaøy caøng phaùt trieån ôû caû Ñaøng Trong vaø Ñaøng Ngoaøi. ÔÛ Ñaøng Ngoaøi, Phaät giaùo baét ñaàu phuïc höng sau khi Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (Thieàn sö Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát) thuoäc phaùi thieàn Laâm Teá cuøng ñeä töû töø Trung Quoác sang hoøa hôïp vôùi nhöõng tinh tuùy cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm coøn truyeàn laïi trong thôøi suy taøn cuûa Phaät giaùo Ñaïi Vieät, ñem laïi moät sinh khí môùi giuùp cho Phaät giaùo ôû Ñaøng Ngoaøi ñöôïc chaán höng maïnh meõ. Khoaûng naêm 1664, Thieàn sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät sang Trung Quoác tham hoïc theo phaùi thieàn Taøo Ñoäng cuûa Hoøa thöôïng Tònh Chu treân nuùi Phöôïng Hoaøng ôû Hoà Chaâu. Sau saùu naêm chí thaønh tu hoïc, ñaït ñöôïc toâng chæ cuûa thieàn, Thieàn sö Thuûy Nguyeät trôû veà nöôùc phoå truyeàn phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi. Toå sö Thoâng Giaùc- Thuûy Nguyeät

cuøng ñeä töû laø Thieàn sö Toâng Dieãn-Chaân Dung keát hôïp tinh hoa cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng cuûa Trung Quoác vôùi phaùi thieàn Truùc Laâm cuûa Ñaïi Vieät saùng taïo thaønh phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi coù nhöõng ñaëc tröng rieâng cuûa Thieàn toâng Ñaïi Vieät. Tieáp ñoù, naêm 1682, Toå sö Minh Chaâu-Höông Haûi cuøng khoaûng 50 ñeä töû töø boû Ñaøng Trong ra Ñaøng Ngoaøi, ñem theâm nhöõng tinh hoa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Trong phoå truyeàn ôû Ñaøng Ngoaøi . Vôùi thôøi gian caùc thieàn sö cuûa caùc phaùi thieàn Laâm Teá, Taøo Ñoäng vaø Truùc Laâm ôû Ñaøng Ngoaøi hoøa hôïp nhau ñeå cuoái cuøng chaán höng vaø saùng taïo ñem laïi sinh khí môùi cho truyeàn thoáng Thieàn toâng Yeân Töû cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaïi Vieät; ngoaøi ra, caùc vua Leâ chuùa Tròng, vöông phi, cung taàn cuøng caùc quan töôùng trong trieàu ñình vaø caùc thieän nam tín nöõ ôû Ñaøng Ngoaøi cuõng chí taâm hoïc ñaïo vaø heát loøng hoä trì Phaät phaùp, nhôø ñoù Phaät giaùo Ñaøng Ngoaøi phuïc höng vaø phaùt trieån maïnh vôùi

- 14 -

nhieàu thieàn sö noåi tieáng nhö: Chaân Nguyeân - Chaùnh Giaùc, Chaân An - Tueä Tónh, Chaân Truù - Tueä Nguyeät, Chaân Lyù - Hieån Maät, Nhö Nguyeät, Nhö Ñöùc, Nhö Nhaøn, Nhö Trí, Nhö Sôn, Nhö Hieän (Nguyeät Quang) vaø Thöôïng só Cöùu Sinh hay Thieàn sö Nhö Tröøng-Laân Giaùc saùng laäp theâm phaùi Lieân Hoa (sau naøy ñoåi thaønh Lieân toâng) giuùp cho Phaät giaùo phoå truyeàn khaép Ñaøng Ngoaøi. Ngoaøi ra, caùc vua Leâ, chuùa Tròng, cuøng caùc vöông phi, cung taàn... ñaõ thöïc hieän raát nhieàu caùc coâng trình truøng tu hoaëc xaây döïng laïi môùi caùc chuøa coå noåi tieáng ôû Ñaïi Vieät thôøi Lyù vaø thôøi Traàn, nhôø ñoù khoâi phuïc laïi phaàn naøo söï höng thònh huy hoaøng cuûa Phaät giaùo Vieät Nam thôøi Lyù vaø thôøi Traàn. Chính nhôø caùc coâng trình xaây döïng vaø truøng tu chuøa chieàn naøy maø ngaøy nay chuùng ta môùi coù theå thaáy ñöôïc phaàn naøo thôøi hoaøng kim cuûa Phaät giaùo Ñaïi Vieät thôøi xöa vôùi caùc chuøa coå nhö: chuøa Daâu, Quyønh Laâm, Phoå Minh, chuøa Phaät Tích, chuøa Buùt Thaùp, chuøa Thaày, chuøa Keo, chuøa Taây Phöông, chuøa Tieân Löõ, chuøa Ñaäu... Vaøo ñaàu thôøi Taây Sôn, chieán tranh laøm cho Phaät giaùo bò suy thoaùi, chuøa chieàn bò hö hoaïi; ñeán thôøi vua Caûnh Thònh (1792-1802), Haûi Löôïng (töùc Ngoâ Thôøi Nhieäm), cuøng moät soá huynh ñeä nhö Haûi AÂu, Haûi Huyeàn, Haûi Hoøa... coá gaéng chaán höng laïi phaùi thieàn Truùc Laâm. Vì vaäy, Phaät giaùo ôû Ñaøng Ngoaøi (1592-1802) chæ bò suy yeáu moät thôøi gian ngaén trong thôøi Taây Sôn, ñeán thôøi nhaø Nguyeãn, Phaät giaùo phuïc höng vaø phaùt trieån trôû laïi.

- 15 -

CHÛÚNG 1

Truyïìn thöëng Truác Lêm - Yïn Tûã

Phaùi thieàn Truùc Laâm ñöôïc thaønh laäp vaøo ñôøi nhaø Traàn. Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (Traàn Nhaân Toâng) thaønh laäp phaùi thieàn Truùc Laâm vôùi yù ñònh thoáng nhaát Phaät giaùo Ñaïi Vieät ; vì tröôùc ñoù, vaøo thôøi nhaø Lyù, Phaät giaùo

Ñaïi Vieät coù ba phaùi thieàn: Phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi, phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng, phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng, ngoaøi ra coù theå coøn coù moät soá chi phaùi thieàn khaùc nöõa. Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng xuaát gia vôùi phaùp danh laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø (hay Höông Vaân Ñaïi Ñaàu Ñaø) thaønh laäp phaùi thieàn Truùc Laâm ñeå keát hôïp caùc phaùi thieàn ôû Ñaïi Vieät vaøo thôøi ñoù. Phaùi thieàn Truùc Laâm noåi danh vôùi ba vò Toå ñaàu tieân laø: Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, Toân giaû Phaùp Loa vaø Toân giaû Huyeàn Quang, nhöng thöïc ra, phaùi thieàn Truùc Laâm baét nguoàn töø truyeàn thoáng ôû nuùi Yeân Töû, neân ngöôøi ta thöôøng goïi laø Truùc Laâm-Yeân Töû. Vò Toå sö khai sôn truyeàn thoáng Yeân Töû laø Toå sö Hieän Quang (1183-1222). Toå sö Hieän Quang thuoäc phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng, nhöng thöïc ra, thieàn sö theo hoïc raát nhieàu thaày: Luùc ñaàu theo hoïc vôùi Thieàn sö Thöôøng Chieáu ôû chuøa Luïc Toå, sau ñoù laïi theo hoïc vôùi Thieàn sö Trí Khoâng ôû chuøa Thaùnh Quaû, tieáp theo ñoù, Thieàn sö Hieän Quang laïi vaøo ñeán Ngheä An, theo hoïc vôùi Thieàn sö Phaùp Giôùi treân nuùi Uyeân Tröøng. Cuoái cuøng , Thieàn sö Hieän Quang môùi veà aån tu treân nuùi Yeân Töû. Sau khi Toå sö Hieän Quang vieân tòch, noái tieáp truyeàn thoáng Yeân Töû laø Quoác sö Phuø Vaân (hay Vieân Chöùng-Ñaïo Vieân?), Thieàn sö Ñaïi

Ñaêng, Thieàn sö Tieâu Dao, Thieàn sö Hueä Tueä... Thuoäc truyeàn thoáng Yeân Töû luùc ñoù coøn coù vua Traàn Thaùi Toâng (ñeä töû cuûa Quoác sö Phuø Vaân), Thöôïng só Tueä Trung (ñeä töû cuûa Thieàn sö Tieâu Dao) ... Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng xuaát gia vôùi phaùp danh laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, thaønh laäp phaùi thieàn Truùc Laâm chòu nhieàu aûnh höôûng cuûa truyeàn thoáng Yeân Töû nhö treân, nhaát laø chòu aûnh höôûng cuûa Thöôïng só Tueä Trung. Vì vaäy, muoán hieåu roõ söï phuïc höng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Ngoaøi, chuùng ta caàn xem sô löôïc qua veà truyeàn thoáng Truùc Laâm-Yeân Töû nhö sau: A - Nuùi Yeân Töû - queâ höông cuûa Phaùi thieàn Truùc Laâm. B - Caùc thieàn sö thuoäc truyeàn thoáng Yeân Töû: Hieän Quang, Phuø Vaân, Ñaïi Ñaêng, Tieâu Dao, Hueä Tueä, Traàn Thaùi Toâng, Thöôïng só Tueä Trung. C - Tam Toå Truùc Laâm (ba vò Toå cuûa Truùc Laâm): Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, Phaùp Loa, Huyeàn Quang. Trong chöông naøy, chuùng toâi chæ löôïc qua veà haønh traïng cuûa caùc thieàn sö thuoäc truyeàn thoáng Yeân Töû vaø haønh traïng cuûa Tam Toå Truùc Laâm, chöù chuùng toâi khoâng ñi saâu vaøo tö töôûng thieàn hoïc vaø ngöõ luïc cuûa caùc vò treân. Vì ñoù laø phaàn khaûo cöùu thuoäc Phaät giaùo ñôøi Traàn, kính mong ñoïc giaû ñoùn ñoïc ñaày ñuû hôn veà phaùi thieàn Truùc Laâm trong saùch “Lòch söû Phaät giaùo ñôøi Traàn” thuoäc boä saùch “Lòch Söû Phaät Giaùo Vieät Nam” cuûa chuùng toâi. Sau ñaây, chuùng ta trôû veà queâ höông cuûa phaùi Thieàn Truùc Laâm vaø caùc vò thieàn sö thuoäc truyeàn thoáng Truùc Laâm-Yeân Töû.

A- NUÙI YEÂN TÖÛ QUEÂ HÖÔNG cuûa PHAÙI THIEÀN TRUÙC LAÂM

Nuùi Yeân Töû laø queâ höông vaø laø thaùnh ñòa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Nuùi Yeân Töû cao 1.068m, laø nuùi cao nhaát vaø laø nuùi noåi danh nhaát trong vuøng nuùi Ñoâng Trieàu cuûa vuøng ñaát thuoäc boä Ninh Haûi, moät trong möôøi laêm boä cuûa nöôùc Vaên Lang thôøi Huøng Vöông; thuoäc vuøng ñaát Tònh Bang hay An Bang vaøo ñôøi Traàn; An Quaûng ñôøi Haäu Leâ; trôû thaønh hai tænh Quaûng Yeân vaø Haûi Ninh vaøo thôøi kyø nhaø Nguyeãn vaø hieän nay thuoäc tænh Quaûng Ninh. Nuùi Yeân Töû naèm ôû vuøng ranh giôùi cuûa ba tænh Haûi Döông, Baéc Giang vaø Quaûng Yeân ngaøy tröôùc. Nuùi Yeân Töû laø "phuùc ñòa" thöù tö cuûa nöôùc Giao Chaâu, töùc cuûa Ñaïi Vieät. Nuùi Yeân Töû ñaõ coù chuøa thôø Phaät töø xöa, theo lôøi töông truyeàn: Ngaøy xöa, ñaïo só Yeân Kyø Sinh ñaõ ñeán luyeän pheùp tröôøng sinh ôû nuùi naøy, neân nuùi coù teân laø Yeân Töû; coù thuyeát noùi raèng: Yeân Kyø Sinh ñeán nuùi naøy laäp chuøa vaø tu haønh ñaéc ñaïo, ngöôøi thôøi ñoù goïi laø "Yeân töï " töùc "chuøa cuûa OÂng Yeân ", veà sau goïi thaønh Yeân Töû nhö ngaøy nay. Yeân Kyø Sinh ngöôøi nöôùc Teà, coù quen vôùi Khoaùi Thoâng vaø thöôøng baøy keá saùch cho Haïng Vuõ choáng laïi nhaø Taàn. Ñeán thôøi nhaø Haùn, qua tu ôû Yeân Töû. Nuùi Yeân Töû cao vaø gaàn bôø bieån, thöôøng coù maây traéng bao phuû, neân coøn coù teân laø "Baïch Vaân sôn" (nuùi maây traéng). Nuùi Yeân Töû ôû xa troâng gioáng hình moät con voi ñang quay ñaàu höôùng ra vuøng bieån Ñoâng vaø vuøng Vònh Haï Long neân coøn ñöôïc goïi laø "Töôïng sôn" hay nuùi Voi.

ÑÖÔØNG VEÀ YEÂN TÖÛ

Töø Haø Noäi veà nuùi Yeân Töû coù hai loái ñi: - Töø Haø Noäi ñi theo Quoác loä 5 ñeán Haûi Phoøng, töø Haûi Phoøng qua phaø Bính, qua phaø Röøng (soâng Baïch Ñaèng), ñeán thò traán Uoâng Bí, queïo traùi theo ñöôøng vaøo moû than Vaøng Danh vaø vaøo nuùi Yeân Töû. - Töø Haø Noäi theo quoác loä 18 (ñöôøng Haø Noäi-Hoàng Gai), ñi qua Baéc Ninh, Phaû laïi, Ñoâng Trieàu, ñeán Uoâng Bí, queïo vaøo moû than Vaøng Danh vaø ñi vaøo nuùi Yeân Töû.

Ñeán thò traán Uoâng Bí, khaùch haønh höông nghæ ngôi, aên uoáng, mua löông thöïc cho haønh trình leo nuùi Yeân Töû. Uoâng Bí laø moät thò traán khaù lôùn, vôùi khu Nhaø maùy ñieän Uoâng Bí vaø hai khu chôï truø phuù. Töø Uoâng Bí vaøo nuùi Yeân Töû xa 17km, laø ñoaïn ñöôøng ñeøo nuùi quanh co, phong caûnh xanh töôi thanh tònh, ñi boä nöûa giôø laø ñeán Laùn Thaùp (gaàn moû than Vaøng Danh). Töø Laùn Thaùp vaøo nuùi Yeân Töû (khoaûng 8km) ñöôøng xaáu laø vì ñöôøng ñaát ñoû, leo ñeøo vöôït suoái, phaûi qua chín ñoaïn suoái (suoái Giaûi Oan chaûy quanh co trong vuøng) vì khoâng coù caàu, nöôùc suoái trong veo vaø maùt laïnh, böôùc treân nhöõng lôùp ñaù cuoäi, con ñöôøng nhoû ngoaèn ngoeøo chaïy giöõa vuøng thung luõng heïp vaø daøi naèm giöõa nuùi Baûo Ñaøi ôû phía Baéc vaø nuùi Caùnh Gaø cao vuùt ôû phía Nam. Ngaøy xöa, töø Laùn Thaùp vaøo ñeán chuøa Long Ñoäng (hay chuøa Laân Ñoäng) phaûi ñi boä, nhöng ñöôøng ñi quanh co trong khu röøng thoâng, truùc, khe suoái trong maùt, caây caûnh töôi ñeïp: khi thì qua khu röøng thoâng giaø vôùi caùc caây thoâng cao vuùt, thaúng taáp, soi boùng döôùi laøn suoái trong, gioù thoåi thoâng

reo vi vu, nöôùc chaûy roùc raùch … khi thì qua khu röøng truùc, caønh laù xanh töôi laõ löôùt beân ngaøn hoa töôi thaém …; khi phaûi vöôït qua nhöõng caàu tre choâng cheânh vöôn mình treân doøng suoái nöôùc trong, chaûy löûng lôø quanh co töôi maùt … Giöõa caûnh röøng thoâng, röøng truùc, phong caûnh thanh tònh, xa caûnh traàn gian tuïc luïy naùo nhieät, phieàn naõo; nhöõng maùi chuøa, nhöõng ngoïn thaùp coå aån hieän döôùi nhöõng haøng caây coå thuï xanh töôi treân nhöõng söôøn nuùi xa xa, laøm cho taâm hoàn laéng ñoïng, loøng traàn phai laõng, chaùn caûnh voâ thöôøng, phieàn naõo cuûa cuoäc ñôøi, neân ca dao xöa coù caâu: Naøo ai quyeát chí tu haønh, Coù vaøo Yeân Töû môùi ñaønh loøng tu.

CAÙC CHUØA AM TRONG NUÙI YEÂN TÖÛ

Töø Uoâng Bí ñi vaøo vuøng nuùi Yeân Töû, tröôùc tieân laø gaëp chuøa Bí Thöïông ôû treân ngoïn ñoài cao. Ñi tieáp nöõa laø ñeán suoái Cöûa Ngaên. Suoái Cöûa Ngaên laø coång vaøo vuøng Yeân Töû, suoái naøy ngaên caùch giöõa vuøng ñoàng baèng xung quanh vôùi vuøng Thaùnh ñòa Yeân Töû. Suoái Cöûa Ngaên coøn goïi laø suoái Taém vì khi xöa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø gheù taém

ôû suoái naøy tröôùc khi leân nuùi Yeân Töû xuaát gia tu haønh. Suoái nöôùc trong vaét, chaûy quanh co, tieáng reo vang doäi caû khu röøng nuùi yeân tónh. Qua saùu suoái nöõa laø ñeán chuøa Linh Nham.Töø xa, khaùch haønh höông coù theå nhìn thaáy ngoïn thaùp vaø maùi chuøa aån hieän giöõa nhöõng ngoïn thoâng xanh. Chuøa caát treân moät ngoïn ñoài thoâng cao. Chuøa Linh Nham coøn goïi laø chuøa Caàm Thöïc vì töông truyeàn raèng “Truùc Laâm Ñaàu Ñaø “ ñeán ñaây chæ aên rau vì vaø rau soáng, uoáng nöôùc suoái (khoâng aên côm). Töø ñaây, ñöôøng baét ñaàu leân cao daàn, doác hôi ñöùng hôn, baêng qua hai doác Muï Chò vaø Muï Em, vaø vöôït qua nhieàu suoái nöõa môùi ñeán chuøa Laân. - Chuøa Laân hay chuøa Long Ñoäng ôû thoân Naêm Maãu ôû chaân nuùi Yeân Töû, nôi Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng hoaèng phaùp. Töø chuøa Laân ñi vaøo chaân nuùi khoaûng 2km, vöôït qua nhieàu suoái nöôùc trong, baét ñaàu leân nuùi Yeân Töû. - Chuøa Giaûi Oan ôû löng chöøng nuùi Yeân TöÛ, nôi maáy traêm cung nöõ traàm mình döôùi suoái, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø phaûi laäp ñaøn caàu sieâu vaø döïng chuøa Giaûi Oan. - Chuøa Vaân Yeân hay chuøa Hoa Yeân, nôi Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng vaø chö Toå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm tu haønh vaø hoaèng döông Phaät phaùp, noái tieáp ngoïn ñeøn phaùp cuûa Thieàn toâng Vieät Nam. - Chuøa Moät Maùi hay chuøa Hang, nôi Truùc Laâm Ñaàu Ñaø xem kinh saùch, ngöõ luïc. - Chuøa Thieàn Ñònh beân suoái Ngöï Doäi, nôi Ñieàu NgöÏ thieàn ñònh. - Am Vaân Tieâu vôùi naêm ngoâi thaùp coå, nôi Tam Toå Huyeàn Quang thöôøng thieàn ñònh. - Am Baûo Saùt cuûa thieàn sö Baûo Saùt. - Am Ngoïa Vaân, nôi Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng vieân tòch. - Chuøa Ñoàng hay chuøa Thieân Truùc ôû ñænh nuùi Yeân Töû. Beân caïnh caùc chuøa am, baûo thaùp cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, coøn coù caùc di tích cuûa Yeân Kyø Sinh: Töôïng ñaù Yeân Kyø Sinh, Am Döôïc, Am Thung (Am giaû thuoác).

- 20 -

CHUØA LAÂN - (CHUØA LONG ÑOÄNG)

Chuøa Long Ñoäng coøn goïi laø chuøa Laân vì beân caïnh chuøa coù moät ngoïn nuùi gioáng hình con Laân. Töø döôùi suoái Laân nhìn leân coảng chuøa: nhöõng böïc ñaù xanh töø ñöôøng nhoû daãn leân coảng chuøa naèm giöõa nhöõng coäi thoâng giaø vaø caây coû xanh töôi. Hai beân nhöõng böïc ñaù daãn leân chuøa ôû ñænh ñoài laø nhöõng ngoâi thaùp coå, thaùp nhoû xaây döôùi thaáp, thaùp lôùn döïng leân cao, troâng raát trang nghieâm vaø myõ thuaät. Chuøa Laân baét ñaàu phaùt trieån höng thònh töø khi Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng, sô Toå phaùi thieàn Truùc Laâm (Vua Traàn Nhaân Toâng) môû hoäi thuyeát phaùp vaø laäp ñaøn ñoä taêng ôû ñaây (töø naêm Kyû Hôïi-1299). Caùc hoäi thuyeát phaùp cuûa Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng coù caû vaïn ngöôøi ñeán tham hoïc. Nhö vaäy chuøa Long Ñoäng ngaøy xöa phaûi roäng lôùn, uy nghieâm vaø traùng leä. Nhöng vaøo ñaàu theá kyû 15, quaân Minh xaâm laêng vaø ñoâ hoä Ñaïi Vieät, giaëc Minh ñaõ tòch thu heát kinh saùch, phaùp töôïng, phaùp khí, vaø taøn phaù ñeàn chuøa, laêng taåm ... caùc chuøa lôùn cuûa phaùi Truùc Laâm chaéc haún laø bò tòch thu vaø phaù huûy tröôùc. Chuøa Long Ñoäng coù leõ cuõng cuøng tình traïng ñoù. Ñeán theá kyû 17, khi nhaø Leâ trung höng, vua Leâ vaø chuùa Tròng môùi hoä trì Phaät giaùo phuïc höng vaø phaùt trieån. Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc töùc Hoøa thöôïng Hueä Ñaêng (1647-1726) ñaõ truøng höng chuøa Long Ñoäng, môû ñaïo traøng, phuïc höng phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Toå ñình naøy. Naêm Bính Ngoï, Baûo Thaùi thöù baûy (1726), Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc vieân tòch taïi chuøa Long Ñoäng. Ñoà chuùng hoûa taùng, xaù lôïi ñöôïc thænh veà nhaäp thaùp Tòch Quang ôû vöôøn phía sau chuøa Long Ñoäng vaø thaùp ôû chuøa Quyønh Laâm ñeå thôø cuùng. Naêm 1727, Thieàn sö Taùnh Chuùc-Nhö Chuùc (1691-1735), phaùp toân cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân keá theá truï trì chuøa Long Ñoäng(1). Sau ñoù, khoaûng naêm 1727-1735, Thieàn sö Taùnh Chuùc veà truï trì chuøa Buùt Thaùp vaø vieân tòch taïi chuøa naøy vaøo naêm 1735. (1) Thieàn Sö Taùnh Chuùc laø ñeä töû cuûa Thieàn Sö Nhö Trí (? – 1722) ôû chuøa Tieâu Sôn. Thieàn Sö Nhö Trí laø ñeä töû cuûa Hoøa Thöôïng Chaân Nguyeân.

- 21 -

Keá tieáp Thieàn sö Taùnh Chuùc truï trì chuøa Long Ñoäng laø Thieàn sö Tueä Nguyeân. Thieàn sö Tueä Nguyeân ñaõ san ñònh vaø vieát baøi töïa cho saùch "Truùc Laâm Toå Sö Tueä Trung Thöôïng Só Ngöõ Luïc" vaøo naêm Quùi Muøi, nieân hieäu Caûnh Höng thöù 24 (töùc naêm 1763), vì trong baøi löôïc daãn ôû saùch naøy coù vieát: "Treân hoäi Truùc Laâm, nuùi Yeân Töû, chuøa Long Ñoäng, ñoàng töû laø tyø kheo Tueä Nguyeân traân troïng san ñònh boä "Truùc Laâm Toå Sö Tueä Trung Thöôïng Só Ngöõ Luïc "Ñoát Höông Kính Caån Ñeà Töïa"...(1) Truï trì chuøa Long Ñoäng coøn coù Thieàn sö Tueä Hieàn, ngöôøi ñöùng ra lo khaéc in laïi saùch "Khoùa Hö Luïc" cuûa Traàn Thaùi Toâng. Tieáp sau ño,ù chuùng ta hieän chöa bieát ñöôïc caùc thieàn sö naøo ñaõ keá tieáp truï trì ôû chuøa Long Ñoäng. Chuøa Long Ñoäng hieän nay ñaõ hö cuõ, khoâng coù truï trì, chæ coù moät baø laõo lo höông khoùi

cuùng leã. Chaùnh ñieän chuøa Long Ñoäng coù caâu ñoái khaù ñaëc bieät nhö sau: - Voâ Ngaõ, Voâ Nhaân, Voâ Chuùng Sanh, Voâ Thoï Giaû. - Nhaát Hoa, Nhaáùt Dieäp, Nhaát Theá Giôùi, Nhaát Nhö Lai. Chuøa hieän coøn ñaïi hoàng chung ñöôïc chuù taïo vaøo naêm AÁt Tî, nieân hieäu Thaønh Thaùi, töùc naêm 1905. Chuøa Long Ñoäng coøn nhieàu thaùp coå, quan troïng nhaát laø "Tòch Quang thaùp " ôû sau chuøa. - Thaùp Tòch Quang laø thaùp thôø xaù lôïi cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân- Chaùnh Giaùc ôû phía sau chuøa, treân thaùp coù ñeà: "Saéc kieán Tòch Quang thaùp". Bia thaùp coù ghi roõ: "Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, saéc töù Taêng thoáng Chaùnh Giaùc Hoøa thöôïng, Tyø kheo Chaân Nguyeân Thieàn sö, hoùa thaân Boà taùt ". Treân thaùp coù khaéc veà tieåu söû cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân, bia ñöôïc vieát vaøo naêm Baûo Thaùi thöù taùm, töùc laø naêm 1727.

(1) Xem saùch "Thöôïng Só Ngöõ Luïc", Baûn dòch cuûa Truùc Thieân . Tu Thö Ñaïi hoïc Vaïn Haïnh, in naêm 1969

Trong khuoân vieân chuøa Long Ñoäng coøn coù caùc thaùp sau: - Thaùp Vieân Minh (khoâng coøn bia). - Thaùp Vieân Quang (khoâng coøn bia). - Thaùp Giao Quang: laäp naêm Taân Maõo, nieân hieäu Caûnh Höng thöù 32 (1771). - Thaùp cuûa Thieàn sö Haûi Ngaân, bia coù ñeà: "Laâm Teá Chaùnh Toâng - Truùc Laâm Yeân Töû, Long Ñoäng Töï, Saéc Töù (...) (...) Ñaïi Giaùc-Thieân Phöôùc, Sa Moân Haûi Ngaân". - Thaùp Phoå Minh cuûa Thieàn sö Tueä Haûi, bia coù ghi: "Nam moâ Yeân Töû sôn, Long Ñoäng töï, Phoå Minh thaùp, Truùc Laâm Ma ha Thieàn toïa Tueä Haûi..."

CHUØA GIAÛI OAN

Töø chuøa Laân hay Long Ñoäng, vöôït qua nhieàu khe suoái saâu vaø ñöôøng ñeøo doác quanh co thoai thoaûi. Khaùch haønh höông qua nhieàu ñeøo doác thaáp, quanh co vaø qua nhieàu suoái coù bôø doác saâu, nöôùc trong vaét vaø maùt laïnh. Vöôït chín con suoái doác saâu vaø qua nhieàu ñeøo doác thaáp laø ñeán nuùi Voi xoâ (hay ñeøo Voi), ñöôøng quanh co giöõa nhöõng raëng caây thaáp xanh töôi (ngaøy xöa vuøng naøy laø röøng thoâng vaø röøng truùc raäm, ngaøy nay ñaõ bò chaët phaù heát), caây caûnh xinh ñeïp, gioù thoaùng maùt. Ñi boä gaàn moät giôø, vöôït hôn 10 suoái saâu vaø nhieàu ñeøo doác thaáp laø ñeán chaân nuùi Yeân Töû. Treân ñöôøng ñi, vaøo nhöõng ngaøy naéng raùo khoâng coù söông muø hoaëc maây ñen che laáp, khaùch haønh höông coù theå thaáy ñöôïc coảng chuøa hoaëc maùi chuøa Hoa Yeân aån hieän ôû gaàn ñænh nuùi phía xa xa. Töø chaân nuùi, baét ñaàu leo doác cao vaø ñöùng hôn, vöôït qua doác Voi xoâ vaø nhieàu doác cao, ñi giöõa röøng truùc xanh maùt xen laãn nhöõng raëng thoâng giaø baùt ngaùt, caûnh thaät ñeïp. Leo doác, loäi suoái baêng qua nhöõng caùnh röøng thoâng, nay laø röøng choài baùt ngaùt goïi laø Xeáp Ngoaøi, roài laïi Xeáp Trong, töø cao nhìn xuoáng töïa nhö nhöõng baäc theàm. Ñeán Hoå Kheâ, laø doøng suoái phaùt nguyeân töø treân ñænh nuùi, loøng suoái roäng (ngaøy xöa roäng ñoä hai tröôïng töùc laø 8m),

trong coù nhieàu hoøn ñaù lôùn, laïi gaàn röøng Lim neân nöôùc coù maøu ñoû. Khi Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng leân nuùi tu, cung taàn myõ nöõ ñi theo khuyeân giaûi Ngaøi trôû veà, khoâng ñöôïc, laïi bò Ngaøi ñuoåi veà neân moät traêm cung nöõ ñaõ töï traàm ôû suoái naøy. Thöôïng hoaøng bieát ñöôïc beøn laäp chuøa beân caïnh suoái Hoå Kheâ ñeå laäp trai ñaøn, tuïng kinh caàu sieâu cho linh hoàn caùc cung nöõ ñöôïc sieâu thaêng tònh ñoä. Vì theá, suoái Hoå Kheâ ñöôïc goïi laø suoái Giaûi Oan, chuøa ñöôïc goïi laø chuøa Giaûi Oan. Soá cung phi ñöôïc cöùu soáng, Ngaøi cho taäp trung döôùi chaân nuùi, laøm nhaø cho ôû, cho laäp gia ñình, laáy choàng sanh con, sau ñoâng daàn, thaønh laøng Nöông, laøng Muï, töùc Xaõ Thöôïng Yeân Coâng ngaøy nay. Chuøa Giaûi Oan ngaøy xöa ñaõ bò hö hoaïi, chæ coøn neàn ñaù. Chuøa hieän nay laø ngoâi nhaø nhoû ñôn sô, nhöng khung caûnh xung quanh xanh töôi, u tòch. Xung quanh chuøa laø nhöõng caây coå thuï vöôn cao, taøn caây bao phuû che maùt maùi chuøa. Töø tröôùc chuøa Giaûi Oan nhìn xuoáng phía tröôùc chuøa, doøng suoái Hoå Kheâ ngaøy xöa, nay goïi laø Suoái Giaûi Oan, nöôùc trong maùt chaûy quanh co giöõa khu röøng laù xanh töôi chen laãn nhöõng caønh hoa töôi ñeïp. Nhöõng hoøn ñaù cuoäi xanh thaúm, troøn laün ôû ñaùy suoái hieän roõ döôùi laøn nöôùc trong. Nhìn ra xa phía chaân nuùi, con ñöôøng ñaát ñoû ngoaèn ngoeøo, quanh co nhö raén löôïn, ñoù laø ñöôøng ñaõ ñöa khaùch haønh höông vaøo nuùi Yeân Töû. Trong söôøn nuùi phía sau Chuøa Giaûi Oan coøn coù chuøa Thanh Thaïch (ñaù xanh) naèm giöõa nhöõng raëng thoâng. Nôi chuøa Giaûi Oan, thi só Nguyeãn Theá Hieàn ñaõ xuùc caûm thaønh thô nhö sau:

Giaûi heát taám loøng ngay vôùi chuùa, Oan theo doøng nöôùc saïch cuøng vua.

CHUØA VAÂN YEÂN - (CHUØA HOA YEÂN)

Töø chuøa Giaûi Oan, khaùch haønh höông tieáp tuïc leo nuùi, ñöôøng ñi doác cao hôn vaø ñöùng hôn, cuõng leo nuùi giöõa nhöõng raëng thoâng tuøng giaø, röøng truùc, caây caûnh xanh töôi. Theo lôøi truyeàn: nhöõng caây tuøng doïc hai beân ñöôøng leân nuùi Yeân Töû ñöôïc troàng töø khi vua Traàn Nhaân Toâng xuaát gia leân nuùi tu haønh (naêm 1299). Traûi qua gaàn baûy traêm naêm,

vôùi bao bieán ñoåi voâ thöôøng trong cuoäc ñôøi, nhieàu chuøa am, laêng thaùp xaây baèng gaïch ñaù cuõng bò huûy hoaïi, chæ coøn pheá tích; nhöõng raëng thoâng tuøng cuõng bò mai moät, tuy nhieân, treân nuùi Yeân Töû hieän vaãn coøn moät soá caây tuøng giaø; caùc caây tuøng coå thuï caøng giaø caøng vöôn cao khoeû khoaén, thaân vaø caønh uoán löôïn khuùc khuyûu, taïo thaønh nhieàu hình daùng kyø laï, phong phuù, reã aên saâu baùm chaéc vaøo vaùch nuùi, taøn laù xanh thaúm meàm maïi toûa roäng nhö nhöõng chieác loïng khoảng loà che maùt con ñöôøng leân chuøa Vaân Yeân. Coù ñeán Yeân Töû (hay coù ñeán Coân Sôn, “queâ höông” cuûa Baêng Hoà Traàn Nguyeân Ñaùn vaø Nguyeãn Traõi) chuùng ta môùi thaáy heát ñöôïc veû ñeïp kyø thuù, hieân ngang vaø phoùng khoaùng cuûa caùc caây tuøng vaø coå thuï maø trong vaên hoïc, caùc thi nhaân tieàn boái vaãn thöôøng so saùnh vôùi hình töôïng

cuûa baäc quaân töû anh huøng. Tuøng coå thuï treân nuùi Yeân Töû hieän coøn khoaûng gaàn 300 caây, vôùi ba loaïi chính laø Thanh tuøng, Thuûy tuøng vaø Xích tuøng; trong ñoù Xích tuøng laø loaïi quyù hôn caû, vaân cuûa caây coù maøu ñoû nhö maøu boâng daâm buït. Hoøa thöôïng Thaïch Lieâm qua Ñaøng Trong vaøo naêm 1695-1696, khi vieáng chuøa Haø Trung ôû Thuaän Hoùa (tænh Thöøa Thieân ngaøy nay) coù keå trong saùch "Haûi ngoaïi kyû söï" veà caây tuøng coå ôû chuøa Haø Trung nhö sau: "Sau chuøa coù nhöõng caây tuøng lôùn maáy oâm, ngoïn cong queo caønh coãi raäm raïp kyø dò, thöïc laø nhöõng caây coå thuï xöa haøng nghìn naêm. Treân ñoït tuøng saàm uaát, laù xoaén thaønh töøng naém troøn, ñaøo döôùi goác reã seõ coù cuû phuïc linh vaø hoå phaùch, nhöng ta chaúng daùm noùi thuyeát aáy ra vì sôï laøm haïi ñeán caây quyù". Ñi leân ñeán ñoä cao hôn 400 meùt, ñeán nuùi Haï Kieäu hay Hoøn Ngoïc. Goïi laø nuùi Haï Kieäu vì nôi ñaây, vua quan vieáng nuùi ñeàu phaûi xuoáng kieäu, ñi boä leân chuøa Vaân Yeân. Nuùi Haï Kieäu laø moät goø ñaát nhoâ leân cao, maët roäng vaø phaúng. Nôi nuùi Hoøn Ngoïc naøy hieän coøn khoaûng möôøi ngoâi thaùp coå, hình truï töù giaùc, cao töø 1m ñeán gaàn 2m, töôøng vaø maùi thaùp reâu phong coå kính, ñaây laø nhöõng ngoâi thaùp cuûa chö Taêng tu haønh ôû nuùi Yeân Töû vaøo thôøi Haäu Leâ vaø thôøi nhaø Nguyeãn. Tieáp tuïc leo nuùi, ñeán ñoä cao 500m (töø chuøa Giaûi Oan leân ñeán ñaây maát ñoä gaàn moät tieáng ñoàng hoà) laø ñeán thaùp Hueä Quang vaø khu thaùp coå cuûa chuøa Vaân Yeân, tröôùc khi ñeán chuøa.

- 25 -

THAÙP HUEÄ QUANG (HUEÄ QUANG KIM THAÙP)

Thaùp Hueä Quang coøn ñöôïc goïi laø "Thaùp Toå" laø nôi thôø Xaù Lôïi cuûa Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng, Toå ñaàu tieân cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm (vua Traàøn Nhaân Toâng). Nhöng thaùp xöa hình truï baùt giaùc ñaõ bò suïp ñoå, thaùp hieän nay hình truï töù Giaùc, môùi ñöôïc laøm laïi vaøo thôøi Leâ trung höng. Thaùp môùi naøy coù theå do Thaùi haäu Trònh Thò Ngoïc Truùc, hay Ni sö Phaùp Taùnh truøng tu laïi vaøo giöõa theá kyû 17, sau khi Ni sö truøng tu chuøa Phaät Tích vaø chuøa Buùt Thaùp (naêm 1643). Ni sö Phaùp Taùnh teân laø Trònh Thò Ngoïc Truùc, con cuûa Trònh Traùng, ñöôïc gaû cho vua Leâ Thaàn Toâng (1619-1643), sau laøm Thöôïng hoaøng (1643-1649) vaø trôû laïi laøm vua (1649-1662). Neàn Thaùp Hueä Quang vaø khu thaùp coå cao hôn loái ñi 4m. Sau khi leân heát caùc böïc ñaù laø ñeán khu thaùp coå, maët neàn roäng hôn 300 meùt vôùi 45 ngoïn thaùp, vôùi nhieàu kieåu daùng, qui moâ lôùn nhoû khaùc nhau. Thaùp Hueä Quang ngaøy xöa ñöôïc xaây döïng vôùi qui moâ lôùn, thaùp caùo vuùt, cö só Baïch Lieân ñeán vieáng Yeân Töû ñaõ vieát: Thaùp bieác traêm töøng cao ngaát ngaát Laàu son maáy noùc roäng theânh thang. Thaùp hieän nay chæ coøn qui moâ nhoû hôn xöa nhieàu. Ñöôøng vaøo thaùp Hueä Quang ñöôïc loùt baèng nhöõng haøng ñaù xanh lôùn gheùp saùt nhau, maët maøi laùng (loái ñi hieän nay chæ coøn roäng coù 2m vôùi 4 haøng ñaù xanh). Thaùp laø coång vaøo chuøa Vaân Yeân vaø chuøa Ñoàng treân ñænh nuùi. Thaùp naèm giöõa moät voøng thaønh hình vuoâng, moãi caïnh 27m, cao 2m50. Töôøng thaønh xaây baèng gaïch theû

xöa, khoå lôùn 20 x 40 x 2,5cm. Traûi qua maáy traêm naêm chòu ñöïng giöõa möa röøng, gío nuùi maø töôøng thaønh vaãn ñoû saãm vaø beàn chaéc. Bôø töôøng lôïp ngoùi muõi haøi xuoâi thaáp xuoáng hai beân vaùch. Voøng thaønh coù hai cöûa ra vaøo ôû phía Nam vaø phía Baéc. Cöûa coù voøm cong, cao I,75m roäng I,5m. Cöûa phía Nam nhìn xuoáng chaân nuùi, cöûa phía Baéc höôùng leân chuøa Vaân Yeân vaø ñænh nuùi. Muoán ñeán vieáng chuøa Vaân Yeân phaûi ñi ngang qua Thaùp Hueä Quang, ñi vaøo cöûa Nam nhieãu thaùp xong, ra cöûa Baéc ñeå ñeán chuøa Vaân Yeân vaø leân chuøa Ñoàng treân ñænh nuùi Yeân Töû.

- 26 -

Thaùp Hueä Quang coù baûy taàng (töø neàn ñænh), cao khoaûng 10m. Thaùp laø khoái truï hình vuoâng, coù 4 maët, taàng döôùi lôùn, leân cao nhoû daàn. Thaùp ñöôïc gheùp baèng nhieàu taûng ñaù xanh ñöôïc maøi laùng, gaén lieàn vôùi nhau baèng nhöõng lôùp moäng vöõng chaéc (coù theå thaùo raùp ñöôïc). - Neàn thaùp hình luïc laêng (6 caïnh), gheùp baèng 46 taûng ñaù xanh, khaéc hoa vaên soùng nöôùc, hình nuùi meàm maïi, uyeån chuyeån. Caùc taûng ñaù coù gheùp moäng vaø ñoå chì neân gheùp laïi vôùi nhau vöõng chaéc. - Beä thaùp hình ñaøi sen vôùi 162 caùnh môû roäng, oâm laáy thaùp hình truï töù giaùc. - Thaùp hình truï töù giaùc coù 5 taàng: - Taàng thöù nhaát hình vuoâng, moãi caïnh 2,40m ba maët ñöôïc bít kín, chæ coù maët höôùng Nam coù cöûa toø voø voøm cong, phía trong thaùp ñaët pho töôïng Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng baèng ñaù caåm thaïch traéng, töôïng cao 65cm, töôïng ngoài kieát giaø, hai tay ñeå töï nhieân thoaûi maùi treân hai chaân, veû maët töï taïi thanh thaûn. Töôïng ñaët treân beä ñaù kieåu chaân quì chaïm roàng. - Taàng thöù hai nhoû hôn, cuõng coù cöûa ôû höôùng Nam, nhöng phía trong roång, khoâng coù töôïng. - Caùc töøng ba, töø thu nhoû ñoät ngoät, boán maët ñeàu bít kín (khoâng coù cöûa) khieán cho thaáy thaùp cao vuùt leân. - Ñænh thaùp laø moät buùp sen baèng ñaù xanh chaïm noåi. Saân thaùp phía trong voøng thaønh hình vuoâng cuõng ñöôïc loùt ñaù xanh maøi laùng. - Caùc töøng thaùp ngaên caùch nhau baèng caùc maùi ñaù, boán goác uoán cong hình muõi haøi, troâng nheï nhaøng thanh thoaùt. Ra khoûi coång Baéc cuûa thaùp, laø loái ñi leân chuøa Vaân Yeân loùt baèng gaïch hình vuoâng lôùn, nung ñoû, treân chaïm hoa vaên hoa cuùc.

THAÙP TOÂN ÑÖÙC VAØ KHU THAÙP COÅ

Xung quanh thaùp Hueä Quang coù 44 ngoâi thaùp coå baèng ñaù xanh laø nôi thôø caùc thieàn sö, caùc toân thaát trong Hoaøng toäc nhaø Traàn tu haønh vaø tòch ôû chuøa Vaân Yeân, trong ñoù coù moät thaùp lôùn nhaát (leõ dó nhieân laø vaãn nhoû vaø thaáp hôn thaùp Hueä Quang), ñoù laø thaùp Toân Ñöùc.

- 27 -

Thaùp Toân Ñöùc thôø thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi, do ñeä töû laø Phaùp Taùnh xaây döïng vaøo ngaøy 16 thaùng 6 naêm Vónh Thoï thöù hai (1659). Treân maët ngoaøi thaùp laø vaên bia keå veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Minh Haønh do Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc bieân soaïn. Theo taøi lieäu xöa, chuùng ta chæ bieát

Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi (1596-1659) laø ñeä töû cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (hay Thieàn sö Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát) Hoaøng hoùa ôû chuøa Phaät Tích vaø Chuøa Buùt Thaùp (tænh Baéc Ninh ngaøy nay) vaø vieân tòch ôû chuøa Buùt Thaùp. Ñoà chuùng laäp thaùp thôø ôû chuøa naøy vaø ñuùc töôïng ñoàng thôø ôû chuøa Traïch Laâm (Thanh Hoùa), nhöng nay, chuùng ta phaùt hieän ñöôïc theâm thaùp Toân Ñöùc thôø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi ôû chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû, cho bieát raèng Thieàn sö Minh Haønh coù thôøi gian Hoaøng hoùa ôû chuøa Vaân Yeân. Thaùp Toân Ñöùc hình truï töù giaùc laøm baèng ñaù xanh, maët maøi laùng ñöôïc gheùp baèng moäng. Thaùp goàm 5 phaàn: - Neàn thaùp laø khoái hình vuoâng cao khoaûng 1m, xaây baèng ñaù xanh. - Töøng thöù nhaát, maët tröôùc coù cöûa voøm cong, phía trong coù thôø töôïng Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi baèng ñaù caåm thaïch traéng, ba maët kia bít kín, phía ngoaøi coù khaéc baøi minh keå veà haønh traïng cuûa Sö. - Töøng thöù hai, boán maët bít kín, coù laøm khung cöûa. - Töøng thöù ba boán maët cuõng bít kín, nhöng coù chaïm giaû cöûa ôû phía tröôùc, treân coù khaéc töôïng ñöùc Phaät ñöùng. - Ñænh thaùp laø moät buùp sen baèng ñaù chaïm noåi.

CHUØA VAÂN YEÂN

Töø thaùp Hueä Quang ñi moät quaõng ñöôøng doác thoai thoaûi giöõa vuøng caây xanh töôi, ngaøy xöa nôi ñaây laø khu vöôøn hoa vôùi nhieàu loaïi hoa nhieàu maøu saéc ñeïp töôi; raûi raùc hai beân ñöôøng laø nhöõng caây hoa söù (caây ñaïi) xöa coå, voû suø sì, caønh cong queo coå kính, hoa traéng öûng vaøng hoacë ñoû hoàng töôi ñeïp, nhöõng caây hoa dong vôùi nhöõng hoa ñoû vuùt leân töø cuoáng laù nhö nhöõng ngoïn löûa nhoû. Töø ñöôøng ñi, chaén ngang laø moät neàn ñaù cao 8m, vôùi nhieàu böïc ñaù ñöa khaùch leân chuøa Vaân Yeân.

Ngaøy xöa, chuøa Vaân Yeân roäng lôùn vaø ñeïp nhöùt trong soá chuøa treân nuùi Yeân Töû, neân chuøa coøn coù teân laø chuøa Caû. Chuøa ñöôïc döïng treân söôøn nuùi coù maët baèng phaúng, ôû ñoä cao hôn 500m caùch chaân nuùi. Xung quanh chuøa troàng nhieàu caây tuøng, truùc, hoa söù, hoa mai, hoa cuùc … Chuøa xöa coù nhieàu toøa nhaø ñoà soä, nguy nga, vôùi möôøi töøng maùi uy nghi. Tröôùc chuøa coù thaùp lôùn (phuø ñoà), laàu chuoâng, laàu troáng… Chuøa cuõng goàm ñuû tieàn ñöôøng, thöôïng ñieän, haäu ñieän, nhaø giaûng, nhaø khaùch, nhaø Taêng, trai ñöôøng… Chuøa Vaân Yeân ñöôïc döïng ngay giöõa cuûa “long huyeät” (huyeät roàng): Thaùp Hueä Quang laø chính huyeät, 44 thaùp coå bao quanh, beân maët laø chuøa Thieàn Ñònh vôùi ngoïn Long Kheâ (suoái Roàng) hay suoái Ngöï Doäi, nhö ñuoâi roàng. Beân traùi laø chuøa Moät Maùi nhö ñaàu roàng ngoaûnh laïi chaàu thaùp Toå. Xung quanh laø röøng nuùi, suoái khe xinh ñeïp. Töø saân chuøa nhìn quanh, thaáy thieân sôn vaïn thuûy chaàu laïi, taïo thaønh moät thaéng caûnh, moät kyø quan cuûa nöôùc Vieät. - Chuøa Moät Maùi laøm saùt döïa vaøo vaùch nuùi, chæ coù moät maùi che ra ngoaøi, nôi ñaây, ngaøy xöa laø tònh thaát ñeå Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ngoài xem kinh saùch. - Beân maët chuøa Vaân Yeân laø chuøa Thieàn Ñònh, nôi Truùc

Laâm Ñaàu Ñaø thieàn ñònh. Caïnh chuøa Thieàn Ñònh laø Suoái Ngöï Doäi, suoái roäng moät tröôïng (4m), nöôùc ñoå töø treân cao xuoáng raát maïnh nhö bay, phía döôùi coù taûng ñaù vuoâng lôùn, nôi Truùc Laâm Ñaàu Ñaø taém, beân caïnh coù hang ñaù vaø khu röøng caây caûnh um tuøm, xöa goïi laø "OÂ haøng thuoác ". Nôi ñaây, vaøo nhöõng muøa kieát haï, chö Taêng veà ñoâng, phaûi ra ñaây keát laù döïng thaønh nhöõng tònh thaát nhoû ñeå tham cöùu kinh saùch. Caûnh ñeïp trang nghieâm cuûa chuøa Vaân Yeân ñöôïc Toå sö Huyeàn Quang taû laïi trong baøi thô coå "An Töû Sôn cö am" (ôû am Yeân Töû) nhö sau: Am böùc thanh tieâu laõnh, Moân khai vaân thöôïng töøng, Dó can Long Ñoäng nhaät, Do Xích Hoå kheâ baêng

Baûo Chuyeát voâ dö saùch,
Phuø suy höõu saâu ñaèng,
Truùc Laâm ña tuùc ñieãu,
Quaù baùn baïn nhaøn taêng.
Taïm dòch:
Am giöõa ñænh cao laïnh,
Cöûa môû taän maây xanh,
Trôøi chieáu saùng Long Ñoäng,
Tuyeát daày che Hoå Kheâ,
Vuïng veà khoâng möu löôïc,
Nöông gaäy choáng thaân gaày,
Röøng truùc nhieàu chim hoùt,
Quaù nöûa baïn taêng nhaøn.
Toå sö Huyeàn Quang coøn vònh chuøa Vaân Yeân trong baøi phuù chöõ
Noâm "Vònh Vaân Yeân töï phuù" coù ñoaïn nhö sau:
… Caûnh toát hoøa laønh,
Ñoà töïa veõ tranh,
Chónh aáy trôøi thieâng meõ kheùo,
Nhìn chi vua Buït tu haønh.
Hoà sen tröông taùn luïc,
Suoái truùc baâm ñaøn tranh,
Ngöï söû mai hai haøng chaàu raäp,
Tröôïng phu tuøng maáy chaïnh phoø oanh,
Phæ thuùy saép hai haøng loan phöôïng,
Töû vi baøy lieät vò coâng khanh.
Chim vi baïn caén hoa daâng cuùng,
Vöôïn hoàng con keà cöûa nghe kinh,
Höông am vaéng, Buït hieän töø bi,
Gioù hiu hiu, maây nheø nheï,

Keà song thöa, Thaày ngoài thieàn ñònh,
Traêng vaèng vaëc, nuùi xanh xanh ...
- 30 -

Nguyeãn Traõi ñaõ vieáng Yeân Töû, saùng taùc baøi thô "Ñeà Vaân Yeân töï " (Ñeà thô chuøa Vaân Yeân) vôùi boán caâu ñaàu nhö sau:
Yeân sôn thöôïng toái cao phong,
Taøi ngöõ canh sô nhaät chính hoàng,
Vuõ truï nhaõn cuøng thöông haûi ngoaïi,
Tieáu ñaøm nhaân taïi bích vaân trung.
Taïm dòch:
Yeân Töû nuùi cao ñænh toät cuøng,
Canh naêm ñaõ thaáy maët trôøi hoàng,
Vuõ truï nguùt troâng xanh maøu bieån,
Vaüng nghe cöôøi noùi giöõa maây xanh.
Thaùi Thuaän (1440-?) trong Hoäi Tao ñaøn thôøi vua Leâ Thaùnh Toâng, vaøo nieân hieäu Hoàng Ñöùc (1470-1497), ñeán vieáng nuùi Yeân Töû coù baøi thô:
ÑAÊNG YEÂN TÖÛ SÔN TÖÏ
Daõ hoa ñeà ñieåu coäng phaân vaân,
Thaïch man yeân la khöù loä phaân,
Tò tuïc taêng voâ yeát giaùc nieäm,
Nhöùt thanh thu taïi moäc teâ hoa.
LEÂN CHUØA NUÙI YEÂN TÖÛ
Hoa nôû chim keâu tieáng roän hoøa,
Reâu ñaù giaây leo böôùc khoù qua,
Laùnh tuïc sö chaúng maøn chuyeän phieám,
Moät sôùm thu veà, ñaïi nôû hoa.
(Nam Sôn)
Chuøa Vaân Yeân nguy nga traùng leä nhö theá, nhöng qua caùc cuoäc chieán tranh, vaø thôøi gian taøn phaù. Chuøa Vaân Yeân ngaøy xöa bò hö hoaïi hoaøn toaøn, ngaøy nay chæ coøn laïi moät vaøi di tích vaø ñöôïc döïng laïi quaù ñôn sô.

- 31 -

Chuøa Vaân Yeân hieän nay chæ laø gian nhaø naêm gian thaáp, hai beân coù hai truï bieåu vuoâng. Saùu coät vaø hai truï bieåu tröôùc chuøa coù khaéc caùc caâu ñoái baèng chöõ Quoác ngöõ nhö sau: Boán muøa vaõng caûnh khaùch ñeà thô Muoân thuôû meán Sö chim laéng keä. Mieäng nieäm Di Ñaø loøng tin töôûng, Tai nghe chính giaùo daï in saâu. Hoa xuaân döôùi aáy ngöôøi ñöông baùn, Quaû phuùc treân ñaây Phaät vaãn daønh. Yeâu nöôùc haêng say yeâu ñaïo noàng, Laøm Vua deã daõi laøm Sö khoù. Hai beân cöûa chaùnh vaøo chuøa coù caëp caâu ñoái: Laøm daân tu thieàn

giaùo, yeâu ñaïo yeâu ñôøi, Deïp giaëc ñoä chuùng sanh, laøm vua laøm Phaät. Chaùnh ñieän chuøa Vaân Yeân thôø quaù ñôn sô. Phía treân baøn thôø Phaät laø taám hoaønh: "Truùc Laâm Tam Toå". Ngoaøi hai baøn thôø Phaät, coøn coù baøn thôø Toå cuûa ba phaùi Truùc Laâm. Tröôùc saân chuøa Vaân Yeân chæ coøn nhöõng bia ñaù xöa, nhöõng vieân ñaù loùt saân, moät vaøi vieân gaïch nung ñôøi Traàn vaø vaøi caây hoa söù giaø.

CAÙC CHUØA AM TREÂN ÑÆNH NUÙI YEÂN TÖÛ

Töø Chuøa Vaân Yeân leân ñeán ñænh nuùi Yeân Töû coù nhieàu chuøa am, nhöng ngaøy nay haàu heát bò huûy hoaïi, chæ coøn di tích. - Ñi leân phía sau chuøa Vaân Yeân, leân cao khoaûng 20m laø chuøa Phoå Ñaø. Beân chuøa coù thaùp Ñoä Nhaân. thaùp naøy khaùc haún caùc thaùp ôû Yeân Töû, thaùp coù moät töøng, ñöôïc gheùp baèng gaïch ñuùc thaønh hình beä, treân gaïch chaïm noåi ñaàu roàng, ñaàu laân hoaëc hoa sen vaø maët in hoa vaên ñeàu ñöôïc traùng men xanh. Boán caây tuøng coå thuï ñöùng quanh boán goác thaùp, caønh ñan vaøo nhau, taïo neân maùi laù daøy che maùt khu thaùp. - Voøng ra phía sau chuøa Vaân Yeân, theo ñöôøng vaét qua söôøn nuùi, khaùch haønh höông ñeán thaùc Töû, töø treân cao 10m, nöôùc treân thaùc ñoå

maïnh xuoáng doäi vaøo caùc khe ñaù, traøn qua maët ñöôøng, lao xuoáng vöïc saâu aøo aït, tieáng doäi vang xa. Qua khoûi thaùc Töû laø ñeán am Ngoïa Vaân. Am Ngoïa Vaân töïa vaøo söôøn nuùi, ñöùng giöõa hai caây tuøng coå thuï to lôùn, taøn laù che maùt am. Tröôùc am laø khoaûng khoâng gian troáng, khoâng moät ñænh nuùi lôùn hay moät caây cao naøo che khuaát tröôùc maët; töø am nhìn ra xa laø bieån Ñoâng, hôi nöôùc töø bieån theo gioù bay vaøo nuùi Yeân Töû, gaëp khí laïnh cuûa ñaù nuùi bieán thaønh nhöõng vaàng maây traéng baøn baïc nhö söông khoùi, maây traéng luøa vaøo am, vöông vaán treân taøng caây tuøng, boàng beành trong röøng truùc hai beân am, maây traéng lô löûng bay nheø nheï bao phuû am suoát ngaøy ñeâm, taïo thaønh moät böùc tranh thuûy maïc thieân nhieân laøm say ñaém loøng ngöôøi traàn tuïc, vaø cuõng vì vaäy maø am ñöôïc goïi laø "Am maây nguû ". Am Ngoïa Vaân laø nôi Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng ñoïc kinh, xen kinh saùch vaø nghæ ngôi, vaø laø nôi Ñieàu Ngöï vieân tòch: Ngaøy muøng Moät thaùng 11 naêm Maäu Thaân (1308) ñuùng nöûa ñeâm, sao saùng ñaày trôøi. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø hoûi ñeä töû Baûo Saùt: Hieän giôø laø giôø gì? Baûo Saùt thöa: Giôø Tyù. Truùc Laâm laáy tay ñaåy cöûa soå nhìn ra xem, noùi: Ñeán giôø ta ñi roài ñaây! Baûo Saùt hoûi: Toân ñöùc ñi ñaâu baây giôø? Truùc Laâm noùi keä ñaùp: Nhaát thieát phaùp baát sanh, Nhaát thieát phaùp baát dieät, Nhöôïc naêng nhö thò giaûi, Chö Phaät thöôøng hieän tieàn. Taïm dòch: Taát caû phaùp khoâng sanh, Taát caû phaùp khoâng dieät, Neáu bieát roõ nhö theá, Chö Phaät thöôøng hieän tieàn. Baûo Saùt hoûi theâm: Coøn khi baát sanh baát dieät thì theá naøo? Truùc Laâm khoaùt tay noùi: Thoâi, ñöøng noùi meâ nöõa! Noùi xong, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø naèm nhö kieåu sö töû maø tòch, thoï 51 tuoåi.

- Töø Am Ngoïa Vaân ñi leân, con ñöôøng leân nuùi doác thaúng ñöùng, haønh trình vaát vaû hôn nhöng phong caûnh heát söùc thi vò. Ngöôøi ñi sau, ñaàu gaàn nhö chaïm vaøo ngöôøi ñi tröôùc. Doïc theo beân ñöôøng hoa sen ñaùt, hoa lan maøu saéc töôi ñeïp, muøi höông toûa nheï nhaøng. ÔÛ cuoái ñöôøng naøy laø chuøa Baûo Saùt. Baûo Saùt laø ñeä töû ñöôïc Truùc Laâm Ñaàu Ñaø yeâu meán vaø giao cho vieäc troâng nom Ngoä Ngöõ vieän, phía sau chuøa Baûo Saùt. Chuøa Baûo Saùt thôø töôïng ba vò Toå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø töôïng Thieàn sö Baûo Saùt baèng ñoàng. - Ngoä Ngöõ Vieän ôû phía sau chuøa Baûo Saùt laø am nhoû baèng ñaù, beân vaùch coù hai caâu ñoái: Thaïch hoùa Truùc Laâm löu ñieån tích, Sôn cao baûo toïa keát laâu ñaøi. (Truùc Laâm löu tích nôi am ñaù, Toøa sen keát laàu treân nuùi cao). Trong Am coù beä ñaù hình khoái chöõ nhöït gioáng gheá tröôøng kyû, nôi ñaây Truùc Laâm Ñaàu Ñaø giaûng ñaïo cho Phaùp Loa. ÔÛ caïnh Am coù gieáng Thieâng, saâu chöøng 70cm, nöôùc trong maùt. Döôùi goác caây gaïo ôû tröôùc Am coù töôïng con coïp ñaù cao 60cm, quyø hai chaân tröôùc choáng thaúng ñöùng, nhìn vaøo Am nhö ñang nghe kinh. - Caùch chuøa Baûo Saùt vaøi traêm meùt ôû veà phía Taây vaø ôû cuøng ñoä cao laø Am Vaân Tieâu (hay chuøa Vaân Tieâu). Am Vaân Tieâu naèm treân cao choùt voùt gaàn ñænh nuùi, maây traéng giaêng phuû boàng beành mòt muø, khaùch haønh höông ñi laïi ôû am Vaân Tieâu nhö ñang ñi trong maây. Ñöùng tröôùc Am, vaøo ngaøy toát trôøi, nhìn ra xa thaáy bieån Ñoâng vaø ñaàu canh naêm ñaõ nhìn thaáy maët trôøi moïc töø bieån leân. Toå sö Huyeàn Quang coù baøi thô chöõ Noâm “Vònh Am Vaân Tieâu” nhö sau: Ta nay ngoài ñænh Vaân Tieâu, Côûi chôi caùnh dieàu, Coõi Ñoâng Sôn töïa hoøn kim tuyeán, Xem Nam Haûi töïa mieäng con ngao. Nöùc ñaøi lan, ngôõ höông ñan queá, Nghe Haèng Nga theát khuùc tieâu thieàu. ……

Am Vaân Tieâu laø nôi coù ngöôøi ôû cao nhaát treân nuùi Yeân Töû, caûnh heát söùc thanh tònh, soáng nôi ñaây nhö ñang ôû treân maây hay nhö ôû treân coõi trôøi, coù veû thieâng lieâng huyeàn bí: Ngaøy xöa, coù moät vò Sôn taêng nguõ ñeâm taïi Am, thaáy moät vò sôn thaàn ñeán baûo: Nôi ñaây laø cung Thanh Hö cuûa coõi trôøi, khoâng phaûi laø nôi nghæ ngôi cuûa keû phaøm tuïc. Töø ñoù trôû veà sau, Taêng chuùng vaø Phaät töû chæ leân Am Vaân Tieâu daâng höông, leã Phaät roài veà, khoâng ai daùm ôû laïi ñeâm, chö Taêng laáy tieáng chuoâng coâng phu chieàu ôû chuøa Thaàn Kheâ laøm hieäu ñeå bieát giôø trôû xuoáng. ÔÛ ñaây coøn coù leä laø khoâng ñöôïc noùi to, nhöùt laø khoâng ñöôïc ñaùnh chuoâng, vì neáu ai goõ ñaïi hoàng chung thì trôøi seõ u aùm laïi vì maây keùo ñeán, vaø roài möa seõ ñoå xuoáng. Vua Traàn Anh Toâng (1275-1320) ñeán vieáng Yeân Töû coù baøi thô “Vaân Tieâu Am” nhö sau: Ñình ñình baûo caùi cao ma vaân, Kim tieân cung khuyeát voù phaøm traàn. Tuyeät phong caùch höõu hoïc tieân giaû, Thanh phong minh nguyeät töông vi laân. Thanh phong taùp ñòa voâ höu yeát, Minh nguyeät ñöông khoâng kieåu baêng tuyeát. Thöû phong thöû nguyeät döû thöû nhaân, Hôïp thaønh thieân haï tam kyø tuyeät. Dòch nghóa: Nuùi cao nhö taøng loïng chaïm maây, Cung tieân chaúng bôïn chuùt buïi traàn. Ñænh nuùi coù ngöôøi tu hoïc ñaïo, Gioù maùt traêng thanh baïn thaùng ngaøy. Gioù maùt löôùt maët ñaát khoâng ngöng, Traêng thanh giöõa trôøi gioáng nhö baêng.

Traêng ñaây, gioù ñaây, cuøng ngöôøi ñaây, Hôïp thaønh thieân haï ba kyø tuyeät. - Tieáp tuïc leân ñænh nuùi seõ ñeán ñeøo Truùc Hoa, nôi ñaây coù nhieàu truùc vaø hoa ñeïp vaø thaáy moät khoái ñaù coù hình daùng moät ngöôøi ñöùng maëc aùo choaøng daøi, ñoù laø töôïng Yeân Kyø Sinh.

- 35 -

- Leân ñeán ñænh nuùi laø chôï Trôøi (Thieân Thò), nôi cao nhaát cuûa nuùi Yeân Töû, caùch maët bieån 1.068m, nôi ñaây coù moät khoaûng ñaát töông ñoái baèng phaúng roäng moät maãu ta (3.600m2), truùc, hoa vaø ñaù chen laãn nhau. - Ngay ñænh nuùi Yeân Töû moät vöông phi cuûa chuùa Trònh ñaõ döïng chuøa Thieân Truùc, ngoùi lôïp baèng ñoàng, neân ñöôïc goïi laø Chuøa Ñoàng (Ñoàng Töï), trong coù thôø maáy pho töôïng Phaät (baèng ñoàng hoaëc baèng vaøng). Tröôùc chuøa coù ñaøo ao sen, hoa sen nôû vaøo muøa Haï raát töôi ñeïp. Chuøa Ñoàng ñaõ bò troäm caép vaø hö hoaïi vaøo thôøi vua Leâ Hieån Toâng (1740-1786). Phía sau chuøa Ñoàng coù moät phieán ñaù vuoâng, roäng vaø phaúng vôùi nhöõng quaân côø baèng ñaù xanh, tuïc goïi laø Baøn côø tieân. Trong saùch An Nam chí löôïc cuûa Leâ Taéc coù vieát: “Nuùi Yeân Töû goïi laø Yeân sôn hoaëc Töôïng sôn, beà cao quaù töøng maây. Vaøo giöõa nieân hieäu Ñaïi Trung Töôøng Phuø (1008-1016) ñôøi vua Toáng Chaân Toâng, Ñaïi sö Lyù Tö Toâng coù daâng leân vua Haûi nhaïc danh sôn ñoà vaø Vònh thö taùn, cho bieát “Phuùc ñòa thöù tö cuûa Giao Chaâu laø nuùi Yeân Töû vaø coù baøi thô sau: “Soå ñoùa kyø phong taân ñaêng luïc, Nhaát chi nham löïu noãn tieáp lam, Khoùa loan tieân töû tu chaân xöù, Thôøi kieán long haï kyù bích ñaøm . (Taân kyø choùp nuùi neân vaøi nuï, Yeåu ñieäu hình khe troå moät ngaønh, Tieân côûi loan qua tu caûnh tònh, Nhìn xem roàng xuoáng giôõn ñaàm xanh).

- 36 -

Nuùi Yeân Töû (Tænh Quaûng Ninh)

Suoái Giaûi Oan treân nuùi Yeân Töû

- 37 -

Thaùp Hueä Quang ôû chuøa Vaân Yeân (thôø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø)

Thaùp Toân Ñöùc ôû chuøa Vaân Yeân (thôø Thieàn sö Minh Haønh – Taïi Taïi)

- 38 -

B- CAÙC THIEÀN SÖ THUOÄC TRUYEÀN THOÁNG NUÙI YEÂN TÖÛ

Vuøng nuùi Yeân Töû laø nôi tu haønh cuûa nhieàu thieàn sö thôøi xöa, nhöng chuùng ta chöa bieát ñöôïc vì khoâng coù taøi lieäu. Ñeán cuoái trieàu ñaïi nhaø Lyù, nuùi Yeân Töû baét ñaàu noåi danh vôùi söï xuaát hieän cuûa Thieàn sö Hieän Quang, Quoác sö Phuø Vaân (Quoác sö Truùc Laâm), Quoác sö Ñaïi Ñaêng. Vaøo ñôøi Traàn, nuùi Yeân Töû trôû thaønh Toå ñình hay thaùnh ñòa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vôùi söï ngöï trò cuûa Tam Toå: Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng Traàn Nhaân Toâng, Toân giaû Phaùp Loa vaø Huyeàn Quang. Vuøng nuùi Yeân Töû cuõng laø thaùi aáp cuûa

Thöôïng só Tueä Trung töùc Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung. Thöôïng só Tueä Trung hay Hueä Trung vöøa laø caäu, vöøa laø thaày cuûa Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (Traàn Nhaân Toâng), laø moät cö só noåi danh nhaát trong Phaät giaùo Vieät Nam ...

1. THIEÀN SÖ HIEÄN QUANG (?-1221) KHAI SÔN CHUØA VAÂN YEÂN TREÂN NUÙI YEÂN TÖÛ

Thieàn sö Hieän Quang teân laø Leâ Thuaàn, queâ ôû kinh thaønh Thaêng Long, dung maïo xinh ñeïp, tieáng noùi thanh tao, eâm aùi, moà coâi cha meï töø thuôû nhoû, chòu ñuû moïi cöïc khoå cuûa cuoäc ñôøi ngay töø khi coøn taám beù. Naêm 11 tuoåi, Leâ Thuaàn ñöôïc Thieàn sö Thöôøng Chieáu (?-1203) ñem veà chuøa nuoâi vaø daïy cho hoïc ñaïo, sau trôû thaønh thieàn sö thuoäc theá heä möôøi boán cuûa phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng. Thieàn Sö Thöôøng Chieáu laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Quaûng Nghieâm ôû chuøa Tònh Quaû, thuoäc phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng. Khoaûng naêm 1190, Thieàn sö Thöôøng Chieáu ñeán truï trì chuøa Luïc Toå. Chuøa naøy laø Toå ñình cuûa phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi. Nhôø ñoù, Thieàn sö Thöôøng Chieáu ñaõ thu thaäp ñöôïc nhieàu taøi lieäu cuûa caû hai phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng vaø Tyø Ni Ña Löu Chi, ngoaøi ra Thieàn sö Thöôøng Chieáu coøn nhaän ñöôïc taøi lieäu cuûa Quoác sö Thoâng Bieän neân bieát theâm ñöôïc caû phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng; nhôø ñoù, Thieàn sö Thöôøng Chieáu vieát thaønh quyeån "Nam toâng töï phaùp ñoà". Nhôø caùc taøi lieäu naøy maø veà sau, ñeä töû cuûa Thieàn sö Thöôøng Chieáu laø Thieàn sö Thaàn Nghi soaïn thaønh saùch "Thieàn uyeån taäp anh ngöõ luïc", moät söû lieäu quyù vaø xöa nhaát cuûa Thieàn toâng Vieät Nam.

Taïi chuøa Luïc Toå, soá moân ñoà theo hoïc vôùi Thieàn sö Thöôøng Chieáu ngaøy caøng ñoâng. Leâ Thuaàn coù tö chaát thoâng minh, laïi ham hoïc, moãi ngaøy ñoïc saùch caû haøng vaïn chöõ, neân khoâng ñaày möôøi naêm sau khi theo hoïc vôùi Thieàn sö Vieân Chieáu, Leâ Thuaàn ñaõ ñoïc haàu heát caùc saùch cuûa Tam giaùo (Phaät- Laõo-Nho). Vì chæ ham tham cöùu kinh ñieãn maø ít tham cöùu vaø tu taäp thieàn ñònh, chæ gioûi giaùo lyù maø chöa thaâm nhaäp yeáu chæ cuûa Thieàn Toâng. Ngaøy 24 thaùng 9 naêm Quyù Hôïi (1203), nieân hieäu Thieân Gia Baûo Höïu thöù hai, ñôøi vua Lyù Cao Toâng, Thieàn sö Thöôøng Chieáu cho hay coù beänh, nhoùm ñoà chuùng laïi ñoïc baøi keä: "Ñaïo boån voâ nhan saéc, Taân tieân nhaät nhaâït khoa, Ñaïi thieân sa giôùi ngoaïi, Haø xöù baát vi gia?" Taïm dòch: Ñaïo voán khoâng hình saéc, Ngaøy ngaøy caøng töôi môùi, Ngoaøi ñaïi thieân theá giôùi, Choán naøo khoâng laø nhaø? Qua baøi keä ñoïc tröôùc khi vieân tòch cuûa thieàn sö Thöôøng Chieáu, cho thaáy phong thaùi cuûa moät böïc ngoä ñaïo vaø ñaõ giaûi thoaùt, thoaùt khoûi voøng luaân hoài sinh töû trong coõi Tam Thieân Ñaïi Thieân theá giôùi, khoâng coøn giôùi haïn cuûa khoâng gian vaø thôøi gian, nôi ñaâu cuõng laø nhaø! Tö töôûng cuûa thieàn sö Thöôøng Chieáu thaám nhuaàn heä thoáng kinh Baùt Nhaõ vaø Thieàn Ñoán Ngoä, mang tö töôûng "voâ ngaõ, voâ phaùp "vaø thaùi ñoä phaù chaáp. Sö chæ cho chuùng ta bieát laø söï giaùc ngoä chæ ñaït ñöôïc ôû ngay töï theå cuûa taâm, moïi tìm caàu beân ngoaøi ñeàu voâ ích. Vaø khi giaùc ngoä thì khoâng coøn giôùi haïn khoâng gian,

thôøi gian vaø ñöôïc töï taïi voâ ngaïi (Xem Tieåu Söû Thieàn Sö Thöôøng Chieáu trong saùch "Lòch Söû" Phaät Giaùo Vieät Nam", cuøng taùc giaû). Khi Thieàn sö Thöôøng Chieáu vieân tòch, Hieän Quang ñaõ 21 tuoåi nhöng vaãn coøn laø Sa Di, chöa thoï giôùi Tyø Kheo. Luùc ñoù, Hieän Quang môùi thaáy söùc hoïc cuûa mình veà Thieàn Hoïc coøn quaù keùm coûi, nhöùt laø khi

- 40 -

bieän luaän Phaät Phaùp ñeán choå thaâm yeáu bò baét beû khoâng traû lôøi ñöôïc, Hieän Quang môùi hoái haän ñaõ khoâng tham hoïc thieàn khi coøn thaày: thaày laø moät thieàn sö noåi danh maø mình laïi quaù non yeáu veà thieàn, neân töï than traùch raèng: Ta cuõng nhö con cuûa nhaø ñaïi phuù hoä, trong nhaø ñaày kho baùu, maø khoâng bieát, chæ lo ham chôi lô ñeãnh; ñeán khi cha meï maát, khoâng bieát kho baùu ôû ñaâu, neân cuõng chæ laø keû baàn cuøng ngheøo khoå, töông lai môø môø mòt mòt. Töø ñoù, Hieän Quang môùi quyeát taâm tu hoïc thieàn, vaân du khaép choán Thieàn Laâm ñeå tham hoïc caùc baäïc thaïc ñöùc thieàn taêng, caùc thieän tri thöùc... Khi ñeán tham hoïc vôùi thieàn sö Trí Khoâng ôû chuøa Thaùnh Quaû, nhôø lôøi daïy cuûa Sö maø Hieän Quang ñöôïc khai saùng taâm thieàn, vaø sö ôû laïi ñaây tham hoïc vaø haàu haï thaày. Sö Hieän Quang coù dung maïo thanh tuù, aên noùi hoaït baùc neân ñöôïc nhieàu phaät töû meán moä, coâng chuùa Hoa Döông laïi thöôøng lui tôùi cuùng döôøng, tieáp xuùc noùi chuyeän neân Sö bò nhieàu ngöôøi ñaøm tieáu veà giôùi haïnh. Sö Hieän Quang töï nghó: Neáu cöù cuøng ngöôøi theá tieáp tuïc tieáp xuùc vaø lui tôùi cuùng döôøng (nhö tröôøng hôïp coâng chuùa Hoa Döông) aét laø khoâng traùnh khoûi bò ngöôøi ñôøi huõy nhuïc voâ lyù nhö theá sao? Boà taùt trong Phaät giaùo, keû só trung dung voâ löôïng vaãn coøn phaûi buoàn khoùc tröôùc khoå nhuïc cuûa cuoäc ñôøi. Neáu khoâng tónh giaùc maïnh meõ, khoâng laáy nhaãn nhuïc laøm aùo giaùp, khoâng laáy tinh taán laøm khí giôùi thì ta khoâng theå naøo phaù tan ñöôïc ma quaân phieàn naõo vaø khoâng theå naøo ñaït ñöôïc quaû giaùc ngoä voâ thöôïng. Vì vaäy, sö Hieän Quang vaøo phuû Ngheä An, leân nuùi Uyeân Tröøng, thoï giôùi Tyø Kheo vaø tham hoïc vôùi thieàn sö Phaùp Giôùi. Moät hoâm, thieàn sö Hieän Quang thaáy moät thò giaû böng côm, saåy tay, laøm rôi baùt xuoáng ñaát, sôï quaù, voäi vaõ laáy tay hoát côm ñoå, côm loän vôùi ñaát caùt; Sö töï hoái haän vaø suy nghó: Ta soáng khoâng laøm lôïi ích gì cho ai laïi laøm luoáng nhoïc ngöôøi cung caáp vaø phuïng döôõng ñeán phaûi nhö theá. Vì theá, thieàn sö Hieän Quang khoâng muoán nhaän söï cuùng döôøng vaø phuïng döôõng cuûa ñaøn na thí chuû nöõa, Sö boû vaøo röøng soáng khoå haïnh töï löïc, aên caùc thöù traùi caây haùi löôïm ñöôïc, uoáng nöôùc suoái, maëc aùo baèng laù caây. Sau ñoù, thieàn sö Hieän Quang trôû ra Baéc, vaøo laäp am tranh aån tu treân nuùi Yeân Töû, caùc loaøi daõ thuù thaáy Ngaøi khoâng daùm xuùc phaïm. Moãi khi xuoáng nuùi, sö quaûy tuùi vaûi treân ñaàu gaäy.

- 41 -

Vua Lyù Hueä Toâng (1211-1224) nghe danh tieáng ñaïo haïnh cuûa thieàn sö Hieän Quang, neân sai söù saém ñuû leã vaät ñeå thænh Sö veà kinh thaønh ñeå tham hoïc

Phaät Phaùp, nhöng Sö aån traùnh, chæ cho thò giaû ra traû lôøi vôùi söù giaû nhö sau: “Baàn ñaïo sinh treân ñaát cuûa Vua, soáng nhôø ñaát Vua, aên loäc cuûa Vua, ôû trong nuùi thôø Phaät ñaõ laâu naêm, coâng ñöùc chöa ñöôïc thaønh töïu, raát laáy laøm hoå theïn. Nay neáu ñeán yeát kieán Vua, khoâng nhöõng khoâng lôïi ích gì cho vieäc trò daân cuûa Vua maø coøn bò chuùng sanh cheâ bai baøi baùng. Hôn nöõa, Phaät giaùo ñang höng thònh, caùc böïc taêng só taøi cao ñöùc troïng ñaõ tuï taäp ôû caùc Ñieän uy nghi trong kinh ñoâ. Moät thaày tu queâ muøa thoâ laäu, aùo raùch, tu haønh trong nuùi ñaâu daùm ñeán kinh ñoâ ñeå laøm gì. Töø ñoù, Sö quyeát khoâng xuoáng nuùi. Thieàn sö Hieän Quang aån tu treân nuùi Yeân Töû, moät ngoïn nuùi cao nhaát ôû vuøng bôø bieån Ñoâng Haûi thuoäc xöù Haûi Döông. Moät hoâm, coù moät vò Taêng hoûi Thieàn sö Hieän Quang: Hoøa thöôïng laâu nay ôû trong nuùi ñeå laøm gì? Sö ñaùp baèng baøi keä: Na dó Höùa Do ñöùc Haø tri theá kyû xuaân? Voâ vi cö khoaùng daõ, Tieâu dieâu töï taïi nhôn. Taïm dòch: Theo ñöùc Höùa Do xöa, Naøo bieát maáy xuaân qua? Voâ vi nôi ñoàng ruoäng, Ngöôøi tieâu dao töï taïi. Muøa Xuaân naêm Taân Tò (1221), nieân hieäu Kieán Gia thöù möôøi moät, ñôøi vua Lyù Hueä Toâng, Thieàn sö Hieän Quang ngoài treân taûng ñaù ôû nuùi Yeân Töû ñoïc baøi keä phoù chuùc: Huyeãn phaùp giai thò huyeãn, Huyeãn tu giai thò huyeãn, Nhò huyeãn giai baát tuùc, Töùc thò tröø chö huyeãn.

Taïm dòch: Phaùp huyeãn ñaõ laø huyeãn, Tu huyeãn cuõng laø huyeãn, Hai huyeãn ñeàu khoâng chaáp, Töùc laø tröø caùc huyeãn. Noùi keä xong, Thieàn sö Hieän Quang an nhieân maø hoùa. Moân nhôn laø Ñaïo Vieân an taùng Sö trong hang treân nuùi Yeân Töû. Trong Thieàn uyeån taäp anh ngöõ luïc vieát nhö treân nhöng coøn coù ghi chuù: “Laïi theo saùch ‘Töï ngu taäp’ noùi khoâng bieát roõ Sö Hieän Quang quy hoùa ôû ñaâu”. Nhö vaäy, coù theå laø Thieàn sö Hieän Quang phoù chuùc nhö theá roài aån tu trong nuùi Yeân Töû, sau naøy môùi vieân tòch, neân chöa bieát ñöôïc Sö vieân tòch ôû ñaâu, vaøo naêm naøo? Vì neáu thò tòch naêm 1221, luùc ñoù Sö môùi coù 39 tuoåi, khoâng coù lyù. Coù theå lôøi cuûa saùch “Töï ngu taäp “ laø chính xaùc vaø hôïp lyù.

2. THIEÀN SÖ ÑAÏO VIEÂN - PHUØ VAÂN (QUOÁC SÖ TRUÙC LAÂM) KHAI SAÙNG TRUYEÀN THOÁNG YEÂN TÖ

Thieàn sö Ñaïo Vieân coøn coù hieäu laø Phuø Vaân, ñöôïc vua Traàn Thaùi Toâng toân xöng laø Quoác sö Truùc Laâm, laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Hieän Quang, thuoäc theá heä thöù 15 cuûa phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng. Naêm 1221, Thieàn sö Ñaïo Vieân keá theá truï trì chuøa Vaân Yeân. Naêm Bính Thaân (1236), vua Traàn Thaùi Toâng khoâng chaáp thuaän vieäc chuù laø Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä eùp buoäc laáy chò daâu vaø chaùn vieäc tranh ngoâi giaønh quyeàn cuûa trieàu ñình, tranh danh ñoaït lôïi vaø lyù voâ thöôøng cuûa cuoäc ñôøi, neân boû ngoâi vua, troán leân nuùi Yeân Töû vaøo chuøa Vaân Yeân ñeå xin Quoác sö Phuø Vaân xuaát gia tu Phaät. Quoác sö chaøo ñoùn xong, thong thaû ung dung hoûi vua: “Laõo taêng ôû röøng nuùi hoang daõ ñaõ laâu, xöông cöùng, thaân theå gaày goø, aên rau, nhai haït deû, uoáng nöôùc suoái, vui caûnh röøng ñaõ quen, loøng ñaõ nheï nhö ñaùm maây noåi, neân

môùi theo gioù vaøo ñaây. Nay beä haï boû ñòa vò nhaân chuû maø ñeán caûnh queâ muøa röøng nuùi, chaéc haún laø muoán tìm caàu ñieàu gì cho neân môùi ñeán ñaây?

- 43 -

Khi nghe Quoác sö hoûi, vua öùa nöôùc maét khoùc vaø thöa raèng: “Traãm coøn thô aáu, ñaõ sôùm maát cha meï, trô vô ñöùng treân só daân, khoâng coù nôi nöông töïa. Laïi nghó raèng: Söï nghieäp ñeá vöông ñôøi tröôùc höng pheá baát thöôøng, cho neân traãm môùi vaøo chuøa naøy, chæ muoán caàu thaønh Phaät, chöù chaúng muoán tìm caàu gì khaùc”. Quoác sö ñaùp: “Trong nuùi voán khoâng coù Phaät, Phaät voán ôû trong taâm ta. Neáu taâm laéng laïi laø trí tueä saùng suoát, ñoù chính laø Phaät. Neáu beä haï giaùc ngoä ñöôïc taâm aáy thì töùc khaéc thaønh Phaät ngay, khoâng caàn cöïc khoå, khoù nhoïc ñi tìm ôû beân ngoaøi”. Ngaøy hoâm sau, Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä ñem theo caùc quan kyø cöïu, lôùn tuoåi trong trieàu ñình vaø caùc vò boâ laõo trong daân chuùng leân chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû tìm gaëp vua, Thaùi sö thoáng thieát noùi: “Toâi chòu lôøi uûy thaùc cuûa Tieân Quaân coù boån phaän phuïng söï cho beä haï laøm chuû thaàn daân, nhaân daân ñang mong ñôïi beä haï nhö con ñoû troâng chôø cha meï. Huoáng chi ngaøy nay, caùc coá laõo trong trieàu ñình ñeàu laø hoï haøng thaân thích, só thöù trong nöôùc ñeàu vui veû phuïc tuøng, ñeán caû ñöùa treû leân 7 tuoåi cuõng bieát beä haï laø cha meï daân. Hôn nöõa, Thaùi toå vöøa môùi boû toâi, ñaát treân moä chöa raùo, lôøi daën doø coøn vaêng vaúng beân tai. Theá maø beä haï troán traùnh vaøo röøng nuùi aån cö ñeå caàu thoûa laáy yù chí rieâng cuûa mình. Toâi taïm nghó: Neáu beä haï vì muïc ñích tu laáy cho rieâng mình thì ñöôïc, nhöng coøn quoác gia xaõ taéc thì sao? Neáu vì muoán ñöôïc lôøi khen suoâng cho ñôøi sau thì sao baèng laáy chính thaân mình laøm ngöôøi daãn ñaïo cho thieân haï. Neáu beä haï khoâng nghó laïi, quaàn thaàn chuùng toâi cuøng nhaân daân cuøng xin cheát caû ngaøy hoâm nay, quyeát khoâng trôû veà”. Vua noùi: “Traãm coøn treû tuoåi, chöa caùng ñaùng ñöôïc vieäc naëng neà thì Phuïng Hoaøng ñaõ voäi lìa ñôøi, sôùm maát choã troâng caäy, traãm khoâng daùm ôû ngoâi vua maø laøm nhuïc cho xaõ taéc”. Thaùi sö naøi næ hai ba laàn maø vua cuõng khoâng ñoåi yù, Thaùi sö baûo moïi ngöôøi: “Vua ôû ñaâu thì laäp trieàu ñình ôû ñoù”. Noùi xong, Thaùi sö caém caây neâu trong nuùi, chæ ñònh choã laøm cung ñieän vaø sai ngöôøi lo xaây caát. Quoác sö Phuø Vaân thaáy theá môùi taâu vôùi vua: “Xin beä haï haõy gaáp veà kinh sö, chôù ñeå laøm haïi ñeán nuùi röøng cuûa laõo taêng”. Vì vaäy, buoäc loøng vua phaûi chaáp nhaän trôû veà kinh ñoâ. Khi ñoù, Quoác sö naém tay vua maø nhaén nhuû: “Phaøm laøm ñaáng vua cuûa thaàn daân

- 44 -

thì phaûi laáy yù muoán cuûa thieân haï laøm yù muoán cuûa mình vaø taâm cuûa thieân haï laøm taâm cuûa mình. Nay thieân haï muoán ñoùn beä haï trôû veà, beä haï khoâng veà sao ñöôïc. Tuy nhieân, söï nghieân cöùu noäi ñieån, xin beä haï ñöøng phuùt naøo queân”. Sau khi bò baét buoäc phaûi veà kinh ñoâ tieáp tuïc ôû ngoâi vua vöøa lo vieäc trieàu chính, vua vaãn thi haønh theo lôøi nhaén nhuû cuûa Quoác sö Phuø Vaân, vua tham hoïc kinh ñieån, saùch thieàn hoïc vaø tu taäp theo Thieàn toâng.

Vua cuõng thöôøng thænh caùc baäc kyø ñöùc trong choán thieàn laâm ñeå tham vaán Phaät phaùp vaø Thieàn hoïc, trong soá ñoù goàm coù: Quoác sö Phuø Vaân, caùc Thieàn sö Töùc Löï, ÖÙng Thuaän, Ñaïi Ñaêng... Vua cuõng tham hoïc Thieàn vôùi Thieàn sö Thieân Phong-Nguyeân Tröôøng cuûa phaùi thieàn Laâm Teá (ñôøi 20) töø Trung Quoác vaân du sang Ñaïi Vieät Hoaøng döông Phaät phaùp. Vua thænh thoaûng cuõng ñeán chuøa Chaân Giaùo kinh ñoâ Thaêng Long tham vaán thieàn hoïc vôùi Thieàn sö Ñöùc Thaønh, vua cuõng thöôøng toå chöùc nhöõng buoåi tham hoïc Thieàn ôû vieän Taû Nhai, môøi caùc Thieàn sö Trung Hoa vaø caùc böïc kyø ñöùc Vieät Nam neâu treân cuøng tham döï. Naêm 1248, vua Traàn Thaùi Toâng môøi Quoác sö Phuø Vaân veà chuøa Thaéng Nghieâm ôû kinh ñoâ ñeå chuû trì vieäc khaéc baûn aán haønh kinh saùch Phaät giaùo. Trong dòp ñoù, Vua trình cho Quoác sö saùch "Thieàn toâng chæ nam" do vua bieân soaïn, Quoác sö xem xong khen ngôïi vaø noùi: "Taâm cuûa chö Phaät ôû caû trong naøy, sao khoâng khaéc in ra ñeå chæ baøy cho keû haäu hoïc!". Vua vaâng lôøi, cho ñem in saùch naøy ñeå phoå bieán. Veà kinh sö kyø naøy, Quoác sö Phuø Vaân coù nhieäm vuï kieåm ñieåm laïi caùc kinh saùch vaø caùc quyeån ngöõ luïc cuûa Thieàn tröôùc khi ñem khaéc baûn goã ñeå in aán vaø phaùt haønh phoå bieán. Khoâng bieát vieäc in kinh saùch laàn naøy ñöôïc toå chöùc nhö theá naøo, caùc kinh saùch naøo ñöôïc in vaø phaùt haønh bao nhieâu quyeån? Thôøi gian in kinh ñoù tieán haønh trong bao laâu? Coù leõ trong laàn veà kinh ñoâ naøy, Quoác sö Phuø Vaân cuõng ñöôïc thænh thuyeát giaûng Phaät phaùp vaø tham döï caùc buoåi tham vaán Phaät phaùp ôû vieän Taû Nhai. Quoác sö Phuø Vaân ñaõ coù nhieàu aûnh höôûng ñoái vôùi vöông haàu toân thaát vaø trieàu thaàn nhaø Traàn. Quoác sö cuõng ñaõ goùp phaàn coâng ñöùc quí baùu trong vieäc in aán haønh kinh ñieån Phaät giaùo vaø caùc saùch ngöõ luïc cuûa Thieàn toâng, nhôø ñoù Phaät phaùp ñöôïc truyeàn baù saâu roäng trong daân chuùng.

- 45 -

Hieän chuùng ta khoâng coù taùc phaåm naøo cuûa Quoác sö Phuø Vaân ñeå hieåu roõ veà tö töôûng Thieàn hoïc cuûa Ngaøi, nhöng qua lôøi keå cuûa vua Traàn Thaùi Toâng, moät thieàn giaû ngoä ñaïo, keå laïi trong baøi töïa saùch "Thieàn hoïc chæ nam", chuùng ta coù theå hieåu ñöôïc laø Quoác sö Phuø Vaân laø baäc ñaït ñaïo, ñaïo cao ñöùc troïng, laø baäc ñaõ giaûi thoaùt, coù chuû tröông "Thieàn ñoán ngoä" nhö Toå sö Hieän Quang qua caâu noùi cuûa Quoác sö vôùi vua: "Nuùi voán khoâng coù Phaät! Phaät ôû nôi taâm, taâm yeân laëng maø coù trí tueä, ñoù goïi laø Phaät. Giaùc ngoä ñöôïc taâm naøy thì laäp töùc thaønh Phaät, khoâng phaûi khoù nhoïc tìm caàu ôû beân ngoaøi". Quoác sö Phuø Vaân quaû laø baäc ñaéc ñaïo, soáng an nhaøn töï taïi, thanh thoaùt nhö "ñaùm maây bay" ñuùng vôùi phaùp hieäu "Phuø Vaân" cuûa Ngaøi vaø hôïp vôùi caâu noùi cuûa Ngaøi: "Laõo taêng ôû röøng nuùi laâu, xöông cöùng, dung maïo gaày oám, aên rau, nhai haït deû, uoáng nöôùc suoái, vaân du trong choán röøng nuùi, loøng nheï nhö ñaùm maây noåi phieâu baït theo gioù vaøo ñaây". Quoác sö quaû laø böïc thoaùt tuïc, töï taïi voâ ngaïi, taâm khoâng truï vaøo ñaâu vaø thanh thaûn nhö ñaùm maây lô löûng, phieâu baït trong khoâng gian, tieâu dao khaép röøng nuùi thanh vaéng, bay khaép moïi nôi, khoâng coøn giôùi haïn cuûa khoâng gian vaø

thôøi gian, baát sanh baát dieät.

3. THIEÀN SÖ ÑAÏI ÑAÊNG

Thieàn sö Ñaïi Ñaêng laø ñeä töû cuûa Quoác sö Phuø Vaân, hieän khoâng coù taøi lieäu neân chöa bieát ñöôïc veà queâ quaùn, haønh traïng vaø tö töôûng cuûa Sö. Theo Thaùnh ñaêng luïc vaø Traàn trieàu Thieàn toâng baûn haïnh, Thieàn sö Ñaïi Ñaêng thuoäc theá heä thöù ba cuûa phaùi thieàn Yeân Töû, nhöng sö cuõng tieáp nhaän truyeàn thöøa cuûa Thieàn sö Thieân Phong-Nguyeân Tröôøng thuoäc theá heä 20 phaùi Thieàn Laâm Teá (Trung Quoác). Thieàn sö Ñaïi Ñaêng ñöôïc Quoác sö Phuø Vaân göûi veà kinh ñoâ Thaêng Long haønh ñaïo thay thaày, ñaõ coù nhaân duyeân ñeán tham döï nhöõng buoåi tham luaän veà Phaät phaùp ôû vieän Taû Nhai trong trieàu ñình, Thieàn sö Ñaïi Ñaêng ñöôïc nghe Thieàn sö Thieân Phong thuyeát phaùp, ñöôïc tham vaán, hoïc hoûi Phaät phaùp vaø ñöôïc Thieàn sö Thieân Phong truyeàn taâm aán. Coù theå Thieàn sö Ñaïi Ñaêng cuõng coù tham hoïc thieàn vôùi Thieàn sö Ñöùc Thaønh, moät thieàn sö Trung Hoa khaùc sang Ñaïi Vieät hoaèng hoùa cuøng thôøi vôùi Thieàn sö Thieân Phong.

Thieàn sö Ñaïi Ñaêng laø sö huynh ñoàng moân cuûa vua Traàn Thaùi Toâng nhöng lôùn tuoåi hôn vaø tu hoïc laâu naêm hôn neân trình ñoä Phaät hoïc, thieàn hoïc cuûa Sö thaâm saâu hôn vua nhieàu vaø vua raát toân kính Sö. Thieàn sö Ñaïi Ñaêng cuõng laø boån sö cuûa vua Traàn Thaùnh Toâng vaø sö coù nhieàu ñeä töû noåi danh nhö Tieâu Dao, Lieãu Minh, Thöôøng Cung, Huyeàn Saùch... Keá theá Thieàn sö Ñaïi Ñaêng ôû sôn moân Yeân Töû laø Thieàn sö Tieâu Dao.

4. THIEÀN SÖ TIEÂU DAO

Thieàn sö Tieâu Dao laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Ñaïi Ñaêng, thuoäc theá heä thöù tö cuûa sôn moân Yeân Töû, ñoàng thôøi cuõng ñaéc phaùp vôùi Thieàn sö ÖÙng Thuaän thuoäc phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng. Thieàn sö Tieâu Dao Hoaøng hoùa ôû tònh xaù Phöôùc Ñöôøng, neân coøn ñöôïc goïi laø Ñaïi sö Phöôùc Ñöôøng. Hieän khoâng coù taøi lieäu neân chöa bieát roõ veà queâ quaùn, haønh traïng vaø tö töôûng cuûa Thieàn sö Tieâu Dao, nhöng chaéc chaén raèng Ngaøi phaûi laø moät danh taêng thaïc ñöùc thôøi baáy giôø, vò Thöôïng só Tueä Trung, moät thieàn giaû noåi tieáng ñôøi nhaø Traàn vaø cuõng laø thaày cuûa Sô Toå phaùi thieàn Truùc Laâm (Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng Traàn Nhaân Toâng), ñaõ heát söùc toân kính Ngaøi vaø toân Ngaøi nhö "Phaät soáng ôû traàn gian" trong baøi thô "Thöôïng Phöôùc Ñöôøng-Tieâu Dao Thieàn sö " (Trình Thieàn sö Tieâu Dao ôû tònh xaù Phöôùc Ñöôøng) nhö sau: Cöûu vi phong theå, Kieàu kí hoang thoân Thaân tuy thieân ngoaïi chi saâm thöông Yù höõu kính trung chi loan phöôïng Nhaøn xöôùng voâ sanh chi khuùc Duïng thuø phaùp nhuõ chi aân Laïm traùt giaø ñaø Thöôïng trình toïa haï ***

Thaân tuy phì ñoän nguï höông quan,

Töù troïng aân thaâm vò caûm haøn.
Yù chuyeát thieàu phuøng thieâm yù khí,
Taâm khoâi coâ thuû thoán taâm ñan.
Xuaân hoài hö ñoái khai ñaøo nhuïy,
Phong khôûi khoâng vaên kích truùc can.
Ñöông nhöït ñaùo gia tham vaán baõi,
Moät huyeàn caàm töû thænh kim ñaøn.
***
Tam lai thænh vaán coå chuøy thieàn,
Töôùng maïo kyø dò traùng thaû kieân.
Hueä Khaû thaân taøm bì tuûy kyù,
Trieäu chaâu thieân döõ haïc qui nieân.
Tu tri theá höõu nhaân trung Phaät,
Höu quaùi loâ khai hoûa lyù lieân.
Traân troïng giaø ñaø tuøy höùng leã,
Kæ ña maïn khöôùc töû nhung thieàn.
Taïm dòch: Kính Trình Thieàn Sö Tieâu Dao Ôû Tònh Xaù Phöôùc Ñöôøng.
Töø laâu xa thaønh thò, nguï taïm nôi thoân xoùm hoang vaéng, thaân tuy coõi ngoaøi xa caùch, nhö sao Hoâm vaø sao Mai, nhöng taâm yù vaãn chung boùng nhö loan vaø phöôïng, thanh nhaøn haùt khuùc "voâ sinh ", ñeå ñeàn ñaùp ôn thaày thaân tình chæ daïy, maïn pheùp daâng leân phaùp toøa vaøi lôøi thô:
Thaân tuy queâ muøa nguï choán queâ,
Boån troïng aân naøo daùm laõng queân.
Yù vuïng mong caàu theâm yù môùi,
Taâm laïnh tro taøn giöõ loøng son.
Xuaân veà laëng ngaém hoa ñaøo nôû,
Gioù ñoäng laéng nghe tieáng nghe tieáng truùc lay.
Hoâm tröôùc vieáng nhaø tham vaán roõ,
Nay xin gaõy khuùc ñaøn khoâng daây.
***

Ba laàn tham vaán Toå sö Thieàn,
Töôùng ngöôøi traùng kieän luoân luoân khoeû.
Soáng nhö Trieäu Chaâu cuøng ruøa haïc,
Ñaïo nhö Hueä Khaû coát tuûy thieàn.
Neân hay coù Phaät trong traàn theá,
Ñöøng laï sen töôi giöõa löûa hoàng.
Traân troïng kính daâng baøi tuïng leã,
Chæ rieâng leã moïn chuùt quaø naày.

Tònh xaù Phöôùc Ñöôøng, nôi Thieàn sö Tieâu Dao hoaèng hoùa, coù leõ cuõng naèm treân nuùi Yeân Töû, Thöôïng só Tueä Trung taû “Caûnh vaät Phöôùc Ñöôøng” nhö sau:

Phöôùc Ñöôøng caûnh trí dó töùc ñöông,
Lai höõu thieàn phong taäp taäp löông.
Li laïc tieâu sô tröøu duaãn saâm,
Moân ñình u thuùy tòch tuøng hoang.
Vò phuøng thôøi thaùi hieàn nhaân xuaát,
Thaû hæ laâm thaâm thuïy thuù taøng.
Taûo vaõn laõo thieân khai Phaät nhaät,
Thoâng moân ñaøo lyù loäng xuaân quang.

Taïm dòch: Caûnh Vaät Phöôùc Ñöôøng

Phöôùc Ñöôøng caûnh trí chính laø ñaây,
Laïi theâm gioù thieàn thanh maùt thay.
Saân luøm buïi raäm then cöûa loûng,
Raøo giaäu tre thöa buùp maêng gaày.
Chöa gaëp thôøi cô hieàn nhaân xuaát,
Nuùi thaúm khaù vui ruøa phöôïng aån.
Sôùm muoän trôøi giaø khai Phaät nhaät,
Lyù ñaøo môû ngoõ caùnh xuaân ñaày.

Thieàn sö Tieâu Dao bò bònh, Thöôïng só Tueä Trung vieát thô thaêm hoûi qua baøi thô “Vaán Phöôùc Ñöôøng Ñaïi sö taät”:

Phong thuûy ñaùo thôøi ba hoát ñoäng, Hoûa taân giao xöù dieãm taøi sanh. Phöông tri töù ñaïi nguyeân voâ teá, Nhaát nhieäm dieân löu kieám caùc haønh. Taïm dòch: Thaêm bònh Ñaïi sö Phöôùc Ñöôøng. Nöôùc gaëp gioù nhoài lieàn noåi soùng, Löûa baét rôm khoâ boãng chaùy buøng. Môùi hay töù ñaïi voán hö huyeãn, Nuùi kieám röøng ñao maëc yù tình. Khi Thieàn sö Tieâu Dao vieân tòch, Thöôïng só Tueä Trung vieát baøi keä “Ñieáu Tieân Sö “: Nhaát khuùc voâ sanh xöôùng lieãu thì, Ñaûm hoaønh taát laät coá höông quy. Thöôïng ñaàu ñaõ quaù hoà haø höõu, Nhaát caù neâ ngöu nhieäm ñaûo kyø. Taïm dòch: Ñieáu Tieân Sö Moät khuùc voâ sinh vöøa môùi döùt, Nghieân mình nheï böôùc veà queâ cuõ. Ñaàu saøo traêm tröôïng qua roài haün, Traâu ñaát thong dong côõi ngöôïc veà. Qua baøi keä treân, Thöôïng só Tueä Trung ñaõ ñöa tieãn moät baäïc giaùc ngoä trôû veà queâ cuõ baát sanh baát dieät. Thieàn sö Tieâu Dao coù hai ñeä töû noåi danh laø: - Thieàn sö Hueä Tueä keá theá truï trì chuøa Vaân Yeân tieáp noái ngoïn ñeøn phaùp cuûa sôn moân Yeân Töû. - Thöôïng só Tueä Trung, moät cö só nhöng ñaït ñaïo quaû, laø ñeä töû xuaát saéc nhaát cuûa Thieàn sö Tieâu Dao vaø laø ngöôøi ñöôïc Sö toå ñaàu tieân cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm laø Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (hay Truùc Laâm Ñaàu Ñaø) kính troïng nhö baäc thaày, coù theå coi Thöôïng só Tueä Trung nhö böïc Toå sö cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm sau

naøy.

- 50 -

5. THIEÀN SÖ HUEÄ TUEÄ

Hieän chuùng ta khoâng coù taøi lieäu neân chöa bieát roõ queâ quaùn vaø haønh traïng cuûa Thieàn sö Hueä Tueä, chæ bieát Sö laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Tieâu Dao vaø laø ngöôøi keá theá truï trì ôû sôn moân Yeân Töû. Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng voán kính troïng Thöôïng só Tueä Trung nhö boån sö cuûa mình, nhöng khi theá phaùt quy y, phaûi thoï giôùi vôùi Thieàn sö Hueä Tueä, maëc daàu Hueä Tueä khoâng xuaát saéc baèng Hueä Trung. Chaéc haún laø trong ñaïi leã xuaát gia cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng ôû Yeân Töû cuõng coù ñuû "Tam sö Thaát chöùng" (ba vò thaày goàm Hoøa thöôïng, Yeát ma, Giaùo thoï vaø baûy vò chöùng minh). Raát tieác laø khoâng coù taøi lieäu neân khoâng roõ phaùp danh "Thaäp sö" (möôøi vò sö naøy), vì chaéc haún laø möôøi vò naøy phaûi laø caùc böïc thaïc ñöùc trong choán thieàn moân, cuõng raát tieác laø khoâng bieát ñöôïc buoåi leã ñoù dieãn tieán nhö theá naøo? Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng xuaát gia vôùi phaùp danh laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø hay Höông Vaân Ñaïi Ñaàu Ñaø, ñöôïc toân laø Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø khai sôn phaùi thieàn Truùc Laâm, taïi chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû. Phaùi thieàn Truùc Laâm ñöôïc ghi cheùp ñaày ñuû vaøo thôøi ba vò Toå ñaàu tieân laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, Phaùp Loa vaø Huyeàn Quang, sau ñoù khoâng coøn taøi lieäu naøo, vì lyù do chính trò vaø quaân söï thôøi ñoù, neân khoâng bieát roõ veà truyeàn thöøa tieáp theo sau ñoù vaø vieäc hoaèng phaùp cuûa phaùi Thieàn Truùc Laâm tieáp theo ñoù nhö theá naøo? Hieän chæ coù moät danh saùch 23 vò Toå ñaàu tieân cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, chöa bieát coù chính xaùc khoâng vaø chöa bieát chuùt ít naøo veà haønh traïng cuûa caùc vò Toå sau Toå sö Huyeàn Quang.

- 51 -

HAØNH TRAÏNG CUÛA VUA TRAÀN THAÙI TOÂNG (1218-1277)

Vua Traàn Thaùi Toâng teân laø Traàn Caûnh, tröôùc teân huùy laø Boà, sanh ngaøy 16 thaùng 6 naêm Maäu Daàn (1218), queâ ôû höông Töùc Maëc, sau ñöôïc ñoåi laïi laø phuû Thieân Tröôøng (nay thuoäc huyeän Myõ Loäc, tænh Nam Ñònh), cha laø Traàn Thöøa (con cuûa Traàn Lyù), meï hoï Leâ. Hoï Traàn soáng veà ngheà ñaùnh caù ôû höông Töùc Maëc, ñeán ñôøi Traàn Lyù trôû neân giaøu coù noåi tieáng ôû ñòa phöông. Vaøo khoaûng naêm 1209 trieàu ñình nhaø Lyù suy yeáu, trong cuoäc noåi loaïn cuûa Quaùch Boác, vua Lyù Cao Toâng phaûi chaïy loaïn. Thaùi töû Saûm laáy con gaùi cuûa Traàn Lyù laø Traàn Thò Dung laøm vôï, phong cho Traàn Lyù töôùc Minh töï vaø phong cho caäu cuûa Dung laø Toâ Trung Töø laøm Ñieän tieàn chæ huy söù. Gia ñình Traàn Lyù giuùp vua deïp ñöôïc giaëc, daàn daàn coù nhieàu theá löïc trong trieàu ñình. Naêm Canh Ngoï (1210), vua Lyù Cao Toâng baêng haø, Thaùi töû Saûm leân ngoâi, töùc laø vua Lyù Hueä Toâng. Vua laäp Traàn Thò Dung laøm Nguyeân phi. Sau ñoù vua phong Nguyeân phi laøm Hoaøng haäu, phong chöùc töôùc

cho caùc anh cuûa Hoaøng haäu, Traàn Töï Khaùnh laøm Thaùi uùy Phuï chính, Traàn Thöøa laøm Noäi thò Phaùn thuû. Töø naêm 1217, vua Lyù Hueä Toâng bò beänh ñieân, coù khi töï xöng laø thieân töôùng giaùng traàn, tay caàm giaùo vaø moäc, caém côø nhoû treân buùi toùc, nhaûy muùa suoát ngaøy ñeâm, coù khi uoáng röôïu nguû li bì ñeán hoâm sau môùi tænh. Quyeàn haønh trong trieàu ñình ñeàu naèm trong tay Thaùi uùy Traàn Töï Khaùnh, Traàn Thöøa vaø Traàn Thuû Ñoä. Naêm 1223, Thaùi uùy Traàn Töï Khaùnh cheát, quyeàn haønh naèm trong tay Phuï quoác Thaùi uùy Traàn Thöøa vaø Ñieän tieàn chæ huy söù Traàn Thuû Ñoä. Thaùng 10 naêm Giaùp Thaân (1224), vua Lyù Hueä Toâng xuaát gia tu haønh ôû chuøa Chaân Giaùo trong ñaïi noäi, kinh thaønhThaêng Long, truyeàn ngoâi cho Coâng chuùa Chieâu Thaùnh (môùi 7 tuoåi), töùc Lyù Chieâu Hoaøng. Naêm sau (1225), con cuûa Thaùi uùy Traàn Thöøa laø Traàn Caûnh ñöôïc phong laøm Chính thuû theo haàu Lyù Chieâu Hoaøng, sau ñoù Lyù Chieâu Hoaøng nhaän Traàn Caûnh laøm choàng (caû hai môùi 8 tuoåi). Ngaøy 11 thaùng 12 naêm AÁt Daäu (1225), Lyù Chieâu Hoaøng nhöôøng ngoâi cho Traàn Caûnh, töùc vua Traàn Thaùi Toâng.

- 52 -

Ngaøy 10 thaùng 8 naêm Bính Tuaát (1226), Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä ñeán chuøa Chaân Giaùo thaáy Lyù Hueä Toâng ñang ngoài nhoå coû ôû tröôùc saân chuøa, Thuû Ñoä noùi: “Nhoå coû thì phaûi nhoå taän goác”. Hueä Toâng ñaùp: “Ñieàu ngöôi noùi ta hieåu roài”. Hueä Toâng vaøo chuøa tuïng kinh xong khaán raèng: “Thieân haï nhaø ta ñaõ veà tay ngöôi, ngöôi laïi coøn gieát ta, ngaøy nay ta cheát, ngaøy sau con chaùu ngöôi cuõng seõ bò nhö theá “. Sau ñoù Hueä Toâng ra vöôøn phía sau chuøa thaét coå töï töû. Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä cho ñöa linh cöõu Thöôïng hoaøng Lyù Hueä Toâng ra phöôøng Yeân Hoa hoûa thieâu vaø ñem xöông vaøo thôø trong thaùp ôû chuøa Baûo Quang. Hoaøng haäu (Traàn Thò Dung) bò giaùng laøm Coâng chuùa Thieân Cöïc vaø gaû cho Traàn Thuû Ñoä, sau ñoù ñöôïc phong laøm Quoác maãu. Qua ñoaïn söû ñöôïc ghi trong Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö nhö treân, chuùng ta nghieân cöùu kyõ seõ thaáy raèng: Vieäc vua Lyù Hueä Toâng bò beänh ñieân coù theå laø do aùp böùc hay truø eám cuûa gia ñình Traàn Thöøa vaø vieäc vua Lyù Hueä Toâng nhöôøng ngoâi cho con gaùi Lyù Chieâu Hoaøng môùi 7 tuoåi cuõng do söï eùp buoäc cuûa Traàn Thöøa vaø Traàn Thuû Ñoä. Ñeán vieäc Lyù Chieâu Hoaøng laáy Traàn Caûnh (caû hai môùi 8 tuoåi) vaø nhöôøng ngoâi cho Traàn Caûnh, cuøng vieäc eùp buoäc Lyù Hueä Toâng töï töû cuõng laø do söï cöôõng eùp cuûa hai oâng naøy (nhaø Traàn cöôùp ngoâi nhaø Lyù nhö theá vaøo naêm 1225; sau naøy ñeán naêm 1399, nhaø Traàn cuõng bò nhaø Hoà cöôùp ngoâi gioáng nhö vaäy, söï vieäc xaûy ra theo ñuùng lyù “nhaân quaû luaân hoài” trong Phaät giaùo). Vua Traàn Thaùi Toâng toân cha laø Traàn Thöøa laøm Thaùi thöôïng hoaøng, phong cho anh caû laø Traàn Lieãu laøm Thaùi uùy Phuï chính, saùch phong laø Hieån Hoaøng. Traàn Thuû Ñoä ñöôïc cöû laøm Thoáng quoác Thaùi sö. Naêm 1232, Thaùi haäu maát, khoâng ñaày 2 naêm sau(1234), Thöôïng hoaøng Traàn Thöøa laïi maát, vua Traàn Thaùi Toâng trôû thaønh moà coâi, luùc môùi 16 tuoåi. Vua raát buoàn khoå vaø coâ ñôn trong cung ñieän, chaùn ngaùn tröôùc caûnh sanh töû luaân hoài, söï voâ thöôøng cuûa cuoäc ñôøi vaø vieäc tranh

danh ñoaït lôïi trong choán hoaøng cung vaø trieàu ñình … Vua Traàn Thaùi Toâng ñaõ baét ñaàu tìm hieåu veà giaùo lyù cuûa ñaïo Phaät vaø chaùn caûnh laøm vua, coù yù muoán ñi tu. Ñeán ñaàu naêm Bính Thaân (1236), Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä laïi eùp vua Traàn Thaùi Toâng pheá boû Hoaøng haäu Chieâu Thaùnh ñeå laáy chò vôï laø Coâng chuùa Thuaän Thieân (vôï Traàn Lieãu) vì Chieâu Thaùnh khoâng coù con, trong luùc Thuaän Thieân ñang mang thai (sau naøy sinh ra Traàn Quoác

Khang). Tröôùc vieäc bò eùp buoäc laøm vieäc loaïn luaân ñoù, laïi saép ñeán ngaøy caùc quan trong trieàu ñình phaûi laøm leã theà “Trung quaân “ (vaøo ngaøy muøng 4 thaùng 4 aâm lòch) neân vaøo khoaûng nöûa ñeâm muøng 3 thaùng 4 naêm Bính Thaân (1236), vua quyeát ñònh boû ngai vaøng leân nuùi Yeân Töû tu haønh. Vua keå laïi vieäc naøy trong baøi töïa saùch “Thieàn toâng chæ nam” nhö sau: “Traãm troäm nghó: Phaät khoâng chia Nam Baéc, ñeàu coù theå laáy söï tu haønh maø tìm ñeán. Taùnh ngöôøi tuy coù keû khoân ngöôøi ngu, nhöng nhôø giaùc ngoä maø hieåu bieát. Vì vaäy, ñaïo giaùo cuûa ñöùc Phaät laø phöông tieän ñeå daãn duï ngöôøi meâ muoäi, chæ con ñöôøng taét ñeå hieåu roõ söï sanh töû. Coøn nhö caàm caân naåy möïc cho ñôøi sau, laøm khuoân pheùp cho töông lai ñoù laø traùch nhieäm cuûa caùc baäc tieân thaùnh. Cho neân Luïc Toå (Hueä Naêng) ñaõ noùi: “Baäc ñaïi thaùnh nhaân cuøng vôùi ñaïi sö khoâng khaùc gì nhau”. Nhö theá ñuû bieát ñaïo giaùo cuûa ñöùc Phaät cuõng phaûi nhôø tieân thaùnh môùi truyeàn baù ñöôïc cho ñôøi sau. Nay traãm sao laïi khoâng laáy traùch nhieäm cuûa tieân thaùnh laøm traùch nhieäm cuûa mình, laáy giaùo lyù cuûa ñöùc Phaät laøm giaùo lyù cuûa mình. Vaû laïi khi tuoåi thô, vaøo löùa tuoåi môùi hieåu bieát, moãi khi nghe lôøi giaûng daïy cuûa caùc thieàn sö, töùc thôøi deïp heát moïi söï suy nghó, trong taâm heát söùc thanh tònh. Luùc baáy giôø traãm coù yù say meâ kinh ñieån Phaät, muoán hieåu bieát Thieàn toâng quyeát chí tìm thaày, thaønh taâm moä ñaïo. Tuy nhieân taâm hoài höôùng theo vôùi ñaïo ñaõ manh nha, nhöng ñoäng cô caûm xuùc vaãn chöa ñaït ñöôïc. Naêm möôøi saùu tuoåi, Thaùi haäu töø giaõ coõi ñôøi, traãm thöôøng naèm oâm goái ñaát khoùc ra nöôùc maét, ruoät ñau nhö caét. Trong luùc quaù buoàn khoå khoâng coøn loøng daï naøo nghó ñeán vieäc khaùc. Chæ vaøi naêm sau, Thaùi toå Hoaøng ñeá (Thöôïng hoaøng Traàn Thöøa) laïi cuõng qua ñôøi. Thöông meï chöa khuaây, xoùt thöông cha caøng thaám thía. Ñau xoùt ngoån ngang khoù nguoâi noãi buoàn. Traãm nghó coâng cha meï ñoái vôùi con, nuoâi naáng voã veà, chaêm soùc ñuû thöù, duø coù xöông tan naùt thòt cuõng chöa baùo ñeàn ñöôïc moät phaàn trong muoân phaàn. Hôn nöõa traãm nghó: Thaùi toå Hoaøng ñeá môû côø döïng nghieäp ñaõ raát khoù khaên, trò nöôùc giuùp ñôøi laïi caøng quan troïng khoù nhoïc. Ngaøi ñem ngoâi baùu trao laïi cho traãm töø luùc coøn aáu thô, khieán traãm ngaøy ñeâm lo sôï ñöùng ngoài khoâng yeân. Traãm töï nghó thaàm raèng: ôû treân ñaõ khoâng coù cha meï ñeå nöông nhôø, ôû döôùi cuõng sôï raèng khoâng ñaùp öùng noåi söï mong moûi cuûa leâ daân, bieát phaûi laøm sao ñaây? Traãm suy ñi nghó laïi: hay laø lui veà choán röøng nuùi tìm hieåu giaùo lyù ñaïo Phaät, hieåu roõ nghóa troïng ñaïi cuûa söï sinh töû, cuõng laø ñeå ñeàn ñaùp laïi coâng ôn khoù nhoïc cha meï, nhö theá chaúng toát hôn hay sao?

Theá laø chí traãm ñaõ quyeát ñònh: “Vaøo ñeâm muøng

- 54 -

3 thaùng 4 naêm Bính Thaân (1236) nieân hieäu Thieân ÖÙng Chính Bình thöù naêm, traãm caûi daïng maëc thöôøng phuïc ñi ra cöûa cung, baûo vôùi keû haàu caän raèng: “Traãm muoán ra ngoaøi thaønh du ngoaïn ngaàm nghe tieáng noùi cuûa daân, xem chí nguyeän cuûa daân, ngoõ haàu bieát ñöôïc söï khoù khaên cuûa hoï”. Luùc ñoù theo hai beân traãm chæ baûy, taùm ngöôøi. Vaøo giôø Hôïi ñeâm aáy, traãm côûi ngöïa leûn troán ra ñi. qua soâng ñi veà höôùng Ñoâng, traãm môùi thaät tình baûo cho caùc ngöôøi theo haàu bieát, hoï raát ngaïc nhieân vaø rôi nöôùc maét. Hoâm sau vaøo giôø Maõo (5 ñeán 7 giôø saùng), ñi ñeán beán ñoø Ñaïi Than ôû chaân nuùi Phaû Laïi, traãm sôï coù ngöôøi bieát maët, phaûi laáy aùo che maët khi qua soâng, roài theo ñöôøng taét leân nuùi. Ñeán toái vaøo nghæ trong chuøa Giaùc Haïnh ñôïi saùng laïi ñi. Nuùi hieåm suoái saâu, leo treøo chaät vaät, ngöïa meät moûi khoâng theå tieán leân ñöôïc nöõa, traãm boû ngöïa vòn vaøo vaùch ñaù maø ñi. Ñeán giôø Muøi (13 giôø ñeán 15 giôø), thì ñeán nuùi Yeân Töû (huyeän Ñoâng Trieàu, phuû Kinh Moân, nay thuoäc tænh Quaûng Ninh). Saùng hoâm sau treøo thaúng leân ñænh nuùi, vaøo tham kieán Quoác sö Truùc Laâm, moät baäïc ñaïi Sa moân (Quoác sö Phuø Vaân). Quoác sö chôït thaáy traãm möøng rôõ, ung dung baûo raèng: “Laõo taêng ôû nôi röøng nuùi ñaõ laâu, maët ñaày xöông cöùng, aên rau ñaéng, nhai haït deû, uoáng nöôùc suoái, vui caûnh nuùi röøng, taâm nhö maây troâi, neân theo gioù maø ñeán ñaây. Nay beä haï boû ngoâi chuû cuûa thieân haï, tìm ñeán caûnh nuùi röøng ngheøo heøn, chaúng hay beä haï muoán caàu ñieàu gì maø ñeán choán naøy vaäy?”. Traãm nghe lôøi Quoác sö noùi, rôi hai haøng nöôùc maét noùi vôùi Quoác sö raèng: “Traãm coøn thô daïi, cha meï maát sôùm, moät mình bô vô ñöùng treân ñaùm só daân, khoâng bieát nöông töïa vaøo ñaâu? Laïi nghó ñeán söï nghieäp cuûa ñeá vöông ngaøy tröôùc höng pheá thònh suy thay ñoåi baát thöôøng; cho neân, hoâm nay traãm leân nuùi naøy, chæ muoán laøm Phaät chöù khoâng caàu moät vaät gì khaùc”. Quoác sö ñaùp: “Trong nuùi voán khoâng coù Phaät, Phaät chæ coù trong taâm. Taâm vaéng laëng thì trí tueä khai môû, ñoù chính laø Phaät. Neáu hoâm nay beä haï ngoä ñöôïc taâm aáy thì töùc khaéc thaønh Phaät, khoâng caàn phaûi khoå coâng tìm kieám beân ngoaøi”. Ngaøy hoâm sau, Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä daãn caùc ñaïi thaàn trong trieàu ñình vaø caùc boâ laõo leân nuùi Yeân Töû yeâu caàu vua trôû veà trieàu ñình. Töø choái khoâng ñöôïc, vua ñaønh trôû veà Hoaøng cung. Quoác sö caàm tay vua noùi: “Ñaõ laøm vua cuûa nhaân daân, phaûi laáy yù muoán cuûa thieân haï laøm yù muoán cuûa mình, laáy taâm cuûa thieân haï laøm taâm cuûa mình. Nay thieân haï muoán ñoùn beä haï veà trieàu ñình, beä haï khoâng theå khoâng veà ñöôïc. Tuy

- 55 -

nhieân vieäc nghieân cöùu tìm hieåu kinh ñieån Phaät giaùo, xin Beä haï luoân luoân ñeå taâm, ñöøng giaây phuùt naøo queân”. Vua veà kinh ñoâ, duø giöõ ngoâi vua lo vieäc trieàu chính, nhöng luùc naøo vua cuõng nhôù lôøi daën cuûa Quoác sö Truùc Laâm (hay Quoác sö Phuø Vaân), khi vieäc nöôùc nhaøn roãi, vua luùc naøo cuõng

nghieân cöùu kinh saùch Phaät vaø thöôøng môøi caùc cao taêng thaïc ñöùc ñeán tham hoûi veà Thieàn hoïc. Khi Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä eùp vua laáy Thuaän Thieân laøm Hoaøng haäu, Hoaøi vöông Traàn Lieãu chæ huy thuûy quaân noåi loaïn, nhöng theá yeáu phaûi laáy thuyeàn nhoû giaû laøm ngöôøi ñaùnh caù ñeán thuyeàn roàng cuûa vua Traàn Thaùi Toâng xin ñaàu haøng, vua vaø Traàn Lieãu nhìn nhau maø khoùc. Thaùi sö Thuû Ñoä nghe tin, ñeán thuyeàn ruùt göôm ñònh gieát Traàn Lieãu, vua phaûi laáy thaân mình che chôû cho anh. Thaùi sö töùc laém neùm göôm xuoáng soâng. Vua phaûi giaûng hoøa baûo Thuû Ñoä ruùt quaân veà, vua phong Traàn Lieãu laøm An Sinh vöông vaø laáy ñaát caùc xaõ Yeân Sinh, Yeân Phuï, Yeân Höng, Yeân Döôõng laøm aáp thang moäc. Naêm Ñinh Muøi (1247), vua cho môû khoa thi Thaùi hoïc sinh ñeå tuyeån nhaân taøi ra laøm quan. Naêm 1249, vua cho truøng tu chuøa Dieân Höïu (chuøa Moät Coät). Naêm 1252, vua ñem quaân ñaùnh Chieâm Thaønh. Naêm 1253, vua môû mang Nho giaùo vaø Laõo giaùo, laäp Quoác hoïc vieän ñeå daïy cho caùc nho sinh. Naêm 1258, ñaùnh baïi quaân Moâng Coå, giöõ vöõng ñoäc laäp cho ñaát nöôùc. Ngaøy 24 thaùng 2 naêm Maäu Ngoï (1258), vua Traàn Thaùi Toâng leân laøm Thaùi thöôïng hoaøng, nhöôøng ngoâi cho Thaùi töû Traàn Hoaûng töùc vua Traàn Thaùnh Toâng. Ngay töø sau khi troán leân nuùi Yeân Töû trôû veà (naêm1236), vua Thaùi Toâng ngoaøi vieäc trieàu chính, coøn ñeå thì giôø nghieân cöùu kinh saùch Phaät hoaëc môøi caùc böïc ñöùc kyø taøi vaøo cung ñieän ñeå tham hoïc veà Thieàn toâng nhö Quoác sö Phuø Vaân, caùc Thieàn sö Töùc Löï, ÖÙng Thuaän… Ngoaøi ra vua coøn môøi caû Thieàn sö ngoaïi quoác ñaõ ñeán Ñaïi Vieät Hoaøng hoùa laø Thieàn sö Thieân Phong (phaùi Laâm Teá, ñôøi 20) ñeán vieän Taû Nhai ñeå cuøng caùc baäc thaïc ñöùc tham khaûo veà Thieàn hoïc.

Vua Traàn Thaùi Toâng chuû tröông “Tam giaùo ñoàng nguyeân” dung hôïp caû Phaät, Nho vaø Laõo giaùo. Vua coù chí, daønh nhieàu thôøi giôø ñeå töï hoïc, ñoïc caû saùch Nho giaùo, Laõo giaùo vaø Phaät giaùo. Vua hoïc Nho giaùo ñeå nghieân cöùu veà Chính trò hoïc, Xaõ hoäi hoïc raát caàn thieát cho vieäc cai trò ñaát nöôùc. Vua tham hoïc Laõo giaùo ñeå tìm höôùng sieâu thoaùt cho taâm linh vaø tu hoïc Phaät ñeå tìm ñöôøng giaûi thoaùt khoûi caûnh ñau khoå voâ thöôøng cuûa cuoäc ñôøi… Trong baøi “Töïa kinh Kim Cang Tam Muoäi” vua keå laïi phöông phaùp töï hoïc nhö sau: “Traãm lo vieäc cai trò daân, nhieàu luùc gaëp khoù khaên phaûi laên xaû vaøo coâng vieäc queân caû sôùm toái. Coâng vieäc thì coù haøng vaïn thöù maø thì giôø nhaøn roãi khoâng ñöôïc bao nhieâu. Sieâng naêng trong coâng vieäc, tieác ngaøy giôø chöõ nghóa chöa ñöôïc bao nhieâu neân phaûi coá hoïc theâm, ban ñeâm phaûi thöùc khuya ñeå ñoïc theâm saùch, hoïc saùch Nho giaùo roài hoïc kinh ñieån Phaät giaùo…”. Vua Traàn Thaùi Toâng hoïc caû ba toân giaùo Nho, Laõo vaø Phaät nhöng chòu aûnh höôûng Phaät giaùo nhieàu nhaát.Vua vöøa nghieân cöùu kinh ñieån Phaät giaùo vöøa toå chöùc caùc buoåi tham luaän veà Phaät hoïc ôû vieän Taû Nhai, vöøa töï tu hoïc, sieâng naêng leã laïy saùm hoái, tham hoïc Thieàn vaø cuoái cuøng vua ngoä ñöôïc ñaïo. Trong baøi töïa Thieàn toâng chæ nam, vua Thaùi Toâng vieát nhö sau: “Nghe lôøi Quoác sö Truùc Laâm, traãm trôû laïi kinh ñoâ, mieãn cöôõng maø leân ngoâi vua.

Trong suoát möôøi maáy naêm trôøi, moãi khi ñöôïc nhaøn roãi vieäc nöôùc, traãm laïi trieäu taäp caùc baäc kyø ñöùc ñeå tham vaán veà thieàn hoïc. Caùc kinh ñieån cuûa caùc toâng phaùi lôùn, khoâng kinh naøo khoâng nghieân cöùu". Traãm thöôøng ñoïc Kinh Kim Cang, moät hoâm ñoïc ñeán ñoaïn "Öng voâ sôû truï nhi sanh kyø taâm" (khoâng neân truï tröôùc nôi naøo môùi sanh chaân taâm), buoâng kinh xuoáng chieâm nghieäm, boãng hoaùt nhieân töï ngoä. Beøn ñem choã giaùc ngoä aáy vieát thaønh nhöõng lôøi sau ñaây, ñaët teân laø "Thieàn toâng chæ nam". Naêm aáy vaøo khoaûng naêm 1248-1250, Quoác sö Phuø Vaân töø nuùi Yeân Töû veà kinh sö, traãm môøi ôû laïi chuøa Thaéng Nghieâm chuû trì vieäc khaéc baûn in caùc kinh ñieån, traãm ñem saùch naøy cho Quoác sö xem. Quoác

- 57 -

sö ba laàn taùn thaùn raèng: "Taâm chö Phaät ôû caû trong saùch naøy, sao khoâng ñem khaéc baûn in ñeå daïy keû haäu hoïc?". Traãm nghe noùi theá, lieàn sai thôï vieát chöõ chaân phöông, saéc truyeàn khaéc vaùn ñem in. Saùch naøy khoâng nhöõng ñeå chæ choã meâ laàm cho ñôøi sau, maø coøn muoán noái tieáp coâng ñöùc truyeàn baù cuûa böïc thaùnh nhaân ñôøi tröôùc caøng theâm roäng lôùn... Sau khi leân laøm Thaùi thöôïng hoaøng (1258), Thaùi Toâng daønh haàu heát thôøi gian cho vieäc tu haønh. Sau khi quaùn xeùt laïi caû cuoäc ñôøi cuûa mình, Thaùi Toâng nhaän thaáy roõ cuoäc ñôøi laø voâ thöôøng laø bieån khoå, trong caûnh tranh quyeàn ñoaït lôïi nôi choán cung ñình hay trong trieàu noäi, con ngöôøi ñaõ aâm möu, saùt haïi laãn nhau, laøm nhieàu ñieàu traùi vôùi ñaïo ñöùc... Chính baûn thaân cuûa Thaùi Toâng phaïm bao nhieâu toäi loãi, duø khoâng phaûi do quyeát ñònh cuûa chính mình, nhöng vì quyeàn lôïi cuûa gia ñình maø Traàn Thuû Ñoä ñaõ taïo bao nhieâu toäi aùc. Ñoái vôùi vua, Traàn Thuû Ñoä coù coâng trong vieäc cuûng coá quyeàn haønh vaø taïo söï oån ñònh cho ñaát nöôùc, nhöng oâng ñaõ laøm bieát bao ñieàu taøn aùc: eùp buoäc vua Lyù Hueä Toâng töï töû, gieát taát caû Hoaøng toäc, laáy chò daâu (vôï Traàn Lieãu) ... Thaùi Toâng thaáy roõ chæ coù con ñöôøng tu haønh theo Phaät giaùo môùi coù theå giaûi thoaùt khoûi cuoäc ñôøi voâ thöôøng, kieáp ngöôøi ñaày phieàn naõo khoå luïy vaø môùi giaûi thoaùt khoûi luaân hoài nhaân quaû. Vì vaäy Thaùi Toâng daønh nhieàu thôøi gian cho vieäc tu haønh theo ñaïo Phaät. Sau khi nghieân cöùu kinh ñieån Phaät giaùo tham hoïc vôùi caùc baäc thaïc ñöùc danh taêng vaø tu taäp thieàn ñònh, Thaùi Toâng thaáy roõ tröôùc heát laø caàn phaûi laïy Phaät saùm hoái toäi loãi cuûa mình (trong kieáp naøy vaø caùc kieáp tröôùc), söûa taâm taùnh, laøm caùc ñieàu thieän (thaäp thieän, luïc ñoä...) vaø phaûi tu taäp thieàn ñònh roát raùo môùi hy voïng giaûi thoaùt luaân hoài nhaân quaû. Sau möôøi maáy naêm saùm hoái, tham hoïc kinh ñieån, tham vaán chö thaïc ñöùc vaø tu taäp thieàn ñònh, Thaùi Toâng ngoä ñöôïc lyù ñaïo. Thaùi Toâng vöøa tu haønh, vöøa bieân soaïn saùch cho ngöôøi tu. Nhöõng luùc vieäc nöôùc roãi raûnh vaø nhaát laø khi leân laøm Thöôïng hoaøng, Traàn Thaùi Toâng veà haønh cung Vuõ Laâm vaø ñieän Thaùi Vi ôû khu röøng nuùi thuoäc vuøng coá ñoâ Hoa Lö (nay thuoäc huyeän Hoa Lö, tænh Ninh Bình), nôi ñaây Thaùi Toâng vöøa aån daät leã saùm, tu haønh, vöøa bieân soaïn saùch Phaät hoïc, saùch veà Thieàn toâng, ñaëc bieät chuù troïng ñeán vieäc tuïng kinh leã Phaät saùm

hoái.

- 58 -

Vaøo cuoái muøa xuaân naêm Ñinh Söûu (1277), Thöôïng hoaøng Traàn Thaùi Toâng bò beänh ôû cung Vaïn Thoï, vua Traàn Thaùnh Toâng ñeán thaêm vieáng, thöa raèng: “Chaân khoâng vaø Ngoan khoâng laø ñoàng hay khaùc?”. Thöôïng Hoaøng baûo: “Chaân khoâng vaø ngoan khoâng laø moät, chæ vì taâm con ngöôøi meâ vaø ngoä neân môùi coù chaân khoâng vaø ngoan khoâng. Ví duï nhö gian nhaø, môû cöûa thì saùng, ñoùng cöûa thì toái; saùng vaø toái chaúng ñoàng, nhöng gian nhaø chæ laø moät “. Hoâm sau, Quoác sö Ñaïi Ñaêng vaøo thaêm Thöôïng hoaøng, hoûi raèng: “Thöôïng hoaøng beänh chaêng?”. Thöôïng hoaøng Thaùi Toâng ñaùp: “Töù ñaïi laø beänh, nhöng thaân naøy xöa nay voán khoâng can heä ñeán sinh töû, vì theá laøm sao vöôùng maéc vaøo beänh hoaïn ñöôïc? “. Maáy ngaøy sau ñoù, Thöôïng hoaøng Thaùi Toâng boãng laëng thinh, khoâng noùi gì caû. Sau ñoù, ñuoåi heát nhöõng keû haàu haï, ñem vieäc ñaïi söï quoác gia daën doø rieâng vôùi vua Thaùnh Toâng. Vua coù yù muoán nhôø Quoác sö Truùc Laâm (Thieàn sö Phuø Vaân) vaø Quoác sö Ñaïi Ñaêng thuyeát giaûng veà phaùp xuaát theá cho Thöôïng hoaøng nghe; Thöôïng hoaøng gaèn gioïng baûo raèng: “Trong giaây phuùt hieän tieàn naøy, chæ bôùt moät maûy tô cuõng laøm thòt bò ñuït khoeùt thaønh veát thöông; coøn theâm moät maûy tô, cuõng gioáng nhö buïi vöôùng trong maét. Ba ñôøi chö Phaät “boán maét nhìn nhau” (töù muïc töông coá), saùu ñôøi Toå sö keá truyeàn rieâng; duø Phuø Vaân noùi huyeàn, Ñaïi Ñaêng thuyeát dieäu, ñeàu laø lôøi thöøa, chaúng coù ích gì vôùi thaân naøy”. Noùi xong, Thöôïng hoaøng Traàn Thaùi Toâng laëng leõ thò tòch, nhaèm vaøo ngaøy muøng Moät thaùng Tö naêm Ñinh Söûu (1277). Thöôïng hoaøng tu haønh chí thaønh, ñaït ñöôïc ñaïo quaû neân coù theå bieát ngaøy cheát tröôùc caû naêm. Saùch Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö vieát: “Naêm Ñinh Söûu, Baûo Phuø naêm thöù naêm (1277), muøa Haï thaùng tö ngaøy muøng 1, Thöôïng hoaøng baêng ôû cung Vaïn Thoï. Tröôùc ñoù Thöôïng hoaøng ñeán ngöï ñöôøng boãng thaáy con rít boø treân aùo ngöï, Thöôïng hoaøng sôï, laáy tay phuûi noù rôi ñaùnh “keng” xuoáng ñaát, nhìn xem thì hoùa ra laø caùi “ñinh saét “, ñoaùn laø ñieàm naêm “Ñinh “. Laïi coù laàn ñuøa, sai Minh töï Nguyeãn Maëc Laõo duøng pheùp “noäi quan” nghieäm xem ñieàu laønh hay ñieàu döõ. Hoâm sau, Maëc Laõo taâu: thaáy moät caùi hoøm vuoâng, boán maët ñeàu coù chöõ “Nguyeät”, treân hoøm coù moät caây kim vaø moät caùi löôïc, Thöôïng hoaøng laïi ñoaùn “Hoøm töùc laø quan taøi, chöõ nguyeät ôû boán beân töùc laø thaùng tö, caây kim coù theå caém vaøo

- 59 -

vaät gì töùc laø nhaäp vaøo quan taøi, caùi löôïc laø chöõ “sôû” ñoàng aâm vôùi “sô” laø xa, töùc laø xa caùc ngöôi. Laïi luùc aáy ñang coù troø muùa roái thöôøng coù caâu “Mau ñeán ngaøy muøng 1 thay phieân”, Thöôïng hoaøng laïi ñoaùn: theá laø ngaøy muøng moät thaùng tö laø cheát. Naêm tröôùc, coù moät hoâm, Thöôïng hoaøng chôït baûo nhöõng keû theo haàu caän raèng: “Thaùng tö sang naêm ta taát cheát: Ñeán nay quaû nhö vaäy”. Ngaøy muøng 4 thaùng 10, taùng Thöôïng hoaøng ôû Chieâu laêng.

Taùc phaåm cuûa Traàn Thaùi Toâng: - Thieàn toâng chæ nam (hieän chæ coøn baøi töïa). - Kim Cang Tam Muoäi kinh chuù giaûi (chuù giaûi kinh Kim Cang Tam Muoäi, hieän nay chæ coøn baøi töïa). - Luïc thôøi saùm hoái khoa nghi. - Bình ñaúng leã saùm vaên (chæ coøn baøi töïa). - Khoùa hö luïc. - Traàn Thaùi Toâng ngöï taäp (caùc baøi thô vaên cuûa Traàn Thaùi Toâng, hieän chæ coøn vaøi baøi). - Quoác trieàu thoâng cheá. - Kieán trung thöôøng leã. - Baøi thô "Kyù Thanh Phong am Taêng Ñöùc Sôn". - Baøi thô "Toáng Baéc söù Tröông Hieån Khanh".

HAØNH TRAÏNG THÖÔÏNG SÓ TUEÄ TRUNG (1230-1291)

Töø xöa ñeán nay, haàu heát giôùi Thieàn hoïc Vieät Nam ñeàu bieát tieáng Thöôïng só Tueä Trung, nhöng cho ñeán nhöõng ngaøy gaàn ñaây, nhieàu ngöôøi chöa bieát roõ Ngaøi laø ai? Nhieàu ngöôøi cho raèng Thöôïng só laø Traàn Quoác Taûng, coù ngöôøi coøn cho raèng laø Traàn Quoác Toaûn. Vì vaäy, tröôùc khi tìm hieåu haønh traïng cuûa Thöôïng só Tueä Trung, chuùng ta caàn xaùc minh Ngaøi laø ai?

- 60 -

I. THÖÔÏNG SÓ TUEÄ TRUNG LAØ AI?

Trong saùch "Tueä Trung ngöõ luïc", Tyø kheo Hueä Nguyeân vieát "Lôøi daãn cuûa ngöôøi san ñònh saùch"nhö sau: "Cöù theo Hoaøng Vieät Vaên tuyeån" thì Höng Ninh vöông Traàn Quoác Taûng laø con lôùn cuûa Traàn Höng Ñaïo. Hai laàn ngaên giaëc, oâng ñöôïc cöû giöõ ñaát Hoàng Loä coi quaân daân, sau khi lui veà aáp Tònh Bang (nay laø huyeän Vónh Laïi, laøng Yeân Quaûng) vaø ñoåi teân laïi laø laøng Vaïn Nieân. Töïi hieäu laø Tueä Trung Thöôïng só, oâng thöôøng thaû thuyeàn rong chôi soâng Cöûu Khuùc, hay laøm thô, trong ñoù coù baøi "Phoùng cuoàng ca"(1). Truùc Thieân dòch saùch "Tueä Trung ngöõ luïc" chuù thích theâm: "Saùch cheùp teân laø Taûng, khoâng hieåu sao laïi ñoïc laø Toaûn. Theo söû xöa, Traàn Quoác Tuaán khoâng coù ngöôøi con naøo laø Toaûn caû. Ngoaøi coâ gaùi ruoät gaû cho Traàn Nhaân Toân vaø coâ con gaùi nuoâi gaû cho Phaïm Nguõ Laõo, coù 4 trai laø: Höng Vuõ vöông Traàn Quoác Hieán, Höng Hieáu vöông Traàn Quoác Uy, Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng, Höng Trí vöông Traàn Quoác Nghieãn. Tuy nhieân, söû cuõng cheùp coù vò vöông haàu teân laø Traàn Quoác Toaûn, töôùc Hoaøi Vaên haàu (...). Vaäy Quoác Taûng vaø Quoác Toaûn, Hoaøi Vaên haàu, Höng Nhöôïng vöông vaø Höng Ninh vöông laø moät ngöôøi hay hai ngöôøi? Vaø ngöôøi naøo môùi thöïc laø Toå sö Thieàn Truùc Laâm Yeân Töû?". Nhöõng nghi vaán treân, dòch giaû traân troïng ñaët döôùi maét caùc nhaø söû hoïc"(2). Qua caùc ñoaïn vaên treân, chuùng ta thaáy raèng Tyø kheo Hueä Nguyeân, Truùc Thieân (coù leõ moät soá hoïc giaû khaùc nöõa) ñeàu luùng tuùng, khoâng hieåu roõ Thöôïng só Tueä Trung laø ai trong ba nhaân vaät sau: Hoaøi Vaên haàu Traàn quoác Toaûn, Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng vaø Höng Ninh vöông? Nghieân cöùu Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö, An Nam chí löôïc (cuûa Leâ Taéc) vaø moät soá saùch khaùc, chuùng ta bieát ñöôïc nhö sau: - Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn (1267-1285) laø con cuûa Hoaøi Ñöùc vöông Baø Lieät vaø laø chaùu noäi cuûa Traàn Thöøa (cha cuûa vua Traàn Thaùi Toâng).

(1) Thöôïng Só Ngöõ Luïc-Baûn dòch cuûa Truùc Thieân-Ñaïi hoïc Vaïn Haïnh in naêm 1969, trang 196 (2) Saùch treân, trang 197

- 61 -

- Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng (1252-1313) laø con cuûa Höng Ñaïo ñaïi vöông Traàn Quoác Tuaán. - Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung hay Traàn Tung (1230-1291) laø anh caû cuûa Höng Ñaïo ñaïi vöông Traàn Quoác Tuaán (1232?-1300). Thöôïng só Tueä Trung chính laø Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung. Sôû dó coù laãn loän giöõa ba vò treân vì caû ba ñeàu thuoäc hoaøng toäc nhaø Traàn vaø lieân heä thaân thuoäc gaàn nhau. Qua phoå heä nhaø Traàn, chuùng ta thaáy roõ söï lieân heä cuûa ba nhaân vaät ñoù nhö sau:

1. TRAÀN QUOÁC TOAÛN (1267-1285)

Hoaøi Vöông haàu Traàn Quoác Toaûn sanh naêm Ñinh Maõo (1267) laø con cuûa Hoaøi Ñöùc vöông Baø Lieät. Ngaøy tröôùc, luùc Traàn Thöøa coøn haøn vi laáy ngöôøi con gaùi cuûa thoân Baø Lieät thuoäc huyeän Taây Chaân (tænh Haø Nam Ninh ngaøy nay), ngöôøi ñoù coù mang thì bò Traàn Thöøa ruoàng boû. Baø naøy sinh ra Baø Lieät. Sau ñoù, Traàn Caûnh laø con cuûa Traàn Thöøa leân ngoâi vua, töùc Traàn Thaùi Toâng, Traàn Thöøa ñöôïc toân laøm Thöôïng hoaøng. Thöôïng hoaøng cuõng khoâng nhìn nhaän Baø Lieät laø con. Baø Lieät lôùn leân khoâi ngoâ vaø gioûi voõ ngheä neân sung vaøo ñoäi ñaùnh vaät trong hoaøng cung. Vaøo dòp Teát naêm Nhaâm Thìn (1232), trieàu ñình toå chöùc ñaáu vaät. Baø Lieät bò 1 ngöôøi trong ñoäi vaät ngaõ vaø bò boùp coå ñeán suyùt taét thôû. Thöôïng hoaøng theùt leân: “Con ta ñaáy!”. Ngöôøi aáy sôï haõi laïy taï. Ngaøy hoâm ñoù, Thöôïng hoaøng nhaän Baø Lieät laøm con. Vì vaäy, vua Traàn Thaùi Toâng phong cho Baø Lieät töôùc hieäu laø Hoaøi Ñöùc vöông. Sau ñoù, Hoaøi Ñöùc vöông Baø Lieät coù con laø Traàn Quoác Toaûn, ñöôïc phong laøm Hoaøi Vaên vaàu. Muøa Thu naêm Nhaâm Ngoï, nieân hieäu Thieäu Baûo thöù tö (1282), quaân Nguyeân chuaån bò xaâm laêng Ñaïi Vieät. Thaùng 10 naêm ñoù, Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng vaø vua Traàn Nhaân Toâng môû hoäi ôû Bình Than hoïp vöông haàu vaø caùc quan töôùng baøn keá saùch choáng giaëc. Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn coøn nhoû tuoåi, khoâng ñöôïc döï. Saùch Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö vieát nhö sau:

- 62 -

“Muøa Ñoâng, thaùng 10 (naêm Nhaâm Ngoï, Thieäu Baûo naêm thöù tö), vua ngöï ra Bình Than, ñoùng ôû vuõng Traàn Xaù, hoïp vöông haàu vaø traêm quan baøn keá saùch coâng thuû vaø chia nhau ñoùng giöõ nhöõng nôi hieåm yeáu... Laïi khi aáy, vua thaáy Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn, Hoaøi Nhaân vöông Kieän ñeàu coøn treû tuoåi, khoâng cho döï baøn. Quoác Toaûn trong loøng hoå theïn, phaán khích, tay caàm quaû cam boùp naùt luùc naøo khoâng bieát. Sau ñoù (Quoác Toaûn) lui veà huy ñoäng hôn ngaøn gia noâ vaø thaân thuoäc, saém vuõ khí, ñoùng chieán thuyeàn, vieát leân côø saùu chöõ “Phaù Cöôøng Ñòch, Baùo Hoaøng Aân “ (phaù giaëc maïnh, baùo ôn vua). Sau naøy, khi ñoái traän vôùi giaëc, töï mình xoâng leân tröôùc quaân só,

giaëc troâng thaáy phaûi lui traùnh khoâng daùm ñoái ñòch...". Thaùng Chaïp naêm Giaùp Thaân (ñaàu naêm 1285), quaân Nguyeân tieán ñaùnh Ñaïi Vieät, quaân Nguyeân theá maïnh, ñaùnh chieám Vaïn Kieáp, kinh ñoâ Thaêng Long, Thöôïng hoaøng vaø vua Traàn Nhaân Toângphaûi ruùt lui ra Haûi Ñoâng (vuøng Haûi Döông), sau phaûi lui vaøo Thanh Hoùa, ñeå baûo toaøn löïc löôïng, keùo daøi thôøi gian caàm cöï (hoaõn binh) ñeå chôø giaëc moûi meät, tieáp teá khoù khaên vaø thôøi tieát khaéc nghieät, quaân Nguyeân khoâng quen phong thoå bò beänh, môùi phaûn coâng. Ñeán thaùng Tö naêm AÁt Daäu (1285), thôøi cô ñeán, quaân Traàn baét ñaàu phaûn coâng. Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán ñem quaân taán coâng ñoàn A Loã (gaàn choã soâng Hoàng noái vôùi soâng Luoäc), töôùng tieân phong cuûa quaân Nguyeân laø Löu Theá Anh traán ñoùng ôû ñaây bò thua traän, ruùt chaïy veà Thaêng Long. Cuøng luùc ñoù, quaân Vieät ñoàng taán coâng caùc ñoàn traïi cuûa quaân Nguyeân: Chieâu Thaønh vöông cuøng Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn ñaùnh quaân Nguyeân ôû Taây Keát. Chieâu Vaên vöông Traàn Nhaät Duaät vaø caùc töôùng khaùc ñaùnh tan giaëc ôû cöûa Haøm Töû (Khoaùi Chaâu, tænh Höng Yeân). Tieáp theo ñoù, Chieâu Minh vöông Traàn Quang Khaûi vaø Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn cuøng caùc töôùng khaùc tieáp ñaùnh Beán Chöông Döông (huyeän Thöôøng Tín, tænh Haø Taây) vaø phoái hôïp vôùi caùc caùnh quaân cuûa Trung Thaønh vöông vaø Traàn Thoâng, Nguyeãn Khaû Laïp, Nguyeãn Truyeàn ñeå ñaùnh chieám laïi kinh thaønh Thaêng Long, cuoäc taán coâng heát söùc aùc lieät, gaây thieät haïi raát naëng cho quaân Nguyeân. Traán Nam vöông Thoaùt Hoan thua traän, phaûi boû thaønh Thaêng Long, chaïy qua phía Baéc soâng Hoàng (coù leõ chaïy qua Gia Laâm).

- 63 -

Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán vaø Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung ñem hai vaïn quaân tieán ñaùnh ñaïo quaân tieân phong cuûa Löu Theá Anh, Thoaùt Hoan thua chaïy ñeán soâng Nhö Nguyeät (Soâng Caàu), laïi gaëp ñoäi quaân cuûa Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn ñoå ra ñaùnh, quaân giaëc bò ñaùnh tan taùc. Khi xoâng traän, Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn thöôøng xoâng leân tröôùc binh só, vì vaäy, trong chieán thaéng ôû beân doøng soâng Nhö Nguyeät naøy, Hoaøi Vaên Haàu Traàn Quoác Toaûn ñaõ hy sinh. Saùch söû nhaø Nguyeân ghi: "Quan quaân (chæ quaân Nguyeân) laïi ñeán soâng Nhö Nguyeät, Nhaät Huyeân (Traàn Thaùnh Toâng) sai Hoaøi Vaên haàu ñeán ñaùnh, gieát cheát ñöôïc (Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn)". Saùch söû Vieät Nam khoâng coù ghi roõ vieäc naøy. Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö chæ ghi: "Ñeán luùc (Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn) cheát, vua raát thöông tieác, thaân laøm vaên teá, laïi gia phong töôùc vöông". Nhö vaäy, Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn töû traän trong cuoäc chieán ñaáu vôùi quaân Nguyeân ôû soâng Nhö Nguyeät (soâng Caàu) vaøo thaùng 5 naêm AÁt Daäu (thaùng 6 naêm 1285), ñöôïc vua ñích thaân laøm vaên teá vaø gia phong töôùc vöông.

2. TRAÀN QUOÁC TAÛNG (1252-1313)

Traàn Quoác Taûng laø con thöù cuûa Höng Ñaïo ñaïi vöông Traàn Quoác Tuaán, ñöôïc vua phong töôùc Höng Nhöôïng vöông, sinh naêm Nhaâm Tyù (1252). Thaùng Chaïp

naêm Giaùp Thaân (ñaàu naêm 1285), quaân Nguyeân xaêm laêng Ñaïi Vieät, Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng vaø vua Traàn Nhaân Toâng cuøng trieàu thaàn lui veà vuøng Haûi Ñoâng, ñeå baûo toaøn löôïc löôïng, duøng keá thanh daõ (vöôøn khoâng nhaø troáng) vaø chieán thuaät du kích ñeå caàm cöï, keùo daøi thôøi gian, chôø thôøi cô phaûn coâng. Höng Ñaïo ñaïi vöông ñoùng quaân ôû Vaïn Kieáp -Phaû Laïi. Boán anh em laø Höng Vuõ vöông Traàn Quoác Hieán, Höng Hieáu vöông Traàn Quoác Uy, Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng vaø Höng Trí vöông Traàn Quoác Nghieãn ñoác suaát 20 vaïn quaân caùc xöù Baøng Haø, Na Saàm, Traø Höông, Yeân Sinh, Long Nhaõn ñeán hoäi quaân vôùi cha (Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán) ôû Vaïn Kieáp ñeå choáng quaân Nguyeân.

- 64 -

Thaùng Gieâng naêm AÁt Daäu (1285), quaân Nguyeân oà aït taán coâng vaøo vuøng Vaïn Kieáp vaø nuùi Phaû Laïi, quaân Vieät phaûi ruùt lui ñeå baûo toaøn löïc löôïng. Muøa Haï ñeán, möa gioù ngaäp luït, thôøi tieát oi böùc, löông thöïc thieáu thoán, phaûi ñaùnh giaëc xa, laâu ngaøy neân söùc khoeû yeáu keùm, ngaøy hay ñeâm gì cuõng phaûi lo ñaùnh giaëc, binh só Nguyeân tinh thaàn suy suïp, laïi bò beänh vaø cheát raát nhieàu. Thaùng Tö naêm AÁt Daäu, quaân Vieät baét ñaàu phaûn coâng. Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán vaø Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung ñem 2 vaïn quaân ñaùnh quaân tieân phong Löu Theá Anh ôû phoøng tuyeán soâng Hoàng, Thöôïng hoaøng sai Chieâu Thaønh vöông, Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn, töôùng Nguyeãn Khoaùi ñoùn ñaùnh giaëc ôû Taây Keát, trong khi Chieâu Vaên vöông Traàn Nhaät Duaät cuøng caùc töôùng khaùc taán coâng quaân Nguyeân ôû Haøm Töû quan. Thöôïng hoaøng vaø vua ñaùnh baïi giaëc Nguyeân ôû phuû Tröôøng Yeân (Ninh Bình ngaøy nay), trong khi Thöôïng töôùng Traàn Quang Khaûi, Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn, Traàn Thoâng… taán coâng quaân Nguyeân ñeå taùi chieám kinh thaønh Thaêng Long. Quaân Nguyeân thua to, Traán Nam vöông Thoaùt Hoan ruùt chaïy qua soâng Loâ. Höng Ñaïo ñaïi vöông Traàn Quoác Tuaán cuøng caùc con taán coâng quaân Nguyeân ôû Vaïn Kieáp, giaëc thua, töû traän vaø cheát ñuoái raát nhieàu. Quaân Vieät truy ñuoåi, Lyù Haèng hoä veä Thoaùt Hoan chaïy veà Tö Ninh, quaân Vieät baén teân ñoäc truùng Lyù Haèng, Lyù Haèng cheát. Tyø töôùng Lyù Quaùn thu nhaët 5 vaïn taøn quaân coøn laïi, giaáu Thoaùt Hoan trong oáng ñoàng chaïy troán veà nöôùc. Ñeán Tö Ninh, Höng Vuõ vöông Traàn Quoác Hieán ñuoåi kòp, duøng teân taåm ñoäc baén cheát Lyù Quaùn. Quaân Nguyeân tan vôõ, Thoaùt Hoan cuøng taøn quaân chaïy thoaùt veà Trung Quoác. Thaùng Gieâng naêm Bính Tuaát (1286), vua Traàn tha boïn tuø binh nhaø Nguyeân bò baét trong traän chieán vöøa qua veà nöôùc vaø cöû söù giaû sang Nguyeân ñeå caàu hoøa. Nhöng vua Nguyeân baét giöõ söù giaû Vieät vaø chuaån bò taán coâng Ñaïi Vieät laàn thöù ba. Thaùng 6 naêm ñoù, vua Traàn Nhaân toâng ra lònh cho taát caû vöông haàu, toâng thaát moä theâm binh lính, chaán chænh löïc löôïng, cheá taïo vaø tu söûa khí giôùi, chieán thuyeàn. Höng Ñaïo vuông Traàn Quoác Tuaán ñöôïc cöû laøm töôùng toång chæ huy, ñoân ñoác vieäc chuaån bò ñoù. Ngaøy 20 thaùng 11 naêm Ñinh Hôïi (25/12/1287), Traán Nam vöông Thoaùt Hoan chæ huy quaân Nguyeân vöôït bieân giôùi xaâm laêng

Ñaïi Vieät,

- 65 -

quaân Vieät duøng chieán tranh du kích vaø keá thanh daõ ñeå keùo daøi chieán traän, chôø quaân ñòch suy yeáu seõ phaûn coâng. Quaân Nguyeân ruùt kinh nghieäm trong laàn thaát baïi tröôùc neân tieán quaân caån thaän hôn. Quaân Nguyeân bieát quaân chuû löïc cuûa Ñaïi Vieät do Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán traán ñoùng ôû vuøng Vaïn Kieáp, neân quaân Nguyeân tieán chieám Vaïn Kieáp. Nhöng Höng Ñaïo vöông ñaõ ñoåi chieán thuaät, cho ñaïi quaân ruùt khoûi Vaïn Kieáp tröôùc ñeå baûo toaøn löïc löôïng, chæ ñeå laïi Vaïn Kieáp moät soá ít quaân caàm cöï roài ruùt lui. Quaân Nguyeân chieám ñöôïc Vaïn Kieáp, nhöng löïc löôïng quaân Vieät vaãn ñöôïc toaøn veïn. Thoaùt Hoan sôï quaân Vieät phaûn coâng taùi chieám Vaïn Kieáp, khi ñaïi quaân baän tieán chieám kinh thaønh Thaêng Long, neân phaûi döøng chaân ôû ñaây moät thôøi gian, cöû quaân ñaùnh chieám vuøng nuùi Phaû Laïi vaø nuùi Chí Linh, cho xaây ñoàn luõy vaø kho chöùa löông thöïc, chuaån bò traán ñoùng laâu daøi. Sau khi xaây döïng ñoàn luõy ôû vuøng Vaïn Kieáp xong, Thoaùt Hoan ñem quaân tieán chieám kinh thaønh Thaêng Long. Quaân Nguyeân cuõng vaøo kinh thaønh troáng khoâng vì quaân daân Vieät ñaõ ruùt khoûi töø tröôùc. Thoaùt Hoan sôï bò maéc möu quaân Vieät khi vaøo thaønh khoâng, neân ruùt quaân qua traán ñoùng ôû Gia Laâm chöù khoâng daùm ñoùng quaân trong kinh thaønh. Thoaùt Hoan sai OÂ Maõ Nhi ñem quaân truy ñuoåi theo vua Traàn. Trong khi tìm kieám vua Traàn, OÂ Maõ Nhi cho quaân taøn saùt nhaân daân, cöôùp boùc cuûa caûi, ñoát phaù nhaø cöûa, khi tieán vaøo phuû Long Höng (thuoäc tænh Thaùi Bình) nôi coù laêng moä hoï Traàn, OÂ Maõ Nhi cho khai quaät laêng moä vua Traàn Thaùi Toâng. OÂ Maõ Nhi tieán xuoáng phuû Thieân Tröôøng (tænh Nam Ñònh), vua Traàn ñaõ ruùt ra bieån Ñoâng, quaân Nguyeân khoâng tìm ñöôïc. Quaân Vieät ñaùnh leû teû khaép nôi, thuyeàn löông Tröông Vaên Hoå tieáp teá cho quaân Nguyeân bò Thöôïng töôùng Traàn Khaùnh Dö chaën ñaùnh, Tröông Vaên Hoå thua traän, leân thuyeàn nhoû chaïy veà Trung Quoác, löông thöïc bò quaân Vieät tòch thu hay bò chìm xuoáng bieån. Thoaùt Hoan sôï bò coâ laäp ôû Thaêng Long, neân laïi phaûi lui quaân veà co cuïm ôû vuøng Vaïn Kieáp - Phaû Laïi - Chí Linh. Trong luùc Thoaùt Hoan chöa bieát ñoái phoù ra sao: tìm quaân Traàn khoâng gaëp, ñoùng quaân thì bò taán coâng vaøo ban ñeâm, haønh quaân thì bò ñaùnh du kích, löïc löôïng hao huït, binh só chieán ñaáu laâu ngaøy suy yeáu caû söùc khoûe laãn tinh thaàn, laïi bò beänh vì khí haäu oi böùc..., Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng cöû Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung (Thöôïng só Tueä Trung) laøm söù giaû ñeán doanh traïi cuûa Thoaùt Hoan ñeå ñieàu ñình, giaû boä xin caàu hoøa, höùa heïn vua Traàn seõ ra ñaàu haøng Thoaùt Hoan ñeå keùo daøi thôøi gian, chôø thôøi cô phaûn coâng. Höng Ninh vöông kheùo thuyeát

- 66 -

phuïc neân Thoaùt Hoan vaø töôùng soaùi Nguyeân tin raèng vua Traàn seõ ra ñaàu haøng neân coù yù chuû quan khinh ñòch, khoâng lo truy luøng tieâu dieät ñaïi quaân nhaø Traàn khi khí theá quaân coøn maïnh. Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung ñi

söù maáy laàn ñeàu thaønh coâng, Thoaùt Hoan tin lôøi neân chôø ñôïi vua Traàn ñeán ñaàu haøng.Trong khi ñoù, quaân Vieät ñaåy maïnh chieán tranh du kích, ñaùnh quaân Nguyeân khaép nôi ñeå tieâu hao quaân ñòch. Ban ñeâm, quaân caûm töû ñoät kích, taán coâng ñoàn luõy giaëc, laøm giaëc maát tinh thaàn, suy hao löïc löôïng. Thôøi gian qua, thôøi tieát khaéc nghieät, ñaùnh cuõng khoâng ñöôïc, ñoùng giöõ cuõng khoâng xong, caùc töôùng laõnh Nguyeân baøn vôùi Thoaùt Hoan: "ÔÛ Giao Chæ khoâng coù thaønh trì ñeå giöõ, khoâng coù löông thöïc ñeå aên, thuyeàn löông Tröông Vaên Hoå khoâng ñeán, khí trôøi laïi noùng nöïc, sôï löông heát, quaân meät, khoâng theå traán giöõ laâu ñöôïc, neân baûo toaøn löïc löôïng ruùt lui veà nöôùc laø hay hôn". Thoaùt Hoan cuõng phaûi chaáp nhaän: "ÔÛ ñaây noùng nöïc aåm thaáp, löông heát, quaân meät moûi " vaø ñoàng yù ruùt quaân veà nöôùc. Thoaùt Hoan chia quaân ruùt veà nöôùc baèng ñöôøng thuûy vaø ñöôøng boä, ngaøy 27 thaùng 2 naêm Maäu Tyù (30/3/1288), Thoaùt Hoan sai OÂ Maõ Nhi vaø Phaøn Tieáp ñem thuûy quaân veà tröôùc baèng ñöôøng thuûy. Ngaøy muøng 3 thaùng 3 (04/4/1288), Thoaùt Hoan ruùt veà baèng ñöôøng boä. Caû hai ñaïo quaân ñeàu bò quaân Vieät chaëën ñaùnh khaép nôi. Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán ñaùnh tan thuûy quaân nhaø Nguyeân treân soâng Baïch Ñaèng, quaân Nguyeân töû traän vaø cheát ñuoái raát nhieàu. Quaân Vieät baét ñöôïc OÂ Maõ Nhi, Tích Leä Cô Ngoïc vaø Phaøn Tieáp daâng leân Thöôïng hoaøng, tòch thaâu 400 thuyeàn chieán. Trong caùc traän chieán do Höng Ñaïo vöông chæ huy chaéc haún laø coù söï tham döï cuûa Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng. Boä binh Thoaùt Hoan cuõng bò chaën ñaùnh lieân tuïc, Löu Theá Anh chæ huy ñaïo quaân tieân phong phaûi môû ñöôøng maùu, Tröông Quaân chæ huy ba ngaøn quaân tinh nhueä baûo veä phía sau, chòu thieät haïi naëng neà, môùi thoaùt chaïy ñöôïc veà nöôùc. Ngaøy 17 thaùng 3 naêm Maäu Tyù (18/4/1288), Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng vaø vua Traàn NhaânToâng veà phuû Long Höng, ñem caùc töôùng giaëc bò baét laøm leã thaéng traän ôû Chieâu laêng (laêng cuûa vua Traàn Thaùi Toâng). Tröôùc ñoù quaân Nguyeân ñaõ khai quaät Chieâu laêng, muoán phaù ñi, nhöng khoâng phaïm ñöôïc ñeán quan taøi. Ñeán khi quaân giaëc thua traän, chaân ngöïa baèng ñaù ôû laêng ñeàu bò laám buøn. Thöôïng hoaøng cöû leã baùi yeát coù baøi thô raèng:

- 67 -

Xaõ taéc hai phen choàn ngöïa ñaù, Non soâng ngaøn thuôû vöõng aâu vaøng. (Xaõ taéc löôõng hoài lao thaïch maõ, Sôn haø thieân coå dieän kim aâu) Möôøi ngaøy sau (28/4/1288), Thöôïng hoaøng vaø vua cuøng trieàu thaàn veà kinh ñoâ Thaêng Long. Thaùng 4 naêm Kyû Söûu (1289), Thöôïng hoaøng vaø vua ñònh coâng töôùng só trong vieäc deïp giaëc Nguyeân. Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán ñöôïc tieán phong laøm Ñaïi vöông, Höng Vuõ vöông Traàn Quoác Hieán ñöôïc laøm Khai Quoác coâng, Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng ñöôïc cöû laøm Tieát ñoä söù, Höng Trí vöông Traàn Quoác Nghieãn khoâng ñöôïc thaêng traät vì ñaõ coù chieáu cho ngöôøi Nguyeân veà nöôùc, caùc töôùng khoâng ñöôïc caûn trôû, maø laïi coøn ñoùn ñaùnh chuùng. Ngaøy 25 thaùng 5 naêm Canh Daàn (1290), Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng baêng. Ngaøy muøng Moät thaùng Tö naêm Taân Maõo (1291), Thöông só Tueä

Trung (Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung) vieân tòch, thoï 62 tuoåi. Ngaøy muøng ba thaùng 2 naêm Nhaâm Thìn (1292), vua Traàn Nhaân Toâng laäp Ñoâng cung Thaùi töû Traàn Thuyeân laøm Hoaøng Thaùi töû, laáy con gaùi tröôûng cuûa Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng laøm phi cho Thaùi töû. Naêm Quyù Tî (1293), vua Traàn Nhaân Toâng nhöôøng ngoâi cho Hoaøng Thaùi töû, töùc vuaTraàn Anh Toâng, con gaùi Höng Nhöôïng vöông ñöôïc phong laø Hoaøng haäu Thuaän Thaùnh. Thaùng 8 naêm Kyû Hôïi (1299), Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng töø phuû Thieân Tröôøng leân nuùi Yeân Töû xuaát gia, laáy hieäu laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø. Ngaøy 20 thaùng 8 naêm Canh Tyù (1300), Höng Ñaïo Ñaïi vöông Traàn Quoác Tuaán maát ôû phuû ñeä Vaïn Kieáp. Naêm Taân Söûu (1301), vua Traàn Anh Toâng phong cho con tröôûng cuûa Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng laø Traàn Quang Trieàu laøm Vaên Hueä vöông (1286-1325). Vaên Hueä vöông coù hieäu laø Voâ Sôn OÂng, moät thieàn gia noåi tieáng. Thaùng 3 naêm naøy, Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng vaân du sang Chieâm Thaønh, ñeán thaùng 11 môùi trôû veà nöôùc.

- 68 -

(Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng qua Chieâm Thaønh laøm gì ?). Trong 9 thaùng ñoù, Thöôïng hoaøng ôû Chieâm Thaønh hay coøn vaøo Chaân Laïp? Ñoù laø nhöõng vaán ñeà chuùng ta caàn nghieân cöùu theâm ñeå laøm saùng toû theâm Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam vaø Lòch söû V.N. Thaùng 6 naêm Bính Ngoï (1306), vua Traàn Anh Toâng gaû Coâng chuùa Huyeàn Traân cho vua Chieâm Thaønh laø Cheá Maân, theo lôøi höùa cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng. Thaùng 5 naêm Ñinh Muøi (1307), vua Cheá Maân cuûa Chieâm Thaønh cheát, thaùng 10, vua sai Traàn Khaéc Chung sang Chieâm Thaønh ñoùn coâng chuùa Huyeàn Traân veà nöôùc. Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö vieát: Muøa Ñoâng, thaùng 10 naêm Ñinh Muøi (1307), sai Nhaäp noäi Haønh khieån Thöôïng thô Taû boäc xaï Traàn Khaéc Chung, An Phuû Ñaëng Vaên sang Chieâm Thaønh ñoùn Coâng chuùa Huyeàn Traân. Theo tuïc leä Chieâm Thaønh, vua cheát thì Hoaøng haäu phaûi vaøo giaøn thieâu ñeå cheát theo. Vua bieát theá, sôï Coâng chuùa bò haïi, sai Khaéc Chung möôïn côù laø sang vieáng tang vaø noùi vôùi (ngöôøi Chieâm): “Neáu Coâng chuùa hoûa taùng thì vieäc laøm chay khoâng coù ngöôøi chuû tröông, chi baèng ra bôø bieån chieâu hoàn ôû ven trôøi, ñoùn linh hoàn chung veà roài seõ vaøo giaøn thieâu “. Ngöôøi Chieâm nghe theo. Khaéc Chung duøng thuyeàn nheï cöôùp laáy coâng chuùa ñem veà, roài tö thoâng vôùi coâng chuùa, ñi ñöôøng bieån loanh quanh laâu ngaøy môùi veà ñeán Kinh ñoâ (Thaêng Long). Höng Nhöôïng vöông (Traàn Quoác Taûng) gheùt laém, moãi khi thaáy Traàn Khaéc Chung thì maéng phuû ñaàu: “Thaèng naøy laø ñieàm chaúng laønh ñoái vôùi Nhaø nöôùc. Hoï teân noù laø Traàn Khaéc Chung thì nhaø Traàn roài maát veà noù chaêng?”. Khaéc Chung thöôøng sôï haõi neù traùnh. Ngaøy muøng 3 thaùng 11 naêm Maäu Thaân (1308), Truùc Laâm Ñaïi só (Traàn Nhaân Toâng) vieân tòch ôû Am Ngoïa Vaân treân nuùi Yeân Töû. Thaùng 3 naêm Quùy Söûu, nieân hieäu Höng Long 21 (1313), ñôøi vua Traàn Anh Toâng, Höng Nhöôïng Ñaïi vöông Traàn Quoác Taûng maát. Thaùng 3 naêm Giaùp Daàn (1314) vua Traàn Anh Toâng nhöôøng ngoâi cho Thaùi töû Traàn Maïnh, töùc vua Traàn Minh Toâng. Vua truy taëng cho Höng Nhöôïng ñaïi

vöông Traàn Quoác Taûng laøm Thaùi uùy.

- 69 -

BAÛNG “PHOÅ HEÄ TRUYEÀN THÖØA CUÛA NHAØ TRAÀN”

TRAÀN THÖØA

An Sinh Vöông 1. Vua Traàn Thaùi Toâng Hoaøi Ñöùc Vöông Traàn Lieãu (1218-1277) Baø Lieät (1211-1251)

Höng Ninh Vöông Höng Ñaïo Vöông Hoaøng Haäu ..... 2. Vua Traàn Thaùnh Toâng Hoaøi Vaên Haàu + Traàn Q.Tung Traàn Quoác Tuaán Thieân Caûm (1240-1290) Traàn Quoác Toûan (1230-1291) (1232-1300) (1267-1285)

Höng Vuõ Vöông H Hieán Vöông H Nhöôïng Vöông H Trí Vöông Hoaøng Haäu ..... 3. Vua Traàn Nhaân Toâng + (1258-1308) Traàn Quoác Hieán Traàn Quoác Uy Traàn Quoác Taûng Traàn Quoác Nghieãn Khaâm Töø

- 70 - Vaên Hueä Vöông Hoaøng Haäu ..... 4. Vua Traàn Anh Toâng Coâng Chuùa Huyeàn Traàn + Traàn Quang Trieàu Thuaän Thaùnh (1276-1320) (Höông Traøng) (1286-1325)

5. Vua Traàn Minh Toâng (1300-1357)

6. Traàn Hieán Toâng 7. Traàn Duï Toâng 8. Traàn Ngheä Toâng 9. Traàn Dueä Toâng

11. Traàn Thuaän Toâng 10. Traàn Pheá Ñeá

11. Traàn Thieáu Ñeá

3. HÖNG NINH VÖÔNG TRAÀN QUOÁC TUNG CHÍNH LAØ THÖÔÏNG SÓ TUEÄ TRUNG (1230-1291):

Qua hai nhaân vaät treân (Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn vaø Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng), chuùng ta thaáy raèng, trong caùc saùch quoác söû Ñaïi Vieät ghi cheùp veà tieåu söû cuûa hai vò naøy ñeàu khoâng ñeà caäp haønh ñoäng naøo coù lieân quan gì ñeán Phaät giaùo, vì vaäy hai vò naøy khoâng theå laø Thöôïng só Tueä Trung. Nhö theá, Thöôïng só Tueä Trung chæ coù theå laø Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung hay Traàn Tung. Qua haønh traïng cuûa Thöôïng só Tueä Trung hay Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung, chuùng ta thaáy raèng Ngaøi ñaõ coù nhöõng vai troø quan troïng trong giai ñoaïn Lòch söû thôøi nhaø Traàn, nhöùt laø caùc chieán coâng cuûa Ngaøi trong ñaïi thaéng quaân Nguyeân laàn thöù hai (1285) vaø laàn thöù ba (1287), nhöng caùc saùch quoác söû khoâng ñeà caäp ñeán. Cuõng vì caùc saùch quoác söû khoâng ñeà caäp ñeán Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung neân raát ít ngöôøi bieát ñöôïc tieåu söû cuûa Ngaøi, trong luùc ñoù caùc saùch quoác söû chæ ñeà caäp ñeán Hoaøi Vaên Haàu Traàn Quoác Toaûn vaø Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng neân nhieàu ngöôøi môùi laàm töôûng Thöôïng só Tueä Trung laø hai vò naøy. Taïi sao caùc saùch quoác söû cuûa Ñaïi Vieät thôøi xöa khoâng ñeà caäp ñeán caùc hoaït ñoäng cuûa Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung, keå caû caùc chieán coâng

cuûa Ngaøi trong ñaïi thaéng quaân Nguyeân laàn thöù hai vaø thöù ba ñoù? Caùc saùch quoác söû Ñaïi Vieät khoâng nhaéc ñeán Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung coù phaûi chaêng laø vì muoán che giaáu vieäc Höng Ninh vöông ñöôïc cöû laøm söù giaû ñeán gaëp Theá töû Thoaùt Hoan ñeå thöïc hieän "möu keá hoaõn binh", giaû boä xin ñaàu haøng cho quaân Nguyeân chuû quan khinh ñòch, giaûm bôùt quyeát chí tieán coâng, keùo daøi thôøi gian ñeå chôø thôøi cô phaûn coâng? Chuùng ta thaáy raèng: Caùc saùch quoác söû Ñaïi Vieät thænh thoaûng khoâng ghi cheùp moät soá hoaït ñoäng lieân quan ñeán caùc "möu keá " ñeå thaéng quaân ñòch, ví duï nhö: - Caùc hoaït ñoäng cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng qua Chieâm Thaønh vaøo naêm Taân Söûu (1301), ñeå roài sau ñoù gaû Coâng chuùa Huyeàn Traân cho vua Cheá Maân, ñoåi laáy chaâu OÂ vaø chaâu Rí (Bình Trò Thieân ngaøy nay).

- 71 -

- Vieäc chuùa Saõi Nguyeãn Phöôùc Nguyeân (1562-1635) gaû coâng nöõ Ngoïc Vaïn cho vua Chaân Laïp laø Chey Chetta ñeä nhò vaøo naêm 1620 ñeå ngöôøi Vieät ñöôïc vaøo khai khaån laøm aên ôû Ñoàng Nai - Saøi Goøn cuûa Chaân Laïp vaø sau ñoù trieàu ñình chuùa Nguyeãn can thieäp vaøo nöôùc Chaân Laïp. - Vieäc chuùa Saõi gaû coâng nöõ Ngoïc Khoa cho vua Chieâm Thaønh ñeå ngöôøi Vieät ñöôïc vaøo khai khaån laøm aên ôû vuøng ñaát Khaùnh Hoøa cuûa Chieâm Thaønh vaø sau ñoù, quaân Nguyeãn ñaùnh chieám Khaùnh Hoøa, roài thoân tính luoân nöôùc Chieâm Thaønh. - Caùc hoaït ñoäng cuûa Traïng Trình Nguyeãn Bænh Khieâm trong thôøi Leâ-Maïc, thôøi Nam-Baéc trieàu vaø thôøi Tròng-Nguyeãn phaân tranh. Ngoaøi ra, caùc saùch quoác söû Ñaïi Vieät khoâng nhaéc ñeán hoaït ñoäng cuûa Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung coù theå laø vì khoâng muoán nhaéc ñeán vieäc Hoà Quyù Ly daâng cho nhaø Minh vuøng ñaát phuû Döông Tuyeàn cuûa loä An Bang thôøi ñoù, vì vuøng ñaát naøy cuûa loä An Bang lieân heä ñeán Höng Ninh vöông Traàn Tung. Coù phaûi chaêng tònh xaù Phöôùc Ñöôøng cuûa boån sö cuûa Thöôïng só Tueä Trung vaø Döôõng Chaân Trang cuûa Thöôïng só Tueä Trung ñeàu naèm trong vuøng ñaát cuûa phuû Döông Tuyeàn ñoù maø ngaøy nay, chuùng ta khoâng coøn coù daáu veát gì cuõng nhö khoâng bieát ñöôïc gì veà sinh hoaït cuûa tònh xaù Phöôùc Ñöôøng vaø Döôõng Chaân Trang? Trong luùc ñoù nhieàu di tích veà Phaät giaùo thôøi nhaø Traàn ôû vuøng Yeân Töû ngaøy nay vaãn coøn tìm ñöôïc. Chuùng ta bieát raèng: loä An Bang thôøi nhaø Traàn coù hai phuû: - Phuû Haûi Ñoâng goàm coù 3 huyeän vaø 4 chaâu vôùi 101 xaõ: * Huyeän Hoa Phong, huyeän Höng Yeân, huyeän Hoaønh Boà. * Chaâu Vaên Ñoàn, chaâu Taân An, chaâu Vaïn Ninh, chaâu Vónh An. - Phuû Döông Tuyeàn goàm coù 5 huyeän vaø 2 chaâu vôùi 201 xaõ: * Huyeän An Phoá, huyeän Hoaønh Cöø, huyeän Vaân An, huyeän Hoa Cuø, huyeän Yeân Nhieân. * Chaâu Nhö Tích, chaâu Thieáp Laõng. Vieäc Hoà Quyù Ly daâng phuû Döông Tuyeàn cho nhaø Minh ñöa ñeán moät soá haäu quaû quan troïng vaãn coøn aûnh höôûng ñeán Phaät giaùo thôøi Tròng-Nguyeãn phaân tranh, aûnh höôûng caû ñeán lòch söû nhaø Taây Sôn vaø coøn aûnh höôûng ñeán ngaøy nay maø ít ai ngôø ñöôïc.

- 72 -

- Moät soá ngöôøi Vieät ôû vuøng ñaát Döông Tuyeàn ñoù trôû thaønh ngöôøi Trung Hoa. Trong soá ñoù coù moät soá Thieàn sö Vieät Nam, haàu heát laø Thieàn sö phaùi thieàn Truùc Laâm, trôû thaønh Thieàn sö Trung Hoa. Caùc thieàn sö naøy sau ñoù coù theå saùp nhaäp vaøo phaùi thieàn Laâm Teá cuûa Trung Hoa. Chính nhöõng thieàn sö Trung Hoa coù goác laø ngöôøi Vieät sau naøy khi nhaø Thanh chieám Trung Quoác (giöõa theá kyû 17) khoâng chòu thaàn phuïc nhaø Thanh ñaõ trôû laïi Ñaïi Vieät Hoaøng döông Phaät phaùp ôû Ñaøng Trong vaø Ñaøng Ngoaøi, goùp phaàn quan troïng trong vieäc phuïc höng vaø phaùt trieån Phaät giaùo ôû Ñaïi Vieät thôøi Trònh-Nguyeãn phaân tranhvaø coøn aûnh höôûng ñeán Phaät giaùo Vieät Nam cho ñeán ngaøy nay. Trong soá caùc thieàn sö Trung Hoa qua Ñaøng Trong vaø Ñaøng Ngoaøi thôøi ñoù coù caû moät soá thieàn sö Trung Hoa goác laø ngöôøi Vieät. - Cuõng vì vieäc Hoà Quyù Ly daâng phuû Döông Tuyeàn cho nhaø Minh maø sau naøy, vaøo thôøi nhaø Taây Sôn, vua Quang Trung ñaõ ñònh ñoøi nhaø Thanh traû laïi phaàn ñaát cuûa tænh Quaûng Ñoâng. Taïi sao vua Quang Trung bieát ñöôïc nhaø Minh laáy phuû Döông Tuyeàn saùp nhaäp vaøo tænh Quaûng Ñoâng maø ñoøi laïi? Vua Quang Trung bieát ñöôïc vieäc naøy laø vì trong soá ngöôøi Trung Hoa theo nhaø Taây Sôn coù moät soá ngöôøi coù goác tích laø ngöôøi Vieät Nam, ngöôøi quan troïng nhöùt laø "Phuøng Ñaïo Haïnh". Gia toäc hoï Phuøng naøy coøn coù nhieàu taøi lieäu veà ngöôøi Vieät Nam ôû Trung Hoa (töùc ngöôøi Trung Hoa goác Vieät Nam) vaø moät soá Thieàn sö ngöôøi Hoa goác Vieät trong Phaùi Thieàn Laâm Teá cuûa Trung Hoa: - Quyeån saùch: "Vieâm Vieät Coå Söû " cuûa Phuøng Ñaïo Nguyeân (Teå töôùng). - Quyeån saùch: "Nguoàn goác Phaùi Thieàn Laâm Teá " cuûa Thieàn sö Chí Thieän, Thieàn sö Chí Thieän teân tuïc laø Phuøng Ñaïo Ñöùc. - Thieàn sö Phuøng Ñaïo AÅn töùc Thieàn sö Thieät Ñòa-Phaùp AÁn, Hoaøng hoùa ôû vuøng Khaùnh Hoøa thôøi chuùa Nguyeãn vaø thôøi Taây Sôn (khai sôn chuøa Baûo Phong, chuøa Kim AÁn, chuøa Kim Sôn). Nghieân cöùu veà Phuøng Ñaïo Haïnh, veà Thieàn sö Thieät Ñòa-Phaùp AÁn vaø caùc quyeån saùch cuûa gia toäc "hoï Phuøng" naøy, chuùng ta seõ coù theâm ñöôïc nhieàu taøi lieäu quyù baùu veà Lòch söû thôøi Taây Sôn veà Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam thôøi Trònh- Nguyeãn phaân tranh vaø boå tuùc veà Lòch söû Phaät giaùo thôøi nhaø Traàn.

- 73 -

Ngoaøi ra, ñeàn thôø ôû cöûa OÂng (tænh Quaûng Ninh) töø tröôùc ñeán giôø ñeàu cho raèng ñoù laø ñeàn thôø Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng. Nhöng theo thieån yù cuûa chuùng toâi, ñeàn thôø ôû cöûa OÂng laø thôø caû hai vò: Tröôùc thôø Thöôïng só Tueä Trung, sau ñoù thôø Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng vì caû hai vò ñeàu ñaõ töøng laø ngöôøi coù coâng ôû vuøng ñaát ñoù. Moät tuïc leä lieân heä ñeán Phaät giaùo ôû mieàn Baéc töø xöa cho ñeán ngaøy nay laø: Trong cuoäc haønh höông veà nuùi Yeân Töû, caùc khaùch haønh höông veà vieáng ñeàn cöûa OÂng tröôùc roài môùi veà vieáng nuùi Yeân Töû, thaùnh ñòa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, sôõ dó coù tuïc leä ñoù laø vì Thöôïng só Tueä Trung ñöôïc coi laø Toå sö cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, chính Sô toå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø (vua Traàn Nhaân Toâng) ñaõ toân Thöôïng só Tueä Trung laø boån sö cuûa

mình. Vì vaäy, muoán tìm hieåu roõ veà Thöôïng só Tueä Trung caàn phaûi nghieân cöùu theâm veà ñeàn thôø ôû cöûa OÂng vaø ngoâi chuøa, cuøng nhöõng di tích quanh ñoù.

II. HAØNH TRAÏNG THÖÔÏNG SÓ TUEÄ TRUNG (1230-1291)

Thöôïng só Tueä Trung teân laø Traàn Tung hay Traàn Quoác Tung, ñöôïc phong töôùc Höng Ninh vöông, sanh naêm Canh Daàn (1230), con tröôûng cuûa An Sinh vöông Traàn Lieãu, laø anh caû cuûa Höng Ñaïo Ñaïi vöông Traàn Quoác Tuaán vaø Hoaøng haäu Thieân Caûm (vôï cuûa vua Traàn Thaùnh Toâng vaø laø meï cuûa vua Traàn Nhaân Toâng). Luùc coøn nhoû, Tueä Trung coù baåm chaát cao saùng, taùnh tình thuaàn haäu. Naêm Ñinh Daäu (1237), Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä eùp vua Traàn Thaùi Toâng laáy vôï cuûa Phuïng Caøn vöông Traàn Lieãu laø Coâng chuùa Thuaän Thieân laäp laøm Hoaøng haäu (Thuaän Thieân), giaùng Hoaøng haäu Chieâu Thaùnh xuoáng laøm Coâng chuùa. Phuïng Caøn vöông Traàn Lieãu caàm ñaàu moät soá thuûy quaân noåi loaïn treân soâng Hoàng. Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä ñem quaân ñaùnh deïp. Trong luùc ñoù, bò ray röùt vì bò eùp buoäc laøm vieäc loaïn luaân ñoù neân nhaân ñeâm toái, vua boû Kinh thaønh Thaêng Long, troán leân nuùi Yeân Töû ñeán tham yeát Quoác sö Phuø Vaân vaø xin ôû ñaây tu haønh. Quoác sö Phuø Vaân noùi: “Trong nuùi voán khoâng coù Phaät, Phaät ôû trong taâm ta. Neáu taâm laéng laïi, trí tueä xuaát hieän, ñoù chính laø Phaät. Neáu beä haï giaùc ngoä ñöôïc taâm aáy thì töùc khaéc thaønh Phaät, khoâng caàn phaûi ñi tìm cöïc khoå ôû beân ngoaøi”.

Ngaøy hoâm sau, Thaùi sö Traàn Thuû Ñoä daãn caùc quan trong trieàu ñình leân nuùi Yeân Töû ñeå môøi vua trôû veà kinh ñoâ. Vua noùi: “Traãm coøn non treû, chöa caùng ñaùng noåi söù meänh naëng neà, phuï hoaøng laïi voäi lìa boû sôùm maát choã troâng caäy, neân khoâng daùm giöõ ngoâi vua maø laøm nhuïc xaõ taéc”. Thaùi sö coá naøi næ maáy laàn nhöng vua khoâng nghe. Thaùi sö ra leänh cho trieàu thaàn: “Vua ôû ñaâu töùc laø trieàu ñình ôû ñoù” vaø sai ngöôøi ño ñaïc, saép xeáp xaây döïng trieàu ñình ngay treân nuùi. Quoác sö thaáy theá môùi taâu vôùi vua: “Xin beä haï haõy gaáp veà kinh sö, chôù ñeå laøm haïi ñeán nuùi röøng cuûa laõo taêng”. Quoác sö caàm tay vua maø khuyeân: “Phaøm laøm ñaáng Quaân Vöông, phaûi laáy yù muoán cuûa thieân haï laøm yù muoán cuûa mình vaø taâm cuûa thieân haï laøm taâm cuûa mình. Nay thieân haï muoán röôùc Beä haï veà, Beä haï khoâng theå khoâng veà kinh sö. Tuy nhieân, Beä haï neân nhôù nghieân cöùu kinh ñieån ñöøng phuùt naøo queân”. Vua vaâng lôøi Quoác sö vaø trôû veà kinh ñoâ Thaêng Long . Thaùi sö ñem quaân tieáp tuïc ñaùnh deïp cuoäc noåi loaïn, hai tuaàn leã sau, An Sinh vöông Traàn Lieãu thaáy quaân yeáu, theá coâ, khoâng theå choáng laïi quaân cuûa Thaùi sö neân giaû daïng laøm ngöôøi caâu caù, moät mình ñi thuyeàn ñoäc moäc leùn ñeán thuyeàn cuûa vua maø xin haøng. Anh em nhìn nhau maø khöùc. Thaùi sö nghe tin, ñeán thuyeàn vua, ruùt göôm theùt lôùn: “Gieát thaèng giaëc Lieãu “. Vua giaáu Traàn Lieãu trong thuyeàn vaø ra baûo vôùi Thaùi sö: “Phuïng Caøn vöông (Traàn Lieãu) ñeán haøng ñoù”, roài laáy thaân mình che chôû cho anh. Thaùi sö töùc laém,

neùm göôm xuoáng soâng noùi: “Ta chæ laø con choù saên thoâi, bieát ñaâu anh em caùc ngöôøi thuaän nghòch nhö theá naøo”. Vua môùi giaûng hoøa, roài baûo Thuû Ñoä ruùt quaân veà. Vua laáy ñaát An Sinh, An Bang, An Höng, An Phuïng, An Döôõng (thuoäc hai huyeän Ñoâng Trieàu vaø Yeân Höng cuûa tænh Quaûng Ninh sau naøy) caáp cho Traàn Lieãu laøm aáp thang moäc. Nhaân ñoù, Traàn Lieãu coù töôùc hieäu laø An Sinh vöông. Binh lính theo cuoäc noåi loaïn ñeàu bò gieát. Naêm Canh Tyù (1240), Hoaøng haäu Thuaän Thieân sanh Thaùi töû Traàn Hoaûng (vua Traàn Thaùnh Toâng sau naøy). Naêm Maäu Thaân (1248), Hoaøng haäu Thuaän Thieân maát. Naêm Taân Hôïi (1251), An Sinh vöông Traàn Lieãu maát, vua nhaän Traàn Quoác Tung laøm con nuoâi vaø phong cho töôùc Höng Ninh vöông. Höng Ninh vöông coù leõ ñöôïc tieáp tuïc höôûng aáp thang moäc cuûa An Sinh vöông.

- 75 -

Tröôùc nhöõng cuoäc bieán loaïn trong Hoaøng toäc nhaø Traàn nhö theá, Traàn Quoác Tung ñaõ sôùm thaáy ñöôïc cuoäc soáng laø phieàn naõo, laø voâ thöôøng, neân sôùm ham thích nghieân cöùu kinh saùch Phaät giaùo. Nay Traàn Quoác Tung laïi ñöôïc vua Traàn Thaùi Toâng, moät vò vua ñaõ sôùm ngoä lyù ñaïo Phaät, tu thieàn vaø ñaït ñaïo nhaän laøm con nuoâi neân Traàn Quoác Tung caøng coù nhieàu dòp ñeå tham hoïc Phaät phaùp vôùi vua. Ngoaøi ra, luùc ñoù, vua ñaõ laäp vieän Taû Nhai ñeå lo veà Taêng ñaïo, vua thöôøng cho môøi caùc böïc cao taêng trong nöôùc vaø ngoaïi quoác (ñeán Ñaïi Vieät) thuyeát giaûng veà Phaät phaùp ôû Vieän ñoù nhö Quoác sö Phuø Vaân, Thieàn sö Thieân Phong- Nguyeân Tröôøng (Laâm Teá Trung Hoa)... Chaéc haún Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung cuõng ñöôïc tham hoïc trong caùc buoåi thuyeát giaûng ñoù. Chaúng nhöõng theá, Höng Ninh vöông coøn coù nhaân duyeân ñöôïc tham hoïc vôùi Thieàn sö Tieâu Dao ôû tònh xaù Phöôùc Ñöôøng. Hieän chuùng ta chöa bieát veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Tieâu Dao, cuõng nhö chöa bieát tònh xaù Phöôùc Ñöôøng ôû ñaâu? Nhöng qua nhöõng baøi thô ca tuïng cuûa Thöôïng só Tueä Trung, Thieàn sö Tieâu Dao laø moät Thieàn sö ñaõ ñaït ñaïo, nhö “Phaät soáng ôû traàn gian”. Tònh xaù Phöôùc Ñöôøng coù leõ cuõng naèm trong vuøng ñaát do Höng Ninh vöông traán ñoùng. Sau ñoù, Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung ñöôïc cöû laøm Tieát ñoä söù, troâng coi quaân daân ôû ñaát Hoàng Loä (hay Loä Hoàng). Loä Hoàng ñôøi Traàn (ñôøi Lyù goïi laø traán Haûi Döông) laø vuøng ñaát raát quan troïng ñoái vôùi kinh ñoâ Thaêng Long, vöøa laø vöïa luùa, vöøa laø vuøng ñaát aùn ngöõ vaø baûo veä maët phía Ñoâng cuûa kinh ñoâ, ngaên caûn cuoäc taán coâng töø bieån Ñoâng. Trong saùch “Dö ñòa chí”, Nguyeãn Traõi vieát: “Bieån Ñoâng cuøng soâng Luïc Ñaàu vaø nuùi Yeân Töû ôû veà Haûi Döông. Caùc vua nhaø Traàn thöôøng xuaát gia tu haønh ôû ñoù... AÁy laø traán thöù nhöùt trong boán kinh traán (Haûi Döông, Kinh Baéc, Sôn Taây, Sôn Nam) vaø laø ñöùng ñaàu pheân giaäu phía Ñoâng”. Lyù Töû Taán vieát lôøi thoâng luaän cho saùch “Dö ñòa chí” vieát tieáp: “Ñaïo Haûi Döông ñaát toát nhöng ngöôøi hung haõn. Thôøi Thaùi Bình thì thuaän loøng, thôøi loaïn thì cöôøng ngaïnh, töø ñôøi Ñinh, Lyù ñeán giôø vaãn theá; chöùc Traán thuû ôû ñaïo aáy khoâng theå khoâng keùn choïn ngöôøi”. Ngoaøi ra, trong saùch ñoù coøn vieát: “Vuøng An Bang hieåm aùc, goïi laø Vieãn Chaâu (Chaâu ôû xa), caùc trieàu

tröôùc thöôøng ñaøy ngöôøi ñeán ñaáy". Qua caùc ñoaïn vaên treân, chuùng ta thaáy: Vieäc Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung ñöôïc cöû laøm Tieát ñoä söù Loä Hoàng chöùng toû Ngaøi laø ngöôøi coù taøi caû voõ laãn vaên.

- 76 -

Trong thôøi gian traán ñoùng ôû ñaây, ngoaøi vieäc cai trò, coù leõ taát caû thôøi gian coøn laïi, Höng Ninh vöông ñeàu daønh cho vieäc tu hoïc Phaät, nghieân cöùu kinh ñieån, tham hoïc Thieàn vôùi boån sö laø Thieàn sö Tieâu Dao ôû tònh xaù Phöôùc Ñöôøng, tham vaán Phaät phaùp vaø thieàn hoïc vôùi caùc thieàn sö ôû nuùi Yeân Töû nhö Quoác sö Vieân Chöùng, Thieàn sö Ñaïi Ñaêng, Thieàn sö Nhaát Toâng... Nhôø nhieàu thieän duyeân ñaëc bieät, tham hoïc vôùi nhieàu thieàn sö taøi ñöùc trong nöôùc vaø ngoaïi quoác nhö theá, Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung sôùm trôû thaønh böïc thoâng ñaït Phaät phaùp thaâm saâu vaø ñaït ñöôïc yeáu chæ cuûa Thieàn toâng. Ngaøi soáng hoøa laãn trong theá tuïc maø khoâng bò nhieãm oâ, soáng töï taïi voâ ngaïi, lôøi giaûng cuûa Ngaøi laø lôøi noùi cuûa böïc sieâu phaøm. Vua Traàn Thaùnh Toâng (1240-1290) laø em reå cuûa Höng Ninh vöông raát khaâm phuïc taøi ñöùc vaø ñaïo haïnh cao thaâm cuûa Ngaøi neân heát söùc toân kính vaø taëng cho Ngaøi danh hieäu ñaëc bieät toân quyù trong ñaïo Phaät laø "Thöôïng só ". Vua kyù thaùc Thaùi töû Traàn Khaâm (töùc vua Traàn Nhaân Toâng sau naøy) cho Thöôïng só Tueä Trung giaùo huaán. Muøa Ñoâng naêm Maäu Daàn (1278), vua Traàn Thaùnh Toâng nhöôøng ngoâi cho vua Traàn Nhaân Toâng, leân laøm Thaùi Thöôïng hoaøng. Moät hoâm, Hoaøng Thaùi haäu Nguyeân Thaùnh Thieân Caûm (em gaùi cuûa Thöôïng só Tueä Trung) môû tieäc trong cung ñieän. Treân baøn coù caû thöùc aên maën vaø thöùc aên chay. Thöôïng só gaép thöùc aên khoâng phaân bieät chay hay maën. Hoaøng Thaùi haäu hoûi: "Anh tu thieàn maø aên thòt caù thì laøm sao thaønh Phaät ñöôïc?". Thöôïng só cöôøi ñaùp: "Phaät laø Phaät, anh laø anh. Anh khoâng caàn thaønh Phaät, Phaät cuõng khoâng caàn thaønh anh. Em khoâng nghe caùc böïc coå ñöùc noùi: Vaên Thuø laø Vaên Thuø, giaûi thoaùt laø giaûi thoaùt ñoù sao?". Trong böõa tieäc naøy coù caû vua Traàn Nhaân Toâng, vua raát thaéc maéc veà vieäc naøy vaø chöa hieåu roõ yù nghóa caâu traû lôøi cuûa Thöôïng só Tueä Trung, nhöng chöa tieän hoûi. Duø laø böïc hoaøng toäc toân quùi (anh reå cuûa Thöôïng hoaøng, caäu ruoät cuûa vua Traàn Nhaân Toâng) vaø coù chöùc töôùc cao sang böïc nhöùt trong nöôùc, nhöng Thöôïng só Tueä Trung khoâng ham thích coâng danh, soáng thanh tònh, an döôõng tu haønh nôi thaùi aáp Tònh Bang, laäp Döôõng Chaân Trang ñeå tu thieàn vaø Hoaøng döông Phaät phaùp. Thöôïng só soáng an nhaøn töï taïi, hoøa laãn trong theá tuïc, vui trong thieàn duyeät, heát loøng dìu daét nhöõng ngöôøi muoán tu haønh theo ñaïo Phaät.

- 77 -

Phaät töû ñeán tham hoïc Phaät phaùp, thieàn giaû ñeán tham vaán thieàn, Thöôïng só ñeàu heát loøng chæ daãn nhöõng choã taâm yeáu, khieán hoï thoâng hieåu ñöôïc lyù ñaïo vaø ham thích tu hoïc, khoâng coù veû quyeàn quùi cao sang caùch bieät vôùi keû döôùi, khoâng phaân bieät sang heøn, chöa heà phuï ai bao giôø. Thöôïng só Tueä

Trung laø moät cö só thoï giôùi Boà taùt, soáng chaân thaät vaø bình dò theo tinh thaàn cuûa moät thieàn giaû, neân soáng raát töï taïi, phoùng khoaùng, khoâng caâu chaáp leã nghi tieåu tieát. Nhöõng ñieàu luaän baøn huyeàn dieäu veà Phaät phaùp vaø nhöõng thieàn ngöõ cuûa Ngaøi ñeàu ñöôïc caùc nhaø Thieàn hoïc thôøi ñoù heát söùc kính troïng vaø vaãn coøn gía trò ñeán ngaøy nay. Naêm Nhaâm Ngoï (1282), nghe tin quaân Nguyeân chuaån bò ñaùnh Ñaïi Vieät, Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng môû "Hoäi nghò Bình Than", hoïp caùc vöông haàu vaø traêm quan baøn keá hoaïch coâng thuû vaø chia quaân traán ñoùng nhöõng nôi hieåm yeáu. (Hoaøi Vaên vaàu Traàn Quoác Toaûn coøn nhoû tuoåi khoâng ñöôïc döï baøn boùp naùt traùi cam caàm trong tay...). Ñaàu naêm 1285, quaân Nguyeân xaâm laêng Ñaïi Vieät döôùi söï chæ huy cuûa Thaùi töû Traán Nam vöông Thoaùt Hoan. Quaân Vieät aùp duïng chieán thuaät "vöôøn khoâng nhaø troáng " (keá thanh daõ), quaân daân ruùt lui ñeå baûo toaøn löïc löôïng, phaù huûy ruoäng vöôøn vaø choân giaáu cuûa caûi ñeå quaân Nguyeân khoâng thaâu ñöôïc löông thöïc. Thöôïng hoaøng vaø vua cuøng töôùng só ruùt khoûi kinh thaønh Thaêng Long, lui veà phía bieån Ñoâng. Quaân Nguyeân chieám kinh thaønh Thaêng Long, laäp ñoàn traïi traán ñoùng ôû nhöõng nôi hieåm yeáu ñaõ chieám ñöôïc, ñoàng thôøi cöû quaân truy kích quaân Vieät. Quaân Vieät laån traùnh tröôùc nhöõng ñaïo quaân Nguyeân lôùn maïnh, aùp duïng chieán thuaät du kích, ñaùnh phaù leû teû tieâu hao löïc löôïng ñòch vaø ban ñeâm taán coâng ñoàn traïi ñòch. Quaân Nguyeân thieáu löông thöïc, tieáp teá xa xoâi vaø khoù khaên, töôùng só maát sinh löïc vì phaûi chieán ñaáu caû ngaøy laãn ñeâm ôû nhöõng ñòa theá xa laï, thôøi tieát khaéc nghieät Muøa Heø ñeán, khí haäu noùng nöïc khoù chòu, cô theå meät moûi vì phaûi haønh quaân laâu ngaøy vaø chieán ñaáu suoát ngaøy ñeâm, löông thöïc thieáu thoán, nhieàu binh só bò beänh vaø cheát. Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng vaø vua Traàn Nhaân Toâng baøn vôùi trieàu thaàn raèng: "Boïn giaëc nhieàu naêm phaûi ñi xa, löông thaûo chuyeân chôû haøng vaïn daëm, theá taát moûi meät, tröôùc heát phaûi laøm cho chuùng nhuït chí thì aét laø ñaùnh baïi ñöôïc chuùng".

- 78 -

Muøa Haï ñeán, quaân Vieät baét ñaàu phaûn coâng. Ngaøy 06 thaùng 5 naêm AÁt Daäu (10/6/1285), Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán vaø Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung ñem hai vaïn quaân ñoùn ñaùnh kòch chieán vôùi ñaïo quaân tieân phong cuûa giaëc do Löu Theá Anh chæ huy, quaân Nguyeân thua traän phaûi ruùt lui, laïi bò quaân cuûa Chieâu Vaên vöông Traàn Nhaät Duaät, Thöôïng töôùng Traàn Quang Khaûi, Hoaøi Vaên haàu Traàn Quoác Toaûn... chaën ñaùnh. Quaân Nguyeân tan vôõ, Traán Nam vöông Thoaùt Hoan phaûi boû kinh thaønh Thaêng Long chaïy veà höôùng Baéc ñeå ruùt lui veà nöôùc. Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán laïi chaën ñaùnh ôû Vaïn Kieáp, quaân Nguyeân bò ñaùnh tan taùc, töôùng Lyù Haèng chæ huy ñaïo haäu quaân bò thöông naëng, tuøy töôùng Lyù Quaùn thu nhaët naêm vaïn quaân coøn laïi, giaáu Thoaùt Hoan vaøo oáng ñoàng chaïy troán veà Baéc. Ngaøy muøng 6 thaùng 6 (09/7/1285), Thöôïng hoaøng vaø vua trôû veà kinh ñoâ Thaêng Long, Thöôïng töôùng Traàn Quang Khaûi laøm thô: Ñoaït saùo Chöông Döông ñoä, Caàm hoà Haøm

Töû quan. Thaùi bình tu trí löïc, Vaïn coå thöû giang san. Traàn Troïng Kim dòch: Chöông Döông cöôùp giaùo giaëc, Haøm Töû baét quaân thuø. Thaùi bình neân gaéng söùc, Non nöôùc aáy nghìn thu. Sau khi thua traän, vua Nguyeân tieáp tuïc lo toå chöùc cuoäc xaâm laêng Ñaïi Vieät môùi, möôïn côù ñöa Traàn Ích Taéc veà nöôùc laøm An Nam Quoác vöông, vua Traàn Nhaân Toâng cuõng chuaån bò quaân ñoäi ñeå choáng giaëc. Giöõa caûnh ñieâu taøn cuûa ñaát nöôùc sau cuoäc xaâm laêng taøn khoác cuûa quaân Nguyeân, trieàu ñình nhaø Traàn vöøa phaûi lo taùi thieát laïi ñaát nöôùc, vöøa phaûi lo chuaån bò ñoái phoù vôùi söï phuïc thuø cuûa quaân Nguyeân. Cuoäc xaâm laêng phuïc haän naøy chaéc haún laø taøn khoác hôn laàn tröôùc nhieàu. Trong khi ñoù, vaøo thaùng 2 naêm Ñinh Hôïi (1287), Hoaøng Thaùi haäu Nguyeân Thaùnh Thieân Caûm baêng. Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng troâng lo vieäc trieàu chính ôû kinh ñoâ, vua Traàn Nhaân Toâng phaûi caáp toác

veà ñaát An Bang ñeå thænh caäu laø Thöôïng só Tueä Trung veà lo leã tang. Treân ñöôøng veà kinh ñoâ baèng thuyeàn, coù thôøi giôø ñeå Thöôïng só Tueä Trung vaø chaùu (vua Traàn Nhaân Toâng) ñaøm luaän. Trong dòp naày, Thöôïng só Tueä Trung muoán trao truyeàn cho chaùu nhöõng yeáu chæ cuûa Thieàn hoïc maø Thöôïng só ñaõ ñaït ñöôïc. Thöôïng só trao cho vua Traàn Nhaân Toâng hai quyeån saùch veà Thieàn toâng raát quyù baùu laø "Tuyeát Ñaäu ngöõ luïc"vaø "Daõ Hieân ngöõ luïc" ñeå vua ñem veà cung ñieän tham hoïc trong nhöõng luùc nhaøn roãi vieäc quoác söï. Vua Traàn Nhaân Toâng coøn non yeáu veà Phaät phaùp vaø chöa nghieân cöùu nhieàu veà Thieàn toâng neân khoâng hieåu ñöôïc nhöõng yeáu chæ thaâm saâu trong hai quyeån saùch ñoù, cho raèng nhöõng ñieàu vieát trong saùch coù veû phaøm tuïc vaø taàm thöôøng, khoâng coù gì ñaëc bieät neân caøng nghi ngôø trình ñoä veà Thieàn hoïc vaø taøi trí cuûa Thöôïng só ; trong khi ñoù, vua vaãn coøn thaéc maéc veà vieäc Thöôïng só aên maën vaø nhöõng caâu traû lôøi cuûa Thöôïng só trong böõa tieäc maø Thaùi haäu ñaõi laàn tröôùc, vì vaäy, vua hoûi Thöôïng só: "Thöa caäu, chuùng sanh quen caùi nghieäp aên thòt uoáng röôïu, laøm theá naøo thoaùt khoûi toäi baùo nghieäp löïc?". Thöôïng só ñaùp: "Neáu coù ngöôøi ñöùng xoay löng laïi, thình lình coù vua ñi qua phía sau löng, ngöôøi kia khoâng bieát, voâ tình neùm vaät gì ñoù truùng vaøo vua, thöû hoûi ngöôøi aáy coù sôï bò toäi hay khoâng vaø vua coù giaän baét toäi hay khoâng? Neân bieát, hai vieäc ñoù khoâng heà dính daáp gì ñeán nhau caû!". Tieáp theo ñoù, Thöôïng só ñoïc cho vua nghe hai baøi keä trong kinh Phaät: Voâ thöôøng chö phaùp haønh, Taâm nghi toäi tieän sanh. Boàn lai voâ nhöùt vaät, Phi chuùng dieät phi manh. Nhöït nhöït ñoái caûnh thôøi, Caûnh caûnh toøng taâm xuaát, Taâm caûnh boàn lai voâ, Xöù xöù Ba-la-maät. Taïm dòch: Voâ thöôøng caùc phaùp hieän, Taâm ngôø toäi lieân sanh. Xöa nay khoâng moät vaät,

Khoâng gioáng cuõng khoâng maàm.
Ngaøy ngaøy khi ñoái caûnh,
Caûnh caûnh theo taâm xuaát.

Taâm caûnh voán laø khoâng,
Khaép nôi laø “Nieát baøn”.
Vua suy nghó giaây laâu nhöng vaãn chöa hieåu heát yù nghóa cuûa
Thöôïng só neân laïi hoûi caäu: “Tuy laø nhö vaäy, nhöng neáu toäi vaø phöôùc roõ raøng thì laøm theá naøo?”.
Thöôïng só bieát vua chöa hieåu roõ neân ñoïc theâm moät baøi keä ñeå chæ baûo theâm:
Khieát thaûo döõ khieát nhuïc,
Chuùng sanh caùc sôû thuoäc,
Xuaân lai baùch thaûo sanh,
Haø xöù kieán toäi phuùc.
Truùc Thieân dòch:
AÊn chay cuøng aên thòt,
Chuùng sanh tuøy sôû thích,
Xuaân veà caây coû töôi,
Choã naøo thaáy toäi phöôùc.
Vua laïi hoûi: “Nhö vaäy, vieäc coâng phu giöõ giôùi tinh nghieâm khoâng chuùt lôi loûng laø ñeå laøm gì?”.
Thöôïng só chæ cöôøi maø khoâng ñaùp caâu hoûi, vua coá naøi næ, Thöôïng só ñoïc hai baøi keä aán taâm cho vua:
Trì giôùi kieân nhaãn nhuïc,
Chieâu toäi baát chieâu phuùc,
Duïc tri voâ toäi phuùc,
Phi trì giôùi nhaãn nhuïc.
Nhö nhaân thöôïng thoï thì,
An trung töï caàu nguy,
Nhö nhaân baát thöôïng thoï,
Phong nguyeät haø sôû vi?

Taïm dòch: Trì giôùi vaø nhaãn nhuïc, Chuoác toäi chaúng chuoác phuùc, Muoán bieát khoâng toäi phuùc, Khoâng nhaãn nhuïc trì giôùi. Nhö ngöôøi ñang leo caây, Ñang yeân laïi tìm nguy, Nhö ngöôøi khoâng leo caây, Traêng gioù laøm gì ñöôïc? Ñoaïn Thöôïng só bí maät daën kyõ vua: “Ñöøng noùi vôùi nhöõng ngöôøi khoâng hieåu bieát “ (Vaät thò phi nhaân). Töø ñoù, vua Traàn Nhaân Toâng môùi bieát moân phong Thieàn hoïc cuûa Thöôïng só cao thaâm sieâu vieät. Moät hoâm khaùc, vua Traàn Nhaân Toâng hoûi Thöôïng só veà “yeáu chæ cuûa Thieàn toâng” vaø muoán bieát ñöôïc bí quyeát giaùc ngoä maø Thöôïng só ñöôïc Thieàn sö Tieâu Dao trao truyeàn. Thöôïng só öùng khaåu ñaùp: “ Haõy quay veà töï quaùn xeùt chính baûn thaân cuûa chính mình chöù khoâng theå nhôø moät ngöôøi naøo khaùc maø mình ñaït ñöôïc toâng chæ thieàn”. (Phaûn quan töï kyû baûn phaän söï, baát toøng tha ñaéc) Nhôø

vaøo lôøi daïy thaâm saâu bí yeáu naøy cuûa Thöôïng só maø vua Traàn Nhaân Toâng ngoä ñöôïc yeáu chæ cuûa Thieàn toâng vaø thaáy ñöôïc ñöôøng vaøo ñaïo. Töø ñoù, vua Traàn Nhaân Toâng môùi heát loøng toân kính Thöôïng só vaø thôø Thöôïng só laøm thaày. Trong leã cuùng chay sau khi Hoaøng Thaùi haäu Nguyeân Thaùnh Thieân Caûm baêng ôû cung caám, nhaân leã khai ñöôøng, Thaùi Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng thænh caùc vò toân ñöùc ôû khaép nöôùc veà döï leã, moãi moät vò laøm baøi keä ngaén trình baøy nhöõng kieán giaûi veà Phaät phaùp cuûa mình. Trong khi chöa coù baøi naøo toû ngoä ñöôïc, Thöôïng hoaøng trao giaáy buùt môøi Thöôïng só, Thöôïng só lieàn vieát baøi keä: Kieán giaûi trình kieán giaûi, Töï vieát muïc taùc quaùi, Nieát muïc taùc quaùi lieãu, Minh minh thöôøng töï taïi.

- 82 -

Taïm dòch: Kieán giaûi trình kieán giaûi, Töï nheo maét laøm quaùi, Nheo maét laøm quaùi roài, Saùng rôõ luoân töï taïi. Thöôïng hoaøng xem xong lieàn vieát tieáp: Minh minh thöôøng töï taïi, Dieäc nieát muïc taùc quaùi, Kieán quaùi baát kieán quaùi, Kyø quaùi taát töï hoaïi. Taïm dòch: Saùng rôõ luoân töï taïi, Cuõng nheo maét laøm quaùi, Thaáy quaùi maø khoâng thaáy quaùi, Quaùi aáy taát töï hoaïi. Thöôïng só phuïc baøi thô aáy. Thaùng 11 naêm Ñinh Hôïi (1287), quaân Nguyeân xaâm laêng Ñaïi Vieät laàn thöù ba, quaân Vieät cuõng ruùt lui tröôùc ñeå baûo toaøn löïc löôïng vaø aùp duïng chieán thuaät “ñoàng khoâng nhaø troáng”. Ngoaøi ra, Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán boá trí nhöõng ñoäi quaân nhoû traán giöõ nhöõng ñieåm troïng yeáu treân ñöôøng tieán quaân cuûa giaëc ñeå ngaên chaën böôùc tieán vaø tieâu hao sinh löïc ñòch. Nhöõng ñaïo quaân naøy laån traùnh tröôùc ñaïi quaân ñòch, sau khi ñòch ñi qua, laïi traán giöõ khu vöïc cuõ, chuaån bò cho phaûn coâng khi thôøi cô ñeán. Traán Nam vöông Thoaùt Hoan chieám ñoùng Vaïn Kieáp, taäp trung caùc caùnh quaân, boá trí phoøng thuû, xaây ñoàn traïi ôû quanh Vaïn Kieáp vaø Luïc Ñaàu, döïng ñoàn traïi ôû nuùi Phaû Laïi vaø nuùi Chí Linh ñeå ñoùng quaân vaø laøm kho chöùa löông thöïc ñònh keá traán ñoùng laâu daøi. Thoaùt Hoan ñem quaân tieán chieám Thaêng Long, nhöng trieàu ñình nhaø Traàn ñaõ ruùt lui töø tröôùc, quaân Nguyeân vaøo thaønh chæ coù nhaø cöûa troáng khoâng, sôï bò maéc möu cuûa quaân Vieät neân khoâng daùm traán ñoùng ôû trong thaønh maø ruùt quaân traán ñoùng ôû Gia Laâm. Thoaùt Hoan cöû töôùng OÂ Maõ Nhi ñem quaân truy ñuoåi theo

- 83 -

vua Traàn. Töôùng OÂ Maõ Nhi quyeát chí ñuoåi baét cho ñöôïc vua Traàn neân tuyeân boá: “Ngöôi chaïy leân trôøi, ta theo leân trôøi, ngöôi chaïy xuoáng ñaát ta theo xuoáng ñaát, ngöôi troán leân nuùi ta theo leân nuùi, ngöôi laën xuoáng nöôùc, ta theo xuoáng nöôùc”. Treân ñöôøng truy ñuoåi, OÂ Maõ Nhi ñoát phaù ñình chuøa, nhaø cöûa, taøn saùt nhaân daân, cöôùp boùc cuûa caûi daân Vieät. Khoâng baét ñöôïc vua Traàn, OÂ Maõ Nhi keùo quaân vaøo phuû Long Höng, ñaøo bôùi laêng moä hoaøng gia nhaø Traàn ñeå baùo thuø vaø moi tìm cuûa baùu trong laêng moä. Thuûy quaân chôû löông cuûa Tröông Vaên Hoå bò Thöôïng töôùng Traàn Khaùnh Dö chaän ñaùnh ôû Vaân Ñoàn, löông thöïc bò quaân Vieät tòch thaâu hoaëc phaûi ñoå xuoáng bieån

ñeå boû chaïy, Tröông Vaên Hoå boû leân thuyeàn nhoû chaïy veà nöôùc. quaân Nguyeân khoâng coù löông thöïc tieáp teá, Thoaùt Hoan phaûi ruùt quaân khoûi Thaêng Long, lui veà traán ñoùng ôû vuøng Vaïn Kieáp - Phaû Laïi - Chí Linh. Quaân Nguyeân phaûi tung quaân cöôùp phaù löông thöïc cuûa daân Vieät ñeå nuoâi quaân. Nhöõng cuoäc haønh quaân cöôùp phaù naøy cuõng bò chaën ñaùnh, ngoaøi ra daân chuùng Vieät ñaõ choân giaáu thoùc gaïo troán ñi. Ngoaøi ra, Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng coøn cöû Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung (Thöôïng só Tueä Trung) laøm söù giaû ñeán doanh traïi cuûa Thoaùt Hoan ñieàu ñình, höùa heïn laø vua Traàn seõ ra ñaàu haøng ñeå quaân ñòch khinh ñòch, maát caûnh giaùc, khoâng ñeà phoøng vaø laøm giaûm bôùt tinh thaàn chieán ñaáu cuûa quaân giaëc. Trong luùc ñoù, ban ñeâm, nhöõng ñaïo quaân caûm töû Vieät taán coâng vaøo heä thoáng ñoàn luõy cuûa giaëc, laøm tieâu hao sinh löïc, laøm ñòch maát aên maát nguû vaø tinh thaàn khuûng hoaûng, sôï cheát, ban ngaøy haønh quaân thì bò ñaùnh du kích. Saùch Nguyeân söû, quyeån 129, truyeän Lai A Baùt Xích vieát: “Baáy giôø, Nhaät Huyeân nhieàu laàn sai söù heïn haøng, yù muoán hoaõn quaân ta, caùc töôùng ñeàu töôûng laø thöïc, söûa sang thaønh trì ñeå ñôïi (Nhaät Huyeân) ñeán, nhöng laâu ngaøy quaân thieáu aên maø Nhaät Huyeân vaãn khoâng haøng”. Saùch An Nam chí löôïc cuûa Leâ Taéc (quan nhaø Traàn theo haøng nhaø Nguyeân) vieát: “Theá töû (Traàn Thaùnh Toâng) khieán anh hoï laø Höng Ninh vöông Traàn Quoác Tung nhieàu laàn tôùi xin ñaàu haøng, coù yù laøm cho ta (quaân Nguyeân) meät moûi roài ban ñeâm cho quaân caûm töû quaáy roái caùc

- 84 -

ñoàn, Traán Nam vöông töùc giaän, sai Vaïn hoä laø Giaûi Chaán ñoát thaønh, nhöõng ngöôøi chung quanh can ngaên laïi. Thaàn noå Toảng quaûn Giaû Nhöôïc Nguï hieán keá raèng: “Neân ñem quaân veà, khoâng neân ôû laïi giöõ “. Traán Nam vöông cuõng noùi: “Xöù ñaát noùng nöïc, aåm öôùt, löông phaïn thieáu, quaân lính meät moûi”, beøn keùo quaân veà. Thoaùt Hoan cho ruùt quaân veà baèng nhieàu ngaû, nhöng ñeàu bò quaân Vieät chaën ñaùnh lieân tuïc khaép nôi. Thoaùt Hoan daãn taøn quaân chaïy thoaùt veà Trung Quoác. Qua hai ñoaïn vaên treân cho chuùng ta bieát ñöôïc chieán coâng ñaëc bieät cuûa Thöôïng só Tueä Trung maø caùc saùch söû Vieät Nam khoâng heà ñeà caäp ñeán. Thöôïng só Tueä Trung laø söù giaû ñeán taän doanh traïi cuûa quaân Nguyeân ñeå ñieàu ñình vôùi Traán Nam vöông Thoaùt Hoan vaø töôùng soaùi vieãn chinh, trong khi hai beân ñang ñaùnh nhau raát khoác lieät laø moät vieäc heát söùc nguy hieåm. Thöôïng só phaûi duõng löôïc, phaûi coù möu trí, taøi bieän thuyeát… môùi hoaøn thaønh ñöôïc söù maïng. Chaúng nhöõng theá, ñeán thöông thuyeát nhieàu laàn maø vaãn laøm cho Thoaùt Hoan vaø töôùng soaùi Nguyeân tin theo lôøi höùa heïn ñaàu haøng ñeå “thöïc hieän keá hoaõn binh” chôø thôøi cô cuûa quaân Vieät laø ñieàu heát söùc khoù khaên vaø heát söùc nguy hieåm, vì neáu khoâng kheùo, quaân Nguyeân bieát ñöôïc cô möu laø “ñöùt ñaàu”. Thöôïng só kheùo thuyeát phuïc laøm cho töôùng laõnh Nguyeân phaûi tin theo, aùn binh chôø ñôïi, cô möu quaân ta ñaït thaønh. Sau chieán thaéng quaân Nguyeân laàn thöù ba ñoù, nöôùc Vieät ñöôïc bình yeân, Thöôïng só Tueä Trung ñöôïc cöû laøm Tieát ñoä söù vuøng

bieån Thaùi Bình, tieáp tuïc cuoäc soáng moät vò ñaïi thaàn bình thöôøng nhö tröôùc, vöøa troâng coi vieäc cai trò ñòa phöông, vöøa tu haønh hoaèng döông Phaät phaùp. Nhieàu thieàn giaû ñeán tham hoïc ñeàu ñöôïc Thöôïng só chæ choã cöông yeáu, chöa heà phuï ai. Naêm Canh Daàn (1290), Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng bò bònh, Thöôïng só gôûi thö thaêm, Thöôïng hoaøng vieát baøi keä traû lôøi: "Vieâm vieâm thöû khí haõn thoâng thaân, Vò taèng uyeãn ngaõ nöông sinh khoùa". Taïm dòch: "Hôi noàng höøng höïc moà hoâi toaùt, Chöa töøng thaám öôùt "khoá meï sanh".

- 85 -

Thöôïng só ñoïc xong, than thôû giaây laâu vì ñoaùn bieát Thöôïng hoaøng baùo tröôùc laø Thöôïng hoaøng saép "trôû veà queâ". Khi nghe Thöôïng hoaøng trôû beänh naëng, Thöôïng só choáng tích tröôïng veà kinh ñoâ ñeå chòu tang, vaø ngaøy 25 thaùng 5 naêm Canh Daàn (3 thaùng 6 naêm 1290) ,Thöôïng hoaøng baêng. Vaøi thaùng sau ñoù, Thöôïng só Tueä Trung bò beänh sô saøi, khoâng nghæ ôû phoøng rieâng maø naèm ôû Döôõng Chaân Trang. Giöõa gian nhaø troáng, keâ moät giöôøng goã, Thöôïng só Tueä Trung naèm theo phaùp kieát töôøng, nhaém maét an nhieân thò tòch. Theâ thieáp vaø caùc ngöôøi haàu khoùc roáng leân. Thöôïng só môû maét, ngoài daäy, sai laáy nöôùc röûa tay, suùc mieäng, ñoaïn quôû nheï raèng: "Soáng cheát laø leõ thöôøng tình cuûa töï nhieân, laøm gì phaûi xoùt thöông, quyeán luyeán laøm roái ñoäng chôn taùnh cuûa ta". Döùt lôøi, Thöôïng só an nhieân thò tòch. Baáy giôø laø ngaøy muøng 1 thaùng 4 naêm Taân Maõo (1291), nieân hieäu Truøng Höng naêm thöù baûy, höôûng thoï 62 tuoåi. (Xem ngöõ luïc cuûa Thöôïng só Tueä Trung trong saùch "Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam - thôøi nhaø Traàn "cuûa Nguyeãn Hieàn Ñöùc).

- 86 -

SÖÏ LIEÂN HEÄ GIÖÕA PHAÙI THIEÀN TRUÙC LAÂM VÔÙI PHA

VNT.Ñôøi 12

13

14

15 Nhaát Toâng Giôùi Vieân Giôùi Minh

Chaân Giaùm Ñaïo Si Quoác Nhaát Queá Saâm

Thoân Taêng Thaïch Laâu Laïi Toaûn Thaàn Taân Thaïch Ñaàu Vò Haûi Ñaïo Tieàm Thuû Nhaân Ngö OÂng Voâ Sôû (Töï Thieâu)

An Nhieân Thieân Nhieân Thaïch Kính Thoaïi Baø

Phaùp Traøng Maät Taïng Phaùp Coå (Töï Thieâu)

Tueä Quaùn Tueä Nhieân Tueä Chuùc Haûi AÁn Hoaøng Teá Huyeàn Giaùc Caûnh Tröng Caûnh Huy Queá Ñöôøng

- 87 -

- 88 -

C. TAM TOÅ TRUÙC LAÂM

Phaùi thieàn Truùc Laâm noåi tieáng vôùi ba vò Toå ñaàu tieân: - Truùc Laâm Ñaàu Ñaø (Traàn Nhaân Toâng). - Toân giaû Phaùp Loa. - Toân giaû Huyeàn Quang. Sau ñaây, chuùng ta tìm hieåu sô qua veà haønh traïng cuûa ba vò Toå ñaàu tieân cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm (Ngöõ luïc cuûa quyù Ngaøi ñöôïc trình baøy ñaày ñuû hôn trong saùch: "Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam (thôøi nhaø Traàn)" cuûa Nguyeãn Hieàn Ñöùc.

I. HAØNH TRAÏNG SÔ TOÅ TRUÙC LAÂM (TRUÙC LAÂM ÑAÀU ÑAØ - TRAÀN NHAÂN TOÂNG: 1258-1308)

Truùc Laâm Ñaàu Ñaø hay Höông Vaân Ñaïi Ñaàu Ñaø, coøn goïi laø Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng, töùc vua Traàn Nhaân Toâng, laø vò khai saùng phaùi thieàn Truùc Laâm cuûa Phaät giaùo Vieät Nam, teân thaät laø Traàn Khaâm, con cuûa vua Traàn Thaùi Toâng vaø Hoaøng haäu Thieân Caûm (em cuûa Thöôïng só Tueä Trung vaø Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán), sinh ngaøy 11 thaùng 11 naêm Maäu Ngoï (1258), dung maïo coù saéc thaùi nhö vaøng, thaàn khí tinh anh töôi saùng cuûa böïc thaùnh nhaân. Thöôïng hoaøng Traàn Thaùi Toâng, Hoaøng Thaùi haäu, cuøng vua Traàn Thaùnh Toâng vaø Hoaøng haäu ñeàu cho laø laï, thöôøng goïi laø "Kim Tieân ñoàng töû", treân vai beân traùi coù noát ruoài ñen (ñaûm ñang vieäc lôùn), coù taøi ñöùc, duõng caûm, cuøng moä ñaïo Phaät töø nhoû. Ngay töø nhoû, Traàn Khaâm khoâng muoán laøm vua, coù yù muoán xuaát gia tu haønh vaø muoán nhöôøng ñòa vò "Ñoâng cung Thaùi töû " cho em, nhöng vua cha khoâng chòu. Duø vaäy, moät hoâm, vaøo luùc nöûa ñeâm, Traàn Khaâm troán ra khoûi hoaøng thaønh, ñònh leân nuùi Yeân Töû ñeå tu, ñeán chuøa ôû nuùi Ñoâng Cöùu (thuoäc tænh Haø Baéc ngaøy nay) thì trôøi saùng, trong ngöôøi laïi quaù meät nhoïc, neân vaøo aån trong thaùp ñeå nghæ. Vò sö truï trì chuøa nhìn thaáy töôùng maïo khaùc thöôøng neân laøm côm khoaûn ñaõi. Vua Traàn Thaùnh Toâng vaø Hoaøng haäu Nguyeân Thaùnh sai quaàn thaàn ñi tìm kieám khaép nôi, baát ñaéc dó Hoaøng töû phaûi veà.

- 89 -

Thaùng chaïp naêm Giaùp Tuaát (ñaàu naêm 1275), vua Traàn Thaùnh Toâng saùch phong Hoaøng tröôûng töû Traàn Khaâm laøm Hoaøng Thaùi töû (luùc môùi 17 tuoåi), laáy con gaùi cuûa Höng Ñaïo vöông Traàn Quoác Tuaán laøm phi cho Thaùi töû (sau naøy laø Hoaøng haäu Khaâm Töø). Vua cöû Thieáu sö Leâ Phuï Traàn laøm Giaùo thoï vaø choïn nhöõng ñaïi thaàn taøi ñöùc daïy Thaùi töû (Nguyeãn Só Coá, Nguyeãn Thaùnh Huaán...). Ngaøy muøng 01 thaùng 04 naêm Ñinh Söûu (1277), Thöôïng hoaøng Traàn Thaùi Toâng baêng ôû cung Vaïn Thoï (Thöôïng hoaøng bieát tröôùc ngaøy cheát moät naêm). Ngaøy 22 thaùng 10 naêm Maäu Daàn (1278), vua Traàn Thaùnh Toâng nhöôøng ngoâi cho Thaùi töû Traàn Khaâm, töùc vua Traàn Nhaân Toâng. Duø ôû ngoâi vua, nhöng Traàn Nhaân Toâng vaãn giöõ cuoäc soáng thanh tònh, tu taäp thieàn ñònh, nghieân cöùu kinh saùch Phaät giaùo vaø thöôøng ñeán

chuøa Tö Phuùc ôû caïnh Hoaøng cung trong hoaøng thaønh ñeå tham hoïc. Moät hoâm, nguû tröa ôû chuøa Tö Phuùc, vua naèm moäng thaáy treân ruùn cuûa mình nôû ra moät hoa sen lôùn nhö baùnh ña, treân hoa sen coù moät ñöùc Phaät baèng vaøng, coù moät ngöôøi ñöùng beân caïnh vua vaø hoûi: “Bieát ñöùc Phaät aøy khoâng? Ñoù laø ñöùc Phaät Bieán Chieáu”. Vua thöùc daäy, keå giaác chieâm bao cho Thöôïng hoaøng nghe, ai cuõng cho laø vieäc kyø ñaëc. Töø ñoù, vua thöôøng aên chay, khoâng aên thòt caù, thaân theå oám gaày. Thöôïng hoaøng thaáy theá neân hoûi nguyeân nhaân, vua trình vôùi cha, Thöôïng hoaøng Thaùnh Toâng khoùc baûo: “Nay ta ñaõ giaø, troâng caäy vaøo moãi mình con, neáu con laøm nhö theá thì laøm sao noái ñöôïc thònh nghieäp cuûa toå tieân?”. Vua nghe daïy cuõng rôi nöôùc maét. Vua thoâng minh laïi hieáu hoïc, ñoïc heát caùc saùch, thoâng suoát caû kinh saùch Phaät vaø caùc saùch ngoaøi Phaät giaùo. Nhöõng khi nhaøn roãi vieäc trieàu chính, vua vaãn thöôøng môøi caùc vò thieàn khaùch ñeán cung ñieän ñeå tham cöùu Thieàn hoïc. Vua cuõng thöôøng tham hoïc thieàn vôùi caäu laø Thöôïng só Tueä Trung. Vua kính troïng Thöôïng só Tueä Trung nhö thaày daïy ñaïo. Naêm 1285, quaân Nguyeân xaâm laêng Ñaïi Vieät, vua Traàn Nhaân Toâng ñaønh phaûi taïm xeáp vieäc tu haønh hoïc Phaät phaùp ñeå cuøngThöôïng hoaøng laõnh ñaïo quaân daân choáng giaëc. Nhôø töôùng só taøi gioûi vaø quaân daân ñoaøn keát chieán ñaáu anh duõng neân ñaùnh baïi giaëc, quaân Nguyeân laïi chuaån bò ñaùnh phuïc thuø. Trong khi ngoaøi bieân giôùi, quaân Nguyeân roát raùo toå chöùc xaâm laêng Ñaïi Vieät, thaùng 2 naêm Ñinh Hôïi (1287), Hoaøng Thaùi haäu Nguyeân

- 90 -

Thaùnh Thieân Caûm baêng. Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng baän lo ôû trieàu ñình, vua Nhaân Toâng phaûi veà An Bang ñeå môøi caäu laø Thöôïng só Tueä Trung veà döï tang leã. Treân ñöôøng veà kinh ñoâ baèng thuyeàn, coù thôøi gian ñeå vua tham hoûi theâm veà Thieàn hoïc vôùi Thöôïng só Tueä Trung. Vua nhôù ñeán vieäc Thöôïng só Tueä Trung aên maën trong buoåi tieäc do Thaùi haäu khoaûn ñaõi trong cung ñieän: Trong buoåi tieäc ñoù, Thaùi Haäu doïn aên coù ñuû moùn maën vaø moùn chay, Thöôïng só aên caû moùn chay vaø moùn maën. Thaùi haäu ngaïc nhieân hoûi: “Anh tu thieàn maø aên thòt caù thì laøm sao thaønh Phaät ñöôïc?”. Thöôïng só cöôøi ñaùp: “Phaät laø Phaät, anh laø anh. Anh khoâng caàn Phaät, Phaät cuõng khoâng caàn anh. Em khoâng nghe caùc böïc coå ñöùc töøng noùi: Vaên Thuø laø Vaên Thuø, giaûi thoaùt laø giaûi thoaùt ñoù sao!”. Luùc ñoù, vua Nhaân Toâng coù döï, nhöng vaãn chöa hieåu yù nghó cao saâu trong caâu noùi cuûa Thöôïng só. Vì vaäy, nhaân dòp naøy, vua môùi hoûi Thöôïng só: “Thöa caäu, chuùng sanh quen caùi nghieäp aên thòt, uoáng röôïu thì laøm sao thoaùt khoûi toäi baùo cuûa nghieäp löïc?”. Thöôïng só ñaùp: “Neáu nhö coù moät ngöôøi xoay löng ñöùng laïi, baát ngôø coù nhaø vua ñi qua phía sau löng, ngöôøi kia khoâng bieát, lôõ caàm vaät gì ñoù neùm truùng mình vua ôû phía sau, luùc ñoù ngöôøi aáy coù sôï bò baét toäi khoâng? Vaø vua coù giaän maø baét toäi hay khoâng? Neân bieát, hai vieäc ñoù khoâng dính daáp gì vôùi nhau caû”. Roài Thöôïng só ñoïc tieáp cho vua nghe hai baøi keä: Voâ thöôøng caùc phaùp hieän, : (Voâ thöôøng chö phaùp haønh, Taâm ngôø toäi lieàn sanh, : Taâm nghi

toäi tieän sanh, Xöa nay khoâng moät vaät, : Boån lai voâ Nhöùt vaät, Khoâng gioáng cuõng khoâng maàm. : Phi chuûng dieät phi manh. Ngaøy ngaøy khi ñoái caûnh, : Nhöït nhöït ñoái caûnh thôøi, Caûnh caûnh theo taâm xuaát, : Caûnh caûnh toøng taâm xuaát, Taâm caûnh voán laø khoâng, : Taâm caûnh boån lai voâ, Khaép nôi laø "Nieát baøn". : Xöù xöù Ba la maät). Vua suy nghó giaây laâu nhöng vaãn chöa hieåu ñöôïc heát yù nghóa cao saâu cuûa Thöôïng só neân laïi hoûi Thöôïng só: "Tuy laø nhö vaäy, nhöng toäi

vaø phöôùc roõ raøng thì theá naøo? ". Thöôïng só bieát laø Nhaân Toâng chöa hieåu neân ñoïc theâm moät baøi keä ñeå chæ baûo roõ hôn: AÊn chay cuøng aên thòt, : (Khieát thaûo döû khieát nhuïc, Chuùng sanh tuøy sôû thích, : Chuùng sanh caùc sôû thuoäc, Xuaân veà caây coû töôi, : Xuaân lai baùch thaûo sanh, Choå naøo thaáy toäi phöôùc! : Haø xöù kieán toäi phuùc). Vua laïi hoûi: "Nhö vaäy, vieäc coâng phu giöõ giôùi tinh nghieâm khoâng chuùt lôi loûng laø ñeå laøm gì?". Thöôïng só chæ cöôøi maø khoâng ñaùp caâu hoûi, vua coá naøi næ, Thöôïng só ñoïc hai baøi keä aán taâm vua: * Trì giôùi vaø nhaãn nhuïc, : (Trì giôùi kieâm nhaãn nhuïc, Chuoác toäi chaúng chuoác phuùc, : Chieâu toäi baát chieâu phuùc, Muoán bieát khoâng toäi phuùc, : Duïc tri voâ toäi phuùc, Khoâng nhaãn nhuïc trì giôùi. : Phi trì giôùi nhaãn nhuïc). * Nhö ngöôøi ñang leo caây, : *(Nhö nhaân thöôïng thoï thì, Ñang yeân laïi tìm nguy, : An trung töï caàu nguy, Nhö ngöôøi khoâng leo caây, : Nhö nhaân baát thöôïng thoï, Gioù traêng laøm ñöôïc gì. : Phong nguyeät haø sôû vi?). Vaø lieàn ngay khi ñoù, Thöôïng só caån thaän daën kyõ vua: "Ñöøng noùi nhöõng lôøi naøy vôùi nhöõng ngöôøi khoâng hieåu bieát " (vaät thò phi nhaân). Töø ñoù, vua môùi bieát ñöôïc moân phong Thieàn hoïc cuûa Thöôïng só Tueä Trung cao thaâm sieâu vieät. Moät hoâm khaùc, vua hoûi Thöôïng só Tueä Trung veà "yeáu chæ cuûa Thieàn Toâng " vaø muoán bieát ñöôïc bí quyeát giaùc ngoä maø Thöôïngsó ñöôïc Thieàn sö Tieâu Dao trao truyeàn. Thöôïng só öùng khaåu ñaùp: "Haõy quay veà töï quaùn xeùt ngay chính baûn thaân mình chöù khoâng theå nhôø moät ngöôøi naøo khaùc maø ñaït ñöôïc! (Phaûn quan töï kyû baûn phaän söï, baát toøng tha ñaéc). Nhôø vaøo lôøi daïy thaâm saâu bí yeáu naøy cuûaThöôïng só Tueä Trung maø vua Traàn Nhaân Toâng ngoä ñöôïc yeáu chæ cuûa Thieàn toâng vaø thaáy

ñöôïc ñöôøng vaøo ñaïo. Töø ñoù, vua heát loøng toân kính Thöôïng só vaø thôø Thöôïng só laøm thaày. Ngaøy 14 thaùng 11 naêm Ñinh Hôïi (1287), quaân Nguyeân tieán chieám aûi Phuû Löông ôû bieân giôùi, môû ñaàu cuoäc xaâm laêng Ñaïi Vieät laàn thöù ba. Thöôïng hoaøng Thaùnh Toâng vaø vua cuøng trieàu thaàn heát loøng ñoaøn keát quaân daân choáng giaëc, ñaùnh ñuoåi ñöôïc quaân giaëc. Nhöng vua Nguyeân laø Hoát Taát Lieät vaãn coøn yù ñònh chuaån bò löïc löôïng ñeå ñaùnh chieám Ñaïi Vieät moät laàn nöõa. Vua Traàn Nhaân Toâng vaãn phaûi lo chuaån bò quaân ñoäi vaø döï tröõ löông thöïc... Maõi ñeán khi vua Hoát Taát Lieät cheát (thaùng 12 naêm 1294), vua keá vò môùi boû yù ñònh xaâm laêng Ñaïi Vieät. Ngaøy 25 thaùng

5 naêm Canh Daàn (1290), Thöôïng hoaøng Traàn Thaùnh Toâng baêng ôû cung Nhaân Thoï. Trong thôøi gian ñeå tang, vua Nhaân Toâng vaãn duøng kieäu, Ngöï söû Ñaïi phu Ñoã Quoác Keá taâu raèng: “Khi ñeå tang khoâng neân laøm toån thöông ngöôøi, beä haï duøng kieäu laø phaïm, vì vaäy xin côõi ngöïa “. Vua nghe theo, chaúng nhöõng theá, khi côõi ngöïa, vua khoâng duøng yeân baèng da maø duøng yeân baèng goã. Ngaøy muøng 1 thaùng 4 naêm Taân Maõo (1291), Thöôïng só Tueä Trung maát, vua Traàn Nhaân Toâng coù baøi keä ca tuïng: Nhìn caøng theâm cao, : (Voïng chi di cao, Khen caøng theâm cöùng, : Taùn chi di kieân, Boãng nhieân ôû sau löng, : Hoát Nhieân taïi haäu, Nhìn laïi thì tröôùc maët, : Chieâm chi taïi tieàn, Chính ñoù môùi laø, : Phuø thò chi vò, Thieàn cuûa Thöôïng só!. : Thöôïng só chi Thieàn!). Ngoaøi ra, vua cuõng laøm baøi tuïng “Ñoát höông baùo aân” ñeå tri aân Thöôïng só. Sau naøy, moãi khi leân ñaøn noùi phaùp, vua ñeàu nhôù ñeán ôn daïy Thieàn cuûa Thöôïng só Tueä Trung, neân cho hoï laïi chaân nghi Ngaøi ñeå daâng cuùng vaø laøm baøi tuïng nhö sau: Laõo coå chuøy aáy, : (Giaù laõo coå chuøy, Saâu xa khoù taû, : Nhaân nan danh maïc, Thöôùc cuûa Löông Hoaøng, : Löông Hoaøng khuùc xích, Chuoâng xe Thaùi Ñeá, : Thaùi Ñeá ñaïc lòch,

Vuoâng ñöôïc troøn ñöôïc, : Naêng phöông naêng vieân, Daøy ñöôïc moûng ñöôïc, : Naêng haäu naêng baïc, Bieán phaùp “Moät maét” : Phaùp haûi “Ñoäc nhaõn” Röøng thieàn “Ba goùc”. : Thieàn laâm “Tam giaùc”. Vua Nhaân Toâng coù yù ñònh xuaát gia tu haønh töø laâu, nhöng vieäc nöôùc troïng ñaïi, laïi phaûi lo ñoái phoù vôùi cuoäc xaâm laêng cuûa quaân Nguyeân, neân vua vöøa lo vieäc trieàu chính, vöøa lo tu taäp, vaãn tham hoïc kinh ñieån Phaät vaø thieàn ñònh. Ngaøy muøng 9 thaùng 3 naêm Quùi Tî (1293), vua Traàn Nhaân Toâng nhöôøng ngoâi cho Thaùi töû Traàn Thuyeân, töùc vua Traàn Anh Toâng, leân laøm Thaùi Thöôïng hoaøng. Töø ñoù, Thöôïng hoaøng bôùt vieäc trieàu chính, neân tu taäp roát raùo hôn vaø lo cho theá nöôùc ñöôïc vöõng maïnh hôn haàu coù theá, yeân taâm xuaát gia tu haønh. Ngaøy 13 thaùng 9, Thaùi haäu Khaâm Töø Baûo Thaùnh baêng ôû Loã Giang, phuû Long Höng. Thaùng 8 naêm Giaùp Ngoï (1294), Thöôïng hoaøng Nhaân Toâng ñem quaân ñaùnh deïp giaëc Ai Lao, sau ñoù Thöôïng hoaøng vaãn ñoùng quaân ôû bieân giôùi Vieät-Laøo ñeå bình ñònh bieân giôùi, Thöôïng hoaøng laäp haønh cung ôû laøng Vuõ Laâm, huyeän Yeân Khang (sau naøy laø huyeän Yeân Khaùnh) thuoäc phuû Tröôøng Yeân (vuøng kinh ñoâ Hoa Lö thôøi nhaø Ñinh vaø Tieàn Leâ, nay thuoäc huyeän Hoa Lö, tænh Ninh Bình), ñeå chuaån bò xuaát gia tu haønh. Nôi ñaây vaøo thôøi tröôùc, Thöôïng hoaøng Traàn Thaùi Toâng ñaõ laäp chuøa trong ñoäng nuùi ñeå tu haønh (chuøa Thaùi Vi). Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng tu taäp ôû ñaây ñeán thaùng saùu naêm AÁt Muøi (1295) môùi trôû veà kinh. Ngaøy muøng moät thaùng Hai naêm AÁt Muøi (1295), söù giaû Nguyeân laø Tieâu Thaùi Ñaêng sang Ñaïi Vieät, vua Anh Toâng sai Vieân ngoaïi lang Traàn Khaéc Duïng, Phaïm Thaûo cuøng ñi theo söù giaû ñeå thænh boä Ñaïi Taïng kinh cuûa nhaø Nguyeân (ñem veà taøng tröõ ôû phuû Thieân Tröôøng vaø sau naøy cho khaéc baûn in ñeå löu haønh trong nöôùc). Trong saùch Ñaïi Vieät thoâng söû, muïc “Ngheä vaên chí”, Leâ Quyù Ñoân cho bieát: Ñaïi Taïng kinh nhaø Nguyeân

thænh veà goàm coù 2.565 quyeån, coù leõ ñeán khi Leâ Quyù Ñoân tìm thaáy, chæ coøn laïi bao nhieâu ñoù; thöïc ra, boä Ñaïi Taïng kinh ñöôïc nhaø Nguyeân in ôû chuøa Phoå Minh taïi Haøng Chaâu töø naêm 1287 ñeán naêm 1294, goàm 6.010 quyeån, coù 1422 muïc, ñoùng laïi trong 587 taäp.

- 94 -

Trong thôøi gian ôû Vuõ Laâm, Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng ñi vieáng nhieàu nôi coù phong caûnh ñeïp, coù baøi thô "Vuõ Laâm thu vaõn": Hoïa Kieàu ñaûo aûnh traùm kheâ hoaønh, Nhaát maït taø döông thuûy ngoaïi minh, Tòch tòch thieân sôn hoàng ñieäp laïc, Thaáp vaân nhö moäng vieãn chung thanh. (Baêng Thanh dòch: Chieàu Thu ôû Vuõ laâm. Loøng khe in ngöôïc boùng caàu hoa, Haét saùng bôø khe veät naéng taø. Laëng leõ nghìn non, rôi laù ñoû, Maây giaêng nhö moäng, tieáng chuoâng xa). Trong thôøi gian ôû Vuõ Laâm vaø ôû phuû Thieân Tröôøng ñeå chuaån bò xuaát gia (1294-1299), Thöôïng hoaøng Nhaân Toâng töï giöõ giôùi haïnh nhö moät "sôn taêng " (vò sö ôû nuùi). ÔÛ phuû Thieân Tröôøng, Thöôïng hoaøng ngöï ôû ñieän Truøng Quang vaø chuøa Phoå Minh ôû caïnh ñoù. Thöôïng hoaøng coù vònh baøi thô "Ñeà Phoå Minh töï thuûy taï" (Ñeà nhaø thuûy taï chuøa Phoå Minh) nhö sau: Huaân taän thieân ñaàu maõn toïa höông, Thuûy löu sô khôûi baát ña löông, Laõo dung aûnh lyù taêng quan beá, Ñeä nhaát thieàn thanh toáng tòch döông. Taïm dòch: Ngaøn höông ñoát heát, thôm ngaøo ngaït, Laøn nöôùc laên taên, gioù laïnh qua, Döôùi boùng ña giaø, chuøa vaéng veû, Ve saàu khôûi tieáng, tieãn chieàu taø. Thaùng 7 naêm Kyû Hôïi (1299), Thöôïng hoaøng cho laäp am Ngöï Ñöôïc treân nuùi Yeân Töû. Thaùng 8 naêm ñoù, Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng töø phuû Thieân Tröôøng xuaát gia leân nuùi Yeân Töû tu khoå haïnh.

- 95 -

Saùch Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö chæ ghi vaén taét nhö theá. Tuy nhieân, trong thöïc teá, chaéc chaén laø leã xuaát gia cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng phaûi toå chöùc theo nghi leã heát söùc long troïng. Nhöng raát tieác laø khoâng coøn saùch naøo ghi cheùp veà buoåi leã ñoù. Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng toân kínhThöôïng só Tueä Trung laø thaày, nhöng theo nghi leã xuaát gia cuûa taêng só Phaät giaùo laø phaûi coù giôùi ñaøn vaø coù ñuû "tam sö, thaát chöùng " töùc laø phaûi coù ba Hoøa thöôïng vaø baûy vò sö khaùc chöùng minh. Trong buoåi leã ñoù laø ai? Hay laø Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng toå chöùc nghi leã khaùc, khoâng theo nghi thöùc ñoù? Duø Thöôïng hoaøng thöøa nhaän Thöôïng só Tueä Trung laø thaày, nhöng Thöôïng só vaãn laø cö só, chöa phaûi laø thieàn sö, vì vaäy, trong buoåi leã xuaát gia ñoù, Hoøa thöôïng Ñöôøng ñaàu coù theå laø Thieàn sö Hueä Tueä laø sö huynh cuûa Thöôïng só Tueä Trung, ñoàng thôøi laø vò Toå truï trì sôn moân Yeân Töû luùc ñoù. Hieän cuõng chöa bieát laø buoåi leã xuaát gia cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng toå chöùc ôû chuøa naøo? Tuy nhieân, coù theå buoåi leã ñöôïc toå chöùc ôû moät trong chuøa quan troïng lieân heä vôùi trieàu ñình vaø sôn moân Yeân Töû laø chuøa Phoå Minh ôû caïnh ñieän Truøng Quang nôi Thöôïng hoaøng ngöï taïi phuû Tröôøng Yeân (laøng Töùc Maëc, tænh Nam Ñònh ngaøy nay). Thöôïng hoaøng Traàn

Nhaân Toâng xuaát gia vôùi phaùp hieäu laø “Höông Vaân Ñaïi Ñaàu Ñaø”, tu haønh khoå haïnh theo haïnh “Ñaàu ñaø” theo göông cuûa Toân giaû Ma Ha Ca Dieáp (tröôûng töû cuûa Phaät Thích Ca Maâu Ni). Sau ñoù, ñoåi phaùp hieäu laïi laø “Truùc Laâm Ñaàu Ñaø” hay ñöôïc goïi laø “Truùc Laâm Ñaïi só “. Ñeå kyû nieäm leã xuaát gia cuûa Thöôïng hoaøng, cuõng nhö laø ñeå ban haønh moät “nghi leã thoáng nhaát “ cho moät toå chöùc Phaät giaùo thoáng nhaát ñaàu tieân cuûa Ñaïi Vieät, do Truùc Laâm Ñaàu Ñaø thaønh laäp, ñoù laø “phaùi thieàn Truùc Laâm”, vua Traàn Anh Toâng cho ban haønh saùch “Phaät giaùo phaùp söï ñaïo traøng taân vaên coâng vaên caùch thöùc” (saùch Lòch trieàu hieán chöông loaïi chí cuûa Phan Huy Chuù vieát laø saùch “Phaùp Söï taân vaên”). Coù leõ cuoán saùch naøy ban haønh caùc nghi leã Phaät giaùo nhö leã thoï giôùi, caàu an, caàu sieâu, khaùnh thaønh chuøa, ñaøn chaån teá… cuøng caùc baøi vaên, sôù, taáu, ñieäp… duøng trong caùc buoåi leã ñoù. Ngay sau khi xuaát gia, leân nuùi Yeân Töû haèng hoùa ôû chuøa Vaân Yeân, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø hoaït ñoäng tích cöïc trong vieäc laõnh ñaïo Giaùo hoäi Phaät giaùo Thoáng nhöùt môùi toå chöùc vaøo thôøi nhaø Traàn.

- 96 -

Ngoaøi vieäc thuyeát giaûng Phaät phaùp ñeå tieáp ñoä Taêng Ni vaø Phaät töû ôû chuøa Vaân Yeân, chuøa Long Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû, chuøa Phoå Minh ôû phuû Thieân Tröôøng, chuøa Baùo AÂn, chuøa Sieâu Loaïi, Vónh Nghieâm…, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø coøn laäp nhieàu chuøa chieàn, tònh xaù… Truùc Laâm Ñaàu Ñaø cuøng vôùi khoaûng möôøi ñeä töû theo haàu, cuõng thöôøng vaân du hoaèng hoùa khaép nôi trong nöôùc, töø thaønh thò ñeán noâng thoân, röøng nuùi… Naêm 1301, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaân du veà phöông Nam, ñeán taän bieân giôùi phía Nam cuûa Ñaïi Vieät, laäp am Tri Kieán ôû chaâu Boá Chaùnh (Quaûng Bình ngaøy nay). Trong caùc cuoäc vaân du hoaèng hoùa, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø khuyeân daân chuùng thöïc haønh giaùo lyù “Thaäp thieän “ cuûa Phaät giaùo, boû caùc luaät leä cuùng baùi taø thaàn vaø daâm thaàn. Vôùi vai troø Thöôïng hoaøng cuûa trieàu ñình vaø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø cuûa Phaät giaùo, chaéc haún laø nhöõng lôøi khuyeân baûo, giaûng daïy cuûa Ngaøi coù taùc duïng to lôùn vaø saâu roäng khaép töøng lôùp daân chuùng trong nöôùc. Vaø nhôø theá, Phaät giaùo ñaõ phaùt trieån roäng raõi vaø maïnh meõ khaép nöôùc. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø muoán laáy giaùo lyù “Thaäp thieän” cuûa Phaät giaùo laøm neàn taûng caên baûn cho ñaïo ñöùc xaõ hoäi Ñaïi Vieät. Giaùo lyù “Thaäp thieän” laø giaùo lyù caên baûn nhaäp theá cuûa Phaät giaùo, daïy cho con ngöôøi thöïc haønh möôøi ñieàu thieän trong cuoäc soáng haèng ngaøy vaø hoaït ñoäng xaõ hoäi: 1- Khoâng saùt sanh: chaúng nhöõng khoâng saùt haïi sanh maïng ngöôøi hay thuù maø coøn tha thöù vaø phoùng sanh. 2- Khoâng troäm caép, aên cöôùp, maø coøn boá thí. 3- Khoâng taø daâm: khoâng laáy vôï, con cuûa ngöôøi maø coøn phaûi toân troïng phuï nöõ. 4- Khoâng noùi laùo, maø phaûi aên noùi thaønh thaät, ngay thaúng . 5- Khoâng chöûi bôùi thoâ tuïc, coù lôøi noùi aùc maø phaûi coù lôøi noùi oân hoøa, nhôn nghóa. 6- Khoâng duøng lôøi noùi ñaâm thoïc laøm cho ngöôøi ta thuø haän nhau, maø phaûi noùi cho ngöôøi hoøa hieäp, thöông yeâu nhau. 7- Khoâng noùi thoâ tuïc, traùi ñaïo nghóa, maø phaûi noùi lôøi coù ích cho moïi ngöôøi.

- 97 -

8- Khoâng tham lam xaûo quyeät, maø phaûi giuùp ngöôøi. 9- Khoâng hôøn giaän, saân haän, thuø haèn, maø caàn phaûi coù loøng töø bi bieát thöông ngöôøi vaø vaät. 10- Khoâng si meâ, meâ muoäi, maø phaûi saùng suoát, phaân bieät chaùnh taø, laøm theo ñieàu chaùnh ñaùng. Thaùng 3 naêm Taân Söûu (1301), Truùc Laâm sang Chieâm Thaønh. Hieän khoâng bieát muïc ñích chính cuûa vieäc vaân du naøy laø gì vaø caùc hoaït ñoäng cuûa Truùc Laâm ôû Chieâm ra sao? Chæ bieát Truùc Laâm sang Chieâm Thaønh vôùi tö caùch moät du taêng vì Ngaøi ñi vôùi moät soá taêng só tuøy tuøng. Khoâng bieát caùc vò thieàn sö naøo ñaõ ñi cuøng vôùi Truùc Laâm? Trong söû chæ cho chuùng ta bieát ñöôïc moät vieäc laø: Truùc Laâm ñaõ höùa gaû Coâng chuùa Huyeàn Traân cho vua Chieâm Thaønh vôùi ñieàu kieän ñoåi laáy hai chaâu OÂ vaø Lyù laøm sính leã. Khoâng bieát Truùc Laâm coù nhöõng hoaït ñoäng naøo ôû Chieâm Thaønh maø maõi ñeán thaùng 11, Truùc Laâm môùi trôû veà Ñaïi Vieät? Coù theå trong thôøi gian ñoù, Truùc Laâm ñaõ qua nöôùc Chaân Laïp ôû phía Nam cuûa Chieâm Thaønh?. Raèm thaùng 01 naêm Quùi Maõo (1303), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø veà phuû Thieân Tröôøng, môû hoäi Voâ Löôïng Phaùp ôû chuøa Phoå Minh, boá thí vaøng baïc, chaån caáp cho daân ngheøo trong nöôùc, thuyeát giaûng Phaät Phaùp vaø khuyeân daân thöïc haønh “Thaäp thieän”. Sau leã hoäi ñoù, Truùc Laâm vaân du hoaèng hoùa: kinh thaønh Thaêng Long, chuøa Suøng Nghieâm ôû nuùi Chí Linh, Haûi Döông… Naêm Giaùp Thìn (1304), khi du haønh ñeán huyeän Nam Saùch (traán Haûi Döông), Ñoàng Kieân Cöông (1284-1330) xin xuaát gia quy y thoï giaùo, Truùc Laâm daãn veà vieän Kyø Laân ôû nuùi Linh Sôn, huyeän Chí Linh laøm leã thoï giôùi Sa di, ñaët phaùp danh laø Thieän Lai. Sau ñoù, Truùc Laâm gôûi Thieän Lai theo hoïc vôùi Hoøa thöôïng Taùnh Giaùc ôû chuøa Quyønh Quaùn (?). Thieän Lai ñaõ hoûi Hoøa thöôïng nhieàu caâu hoûi, nhöng Hoøa thöôïng chöa khai thò cho oâng ñöôïc. Thieän Lai hoïc kinh Laêng Nghieâm, ñeán ñoaïn A Nan hoûi Phaät baûy laàn veà “Taâm ôû ñaâu?” vaø ñoaïn noùi veà “Khaùch traàn” thì boãng thaáy coù choã sôû ngoä, Thieän Lai töø taï Hoøa thöôïng Taùnh Giaùc ñeå ñeán tham yeát vôùi Truùc Laâm. Khi veà ñeán chuøa, gaëp luùc Truùc

- 98 -

Laâm ñang thaêng ñöôøng cöû baøi tuïng “Thaùi Döông OÂ Keâ”, Thieän Lai thöa hoûi theâm vaø nhôø ñoù ñöôïc tænh ngoä. Truùc Laâm nhaän bieát, neân cho Thieän Lai theo haàu beân mình (thò giaû). Moät hoâm, Thieän Lai trình baøy moät baøi tuïng veà “Tam Yeáu”, bò Truùc Laâm gaïch moät gaïch daøi töø treân xuoáng döôùi, Thieän Lai thænh caàu Truùc Laâm giaûi thích boán laàn maø Truùc Laâm khoâng chæ giaùo gì caû, maø chæ baûo raèng: “Phaûi töï tham khaûo laáy”. Ñeâm aáy, Thieän Lai noã löïc duïng coâng thieàn quaùn, quaù nöûa ñeâm, nhaän thaáy tim ñeøn taøn ruïng xuoáng, baát ngôø Thieän Lai ngoä ñöôïc yeáu chæ. Thieän Lai ñeán trình sôû ngoä, ñöôïc Truùc Laâm Ñaàu Ñaø aán chöùng. Töø ñoù, Thieän Lai phaùt nguyeän tu haønh theo möôøi hai haïnh Ñaàu ñaø theo göông cuûa Truùc Laâm. Cuoái naêm naøy, vua Traàn Nhaân Toâng thænh Truùc Laâm veà kinh thaønh laøm leã thoï giôùi Boà taùt. Naêm

AÁt Tî (1305), Truùc Laâm laøm leã thoï giôùi Tyø kheo vaø thoï giôùi Boà taùt cho Thieän Lai, ñaët phaùp hieäu laø Phaùp Loa taïi vieän Kyø Laân. Cuõng trong naêm ñoù, söù giaû Chieâm Thaønh sang caàu hoân Coâng chuùa Huyeàn Traân. Muøng 9 thaùng 01 nhuaàn naêm Bính Ngoï (1306), Truùc Laâm thuyeát phaùp ôû vieän Kyø Laân, Truùc Laâm cöû Tyø kheo Phaùp Loa laøm giaûng chuû ôû chuøa Baùo AÂn (huyeän Sieâu Loaïi). Thieàn sö Baûo Phaùc cöû ñeä töû laø Huyeàn Quang laøm thò giaû cho Truùc Laâm thay Phaùp Loa. Thaùng Saùu naêm naøy, vua Cheá Maân cho röôùc Huyeàn Traân veà Chieâm Thaønh vaø daâng cho vua Traàn Anh Toâng hai chaâu OÂ vaø Lyù. Sau ñoù vua Anh Toâng cho ñoåi chaâu OÂ vaø chaâu Lyù thaønh chaâu Thuaän vaø chaâu Hoùa (Thuaän Hoùa laø vuøng ñaát caùc tænh Quaûng Bình, Quaûng Trò, Thöøa Thieân vaø Quaûng Nam ngaøy nay). Muøa Haï naêm Ñinh Muøi (1307), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø môû khoùa kieát haï ôû chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû. Truùc Laâm ñaõ giaûng "Ñaïi tueä ngöõ luïc " cho Phaùp Loa vaø 6 ñeä töû khaùc ôû am Quaùn Truù. Thaùng 5, vua Cheá Maân cheát, Coâng chuùa Huyeàn Traân ñaõ sanh Theá töû Cheá Ña Da. Thaùng 9, Cheá Ña Da sai söù thaàn Baûo Loäc Keâ daâng voi traéng cho vua Anh Toâng. Thaùng 10, vua Anh Toâng cöû Taû boäc xaï Traàn Khaéc Chung vaø An phuû Ñaëng Vaên sang Chieâm Thaønh tìm caùch cöùu Coâng chuùa Huyeàn Traân veà nöôùc (sôï Coâng chuùa bò hoûa thieâu cuøng vôùi vua Chieâm, theo tuïc leä Chieâm Thaønh).

- 99 -

Muøng Moät Teát naêm Maäu Thaân (1308), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø truyeàn baøi keä phoù chuùc vaø y baùt cho Phaùp Loa, trong buoåi leã heát söùc long troïng taïi chuøa Baùo AÂn (huyeän Sieâu Loaïi) ñeå chaùnh thöùc trao truyeàn cho Phaùp Loa laøm Toå thöù hai cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø keá theá truï trì chuøa Baùo AÂn, vôùi söï tham döï cuûa vua Traàn Anh Toâng cuøng trieàu thaàn vaø chö Taêng. Buoåi leã naøy ñöôïc ghi laïi trong "Tam Toå thuïc luïc" nhö sau: "Baét ñaàu buoåi leã, Truùc Laâm cuøng Phaùp Loa vaø chö Taêng leã Toå ôû Toå ñöôøng chuøa Baùo AÂn, ñaïi nhaïc taáu leân, caùc loaïi danh höông ñöôïc xoâng ñoát… Sau khi laïy xong, xuoáng trai ñöôøng ñeå aên chaùo saùng. Xong buoåi trieâu thöïc (aên saùng), nhaïc taáu leân, troáng lôùn noåi leân, trieäu taäp chö taêng vaøo phaùp ñöôøng Cam Loä. Vua Traàn Anh Toâng ngöï giaù tôùi chuøa, ñöôïc môøi ngoài ôû gheá khaùch taïi phaùp ñöôøng, Quoác phuï Thöôïng teå Traàn Quoác Taûng cuøng caùc ñaïi thaàn cuûa trieàu ñình ñöùng phía ngoaøi saân". Truùc Laâm thaêng ñöôøng thuyeát phaùp, thuyeát giaûng xong, Truùc Laâm rôøi phaùp toøa ñeán daãn Phaùp Loa ñeán phaùp toøa, Truùc Laâm ñöùng chaép tay ñoái dieän vôùi Phaùp Loa laøm leã thaêm hoûi, Phaùp Loa ñaùp baùi laïi. Truùc Laâm trao phaùp y cho Phaùp Loa, Phaùp Loa khoaùc y xong, Truùc Laâm ñi ñeán ngoài ôû gheá Khuùc Luïc ôû moät beân phaùp toøa ñeå nghe Phaùp Loa thuyeát phaùp. Phaùp Loa giaûng xong, Truùc Laâm chính thöùc trao cho Phaùp Loa vai troø vò Toå thöù hai cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø keá theá truï trì chuøa Baùo AÂn. Buoåi leã naøy ñöôïc toå chöùc long troïng vôùi söï tham döï cuûa vua Anh Toâng vaø trieàu thaàn, caùc ñaïi thaàn phaûi ñöùng ngoaøi saân ñeå haàu leã, trong luùc chæ coù Truùc Laâm vaø vua ngoài gheá, coù leõ Truùc Laâm muoán

raèng vua Anh Toâng vaø caùc ñaïi thaàn trong trieàu ñình phaûi chaùnh thöùc toân kính Phaùp Loa nhö "böïc thaày" gioáng nhö toân kính Truùc Laâm. Ngoaøi ra, Truùc Laâm cuõng muoán cho bieát raèng: Töø vua, trieàu thaàn cho ñeán taát caû chö Taêng Ni, Phaät töû caû nöôùc phaûi coâng nhaän Phaùp Loa laø vò Toå thöù hai, thay theá Truùc Laâm laõnh ñaïo Giaùo hoäi Phaät giaùo thoáng nhaát töø thôøi Traàn, töùc laõnh ñaïo phaùi thieàn Truùc Laâm do Truùc Laâm Ñaàu Ñaø khai saùng. Thaùng 4 naêm ñoù (Maäu Thaân-1308), Truùc Laâm laïi trao chöùc truï trì chuøa Vónh Nghieâm ôû Ñöùc La, huyeän Phöôïng Nhaõn, traán Kinh Baéc (nay thuoäc huyeän Yeân Duõng, tænh Haø Baéc) cho Phaùp Loa trong leã "Keát haï" taïi chuøa. Trong tröôøng haï naøy, Truùc Laâm giaûng "Truyeàn ñaêng luïc" cho ñaïi chuùng. Ngoaøi ra, Truùc Laâm coøn môøi Quoác sö Ñaïo Nhaát giaûng kinh Phaùp Hoa.

- 100 -

Sau khi heát haï (giaûi haï), Truùc Laâm trôû veà chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû. Truùc Laâm chæ cho 12 thò giaû thöôøng theo haàu ôû laïi chuøa, coøn taát caû caùc ngöôøi khaùc trong chuøa ñeàu phaûi xuoáng nuùi heát. Truùc Laâm laäp Ngoä Nguõ vieän, laø moät ngoâi nhaø ñaù (thaïch thaát) ôû am Töû Tieâu. Taïi ñaây, vaøo thaùng Baûy, Truùc Laâm chæ truyeàn giaûng rieâng cho Phaùp Loa "Truyeàn ñaêng luïc" (coù theå Truùc Laâm giaûng cho Phaùp Loa "Thöôïng só ngöõ luïc" ñeå Phaùp Loa bieân cheùp laïi), luùc ñoù chæ coù Baûo Saùt theo haàu haï Truùc Laâm maø thoâi. Thaùng 8, Coâng chuùa Huyeàn Traân veà ñeán Thaêng Long, leân Yeân Töû thaêm Truùc Laâm. Sau ñoù Huyeàn Traân xuaát gia ñi tu haønh ôû chuøa Noân Sôn treân nuùi Hoå Sôn, huyeän Thieân Baûn, traán Sôn Nam (nay laø xaõ Lieân Minh, huyeän Vuï Baûn, tænh Nam Haø). Thaùng 9, Truùc Laâm vôùi Baûo Saùt theo haàu, ñi vieáng heát khaép caùc hang ñoäng treân nuùi Yeân Töû. Baûo Saùt hoûi raèng: "Baïch Ñieàu Ngöï, Ngaøi tuoåi ñaõ cao, giaø yeáu roài maø coøn daàm daõi söông gioù nhö theá naøy lôõ coù meänh heä naøo thì maïng maïch Phaät giaùo bieát troâng caäy vaøo ai?". Truùc Laâm baûo: "Thôøi tieát ñaõ ñeán, ta ñang tính vieäc ñi laâu daøi ñaây". Ngaøy muøng 5 thaùng 10, Coâng chuùa Thieân Thuïy cho gia ñoàng leân nuùi Yeân Töû, taâu vôùi Truùc Laâm raèng: "Coâng chuùa bò beänh naëng, muoán ñöôïc gaëp em tröôùc khi nhaém maét töø giaõ cuoäc ñôøi". Truùc Laâm buøi nguøi noùi: "Ñaây chaúng qua laø "thôøi tieát " maø thoâi", Truùc Laâm choáng gaäy xuoáng nuùi, chæ coù moät ñeä töû theo haàu. Moàng 10, Truùc Laâm veà ñeán kinh thaønh Thaêng Long, ñeán thaêm Coâng chuùa Thieân Thuïy vaø baûo: "Neáu chò ñaõ ñeán ngaøy ñeán giôø thì cöù ñi, aâm phuû coù hoûi thì traû lôøi raèng: xin ñôïi moät chuùt, em toâi laø Truùc Laâm Ñaïi só seõ tôùi ngay" (Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö). Ngaøy raèm thaùng 10, Truùc Laâm rôøi Thaêng Long, ñi boä veà Yeân Töû. Treân ñöôøng ñi, Truùc Laâm gheù nghæ ñeâm ôû chuøa Sieâu Loaïi (chuøa Phaùp Vaân?). Saùng sôùm hoâm sau, Truùc Laâm leân ñöôøng, gheù chuøa Coå Phaùp (coù leõ chuøa Luïc Toå?), töï tay vieát leân vaùch baøi keä sau: Theá soá nhöùt töùc maëc : Soá ñôøi moät hôi thôû, Thôøi tình löôõng haûi ngaân : Tình ñôøi hai bieån traêng, Ma cung hoàn quaûn thaäm : Cung ma ñaâu ñaùng keå, Phaät quoác baát thaêng xuaân : Ñaát Phaät xuaân ñôøi ñôøi.

- 101 -

Ngaøy 17, Truùc Laâm nghæ ñeâm ôû chuøa Suøng Nghieâm (Chí Linh). Hoaøng Thaùi haäu Tuyeân Töø thænh veà am Bình Döông thoï trai, Truùc Laâm nhaän lôøi cöôøi noùi: “Ñaây laø buoåi cuùng döôøng cuoái cuøng”. Ngaøy 18, Truùc Laâm leân ñöôøng veà Yeân Töû, hai vò Tyø kheo chuøa Suøng Nghieâm laø Töû Dinh vaø Hoaøn Trung ñi theo haàu Ngaøi, khi leân ñeán am Tuù Laâm treân nuùi Kieát Ñaëc (nuùi Phuïng Hoaøng) ôû Yeân Sinh, Truùc Laâm nghe nhöùc ñaàu vaø moûi meät, Truùc Laâm noùi vôùi hai Tyø kheo: “Ta muoán veà am Ngoïa Vaân ngay, nhöng söùc khoûe quaù yeáu, laøm theá naøo baây giôø?”. Hai Tyø kheo noùi: “Chuùng con xin ñöa Ngaøi ñi”. Khi ñeán am Ngoïa Vaân treân ngoïn Töû Phong (thuoäc nuùi Yeân Töû), Truùc Laâm caùm ôn hai sö vaø noùi: “Quyù vò xuoáng nuùi veà chuøa raùng lo tu haønh, chôù xem thöôøng söï sanh töû”. Taïi am chæ coù hai vò thò giaû Phaùp Ñaêng vaø Phaùp Khoâng. Ngaøy 19, Truùc Laâm baûo Phaùp Khoâng leân am Töû Tieâu goïi Baûo Saùt veà am Ngoïa Vaân gaáp. Phaùp Khoâng ñeán nôi luùc trôøi toái, Baûo Saùt phaûi ñôïi saùng sôùm hoâm sau (ngaøy 20) môùi leân ñöôøng. Ñi ñöôïc nöûa ñöôøng ñeán suoái Doanh (Doanh tuyeàn) möa ñen phuû ñaày nuùi vaø möa rôi nhö thaùc ñoå, nöôùc suoái daâng cao, khoâng coù caùch gì ñi ñöôïc, phaûi taïm truù ôû moät quaùn troï (sôn ñieám) gaàn ñoù. Ñeâm ñoù, Baûo Saùt raát noùng loøng, böùc röùc, naèm nguû chieâm bao thaáy nhöõng ñieàm khoâng laønh. Saùng ngaøy 21, bôùt möa, Baûo Saùt leân ñöôøng veà am Ngoïa Vaân, ñeán nôi vaøo luùc tröa, Truùc Laâm thaáy Baûo Saùt thì cöôøi vaø noùi: “Ta saép ñi roài, sao ngöôi ñeán chaäm theá? Coù choã naøo trong Phaät phaùp maø ngöôi chöa hieåu thì haõy hoûi ñi”. Baûo Saùt hoûi: “Ngaøy xöa, khi Toå sö Maõ Toå trong ngöôøi baát an (bò bònh), sö truï trì ñeán thaêm hoûi: Toå caûm thaáy theá naøo? Toå sö noùi: Ngaøy ñoái dieän Phaät, ñeâm ñoái dieän Phaät! Nhö theá laø Toå muoán noùi gì?”. Truùc Laâm lôùn tieáng noùi: “Tam hoaøng, Nguõ ñeá laø vaät gì? “. Baûo Saùt hoûi tieáp: “Hoa nôû röïc rôõ, gaám phoâ saéc maøu, tre phöông Nam, goã phöông Baéc “ laø theá naøo? Truùc Laâm noùi: “Maét ngöôi muø roài!”. Baûo Saùt raát möøng vaø khoâng hoûi nöõa. Baûo Saùt cuøng Phaùp Khoâng, Phaùp Ñaêng haàu haï beân caïnh Truùc Laâm, khoâng rôøi am moät böôùc. Maáy hoâm sau, trôøi möa gioù lieân tieáp, maây ñen ñaày nöôùc phuû kín, caây coái u aùm, chim keâu vöôïn huù raát bi thaûm. Nhöng ñeâm muøng 01 thaùng 11 naêm Maäu Thaân (1308), ñeán nöûa ñeâm thì töï nhieân trôøi heát möa baát ngôø, gioù heát thoåi, Baûo Saùt ra nhìn trôøi, sao saùng giaêng khaép trôøi! Baûo Saùt trôû vaøo am thì Truùc Laâm hoûi: “Baây giôø laø giôø gì?”. Baûo Saùt thöa: “Baïch Thaày, giôø Tyù!” Truùc Laâm

- 102 -

laáy tay ñaåy caùnh cöûa soå, nhìn ra trôøi ñaày sao noùi: “Ñeán giôø ta ñi roài ñaây!”. Baûo Saùt hoûi: “Toân ñöùc ñi ñaâu baây giôø?”. Truùc Laâm noùi keä ñaùp: Moïi phaùp ñeàu khoâng sanh, : (Nhöùt thieát phaùp baát sanh, Moïi phaùp ñeàu khoâng dieät, : Nhöùt thieát phaùp baát dieät, Neáu hieåu ñöôïc nhö theá, : Nhöôïc naêng nhö thò giaûi, Chö Phaät ñeàu tröôùc maët, : Chö Phaät thöôøng hieän tieàn, Caàn gì bieát

ñeán, ñi! : Haø khöù lai chi lieãu giaû!). Baûo Saùt hoûi tieáp: “Coøn khi baát sanh baát dieät roài thì sao?”. Truùc Laâm khoaùt tay noùi: “Thoâi ñöøng noùi meâ nöõa!”. Noùi xong Truùc Laâm naèm nhö kieåu sö töû naèm maø tòch. Theo di chuùc vieát tröôùc khi tòch hai ngaøy, Truùc Laâm daën raèng: Ngaøi laø ngöôøi xuaát gia cuûa sôn moân Yeân Töû neân Ngaøi chæ muoán chính ñeä töû cuûa Ngaøi laøm leã hoûa taùng theo nghi thöùc ñôn sô cuûa Phaät giaùo, chöù khoâng muoán coù moät leã quoác taùng do trieàu ñình toå chöùc. Truùc Laâm coøn daën kyõ raèng: döïng daøn hoûa ngay trong am Ngoïa Vaân vaø laøm leã hoûa thieâu xong roài, môùi baùo veà trieàu ñình cho vua bieát. Ñeã traùnh vieäc trieàu ñình laøm khoù deã sôn moân, Truùc Laâm ñaõ töï tay thaûo di chuùc ñeå laïi. Suoát ngaøy muøng hai, Baûo Saùt cuøng Phaùp Khoâng, Phaùp Ñaêng lo ñoán goã thôm ñeå döïng hoûa ñaøn. Ñeâm muøng hai, Baûo Saùt cuøng vaøi huynh ñeä treân nuùi laøm leã hoûa taùng nhuïc thaân Truùc Laâm. Muøi höông thôm bay khaép nuùi, treân hö khoâng nghe nhö coù tieáng nhaïc cuûa chö Thieân troãi leân vang löøng, coù ñaùm maây nguõ saéc bao phuû am Ngoïa Vaân. Baûo Saùt sai Phaùp Khoâng veà kinh ñoâ thoâng baùo cho Phaùp Loa vaø vua Traàn Anh Toâng bieát söï vieäc. Phaùp Loa ôû chuøa Baùo AÂn nghe tin, laäp töùc cuøng chö Taêng leân nuùi Yeân Töû, Phaùp Loa vaø chö Taêng leân ñeán am Ngoïa Vaân, Phaùp Loa sai naáu nöôùc thôm röôùi leân hoûa ñaøn vaø laøm leã thu xaù lôïi, ñöôïc hôn ba ngaøn haït xaù lôïi naêm maøu (nguõ saéc), trong ñoù coù 500 haït côõ lôùn. Phaùp Loa thænh xaù lôïi vaø linh coát cuûa Truùc Laâm ñem veà trieàu ñình. Nhöng trong buoåi leã nhaän xaù lôïi ôû chuøa Tö Phuùc, thieáu maát maáy haït, vua Anh Toâng nghi ngôø Phaùp Loa ñaõ laáy bôùt, vaøi ñaïi thaàn trieàu ñình ñeà nghò vua baét toäi Phaùp Loa. Nhöng trong luùc ñoù, Thaùi töû Traàn Maïnh ñöùng haàu caïnh (môùi coù 9 tuoåi), thaáy coù maáy haït xaù lôïi coù aùnh

saùng bay vaøo trong tay aùo, neân laáy ñöa ra cho moïi ngöôøi xem. Nhöng vöøa laáy ra thì laïi bay vaøo, luùc ñoù vöøa xuùc ñoäng vöøa phaùt khoùc, môùi heát nghi ngôø Phaùp Loa vaø vua môùi quyeát ñònh seõ laäp Traàn Maïnh laøm Thaùi töû ñeå truyeàn ngoâi. Nguyeân tröôùc ñoù, vua Traàn Anh Toâng coù Hoaøng haäu Thuaän Thaùnh (con cuûa Höng Nhöôïng ñaïi vöông Traàn Quoác Taûng) vaø hoaøng phi hoï Traàn (con cuûa Baûo Nghóa ñaïi vöông Traàn Bình Troïng), cuøng thöù phi hoï Phaïm (con cuûa Ñaïi töôùng Phaïm Nguõ Laõo). Chæ coù hoaøng phi coù con laø Hoaøng töû Maïnh, Hoaøng haäu vaø thöù phi chöa coù con. Vua ñònh chôø Hoaøng haäu coù con trai môùi laäp laøm Thaùi töû cho noái ngoâi, chöù khoâng chòu laäp Traàn Maïnh laøm Thaùi töû. Nhöng caùi ñieàm “xaù lôïi bay vaøo tay aùo”cuûa Hoaøng töû Traàn Maïnh khieán cho vua Anh Toâng tin raèng: Thöôïng hoaøng muoán laäp Traàn Maïnh laøm Thaùi töû, neân vua nguyeän raèng: “Con xin tuaân theo meänh cuûa Thöôïng hoaøng, choïn Traàn Maïnh laøm Thaùi töû ñeå truyeàn ngoâi”. Chöøng ñoù, laáy xaù lôïi töø trong tay aùo Traàn Maïnh ra thì xaù lôïi môùi khoâng bay trôû vaøo nöõa. Nhôø vaäy, sau naøy Thaùi töû Traàn Maïnh leân ngoâi, hieäu laø Minh Toâng. Sau ñoù Hoaøng haäu Thuaän Thaùnh coù sinh con trai nhöng cuõng bò cheát. Thöù phi hoï Phaïm thì xin xuaát gia tu haønh, phaùp danh laø Tónh Hueä (naêm 1399). Ngaøy

16 thaùng 9 naêm Canh Tuaát (1310), linh cöõu (ngoïc coát) cuûa Truùc Laâm Ñaïi só ñöôïc ñöa veà taùng ôû laêng Qui Ñöùc, phuû Long Höng, xaù lôïi thôø trong thaùp Hueä Quang ñöôïc döïng ngay am Ngoïa Vaân treân nuùi Yeân Töû, moät phaàn xaù lôïi ñöôïc thôø ôû Phoå Minh (phuû Thieân Tröôøng). Thieàn sö Trí Thoâng ôû chuøa Sieâu Loaïi veà thaùp Hueä Quang ñeå phuïng haàu Truùc Laâm Ñaïi só. Ngaøy tröôùc, khi Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng xuaát gia leân nuùi Yeân Töû tu haønh, sö Trí Thoâng töï ñoát caùnh tay mình (töø baøn tay ñeán khuyûu tay) vaãn ung dung khoâng bieán saéc. Thöôïng hoaøng ñeán xem, sö Trí Thoâng laïy vaø noùi: "Thaàn Taêng ñoát ñeøn ñoù!". Ñoát ñeøn xong, sö veà vieän nguû töï nhieân nhö thöôøng, nhöng khi tænh daäy thì choã löûa laøm phoûng phoàng leân ñaõ heát. Khi nhaäp thaùp thôø Truùc Laâm treân nuùi Yeân Töû, Thieàn sö Trí Thoâng theo haàu ngay baûo thaùp. Ñeán trieàu ñaïi vua Traàn Minh Toâng (1314-1329), Thieàn sö Trí Thoâng töï thieâu maø cheát. Thaùp naø coù leõ bò huûy hoaïi khi nhaø Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät (1407- 1427). Thaùp Hueä Quang thôø Truùc Laâm Ñaïi só (vua Traàn Nhaân Toâng) ôû chuøa Vaân Yeân ngaøy nay, môùi ñöôïc laäp vaøo thôøi nhaø Leâ trung höng, coù leõ do Thaùi haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc (vôï Thöôïng hoaøng Leâ Thaàn Toâng)

xin vôùi cha laø chuùa Tròng Traùng cho xaây döïng vaøo khoaûng giöõa theá kyû 17, sau khi Thaùi haäu qui y vôùi Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Minh Haønh-taïi Taïi. Ñaïi só Truùc Laâm coù nhöõng ñeä töû noåi danh sau: - Phaùp Loa, Phaùp Khoâng, Phaùp Ñaêng, Phaùp Traøng, Phaùp Coå... - Baûo Saùt, Baûo Phaùc... - Höông Traøng, Höông Sôn, Hueä Nghieâm, Maät taïng... Ñaïi só Truùc Laâm coù nhöõng taùc phaåm: - Ñaïi höông haûi aán thi taäp. - Thaïch thaát mî ngöõ. - Taêng giaø toaùi söï. - Haønh traïng Thöôïng só Tueä Trung (vieát trong saùch "Tueä Trung ngöõ luïc"). - Traàn Nhaân Toâng thi taäp (ngöôøi ñôøi sau bieân taäp laïi). - Boä Trung höng thöïc luïc (Traàn Nhaân Toâng ra lònh cho caùc ñaïi thaàn bieân soaïn). Caùc taùc phaåm cuûa Truùc Laâm ñaõ bò thaát laïc, hieän chæ coøn thaáy: Haønh traïng Thöôïng só Tueä Trung trong saùch "Tueä Trung ngöõ luïc", hôn 30 möôi baøi thô, ñaëc bieät nhöùt laø hai baøi "Cö traàn laïc ñaïo phuù" vaø "Ñaéc thuù laâm tuyeàn thaønh ñaïo ca " (vieát baèng chöõ Noâm), cuøng moät soá ngöõ luïc (nhöõng caâu vaán ñaùp veà Thieàn hoïc). (Xem theâm veà "Tö töôûng thieàn hoïc vaø caùc taùc phaåm cuûa Traàn Nhaân Toâng" trong "Lòch söû Phaät giaùo ñôøi Traàn" cuûa Nguyeãn Hieàn Ñöùc). Ñaïi só Truùc Laâm ñaõ môû ba giôùi ñaøn: - Taïi chuøa Chaân Giaùo trong ñaïi noäi. - Taïi chuøa Baùo AÂn ôû huyeän Sieâu Loaïi. - Taïi chuøa Phoå Minh ôû phuû Thieân Tröôøng. Vua Traàn Anh Toâng ñuùc hai töôïng cuûa Truùc Laâm baèng vaøng, thôø ôû chuøa Vaân Yeân vaø chuøa Baùo AÂn (huyeän Sieâu Loaïi).

II. HAØNH TRAÏNG TOÂN GIAÛ PHAÙP LOA (1284 - 1330)

Toân giaû Phaùp Loa laø Toå thöù hai cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, teân laø Ñoàng Kieân Cöông, coøn coù hieäu laø Thieän Lai, ñöôïc goïi laø “Phoå Tueä Toân giaû” hay “Phoå Tri Toân giaû”, sanh ngaøy muøng 7 thaùng 5 naêm Giaùp Thaân (1284), nieân hieäu Thieän Baûo thöù saùu, ñôøi vua Traàn Nhaân Toâng, ôû thoân Ñoâng Hoøa, höông Cöûu La (xaõ Phuø Veä), huyeän Chí Linh, phuû Nam Saùch, Loä Laïng Giang, sau naøy laø traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Nam Saùch, tænh Haûi Höng), cha hoï Ñoàng phaùp danh Thuaän Maäu, meï hoï Vuõ hieäu Töø Cöùu. Tröôùc khi sanh Kieân Cöông, baø meï naèm chieâm bao thaáy coù ngöôøi trao cho thanh kieám thaàn, baø raát thích neân nhaän laáy, sau ñoù baø coù thai. Tröôùc ñoù, baø sanh moät loaït taùm ngöôøi con gaùi lieân tieáp, nay coù thai, baø sôï sanh con gaùi nöõa neân baø uoáng thuoác phaù thai ba boán laàn nhöng ñeàu khoâng coù keát quûa, ñeán khi sanh ra con trai, baø möøng laém, môùi ñaët teân laø Kieân Cöông. Luùc sanh, muøi thôm laï lan khaép caû nhaø, moät thôøi gian laâu môùi tan heát muøi höông. Ñoàng Kieân Cöông thieân tö ñónh ngoä, mieäng khoâng noùi caâu naøo taïo aùc, khoâng thích aên thòt caù vaø caû chaát cay noàng. Naêm Giaùp Thìn (1304), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaân du hoaèng hoùa ôû caùc mieàn thoân queâ, phaù boû caùc vieäc thôø cuùng daâm thaàn vaø taø thaàn, boû tuïc duøng caùc daâm töø..., khi ñeán huyeän Nam Saùch, Ñoàng Kieân Cöông ñeán xin thoï giôùi xuaát gia (luùc ñoù môùi 21 tuoåi). Truùc Laâm daãn veà vieän Kyø Laân ôû Linh Sôn thuoäc huyeän Chí Linh laøm leã thoï giôùi Sa di, ñaët phaùp danh laø Thieän Lai, theo hoïc vôùi Hoøa thöôïng Taùnh Giaùc ôû chuøa Quyønh Quaùn. Thieän Lai hoûi Hoøa Thöôïng Taùnh Giaùc nhieàu caâu hoûi veà Phaät phaùp vaø Thieàn hoïc nhöng Hoøa thöôïng khoâng khai thò ñöôïc. Khi ñoïc kinh Laêng Nghieâm, ñeán ñoaïn A Nan hoûi Phaät Thích Ca baûy laàn veà vò trí cuûa taâm vaø ñoaïn noùi veà “khaùch traàn”, thì boãng thaáy coù choã sôû ngoä. Thieän Lai xin pheùp Hoøa thöôïng Taùnh Giaùc ñeå veà tham yeát Truùc Laâm Ñaàu Ñaø. Gaëp luùc Truùc Laâm ñang thaêng ñöôøng thuyeát phaùp, ñoïc baøi tuïng “Thaùi Döông OÂ Keâ”, Thieän Lai chôït tænh ngoä. Truùc Laâm bieát Thieän Lai ñaõ ngoä ñöôïc thieàn cô, neân cho ñi theo beân mình. Moät hoâm Thieän Lai trình Truùc Laâm moät baøi tuïng veà “Tam yeáu”, bò Truùc Laâm gaïch moät gaïch daøi töø treân xuoáng döôùi. Thieän Lai thænh caàu Truùc Laâm giaûng giaûi ñeán boán laàn maø Truùc Laâm vaãn khoâng chæ daïy, maø baûo phaûi

veà töï tham khaûo laáy. Thieän Lai veà thaát chí taâm thieàn quaùn, ñeán quaù nöûa ñeâm, nhaân thaáy hoa ñeøn ruïng. Thieän Lai chôït ñöôïc ñaïi ngoä, ñeán trình vôùi Truùc Laâm choã sôû ngoä vaø ñöôïc aán chöùng. Töø ñoù, Thieän Lai quyeát theo göông Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, tu theo haïnh “Ñaàu ñaø”. Naêm AÁt Tî (1305), Thieän Lai ñöôïc Truùc Laâm cho phaùp danh laø Phaùp Loa taïi lieâu Kyø Laân. Naêm Bính Ngoï (1306), Phaùp Loa ñöôïc Truùc Laâm cöû laøm Giaûng chuû chuøa Baùo AÂn ôû huyeän Sieâu Loaïi. Ñaây laø moät tröôøng hôïp raát ñaëc bieät vaø hieám coù, môùi thoï giôùi Sa di chöa ñaày moät naêm thì ñöôïc thoï giôùi Tyø kheo vaø chöa ñaày ba tuoåi ñaïo maø ñaõ ñöôïc cöû laøm giaûng chuû (töông ñöông vôùi giaùo thoï). Nhaân thaáy Huyeàn Quang ñi theo Baûo Phaùc ñeán chuøa nghe thuyeát phaùp, Truùc Laâm

baûo Huyeàn Quang theo laøm thò giaû cho mình. Naêm Ñinh Muøi (1307), Truùc Laâm toå chöùc keát hai treân nuùi Yeân Töû cho baûy ñeä töû, Phaùp Loa gioûi nhöùt, neân ñöôïc Truùc Laâm thuyeát giaûng cho boä saùch "Ñaïi Hueä ngöõ luïc" ôû am Thieân Baûo (vaøo thaùng 4). Thaùng 5, Truùc Laâm leân am Ñænh Truù ôû ñænh nuùi Ngoïa Vaân. Vaøo raèm thaùng 5, sau khi laøm leã "boá taùt" xong (leã tuïng giôùi vaø phaùt loà saùm hoái), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø baûo heát caùc ñeä töû xuoáng, chæ cho moät mình Phaùp Loa ôû laïi ñeå truyeàn y baùt vaø taâm keä phoù chuùc. Ngaøy muøng Moät Teát naêm Maäu Thaân (1308), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø cho toå chöùc moät buoåi leã heát söùc long troïng ôû chuøa Sieâu Loaïi ñeå truyeàn cho Phaùp Loa keá theá Truùc Laâm Ñaàu Ñaø laõnh ñaïo phaùi thieàn Truùc Laâm vaø chaùnh thöùc truï trì chuøa Baùo AÂn, Phaùp Loa trôû thaønh vò toå thöù hai cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, laõnh ñaïo Giaùo hoäi Phaät giaùo Ñaïi Vieät, tröôùc söï chöùng kieán cuûa vua Traàn Anh Toâng vaø söï haàu kính cuûa caû trieàu thaàn (chæ coù vua Anh Toâng ñöôïc ngoài gheá trong giaûng ñöôøng, taát caû caùc ñaïi thaàn cuûa trieàu ñình ñeàu phaûi ñöùng daøn haàu trang nghieâm ôû phía ngoaøi saân tröôùc giaûng ñöôøng). Tröôùc ñoù, Ñaïi sö Thoáng Chính cuùng cho chuøa Sieâu Loaïi moät vöôøn cau. Truùc Laâm baûo vua Anh Toâng ñoåi vöôøn cau baèng 100 maãu ruoäng vaø canh phu. Naêm aáy Phaùp Loa phuïng chieáu truyeàn giôùi xuaát gia Boà taùt cho Thaùi haäu Tuyeân Töø vaø hoaøng phi cuûa vua laø Coâng chuùa Thieân Trinh.

- 107 -

Giôø Tyù ñeâm Muøng Moät thaùng 11 naêm Maäu Thaân (1308), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vieân tòch ôû am Ngoïa Vaân, treân ngoïn Töû Phong, nuùi Yeân Töû. Sau khi ñöôïc tin, Phaùp Loa cuøng chö Taêng töø chuøa Baùo AÂn leân am Ngoïa Vaân, nhaët xaù lôïi ñöôïc ba ngaøn haït, Phaùp Loa cung nghinh xaù lôïi vaø linh cöõu ñöïng tro xöông coøn laïi ñöa veà kinh ñoâ Thaêng Long, quaøn taïi chuøa Tö Phuùc. Khi veà ñeán kinh ñoâ, xaù lôïi bò maát heát maáy haït, vua vaø caùc quan ñònh keát toäi Phaùp Loa, nhöng baát ngôø, moïi ngöôøi laïi thaáy maáy haït xaù lôïi dính trong aùo cuûa Hoaøng töû Maïnh (sau leân ngoâi laø vua Traàn Minh Toâng), chöøng ñoù vua Anh Toâng môùi hoái loãi vì nghi oan cho Phaùp Loa. Thaùng Möôøi naêm Maäu Thaân, sau khi laøm leã ôû kinh ñoâ xong, Phaùp Loa trôû veà chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû, bieân soaïn laïi nhöõng baøi tuïng, keä cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ôû Thaïch Thaát, laøm thaønh saùch "Thaïch Thaát mò ngöõ ". Leã Vu Lan naêm Kyû Daäu (1309), Phaùp Loa cho toå chöùc trai ñaøn caàu nguyeän cho Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ; Phaùp Loa goïi Huyeàn Quang ñeán baûo: "Nhöõng ñieàu maø Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng daën doø, nhaø ngöôi ñaõ queân heát roài sao ?". Töø ñoù Huyeàn Quang phaûi theo Phaùp Loa ñeå phuï giuùp vieäc ñieàu haønh Giaùo hoäi, hoaèng döông Phaät Phaùp, phaùt trieån phaùi thieàn Truùc Laâm. (Sau khi Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vieân tòch, Huyeàn Quang veà hoaèng hoùa ôû chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû, chö Taêng theo hoïc ñoâng ñeán haøng ngaøn ngöôøi). Ngaøy 16 thaùng 9, Phaùp Loa phuïng chieáu ñöa linh coát cuûa Truùc Laâm veà an taùng ôû laêng Qui Ñöùc (phuû Long Höng), xaù lôïi coøn ñöôïc thænh veà thôø ôû thaùp Hueä Quang taïi am Ngoaï Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû, thôø ôû thaùp Phoå Minh tröôùc chuøa Phoå Minh

(phuû Thieân Tröôøng), vaø thôø ôû chuøa Phoåû Töø (phuû Long Höng). Naêm Canh Tuaát (1310), vua Anh Toâng ban chieáu cho ñoâ taêng ba naêm moät laàn trong leã Vu Lan cuùng chay Truùc Laâm, Phaùp Loa giaûng Yeáu chæ kinh Hoa Nghieâm. Naêm Taân Hôïi (1311), Toân giaû Phaùp Loa giao cho sö huynh laø Thieàn sö Baûo Saùt chuû trì vieäc khaéc baûn ñeå in Ñaïi Taïng kinh ôû chuøa Phoå Minh (phuû Thieân Tröôøng). Coâng vieäc naøy coù leõ ñaõ baét ñaàu töø khoaûng naêm 1295-1296, vieäc in kinh bò taïm ngöng khi Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vieân tòch, baây giôø môùi tieáp tuïc.

- 108 -

Ñaïi Taïng kinh ñöôïc khaéc baûn laïi ôû ñaây laø baûn Ñaïi Taïng kinh cuûa nhaø Nguyeân, ñöôïc khaéc in vaøo khoaûng naêm 1278-1294, taïi chuøa Phoå Minh ôû Haøng Chaâu, goàm 6010 quyeån, ñoùng laïi 587 taäp, coù 1422 ñaïi haïng muïc (baûn Ñaïi Taïng kinh naøy ñöôïc vua Traàn Anh Toâng theo leänh cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Nhaân Toâng sai Traàn Khaéc Duïng vaø Phaïm Thaûo theo söù giaû nhaø Nguyeân laø Tieâu Thaùi Ñaêng sang Trung Quoác thænh veà naêm 1295). Thaùng Tö naêm naøy, Phaùp Loa giaûng Truyeàn ñaêng luïc taïi chuøa Sieâu Loaïi. Sau ñoù Huyeàn Quang trình kieán giaûi, ñeàu ñöôïc Phaùp Loa chaáp nhaän. Naêm Nhaâm Tyù (1312), Phaùp Loa ñöôïc vua Traàn Anh Toâng thænh vaøo chuøa Tö Phuùc (hay chuøa Thieân Phuùc) trong ñaïi noäi (hoaøng thaønh) ñeå giaûng "Ñaïi tueä ngöõ luïc" vaø vua trao cho Phaùp Loa 5 vaïn quan tieàn vaø luïa ñeå boá thí cho ngöôøi ngheøo. Phaùp Loa khoâng nhaän, vua baûo ngöôøi thaân cuùng döôøng Tam baûo 500 maãu ruoäng. Thaùng 9 naêm Quí Söûu (1313), Phaùp Loa phuïng chieáu vua ñeán chuøa Vónh Nghieâm ôû laøng Ñöùc La, phuû Laïng Giang (nay thuoäc Baéc Giang), ñònh chöùc cho Taêng ñoà vaø laäp soå boä cho chö Taêng. Ñaây coù theå noùi laø thaønh laäp Giaùo hoäi Phaät giaùo ñôøi Traàn. Ñoàng thôøi Phaùp Loa cuõng cho môû Ñaïi giôùi ñaøn, ñoä cho moät ngaøn vò taêng thoï giôùi xuaát gia. Vì soá Taêng ñoà quaù ñoâng roài neân Phaùp Loa ñònh leä laø cöù 3 naêm môùi môû Ñaïi giôùi ñaøn ñeå ñoä Taêng xuaát gia. Muøng Moät thaùng Hai naêm naøy, Thieàn sö Long Ñoaøn ôû chuøa Na Giaø thænh Toân giaû Phaùp Loa veà chuøa giaûng Thieàn laâm thieát chuûy ngöõ luïc, Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc vaø Kinh Duy Ma. Ngaøy 18 thaùng 3 naêm Giaùp Daàn (1314), Traàn Anh Toâng leân laøm Thaùi Thöôïng hoaøng, nhöôøng ngoâi cho vua Minh Toâng. Thöôïng hoaøng giuùp Phaùp Loa truøng tu chuøa Sieâu Loaïi, xaây ñieän Phaät, gaùc kinh, goàm 33 sôû vaø ñuùc ba töôïng Phaät ñeàu cao 17 thöôùc. Naêm Bính Thìn (1316), Thöôïng hoaøng Anh Toâng thoï giôùi Boà taùt vôùi Toân giaû Phaùp Loa. Thaùng Hai naêm Ñinh Tò (1317), Phaùp Loa bò bònh naëng, ñem phaùp y cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaø vieát baøi keä phoù chuùc trao cho Huyeàn

- 109 -

Quang; phaùp khí vaø gaäy trao cho Caûnh Ngung, phaát töû trao cho Caûnh Huy, tích tröôïng (gaäy tre) trao cho Hueä Quaùn; phaùp thô vaø phaùp cuù trao cho Hueä Nhieân; linh vaøng trao cho Haûi AÁn, chaøy vaøng trao cho Hueä Chuùc. Nhöng sau

ñoù ít hoâm thì Phaùp Loa heát bònh, Huyeàn Quang töø khöôùc vieäc phuù chuùc naøy. Naêm naøy Phaùp Loa khai sôn chuøa Baûo Sôn Vöông taïi Coå Thaønh, hoïa só Höùa Khaéc Thaønh phuïng chieáu veõ chaân dung ñöùng cuûa Phaùp Loa. Naêm Maäu Ngoï (1318), Thöôïng hoaøng Anh Toâng coù yù muoán xuaát gia, neân ra leänh cho caùc cung nhaân aên chay. Caùc cung nhaân ñeàu ngaàn ngaïi, chæ coù nöõ quan Nguyeãn Thò Dieân chaët ngoùn tay ñem daâng. Thöôïng hoaøng ngôïi khen ban cho 40 maãu ruoäng laøm löông ñeå aên khi xuaát gia. Quaû thöïc, baø xuaát gia vôùi phaùp danh laø Tònh Quang vaø tu haønh cho ñeán khi maát. Thöôïng hoaøng môøi Phaùp Loa veà am Thöôøng Laïc ôû cung Thieân Tröôøng ñeå giaûng Truyeàn ñaêng luïc vaø Tuyeát Ñaäu ngöõ luïc. Sau khi giaûng xong, Thöôïng hoaøng Anh Toâng taëng cho Phaùp Loa toân hieäu laø "Phoå Tueä Toân giaû" (saùch Ñaïi Nam nhaát thoáng chí vieát laø "Phoå Tri Toân giaû") vaø chính Thöôïng hoaøng vieát boán chöõ ñoù ñeå taëng cho Ngaøi. Thaùi haäu, Hoaøng haäu, phi taàn, cung nöõ, coâng chuùa, caùc ñaïi thaàn trong trieàu ñình haàu heát ñeàu thoï giôùi xuaát gia hoaëc thoï giôùi Boà taùt vôùi Toân giaû Phaùp Loa. Thöôïng hoaøng Anh Toâng coøn thænh Phaùp Loa bieân taäp saùch "Hoä quoác nhaân vöông nghi quæ ", töùc laø saùch chæ daïy ñöôøng loái tu hoïc vaø haønh ñoäng cuûa moät vò vua ñeå hoä trì Phaät phaùp vaø giuùp an daân lôïi nöôùc. Thöôïng hoaøng, vua, hoaøng gia, vöông haàu, quan töôùng… ñeàu toân kính Toân giaû Phoå Tueä, boû tieàn cuûa vaøng baïc ra ñeå laäp chuøa, ñuùc töôïng, in kinh… Cuõng trong naêm naøy, Tröôûng laõo Voâ Phöông, hieäu Trí Tueä, töø Hoà Nam (Trung Quoác) ñeán Ñaïi Vieät, Toân giaû Phaùp Loa phuïng chieáu ñoùn tieáp. Naêm Kyû Muøi (1319), nöôùc luït, naïn ñoùi xaûy ra, vua Traàn Minh Toâng nhôø Phaùp Loa toå chöùc cöùu trôï, vua xuaát kho giao cho Phaùp Loa 100 löôïng vaøng vaø 500 löôïng baïc. Quoác phuï Thöôïng teå Traàn Quoác Taûng thænh Phaùp Loa veà phuû An Hoa giaûng Ñaïi Tueä ngöõ luïc. Nhaân luùc nghæ ôû chuøa Baùo Thieân, Coâng chuùa Hoa Döông thænh Toân giaû Phaùp Loa thuyeát phaùp vaø truyeàn giôùi Boà taùt taïi gia cho Coâng chuùa vaø caùc ngöôøi khaùc.

- 110 -

Thaùng Chaïp naêm Kyû Muøi (ñaàu naêm 1320), Toân giaû Phaùp Loa keâu goïi Phaät töû hieán maùu ñeå in Ñaïi Taïng kinh. Boä Ñaïi Taïng kinh goàm hôn 5.000 quyeån, Ñaïi Taïng kinh ñöôïc taøng tröõ ôû chuøa Quyønh Laâm vaø coù theå laø ôû caùc chuøa Phoå Minh, Tö Phuùc, Baùo AÂn (huyeän Sieâu Loaïi), Vónh Nghieâm… Thöôïng hoaøng Anh Toâng cuøng cung phi trích maùu vieát Ñaïi Taïng kinh côõ nhoû, goàm 20 hoäp ban cho Phaùp Loa. Thieàn sö Baûo Saùt khoâng cho khaéc in nguyeân vaên boä Ñaïi Taïng kinh cuûa nhaø Nguyeân laø 6.010 quyeån, maø ñaõ boû bôùt moät soá kinh, ñoàng thôøi laïi theâm vaøo moät soá kinh saùch cuûa caùc taêng só Vieät Nam (Ñaïi Vieät) töø tröôùc tôùi luùc ñoù, coù theå coù caû saùch cuûa Maâu Baùc, Khöông Taêng Hoäi, caùc thieàn sö ñôøi Lyù (Vaïn Haïnh, Thoâng Bieän, Vieân Chieáu, Thöôøng Chieáu…), caùc Taêng vaø cö só noåi danh ñôøi Traàn (vua Traàn Thaùi Toâng, Thöôïng só Tueä Trung, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø…). Toân giaû Phaùp Loa vieát baøi baït cho boä Ñaïi Taïng kinh naøy (naêm 1321) theo chieáu chæ cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Anh Toâng. Nhöng tieác thay, khi nhaø Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät

(1400-1427), vua nhaø Minh ñaõ ra leänh tòch thu mang veà Trung Quoác hoaëc thieâu huûy heát kinh saùch cuûa Ñaïi Vieät, vì vaäy, boä Ñaïi Taïng kinh ñöôïc in vaøo ñôøi Traàn ñaõ bò thaát laïc heát, hieän khoâng coøn tìm thaáy moät quyeån naøo coøn laïi caû. Boä Ñaïi Taïng kinh naøy coù theå coøn laïi trong kho taøng nhaø Traàn maø Thöôïng hoaøng Traàn Ngheä Toâng cho ñem choân giaáu trong nuùi Thieân Kieän, nuùi Khuaån Mai, vaø khaùm Khaõ Laõng (ôû Laïng Sôn) vaøo khoaûng naêm 1379, khi vua Chieâm Thaønh laø Cheá Boàng Nga ñem quaân ñaùnh chieám kinh thaønh Thaêng Long. Naêm Canh Thaân (1320), Thaùi haäu Baûo Töø thænh Toân giaû Phoå Tueä môû hoäi Quaùn Ñænh ôû chuøa Phoå Minh ôû phuû Thieân Tröôøng. Ngaøy 16 thaùng 3 naêm naøy, Thöôïng hoaøng Traàn Anh Toâng baêng ôû cung Truøng Quang, phuû Thieân Tröôøng (taùng ôû Thaùi Laêng treân nuùi An Sinh), khi nhaäp kim quan vaø haï huyeät, Toân giaû Phaùp Loa ñeàu coù phaùp ngöõ, Ñaïi vöông Tueä Nhaân thænh Toân giaû veà chuøa Vuõ Ñinh truyeàn giôùi Boà ñeà taâm cho oâng. Cuoái naêm Taân Daäu (1321), trieàu ñình môû khoa thi cho caùc taêng nhaân, hoûi veà kinh Kim Cang, Hoaøi Ninh haàu Trònh Troïng Töû ñuùc moät

töôïng Quan Theá AÂm ngaøn tay ngaøn maét vaø xin thoï giôùi Boà ñeà taâm vôùi Toân giaû Phaùp Loa. Naêm Nhaâm Tuaát (1322), Phaùp Loa vaän ñoäng ñuùc cho Giaùo hoäi Truùc Laâm 1.000 töôïng Phaät, vôùi söï ñoùng goùp cuûa hoaøng gia vaø caùc ñaïi thaàn trong trieàu ñình: Thaùi haäu Baûo Töø, Quoác maãu Baûo Hueä, Coâng chuùa Baûo Vaân, Vaên Hueä vöông. Traàn Quang Trieàu (con cuûa Traàn Quoác Taûng), Uy Hueä vöông, Hoaøi Ninh haàu, Ñoaøn Nhöõ Haøi,... Theo ñeà nghò cuûa vua Traàn Minh Toâng, Phaùp Loa vieát saùch "Tham thieàn yeáu chæ ", vua khen ngôïi vaø ban hieäu laø "Minh Giaùc ". Theo lôøi thænh cuûa Huyeàn Quang, Toân giaû Phaùp Loa veà chuøa Baùo AÂn ôû Sieâu Loaïi giaûng kinh Hoa Nghieâm (hoài thöù 29). Sau ñoù Ñaïi vöông Hueä Nhaân laïi thænh Toân giaû veà chuøa Thònh Quang giaûng kinh Hoa Nghieâm. Cuõng trong naêm naøy, Vaên Hueä vöông Traàn Quang Trieàu, hieäu laø Voâ Sôn OÂng xuaát gia vôùi Toân giaû Phaùp Loa. OÂng ñaõ môøi Phaùp Loa ñeán chuøa An Long giaûng kinh Laêng Nghieâm, sau ñoù laïi nhôø Phaùp Loa duyeät laïi saùch Töù Phaàn luaät vaø chuù thích ñeå ñem in ra 5.000 quyeån cuùng döôøng cho taêng só hoïc taäp. Phaùp Loa nhôø hai sö huynh laø Toâng Caûnh vaø Baûo Phaùc veà chuøa Sieâu Loaïi daïy luaät Töù Phaàn cho Taêng só. Naêm Quí Hôïi (1323), Vaên Hueä vöông vaø Uy Hueä vöông thænh Phaùp Loa ñeán chuøa Baùo AÂn taïi Sieâu Loaïi ñeå thoï giôùi Boà taùt vaø laøm pheùp Quaùn Ñænh. Cuõng trong naêm naøy, Coâng chuùa Baûo Vaân thænh Toân giaû Phaùp Loa veà chuøa Sieâu Loaïi giaûng kinh Hoa Nghieâm, (hoài thöù ba vaø thöù tö). Tieáp theo ñoù, Thaùi haäu Baûo Töø vaø Tö ñoà Traàn Quang Trieàu môøi Toân giaû veà chuøa Quyønh Laâm giaûng kinh Hoa Nghieâm (hoài thöù naêm). Naêm Giaùp Tyù (1324), Hoaøng Thaùi Phi Chieâu Töø xuaát gia vôùi Phaùp Loa vaø thænh Toân giaû giaûng kinh Hoa Nghieâm (hoài thöù saùu). Sau ñoù Toân giaû Phaùp Loa ñeán chuøa Phoå Quang ôû Nghóa truï döï leã hoäi khaùnh taùn ñieåm nhaõn 1000 töôïng Phaät ñaù ñöôïc Thieàn sö Tröøng Chieáu lo ñuùc. Thaùng saùu, Toân giaû Phaùp Loa taïo hai

boä töôïng Phaät A Di Ñaø coâng ñöùc baèng sôn maøi, moãi boä coù ba töôïng. Thaùng Chaïp, Quoác maãu Baûo Hueä môøi Toân giaû Phaùp Loa vaøo cung Döôõng Phuùc giaûng kinh Hoa Nghieâm (hoài thöù baûy). Ñoàng thôøi ,khôûi taïo moâ hình töôïng Phaät Di Laëc cao moät tröôïng saùu, vì tröôùc ñoù

- 112 -

Vaên Hueä vöông Traàn Quang Trieàu vaø caùc cung phi cuûa vua cuøng Coâng chuùa Thöôïng Traân ñaõ cuùng 900 löôïng vaøng ñeå ñuùc töôïng naøy. Ngoaøi ra, Thaùi haäu Baûo Töø cuùng theâm 22 maãu ñaát taïi phuû An Hoa vaø cö só Di Loan (con cuûa Coâng chuùa Nhöït Trinh) cuùng 33 maãu ruoäng taïi phuû Thanh Hoa ñeå coâng vieäc sôùm hoaøn thaønh. Tö Ñoà Traàn Quang Trieàu coøn cuùng cho vieän Quyønh Laâm hôn moät ngaøn ruoäng ñaát, cuøng hôn moät ngaøn ngöôøi canh taùc. Muøng moät thaùng Gieâng naêm AÁt Söûu (1325), Quoác maãu Baûo Hueä môøi Toân giaû Phaùp Loa vaøo cung Döôõng Phuùc giaûng kinh Kim Cöông Nieäm Tuïng. Toân giaû laïi phuïng chieáu vaøo chuøa Tö Phuùc trong ñaïi noäi giaûng Tuyeát Ñaäu ngöõ luïc. Thaùng ba, Ñaïi sö Taù Thaùnh vaø Coâng chuùa Hoa Döông thænh Toân giaû Phaùp Loa veà chuøa Thieân Quang giaûng kinh Hoa Nghieâm (hoài thöù taùm) .Sau ñoù, Toân giaû laïi phuïng chæ cuûa Thaùi haäu Baûo Töø ñeán vieän Quyønh Laâm giaûng kinh Hoa Nghieâm(hoài thöù chín), roài thieát leã hoäi Thieân Phaät baûy ngaøy ñeâm vaø xaây hai ngoâi thaùp baèng gaïch vaø baèng ñaù taïi vieän Quyønh Laâm. Ngaøy muøng moät thaùng Chín, Toân giaû Phaùp Loa phuïng chieáu vaøo chuøa Tö Phuùc trong ñaïi noäi giaûng kinh Vieân Giaùc. Thaùng naøy trôøi haïn, coù chieáu thænh Toân giaû caàu möa. Toân giaû giao cho moät vò sö caàu, ñöôïc öùng nghieäm.Trong naêm naøy, Vaên Hueä vöông Traàn Quang Trieàu hieäu Voâ Sôn (oâng laø anh vôï cuûa Thöôïng hoaøng Traàn Anh Toâng), moät ñeä töû thaønh taâm vaø hoä phaùp ñaéc löïc cho Toân giaû Phaùp Loa, maát, thoï 39 tuoåi. Ngaøy 22 thaùng 2 naêm Bính Daàn(1326), Toân giaû phaùp loa phuïng chieáu ñeán chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû toân trí xaù lôïi cuaû Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaøo kim thaùp Hueä Quang. Thaùng 3, Thöông Vò Chöông Vaên haàu thænh Toân giaû Phaùp Loa veà chuøa Kinh Haøo thuyeát phaùp. Ngaøy 30, Toân giaû laïi phuïng chieáu vaøo ñieän Ñoäng Thieân trong cung vua truyeàn giôùi Boà taùt cho Hoaøng Thaùi haäu Chieâu Töø vaø truyeàn giôùi Boà ñeà taâm cho caùc cung nhaân. Thaùng 4 ñaïi haïn, vua ban chieáu cho Toân giaû Phaùp Loa laøm leã caàu möa. Toân giaû sai Sa moân Thu Töû caàu ñöôïc öùng nghieäm laäp töùc. Ngaøy muøng moät thaùng 5, Thöôïng hoaøng Traàn Minh Toâng vaø cung phi cuûa vua môøi Toân giaû Phaùp Loa vaøo chuøa Tö Phuùc trong ñaïi noäi truyeàn phaùp Quaùn Ñænh.

- 113 -

Ngaøy muøng 7 thaùng 3 naêm Ñinh Maõo (1327), Toân giaû Phaùp Loa ñuùc ñaïi töôïng Di Laïc vaø Thaùnh Taêng ôû vieän Quyønh Laâm. Thaùng 10, Toân giaû saùng laäp theâm caùc am An Maõ, Thò Kheâ vaø Haïc Lai. Thaùng 3 naêm Maäu Thìn (1328), Thaùi haäu Baûo Töø vaø Quoác maãu Baûo Hueä môøi Toân giaû Huyeàn Quang ñeán vieän Quyønh Laâm taäp hôïp chö Taêng möôøi phöông thieát leã Ñaïi trai ñaøn tuïng

kinh möôøi ngaøy ñeâm ñeå cuùng Thöôïng hoaøng Traàn Anh Toâng vaø Quoác khaûo Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng. Nhaân luùc Thöôïng hoaøng Traàn Minh Toâng ñeán döï leã, Toân giaû Phaùp Loa taâu xin quaân caám veä röôùc ñaïi töôïng Di Laïc leân baûo toøa theáp vaøng trong ñieän Phaät. Thaùng 9, Thöôïng hoaøng xuoáng chieáu nhôø Toân giaû Phaùp Loa soaïn saùch "Nhaân vöông hoä quoác nghi quyû" ñeå tieän vieäc tu thaân. Thaùng 7 naêm Kyû Tî, nieân hieäu Khai Höïu thöù nhaát (1329), Toân giaû Phaùp Loa xaây döïng chuøa Coân Sôn vaø chuøa Thanh Mai ôû huyeän Chí Linh. Thaùng 8, Toân giaû truyeàn giôùi xuaát gia cho Coâng chuùa Tuyeân Chaân (con cuûa Quoác phuï Thöôïng teå Traàn Quoác Chaån). Thaùng 9, Toân giaû laïi truyeàn giôùi xuaát gia cho Coâng chuùa Leä Baûo (con cuûa Chieâu Huaân vöông). Thaùng 11, Toân giaû laäp ñaøn traøng ôû vieän Quyønh Laâm, laøm leã ñieåm nhaõn töôïng Phaät Di Laïc vaø thænh moät phaàn xaù lôïi cuûa Truùc Laâm taïi thaùp Thaéng Tö Thieân ñöa vaøo thôø ôû trong thaùp baèng ñaù ôû vieän Quyønh Laâm. Ñaàu naêm Canh Ngoï (1330), Toân giaû Phaùp Loa môû hoäi giaûng kinh Hoa Nghieâm ôû An Laïc taêng vieän do Thieàn sö Kieän Ñöùc truï trì. Ngaøy muøng 3 thaùng hai, Phaùp Loa bò bònh phaûi nhôø Tröôûng laõo Bích Phong giaûng tieáp. Ngaøy muøng 5, beänh naëng, Huyeàn Quang ñeán thaêm vaø ôû laïi ñaây chaêm soùc. Ngaøy 11, Phaùp Loa trôû bònh naëng hôn; nöûa ñeâm, Phaùp Loa nguû meâ bò phaùt ra tieáng Hö! Hö! Huyeàn Quang lieàn hoûi: "Thöùc vôùi nguû ñaõ laø moät chöa?". Phaùp Loa ñaùp: - Thöùc vôùi nguû laø moät, laø khi y khoâng beänh. Huyeàn Quang hoûi: "Vaäy thì beänh vôùi khoâng beänh ñaõ laø moät chöa?". Phaùp Loa noùi: "Beänh hay khoâng beänh ñeàu khoâng can heä gì ñeán y!". Huyeàn Quang hoûi tieáp: "Theá thì taïi sao coù tieáng noùi thoát ra?".

- 114 -

Phaùp Loa ñaùp: "Gioù thoåi vaøo caây, cöù maëc keä noù, quan taâm laøm gì". Huyeàn Quang noùi: "Tieáng gioù thoåi vaøo caây ngöôøi nghe khoâng bò laàm, nhöng lôøi noùi trong luùc nguû meâ coù theå laøm meâ hoaëc ngöôøi". Phaùp Loa: "Keû si meâ vaãn coù theå bò tieáng gioù thoåi vaøo caây laøm meâ laàm laém". Huyeàn Quang: "Chæ coù taät ñoù maø ñeán cheát vaãn khoâng chöøa!". Phaùp Loa lieàn laáy chaân ñaïp Huyeàn Quang moät caùi! Huyeàn Quang boû ñi ra, töø ñoù beänh cuûa Phaùp Loa thuyeân giaûm daàn. Ñeán ngaøy 13, Phaùp Loa ñöôïc Huyeàn Quang ñöa veà chuøa Quyønh Laâm, naèm nôi phöông tröôïng cuõ (Phaùp Loa truï trì chính thöùc ôû chuøa naøy). Ngaøy 19, ban ñeâm trôû beänh naëng, Toân giaû Phaùp Loa laáy caø sa vaø ñem taâm keä cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø truyeàn laïi giao cho Huyeàn Quang, baûo phaûi gìn giöõ, Toân giaû cuõng vieát keä cho Caûnh Huy, Caûnh Ngung, Voâ Teá vaø caùc ñeä töû lôùn . Moân ñoà vaøo xin keä, Toân giaû ñeàu vieát giao cho. Ngaøy muøng moät thaùng Ba, Thöôïng hoaøng ñeán thaêm beänh vaø ra leänh cho Thaùi y ñeán chöõa trò. Ngaøy muøng hai, Toân giaû Phaùp Loa sai Sa moân Thu Töû ñeán thuyeàn vua Hieán Toâng trình leân vua phaùp keä vaø di chuùc. Nhöng ñeán ñeâm muøng ba thaùng 3 naêm Canh Ngoï (1330), Phaùp Loa trôû beänh naëng. Nöûa ñeâm, Huyeàn Quang thaáy beänh cuûa Phaùp Loa trôû neân nguy kòch, Huyeàn Quang noùi: "Xöa nay nhöõng baäc giaùc ngoä, khi giôø phuùt ñeán, muoán ôû laïi thì ôû,

muoán ñi thì ñi !". Phaùp Loa noùi: "Taát caû ñeàu khoâng coù ñieàu chi laø can heä". Huyeàn Quang hoûi tieáp: "Neáu taát caû ñeàu khoâng can heä thì theá naøo?". Phaùp Loa baûo: "Tuøy xöù Taùt baø ha!". Ñeä töû ñoàng ñeán xin vôùi Phaùp Loa: "Caùc baäc coå ñöùc khi saép tòch ñeàu coù phoù chuùc daïy keä cho ñeä töû, sao Toân giaû laïi khoâng coù?". Phaùp Loa quôû traùch hoï. Giaây laâu sau, Phaùp Loa ngoài daäy, baûo ñem giaáy buùt laïi, vieát baøi keä: Muoân duyeân caét ñöùt taám thaân nhaøn, Hôn boán möôi naêm nhö moäng aûo, Giaõ bieät ! Xin ñöøng theo hoûi nöõa, Beân kia traêng gioù roäng theânh thang !

- 115 -

(Vaïn duyeân tieät ñoaïn nhaát thaân nhaøn Töù thaäp nieân dö moäng huyeãn gian Traân troïng chö nhaân höu taù vaán Naùù bieán phong nguyeät caùnh naên khoan !) Vieát xong, Toân giaû buoâng buùt xuoáng, an nhieân thò tòch, thoï 47 tuoåi. Ñeä töû theo lôøi phoù chuùc, ñöa nhuïc thaân cuûa Phaùp Loa leân nhaäp thaùp ôû chuøa nuùi Thanh Mai. Toân giaû Phaùp Loa coøn ñöôïc thôø ôû chuøa Höông Haûi taïi queâ nhaø (xaõ Phuø Veä, huyeän Chí Linh), töông truyeàn chuøa raát linh thieâng. Phaùp Loa coù raát ñoâng ñeä töû, trong soá 15.000 ngöôøi xuaát gia trong caùc giôùi ñaøn do phaùi thieàn Truùc Laâm toå chöùc, coù ñeán hôn 3.000 vò theo hoïc hoaëc caàu phaùp vôùi Toân giaû Phaùp Loa ñöôïc ñaéc phaùp, trong soá ñoù coù nhöõng vò noåi danh nhö: Caûnh Huy, Queá Ñöôøng, Kim Sôn,Trí Nhö, Caûnh Ngung, Tueä Nhieân,Tueä Quaùn,Tueä Chuùc,Haûi AÁn, Huyeàn Giaùc, Hoaøng Tueá, Caûnh Tröng, Voâ Sôn OÂng, vua Traàn Anh Toâng, Nguyeân ÖÙc, Nguyeân Söôûng... Taùc phaåm cuûa Phaùp Loa goàm coù: - Thaïch thaát mî ngöõ nieäm tuïng: nhöõng baøi tuïng vieát veà saùch Thaïch thaát mî ngöõ cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø. - Tham thieàn yeáu chæ (soaïn naêm 1322). - Kim Cang Tröôøng ÑaøLa Ni khoa chuù. - Phaùp Hoa kinh khoa sôù. - Baùt nhaõ Ba La Maät ña Taâm kinh khoa sôù. - Laêng Giaø kinh khoa sôù. - Phaùp söï khoa vaên. - Nhaân vöông hoä quoác nghi quæ (soaïn cho vua Traàn Minh Toâng). - Ñoaïn saùch luïc. - Phaät moân coâng vaên trôï thaønh: caùc nghi thöùc veà cuùng ñaøn chaân teá.

- 116 -

- Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc (bieân cheùp laïi nhöõng ngöõ luïc cuûa Thöôïng só Tueä Trung vaø caùc baøi taùn tuïng Thöôïng só cuûa caùc thieàn sö trong phaùi thieàn Truùc Laâm). - Baøi baït trong boä Ñaïi Taïng kinh (in 1311-1320), soaïn naêm 1321. Ngaøy 11 thaùng 3 naêm Canh Ngoï, Thöôïng hoaøng Traàn Minh Toâng ñeán vieáng thaùp cuûa Toân giaû Phaùp Loa ôû chuøa nuùi Thanh Mai, ngöï buùt ban thuïy hieäu cho Phaùp Loa laø:' Tònh Trí Toân giaû", ñaët teân thaùp laø"Vieân Thoâng" vaø caûm taùc baøi thô: Vaõn Phaùp Loa Toân giaû ñeà Thanh Mai töï. Thuøy thuû traán hoøan dó lieãu duyeân, Giaùc Hoaøng kim luõ ñaéc nhaân Truyeàn. Thanh sôn man thaûo quan taøng lyù, Bích thuï thaâm söông xaùc thoaùt thieàn. Daï yeåm giaûng ñöôøng kim coå nguyeät, Hieåu meâ tröôïng thaát höõu voâ yeân. Töông ñaàu chaâm giôùi ta phi tích, Traùc töïu ai chöông theá leä huyeàn. Taïm dòch: Vieáng Toân Giaû Phaùp Loa, Ñeà Chuøa Thanh Mai Ñaõ heát nghieäp traàn thoõng tay ñi, Tô vaøng

Giaùc Hoaøng ñöôïc truyeàn y. Phuû coû nuùi xanh, deùp trong hoøm, Caây xanh söông phuû, ve loät xaùc. Giaûng ñöôøng doïi boùng traêng kim coå, Thieàn thaát môø söông khoùi "coù, khoâng ". Thöông meán bieát bao, oâi luyeán nhôù, Nhôù göông giaùo hoùa, leä ñaày mi!

- 117 -

III. TOÂN GIAÛ HUYEÀN QUANG (1254 - 1334)

Toân giaû Huyeàn Quang laø vò Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm cuûa Ñaïi Vieät. Caùc taøi lieäu xöa ghi haønh traïng cuûa Huyeàn Quang, vaø trong bia ôû ñeàn Traïng Nguyeân taïi thoân Phuùc Loäc, xaõ Vaïn Tö, huyeän Gia Bình, tænh Baéc Ninh (nay thuoäc huyeän Gia Löông, tænh Haø Baéc); "Ñeä Tam Toå Lyù Traïng Nguyeân haønh traïng" do Phoù baûng Nguyeãn Phaåm, töï Toân Phuû, hieäu Vaïn Xuyeân, soaïn naêm Töï Ñöùc thöù 18 (1865), cho chuùng ta bieát veà gia toäc cuûa Huyeàn Quang nhö sau: Tieân toå cuûa Lyù Ñaïo Taùi laø Lyù OÂn Hoøa, giöõ chöùc Haønh khieån döôùi trieàu vua Lyù Thaàn Toâng (1128-1138). OÂn Hoøa sinh Löông, Löông sinh Nhöôïng, Nhöôïng sinh Minh Doaõn, Minh Doaõn sinh Khaâm, Khaâm sinh Quang Duï, Lyù Quang Duï ñaäu tieán só ñôøi nhaø Traàn, laøm quan ñeán chöùc Chuyeån vaän söù. Lyù Quang Duï sinh 04 trai: tröôûng laø Traùng, thöù laø Töôùng vaø Thaønh (ñeàu ñaäu tieán só), uùt laø Hueä (töï Hueä Toå) ñaäu cöû nhaân, laø giaùm sinh tröôøng Quoác töû giaùm theo ñaïi quaân ñaùnh Chieâm Thaønh, coù coâng, laáy vôï laø baø hoï Leâ. Huyeàn Quang laø con cuûa Hueä Toå vaø baø hoï Leâ.

Lyù OÂn Hoøa

Lyù Löông

Lyù Nhöôïng

Lyù Minh Doaõn

Lyù Khaâm

Lyù Quang Duï (tieán só)

Traùng Töôù n g Thaø n h Hueä (Hueä Toå)

Lyù Ñaïo Taùi (Huyeàn Quang)

- 118 -

HAØNH TRAÏNG TOÂN GIAÛ HUYEÀN QUANG (1254-1334)

Toân giaû Huyeàn Quang laø Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaïi Vieät, teân thaät laø Lyù Ñaïo Taùi hay Lyù Taûi Ñaïo, sinh naêm Giaùp Daàn (1254) ôû laøng Vaïn Taûi, huyeän Vuõ Ninh, loä Baéc Giang (nay thuoäc huyeän Gia Löông, tænh Haø Baéc). Thaân phuï laø Lyù Hueä, ñöôïc goïi laø Hueä Toå, ñaäu thaùi hoïc sinh (cöû nhaân), laøm quan coù coâng trong vieäc ñaùnh Chieâm Thaønh, nhöng khoâng öa thích coâng danh, chæ öa ngao du sôn thuûy, vieáng danh lam thaéng caûnh. Thaân maãu hoï Leâ, tröôùc laøm thuû töø ôû chuøa Ngoïc Hoaøng ôû baûn xaõ, laø ngöôøi

hieàn ñöùc. Nhaø ôû phía Ñoâng nam chuøa naøy. Moät hoâm baø vaøo nuùi Chu Sôn haùi thuoác, ngoài nghæ ôû mieáu Ma Coâ Tieân, chôïp maét chieâm bao thaáy moät con khæ maëc aùo vaøng, böng vaàng maët trôøi neùm vaøo buïng baø. Veà nhaø baø thuaät laïi cho moät vò toân tuùc, vò naày ñoaùn laø ñieàm coù mang "quyù töû ". Sau ñoù baø sinh ñaët teân laø Lyù Ñaïo Taùi. Vaøo ñeâm sanh Lyù Ñaïo Taùi, truï trì chuøa Ngoïc Hoaøng laø sö Hueä Nghóa tuïng kinh xong xuoáng phoøng ngoài treân gheá tröôøng kyû chôït nguû queân, naèm chieâm bao thaáy treân chuøa ñeøn ñuoác saùng tröng, chö Phaät tuï hoäi ñoâng ñuû, Kim cang, Long thaàn, Hoä phaùp chaät nöùt, ñöùc Phaät chæ Toân giaû A Nan baûo: "Ngöôi thaùc sinh laøm phaùp khí coõi Ñoâng". Boãng coù tieåu ñoàng goõ cöûa, sö Hueä Nghóa chôït tænh giaác, laøm baøi keä vieát treân vaùch chuøa: Ngöôøi maø vì ñaïo chôù tìm ñaâu, Taâm minh Ñöùc Phaät, Phaät ñöùc taâm. Moäng thaáy ñieàm laønh laø caûm öùng, Ñôøi naày aét gaëp baïn taâm ñaàu! Dòch nghóa: (Nhôn chi vi ñaïo khôûi ta taàm, Taâm ñöùc Phaät heà Phaät ñöùc taâm, Hueä ñòch kieát töôøng vi aûnh höôûng, Thöû sanh taát kieán haûo tri aâm !).

- 119 -

Thuôû nhoû Ñaïo Taùi coù dung maïo kyø laï, chí khí cuûa baäc vó nhaân cha meï raát yeâu quyù, daïy hoïc vaên chöông, nghe moät bieát möôøi, coù taøi nhö baäc AÙ thaùnh (Nhan Hoài), neân ñöôïc goïi laø Taûi Ñaïo. Naêm chín tuoåi ñaõ bieát laøm thô vaên, theo Nho hoïc ñeå thi ra laøm quan. Naêm 19 tuoåi baét ñaàu hoïc theâm kinh saùch Phaät giaùo. Naêm 20 tuoåi (1273), Ñaïo Taùi ñaäu kyø thi höông (cöû nhaân). Naêm sau, nieân hieäu Baûo Thuø thöù hai (1274), ñôøi vua Traàn Thaùnh Toâng, Lyù Ñaïo Taùi ñaäu traïng nguyeân. Tröôùc ñoù, cha meï ñònh cöôùi vôï cho oâng nhöng oâng khoâng chòu, baáy giôø vua ñònh gaû Coâng chuùa Lieãu Nöõ, chaùu cuûa An Sinh vöông Traàn Lieãu, oâng cuõng töø choái. Lyù Ñaïo Taùi ñöôïc boå laøm vieäc ôû Haøn laâm vieän. OÂng gioûi vaên chöông, ñieån tích, trích daãn kinh nghóa chính xaùc vaø öùng ñoái mau leï, thöôøng ñöôïc cöû tieáp ñoùn söù giaû Trung Hoa, söù giaû phaûi neå phuïc. OÂng cuõng töøng ñöôïc cöû ñi söù sang Trung Quoác. Laøm quan döôùi ba trieàu vua Traàn Thaùnh Toâng, Nhaân Toâng vaø Anh Toâng suoát ba möôi naêm, oâng ñeä ñôn xin töø quan ñeå tu haønh maáy laàn nhöng vua Anh Toâng khoâng chaáp thuaän. Cuoái naêm Giaùp Thìn (1304), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø töø chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû veà kinh thaønh ñeå laøm leã thoï giôùi Boà taùt cho moät soá ngöôøi trong Hoaøng toäc vaø trieàu thaàn. Coù leõ trong dòp naøy, Huyeàn Quang xin töø quan vaø xuaát gia thoï giôùi ôû chuøa Leã Vónh, sau ñeán thoï giôùi vôùi Thieàn sö Baûo Phaùc ôû chuøa nuùi Vuõ Ninh ôû huyeän nhaø, phaùp danh laø Huyeàn Quang. Naêm Bính Ngoï (1306), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø cöû Phaùp Loa laøm giaûng chuû chuøa Baùo AÂn taïi huyeän Sieâu Loaïi, trong buoåi leã chaùnh thöùc vaø long troïng, Thieàn sö Baûo Phaùc vaø Sa di Huyeàn Quang ñeàu ñöôïc tham döï. Vì vaäy, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø choïn Huyeàn Quang thay theá Phaùp Loa theo giuùp Phaät söï cho Truùc Laâm. Huyeàn Quang theo Truùc Laâm vaân du hoaèng hoùa khaép nöôùc, vieáng caùc danh lam thaéng caûnh, khuyeân daân chuùng haønh "Thaäp Thieän" (laøm 10 ñieàu thieän), boû caùc tuïc leä thôø cuùng taø thaàn vaø

daâm thaàn... Truùc Laâm Ñaàu Ñaø giao cho Huyeàn Quang bieân soaïn vaø hieäu chænh moät soá kinh saùch caàn thieát cho Giaùo hoäi Phaät giaùo, töùc phaùi thieàn Truùc Laâm. Huyeàn Quang bieân soaïn caùc saùch:

- 120 -

- Chö phaåm kinh: Tuyeån taäp nhöõng phaåm kinh trong caùc boä kinh thieát yeáu vaø thöïc duïng. - Coâng vaên taäp: Tuyeån taäp caùc baøi sôù, ñieäp... duøng trong caùc nghi leã Phaät giaùo. Truùc Laâm raát baèng loøng vieäc bieân soaïn saùch cuûa Huyeàn Quang, Truùc Laâm buùt pheâ vaøo saùch Thích khoa giaùo, khen ngôïi nhö sau: "Phaøm caùc saùch ñaõ qua tay Huyeàn Quang bieân soaïn (hay hieäu khaûo roài) thì khoâng theå theâm hay bôùt moät chöõ naøo nöõa". Truùc Laâm cho khaéc in caùc saùch naøy. Coù leõ caùc saùch naøy cuõng ñöôïc in vaøo boä Ñaïi Taïng kinh ñôøi nhaø Traàn. Naêm 1308, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vieân tòch, Huyeàn Quang phuïng meänh vua, thay theá truï trì chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû. Trong thôøi gian ôû chuøa naøy, Huyeàn Quang saùng taùc taùc phaåm raát noåi tieáng laø "Vònh Vaân Yeân töï phuù " (baøi phuù vònh chuøa Vaân Yeân) vaø An Töû sôn cö am (ôû am nuùi Yeân Töû): Am böùc thanh tieâu laõnh, Moân khai vaân thöôïng taàng. Dó can Long Ñoäng Nhaät, Do xích Hoã Kheâ baêng. Baûo chieát voâ dö saùch, Phuø suy höõu saáu ñaèng. Truùc Laâm ña tuùc ñieåu, Quaù baùn baïn nhaøn taêng. Dòch nghóa: (Am laïnh leõo cao ngaát, Cöûa môû taän taàng maây. Maët trôøi soi Long Ñoäng, Tuyeát daày che Hoå Kheâ. Vuïng veà khoâng möu löôïc, Gaäy maây ñôõ thaân gaày. Truùc Laâm nhieàu chim nguû, Quaù nöûa baïn taêng nhaøn).

- 121 -

Raèm thaùng Gieâng naêm Quyù Söûu (1313), Toân giaû Huyeàn Quang veà kinh ñoâ Thaêng Long thaêm vua Traàn Anh Toâng, roài ñeán chuøa Baùo AÂn ôû huyeän Sieâu Loaïi giaûng kinh Thuû Laêng Nghieâm. Sau ñoù, Toân giaû Huyeàn Quang daâng bieåu xin pheùp vua cho veà thaêm cha meï vaø laäp chuøa Ñaïi Bi ôû phía Taây nhaø, naèm veà phía Ñoâng chuøa Ngoïc Hoaøng. Trong vieäc xaây döïng chuøa Ñaïi Bi, töø vua, quan cho ñeán daân chuùng ñeàu goùp coâng ñöùc baèng vaøng baïc, tieàn cuûa raát nhieàu. Khi chuøa hoaøn thaønh, Toân giaû Huyeàn Quang môû phaùp hoäi baûy ngaøy ñeâm, daân chuùng khaép nôi veà tham döï haøng vaïn ngöôøi. Sau khi phaùp hoäi hoaøn maõn, Toân giaû ñem tieàn cuûa coøn laïi cuùng döôøng cho Taêng Ni caùc ñaïo traøng, boá thí cho nhöõng ngöôøi ngheøo khoå, laïi môû moät tieäc nhoû môøi hoï haøng thaân thích trong laøng vaø baïn beø coá cöïu, roài bieáu hoï vaøng baïc, vaûi voùc. Ngay sau böõa tieäc ñoù, Toân giaû trôû veà chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû, baïn beø chí thaân laøm thô ñöa tieãn hôn 30 baøi. Chö Taêng Ni theo hoïc vôùi Huyeàn Quang ôû chuaø Vaân Yeân ñoâng ñeán haøng ngaøn ngöôøi. Trong thôøi gian Huyeàn Quang truï trì chuøa Vaân Yeân, nhieàu ngöôøi kính troïng ñaïo haïnh cuûa Ngaøi, nhöng coù moät vaøi caù nhaân coù veû ganh tî khi thaáy Huyeàn Quang ñöôïc Thöôïng hoaøng Nhaân Toâng vaø vua Anh Toâng thaùn phuïc neân coù nhieàu lôøi dò nghò, nhaân ñoù nho thaàn Maïc Ñænh Chi taâu vôùi vua raèng: "Veõ coïp thì veõ da, laøm sao veõ tôùi xöông ñöôïc, bieát ngöôøi thì chæ bieát beà ngoaøi, laøm sao

bieát ñöôïc trong taâm. Xin beä haï cho laäp keá thöû nghieäm". Vua lieàn sai cung nhaân Ñieåm Bích hieäu laø Tam Nöông giaû boä leân chuøa tu ñeå tìm caùch chinh phuïc Huyeàn Quang, thöû xem coù bò ñoäng taâm hay khoâng ? Ñieåm Bích laø cung nöõ coù saéc ñeïp laïi thoâng baùc kinh söû. Vua noùi: "Huyeàn Quang laø vò sö coù giôùi haïnh cao nghieâm, chöa töøng coù yù saéc duïc, nhaø ngöôi ñeán chuøa tìm hieåu. Neáu sö coøn quyeán luyeán tình duïc thì ngöôi haõy duï maø xin cho ñöôïc kim töû baèng vaøng ñem veà ñaây cho ta, neáu man traù thì bò toäi". Kim töû naøy laø vaät baùu maø vua ñaõ taëng cho Huyeàn Quang ngaøy tröôùc. Naêm Quí Söûu (1313), Ñieåm Bích cuøng moät tieåu tyø leân chuøa Vaân Yeân gaëp moät Ni sö giaø, Bích xin xuaát gia hoïc ñaïo, Ni sö chaáp chaän cho ôû laïi taäp söï, sai baûo traø nöôùc sôùm tröa. Moät hoâm, Toân giaû Huyeàn Quang thaáy dung maïo Ñieåm Bích bieát Bích khoâng phaûi laø ngöôøi coù taâm theo hoïc ñaïo, tu haønh neân goïi Ni sö

leân quôû traùch. Ñieåm Bích thaáy Toân giaû coù giôùi haïnh nghieâm minh, khoù duøng saéc ñeïp ñeå chinh phuïc, neân naûy sinh ra möu keá khaùc. Moät hoâm, Ñieåm Bích khoùc than vôùi Ni sö noùi raèng: Coâ laø con quan huyeän Thöøa, thaâu thueá xong thì bò aên cöôùp ñoaït heát soá tieàn thueá, neáu ñeán kyø haïn khoâng coù ñuû tieàn ñeàn thì seõ bò toäi vaø bò tòch bieân gia saûn. Ni sö keå laïi söï vieäc cho chö Taêng Ni ôû chuøa nghe, Toân giaû Huyeàn Quang ñònh veà trieàu ñình xin toäi cho cha Ñieåm Bích nhöng coù moät sö noùi: "Phaùp luaät laø phaùp luaät, ñeå maát cuûa coâng thì phaûi chòu toäi, khoâng neân vì tình rieâng maø can thieäp, nhö vaäy phaùp luaät khoâng coøn ñöôïc toân troïng. Toát hôn heát laø chuùng ta quyeân tieàn giuùp cho coâ aáy". Ñoà chuùng trong chuøa, ai cuõng goùp tieàn cho, Huyeàn Quang laáy Kim töûû maø vua ñaõ ban ñöa cho Ñieåm Bích. Sau khi nhaän ñöôïc Kim töû, Ñieåm Bích trôû veà cung vua, taâu vôùi vua söï vieäc khaùc ñi nhö sau: "Thaàn thieáp ñeán chuøa xin tu, Ni sö cöû thieáp haàu traø nöôùc cho sö Huyeàn Quang. Moät thaùng troâi qua, Sö chöa töøng nhìn hoûi thieáp. Moät ñeâm kia, Sö leân chaùnh ñieän tuïng kinh ñeán khuya, Sö vaø ñaïi chuùng veà taêng phoøng nghæ, thieáp ñeán caïnh taêng phoøng cuûa sö ñeå nghe ñoäng tònh, thì nghe Sö ngaâm baøi thô Noâm nhö sau: Vaèng vaëc traêng mai aùnh nöôùc, Hiu hiu gioù truùc ngaâm seânh, Ngöôøi hoøa töôi, toát caûnh hoøa laï, Maøu Thích Ca naøo thöû höõu tình. Sö ngaâm baøi naøy ba laàn, thieáp vaøo phoøng xin taï töø veà thaêm cha meï, noùi raèng naêm tôùi seõ leân hoïc ñaïo. Sö löu thieáp laïi moät ñeâm, taëng thieáp Kim töû. Vua nghe xong khoâng vui, töï traùch: Vieäc naøy neáu xaûy ra ñuùng söï thaät thì chính ta laø ngöôøi thaû löôùi baét chim, coøn neáu söï vieäc xaûy ra khoâng ñuùng thaät nhö theá thì khoâng theå naøo traùnh ñöôïc söï nghi ngôø veà Toân giaû Huyeàn Quang. Vua lieàn môû ñaïi hoäi Voâ Giaø thænh Huyeàn Quang veà laøm chuû leã. Treân baøn cuùng baøy ñaày ñuû leã vaät, luïc phaåm, nguõ cuùng, ca sa, phaùp y vaø caû caùc taïp vaät nhö vaøng baïc chaâu baùu... Huyeàn Quang bieát mình bò haøm oan, nhöng vaãn thaûn nhieân khai ñaøn, ngöûa maët leân trôøi thoåi moät hôi, leân ñaøn ba löôït, xuoáng ñaøn ba löôït, voïng baùi thaùnh hieàn möôøi phöông, tay traùi caàm bình baïch ngoïc, tay phaûi caàm nhaønh döông xanh,

- 123 -

maät nieäm thaàn chuù röôùi nöôùc khaép treân döôùi phaùp ñieän. Boãng thaáy moät ñaùm maây ñen hieän leân, buïi bay ñaày trôøi, khoâng gian muø mòt. Moät laùt trôøi saùng laïi, moïi taïp vaät nhö vaøng baïc chaâu baùu ñeàu bò bay maát heát, chæ coøn laïi höông ñaêng vaø luïc cuùng. Ai ai cuõng thaát saéc kinh hoaøng. Vua thaáy ñaïo phaùp cuûa Toân giaû Huyeàn Quang thaáu caû trôøi ñaát, lieàn rôøi choã ngoài quyø laïy taï loãi... Töø ñoù vua caøng theâm toân kính Toân giaû. Khoaûng naêm 1313, Toân giaû Huyeàn Quang veà truï trì chuøa Ninh Phuùc (hieän nay ñöôïc goïi laø chuøa Buùt Thaùp hay chuøa Nhaïn Thaùp), cho truøng tu laïi chuøa, xaây thaùp chín töøng goïi laø: "Toøa Cöûu phaåm Lieân hoa". Thaùp coù taùm maët coù theå xoay quanh truïc, Phaät töû ñi kinh haønh quanh thaùp vöøa trì chuù hay nieäm Phaät vöøa quay thaùp xung quanh truïc (hình thöùc Maät toâng vaø Tònh ñoä). Sau ñoù Toân giaû Huyeàn Quang veà truï trì chuøa Thanh Mai saùu naêm. Tieáp theo ñoù Toân giaû Huyeàn Quang veà truï trì chuøa Tö Phuùc hay chuøa Hun ôû Coân Sôn (huyeän Chí Linh) ñöôïc laäp töø ñôøi nhaø Lyù, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaø Phaùp Loa ñaõ töøng thuyeát phaùp, hoaèng hoùa ôû chuøa naøy. Naêm 1330, Toân giaû Phaùp Loa thò tòch ôû chuøa Quyønh Laâm, Toân giaû Huyeàn Quang keá theá Phaùp Loa laõnh ñaïo phaùi thieàn Truùc Laâm trôû thaønh vò Toå thöù ba, nhöng vaãn truï trì chuøa Tö Phuùc cho ñeán ngaøy vieân tòch. Toân giaû Huyeàn Quang ôû chuøa Coân Sôn nhöõng naêm cuoái cuøng cuûa cuoäc ñôøi. Caûnh thanh tònh vaø töôi ñeïp cuûa Coân Sôn ñaõ laø ñeà taøi cho nhieàu vua chuùa vaø nhaø thô noåi tieáng, Toân giaû Huyeàn Quang cuõng coù baøi thô thaát ngoân töù tuyeät traùc tuyeät nhö sau: Ñöùc baïc thöôøng laøm keá Toå ñaêng, Khoâng giao Haøn Thaäp khôûi oan taêng, Tranh nhö truïc baïn qui sôn khöù, Ñieäp chöông truøng loan vaïn vaïn taêng Dòch nghóa: (Theïn mình ñöùc moûng noái Ñeøn Toå, Luoáng cho Haøn Thaäp sinh oaùn hôøn, Cuøng vôùi baïn ñaïo veà non vaéng, Röøng nuùi phuû quanh vaïn vaïn töøng).

- 124 -

Ngaøy 23 thaùng Gieâng naêm Giaùp Tuaát (1334), Toân giaû Huyeàn Quang tòch ôû chuøa nuùi Coân Sôn, thoï 81 tuoåi. Vì vaäy ôû chuøa Hun töø xöa ñeán nay ñeàu môû leã hoäi gioã Toå vaøo ngaøy 23 thaùng Gieâng, Phaät töû khaép nôi veà döï leã raát ñoâng. Ngaøy 24 tin ñoù môùi veà ñeán queâ nhaø. Vì vaäy, chuøa Ñaïi Bi ôû laøng Vaïn Taûi, nôi queâ nhaø, cuùng gioã Toå Huyeàn Quang vaøo ngaøy 24 thaùng Gieâng. Thöôïng hoaøng Traàn Minh Toâng phong hieäu cho Huyeàn Quang laø: "Truùc Laâm ñeä tam ñaïi", ñaëc phong Töø Phaùp Huyeàn Quang Toân giaû. Ñoà chuùng xaây thaùp treân nuùi Coân Sôn thôø cuùng. Taùc phaåm cuûa Toân giaû Huyeàn Quang: - Ngoïc Tieân taäp - Moät soá baøi thô ñöôïc cheùp laïi trong saùch "Vieät AÂm thi taäp" cuûa Phan Phuø Tieân (3 baøi), "Toaøn Vieät thi luïc" cuûa Leâ Quí Ñoân (24 baøi), "Hoaøng Vieät thi tuyeån" cuûa Buøi Huy Bích (7 baøi). - Chö phaåm kinh - Phoå Tueä ngöõ luïc (bieân soaïn laïi caùc ngöõ luïc cuûa Toân giaû Phaùp Loa). - Baûo ñænh haønh trì bí chuû toaøn chöông (hay Baûo ñænh haønh trì) hay Thích thò Baûo Ñænh Haønh Trì Bí Chuû Toaøn Chöông. - Phaät moân coâng vaên

trôï thaønh: Toân giaû Huyeàn Quang bieân luïc theo ñònh baûn cuûa Toân giaû Phaùp Loa. - Thích khoa giaùo -Ñoaïn saùch luïc: Trong saùch naøy coù baûn nieân phoå ghi cheùp veà haønh traïng cuûa Toân giaû Phaùp Loa do Huyeàn Quang khaûo ñính vaø thò giaû Trung Minh sao cheùp laïi. Haønh traïng cuûa Toân giaû Huyeàn Quang ñöôïc ghi cheùp trong saùch "Toå gia thöïc luïc". Nhöng vaøo thôøi nhaø Minh ñoâ hoä Ñaïi Vieät, Thöôïng thö Hoaøng Phuùc qua cai trò, laáy ñem veà Trung Quoác. Sau ñoù, Hoaøng Phuùc thöôøng naèm mô thaáy Toân giaû Huyeàn Quang baûo phaûi gôûi traû saùch naøy laïi cho baûn quoác. Nhöng cho ñeán ñôøi con chaùu cuûa Hoaøng Phuùc cuõng chöa gaëp cô hoäi thuaän tieän ñeå gôûi traû saùch naøy. Do ñoù, nguyeän xin laäp chuøa "An Nam Thieàn sö Huyeàn Quang töï " taïi laøng

mình ñeå thôø. Chuøa naøy raát linh öùng, caàu ñaûo ñeàu ñöôïc öùng nghieäm. Maõi ñeán khoaûng nieân hieäu Gia Tónh nhaø Minh (1522-1528), chaùu boán ñôøi cuûa Hoaøng Phuùc laø Hoaøng Thöøa Toå cuõng thöôøng naèm moäng thaáy Toân giaû Huyeàn Quang baûo phaûi gôûi traû saùch veà nöôùc neân ñaõ cho Toâ Xuyeân haàu Leâ Quang Bí ñem veà. Toâ Xuyeân haàu ñi söù sang nhaø Minh bò giöõ laïi Trung Quoác 19 naêm môùi ñöôïc cho veà. Trình Tuyeàn haàu Nguyeãn Bænh Khieâm nhaân ñeán chuùc möøng ñoaøn söù giaû veà nöôùc, nhaän ñöôïc saùch naøy. Sau ñoù, Trình Tuyeàn haàu coù laøm vaên chuù thích saùch naøy.

D. DAÁU CHAÂN HOAÈNG HOÙA CUÛA CAÙC THIEÀN SÖ THUOÄC PHAÙI THIEÀN TRUÙC LAÂM ÔÛ BAÉC HAØ (1593-1630)

Phaùi thieàn Truùc Laâm bò suy thoaùi vaø bò maát daáu tích töø khi nhaø Traàn bò maát ngoâi (naêm 1400). Taøi lieäu Phaät giaùo Ñaïi Vieät töø luùc du nhaäp ñeán heát thôøi nhaø Traàn ñaõ bò nhaø Minh tòch thu ñem veà Trung Quoác hoaëc thieâu huûy heát. Vaøo thôøi nhaø Haäu Leâ (1428-1527), vì lyù do chính trò, caùc vua nhaø Leâ phaûi dieät daáu tích cuûa nhaø Traàn, cho neân phaûi dieät luoân phaùi thieàn Truùc Laâm (do nhaø Traàn saùng laäp), ñoàng thôøi trieàu ñình nhaø Haäu Leâ phaûi phaùt trieån Nho giaùo ñeå thay theá cho Phaät giaùo voán ñöôïc phaùt trieån maïnh töø thôøi Lyù-Traàn vaø laø tieâu bieåu cho vaên hoùa Ñaïi Vieät thôøi ñoù. Ñeán thôøi nhaø Maïc (1527-1593), Phaät giaùo ñöôïc phuïc höng, trieàu ñình tích cöïc hoã trôï, nhöng vì tình traïng chieán tranh neân Phaät giaùo cuõng khoâng phaùt trieån maïnh ñöôïc vaø cuõng coù kinh saùch Phaät giaùo ñöôïc khaéc in ñeå phoå bieán trong nöôùc. Trong thôøi gian töø naêm 1400 ñeán 1593, Phaät giaùo cuõng coøn truyeàn baù ôû Ñaïi Vieät, tuy nhieân vì khoâng coøn taøi lieäu neân chuùng ta chöa bieát ñöôïc söï truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm nhö theá naøo, cuõng nhö haønh traïng cuûa caùc nhaø sö tröôùc ñoù. Vaøo ñaàu thôøi Leâ trung höng, töø naêm 1593 ñeán khoaûng naêm 1630, tröôùc khi coù moät soá thieàn sö Trung Quoác ñeán Baéc Haø (Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát, Minh Haønh-Taïi Taïi…) ôû caùc chuøa mieàn Baéc vaãn coù moät soá thieàn sö Vieät Nam, coù leõ haàu heát laø caùc thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm, vaãn aâm thaàm Hoaèng truyeàn Phaät phaùp vaø phoå truyeàn Thieàn toâng.

- 126 -

Vì vaäy trong khoaûng thôøi gian naøy, ôû Baéc Haø chuùng ta coù theå tìm thaáy daáu chaân hoaèng hoùa cuûa caùc thieàn sö nhö sau:

I. THIEÀN SÖ TUEÄ THOÂNG VAØ PHAÙP TRAÏNG VÔÙI CHUØA HOA NGHIEÂM: Chuøa Hoa Nghieâm (hay chuøa Noäi) ôû xaõ YÛ La, huyeän Töø Lieâm, traán Sôn Taây (nay thuoäc ngoaïi thaønh Haø Noäi) laø danh lam töø xöa. Qua thôøi gian, chuøa bò hö hoaïi. Naêm Suøng Khang thöù 10 (1575) ñôøi nhaø Maïc, truï trì chuøa laø Thieàn sö Tueä Thoâng vaän ñoäng quyeân goùp thieän tín höng coâng truøng tu chuøa. Sau khi hoaøn thaønh, Thieàn sö Tueä Thoâng soaïn bia "Hoa Nghieâm töï bi " ghi coâng ñöùc. Keá theá truï trì chuøa sau ñoù laø Thieàn sö Phaùp Trang. Thieàn sö Phaùp Trang teân theá laø Nguyeãn Nhö Minh, queâ ôû xaõ Ba Laêng, huyeän Thöôïng Phuùc, traán Sôn Nam, hoaèng hoùa ôû chuøa Hoa Nghieâm, vaø laø quan Taêng luïc cuûa Ty Taêng thoáng. Naêm Ñöùc Long 5 (1633), thôøi vua Leâ Thaàn Toâng, Thieàn sö Phaùp Trang vaän ñoäng quyeân goùp thieän tín tu söûa gaùc chuoâng, nhaø thieâu höông, haäu ñöôøng, haønh lang, caùc töôïng Phaät. Coâng trình truøng tu hoaøn thaønh, Thieàn sö Phaùp Trang soaïn bia ghi coâng ñöùc (Coå tích danh lam Hoa Nghieâm töï bi).

II. THIEÀN SÖ PHAÙP TRÖØNG: Thieàn sö Phaùp Tröøng hoaèng hoùa ôû chuøa Baûo Sôû, thuoäc xaõ Taây Ñam, huyeän Töø Lieâm, traán Sôn Taây (nay thuoäc ngoaïi thaønh Haø Noäi). Chuøa Baûo Sôû laø chuøa coå noåi tieáng linh öùng. Chuøa trang nghieâm traùng leä, töôïng Phaät myõ thuaät coù chuoâng to troáng lôùn, nhöng chöa coù ñeøn ñeïp. Quan Ñoâ ngöï Boä Hình laø Nguyeãn Ích Taêng vaø moät soá quan vieân ôû ñòa phöông xaây döïng caây ñeøn lôùn ñeå thaép leân vaøo caùc ngaøy raèm, muøng moät. Caây ñeøn ñöôïc döïng vaøo naêm Quaûng Hoøa 1 (1541) ñôøi nhaø Maïc, tieán só Nguyeãn Quang Hieán soaïn bia "Baûo Thieát Hoa Ñaêng Kinh Bi " ñeå ghi coâng ñöùc. Sö Phaùp Tröøng vieát chöõ ñeå khaéc bia ñaù.

III. THIEÀN SÖ PHAÙP VIEÂN VAØ TUEÄ NHAÃN: Thieàn sö Phaùp Vieân hoaèng hoùa ôû chuøa Suøng Ñöùc treân nuùi Haøm Long, xaõ Yeân Laäp, huyeän Yeân Höng, traán Quaûng Yeân (nay thuoäc tænh Quaûng Ninh).

- 127 -

Chuøa Suøng Ñöùc ñöôïc laäp töø thôøi nhaø Traàn, trieàu ñình giao cho daân baûn xaõ phuïng thôø. Qua thôøi gian laâu daøi chuøa bò hö. Naêm Vónh Toä 4 (1622) ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, Thieàn sö Phaùp Vieân cuøng giaùm sinh Vuõ Chaân Nho, Höông tröôûng Toáng Coâng Luaän vaän ñoäng quyeân goùp truøng tu chuøa, Thieàn sö Tueä Nhaãn soaïn bia "Töù Töï Hoàng Danh". Naêm Vónh Toä 8 (1626), phu nhaân Ñoâ Nguyeân soaùi teân laø Trònh Thò Ngoïc Hoa cuøng khoaûng 20 trieäu thieän nam tín nöõ ñoùng goùp truøng tu chuøa. Ñeán naêm Döông Ñöùc 3 (1647) ñôøi vua Leâ Gia Toâng, truï trì chuøa laø Thieàn sö Moä Ñaïo tìm thaáy bia cuû cuûa Thieàn sö Tueä Nhaãn neân soaïn bia "Töù Töï Hoàng Danh" ñeå trích yeáu sau luïc lòch söû chuøa.

IV. THIEÀN SÖ PHAÙP QUANG:

Thieàn sö Phaùp Quang teân theá laø Nguyeãn Nghóa Hoaøng hoùa ôû chuøa Ñaïi Bi, xaõ Trieàu Ñoâng, huyeän Thöôïng Phuùc, traán Sôn Nam (nay thuoäc tænh Haø Taây). Hai quaän chuùa Tròng Thò Ngoïc Taäp vaø Tròng Thò Ngoïc Truï cuøng caùc taêng ni, thieän nam tín nöõ höng coâng xaây döïng chuøa Ñaïi Bi, coâng trình hoaøn thaønh, Thieàn sö Phaùp Quang soaïn bia "Ñaïi Bi Töï Bi " vaøo naêm Vónh Toä 2 (1620), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, ñeå ghi coâng ñöùc.

V. THIEÀN SÖ PHAÙP THOÂNG:

Thieàn sö Phaùp Thoâng teân theá laø Leâ Vaên Ngoâ ñöôïc söï hoä phaùp cuûa AÙ quoác phu nhaân Nguyeãn Thò Ngoïc Lan cuøng thieän nam tín nöõ höng coâng truøng tu chuøa Gìa Nöông (hay chuøa Nhaø Naøng) ôû xaõ Ñoâng Sôn, huyeän Tieân Du, traán Kinh Baéc (nay thuoäc tænh Haø Baéc) vaøo naêm Vónh Toä 4 (1622), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng.

VI. THIEÀN SÖ ÑAÏO TRÍ VAØ ÑAÏO SÔN:

Thieàn sö Ñaïo Trí hoaèng hoùa ôû chuøa Baûo Phuùc, xaõ Quùi Kheâ, huyeän Yeân Höng, traán Yeân Quaûng (nay thuoäc tænh Quaûng Ninh).

- 128 -

Vaøo naêm Suøng Khang 7 (1572), ñôøi vua Maïc Maäu Hôïp, Thaùi haäu hoï Vuõ, Quoác thaùi phu nhaân Vöông Thò Ngoïc Ñænh, Ñoâ chæ huy Thieâm söï Vuõ Quang Phuï ... cuùng döôøng truøng tu vaø mua ruoäng cho chuøa Baûo Phuùc, Thieàn sö Ñaïo Trí soaïn bia "Truøng Tu Baûo Phuùc Phaät Töï Bi " ñeå ghi coâng ñöùc. Thieàn sö Ñaïo Sôn hoaèng hoùa ôû chuøa Traán Quoác taïi kinh thaønh Thaêng Long (Ñoâng Ñoâ) vieát chöõ khaéc vaøo bia ñaù.

VII . THIEÀN SÖ TUEÄ PHAÙP (PHAÙP NHAÃN) VAØ TUEÄ HÖÔNG (PHAÙP ÑAÊNG)

Thieàn sö Tueä Phaùp (Hueä Phaùp) hieäu laø Phaùp Nhaãn teân theá laø Mai Trí Baûn hoaèng hoùa ôû chuøa Hun hay chuøa Töï Phuùc ôû nuùi Coân Sôn, xaõ Chuùc Thoân, huyeän Chí Linh, traán Haûi Döông (nay thuoäc tænh Haûi Döông). Chuøa Hun (chuøa Tö Phuùc) laø Toå ñình noåi tieáng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, ba vò Toå ñaàu tieân cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ñeàu coù hoaèng hoùa ôû chuøa naøy. Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm laø Huyeàn Quang ñaõ hoaèng hoùa vaø vieän tòch ôû chuøa naøy, thaùp ñöôïc xaây ôû treân nuùi Coân Sôn phía sau chuøa. Baøng Hoà Traàn Nguyeân Ñaùn vaø ÖÙc Trai Nguyeãn Traõi veà soáng aån daät nôi ñaây moät thôøi gian. Chuøa laâu ngaøy bò hö hoûng vaøo khoaûng ñaàu thôøi vua Leâ Kính Toâng (1600 -1619), truïtrì chuøa laø Thieàn sö Tueä Phaùp cuøng vôùi Taêng chaùnh Tueä Höông (hieäu Phaùp Ñaêng) ñöùng ra vaän ñoäng xaây coång tam quan vaø truøng tu laïi chuøa. Sau khi hoaøn thaønh khaéc bia "Coân Sôn Töï Phuùc Bi" vaøo naêm Hoaøng Ñònh 3 (1602) ñeå ghi laïi coâng ñöùc. Sau ñoù Thieàn sö Tueä Phaùp cuøng vôùi caùc hoäi chuû vaø thieän tín tieáp tuïc höng coâng söûa sang thöôïng ñieän nhaø thieâu höông, caùc haønh lang, caùc töôïng Phaät... Naêm Hoaøng Ñònh 7 (1606), Nguyeãn Ñöùc Minh soaïn bia "Coân Sôn Töï Phuùc Töï Bi" ghi coâng

trình. Vò Tuaán töï Ñaïo Cao vieát chöõ. Naêm Hoaøng Ñònh 14 (1613), Bình An vöông Tròng Tuøng, cung taàn Leâ Thò Ngoïc Chu, Thöôïng quaän chuùa Tròng Thò Ngoïc Lieãu, Thaùi uùy Tròng Ñoã... cuùng döôøng ruoäng vaø truøng tu chuøa, Taêng chaùnh Tueä Höông soaïn bia ghi coâng ñöùc.

- 129 -

VIII. CAÙC THIEÀN SÖ HOAÈØNG HOÙA ÔÛ CHUØA ÑAÏI DÖÔNG (TUEÄ CHIEÁU VAØ TUEÄ OAÙNH)

Chuøa Ñaïi Döông tröôùc kia teân laø Queá Döông, ñöôïc laäp töø thôøi nhaø Lyù, ñeå thôø Thaùi haäu Phuø Thaùnh Linh Nhaân (hay Nguyeân phi YÛ Lan) vôï cuûa vua Lyù Thaùnh Toâng vaø laø meï cuûa vua Lyù Nhaân Toâng, laø chuøa coå noåi tieáng. Chuøa Ñaïi Döông ôû xaõ Phuù Thò, huyeän Gia Laâm, traán Kinh Baéc (nay thuoäc ngoaïi thaønh Haø Noäi) laâu ngaøy bò hö. Naêm 1608-1609, truï trì chuøa Taêng Thoáng Tueä Chieáu (teân Nguyeãn Vaên Cô) ñöôïc söï hoã trôï cuûa Hoaøng Thaùi haäu Hoaøng Thò Ngoïc Ñeä (vôï Bình An vöông Tròng Tuøng), Vieät Quaän coâng Tròng Trình... höng coâng truøng tu chuøa. Naêm Döông Hoøa 5 (1639), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, cung taàn phuû chuùa laø Thaùi Thò Phi cuùng 5 quan vaø 6 daät baïc ñeå tu söûa vaø mua ruoäng cho chuøa, truï trì chuøa laø Thieàn sö Phoå Teá soaïn bia "Ñaïi Döông Töï Ñieàn Bi" ñeå ghi coâng ñöùc. Thieàn sö Phoå Teá hay Tueä Oaùnh teân theá laø Nguyeãn Vaên Queá, queâ ôû laøng Phuû Thò, voán doøng doõi Nho gia, sau khi xuaát gia theo hoïc Phaät. Sau khi Taêng thoáng Tueä Chieáu tòch, Thieàn sö Phoå Teá ñöôïc cöû thay theá truï trì chuøa Ñaïi Döông vaø ñöôïc vua phong cho laøm Taêng thoáng. Naêm Döông Hoøa 7 (1641), Taêng thoáng Phoå Teá ñöùng ra höng coâng toâ töôïng Phaät: töôïng Boà taùt Quan Theá AÂm, Hoä phaùp, Baùt boä Kim cöông, A Nan... vaø mua theâm ruoäng ñaát cho chuøa.

IX. TAÊNG THOÁNG PHAÙP THOÏ:

Chuøa Baûo Thaùp tröôùc ôû xaõ Thöïc Thao, huyeän Caåm Giang, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Gia Löông, tænh Baéc Ninh) laø danh lam thaéng caûnh trong vuøng. Naêm Khaùnh Ñöùc 3 (1651), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, thò noäi cung taàn Löông Thò Ngoïc Minh, ngöôøi baûn xaõ ñöùng ra höng coâng truøng tu chuøa Baûo Thaùp. Baø coøn mua 10 maãu ruoäng cuùng cho chuøa, Taêng thoáng Phaùp Thoï (hoï Nguyeãn) soaïn bia "Baûo Thaùp Töï Bi Kyù" ghi coâng ñöùc.

- 130 -

X . THIEÀN SÖ PHOÅ TUEÄ:

Thieàn sö Phoå Tueä (Phoå Hueä), queâ ôû laøng Ña Tieân, huyeän Sieâu Loaïi, traán Kinh Baéc (nay thuoäc tænh Baéc Ninh) hoaèng hoùa ôû chuøa Baûn Tòch, taïi xaõ Ñình Loan, huyeän Vaên Laâm, traán Haûi Döông (nay thuoäc tænh Haûi Höng). Naêm Döông Hoøa 6 (1640), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, cung taàn phuû chuùa Nguyeãn Thò Ngoïc Tuyeàn höng coâng truøng tu vaø cuùng cho chuøa 1 maãu ruoäng. Thieàn sö Phoå Tueä soaïn bia "Löu Truyeàn Baûn Tòch Töï Bi" ghi coâng ñöùc.

XI . THIEÀN SÖ BAÛO VIEÂN VAØ VIEÂN THOÂNG VÔÙI CHUØA ÑAÏI THOÁNG:

Chuøa Ñaïi Thoáng laø danh lam coå tích ôû aáp Thanh Sôn, xaõ Naõi Sôn, huyeän Nghi Döông, phuû Kinh Moân, traán Haûi Döông. Chuøa coù phong caûnh ñeïp, toïa laïc treân vuøng ñaát coù maïch toát. Nhöng traûi qua thôøi gian laâu daøi, chuøa bò hö hoaïi. Naêm Vónh Toä 3 (1621), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, noäi cung phuû chuùa laø Ñoã Thò Ngoïc Nha vaø con gaùi laø Trònh Thò Ngoïc Yeân, cuøng caùc baø Traàn Thò Ngoïc Loãi, Ñoã Thò Ngoïc Chaân vaø Chieâu Döông haàu Ñoã Kim Traùng... boû tieàn cuûa ra truøng tu laïi chuøa. Truï trì chuøa laø Thieàn sö Baûo Vieân, töï Phaùp Vuõ soaïn bia "Ñaïi Thoáng Töï Bi Kyù" ñeå ghi coâng ñöùc. Sau khi Thieàn sö Baûo Vieân tòch, thieàn sö Vieân Thoâng truï trì chuøa Ñaïi Thoáng. Naêm Taân Hôïi nieân hieäu Caûnh Trò 9 (1671), ñôøi vua Leâ Huyeàn Toâng, Hoøa thöôïng Vieân Thoâng cuøng Sa moân Chaân Tung vaän ñoäng quyeân goùp truøng tu laïi chuøa, toâ töôïng Phaät, Öu baø di Dieäu Minh cuùng döôøng 5 daät baïc, 84 quan, 2 saøo ruoäng trò gía 2 daät.

- 131 -

Chuøa Ñaäu.

Ñaïi Hoàng Chung ôû Chuøa Ñaäu (ñuùc laïi vaøo naêm 1801).

- 132 -

Töôïng Phaät Phaùp Vuõ ôû Chuøa Ñaäu.

- 133 -

 Kim Thaân cuûa Thieàn
Sö Ñaïo
Chaân ôû
Chuøa Ñaäu.
Kim Thaân cuûa Thieàn Sö Ñaïo Taâm ôû Chuøa Ñaäu.

- 134 -

Yeâu caàu taùc giaû göûi aûnh goác (hai aûnh naøy photo neân raát xaáu)

Chuøa Ñaäu (Chuøa Phaùp Vuõ) ôû Haø Taây.

- 135 -

XII. THIEÀN SÖ ÑAÏO CHAÂN VAØ ÑAÏO TAÂM VÔÙI CHUØA ÑAÄU:

1. CHUØA ÑAÄU (CHUØA THAØNH ÑAÏO)

Chuøa Ñaäu hay chuøa Phaùp Vuõ hay chuøa Thaønh Ñaïo ôû laøng Ñaäu, nay thuoäc thoân Gia Phuùc, xaõ Nguyeãn Traõi, huyeän Thöôøng Tín, tænh Haø Taây, caùch Haø Noäi 23 km veà phía Nam. Töø Haø Noäi theo Quoác loä 1, xuoâi veà Nam, qua khoûi ga xe löûa Thöôøng Tín (caùch Haø Noäi 19km), queïo phaûi, theo ñöôøng ñaù xanh ñi khoaûng 2km ñeán UÛy ban Nhaân daân xaõ Vaên Phuù, queïo traùi vaøi traêm

thöôùc laø ñeán chuøa Ñaäu. Chuøa Ñaäu noåi danh treân theá giôùi veà kim thaân hai vò Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh (Ñaïo Chaân) vaø Vuõ Khaéc Tröôøng(Ñaïo Taâm), hai vò vieân tòch vaøo haäu baùn theá kyû 17, nhöng cho ñeán nay xaùc thaân vaãn coøn nguyeân veïn trong tö theá ngoài thieàn. Chuøa Ñaäu naèm giöõa caùnh ñoàng roäng, phía tröôùc chuøa laø moät hoà nöôùc roäng (môùi ñaøo sau naøy). Chuøa Ñaäu hieän nay chæ coøn gaùc chuoâng ôû tröôùc saân chuøa vôùi moät böùc töôøng thaáp vaø ngoâi chuøa caát theo kieåu "noäi coâng ngoaïi quoác", khoâng coøn coång tam quan. Gaùc chuoâng hình vuoâng caïnh 4m, cao hai taàng. Taàng laàu treân gaùc ñöôïc naâng cao baèng 12 coät goã khaù lôùn, kieåu hai taàng maùi. Gaùc chuoâng hieän nay ôû boán goùc cuûa taàng döôùi xaây theâm caùc böùc töôøng gaïch laøm giaûm bôùt veû coå kính cuûa gaùc chuoâng xöa. Treân gaùc chuoâng hieän coøn moät ñaïi hoàng chung khaù lôùn, chuoâng cao töø mieäng tôùi ñænh khoâng keå quai laø 1m20, chu vi mieäng chuoâng khoaûng 2m. Treân ñaïi hoàng chung coù khaéc boán chöõ "Phaùp Vuõ Ñieän Chung". Chuoâng ñöôïc ñuùc naêm Caûnh Thònh thöù chín (naêm 1801). Hai beân gaùc chuoâng coøn moät böùc töôøng gaïch thaáp vôùi hai coång nhoû, ôû ngoaøi cuoái töôøng laø hai truï bieåu hình vuoâng cao khoaûng 4-5m, baèng vôùi gaùc chuoâng. Hai coång nhoû hình voøng cung, ngang khoaûng 1m20, cao khoaûng 2m, phía treân coù maùi che vôùi hai taàng maùi nhoû, böùc töôøng gaïch noái lieàn coång nhoû vôùi truï bieåu cao khoaûng hôn 1m.

- 136 -

Tieàn ñöôøng laø moät toøa nhaø ngang roäng 7 gian, moãi gian roäng 4m vuoâng. Tieàn ñöôøng coù thôø caùc töôïng hoä phaùp raát lôùn. Chaùnh ñieän laø moät toøa nhaø caát theo kieåu chöõ "coâng", thôø nhieàu töôïng Phaät, chaïm troå raát myõ thuaät. Ñaëc bieät nhöùt laø töôïng Phaät Phaùp Vuõ. Toøa nhaø haäu Toå cuõng goàm 7 gian roäng. Nhaø haäu Toå coù thôø hai khanh: - Khaùnh thôø kim thaân thieàn sö Vuõ Khaéc Minh, phaùp danh Ñaïo Chaân. - Khaùnh thôø kim thaân thieàn sö Vuõ Khaéc Tröôøng, phaùp danh Ñaïo Taâm hay Minh Taâm. Chuøa Ñaäu ñöôïc xaây döïng lôùn vaøo trieàu ñaïi nhaø Lyù (1010-1224) ñöôïc truøng tu nhieàu laàn vaøo trieàu ñaïi nhaø Haäu Leâ, chuøa xaây theo kieåu "noäi coâng ngoaïi quoác ", thôø phöôïng theo phöông thöùc "Tieàn Phaät haäu Thaùnh" thuoäc heä thoáng "Töù phaùp" coå xöa. Kieán truùc cuûa coøn mang nhieàu ñaëc ñieåm cuûa ngheä thuaät kieán truùc vaø myõ thuaät theá kyû 17 (do vieäc truøng tu chuøa vaøo naêm 1636-1638). Ngoâi chaùnh ñieän lôïp ngoùi muõi haøi, caùc coät ñeàu chaïm roàng, baùt tieân, töù linh (long, laân, qui, phuïng), caùc beä ñaù chaân coät ñeàu chaïm hoa sen. Boä cöûa taùm caùnh chaïm töù linh, töù quùi (boán muøa: mai, lan, cuùc, truùc), taát caû ñeàu sôn son theáp vaøng. Chuøa bò ñoát chaùy trong thôøi khaùng chieán choáng Phaùp (naêm 1947). Hieän nay, chuøa coøn moät soá ñieâu khaéc coå ôû coång tam quan, gaùc chuoâng. Nhaø Hoä phaùp (chuøa Hoä) vôùi saù, choõng, giöôøng, ñaàu chaïm troå töù linh, chaøng trai ñaùnh roàng cöôõi coïp, tieân nöõ côõi roàng bay treân maây... Neùt chaïm khaéc raát soáng ñoäng vaø myõ thuaät. Tröôùc khi chuøa bò ñoát chaùy, chuøa coøn nhöõng coå vaät quyù hieám thôøi haäu Leâ, theá kyû 16-17, nhö quaït teâ giaùc, quaït ngaø, cheùn dóa coå, aùo gaám thaát theå... do vua Leâ vaø chuùa Trònh ban cho

chuøa. Hai khaùm thôø cuûa Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh vaø Vuõ Khaéc Tröôøng beân caïnh chuøa ñöôïc xaây baèng gaïch coå thôøi nhaø Maïc, coù hình caùc con thuù, laù caây vaø hoa cuùc. Hieän nay, kim thaân hai thieàn sö naøy ñaõ ñöôïc ñaët trong loàng kieáng thôø ôû nhaø haäu Toå.

- 137 -

Chuøa hieän coøn giöõ cuoán saùch ñaàng khaéc chöõ Nho noùi veà lòch söû baø Man Nöông, moät khaùnh ñoàng ñuùc vaøo naêm Caûnh Höng thöù 35 (naêm 1774), ñaïi hoàng chung ñuùc naêm Caûnh Thònh thöù 9 (1801), moät soá bia ñaù xöa khaéc vaøo nieân hieäu Suøng Khang (1566 - 1577) ñôøi Maïc Maäu Hôïp, nieân hieäu Döông Hoøa thöù ba (1636) vaø nieân hieäu Thònh Ñöùc thöù ba (naêm 1655) ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, nieân hieäu Caûnh Höng (1740 - 1786) ñôøi vua Leâ Hieán Toâng. Naêm AÁt Muøi, nieân hieäu Thònh Ñöùc thöù ba (naêm 1655), vua Leâ Thaàn Toâng ban saéc phong laø "An Nam ñeä nhöùt danh lam" (chuøa noåi danh baäc nhöùt cuûa nöôùc Nam). Naêm Maäu Daàn, nieân hieäu Chaùnh Hoøa thöù 19 (1698), Ñònh vöông Trònh Caên ñeán vieáng chuøa Phaùp Vuõ coù ñeå laïi baøi thô chöõ Noâm vònh caûnh chuøa nhö sau: Thanh quang meø meû choán ñaïo quang, Gaáp maáy traàn gian maáy theá thöôøng. Cöûa môû töôïng ñoà, ñoà tueä chieáu, Veïn goàm khoa luïc, luïc kim cöông. Dueành thaâu bích haûi, dueành quanh quaát, Saéc aûnh töø vaân, saéc roõ raøng. Thònh ñöùc caøng ngaøycaøng hieån öùng. Raønh thay raønh raïch daáu daâng höông. (Ngöï ñeà Thieân Hoøa baùch vònh)

Naêm Vónh Thònh thöù 14 (1718), chuùa Trònh Cöông ñeán thaêm chuøa cuõng coù ñeà thô vònh. Naêm Caûnh Höng thöù ba (1742) chuùa Trònh Doanh cuøng Thaùi phi Tröông Thò Ngoïc Chöõ ñeán vieáng chuøa, nhaân ñoù cho truøng tu chuøa.

2. SÔ LÖÔÏC TIEÅU SÖÛ CUÛA THIEÀN SÖ ÑAÏO CHAÂN (VUÕ KHAÉC MINH) VAØ THIEÀN SÖ ÑAÏO TAÂM (VUÕ KHAÉC TRÖÔØNG) ÔÛ CHUØA ÑAÄU

Hai Thieàn sö Ñaïo Chaân (Vuõ Khaéc Minh) vaø Ñaïo Taâm (Vuõ Khaéc Tröôøng) hoaèng hoùa ôû chuøa Ñaäu vaøo giöõa theá kyû 17, sau khi vieân tòch

- 138 -

kim thaân vaãn coøn nguyeân veïn töø ñoù cho ñeán nay, kim thaân (di haøi) vaãn coøn trong tö theá ngoài thieàn (toïa thieàn). Hai Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh vaø Vuõ Khaéc Tröôøng tu thieàn ñaït ñeán kim thaân baát hoaïi nhö theá, nhöng töø tröôùc ñeán nay chuùng ta khoâng bieát ñöôïc haønh traïng cuûa hai Ngaøi quaû laø moät thieáu soùt lôùn cho lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam. Qua caùc bia ñaù xöa vaø caùc truyeàn thuyeát ôû chuøa Ñaäu, chuùng ta coù theå tìm laïi ñöôïc chuùt ít veà tieåu söû cuûa hai thieàn sö naøy.

A. THIEÀN SÖ ÑAÏO CHAÂN (VUÕ KHAÉC MINH) HAY "TOÅ RAU"

Thieàn sö Ñaïo Chaân teân tuïc laø Vuõ Khaéc Minh, ñöôïc toân goïi laø "Toå Rau", sinh ngaøy 15 thaùng 11 aâm lòch, khoaûng naêm Kyû Maõo (1579), queâ ôû xaõ Gia Phuùc, huyeän Thöôïng Phuùc, traán Nam Sôn (nay thuoäc tænh Haø Taây), laø chuù cuûa

Thieàn sö Vuõ Khaéc Tröôøng (phaùp danh laø Ñaïo Taâm hay Minh Taâm). Vuõ Khaéc Minh quy y thoï giaùo vôùi Hoøa thöôïng Ñaïo Long vaøo khoaûng naêm 1630-1638, vì trong khi truøng tu chuøa Ñaäu vaøo naêm 1636- 1637 cho ñeán naêm Döông Hoøa thöù 5 (1639), khi bia truøng tu chuøa Phaùp Vuõ ñöôïc tieán só Nguyeãn Thoï Xuaân bieân soaïn vaø Thieàn sö Vuõ Khaéc Tröôøng vieát bia, Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh hieäu Ñaïo Chaân coøn laø "Sa di". Hoøa thöôïng Ñaïo Long teân tuïc laø Leâ Thaùi Hoøa, queâ ôû xaõ Thaïch Loãi, huyeän Ñoâng Sôn, phuû Thieäu Thieân (nay thuoäc tænh Thanh Hoùa), ñöôïc vua phong chöùc Taêng luïc, töôùc Phuùc Kheâ haàu. Hoøa thöôïng Ñaïo Long ban phaùp danh cho Vuõ Khaéc Minh laø Ñaïo Chaân. Thieàn sö Ñaïo Chaân truï trì chuøa Phaùp Vuõ hay chuøa Ñaäu ôû queâ nhaø. Naêm Bính Tyù (1636), cung taàn Ngoâ Thò Ngoïc Nguyeân cuûa chuùa Tròng Traùng cuùng döôøng tieàn ñeå truøng tu chuøa Phaùp Vuõ, döïng laïi tieàn ñöôøng vaø toøa thieâu höông, tu boå nhöõng choå hö hoûng, khieám khuyeát. Thaùng Hai naêm sau (Ñinh Söûu 1637), coâng trình hoaøn thaønh, leã khaùnh thaønh ñöôïc Hoøa thöôïng Ñaïo Long chuû toïa.

- 139 -

Kim thaân Thieàn Sö Ñaïo Chaân (Vuõ Khaéc Minh) ôû Chuøa Ñaäu.

- 140 -

Trong bia ñaù keå veà vieäc truøng tu chuøa Phaùp Vuõ ñoù, tieán só Nguyeãn Thoï Xuaân bieân soaïn vaøo naêm Döông Hoøa thöù naêm (1639) nhö sau: "Chuøa Phaùp Vuõ khaù coå xöa, ñöôïc xaây döïng töø thôøi Lyù, ñaõ bao ñôøi nay chuøa vaãn thöôøng truï taïi Höông Phuùc, thuoäc höông Thöôïng Phuùc, xaõ Gia Phuùc, huyeän Hoaøng Phuùc, cuøng vôùi caùc chuøa Phaùp Vaân, Phaùp Loâi, Phaùp Ñieän ñeàu laø nhöõng danh lam thaéng caûnh. Ngöôøi ngöôøi nieäm caàu, ngaãm thaáy linh thieâng, öùng nghieäm, nhöng vì traûi qua möa sa gioù buïi cuûa thôøi gian neân tieâu ñieàu hoang vaéng. Nay coù cung taàn Ngoâ Thò Ngoïc Nguyeân, voán thuoäc doøng hoaøng toäc ôû ñaát Chaâu Hoan, laø gioáng con gioàng mieàn Thaïch AÁp keá noái gioáng doøng myõ nöõ cung taàn ôû choán cung caám, meán chuoäng taám loøng thieän baûo cuûa Nguyeân phi YÛ lan, theo daáu nghieäp cuûa böïc ñaïi thaùnh roäng loøng töø thieän ra tay boá thí. Thaùng 10 naêm Bính Tyù (1636), xuaát kho noäi phuû vaø tieàn rieâng tö cho thôï moäc khôûi coâng xaây döïng hai toøa thieâu höông vaø tieàn ñöôøng, cuøng tu boå cho hoaøn haûo nhöõng choã hö hoûng khieám khuyeát. Thaùng Hai naêm sau, moïi vieäc chu toaøn, luùc naøy chuøa coù quy moâ roäng lôùn, xaø ngang chaïm troå, treân noùc toâ veõ, maët trôøi saùng toû, maây tía roõ raøng, thaät laø moät ngoâi chuøa lôùn vôùi beà theá vöôït xa thôøi tröôùc. Choïn ngaøy laønh, môøi Quoác sö Hoøa thöôïng töï laø Ñaïo Long môû leã khaùnh thaønh, möøng vieäc lôùn hoaøn thaønh, coâng ñöùc maõn toaïi, neâu cao ñöùc Phaät giaùc ngoä nhaân taâm. Du khaùch ñeán chuøa ñeàu heát loøng toân kính, ngöôõng moä. Nhöõng böïc trí giaû quùi kính treân coõi ñôøi naøy ñeán vieáng caûnh chuøa ñeàu ñoát höông chuùc thoï thaùnh quoác, taùn tuïng coâng ñöùc cuûa Hoäi chuû meânh moâng nhö soâng hoà maây nöôùc, aân traïch bao la nhö möa moùc nhuaän töôùc, seõ ñöôïc chö Phaät

möôøi phöông ñoä trì, chöùng minh, ban phöôùc laønh cho toâng toäc caønh vaøng laù ngoïc löu truyeàn muoân ñôøi, caû nhöõng chuùng sanh ôû ñaát Höông Phuùc ñöôïc toát töôi muoân ñôøi, thoï höôûng muøa xuaân laâu daøi, ñeïp thay! Xin ñöôïc khaéc ñaù döïng bia löu truyeàn maõi maõi...". Ghi nhöõng ngöôøi cung tieán thaäp phöông tuøy duyeân hoäi chuû. - Ñoân haäu döïc vaän taùn töï coâng thaàn, Ñaëc tieán Kim Töû Vinh loäc Ñaïi phu Taêng Luïc Dy Kieâm Tri Noäi Ngoaïi danh lam caùc töï Quoác sö Chaùnh Ñaïi Hoøa thöôïng Phuùc Kheâ haàu, Truï Quoác Leâ Thaùi Hoøa töï laø Ñaïo Long Toå sö, ngöôøi xaõ Thaïch Loãi, huyeän Ñoâng Sôn, phuû Thieäu Thieân (nay thuoäc tænh Thanh Hoùa).

- 141 -

Truï trì baûn chuøa Sa di Vuõ Khaéc Minh töï Ñaïo Chaân, ngöôøi xaõ Gia Phuùc, huyeän Thöôïng Phuùc. Tín vaûi Taï Thò Hueä hieäu Dieäu Trí. Thöôïng laâm vieän Tieán coâng lang Ñaëc tieán Kim Töû Vinh Loäc Ñaïi phu Thoï Nghóa Töû, Taêng Luïc Ty Taêng Thoáng Nguyeãn Vaên Huøng, nay ñoåi laø Leâ Phuù Ña, töï Hueä Trung, hieäu Vieân Haïo, ngöôøi xaõ Gia Phuùc, huyeän Thöôïng Phuùc... Cuoái bia ghi: - Tieán só Caäp ñeä khao Taân Muøi (naêm 1631), Ñaëc tieán Kim Töû Vinh Loäc Ñaïi phu Leã khoa Ñoâ Caáp söï Trung Phuùc Xuyeân Töû Nguyeãn Thoï Xuaân soaïn vaên bia: - Truï trì baûn chuøa taêng Vuõ Khaéc Tröôøng töï Ñaïo Taâm ngöôøi xaõ Gia Phuùc vieát chöõ.

THIEÀN SÖ ÑAÏO CHAÂN HAY TOÅ RAU VIEÂN TÒCH

Theo truyeàn thuyeát ôû chuøa Phaùp Vuõ keå laïi: Hai Thieàn sö Ñaïo Chaân vaø Ñaïo Taâm, daân ñòa phöông khoâng bieát phaùp danh maø chæ bieát laø sö Vuõ Khaéc Minh vaø sö Vuõ Khaéc Tröôøng, ngaøy xöa tòch coác (khoâng aên côm), chæ aên rau vaø traùi caây, neân daân thôøi ñoù toân goïi laø "Toå Rau". Khi Thieàn sö Ñaïo Chaân saép vieân tòch, coù baûo ngöôøi trong chuøa raèng: "Toâi saép veà queâ xöa, chöa bieát chaéc laø toâi tu ñaõ chöùng ñaéc hay chöa, vì vaäy, khi naøo thaát, toâi seõ tuïng kinh lieân tuïc cho ñeán khi tòch. Khi naøo nghe tieáng goõ moõ cuûa toâi rôøi raïc vaø baûy taùm tieáng ñoàng hoà khoâng coøn tieáng moõ cuûa toâi nöõa laø toâi ñaõ ñi. Neáu trong voøng ngaøy ñoù cho ñeán hoâm sau maø coù muøi höông thôm thoaûng laø toâi ñaõ chöùng ñaéc, daân laøng cöù ñeå yeân, khoûi phaûi choân caát gì caû. Coøn nhö neáu luùc ñoù maø coù muøi hoâi laø toâi chöa chöùng, baø con choân caát hoä giuøm toâi". Thieàn sö Ñaïo Chaân vaøo thaát, tuïng kinh goõ chuoâng moõ ñeàu ñeàu suoát maáy ngaøy, sau ñoù tieáng moõ rôøi raïc daàn, ñeán khi boán naêm giôø maø khoâng nghe tieáng moõ, daân laøng bieát laø sö ñaõ tòch. Daân laøng ñeå yeân theo lôøi daën, ñeán hoâm sau, coù muøi höông thoang thoaûng lan ra töø thaát, baù taùnh

- 142 -

bieát laø sö ñaõ chöùng ñaéc neân cöù ñeå yeân di haøi maø thôø. Ñieàu naøy chöùng minh cho thaáy ñieàu daïy trong kinh: Neáu tu chöùng ñaéc thì thaân xaùc khoâng hö hoaïi, thaân xaùc vöõng beàn nhö kim cöông neân goïi laø "kim thaân". Kim thaân

cuûa Toå Rau ñöôïc ñoà chuùng ôû chuøa Ñaäu thôø trong 1 caùi khaùnh ôû phía tröôùc chuøa. Kim thaân naøy coøn laïi cho ñeán hieän nay. Naêm 1930, nhaø khaûo coå Phaùp ôû Vieät Nam coù ñeán nghieân cöùu vaø chuïp hình kim thaân cuûa Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh (phaùp danh Ñaïo Chaân) vaø Thieàn sö Vuõ Khaéc Tröôøng (phaùp danh Ñaïo Taâm hay Minh Taâm) in trong saùch "Caùc ñeàn chuøa, nhaø vaên hoùa ôû tænh Baéc Ninh" (Pagode, Temples, Maisons de Culte de Haø Ñoâng). Thaùng 5 naêm 1983, Vieän Khaûo coå Vieät Nam phoái hôïp vôùi Sôû Thoâng tin-Vaên hoùa Haø Sôn Bình, vôùi söï giuùp ñôõ cuûa khoa Quang tuyeán X Beänh vieän Baïch Mai (Haø Noäi), nghieân cöùu veà hai di haøi cuûa hai Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh vaø Vuõ Khaéc Tröôøng coâng boá trong saùch "Nhöõng phaùt hieän môùi veà khaûo coå hoïc naêm 1983", trang 235, coù vieát veà "kim thaân cuûa hai Thieàn sö Vuõ Khaéc Minh vaø Vuõ Khaéc Tröôøng"nhö sau: "Veà thi haøi hai nhaø sö ñöôïc baûo quaûn döôùi hình thöùc töôïng ôû Chuøa Ñaäu (Haø Sôn Bình). (...) - Pho töôïng thöù nhöùt, theo lôøi truyeàn laø thi haøi cuûa nhaø sö Vuõ Khaéc Minh. Pho töôïng naøy ngoài theo tö theá mình gaäp haún, ñaàu hôi cuoái veà phía tröôùc. Chieàu cao ngoài 57cm vaø naëng toaøn boä 7 kg. Neùt maët sinh ñoäng, hai tay ñaët tröôùc buïng, tay traùi phía ngoaøi, tay phaûi phía trong. Loøng baøn tay traùi ngöõa leân phía treân, loøng baøn tay phaûi höôùng veà phía buïng. Chaân xeáp baèng troøn theo tö theá ngoài thieàn (...). (...) Vôùi söï giuùp ñôõ taän tình cuûa baùc só Ñaëng Vaên AÁn, Chuû nhieäm khoa X quang Beänh vieän Baïch Mai vaø baùc só Nguyeãn Troïng Ñöùc, Ñaøo Ñình Luaän..., chuùng toâi (Nguyeãn Laân Cöôøng vaø Tròng Cao Töôûng) coù ñöôïc 7 phim X quang veà nhaø sö Vuõ Khaéc Minh. Taát caû xöông, ñaëc bieät taùm xöông coå tay vaø baûy xöông coå chaân khôùp vôùi nhau raát ñuùng vò trí giaûi phaãu. Caùc ñoát baøn tay vaø baøn chaân bình thöôøng, nguyeân veïn (...). Nhö vaäy, khung xöông khi ñöôïc ñaép thaønh töôïng laø nguyeân veïn chöù khoâng phaûi ñöôïc saép xeáp laïi sau khi nhaø sö ñaõ cheát ...".

- 143 -

Kim thaân Thieàn Sö Ñaïo Taâm (Vuõ Khaéc Tröôøng) ôû Chuøa Ñaäu.

- 144 -

Toå Rau hay Thieàn sö Ñaïo Chaân Vuõ Khaéc Minh ngoài thieàn khi vieân tòch, coù theå laø ñaõ ñaéc phaùp neân xaùc thaân khoâng bò hö hoaïi, "kim thaân" cuûa Toå vaãn coøn nguyeân veïn hôn 300 naêm sau khi cheát, quaû thöïc laø "kim thaân baát hoaïi "! - Pho töôïng thöù hai (theo lôøi truyeàn laø thi haøi cuûa nhaø sö Vuõ Khaéc Tröôøng). Töôïng ñöôïc queùt sôn traéng, moâi toâ son, loâng maøy vaø maét ñöôïc keû veõ. Chaân xeáp baèng troøn, nhöng ngoài thaúng vaø theo lôøi ñoàn ñaïi thì tröôùc kia, trong moät traän luït lôùn töôïng bò hoûng neân ñaõ ñöôïc ñaép laïi. Qua veát vôõ ôû ñaàu goái beân traùi, chuùng toâi thaáy loä roõ ñaàu xöông ôû ñuøi vaø ñaàu xöông chaèng. Ñoä caûn quang cuûa chaát ñaép ôû pho töôïng naøy khaù lôùn, neân chöa cho pheùp chuùng toâi nghieân cöùu thi haøi naøy baèng phöông phaùp X quang (...)

B. THIEÀN SÖ ÑAÏO TAÂM - MINH TAÂM (TOÅ RAU - VUÕ KHAÉC TRÖÔØNG)

Thieàn sö Ñaïo Taâm hieäu Minh Taâm cuõng ñöôïc toân goïi laø Toå Rau, teân tuïc laø Vuõ Khaéc Tröôøng, laø chaùu cuûa Thieàn sö Ñaïo Chaân (Vuõ Khaéc Minh), sanh ngaøy 15 thaùng 8 aâm lòch, chöa roõ naêm (sanh khoaûng naêm 1580-1590), queâ ôû xaõ Gia Phuùc, huyeän Thöôïng Phuùc, traán Sôn Nam (nay thuoäc tænh Haø Taây). Vuõ Khaéc Tröôøng vaø chuù laø Vuõ Khaéc Minh cuøng quy y vôùi Hoøa thöôïng Ñaïo Long. Hoøa thöôïng Ñaïo Long queâ ôû xaõ Thaïch Loãi, huyeän Ñoâng Sôn, phuû Thieäu Thieân (nay thuoäc tænh Thanh Hoùa), teân tuïc laø Leâ Thaùi Hoøa, thuoäc hoï haøng cuûa vua Leâ, ñöôïc phong chöùc Taêng luïc, töôùc Phuùc Kheâ haàu. Hoøa thöôïng Ñaïo Long ban phaùp danh cho Vuõ Khaéc Tröôøng laø Ñaïo Taâm. Thieàn sö Ñaïo Taâm cuøng chuù laø Thieàn sö Ñaïo Chaân cuøng truï trì chuøa Phaùp Vuõ (chuøa Ñaäu) ôû queâ nhaø. Naêm Bính Tyù (1636), cung taàn Ngoâ Thò Ngoïc Nguyeân cuûa chuùa Trònh Traùng cuùng döôøng tieàn cuûa ñeå truøng tu chuøa Phaùp Vuõ, cho döïng laïi nhaø thieâu höông vaø tieàn ñöôøng, cuøng tu boå nhöõng choã hö hoûng, khieám khuyeát. Coâng trình truøng tu thöïc hieän töø thaùng 10 naêm Bính Tyù ñeán thaùng 2 naêm Ñinh Söûu (1637) hoaøn thaønh. Leã khaùnh thaønh ñöôïc Hoøa thöôïng Ñaïo Long, Taêng luïc Ty Taêng thoáng khai leã.

- 145 -

Naêm Döông Hoøa thöù 5 (1639), tieán só Nguyeãn Thoï Xuaân bieân soaïn bia truøng tu chuøa Phaùp Vuõ keå laïi coâng trình tu söûa chuøa treân, thieàn sö Ñaïo Taâm vieát chöõ ñeå khaéc vaøo bia, nhö vaäy taám bia naøy laø buùt tích cuûa chính Thieàn sö Ñaïo Taâm. Sau ñoù, Thieàn sö Ñaïo Taâm ñöôïc vua cöû laøm Taêng luïc Ty Taêng thoáng, luùc ñoù Thieàn sö Ñaïo Taâm coøn coù hieäu laø Minh Taâm. Thieàn sö Ñaïo Taâm cuøng tu phaùp moân vôùi Thieàn sö Ñaïo Chaân, cuõng tòch coác (khoâng aên côm), chæ aên rau quaû vaø traùi caây neân ñöôïc daân thôøi ñoù toân goïi laø Toå Rau. Luùc saép vieân tòch, Thieàn sö Ñaïo Taâm cuõng vaøo thaát tuïng kinh, daën laø khi khoâng coøn nghe tieáng moõ nöõa laø sö ñaõ tòch, ngöôøi trong chuøa chôø ngaøy hoâm sau seõ vaøo thaát, neáu coù muøi höông thì laø sö ñaõ chöùng ñaéc, cöù ñeå nguyeân, neáu coù muøi hoâi thì ñem choân. Thieàn sö Ñaïo Taâm vaøo thaát tuïng kinh, khi vieân tòch coøn nguyeân trong tö theá thieàn, muøi höông thoaûng ra trong thaát, ñoà chuùng cuõng laøm khaùnh thôø kim thaân cuûa sö ôû phía tröôùc chuøa. Xaùc thaân cuûa moät ngöôøi tu thieàn ñaït ñaïo seõ khoâng bò huûy hoaïi hö thoái, maø cöùng chaéc beàn vöõng nhö kim cöông, neân trong kinh goïi laø “kim thaân”, kim thaân thì khoâng bò hö hoaïi nöõa. Kim thaân cuûa Thieàn sö Ñaïo Taâm vaø Ñaïo Chaân vaãn coøn toàn taïi trong nhieàu theá kyû, chöùng toû hai vò ñaõ ñaéc thaønh ñaïo quaû. Trong thôøi gian hai kim thaân naøy khoâ cöùng, ngöôøi daân ñòa phöông veà sau naøy khoâng coøn bieát ñoù laø hai xaùc cuûa hai vò Toå maø töôûng laø hai töôïng goã. Maõi ñeán naêm AÁt Maõo (coù theå laø naêm 1915), moät cön luït lôùn xaûy ra ôû löu vöïc soâng Hoàng, chuøa Phaùp Vuõ cuõng bò ngaäp luït, nöôùc ngaäp caû khaùnh thôø hai vò Thieàn sö Ñaïo Chaân vaø Ñaïo Taâm ôû tröôùc chuøa, lôùp da ôû ñaàu goái cuûa Toå Ñaïo Taâm bò vôõ ra (coù thuyeát noùi raèng chuoät

khoeùt vôõ lôùp da thòt ôû ñaàu goái), loøi xöông ôû trong ra, luùc ñoù ngöôøi daân ñòa phöông môùi bieát laø xaùc thaân thieät cuûa vò Toå chöù khoâng phaûi laø töôïng goã. Sau ñoù daân ñòa phöông toâ moät lôùp men leân caû kim thaân cuûa Toå Ñaïo Taâm maøu traéng ñeå baûo veä di haøi, vì vaäy nhìn caøng gioáng moät pho töôïng goã. Lôùp men naày chuïp hình X quang khoâng xuyeân qua ñöôïc.

- 146 -

Thieàn sö Ñaïo Taâm vaø Ñaïo Chaân vieân tòch trong luùc ngoài thieàn, xaùc thaân vaãn coøn nguyeân veïn sau hôn 300 naêm, chöùng minh thöïc teá cho lôøi daïy trong kinh Phaät: Ngöôøi tu haønh chöùng ñaït "kim thaân baát hoaïi". Ñoù laø taám göông cho ngöôøi tu hieän nay.

XIII . THIEÀN SÖ VIEÂN QUANG VÔÙI CHUØA HÖÔNG

1. THIEÀN SÖ VIEÂN QUANG:

Thieàn sö Vieân Quang truï trì chuøa Höông vaøo thôøi vua Leâ Hy Toâng (1676- 1705). Chuøa Höông hay chuøa Höông Tích ôû nuùi Höông Tích, xaõ Höông Sôn, huyeän Hoaøi An, traán Sôn Nam (nay thuoäc tænh Haø Taây) ñöôïc laäp töø thôøi nhaø Traàn (1225-1400). Vua Leâ Thaùnh Toâng (1460-1497) ñeán vieáng chuøa, thaáy chuøa coù phong caûnh ñeïp, ñoäng Höông Tích naèm treân daõy nuùi Hoàng Lónh laø ñeïp nhaát nöôùc Ñaïi Vieät, neân taëng cho chuøa danh hieäu "Nam Thieân ñeä nhöùt ñoäng " (Ñoäng ñeïp nhaát cuûa trôøi Nam). Ñeán thôøi Leâ Trung höng, chuøa laïi ñöôïc truøng tu. Chuøa Höông goàm coù chuøa Thieân Truø (hay chuøa Ngoaøi), chuøa Giaûi Oan vaø chuøa Höông Tích (hay chuøa Trong) ôû ngay ñoäng Höông Tích. Thôøi vua Leâ Hy Toâng, Thieàn sö Vieân Quang hoaèng hoùa ôû chuøa Höông, ñöôïc vua phong chöùc Taêng luïc, trong coi vieän Thöôïng laâm. Thieàn sö Vieân Quang höng coâng truøng tu chuøa, khieán cho caûnh chuøa caøng theâm trang nghieâm myõ leä, xaây thaùp ñaù. Coâng trình hoaøn thaønh vaøo naêm Chính Hoøa 7 (1686), ñöôïc söï hoä giuùp cuûa vöông phi Tròn Thò Ngoïc Long, Haùn Quaän coâng Thaân Coâng Ñaåu… Naêm Canh Daàn (1780), chuùa Tròn Saâm vieáng chuøa Höông coù thô vònh caûnh ñöôïc dòch taïm nhö sau: Trôøi Nam nuùi bieác döïng bình phong, Ñoäng taïc söôøn non thaät laï thöôøng. Daáu tích moáng vaøng thaàm in veát, Caønh caây laùt ngoïc tuyeát ngöng thaønh. Gioù ñöa tieáng saùo ngaøn thoâng reo,

- 147 -

Tuyeát phuû beân soâng ñieåm aùnh traêng.
Moät ñieåm aån taøng muoân theá giôùi,
Leân ñænh nuùi cao, thô ñöôïc hoïa.
(Phoûng theo Nguyeãn Vaên Nguyeân)
La Sôn phu töû Nguyeãn Thieáp (1723-1804) vieáng chuøa coù baøi thô "Du Höông Tích töï" (Vieáng chuøa Höông Tích). Höông Tích Traàn trieàu töï (Chuøa Höông laäp thôøi Traàn Hoàng Sôn ñeä nhöùt phong Ñænh cao nhaát Hoàng Lónh Di am khoâng baïch thaïch Am xöa khoâng ñaù traéng Coá chæ ñaûn thanh tuøng Neàn cuû phuû thoâng

xanh).

2 . CHUØA HÖÔNG

Chuøa Höông treân nuùi Höông Sôn, thuoäc xaõ Höông Sôn, huyeän Myõ Ñöùc, ôû phía Taây nam tænh Haø Taây, caùch Haø Noäi gaàn 60km. a) Ñöôøng veà Chuøa Höông: Töø Haø Noäi theo Quoác loä 6 (Haø Noäi-Hoøa Bình), qua khoûi khoûi thò xaõ Haø Ñoâng, ñeán caây soá 14, queïo traùi ñeå qua ñöôøng tænh 426, ñi 26km ñeán thò traán Vaân Ñình. Qua khoûi Vaân Ñình, xe chaïy theo bôø ñeâ soâng Ñaùy ñeå qua Teá Tieâu (9km), ñeán Teá Tieâu queïo traùi, theo ñöôøng ñaát ñoû, chaïy khoaûng 13km nöõa laø ñeán beán ñoø suoái Yeán. Neáu ñi xe ñoø thì ñi xe Haø Noäi-Beán Ñuïc: Xe cuõng chaïy qua Haø Ñoâng, Vaân Ñình, Beán Ñuïc, ñi boä khoaûng nöûa caây soá ñeán beán ñoø suoái Yeán. Töø beán ñoø suoái Yeán möôùn ñoø maùy hay thuyeàn cheøo ñeå vaøo chuøa Höông. Thuyeàn cheøo doïc theo suoái Yeán, doøng suoái xanh, nöôùc chaûy hieàn hoøa, trong veo. Döôùi ñaùy soâng laø lôùp coû daøi xanh töôi, hai beân bôø suoái Yeán laø caùc hoøn nuùi nhoû vôùi nhieàu hình daùng ñeïp. Thuyeàn laàn löôït qua caùc nôi sau: - Ñeàn Trình ôû chaân nuùi Nguõ Nhaïc. Ngaøy xöa ñeàn trình lôùn, tröôùc saân coù caùc töôïng voi ñaù, töôïng ngöôøi vaø coät ñeøn loàng baèng ñaù. Ñeàn bò chieán tranh taøn phaù (1947-1950), hieän chæ coøn laø moät caên nhaø ba gian.

- Nuùi Sö Vaõi, coù hình daùng hôi gioáng moät vò sö vaø moät ni coâ. - Chuøa Long Vaân ôû phía xa, treân daõy nuùi ôû beân traùi thuyeàn. - Caàu Hoäi laø caàu baéc ngang suoái Yeán, caàu cao hôn maët nöôùc khoaûng 3m, sôn maøu ñoû, noåi baät treân maët nöôùc xanh. - Maâm xoâi gaø laø nuùi coù hình daùng moät con gaø ñaët treân moät maâm xoâi. - Voi phuïc laø nuùi coù hình daùng con voi quyø phuïc veà höôùng chuøa Höông. Doïc hai beân bôø suoái Yeán laø 99 ngoïn nuùi xanh töôi vôùi nhieàu hình daùng ñeïp, caûnh thaät thanh tònh, neân thô. Thuyeàn ñi treân suoái Yeán gaàn moät giôø röôõi thì ñeán beán Troø. Khaùch haønh höông leân boä ñi hôn nöûa caây soá döôùi caùc haøng caây xanh töôi maùt laø ñeán chuøa Thieân Truø. b) Chuøa Thieân Truø (beáp trôøi) hay Chuøa Ngoaøi: Ngaøy xöa, chuøa Thieân Truø roäng lôùn, phaûi qua ba lôùp coång vaø ba saân roäng môùi ñeán chuøa. Phía ngoaøi cuøng laø coång tam quan hai taàng, hai taàng maùi cong, hai beân laø hai vaùch töôøng daøi, xaây chaéc chaén vaø myõ thuaät. Tröôùc chaùnh ñieän chuøa laø laàu chuoâng vaø laàu troáng. Chaùnh ñieän thôø raát nhieàu töôïng Phaät: Töôïng Phaät Di Ñaø baèng maây, ngoaøi phuû lôùp vaûi boài, sôn theáp raát ñeïp, töôïng vaø toøa sen cao hôn 4m. Hai beân laø töôïng Boà taùt Quan Theá AÂm vaø Ñaïi Theá Chí cao hôn 3m. Phía sau chaùnh ñieän laø ñieän Thaùnh maãu, gaùc taøng thô, nhaø Toå, nhaø chö Taêng, nhaø khaùch... Taát caû caùc coâng trình naøy ñeàu bò taøn phaù trong cuoäc khaùng chieán choáng Phaùp (1945-1954), chæ coøn laïi khu thaùp coå cuûa chö Toå ôû chuøa goàm nhieàu thaùp xöa, xaây ñôn giaûn nhöng mang neùt coå kính vaø myõ thuaät. Khu thaùp coå cuûa chö Toå chuøa Thieân Truø hieän nay coøn 7 thaùp lôùn, trong ñoù thaùp ôû giöõa lôùn nhaát laø “Vieân Coâng baûo thaùp”, töùc

laø baûo thaùp cuûa Thieàn sö Vieân Quang. Thieàn sö Vieân Quang ñöôïc vua saéc phong Hoøa thöôïng Ty Taêng luïc vaø ñöôïc toân xöng laø Vieân Giaùc Toân giaû. Theo moät taám bia ñaù ñöôïc khaéc naêm Chaùnh Hoøa thöù baûy (1686) ñôøi vua Leâ Hy Toâng coù cho bieát: Thieàn sö Vieân Quang coù trong coâng

- 149 -

trình truøng tu chuøa Thieân Truø vaø söûa sang ñoäng Höông Tích trôû thaønh danh lam thaéng caûnh cuûa Ñaïi Vieät. Bia cuõng cho bieát hai vöông phi cuûa chuùa Trònh Caên (1682-1709) laø hai chò em Mai Thò Cöï vaø Mai Thò Nhieân (sau ñöôïc chuùa cho ñoåi laïi hoï Ñaøo) ñaõ cuùng döôøng tieàn cuûa ñeå truøng tu chuøa Höông. Sau ñoù, chuùa Trònh Saâm (1767-1782) vaø caùc vöông phi ñeán vieáng chuøa Höông, chuùa cho khaéc chöõ: "Nam thieân ñeä nhöùt ñoäng " ôû ñoäng Höông Tích vaø khaéc chöõ: "Sôn thuûy höõu tình " ôû hang Baø. Chuùa vaø caùc vöông phi cuùng döôøng truøng tu chuøa Höông, toâ ñuùc töôïng Phaät, phaùp khí trong chuøa vaøo naêm Caûnh Höng thöù hai möôi taùm (1767). Coâng trình truøng tu naøy thöïc hieän ñeán ba naêm môùi xong. Caùc töôïng Phaät, Boà taùt, La haùn... ôû ñoäng Höông Tích vaøo thôøi xöa ñeàu ñöôïc ñuùc baèng ñoàng. Nhöng caùc töôïng vaø phaùp khí baèng ñoàng cuûa chuøa Höông bò Nguyeãn Höõu Chænh vaø quaân Taây Sôn tòch thu ñeå ñuùc tieàn vaøo khoaûng naêm 1786-1789 khi Taây Sôn ñaùnh chieám Baéc Haø. Sau khi vua Caûnh Thònh leân ngoâi (1793-1801), lònh treân ñöôïc baõi boû, caùc chuøa ñình, ñeàn mieáu daàn daàn cho ñuùc töôïng Phaät vaø phaùp khí trôû laïi. Trong naêm Caûnh Thònh ñaàu tieân (1793), Nhöït Quang haàu ñaõ cuùng döôøng chuøa Höông ñaïi hoàng chung, Phaät töû ñoùng goùp tieàn cuûa vaø coâng ñöùc ñeå truøng tu chuøa vaø cho taïc laïi töôïng Boà taùt Quan Theá AÂm, caùc töôïng Phaät vaø hoä phaùp baèng ñaù hoaëc laøm baèng vaûi boài leân khung maây, sôn pheát toâ ñieåm myõ thuaät. Baøi minh khaéc treân ñaïi hoàng chung naøy cho bieát: Ngaøy xöa ôû chuøa Höông coù troáng ñoàng. Thieàn sö Haûi Vieân ôû chuøa Taøo Kheâ thuoäc laøng Yeán Vó, teân tuïc laø Phaïm Traàn Doaõn, coù coâng trong vieäc truøng tu chuøa vaø ñuùc ñaïi hoàng chung naøy. c) Ñoäng Höông Tích (Chuøa Trong): Sau khi leã baùi ôû chuøa Thieân Truø xong, khaùch haønh höông nghæ ngôi döôõng söùc vaø aên uoáng cho no ñeå chuaån bò leo nuùi Höông Sôn ñeán ñoäng Höông Tích hay chuøa Trong. Nuùi Höông Sôn phong caûnh raát ñeïp, ñöôøng leân ñoäng Höông Tích ít coù doác cao, caùc böïc ñaù loùt theo ñöôøng leân nuùi ñöôïc loùt thaáp vaø caån thaän neân deã ñi, moïi ngöôøi ñeàu coù theå leân ñeán Höông Tích khoâng khoù khaên gì. Töø chuøa Ngoaøi leân ñeán chuøa Trong chæ maát khoaûng hôn moät tieáng ñoàng hoà leo nuùi.

- 150 -

Töø chuøa Ngoaøi leo nuùi khoaûng 15 phuùt, coù moät ngaõ reõ ñeå vaøo ñoäng Tieân vaø chuøa Tieân. Ngay cöûa ñoäng Tieân, treân vaùch ñaù coù baøi thô chöõ Noâm ñöôïc khaéc töø thôøi Leâ trung höng. Trong ñoäng, caùc thaïch nhuõ buoâng ruõ xuoáng thaønh nhieàu taûng ñaù coù hình daùng kyø laï vaø thuù vò. Trong soá caùc thaïch nhuõ ñoù, goõ vaøo, moät soá ñaù coù tieáng keâu nhö chuoâng khaùnh.

Chuøa Tieân môùi ñöôïc Hoäi “Tieân Sôn Taäp Phuùc Hoäi” xaây döïng laïi vaøo ñaàu theá kyû 20 (naêm 1903). Töø chuøa Tieân trôû ra ñöôøng chaùnh ñeå tieáp tuïc leân ñoäng Höông Tích, ñi leân moät quaõng, coù doác khaù cao laø ñeán chuøa Giaûi Oan, treân cöûa coù ñeà chöõ Nho “Giaûi Oan kheâ töï “ (chuøa Suoái Giaûi Oan). ÔÛ chuøa naøy coù moät ao nöôùc trong vaét, ñöôïc goïi laø “Thieân nhieân thanh Trì “ (Ao trong thieân nhieân). Tröôùc chuøa Giaûi Oan coù suoái Long Tuyeàn, doøng suoái do chín nguoàn ñoå veà, nhö chín con roàng ñoå nöôùc veà con suoái naøy. Töông truyeàn raèng: Ngaøy xöa, Coâng chuùa Ba (Coâng chuùa Dieäu Thieän) taém ôû suoái naøy ñeå taåy saïch buïi traàn, sau naày tu haønh ñaéc quaû thaønh Boà taùt Quaùn Theá AÂm ôû ñoäng Höông Tích, ñöôïc goïi laø “Phaät Baø chuøa Höông “(1). Vì vaäy, suoái Long Tuyeàn hay suoái Chín nguoàn coøn ñöôïc goïi laø suoái Giaûi Oan. Töø söï tích naøy, khaùch haønh höông tin raèng: Nöôùc maét cuûa doøng suoái Giaûi Oan coù theå röûa saïch ñöôïc taát caû nhöõng nghieäp chöôùng oan nghieäp tieàn khieân ñeå lo saùm hoái tu haønh chaân chaùnh chí thaønh haàu ñöôïc giaûi thoaùt khoûi kieáp ngöôøi khoán khoå, ñaày phieàn naõo vaø voâ thöôøng naøy. Gaàn chuøa Giaûi Oan coù ñoäng Tuyeát Quynh (Tuyeát Xinh) vaø am Phaät Tích. Goïi laø am Phaät Tích vì ôû ñaây coù moät taûng ñaù, treân ñoù coù daáu chaân nhoû, töông truyeàn ñoù laø daáu chaân cuûa Boà taùt Quaùn Theá AÂm (Coâng chuùa Ba) ngaøy xöa. Töø chuøa Giaûi Oan ñi leân moät quaõng nöõa laø ñeán cöûa Voõng vaø ñeàn Traán Song. Goïi laø cöûa Voõng vì ngaøy xöa ôû ñaây coù nhieàu daây röøng ñan chaèng chòt nhö chieác voõng. Ñeàn Traán Song thôø Baø chuùa Thöôïng Ngaøn (Baø chuùa Röøng). Caûnh cöûa Voõng neân thô ñöôïc thi só Chu Maïnh Trinh taû qua hai caâu thô: Baàu trôøi baùt ngaùt xa troâng, Voõng trôøi ruõ xuoáng maáy voøng thöôùt tha.

- 151 -

Töø cöûa Voõng tieáp tuïc leo nuùi khoaûng hôn möôi, möôøi laêm phuùt nöõa laø ñeán ñoäng Höông Tích. Töø chuøa Thieân Truø leân ñeán ñoäng Höông Tích, khaùch haønh höông ñi giöõa nhöõng caây coái xanh töôi, nhöõng caây boâng söù giaø, nhöõng röøng mô xinh ñeïp. Nhöõng hoa söù, hoa mô traéng, ñoû treân caønh hay rôi ruïng treân maët ñaát nhö traûi hoa gaám treân loái ñi. Cöûa vaøo ñoäng Höông Tích laø moät coång ñaù coå kính ñöôïc xaây döïng laïi vaøo naêm Giaùp Daàn (1914), hai beân coång coù caëp caâu ñoái: - Nhöùt loä Höông Sôn thuøy vaïn theá - Tam quan coå ñoäng vónh thieân xuaân. Taïm dòch: - Moät loä Höông Sôn daøi muoân theá, - Tam quan ñoäng coå löu ngaøn naêm. Qua khoûi coång laø moät hang nuùi raát ñeïp, moät caûnh ñeïp khoâng theå taû laïi ñöôïc baèng vaên töï, ngoân ngöõ. Chæ nhöõng khaùch haønh höông ñeán taän nôi môùi caûm nhaän ñöôïc caûnh ñeïp neân thô, huøng vó cuûa ñoäng Höông Tích. Töø coång ñi xuoáng moät traêm hai möôi böïc ñaù ñöôïc xaây vöõng chaéc thaønh caùc böïc theàm laø vaøo ñoäng Höông Tích. Ñöùng ôû giöõa caùc böïc theàm naøy laø giöõa hang nuùi: phía treân cao laø voøm trôøi xanh xung quanh laø vaùch nuùi huøng vó vôùi nhöõng caây coå thuï caønh laù xanh töôi, nhìn xuoáng phía döôùi thaáp laø cöûa ñoäng nhoû môø aûo, khung caûnh thaät thanh tònh. Nhöõng phieàn naõo, nhöõng voïng töôûng ôû traàn theá nhö laéng ñoïng khi ñöùng giöõa ñoäng Höông Tích xinh ñeïp, neân thô huyeàn aûo naøy. Vaøo nhöõng

ñeâm traêng saùng, caûnh ñoäng Höông Tích coøn ñeïp bieát bao. Cöûa ñoäng Höông Tích goàm caùc nhuõ ñaù xinh ñeïp vôùi nhieàu hình daùng laï. Ñoäng Höông Tích naèm treân ñænh nuùi cao thöù nhì cuûa daõy nuùi Höông Sôn. Ñænh nuùi cao nhöùt laø nuùi Baø Loà, treân ñoù xöa cuõng coù ngoâi chuøa coå nhöng ñaõ bò ñoå naùt töø laâu. Ngay cöûa ñoäng Höông Tích, phía treân vaùch nuùi coù haøng chöõ Nho "Nam thieân ñeä nhöùt ñoäng" (Ñoäng thöù nhöùt cuûa trôøi Nam), haøng chöõ ñoù laø do chuùa Trònh Saâm vieát ñeå khaéc vaøo ñaù thaùng ba naêm Canh Daàn (1770), vì ôû caïnh ñoù coù khaéc "Ñaïi Nguyeân soaùi, Toång Quoác chính, Thöôïng sö Tònh Vöông ñaët buùt".

- 152 -

Chuùa Trònh Saâm coù baøi thô "Vieáng Ñoäng Höông Tích" nhö sau: Trôøi vöøa heù saùng, böôùc leân thuyeàn, Khoan maùi cheøo lan, gheù beán tieân. Phong nguyeät thôø ô baàu ngoïc ñuùc, Giang sôn bôõ ngôõ böùc tranh in. Kia kìa qui phöôïng ngoùng kinh boái, Hoï noï laân long laéng giaùo thieàn. Caûnh laï thuù maøu khoâng keå xieát, Thanh kyø ñeä nhöùt choán Nam Thieân. Theo lôøi truyeàn: Ñoäng Höông Tích laø mieäng con roàng, ñuoâi roàng ôû taän AÙi naøng, hang Nöôùc. ÔÛ giöõa coảng vaø cöûa vaøo ñoäng coù hoøn thaïch nhuõ goïi laø "Ñuïn Gaïo ". Ngaøy xöa, tröôùc Ñuïn Gaïo coù hai caây caàu goã coù maùi lôïp theo kieåu "Thöôïng gia haï kieàu " (treân laø nhaø, döôùi laø caàu) goïi laø caàu Sen, ñeå tieän cho vieäc leã baùi cuûa caùc nhaø sö ôû chuøa vaø khaùch haønh höông, cuõng nhö laøm nôi nghæ ngôi cuûa khaùch. Laâu naêm caàu hö, naêm 1872, Thieàn sö Thoâng Laâm phoå khuyeán tieàn cuûa vaø coâng söùc cuûa thieän nam tín nöõ boản ñaïo, tu söûa laïi nhöõng choã hö muïc. Hai chieác caàu laïi xinh ñeïp vaø tieän lôïi cho khaùch haønh höông. Ñeán khoaûng naêm 1938-1939, caàu Sen laïi hö muïc vì möa gioù vaø thôøi gian, nhôø coù phöông tieän vaø vaät chaát tieân tieán, nhaø chuøa ñaõ cho laáp loã hoõm baèng gaïch ñaù vaø xi maêng, boû haún caàu goã, ñoàng thôøi xaây laïi caùc böïc theàm töø coảng vaøo cöûa ñoäng xuoáng ñeán cöûa hang vôùi 120 böïc theàm. Caùc böïc theàm môùi naày ñöôïc xaây baèng ñaù xanh vaø xi maêng neân chaéc chaén vaø beàn bæ, tieän lôïi cho ñi laïi, nhöng laïi maát bôùt moät phaàn veû ñeïp cuûa thieân nhieân nôi ñoäng Höông Tích. Beân trong ñoäng Höông Tích laø moät hang khaù roäng vaø saâu nhöng thieáu aùnh saùng neân toái om. Ngay gaàn cöûa hang laø ñieän thôø Phaät. Ñieän thôø vaø töôïng Phaät cuøng caùc phaùp khí baèng ñoàng ngaøy xöa ôû chuøa ñaõ bò quaân Taây Sôn tòch thu ñeå ñuùc tieàn. Trong ñoù coù töôïng Boà taùt Quaùn Theá AÂm (Phaät Baø chuøa Höông) baèng ñoàng, ñöôïc ñuùc vaøo naêm Caûnh Höng 28 (1767) thôøi chuùa Trònh Saâm.

- 153 -

Ngaøy nay, ñieän thôø Phaät ôû ñoäng Höông Tích raát ñôn sô, lung linh döôùi aùnh saùng cuûa ngoïn ñeøn daàu, chæ thaáy caùc töôïng thôø nhö sau: Phía treân cuøng laø caùc töôïng Phaät, taàng thöù nhì laø töôïng Phaät Chuaån Ñeà baèng goã sôn maøu caùnh kieán (vaøng öûng hoàng). Taàng thöù ba phía ngoaøi cuøng laø töôïng Boà taùt Quaùn Theá AÂm, töôïng Coâng chuùa Ba vaø töôïng Ngoïc nöõ. - Töôïng

Coâng chuùa Ba hay Coâng chuùa Dieäu Thieän raát ñeïp vaø myõ thuaät. Töôïng Coâng chuùa ñöùng, ñaàu ñoäi maõo vaøng, maët traùi soan, mang veû ñeïp ñoan trang, thuøy mî. AÙo daøi tay roäng kieåu xöa thöôùt tha quí phaùi maøu traéng hoàng, phuû aùo daøi maøu hoàng phía trong. - Töôïng Phaät Baø chuøa Höông hay töôïng Boà taùt Quaùn Theá AÂm ngöï treân ngai, göông maët ñeïp phuùc haäu, aùo daøi xöa tay roäng, maøu caùnh kieán. - Töôïng Ngoïc nöõ ñöùng daâng ñaøo tieân baèng caây sôn maøu caùnh kieán, nhoû vaø thaáp hôn töôïng Coâng chuùa Ba. Beân trong ñoäng coù nhieàu nhuõ ñaù, coù nhuõ ñaù töø treân ruõ xuoáng, coù nhuõ ñaù töø döôùi nhoâ leân vôùi nhieàu hình daùng khaùc nhau: nuùi Coâ, nuùi Caäu, Vuù Meï, Caây Vaøng, Caây Baïc ... Ngaøy xöa khaùch haønh höông tin töôûng raèng: vaøo chuøa Höông Tích, ñeán caùc nuùi naøy caàu nguyeän laø ñöôïc. - Muoán coù con trai thì ñeán "nuùi Caäu" (nhuõ ñaù hình gioáng beù trai) ñi nhieãu quanh nuùi Caäu xong, ñeán duøng tay vuoát vaøo "Caäu"vaø nguyeän raèng "Môøi Caäu". - Muoán caàu coù con gaùi thì ñeán "nuùi Coâ" (nhuõ ñaù hình gioáng beù gaùi) beân caïnh nuùi Caäu, cuõng ñi nhieãu quanh, roài duøng tay vuoát vaøo Coâ vaø nguyeän "Môøi Coâ". - Muoán coù taøi loäc thì ñeán "Caây Vaøng"vaø "Caây Baïc". Caây Vaøng coù hình daùng moät caây ñöùng, treân ñoù coù nhöõng maõnh ñaù troøn troøn nhö ñoàng xu, oùng aùnh maøu vaøng. Caây Baïc cuõng coù hình daùng gioáng nhö theá nhöng maõnh ñaù troøn nhoû oùng aùnh maøu baïc. Cuõng ñi nhieãu quanh ôû "Caây Vaøng" hoaëc "Caây Baïc" roài laáy tay caàm vaøo caùc ñoàng tieàn vaøng hay baïc ñoù laø nguyeän Phaät Baø cho taøi loäc. - Muoán ñöôïc aám no, ñi nhieãu quanh "Ñuïn Gaïo", ñeán vuoát nheï vaøo ñuïn gaïo vaø caàu nguyeän Phaät Baø cho ñöôïc aám no haïnh phuùc...

- 154 -

Taát caû caûnh ñeïp cuûa chuøa Höông ñöôïc thi só Chu Maïnh Trinh thu goïn trong baøi thô: "Höông Sôn Phong Caûnh " (Caûnh Chuøa Höông) nhö sau:

Baàu trôøi caûnh Buït,
Thuù Höông Sôn ao öôùc baáy laâu nay.
Kìa non non, nöôùc nöôùc, maây maây,
"Ñeä nhöùt ñoäng " hoûi raèng ñaâu coù phaûi?
Thoû theû röøng mai chim cuùng traùi,
Löõng lôø khe Yeán caù nghe kinh.
Thoaûng beân tai moät tieáng chaøy kình,
Khaùch tang haûi giaät mình tænh moäng,
Naøy suoái Giaûi Oan, naøy chuøa Cöûa Voõng,
Naøy am Phaät Tích, naøy ñoäng Tuyeát Quynh,
Nhaùc troâng leân ai kheùo veõ hình,
Ñaù nguõ saéc long lanh nhö gaám deät.
Thaêm thaúm moät hang loàng boùng nguyeät,
Gaäp gheành maáy loái uoán thang maây,

Chöøng giang sôn coøn ñôïi ai ñaây,
Hay taïo hoùa kheùo ra tay xeáp ñaët.
Laàn traøng haït nieäm “Nam moâ Phaät”,
Cöûa töø bi coâng ñöùc bieát bao.
Caøng troâng phong caûnh caøng yeâu…”
Thi só Xuaân Dieäu, moät nhaø thô noåi danh hieän ñaïi ca ngôïi caûnh ñeïp chuøa Höông qua baøi thô “Thaêm caûnh Höông Sôn” nhö sau:
Muoân laàn caûm taï meï giang sôn,
Ñaët nuùi Lam treân ñaát nöôùc Roøn.
Taïc ñaù muoân hình trong cöûa ñoäng,
Cho ta kieàu dieãm ñeán Höông Sôn.
Trong laøn nöôùc nheï moïc rong xanh,
Nhö gaám mô hoà döôùi thuûy tinh.
Cheøo khoûe, cheøo leân, cheøo laïi khoûe,

Thuyeàn ñi treân vaïn saéc maøu xanh.
Nuùi con Voi phuïc, nuùi Maâm Xoâi,
Nuùi ôû xa xa, nuùi caïnh ngöôøi.
Töøng daëm du döông non doái nöôùc,
Caõm nhö daøn nhaïc haùt khoâng thoâi.
Nöôùc daãn ta ñi vôùi saéc trôøi,
Ñeán bôø vöøa ñoã chieác thuyeàn thoi.
Coû caây yeân tónh vaø trong saïch,
Ñaõ ñôïi ngaøn naêm baïn vôùi ngöôøi.
Ñöôøng ñi uoán eùo nhòp quanh co,
Hoa naéng qua caønh ñieåm nhaët thöa,
Baäc ñaù reâu in chen coû bieác,
Haøng caây ñaïi coå toûa höông chuøa.
Nuùi baét ñaàu rau maáy vaïn nieân,
Maø maøu bieác thaúm ñeïp thieân nhieân,
Thieân Truø moät khoaûng eâm phôi phôùi,
Nuùi ngaém nhau xanh moät saéc lieàn.
Reõ nuùi ta ñi vaøo cöûa ñoäng,
Ngoaûnh sau nhìn laïi daùng chuøa Tieân,
Qua suoái Giaûi Oan, am Phaät Tích,
Chaân ta quen thuoäc vôùi ñöôøng laâu.
Duy maõi chöa quen vôùi tuyeát mai,
Hoa mai nhö tuyeát nheï nhö hôi,
Röøng mô Höông Tích ba laàn gaëp,

Töø tuoåi thanh nieân ñeán giöõa ñôøi.

d) Traåy hoäi Chuøa Höông

Vaøo muøa Xuaân, töø thaùng Gieâng ñeán thaùng Ba aâm lòch, daân chuùng mieàn Baéc, cuøng moät soá Phaät töû mieàn Trung vaø mieàn Nam ruû nhau ñi "traåy hoäi chuøa Höông" raát ñoâng.

Ngaøy hoäi chuøa Höông chaùnh thöùc laø ngaøy vía Boà taùt Quaùn Theá

AÂm, töùc ngaøy 19 thaùng Hai aâm lòch haèng naêm. Nhöng khaùch haønh höông

"traåy hoäi chuøa Höông" ñi töø ngaøy 18 thaùng Hai vì chieàu 18 thaùng Hai baét ñaàu "cuùng Tieân", tröa hoâm sau môùi laø ngaøy leã chaùnh thöùc. Ngaøy hoäi cuûa caùc chuøa khaùc nhö "Hoäi chuøa Daâu", "Hoäi chuøa Thaày", "Hoäi chuøa Laùng", "Hoäi chuøa Lim"..., nhöng rieâng ôû chuøa Höông laïi ñöôïc goïi laø "traåy hoäi chuøa Höông". Hai chöõ "Traåy Hoäi" ñöôïc dieãn taû caûnh ñoâng ñaûo cuûa khaùch haønh höông döï hoäi. Ngoaøi ra ngöôøi "traåy hoäi" coøn coù nieàm tin laø khi "traåy hoäi chuøa Höông" seõ nhôø aân ñöùc vaø söï hoä trì cuûa Boà taùt Quaùn Theá AÂm ôû chuøa Höông hay Phaät Baø chuøa Höông maø taåy saïch ñöôïc nhöõng oan khieân nghieäp chöôùng töø xöa, taåy saïch ñöôïc toäi loãi nôi traàn theá, ñeå lo thaønh taâm saùm hoái, söûa chöûa tu haønh haàu thoaùt khoûi caûnh khoå naõo cuûa cuoäc ñôøi. Töø Haø Noäi, xe chaïy qua thò xaõ Haø Ñoâng naùo nhieät, thò traán Vaân Ñình truø phuù, vöôït qua caàu baéc ngang soâng Ñaùy, ñeán Teá Tieâu, queïo traùi, theo ñöôøng ñaát ñoû chaïy giöõa caùnh ñoàng ruoäng luùa hoaëc vöôøn vaûi xanh töôi, ñeán Beán Ñuïc, beán ñoø suoái Yeán (caùch Haø Noäi khoaûng 60km), ñaây laø cöûa ngoõ ñeå vaøo chuøa Höông. Taïi beán ñoø suoái Yeán, khaùch haønh höông möôùn ñoø cheøo hay ñoø maùy ñeå vaøo chuøa Höông. Töø beán ñoø suoái Yeán, ñoø cheøo hôn moät tieáng ñoàng hoà laø ñeán chuøa Höông, nhöng khaùch haønh höông seõ khoâng thaáy laâu vì nhöõng caûnh nuùi non, nöôùc bieác xanh töôi laøm khaùch queân caû thôøi gian vaø khoâng gian. Suoái Yeán hay suoái Yeán Vó nöôùc xanh trong, du khaùch nhìn thaáy rong reâu xanh töôi taän döôùi saâu. Hai beân bôø laø moät chuoãi nhöõng hoøn nuùi xanh xinh ñeïp noái lieàn vôùi nhöõng caùnh ñoàng luùa phì nhieâu maøu môõ. Nhöõng hoøn nuùi ñaù voâi vôùi caây coû xanh töôi noái tieáp nhau keát thaønh moät xaâu chuoãi ngoïc bích vó ñaïi ñeïp ñeõ cuûa thieân nhieân. Chieác thuyeàn nhoû beù nheï nhaøng löôùt treân laøn suoái neân thô, ñöa khaùch haønh höông vieáng qua nhöõng caûnh ñeïp thô moäng. Ñaàu tieân, thuyeàn gheù vaøo ñeàn Trình ôû beân maët doøng suoái. Goïi laø ñeàn Trình vì theo tuïc leä xöa, muoán vaøo chuøa Höông khaùch phaûi gheù vaøo ñeàn naøy ñeå xin pheùp Sôn thaàn ôû vuøng naày. Ñeàn Trình ñöôïc döïng döôùi chaân nuùi Nguõ Nhaïc, vôùi hai taàng maùi cao, chaïm roàng myõ thuaät, tröôùc saân ñieän coù töôïng voi, quaân lính ñöùng haàu, caùc coät loàng ñeøn baèng ñaù.

Tieáp ñeán, khaùch ñi ngang hang Baø hay hang Luoàn coøn ñöôïc goïi laø hang "Sôn thuûy höõu tình". Goïi laø hang Luoàn laø vì moät hoøn nuùi chaén ngang maët nöôùc,

coù moät loã hoång roäng nhöng khoâng cao laém, coù theå cho thuyeàn “luoàn” qua cöûa hang ñeå theo doøng suoái khaùc daãn ñeán laøng Hoäi Xaù. Goïi laø hang “Sôn thuûy höõu tình” laø vì ngaøy xöa chuùa Trònh Saâm (1767-1787) vieáng chuøa Höông, ñi ngang qua ñaây coù khaéc haøng chöõ Nho “Sôn thuûy höõu tình” treân cöûa hang. Thuyeàn tieáp tuïc qua nuùi “Sö Vaõi”, roài ñi ngang chuøa Long Vaân, maùi chuøa aån hieän môø môø giöõa röøng laù xanh treân nuùi phía traùi xa xa. Thuyeàn laïi gaëp moät chieác caàu baéc ngang doøng suoái, vôùi boán coät goã troøn thaúng vaø cao gioáng nhö moät chieác coảng xinh xaén, ñoù laø caàu Hoäi. Thuyeàn löôùt nheï phía döôùi caàu, nöõ só Haèng Phöông taû caûnh ñeïp caàu Hoäi nhö sau: Maây luoàn ñaùy nöôùc qua caàu, Thuyeàn ñi töôûng nuùi quay ñaàu troâng theo. Thuyeàn tieáp tuïc löôùt qua nuùi Maâm Xoâi Gaø, nuùi Voi Phuïc… Nhaø thô noåi danh thôøi tieàn chieán Nguyeãn Nhöôïc Phaùp taû caûnh ñeïp treân ñöôøng vaøo chuøa Höông nhö sau: Reùo raéc suoái ñua quanh, Ven bôø ngoïn nuùi xanh, Nhòp caàu xa nho nhoû, Caûnh ñeïp gaàn nhö tranh. Sau nuùi Oaûn, Gaø Xoâi, Bao nhieâu laø khæ ngoài, Tôùi nuùi con Voi Phuïc, Coù ñuû caû ñaàu ñuoâi. …… Cuoái cuøng, thuyeàn gheù “Beán Troø “, beán ñeå leân chuøa Thieân Truø, ñòa ñaàu cuûa chuøa Höông. Khaùch haønh höông ñi boä hôn nöûa caây soá döôùi caùc haøng caây xanh töôi gioù maùt. Vaøo muøa Xuaân, nhöõng caây gaïo nôû ñaày hoa ñoû, nhöõng caây mô vôùi hoa traéng ñeïp thôm ngaùt, daãn khaùch ñeán chuøa Thieân Truø. Chuøa Thieân Truø (coù nghóa laø Beáp cuûa trôøi) coøn ñöôïc goïi laø chuøa Ngoaøi. Ngaøy xöa, chuøa roäng lôùn, xaây döïng theo kieåu cung ñieän, khaùch

haønh höông phaûi qua ba lôùp coảng vaø ba saân roäng vôùi nhieàu böïc theàm môùi ñeán chuøa. Coảng tam quan tröôùc chuøa cao hai taàng vôùi nhöõng maùi cong, hai beân laø vaùch töôøng daøi coù caùc coät vuoâng cao, xaây vöõng chaéc vaø myõ thuaät. Tröôùc chaùnh ñieän laø laàu chuoâng vaø laàu troáng, phía sau chaùnh ñieän laø nhaø Toå, ñieän Thaùnh maãu, gaùc taøng thô, nhaø khaùch, phoøng chö Taêng… chieán tranh ñaõ taøn phaù, hieän nay nhaân daân, Phaät töû vaø chaùnh quyeàn ñang hôïp nhau xaây döïng laïi chuøa Thieân Truø. Beân hoâng chuøa laø khu thaùp coå cuûa chö Toå ñaõ Hoaøng hoùa ôû chuøa Höông, hieän nay coøn baûy ngoâi thaùp, thaùp lôùn nhöùt laø thaùp cuûa Thieàn sö Vieân Quang, vò truï trì coù coâng truøng tu vaø kieán thieát chuøa Höông thaønh danh lam thaéng caûnh böïc nhöùt cuûa nöôùc Ñaïi Vieät. Coâng trình truøng tu naøy ñöôïc keå laïi trong bia ñaù khaéc vaøo naêm Chaùnh Hoøa thöù baûy (naêm1686), ñôøi vua Leâ Hy Toâng vaø chuùa Trònh Caên. Hai vöông phi cuûa Chuùa laø Mai Thò Cöï vaø Mai Thò Nhieân (sau ñöôïc chuùa cho ñoåi laïi hoï Ñaøo) ñaõ cuùng döôøng tieàn cuûa ñeå truøng tu chuøa. Sau khi leã baùi ôû chuøa Thieân Truø xong, khaùch haønh höông aên uoáng vaø nghæ ngôi döôõng söùc ñeå chuaån bò vaøo chuøa Trong, töùc ñoäng Höông Tích, gaàn ñænh nuùi Höông Sôn. Ñöôøng leân ñoäng Höông Tích ít coù doác cao, loái ñi ñöôïc loùt ñaù xanh baèng phaúng deã ñi, phong caûnh laïi xinh ñeïp neân moïi ngöôøi ñeàu coù theå leân vieáng ñoäng vôùi hôn moät giôø leo nuùi. Töø chuøa Ngoaøi leo nuùi ñoä 15 phuùt, coù ngaõ reõ vaøo ñoäng Tieân vaø chuøa Tieân. Töø chuøa Tieân trôû ra, tieáp

tuïc ñöôøng leân nuùi, ñi qua moät quaõng ñöôøng vôùi vaøi doác khaù cao laø ñeán chuøa Giaûi Oan, treân cöûa coù ñeà haøng chöõ Nho "Giaûi Oan kheâ töï"(chuøa suoái Giaûi Oan). Chuøa coù ao "Thieân nhieân thanh trì" (Ao trong thieân nhieân). Tröôùc chuøa Giaûi Oan coù suoái Long Tuyeàn do chín nguoàn suoái ñoå veà, nhö chín con roàng ñoå nuôùc vaøo suoái naøy. Theo truyeàn thuyeát: Ngaøy xöa Coâng chuùa Ba (hay Coâng chuùa Dieäu Thieän) con cuûa Sôû Trang vöông ñeán nuùi Höông Sôn, ñaàu tieân gheù taém ôû suoái naøy ñeå "röûa saïch buïi traàn tuïc", khi vaøo ñoäng Höông Tích tu haønh ñaéc ñaïo thaønh Boà taùt Quaùn Theá AÂm, thöôøng ñöôïc goïi laø "Phaät Baø chuøa Höông". Vì vaäy suoái Long Tuyeàn coøn ñöôïc goïi laø suoái Giaûi Oan. Do söï tích naøy, khaùch haønh höông tin raèng duøng nöôùc suoái Giaûi Oan seõ röûa saïch ñöôïc nhöõng nghieäp chöôùng tieàn khieân ñeå lo tu haønh thoaùt khoûi caûnh phieàn naõo, ñau khoå cuûa cuoäc ñôøi voâ thöôøng naøy.

- 159 -

Gaàn chuøa Giaûi Oan coù ñoäng Tuyeát Quynh (Tuyeát Xinh) vaø am Phaät Tích. Am naøy coù taûng ñaù treân coù daáu chaân nhoû, töông truyeàn laø daáu chaân cuûa Phaät Baø chuøa Höông. Töø chuøa Giaûi Oan ñi leân moät quaûng nöõa laø ñeán cöûa Voõng vaø ñeàn Traán Song, caûnh ñeïp nôi ñaây ñöôïc thi só Chu Maïnh Trinh taû nhö sau: Baàu trôøi baùt ngaùt xa troâng, Voõng trôøi ruõ xuoáng maáy voøng thöôùt tha, Qua cöûa Voõng ñi leân nuùi ñoä möôøi laêm phuùt nöõa laø ñeán ñoäng Höông Tích, töùc chuøa Trong. ÔÛ cöûa ñoäng coù coảng gaïch xaây vaøo naêm Giaùp Daàn (1914), hai beân coảng coù caëp caâu ñoái vôùi chöõ "Höông Sôn ñoäng coå ": Moät loä "Höông Sôn" daøi muoân theá, Tam quan "Ñoäng Coå" löu ngaøn naêm. Vaøo khoûi coảng, moät khung caûnh thieân nhieân cuûa ñoäng nuùi heát söùc xinh ñeïp, caûnh ñeïp khoâng theå taû baèng vaên töï, maùy quay phim cuõng khoâng theå cho thaáy heát caûnh ñeïp cuûa ñoäng Höông Tích, chæ nhöõng khaùch haønh höông ñeán taän nôi, thaáy taän maét, hít thôû khoâng khí thanh tònh, höông thôm khí maùt cuûa thieân nhieân taïi ñaây môùi thaáy vaø caûm nhaän ñöôïc caûnh ñeïp xinh töôi, lung linh, môø aûo, thô moäng nhöng huøng vó cuûa ñoäng Höông Tích, quaû ñuùng nhö lôøi cuûa chuùa Tròng Saâm ñaõ ghi treân vaùch nuùi "Nam thieân ñeä nhöùt ñoäng " (ñoäng haïng nhöùt cuûa coõi trôøi Vieät Nam). Töø coảng ñi xuoáng 120 böïc theàm xaây baèng gaïch laø ñeán cöûa ñoäng. Ñöùng giöõa caàu thang xuoáng ñoäng, nhìn xung quanh, boán beân laø vaùch nuùi döïng ñöùng vôùi nhieàu caây coå thuï cao lôùn, thaúng ñöùng, taøng laù xanh töôi, phía treân laø trôøi cao xanh thaúm vôùi nhöõng vaàng maây traéng löôùt chaàm chaäm trong khoaûng khoâng gian cao roäng. Ñoäng Höông Tích huøng vó nhöng xinh ñeïp. Thô moäng vaø thanh tònh. Caûnh ñeïp röøng nuùi Höông Tích vôùi laøn khoâng khí trong maùt, söông môø maùt laïnh, laøm tan heát nhöõng meät moûi, nhöõng phieàn naõo cuûa kieáp ngöôøi. Nhöõng voïng töôûng, tham voïng, haän thuø, oùan gheùt cuûa theá gian nhö tan bieán nôi ñaây, chæ coøn söï thanh thaûn nheï nhaøng tröôùc caûnh xinh ñeïp, huyeàn aûo cuûa ñoäng Höông Tích. Vaøo ñeâm traêng saùng, ñoäng Höông Tích coøn ñeïp bieát bao!

- 160 -

Beân trong ñoäng, ngoøai ñieän thôø vôùi töôïng Boà Taùt Quaùn Theá AÂm, töôïng Coâng chuùa Dieäu Thieän myõ thuaät vaø sinh ñoäng, coøn coù nhieàu nhuõ ñaù vôùi nhieàu hình daùng khaùc nhau: Ñuïn Gaïo, Nuùi Coâ, Nuùi Caäu, Caây Vaøng, Caây Baïc…. Ngaøy xöa, khaùch haønh höông ñeán ñoäng Höông Tích leã Phaät, ngoaøi ra coøn caàu taøi caàu loäc…. Khaùch haønh höông muoán coù côm gaïo aám no ñaày ñuû thì ñeán "Ñuïn Gaïo" caàu nguyeän. Khaùch muoán caàu tieàn taøi, vaøng baïc, thì ñeán "Caây vaøng", "Caây Baïc", tay maët vuoát laáy taûng ñaù troøn troøn coù saéc vaøng hay saéc traéng oùng aùnh nhö ñoàng tieàn caàu nguyeän. Khaùch muoán coù con trai thì ñeán "Nuùi Caäu ", tay vuoát nheï vaøo taûng ñaù gioùng nhö ñöùa beù trai, vaø nguyeän "Röôùc Caäu". Muoán coù con gaùi thì tay vuoát nheï vaøo "Nuùi Coâ " vaø khaán "Röôùc Coâ". Neáu sau naøy, ñöôïc ñuùng nhö lôøi nguyeän thì khaùch haønh höông laïi ñeán chuøa Höông vaøo ngaøy "traåy hoäi" ñeå taï leã. Hieän nay nhöõng taäp tuïc ñoù ñaõ giaûm bôùt, nhöõng ngöôøi "traåy hoäi chuøa Höông" haàu heát laø nhöõng khaùch haønh höông leã Phaät vaø vieáng caûnh ñeïp chuøa Höông. "Traåy hoäi chuøa Höông" cuõng khoâng theå naøo khoâng nhôù ñeán "Mô vaø rau saén" chuøa Höông.

RÖØNG MÔ VAØ RAU SAÉNG CHUØA HÖÔNG:

Treân ñöôøng ñeán chuøa Höông (ñoäng Höông Tích), hai beân ñöôøng,ven theo söôøn nuùi laø moät röøng hoa thôm coû laï, vaøo muøa Xuaân, moät röøng hoa mô traéng noõn naø, nhöõng goác mô giaø sai traùi vôùi caùc traùi mô xinh xinh naëng tróu caønh, ôû Höông Sôn coù raát nhieàu loaâi mô, mô ñaøo, mô chaám son, mô song thoï… loaïi naøo cuõng quí maø ngon. Röøng mô xinh ñeïp cuûa chuøa Höông laø ñeà taøi thi höùng cho bao thi nhaân. Vieáng caûnh chuøa Höông vaøo muøa Xuaân, röøng mô nôû hoa traéng xoùa, nhöõng côn gioù thoaûng qua laøm ruïng nhöõng nuï hoa mô rôi laû taû nhö tuyeát rôi, khaùch haønh höông ñi trong röøng nuùi Höông Sôn nhö ñi trong möa tuyeát. Ñi trong röøng mô chuøa Höông, khoâng theå khoâng nhôù ñeán baøi thô "Coâ haùi mô" cuûa Nguyeãn Bính (1919-1966):

- 161 -

Thô thaån röøng chieàu moät khaùch thô,
Xa nhìn ra raëng nuùi xanh môø,
Khí trôøi eâm aû vaø trong saùng,
Thaáp thoaùng röøng mô coâ haùi mô.
……
Nhaø ta ôû döôùi goác caây döông,
Caùch ñoäng Höông Sôn nöûa daëm ñöôøng,
Coù suoái nöôùc trong tuoân roùc raùch,
Coù hoa beân suoái ngaùt ñöa höông.
Hôûi coâ con gaùi haùi mô ôi,
Chaúng traû lôøi toâi laáy moät lôøi,

Cöù laëng maø ñi roài khuaát boùng,
Röøng mô hiu haét laù mô ôi .....
Cao Baù Quaùt soáng raát hieän thöïc, vaãn phaûi nhìn caûnh röøng mô xinh ñeïp ñaày thuù vò:
Taùm khuùc beân non laém veû xinh,
Röøng mô hoa keát quaû ñaày caønh,
Giaác tieân mô töôûng mình tieân thaät,
Gaëp gôõ nhìn ra keû maét xanh.
Noùi ñeán röøng mô chuøa Höông cuõng phaûi nhaéc ñeán rau saén, ca dao coù caâu:
Muoán aên rau saén chuøa Höông.
Tieàn ñöøng ngaïi toán, ñöôøng ñöøng ngaïi xa.
Hoaëc tình töù hôn:
Ai ñi traåy hoäi chuøa Höông,
Laøm ôn gaëp khaùch thaäp phöông hoûi giuøm,
Môù rau saén, quaû mô non,
Mô chua, saén ngoït, bieát coøn thöông chaêng ?

Rau saén chuøa Höông coù höông vò thôm vaø ngon ñaëc bieät. Naáu canh vôùi rau saén chuøa Höông khoâng caàn naáu theâm toâm, thòt, hay boät ngoït maø noài canh vaãn ngon. Caây rau saén goïi laø rau, nhöng noù khoâng phaûi laø nhöõng caønh nhoû vôùi laù nhö rau muoáng, rau raêm, rau dieáp... maø caây noù to, chæ haùi laù naáu canh. Caây rau saén laâu naêm coù theå duøng tieän nhöõng ñoà goã nhoû nheï nhö caùi khay, caùi maâm. Goãcaây rau saén maøu vaøng nhö ngaø, nheï, thöôøng duøng laøm ñuõa beáp (ñuõa caû), thöôùc keû, khay, maâm... Caây rau saén sinh ra vaø lôùn leân ôû vuøng nuùi ñaù voâi maø thoâi. Caây rau saén to vaø cao, chæ haùi laù non ñeå aên, nhieàu caây laâu naêm phaûi treøo leân maø haùi. Laù non cuûa rau saén oùng aû, noõn naø. Hoa cuûa rau saén goïi laø “roàng roàng” laám taám nhö hoa ngaâu, naáu canh aên coøn ngoït hôn laù non. Traùi rau saén troøn daøi, hình baàu duïc, maøu vaøng, aên ngoït nhöng hôi raùt löôõi. Haùi laù mô non, caây seõ moïc ra lôùp laù khaùc Muøa Ñoâng, caây rau saén ruïng heát laù, muøa Xuaân laïi naåy loäc, naåy loäc ra “roàng, roàng”. Laù rau saén non baùn keøm vôùi traùi rau saén caøng coù giaù trò. Ngöôøi ta haùi laù rau saén moät thaùng moät laàn. Canh rau saén ñaõ ngon, laïi coù theâm cuû maøi caøng ngon. Cheø cuû maøi chuøa Höông cuõng laø moùn aên khaùch haønh höông öa thích. Cuû maøi thuoäc loaïi caây daây leo, laù hình traùi tim, gioáng laù caây cuû töø. Cuû maøi coù hình deït, coù hình troøn, cuû daøi hôn moät meùt, moãi daây coù moät cuû. Muøa Ñoâng laù ruïng daây heùo, cuû gioáng ruïng xuoáng ñaát, phaùt trieån thaønh cuû to vaø naûy ra daây môùi. Khi daây to baèng chieác ñuõa laø cuû ñaõ to. Daây cuû maøi moïc ôû choã ñaát, laãn trong ñaù treân nuùi. Ñaøo cuû maøi phaûi toán coâng, phaûi ñaøo ñaát hoaëc baåy caùc taûng ñaù môùi laáy ñöôïc cuû.

- 163 -

Töôïng coâng chuùa Ba ôû Ñoäng Höông Tích

Khu Thaùp coå ôû Chuøa Höông (Chuøa Thieân Truø)

- 164 -

Yeâu caàu taùc giaû göûi aûnh goác (hai aûnh naøy photo neân raát xaáu)

- 165 -

CHÛÚNG 2

Hoâa Thûúång Chuyïët Cöng vúái Phaái Thiïìn Lêm Tïë úã Àaâng Ngoaâi

Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng hay Thieàn sö Vieân Vaên- Chuyeát Chuyeát, thuoäc phaùi thieàn Laâm Teá cuûa Trung Hoa, theá heä thöù 31, truyeàn thöøa theo baøi keä truyeàn phaùp cuûa Toå sö Trí Baûng-Ñoät Khoâng: Trí Tueä Thanh Tònh, Ñaïo Ñöùc Vieân Minh Chaân Nhö Taùnh Haûi Tòch Chieáu Phoå Thoâng. Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng cuøng moät soá ñeä töû, trong ñoù noåi tieáng nhöùt laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi, rôøi Trung Quoác, sang Chaân Laïp, coù leõ hoaèng döông Phaät phaùp ôû vuøng Ñoàng Nai, Beán Ngheù, nôi ñoù ñaõ coù ñoâng ngöôøi Vieät vaø ngöôøi Hoa sinh soáng (xem saùch “Lòch söû Phaät giaùo Ñaøng Trong” cuøng taùc giaû). Sau ñoù, Hoaø thöôïng cuøng ñeä töû ñi thuyeàn ra Chieâm Thaønh, coù leõ döøng chaân hoaèng hoùa ôû vuøng ñaát Khaùnh Hoøa moät thôøi gian. Hoøa thöôïng laïi ra Ñaøng Ngoaøi hoaèng hoaù ôû nhieàu chuøa, cuoái cuøng traùc tích ôû chuøa Vaïn Phuùc (hay chuøa Phaät Tích) vaø chuøa Ninh Phuùc (sau coù teân laø chuøa Buùt Thaùp hay chuøa Nhaïn Thaùp). Qua thôøi gian hoaèng hoùa ôû nhieàu nôi, tieáp thu nhöõng tinh hoa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaïi Vieät, cuõng nhö tö töôûng Tam giaùo ñoàng

- 166 -

nguyeân vaø phong tuïc tín ngöôõng coå truyeàn Ñaïi Vieät, phoái hôïp vôùi toâng phong cuûa phaùi thieàn Laâm Teá cuûa Trung Quoác, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø cao ñeä laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi, ñaõ phoå truyeàn toâng phong cuûa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi khaùc vôùi toâng phong thuaàn tuùy cuûa phaùi thieàn Laâm Teá xöa, thích hôïp vôùi hoaøn caûnh Ñaïi Vieät, nhôø ñoù phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi (Laâm Teá pha Truùc Laâm vaø tín ngöôõng Ñaïi Vieät) phaùt trieån roäng khaép Ñaøng Ngoaøi. Ngoaøi cao ñeä Minh Haønh-Taïi Taïi, ôû Ñaøng Ngoaøi, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng coøn ñaøo taïo moät soá ñeä töû khaùc, ñaëc bieät nhaát laø Thieàn sö Minh Löông-Nguyeät An. Hai thieàn sö naøy chaúng nhöõng noái tieáp phoå truyeàn Thieàn toâng maø coøn phaùt huy yeáu chæ cuûa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi ngaøy caøng höng thònh. Chính vì phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø hai ñeä töû naøy khaùc bieät vôùi phaùi thieàn Laâm Teá cuõ neân Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi ñaõ laäp moät baøi keä truyeàn phaùi môùi cho phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng

Ngoaøi thay theá cho baøi keä truyeàn phaùp cuõ nhö sau: Minh Chaân Nhö Taùnh Haûi Kim Töôøng Phoå Chieáu Thoâng Chí Ñaïo Thaønh Chaùnh Quaû Giaùc Ngoä Chöùng Chaân Khoâng Phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi phaùt trieån maïnh vôùi nhieàu thieàn sö taøi ñöùc noåi danh vaø truyeàn thöøa cho ñeán sau naøy nhö: Chaân Nguyeân, Chaân Truù, Chaân An, Chaân Hieàn, Nhö Tröøng (Laân Giaùc), Nhö Hieän (Nguyeät Quang),Nhö Trí, Nhö Sôn, Nhö Nhaøn, Nhö Thoâng,Taùnh Tuyeàn, Taùnh Tuyeân, Taùnh Quaûn, Haûi Thanh, Tòch Truyeàn, Chieáu Khoan,... Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc ñaõ keát hôïp toâng phong cuûa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi vaø phaùt huy maïnh truyeàn thoáng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm phuïc höng vaø phaùt trieån maïnh phaùi thieàn Truùc Laâm Yeân Töû ôû Ñaøng Ngoaøi .Toå sö Chaân Nguyeân chaúng nhöõng nhieät taâm trong vieäc khaéc in laïi caùc kinh saùch cuõ cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm maø coøn bieân soaïn vaø saùng taùc nhieàu taùc phaåm Thieàn hoïc chöõ Nho vaø chöõ Noâm coøn truyeàn ñeán ngaøy nay.

THIEÀN SÖ VIEÂN VAÊN - CHUYEÁT CHUYEÁT (1590 -1644) VÔÙI PHAÙI THIEÀN LAÂM TEÁ ÔÛ ÑAØNG NGOAØI

Thieàn sö Vieân Vaên Chuyeát Chuyeát, thöôøng ñöôïc goïi laø Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng, teân tuïc laø Lyù Thieân Toä, sanh naêm 1590, taïi Tieäm Sôn, quaän Thanh Chöông, tænh Phuùc Kieán, nöôùc Trung Hoa. Thieàn sö Vieân Vaên coøn coù phaùp hieäu laø Haûi Tröøng, thuoäc phaùi thieàn Laâm Teá ñôøi 31. Thaân maãu Thieàn sö Chuyeát Chuyeát naèm chieâm bao thaáy moät hoa sen moïc leân töø ruùn, roài coù thai, ñeán ba naêm môùi sinh ra sö. Thuûô nhoû, Thieàn sö Vieân Vaên raát thoâng minh vaø ñónh ngoä, theo hoïc Nho giaùo, thoâng hieåu caû Töù thö vaø Nguõ kinh. Lôùn leân, theo tu hoïc vôùi tröôûng laõo Tieäm Sôn. Khi sö Chuyeát Chuyeát môùi leân tham vaán, Tröôûng laõo hoûi: "Ngöôi taïo nghieäp gì?". Sö thöa: "Giuùp vua cöùu daân". Tröôûng laõo baûo: "Laønh thay! Ñaây laø chí xung thieân, nhöng haõy coøn ham danh lôïi, laõo seõ coá gaéng xem". Sau moät thôøi gian chuyeân caàn tu hoïc, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát quaùn xeùt roõ cuoäc ñôøi laø voâ thöôøng vaø khoå naõo. Töø khi ngoä ñöôïc ñaïo lyù ñoù, sö Chuyeát Chuyeát khoâng coøn maøng ñeán danh lôïi, tieàn taøi vaø chí taâm tu haønh. Sau ñoù Thieàn sö Chuyeát Chuyeát ñeán tham yeát Hoøa thöôïng Ñaø Ñaø ôû Nam Sôn. Hoøa thöôïng Ñaø Ñaø laø moät danh taêng, thöôøng ñöôïc vua Minh Theá Toâng vôøi vaøo cung ñieän ñeå tham vaán Phaät phaùp vaø baøn luaän veàvieäc trieàu chaùnh vaø quaân quoác troïng yeáu. Vua raát kính phuïc neân phong cho Hoøa thöôïng Ñaø Ñaø danh hieäu laø Ñaïi sö Khuoâng Quoác (Ñaïi sö giuùp nöôùc). Hoøa thöôïng Ñaø Ñaø nhaän thaáy Thieàn sö Chuyeát Chuyeát thoâng minh vaø ñaïo ñöùc phaåm haïnh cao neân raát thöông meán vaø thöôøng baûo vôùi ñoà chuùng raèng: " Ngaøy sau, ta seõ nhöôøng choã cho keû naøy. Y seõ böôùc khoûi ñaàu saøo traêm tröôïng". Hoøa thöôïng ñem heát yeáu chæ Thieàn hoïc cuûa mình chæ daïy vaø giuùp cho Thieàn sö Chuyeát Chuyeát ñaït ñöôïc taâm toâng cuûa Thieàn. Sau khi ñöôïc truyeàn taâm aán, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaân du

trong nöôùc (Trung Hoa) ñeå Hoaøng döông Phaät phaùp. Phaät töû vaø hoïc giaû ñöông thôøi ñeàu kính troïng vaø quyù meán, danh tieáng Thieàn sö Chuyeát Chuyeát truyeàn khaép choán thieàn laâm Trung Quoác.

- 168 -

Naêm 1630, khi nöôùc Trung Hoa xaûy ra cuoäc noåi loaïn cuûa Lyù Töï Thaønh vaø sau ñoù nhaø Thanh ñaùnh baïi nhaø Minh, xaâm chieám Trung Quoác, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø moät soá ñeä töû (trong ñoù coù tröôûng töû taøi ñöùc laø Minh Haønh-Taïi Taïi) leân thuyeàn boû nöôùc, qua Chaân Laïp. Khoâng bieát khi ñeán Chaân Laïp, Thieàn sö Vieân Vaên hoaèng hoùa ôû ñòa phöông naøo? Coù leõ laø Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø ñeä töû ñaõ ñeán hoaèng hoùa ôû vuøng Ñoàng Nai vì thôøi ñoù, coù moät soá ñoâng daân Trung Hoa cuõng ñaõ ñeán ñoù khai khaån ñaát ñai laøm aên chung vôùi ngöôøi Vieät. Ngöôøi Vieät ñaõ ñeán vuøng ñaát Ñoàng Nai cuûa Chaân Laïp töø laâu, vaø naêm 1620, chuùa Saõi Nguyeãn Phöôùc Nguyeân (1613-1634) gaû Coâng chuùa Ngoïc Vaïn cho vua Chey Chetta II cuûa Chaân Laïp, ñaõ xin vôùi vua naøy cho ngöôøi Vieät ñeán sanh soáng ôû vuøng ñaát Ñoàng Nai (töø Toâ Xoaøi gaàn Baø Ròa-Vuõng Taøu ñeán cuø lao Phoá ôû Bieân Hoøa) vaø naêm 1623, chuùa Saõi laïi cöû söù giaû xin vua Chaân Laïp cho laäp Sôû Thueá ôû Saøi Goøn (thaønh phoá Prey Nokor) vaø Beán Ngheù. Vôùi vieäc laäp cô quan thu thueá ôû Saøi Goøn, coù nghóa laø trieàu ñình chuùa Nguyeãn ñaõ coù phaùi moät ñôn vò quaân ñoäi ñeán Saøi Goøn ñeå baûo veä cho caùc quan chöùc Vieät naøy, vaø vuøng aøy ñaõ coù ñoâng daân chuùng laøm aên, buoân baùn. Trong khoaûng thôøi gian ñoù, nhieàu ngöôøi Trung Hoa cuõng rôøi boû nöôùc vì cuoäc xaâm laêng cuûa nhaø Thanh qua ñaát Ñoàng Nai laøm aên sinh soáng vôùi söï can thieäp cuûa vöông phi Ngoïc Vaïn vôùi trieàu ñình Chaân Laïp vaø vôùi söï maëc nhieân cho pheùp cuûa chuùa Nguyeãn. Chaúng nhöõng theá, Coâng chuùa Ngoïc Vaïn vôùi vai troø vöông phi cuûa vua Chey Chetta II ñaõ can thieäp ñeå moät soá ngöôøi Vieät vaø ngöôøi Trung Hoa laøm quan chöùc trong trieàu ñình Chaân Laïp hoaëc ñeå buoân baùn, laøm aên ôû kinh ñoâ Oudong cuûa Chaân Laïp. Coù theå Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø caùc ñeä töû ñaõ ñeán Ñoàng Nai hoaèng hoùa trong thôøi vöông phi Ngoïc Vaïn nhöng hieän chuùng ta chöa bieát Thieàn sö Chuyeát chuyeát hoaèng hoùa ôû chuøa naøo ôû Ñoàng Nai vaø hoaèng hoùa ôû trong ñoù thôøi gian bao laâu? Coù theå noùi Thieàn sö Chuyeát Chuyeát laø moät vò sö hoaèng hoùa sôùm nhaát ôû Ñoàng Nai (Chaân Laïp). Sau moät thôøi gian ôû Chaân Laïp, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø ñeä töû laïi qua hoaèng döông Phaät phaùp ôû Chieâm Thaønh; chuùng ta cuõng chöa bieát roõ Thieàn sö Chuyeát Chuyeát hoaèng hoùa ôû chuøa naøo, ôû nôi naøo vaø trong thôøi gian bao laâu? Coù leõ laø hoaèng hoùa ôû vuøng Dieân Khaùnh vaø Ninh Hoøa (Khaùnh Hoøa) ngaøy nay (?). Tieáp theo ñoù, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø ñeä töû laïi rôøi Chieâm Thaønh qua hoaèng hoùa ôû Ñaøng Trong. Thieàn sö Chuyeát Chuyeát gheù

- 169 -

Qui Nhôn (Bình Ñònh) vaø Thuaän Hoùa, nhöng hieän chöa bieát nguï ôû chuøa naøo, ôû ñaâu? Coù theå trong thôøi gian hoaèng hoùa ôû Chaân Laïp vaø Ñaøng Trong,

Thieàn sö Chuyeát Chuyeát chòu aûnh höôûng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. (Coù nhaân duyeân tham khaûo kinh saùch cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Trong, Khaùnh Hoøa, Ñoàng Nai...). Sau ñoù, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø ñeä töû laïi laàn ra Ñaøng Ngoaøi. Khi hoaèng hoùa ôû Ñaøng Ngoaøi ñöôïc bieát roõ raøng hôn: Tröôùc tieân, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát döøng chaân ôû chuøa Thieân Töôïng thuoäc traán Ngheä An vaø chuøa Traïch Laâm thuoäc traán Thanh Hoùa hoaèng hoùa moät thôøi gian (hieän ôû chuøa Traïch Laâm coøn töôïng chaân dung Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi baèng ñoàng raát myõ thuaät). Naêm 1633, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø ñeä töû ra ñeán Ñoâng Ñoâ (kinh thaønh Thaêng Long), coù mang theo nhieàu kinh saùch, phaùp töôïng vaø phaùp khí. Thieàn sö Chuyeát Chuyeát nguï taïi chuøa Khaùn Sôn ñeå hoaèng hoùa Phaät phaùp, Phaät töû ñeán tham hoïc vaø quy y thoï giôùi raát ñoâng , goàm caû ngöôøi Vieät vaø ngöôøi Trung Hoa. Hoaøng toäc vua Leâ, chuùa Tròng, caùc quan töôùng trieàu ñình... cuõng theo thoï giaùo raát ñoâng. Sau moät thôøi gian hoaèng hoùa ôû chuøa Khaùn Sôn, Thieàn sö Chuyeát Chuyeát vaø ñeä töû rôøi Ñoâng Ñoâ, ñeán hoaèng hoùa ôû chuøa Phaät Tích hay chuøa Thaày (chuøa Vaïn Phuùc) treân nuùi Phaät Tích, thuoäc traán Kinh Baéc (caùch Ñoâng Ñoâ 30 km) veà höôùng Ñoâng baéc. Trong thôøi gian Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng hoaèng hoùa ôû chuøa Phaät Tích (chuøa Thaày), chuùa Tròng Traùng, vua Leâ Thaàn Toâng, Hoaøng haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc (vôï vua Leâ Thaàn Toâng) vaø moät soá vöông phi, cung taàn cuûa vua Leâ vaø chuùa Tròng xin thoï giaùo quy y. Thanh Ñoâ vöông Tròng Traùng (1623-1657) kính troïng Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng nhö baäc thaày. Chuùa Tròng Traùng nhôø Hoøa thöôïng cho ngöôøi veà Trung Hoa thænh kinh saùch, phaùp töôïng vaø phaùp khí qua Ñaøng Ngoaøi. Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng phaùi ñeä töû laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi qua Trung Hoa thænh kinh. Kinh saùch ñöôïc thænh veà ñöôïc taøng tröõ ôû chuøa Phaät Tích, moät soá kinh saùch ñöôïc khaéc baûn goã vaø in laïi ñeå phoå bieán ôû Ñaøng Ngoaøi. Vieäc khaéc baûn in vaø baûn goã ñöôïc thöïc hieän vaø taøng tröõ ôû chuøa Phaät Tích. Vaøo thôøi ñoù, caùc vua chuùa ôû Ñaøng Trong vaø caû Ñaøng Ngoaøi raát thöôøng laäp caùc trai ñaøn ñeå cuùng chieán só traän vong vaø cuùng vong hoàn nghóa só cheát treân boä hay döôùi nöôùc. Trong caùc trai ñaøn naøy aùp duïng nghi thöùc haønh leã trong saùch "Thuûy luïc chö khoa".

- 170 -

Hoaøng haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc (vôï vua Leâ Thaàn Toâng) laø con cuûa chuùa Tròng Traùng, cuøng con laø Coâng nöõ Leâ Thò Ngoïc Duyeân (chaùu ngoaïi cuûa chuùa Tròng Traùng) ñeàu xuaát gia taïi chuøa Phaät Tích. Hoaøng haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc ñöôïc ban phaùp danh laø Phaùp Taùnh, Coâng nöõ phaùp danh laø Dieäu Tueä. Naêm 1643, Ni sö Phaùp Taùnh xin vôùi cha cho truøng tu laïi chuøa Ninh Phuùc (sau goïi laø chuøa Buùt Thaùp hay Nhaïn Thaùp). Sau khi chuøa Ninh Phuùc truøng tu xong, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng ñöôïc thænh qua truï trì chuøa naøy, Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi truï trì chuøa Phaät Tích. Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng truï trì chuøa Ninh Phuùc cho ñeán ngaøy vieân tòch. Ngaøy raèm thaùng 7 naêm Giaùp Thaân (1644), Hoøa thöôïng Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát cho goïi ñoà chuùng laïi,

truyeàn baøi keä: Phieân aâm: “Saáu truùc tröôøng tuøng trích thuûy höông, Löu phong sôû nguyeät ñoå vi löông, Baát tri thuøy truï Nguyeân Taây töï, Moãi nhöït chung thanh toáng tòch döông” Dòch nghóa: (Truùc gaày thoâng vuùt, nöôùc thoâm rôi, Gioù thoaûng traêng non laønh laïnh maùt, Chaúng bieát ai truï Nguyeân Taây töï, Moãi ngaøy chuoâng noåi tieãn hoaøng hoân). Ngaâm baøi keä xong, Hoøa thöôïng baûo ñoà chuùng: “Neáu ai ñoäng taâm khoùc loùc thì khoâng phaûi laø ñeä töû cuûa ta”. Roài Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát ngoài yeân thò tòch, thoï 55 tuoåi, muøi höông laï lan ñaày chuøa trong caû thaùng môùi tan. Sau khi Hoøa thöôïng Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát vieân tòch, vua Leâ Chaâán Toâng ban thuïy hieäu laø “Minh Vieät Phoå Giaùc Quaûng Teá Ñaïi ñöùc Thieàn sö”.

- 171 -

Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi vaø ñoà chuùng laäp thaùp Baùo Nghieâm ôû chuøa Vaïn Phuùc (hay chuøa Phaät Tích) ñeå an trí kim thaân Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø thaùp Voïng ôû chuøa Buùt Thaùp. Thaùp Baùo Nghieâm ôû chuøa Buùt Thaùp hình baùt giaùc cao 5 taàng, cao 13m, xaây baèng 15 taûng ñaù xanh lôùn nhoû khaùc nhau, choàng leân nhau maø khoâng heà coù maïch voâi vöõa (hay hoùa chaát gioáng xi-maêng). Caùc taûng ñaù ñöôïc maøi boùng vaø chaïm troå gioáng ngoïn buùt, neân daân ñòa phöông goïi laø “Thaùp Buùt” hay “Buùt Thaùp”. Vì vaäy, chuøa Ninh Phuùc cuõng ñöôïc daân goïi laø “chuøa Buùt Thaùp”. Töông truyeàn raèng: sau khi thaùp Baùo Nghieâm xaây xong, coù moät ñaøn chim nhaïn khoâng bieát töø ñaâu bay ñeán, ñaäu ôû thaùp neân chuøa Buùt Thaùp coøn ñöôïc goïi laø “chuøa Nhaïn Thaùp”. Chaân thaùp roäng 3m68 (phía trong thaùp troáng roãng töø döôùi leân ñænh). Töøng döôùi coù caùnh cöûa baèng ñaù, ñoùng môû deã daøng. Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi nhôø cö só Thanh Nguyeân (teân AÂu Döông Vöïng Ñaêng, ngöôøi Trung Hoa) vieát baøi vaên khaéc vaøo bia, goïi laø “Hieån Thoaïi am Baùo Nghieâm thaùp bi minh” ñeå keå veà haønh traïng cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng, bia ñöôïc döïng vaøo naêm 1645. Baøi vaên bia naøy cho bieát: Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng coù khí töôïng laï luøng vaø coù taøi caûm hoùa ngöôøi, ñöôïc vua Leâ toân laøm thaày, caùc baäc ñaïi thaàn trong trieàu ñình vua Leâ chuùa Trònh ñeàu kính phuïc. Trong bia coù ñoaïn vieát: “Toâi hoïc Phaät, laùnh sang nöôùc Nam, coù dòp ñöôïc hoäi ñaøm vôùi Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng ôû chuøa Khaùn Sôn ôû kinh ñoâ Thaêng Long, luùc môùi gaëp, ta coù theå nghó raèng Hoøa thöôïng laø ngöôøi khuøng, nhöng laâu ngaøy, toâi môùi thaáy Ngaøi laø moät ngöôøi thoâng minh vaø phoùng khoaùng, trong taâm khoâng coøn vöôùng maéc ñieàu gì caû. Ngaøi laïi coù taøi bieän luaän, bôõn côït caû vôùi caùc baäc coâng khanh, ñöùc ñoä trung haäu, kính giaø yeâu treû, coi caùc baäc thieàn giaû nhö baïn thaân, khinh tieàn nhö coû raùc...”. Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng coù raát nhieàu ñeä töû ñaéc phaùp, nhöng xuaát saéc nhöùt laø hai Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi vaø Minh Löông- Nguyeät An (ngöôøi Vieät). Caùc vò naøy coù vai troø quan troïng trong vieäc phuïc höng vaø phaùt trieån Phaät giaùo ôû Ñaøng Ngoaøi. (*) Khoaûng naêm 1990, aên troäm vaøo thaùp Baùo Nghieâm ôû chuøa Phaät Tích, thaáy töôïng ngöôøi, töôûng laø töôïng baèng ñoàng, nhöng laáy ra, chaân bò gaõy môùi bieát laø xaùc ngöôøi ñaõ bò cheát khoâ laïi, neân boû chaïy. Coù theå xaùc naøy laø

kim thaân cuûa Hoøa Thöôïng Chuyeát Coâng? (Gioáng nhö kim thaân cuûa hai Thieàn sö Ñaïo Chaân vaø Ñaïo Taâm ôû chuøa Ñaäu).

- 172 -

Thaùp Baùo Nghieâm ôû Chuøa Buùt Thaùp.

Khaùm thôø Hoøa Thöôïng Chuyeát Coâng trong Thaùp Baùo Nghieâm.

- 173 -

Töôïng Hoøa Thöôïng Chuyeát Coâng ôû Thaùp Baùo Nghieâm (Chuøa Buùt Thaùp).

Kim thaân Thieàn Sö Ñaïo Chaân (Vuõ Khaéc Minh) - Chuøa Ñaäu.

- 174 -

CAÙC THIEÀN SÖ THUOÄC PHAÙI THIEÀN TRUÙC LAÂM VAØ LAÂM TEÁ ÔÛ ÑAØNG

- 175 -

- 176 -

- 177 -

- 178 -

THIEÀN SÖ MINH HAØNH - TAÏI TAÏI (1596 - 1659)

Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi hoï Haø, queâ ôû phuû Kieán Xöông, tænh Giang Taây, Trung Quoác, thuoäc phaùi thieàn Laâm Teá, ñôøi 32 (truyeàn theo baøi keä cuûa Toå Trí Baûng: “Trí Tueä Thanh Tònh, Ñaïo Ñöùc Vieân Minh”...). Thieàn sö Taïi Taïi laø ñeä töû xuaát saéc nhöùt vaø laø ngöôøi phuï giuùp Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát) ñaéc löïc trong vieäc Hoaøng döông Phaät Phaùp ôû nhieàu nôi, nhöùt laø ôû Ñaøng Ngoaøi. Naêm 1630, Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi theo Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø moät soá huynh ñeä, ñaïo höõu rôøi Trung Quoác qua Chaân Laïp baèng thuyeàn, khi quaân Maõn Thanh ñaùnh chieám Trung Quoác . Sau moät thôøi gian hoaèng hoùa ôû Chaân Laïp, coù leõ gheù ôû vuøng Ñoàng Nai Saøi Goøn. Sau ñoù, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø ñeä töû duøng thuyeàn ñi ra Chieâm Thaønh roài qua Ñaøng Trong, döøng chaân ôû Qui Nhôn vaø Thuaän Hoùa. Tieáp theo ñoùù ra Ñaøng Ngoaøi: gheù chuøa Thieân Töôïng, ôû löng chöøng nuùi Thieân Töôïng, thuoäc daõy nuùi Hoàng Lónh, xaõ Baân Xaù, huyeän Can Loäc, tænh Ngheä An. Chuøa Thieân Töôïng ñöôïc xaây döïng töø thôøi nhaø Traàn (1225-1400), Phaïm Sö Maïnh (1306-1375?) hoïc troø cuûa Chu Vaên An, coù gheù vieáng chuøa ñeå laøm thô. Naêm AÁt Daäu (1885?) chuøa bò hoûa hoaïn, Toång ñoác Ngheä An laø Ñaøo Taán lo truøng tu vaøo naêm Thaønh Thaùi thöù 13(1901). Sau ñoù, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Taïi Taïi cuøng moân ñoà hoaèng hoùa ôû chuøa Traïch Laâm. Chuøa Traïch Laâm ôû xaõ Traïch Laâm huyeän Toáng Sôn, traán Thanh Hoùa (nay thuoäc huyeän Haø Trung, tænh Thanh Hoùa), do baø Nguyeãn Thò Ngoïc Tuù, con gaùi cuûa Ñoan Quoác coâng Nguyeãn Hoaøng, chaùnh phi cuûa Thanh Ñoâ vöông Trònh Traùng (1623-1657) saùng laäp. Chuøa coù thôø töôïng Thieàn sö Minh Haønh

Taïi Taïi vaø töôïng baø Ngoïc Tuù. Naêm Quí Daäu 1633, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø moân ñoà ñeán hoaèng hoùa ôû chuøa Khaùn Sôn vaøo thôøi vua Leâ Thaàn Toâng vaø chuùa Tròng Traùng.

- 179 -

Chuøa Khaùn Sôn ôû treân nuùi Khaùnh Sôn, phía Taây baéc kinh thaønh Thaêng Long. Vaøo ñôøi vua Leâ Thaùnh Toâng (1460-1479), vua thöôøng leân nuùi naøy ñeå tuyeån duyeät voõ ngheä neân nuùi coù teân laø "Khaùn Sôn". Sau khi vua Leâ Thaùnh Toâng baêng haø, ñaøi duyeät voõ ñöôïc ñoåi leân ñeàn thôø vua vaø sau söûa thaønh chuøa. Trong thôøi gian Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Taïi Taïi ôû chuøa naøy, vua Leâ chuùa Tròng cuøng cung phi, vöông haàu vaø trieàu thaàn ñeán tham hoïc Phaät phaùp raát ñoâng. Sau ñoù Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi veà chuøa Phaät Tích (nay laø chuøa Vaïn Phuùc) treân nuùi Phaät Tích (nuùi Lan Kha) thuoäc huyeän Tieân Du, traán Kinh Baéc, caùch kinh thaønh Thaêng Long khoaûng 30 km veà höôùng Ñoâng baéc. Thöôïng hoaøng Leâ Thaàn Toâng, chuùa Tròng Traùng, Hoaøng haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc, cung phi trieàu thaàn ñeán thoï giaùo raát ñoâng. Thaùi haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc (vôï Thuôïng hoaøng Leâ Thaàn Toâng) laø con gaùi cuûa chuùa Tròng Traùng, quy y vôùi Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi ñöôïc ban phaùp danh laø Phaùp Taùnh, bieät hieäu laø baø chuùa Kim Cöông). Coâng nöõ Leâ Thò Ngoïc Duyeân (con cuûa baø Tròng Thò Ngoïc Truùc) vaø Cöông Quaän coâng Leâ Truï. Sau khi Leâ Truï maát, baø ñöôïc choïn laøm chaùnh cung cho vua Leâ Thaønh Toâng) cuõng quy y vôùi Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi, ñöôïc ban phaùp danh laø Dieäu Tueä. Chuùa Tròng Traùng nhôø Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng cöû ngöôøi qua Trung Quoác thænh Ñaïi Taïng kinh, Hoøa thöôïng giao cho Thieàn sö Taïi Taïi ñi thænh kinh. Thieàn sö Taïi Taïi thænh kinh veà Ñoâng Ñoâ, chuùa cho ñöa veà taøng tröõ ôû chuøa Phaät Tích. Vua Leâ, chuùa Tròng hoã trôï cho chuøa Phaät Tích khaéc baûn goã in kinh saùch ñeå phoå bieán ôû Ñaøng Ngoaøi. Coâng vieäc khaéc baûn in naøy coù leõ do Thieàn sö Taïi Taïi ñöùng ra quaûn lyù. Naêm1643, Ni sö Phaùp Taùnh xin vôùi cha (chuùa Tròng Traùng) cho truøng tu laïi chuøa Ninh Phuùc, sau ñöôïc goïi laø chuøa Buùt Thaùp (ôû huyeän Thuaän Thaønh, tænh Haø Baéc ngaøy nay). Sau khi ñöôïc hoaøn thaønh, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng ñöôïc thænh sang truï trì chuøa Ninh Phuùc, Thieàn sö Taïi Taïi truï trì chuøa Phaät Tích. Naêm1644, Hoøa thöôïng Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát vieân tòch, Thieàn sö Minh Haønh Taïi Taïi laäp thaùp thôø kim thaân cuûa Hoøa thöôïng ôû chuøa

- 180 -

Phaät Tích, thaùp cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng ñöôïc ñaët teân laø thaùp Baùo Nghieâm. Sau ñoù, Thieàn sö Taïi Taïi qua truï trì chuøa Ninh Phuùc. Sö laïi cho xaây döïng thaùp Baùo Nghieâm ôû chuøa Ninh Phuùc ñeå laøm thaùp vong. Thaùp ñöôïc xaây cao naêm taàng treân ñænh coù muõi nhoïn gioáng ñaàu ngoïn buùt loâng, nhìn toaøn caûnh thaùp thaáy gioáng caây buùt vieát chöõ nho neân daân thôøi ñoù goïi laø chuøa Buùt Thaùp, vaø vì vaäy, chuøa Ninh Phuùc cuõng ñöôïc goïi laø chuøa Buùt

Thaùp. Ngoaøi ra sau khi thaùp Baùo Nghieâm ôû chuøa naøy xaây döïng xong, coù moät ñaøn nhaïn khoâng bieát töø ñaâu bay veà ñaäu ñaày treân nhöõng daây ñoàng coät töø ñænh thaùp xuoáng ñaát, neân daân chuùng laïi goïi chuøa Buùt Thaùp laø chuøa Nhaïn Thaùp. Naêm 1647, thaùp Baùo Nghieâm ñöôïc xaây döïng xong. Thieàn sö Taïi Taïi nhôø cö só Thanh Nguyeân soaïn baøi minh khaéc leân bia thaùp ñeå keå veà thaønh traïng vaø coâng ñöùc cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng, goïi laø Hieån thoaïi Baùo Nghieâm thaùp bi minh". Naêm 1656, Ni coâ Dieäu Tueä ñöùng ra lo truøng tu chuøa Buùt Thaùp. Naêm 1658, Ni coâ Phaùp Giôùi lo truøng tu chuøa Phaät Tích. Trong nhöõng naêm 1645-1658, coù theå Thieàn sö Taïi Taïi coøn hoaèng hoùa ôû chuøa Hoa Yeân (Vaân Yeân) treân nuùi Yeân Töû, nhôø ñoù sö nghieân cöùu vaø tham hoïc theâm kinh saùch cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm cuûa Ñaïi Vieät, keát hôïp tinh hoa cuûa hai phaùi thieàn Truùc Laâm vaø Laâm Teá taïo thaønh ñaëc tröng cuûa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi. Ngaøy 25 thaùng 3 naêm Kyû Hôïi (1659), Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi vieân tòch ôû chuøa Buùt Thaùp (chuøa Minh Phuùc), thoï 64 tuoåi, thaùp cuûa sö ñöôïc ban teân laø thaùp Toân Ñöùc. Ñoà chuùng laäp thaùp Toân Ñöùc thôø sö ôû ba chuøa: - Thaùp Toân Ñöùc ôû chuøa Buùt Thaùp (traán Kinh Baéc). - Thaùp Toân Ñöùc ôû chuøa Traïch Laâm (Thanh Hoùa). - Thaùp Toân Ñöùc ôû chuøa Vaân Yeân (Hoa Yeân) treân nuùi Yeân Töû, beân caïnh thaùp Hueä Quang thôø Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng Traàn Nhaân Toâng. Thaùp naøy do Ni sö Phaùp Taùnh laäp vaø Thieàn sö Chaân Nguyeân vieát baøi minh ôû töøng thöù nhöùt cuûa thaùp. Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi coù caùc ñeä töû noåi danh: - Thieàn sö Chaân Truù-Tueä Nguyeät truï trì chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû.

- 181 -

- Ni sö Phaùp Taùnh (Thaùi haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc) ôû chuøa Vaân Yeân. - Ni sö Dieäu Tueä (Coâng nöõ Leâ Thò Ngoïc Duyeân) ôû chuøa Buùt Thaùp. Sau ñoù, Ni sö Dieäu Tueä tòch ôû chuøa naøy, thaùp ñöôïc döïng naêm Vónh Höïu thöù ba (1736), thaùp cao ba taàng, hình khoái töù giaùc, coù teân laø thaùp Ni Chaân. - Ni sö Phaùp Giôùi, teân tuïc laø Nguyeãn Thò Ngoïc AÙnh, vöông phi cuûa chuùa Tròng Traùng. Sau khi chuùa Tròng Traùng cheát (1657), vöông phi Ngoïc AÙnh vaøo xuaát gia ôû chuøa Phaät Tích. Ni sö ñaõ lo truøng tu chuøa Phaät Tích vaøo naêm Bính Daàn (1658). Tröôùc chuøa Phaät Tích, coù xaây "mieáu Tieân Chuùa" thôø Ni sö Phaùp Giôùi. Tröôùc mieáu Tieân Chuùa coù thaùp Linh Quang, ñöôïc xaây döïng naêm 1699 (coù theå thaùp naøy thôø Ni coâ Phaùp Giôùi?). Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi phaùt xuaát baøi keä truyeàn phaùi môùi cho phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi: Minh Chaân Nhö Taùnh Haûi, Kim Töôøng Phoå chieáu Thoâng, Chí Ñaïo Thaønh Chaùnh Quaû, Giaùc Ngoä Chöùng Chaân Khoâng.

CHUØA PHAÄT TÍCH (CHUØA VAÏN PHUÙC)

Chuøa Vaïn Phuùc hay chuøa Phaät Tích döïng treân nuùi Phaät Tích, hay nuùi Laïn Kha, huyeän Tieân Du, tænh Baéc Ninh (nay thuoäc tænh Haø Baéc), caùch Haø Noäi khoaûng 30km veà höôùng Ñoâng baéc. Chuøa Phaät Tích naèm ôû bôø phía baéc soâng Ñuoáng, ñoái dieän vôùi chuøa Buùt Thaùp ôû bôø phía Nam. Chuøa Phaät Tích

ñöôïc vua Lyù Thaùnh Toâng cho xaây döïng vaøo naêm Ñinh Maäu (1057). Cuoái naêm ñoù, vua sai Lang töôùng Quaùch Maõn xaây theâm thaùp ôû chuøa, cao 10 tröôïng (42m) vaø taïc töôïng baèng ñaù maï vaøng cao 6 thöôùc (2m5) thôø trong thaùp. thaùp ñöôïc döïng ôû löng chöøng nuùi laïi cao (42m), neân ôû kinh ñoâ Thaêng Long vaãn nhìn thaáy roõ. Chuøa Vaïn Phuùc khi môùi xaây döïng coù tôùi 300 toøa nhaø. Naêm 1701, vua ngöï ñeán chuøa Phaät Tích, vieát chöõ “Phaät “ ( ) daøi moät tröôïng saùu thöôùc vaø sai khaéc ñeå döïng ôû chuøa.

- 182 -

Ñeán ñôøi nhaø Traàn, phaùi thieàn Truùc Laâm ñöôïc phaùt trieån vôùi caùc chuøa lôùn ôû vuøng nuùi Yeân Töû, phuû Thieân Tröôøng vaø kinh thaønh Thaêng Long, caùc chuøa lôùn ñöôïc xaây döïng töø ñôøi Lyù khoâng coøn giöõ vai troø quan troïng nöõa. Ñeán cuoái ñôøi Traàn, thôøi Thöôïng hoaøng Traàn Ngheäâ Toâng (1370- 1394), kinh ñoâ Thaêng Long nhieàu laàn bò vua Chieâm Thaønh laø Cheá Boàng Nga ñem quaân sang ñaùnh chieám, Thöôïng hoaøng Ngheä Toâng nhieàu laàn phaûi boû kinh thaønh laån troán, neân Thöôïng hoaøng cho döïng ñieän Baûo Hoøa vaø laäp thö vieän ôû gaàn chuøa Phaät Tích, ñaët teân laø thö vieän Laïn Kha. Caùc khoa thi thaùi hoïc sinh trong khoaûng thôøi gian 1377-1388 ñöôïc toå chöùc taïi chuøa Phaät Tích. Khi nhaø Minh ñoâ hoä Ñaïi Vieät (1407-1427), quaân Minh ñaõ phaù huûy chuøa Phaät Tích vaø nhieàu chuøa lôùn khaùc. Ñeán thôøi Leâ trung höng (1593-1786), vua Leâ chuùa Tròng ngoaøi vieäc phaûi lo ñoái phoù vôùi nhaø Maïc ôû Cao Baèng-Laïng Sôn vaø chuùa Nguyeãn ôû Ñaøng Trong, vaãn chaêm lo truøng tu chuøa chieàn. Naêm 1633, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø ñeä töû laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi taïi ñeán Thaêng Long Hoaøng döông Phaät Phaùp taïi chuøa Khaùn Sôn, sau moät thôøi gian, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Taïi Taïi veà Hoaøng hoùa ôû chuøa Phaät Tích. Vua Leâ Thaàn Toâng vaø chuùa Tròng Traùng cuøng nhieàu vöông haàu, vöông phi, coâng chuùa... raát kính moä Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Taïi Taïi, moät soá ñoâng xin quy y thoï giaùo. Chuùa Tròng Traùng nhôø Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng cho ngöôøi veà Trung Hoa thænh Ñaïi Taïng kinh, phaùp töôïng vaø phaùp khí, Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi ñöôïc thaày cöû veà Trung Quoác thænh kinh saùch qua Ñaïi Vieät, taøng töõ ôû chuøa Phaät Tích. Thieàn sö Taïi Taïi coøn ñöùng ra lo khaéc baûn goã ñeå in laïi moät soá kinh saùch quan troïng. Vieäc khaéc baûn in kinh ñöôïc thöïc hieän taïi chuøa Phaät Tích. Hoaøng Thaùi haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc (chaùnh cung cuûa Thöôïng hoaøng Leâ Thaàn Toâng) laø con cuûa Tròng Traùng, quy y thoï giaùo vôùi Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Minh Haønh taïi chuøa Phaät Tích, ñöôïc ban phaùp danh laø Phaùp Taùnh, coù bieät hieäu laø “Baø chuùa Kim Cöông”; Vaø con laø Coâng nöõ Leâ Thò Ngoïc Duyeân, phaùp danh Dieäu Tueä, ñöùng ra

- 183 -

lo truøng tu laïi chuøa Ninh Phuùc (chuøa Buùt Thaùp) vaø chuøa Vaïn Phuùc (Phaät Tích). Chuøa Phaät Tích raát to lôùn, roäng vaø cao. Tröôùc khi vaøo chuøa, phaûi qua ba saân chuøa raát cao. Sau khi böôùc leân ba böïc caáp môùi tôùi coång tam quan,

qua khoûi coảng laø moät saân roäng 60m, daøi 100m, ôû giöõa coù moät con ñöôøng loùt ñaù roäng 5m, vôùi 80 böïc caáp môùi leân saân thöù hai cuûa chuøa. ÔÛ giöõa saân thöù nhaát coù gaùc chuoâng roäng 11m, daøi 13m. Saân thöù hai cao hôn saân tröôùc 0m70, saân naøy ngaøy xöa chính laø vöôøn hoa troàng maãu ñôn laø nôi môû hoäi xem hoa muøa Xuaân, hay "Hoäi hoa Maãu ñôn", nôi ñaây xaûy ra "Söï tích Töø Thöùc-Giaùng Tieân". Qua saân thöù hai, leân ñeán saân thöù ba, cuõng roäng 60m, hai beân coù töôøng xaây baèng ñaù taûng cao tôùi 5m. Böïc leân chuøa ôû hai beân coù hai daõy thuù baèng ñaù, moãi beân 5 con, goàm coù: ngöïa, teâ giaùc, traâu, voi, sö töû, moãi con cao gaàn 2m. Chuøa ñöôïc caát treân moät neàn cao 3m50-4m. Chuøa ñöôïc xaây caát theo kieåu "noäi coâng ngoaïi quoác". Goàm 61 gian. - Tieàn ñöôøng roäng 11 gian. - Nhaø thieâu höông roäng 3 gian. - Thöôïng ñieän roäng 5 gian lôùn. Trong thöôïng ñieän thôø nhieàu töôïng Phaät, Boà taùt, La haùn... - Haäu ñöôøng roäng 9 gian: thôø caùc vua nhaø Lyù, Quan thaùnh Ñeá quaân vaø caùc töôïng cuûa chö Toå. Hai beân caùc toøa nhaø treân coù hai daõy haønh lang daøi, moãi daõy coù 7 gian. Tröôùc chuøa Phaät Tích coù mieáu "Tieân Chuùa" thôø baø Nguyeãn Thò Ngoïc AÙnh. Baø laø vöông phi cuûa chuùa Trònh Traùng, sau khi chuùa cheát, baø rôøi phuû chuùa veà xuaát gia tu haønh ôû chuøa Phaät Tích vaø truøng tu chuøa vaøo naêm Bính Daàn (1686), baø ñöôïc ban phaùp danh laø Phaùp Giôùi. Mieáu Tieân Chuùa ñaõ suïp ñoå, chæ coøn ñeå laïi daáu veát cuûa neàn moùng cho bieát maãu kieán truùc theo kieåu chöõ "Ñinh" (J): daõy tröôùc laø toøa nhaø ngang goàm 4 gian, daõy sau laø toøa nhaø doïc goàm 4 gian. Tröôùc mieáu coù thaùp Linh Quang ñöôïc xaây döïng vaøo naêm 1699.

- 184 -

Beân traùi coù daáu veát cuûa nhaø phöông tröôïng roäng 5 gian. Phía tröôùc laø nhaø Toå ñeä nhöùt goàm hai daõy nhaø, daõy phía tröôùc roäng 5 gian, daõy phía sau roäng 3 gian; trong ñoù coù taám bia "Vaïn Phuùc Ñaïi Thieàn töï bi" ñöôïc vieát vaøo naêm Chaùnh Hoøa thöù baûy (1686) cho bieát chuøa Phaät Tích ñöôïc ñaïi truøng tu vaøo naêm ñoù. Bia naøy taû caûnh chuøa nhö sau: Treân ñænh nuùi môû ra moät toøa nhaø ñaù saùng nhö ngoïc löu ly. Ñieän ñaõ roäng laïi to, saùng suûa laïi lôùn. Treân theàm tröôùc chuøa coù baûy möôi con thuù, phía sau coù ao roäng. Caùc caâu veõ chim phöôïng vaø sao Ngöu, sao Ñaåu saùng laáp laùnh, laàu roäng tay roàng vôùi tôùi trôøi cao cung Quaûng. Neàn cuûa thöôïng ñieän xöa coøn töôïng Phaät A Di Ñaø ngoài treân toøa sen baèng ñaù xanh xöa ñöôïc theáp vaøng. Raûi raùc quanh thöôïng ñieän coøn soùt laïi moät soá di vaät vaøo thôøi Lyù. Chaân coät baèng ñaù roäng tôùi 0m50 chöùng toû coät cuûa chuøa ngaøy xöa raát to lôùn, nhö theá chuøa cuõng ñöôïc xaây döïng raát cao vaø raát roäng. Chính giöõa saân thöù ba naøy coù ñeán 32 ngoïn thaùp, moät soá xaây baèng ñaù, moät soá xaây baèng gaïch, phaàn lôùn ñöôïc xaây vaøo haäu baùn theá kyû 17 goàm coù caùc thaùp sau: - Thaùp Phoå Quang döïng naêm Caûnh Trò thöù hai (1664) cao 4 taàng, ôû trong roãng, treân traàn khaéc hình baùt quaùi, vaùch chaïm töôïng Phaät ngoài treân toøa sen. - Thaùp Vieân Dung döïng naêm Kyû Muøi (1679), cuõng cao 4 taàng. - Thaùp Hieån Quang döïng naêm Vónh Trò thöù naêm (1680). - Thaùp Vieân Quang döïng naêm Chaùnh Hoøa thöù naêm (1684),

cao hai taàng. - Thaùp Baùo Nghieâm döïng naêm 1644-1645 vaø truøng tu naêm Chaùnh Hoøa thöù 13 (1692), laø thaùp cao nhöùt, cuõng goàm 4 taàng. Maët thaùp chaïm töôïng Phaät ngoài treân toøa sen vaø thieàn sö ngoài thieàn ñònh. Ñaây laø thaùp cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (töùc Thieàn sö Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát). Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng coøn coù moät thaùp nöõa ôû chuøa Buùt Thaùp. Daân ñòa phöông tìm thaáy kim thaân Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng trong thaùp ôû chuøa Phaät Tích (?). Chuøa Phaät Tích bò caùc cuoäc chieán tranh taøn phaù: chieán tranh thôøi nhaø Taây Sôn ñaùnh chieám Baéc Haø vaø chieán tranh thôøi khaùng chieán choáng Phaùp (1945-1954).

- 185 -

Chuøa Phaät Tích hieän chæ coøn moät soá coå vaät, trong ñoù quyù nhaát laø töôïng Phaät A Di Ñaø, töôïng chim Ca La Taàn Giaø (hay nghi thaàn Ki na ra), töôïng Hoä phaùp...

TÖÔÏNG PHAÄT A DI ÑAØ ÔÛ CHUØA PHAÄT TÍCH

Töôïng Phaät baèng ñaù, ñöôïc cheá taïo vaøo naêm Long Thuïy Thaùi Bình thöù tö (1057), ñôøi vua Lyù Thaùnh Toâng. Theo bia chuøa Phaät Tích keå: Naêm Long Thuïy Thaùi Bình thöù tö, vua cho xaây döïng ngoâi Baûo Thaùp ôû chuøa Phaät Tích cao 10 tröôïng (42m) vaø taïc töôïng Phaät maï vaøng cao saùu thöôùc (2m40). Töôïng Phaät A Di Ñaø ngoài treân toøa sen cao 1m87, keå luoân caû beä cao gaàn 3m. Töôïng Phaät baèng ñaù xanh maøi laùng (ngaøy xöa coù theáp vaøng ôû ngoaøi). Töôïng Phaät ngoài thieàn ñònh theo loái kieát giaø, hai baøn tay ñeå ngöûa, loøng baøn tay ñaët leân nhau. Hình daùng töôïng troâng nhö moät ngöôøi ngoài thieàn ñònh töï nhieân. Göông maët baàu bónh, ñoân haäu, caëp maét lim dim nhö ñang thieàn quaùn, ñoâi mi thanh tuù, muõi doïc döøa, mieäng thoaùng hieän neùt mæm cöôøi an laïc, hai traùi tai daøi, coå nhoû coù ba ngaán. Y phuïc ñöôïc chaïm thaät myõ thuaät, duø laø chaïm baèng ñaù, nhöng khi nhìn töôïng, ngöôøi xem coù caûm töôûng nhö y phuïc meàm maïi nheï nhaøng, tha thöôùt nhö vaûi. Y phuïc boù saùt vaøo thaân vôùi nhöõng neáp gaáp thaät meàm maïi töï nhieân. Töôïng Phaät ngoài treân toøa sen vôùi ba lôùp caùnh hoa. Caùnh hoa ñöôïc chaïm noåi hình roàng ôû phía ngoaøi. Töôïng Phaät vaø toøa sen ñöôïc ñaët treân beä baèng ñaù hình khoái baùt giaùc (8 caïnh), cao ba taàng, trang trí caùc hoa vaên thöôøng duøng vaøo ñôøi nhaø Lyù, vôùi caùc hình roàng, daây hoa uoán cong meàm maïi, hay caùc lôùp soùng nöôùc caùch ñieäu nhaáp nhoâ sinh ñoäng, myõ thuaät. Töôïng Phaät A Di Ñaø ôû chuøa Phaät Tích laø moät taùc phaåm ñieâu khaéc noåi tieáng cuûa myõ thuaät Ñaïi Vieät thôøi ñaïi nhaø Lyù (1010-1225). Töôïng chim Ca La Taàn Giaø hay nghi thaàn Kanari, thieân nöõ ñaàu vaø chaân ngöôøi vôùi hai tay ñang voã troáng côm, caùnh vaø chaân chim. Töôïng baèng ñaù, ñaàu ngöôøi ñoäi maõo coù chaïm hoa vaên vaø laù myõ thuaät, göông maët troøn ñaày xinh ñeïp vôùi ñoâi maét thanh tuù, muõi doïc döøa,

- 186 -

mieäng mæm cöôøi duyeân daùng vôùi ñoâi moâi traùi tim. Coå ñaày ñaën vôùi ba ngaán, thaân hình maäp, da caêng phoàng. Hai tay ñang voã hai maët cuûa chieác troáng côm xinh xaén. Caùnh chim traïm troå sinh ñoäng vaø myõ thuaät. Töôïng chim Ca La Taàn Giaø lieân quan ñeán nhaân vaät thaàn thoaïi vaø myõ thuaät cuûa neàn vaên hoùa Chieâm Thaønh. Nguyeãn Söôõng, hieäu Tích Lieâu trong "Thi xaõ Bích Ñoäng", soáng vaøo cuoái ñôøi Traàn, khoaûng theá kyû 14, coù baøi thô taû caûnh chuøa Phaät Tích nhö sau: Phieân aâm:

TIEÂN DU VAÏN PHUÙC TÖÏ
Phaät ñoä trang nghieâm xæ vaïn caâm (kim),
Tuøng phong xuy khöù haûi traøo aâm.
Vaân taøng coå töï sôn Nam Baéc,
Thaùp yû taèng tieân theá coå caâm (kim).
Caáp giaûn quí taêng haønh moäc ñieåu,
Thính chung mieân khaùch yû hoa aâm.
Laïn kha vaán khöôùc tieân gia söï,
Thaïch thöôïng ñaøi hoa tích tieâm thaâm.
Dòch nghóa:
CHUØA VAÏN PHUÙC ÔÛ TIEÂN DU
Ñaát Phaät trang nghieâm toán vaïn vaøng,
Rì raøo soùng beå gioù thoâng ngaøn.
Trôøi cao thaùp döïa, ñôøi kim coå,
Chuøa cuõ maây che nuùi Baéc nam.
Muùc nöôùc ngoïn caây sö nheï löôùt,
Nghe chuoâng, boùng rôïp khaùch mô maøng.
Laïn Kha laàn ñaàu tieân ngaøy aáy,
Ñaù nuùi taàng taàng reâu bieác lan.
(Phaïm Tuù Chaâu dòch)

Nguyeãn Traõi (1380-1442) coù baøi thô vònh caûnh "Chuøa Tieân Du" nhö sau:
Ñoaûn traïo heä taø döông,
Thoâng thoâng yeát thöôïng phöông.
Vaân qui thieàn saùp laõnh,
Hoa laïc vaõn löu höông.
Nhöït moä vieân thanh caáp,
Sôn khoâng truùc aûnh tröôøng.
Caù trung chaân höõu yù,
Duïc ngöõ hoát hoaøn vöông.
Taïm dòch:
Buoäc thuyeàn döôùi chieàu taø,

Nhanh nhanh leân vieáng Phaät.
Maây veà giöôøng sö laïnh
Hoa ruïng vaãn löu höông.
Chieàu toái vöôïn roän keâu,
Nuùi aùnh boùng truùc daøi.
Trong taâm döôøng coù yù
Muoán noùi boãng queân roài.
- 188 -

Töôïng Phaät A-Di-Ñaø ôû chuøa Phaät Tích (naêm 1057).

- 189 -

SÖÏ TÍCH "TÖØ THÖÙC - GIAÙNG HÖÔNG" ÔÛ CHUØA PHAÄT TÍCH

Töø Thöùc queâ ôû Hoùa Chaâu (Thanh Hoùa), vaøo nieân hieäu Quang Thaùi (1388-1398), ñôøi vua Traàn Thuaän Toâng, Töø Thöùc nhôø chaân aám sinh (con cuûa ñaïi thaàn) neân ñöôïc laøm tri huyeän huyeän Tieân Du, traán Kinh Baéc (thuoäc Baéc Ninh, tænh Haø Baéc ngaøy nay). Trong huyeän coù chuøa Phaät Tích (hay chuøa Vaïn Phuùc) treân nuùi Tieân Du. Chuøa Phaät Tích coù hoäi chuøa vaøo ngaøy moàng boán thaùng Gieâng aâm lòch, ñöôïc ngöôøi thôøi ñoù goïi laø "Hoäi xem hoa" hay "Hoäi hoa maãu ñôn" vì chuøa coù vöôøn hoa raát ñeïp, noåi tieáng nhaát laø caây hoa maãu ñôn. "Hoäi hoa maãu ñôn" ôû chuøa Phaät Tích keùo daøi caû muøa Xuaân. Vaøo thaùng hai naêm Ñinh Söûu (1397), coù moät coâ gaùi treû ñeïp, môùi ñoä 15,16 tuoåi ñeán chuøa Phaät Tích xem hoa, lôõ tay laøm gaõy caønh hoa cuûa caây hoa maãu ñôn quùy nhöùt cuûa chuøa, ngöôøi trong chuøa baét giöõ laïi ñoøi boài thöôøng. Töø Thöùc cuõng vieáng chuøa, nhaân ñi qua ñoù thaáy söï vieäc, côûi aùo khoaùc quyù ñeàn cho chuøa ñeå coâ gaùi ñöôïc ñi. Töø Thöùc taùnh tình phoùng khoaùng, thích uoáng röôïu, ngaâm thô du ngoaïn, khoâng thích vieäc quan neân thöôøng ñeå coâng vieäc thöôøng bò öù ñoïng, coù khi bò caáp treân traùch quôû. Cuoái cuøng chaùn caûnh danh lôïi quan laïi trieàu ñình neân xin töø quan veà queâ höôûng nhaøn. Töø Thöùc thöôøng ñi du ngoaïn, ñeán vieáng nhöõng caûnh röøng nuùi hang ñoäng xinh ñeïp khaép xöù Thanh Hoùa. Moät hoâm, khi vieáng cöûa bieån Thaàn Phuø, nhìn ra ngoaøi bieån, thaáy moät hoøn ñaûo caùch xa vaøi möôi daëm, caùc vaàng maây nguõ saéc keát laïi nhö hình hoa sen heát söùc xinh ñeïp. Töø Thöùc sai ngöôøi cheøo thuyeàn ñöa ra ñaûo aáy. Leân bôø thaáy caûnh nuùi, caây coû hoa laù xanh töôi. Nuùi xanh bieác, cao öôùc ngaøn tröôïng. Leân nuùi, gaëp moät hang nuùi, cöûa troøn, roäng ñoä moät tröôïng. Töø Thöùc böôùc vaøo trong hang, boãng cöûa hang ñoùng saäp laïi, trong hang toái muø mòt. Töø Thöùc cöù lieàu böôùc ñi, tay quôø quaïng moø vaùch nuùi, chaân laàn böôùc, daàn daàn thaáy aùnh saùng, caûnh nuùi xanh töôi nhö ñoäng tieân. Treân ñænh nuùi coøn coù laàu ñaøi cung ñieän, caây caûnh hoa laù töôi toát. Töø Thöùc ngaém caûnh vaø caûm thaáy laï luøng, boãng thaáy hai coâ gaùi treû ñeïp maëc aùo xanh, hoï baûo nhau: Chuù reå môùi nhaø ta ñeán kia kìa! Noùi nhau xong, hoï

- 190 -

vaøo trong laâu ñaøi roài trôû ra baûo vôùi Töø Thöùc raèng: Phu nhaân cho chuùng toâi ra môøi ngöôøi vaøo. Sau khi qua moät daõy töôøng gaám, vaøo cöûa sôn son, thaáy cung ñieän, treân coù ñeà: "Ñieän Quyønh Hö, Gaùc Giao Quang". Khi leân laàu, Töø Thöùc thaáy moät baø tieân maëc aùo traéng, ngoài treân giöôøng thaát baûo, caïnh giöôøng coù gheá ñaøn höông. Baø tieân môøi Töø Thöùc ngoài treân gheá vaø baûo raèng: - Ngöôi thöôøng hay vieáng caûnh laï, coù bieát ñaây laø choán naøo khoâng? Töø Thöùc thöa: - Toâi tuy ñi du ngoaïn nhieàu caûnh ñeïp, nhöng chöa töøng ñöôïc gaëp caûnh tieân naøy, xin baø cho toâi ñöôïc bieát roõ. Baø Tieân cöôøi noùi raèng: Ngöôi laøm sao bieát ñöôïc caûnh naøy! Ñaây laø ñoäng thöù saùu trong 36 ñoäng cuû nuùi Phi Lai. Nuùi naøy di chuyeån khaép maët bieån, khoâng ñuïng maët ñaát, chæ theo maây gioù maø hôïp tan thoâi. Ta laø tieân nuùi Nam Nhaïc, goïi laø phu nhaân hoï Nguïy. Vì thaáy ngöôi coù chí nghóa cao, neân cho ngöôi ñeán vieáng. Baø Tieân cho ngöôøi haàu goïi moät coâ gaùi ra, Töø Thöùc thaáy ñoù chính laø coâ gaùi laøm gaõy caønh maãu ñôn ôû chuøa Phaät Tích ngaøy tröôùc. Baø Tieân noùi vôùi Töø Thöùc: Ñaây laø Giaùng Höông, khi tröôùc xem hoa, mang phaûi naïn, nhôø ngöôi cöùu cho, nay ta muoán cho noù keát duyeân vôùi ngöôi ñeå baùo aân aáy. Hoâm sau, hoân leã ñöôïc toå chöùc linh ñình, ôû gaùc Giao Quang chö Tieân côõi li vaøng (roàng vaøng khoâng coù söøng), hoaëc caâu ñoû (loaïi roàng ñoû) ñeán döï. Ñieän gaùc trang hoaøng reøm ngoïc, tröôùng ñieäu, ñeäm hoa gheá baïc. Tieäc ñaõi caùc moùn sôn haøo haûi vò, nem coâng chaû phuïng... , ñaøn saùo hoøa nhaïc eâm ñeàm ... Töø Thöùc soáng choán non tieân ñöôïc moät naêm, moät hoâm coù yù nhôù queâ nhaø, baûo vôùi Giaùng Höông raèng: Toâi ñi xa ñaõ laâu, coù yù nhôù queâ cuõ, muoán veà thaêm nhaø. Giaùng Höông coù yù löôõng löï, khoâng nôõ ly bieät. Töø Thöùc laïi noùi: Cho toâi veà vaøi ngaøy cho anh em bieát, roài seõ trôû leân ñaây. Giaùng Höông khoùc maø noùi raèng: Thieáp khoâng daùm vì tình vôï choàng maø ngaên caûn ngöôøi quaân töû, nhöng coõi traàn beù nhoû, ngaøy thaùng

- 191 -

vaén, neáu chaøng coù veà ñi nöõa, chæ sôï cöûa nhaø caây caûnh khoâng coøn nhö ngaøy tröôùc. Töø Thöùc vaãn coù yù muoán veà thaêm queâ nhaø, Giaùng Höông trình vôùi phu nhaân. Phu nhaân than raèng: Khoâng ngôø gaõ aáy coøn vöông víu trong choán hoàng traàn, con ñöøng ngaäm nguøi chi nöõa. Phu nhaân cho moät coã xe caåm vaân ñöa veà. Giaùng Höông trao Töø Thöùc moät phong thô vaø daën raèng: Khi naøo veà ñeán nhaø roài môùi ñöôïc môû thô ra xem. Töø Thöùc caùo bieät, leân xe. Xe bay nhanh, chôùp maét veà ñeán queâ cuõ, nhöng khung caûnh ñaõ hoaøn toaøn khaùc haún ngaøy tröôùc. Töø Thöùc gaëp caùc cuï giaø trong laøng hoûi caùc cuï coù bieát teân mình khoâng? Coù moät oâng laõo noùi raèng: Luùc coøn nhoû, coù nghe cuï toå ba ñôøi nhaø toâi coù teân Töø Thöùc, ñi vaøo nuùi laïc maát, caùch nay ñaõ hôn 80 naêm roài. Töø Thöùc buoàn raàu, muoán leân xe ñeå trôû laïi non tieân vôùi Giaùng Höông, nhöng coã xe ñaõ hoùa thaønh chim loan bay ñi maát roài. Töø Thöùc môû thö Giaùng Höông ra xem, trong ñoù coù vieát raèng: Trong maây keát

baïn lan hoaøng, duyeân xöa ñaõ heát, muoán tìm laïi tieân nöõ treân bieån nhö xöa thì khoù maø gaëp ñöôïc cô hoäi “ngaøn naêm moät thuôû” ñoù! Töø Thöùc maëc aùo loâng cöøu, ñoäi noùn nhoû, vaøo nuùi Hoaøng Sôn ôû huyeän Noâng Coáng (Thanh Hoùa) roài maát tích, khoâng bieát leân coõi tieân hay ñi ñaâu maát...

SÖÏ TÍCH NUÙI LAÏN KHA (NUÙI CAÙN RÌU MUÏC)

Nuùi Phaät Tích coøn goïi laø nuùi Laïn Kha: Laïn coù nghóa laø muïc, Kha coù nghóa laø caùi rìu, Laïn Kha laø caùi rìu muïc. Söï tích nuùi Laïn Kha nhö sau: Ngaøy xöa, vaøo ñôøi Taán (265-420), moät tieàu phu teân Vöông Chaát, leân nuùi Phaät Tích. Treân ñænh nuùi Phaät Tích coù moät taûng ñaù phaúng roäng, töông truyeàn ñoù laø baøn côø tieân. Vöông Chaát ñeán ñænh nuùi, thaáy coù hai vò tieân ñaùnh côø, Vöông Chaát ñöùng töïa vaøo caùn rìu ñeå xem hai vò tieân ñaùnh côø. Ñeán khi xong vaùn côø, Vöông Chaát nhìn laïi thì caùn rìu ñaõ muïc naùt, vì vaäy, nuùi Phaät Tích coøn ñöôïc goïi laø nuùi Laïn Kha.

- 192 -

CHUØA PHAÄT TÍCH

1. Coảng tam quan 6. Phöông töôïng 2. Gaùc chuoâng 7. Ñieän thôø 3. Tieàn ñöôøng 8. Mieáu thôø tieân chaùnh 4. Thieáu höông 9. Ñình Phaät töû 5. Haäu ñöôøng 10. Thöôïng Ñieän

- 193 -

- 194 -

- 195 - Ñieàu khaéc treân ñaù ôû chuøa Phaät Tích (Baéc Ninh).

CHUØA BUÙT THAÙP (CHUØA NINH PHUÙC)

Chuøa Buùt Thaùp hay chuøa Ninh Phuùc, hay chuøa Nhaïn Thaùp ôû xaõ Buùt Thaùp, huyeän Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh. Chuøa Buùt Thaùp caùch chuøa Daâu khoaûng 3-4km (theo quoác loä 5, ñeán ngaõ ba Döông Xaù, queïo traùi vaøo Noâng tröôøng quoác doanh Toaøn Thaéng). Chuøa Buùt Thaùp do Thieàn sö Huyeàn Quang, Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm thaønh laäp vaøo ñôøi vua Traàn Nhaân Toâng (1258-1278). Chuøa Buùt Thaùp laø moät danh lam raát roäng lôùn, nguy nga traùng leä. Tröôùc chuøa coù xaây ñaøi “Cöûu phaåm Lieân hoa” baèng ñaù, cao chín töøng, trang trí hình hoa sen. Traõi qua nhieàu theá kyû, chuøa Ninh Phuùc laø nôi truï trì cuûa nhieàu cao taêng danh tieáng, nhöng chuøa cuõng traûi qua nhieàu thôøi höng thònh, hoang pheá. Chuøa Ninh Phuùc höng thònh vaøo thôøi nhaø Traàn vôùi caùc thieàn sö cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Sau khi nhaø Traàn maát ngoâi, chuøa cuõng suy taøn vaøo thôøi Haäu Leâ. Ñeán thôøi Leâ trung höng, vua Leâ - chuùa Tròng hoä trì Phaät phaùp, chuøa Ninh Phuùc ñöôïc phuïc höng, nhöùt laø töø sau khi Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát-Vieân Vaên vaø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi veà Hoaøng döông chaùnh phaùp ôû chuøa Phaät Tích (chuøa Vaïn Phuùc) vaø chuøa Ninh Phuùc. Töø ñoù chuøa Buùt Thaùp vaø chuøa Phaät Tích trôû thaønh Toå ñình cuûa

phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi (Baéc Haø) cho ñeán thôøi Toå sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc vaø Thieàn sö Nhö Tröøng-Laân Giaùc keát hôïp phaùi thieàn Truùc Laâm vaø phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi thaønh phaùi thieàn Lieân Toâng hay Lieân Phaùi (hay Lieân Hoa). Naêm 1630, khi nhaø Thanh ñaùnh baïi nhaø Minh, chieám Trung Quoác, Hoaø thöôïng Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát ñöôïc toân laø Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (1590-1644) cuøng moät soá ñeä töû duøng thuyeàn boû xöù di cö veà phöông Nam (trong ñoù coù ñeä töû xuaát saéc nhaát laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi).

- 196 -

Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø ñeä töû gheù thuyeàn vaøo Chaân Laïp, coù leõ laø gheù vaøo vuøng Ñoàng Nai, thuoäc Thuûy Chaân Laïp. Sau ñoù Hoøa thöôïng laïi rôøi Chaân Laïp, duøng thuyeàn ñi daàn theo bôø bieån ra phía Baéc: ñeán Chieâm Thaønh, qua Ñaøng Trong (hoaèng hoùa ôû Bình Ñònh vaø Thuaän Hoùa moät thôøi gian), sau ñoù ra Ñaøng Ngoaøi: Hoøa thöôïng gheù ôû chuøa Thieân Töôïng (Ngheä An), roài chuøa Traïch Laâm (Thanh Hoùa) hoaèng hoùa moät thôøi gian, sau ñoù môùi ra Ñoâng Kinh (kinh ñoâ Thaêng Long), mang theo nhieàu kinh saùch. Naêm Quyù Daäu (1633), Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø caùc ñeä töû ñeán Ñoâng Ñoâ, hoaèng hoùa ôû chuøa Khaùn Sôn, Phaät töû ngöôøi Vieät vaø ngöôøi Hoa ñeán tham hoïc raát ñoâng. Sau moät thôøi gian, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø caùc ñeä töû laïi dôøi veà chuøa Vaïn Phuùc treân nuùi Phaät Tích (hay nuùi Tieân Du) thuoäc Baéc Ninh, caùch Ñoâng Ñoâ 30km. Trong thôøi gian Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng hoaèng hoùa ôû chuøa Vaïn Phuùc hay chuøa Phaät Tích, vua Leâ Thaàn Toâng vaø Thanh Ñoâ vöông Tròng Traùng raát kính moä. Vua Leâ, chuùa Tròng, cung phi, trieàu thaàn thôøi ñoù ñeàu quy y vôùi Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng hoaëc thoï giaùo vôùi ñeä töû cuûa Ngaøi laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi. Chuùa Tròng muoán nhôø Hoøa thöôïng veà Trung Quoác thænh kinh saùch ñeå löu haønh ôû Ñaøng Ngoaøi, Hoøa thöôïng cöû Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi veà Trung Hoa, thænh kinh Phaät veà taøng tröõ ôû chuøa Vaïn Phuùc. Thaùi haäu Tròng Thò Ngoïc Truùc (chaùnh cung cuûa Thöôïng hoaøng LeâThaàn Toâng, laø con cuûa chuùa Tròng Traùng) ñaõ quy y thoï giaùo vôùi Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi, ñöôïc ban phaùp danh laø Phaùp Taùnh. Con cuûa baø laø Leâ Thò Ngoïc Duyeân cuõng quy y vôùi Thieàn sö Minh Haønh- Taïi Taïi, ñöôïc ban phaùp danh laø Dieäu Tueä. Naêm 1643, Ni sö Phaùp Taùnh xin vôùi cha laø chuùa Tròng Traùng (1623-1657) truøng tu laïi chuøa Ninh Phuùc. Sau khi chuøa Ninh Phuùc söûa chöõa xong, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng ñöôïc thænh sang truï trì chuøa Ninh Phuùc, Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi truï trì chuøa Vaïn Phuùc. Raèm thaùng 7 naêm Giaùp Thaân (1644), Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng cho goïi ñoà chuùng laïi truyeàn baøi keä:

- 197 -

Tre gaày thoâng voùt nöôùc thôm rôi, Gioù thoaûng traêng non maùt thoaûng thoaûng, Khoâng bieát ai truï chuøa Nguyeân Taây ? Moãi chieàu chuoâng noåi tieãn hoaøng hoân. Noùi xong, Hoøa thöôïng baûo ñaïi chuùng: “Neáu ai ñoäng taâm khoùc

loùc laø khoâng phaûi ñeä töû cuûa ta". Hoøa thöôïng ngoài yeân vieân tòch, muøi höông laï ñaày chuøa Ninh Phuùc caû thaùng môùi tan. Ñoà chuùng xaây thaùp ñeå nhuïc thaân cuûa Hoøa thöôïng ôû chuøa Phaät Tích treân nuùi Phaät Tích (Baéc Ninh). Sau ñoù Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi qua truï trì chuøa Ninh Phuùc, sö cho xaây thaùp Baùo Nghieâm ñeå thôø Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng; ñeán naêm 1647, thaùp môùi xaây xong, sö cho döïng bia ñeå neâu cao coâng ñöùc cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng. Bia "Hieån thoaïi Baùo Nghieâm thaùp bi minh" do cö só Thanh Nguyeân bieân soaïn theo yeâu caàu cuûa Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi ñöôïc döïng vaøo naêm Phuùc Thaùi thöù naêm (1647); keå veà tieåu söû cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng. Thaùp Baùo Nghieâm hình baùt giaùc, cao 5 taàng, ñaàu nhoïn, ôû xa nhìn gioáng caây buùt neân daân ñòa phöông goïi laø Buùt Thaùp (thaùp gioáng caây buùt), cuõng vì vaäy chuøa Ninh Phuùc cuõng ñöôïc goïi laø chuøa Buùt Thaùp. Ngoaøi ra sau khi thaùp Baùo Nghieâm xaây xong, coù moät ñaøn chim nhaïn, khoâng bieát töø ñaâu bay tôùi ñaõ ñaäu ñaày treân thaùp vaø caùc sôïi daây ñoàng coät töø ñænh thaùp xuoáng ñaát, neân daân chuùng cuõng goïi chuøa Ninh Phuùc laø chuøa Nhaïn Thaùp (thaùp coù chim nhaïn ñaäu). Naêm 1656, Ni coâ Dieäu Tueä (chaùu ngoaïi chuùa Tròng Traùng) laïi truøng tu chuøa Buùt Thaùp. Naêm Kyû Hôïi (1659), Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi vieân tòch taïi chuøa Buùt Thaùp, thoï 64 tuoåi (1596-1659). Ñeä töû xaây döïng thaùp Toân Ñöùc ôû ôû chuøa Buùt Thaùp ñeå thôø töôïng Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi baèng ñoàng. Ngoaøi ra ñeä töû cuûa Ngaøi laø Ni sö Phaùp Taùnh cuõng döïng thaùp Toân Ñöùc ôû chuøa Vaân Yeân treân nuùi Yeân Töû. Thaùp Toân Ñöùc laø thaùp hình vuoâng, cao 5 taàng, laøm baèng ñaù xanh maøi laùng maët, caùc taûng ñaù ñöôïc laøm moäng, laép gheùp nhau thaønh thaùp

cao 10m. Trong loøng thaùp coù töôïng thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi. Maët ngoaøi thaùp coù bia kyù: "Saéc kieán Toân Ñöùc khoaùn thaïch" döïng naêm Vónh Thoï thöù ba (1660) keå laïi haønh traïng Thieàn sö Minh Haønh vaø vieäc döïng thaùp. Maët ngoaøi taàng thöù hai vaø thöù ba cuûa thaùp Toân Ñöùc coù nhieàu baøi kyù keå veà nhieàu söï kieän: - Baûn khaéc veà tieåu söû Ni coâ Dieäu Tueä (Leâ Thò Ngoïc Duyeân, chaùu ngoaïi Tròng Traùng). - Baûn khaéc naêm Chính Hoøa thöù naêm (1684) keå veà vieäc Ni coâ Dieäu Tueä mua ruoäng laøm höông hoûa cho Thieàn sö Leâ Ngoïc Nghinh vaø cha meï Ngaøi. - Baûn khaéc ôû maët sau, naêm Vónh Höïu thöù naêm (1739) keå vieäc Phaät töû mua ruoäng ñeå cuùng teá hai Toå sö Chuyeát Chuyeát vaø Taïi Taïi, cuøng teân nhöõng ngöôøi coù coâng söûa chuøa.. - Baûn khaéc naêm 1737 keå veà Ni sö Dieäu Vieân mua ruoäng laáy hoa lôïi lo cuùng teá.

KIEÁN TRUÙC CHUØA BUÙT THAÙP

Chuøa Buùt Thaùp ñöôïc xaây döïng theo kieåu "noäi coâng ngoaïi quoác", kieán truùc qui moâ ñoà soä. Ngaøy xöa, coù theå chuøa coøn roäng lôùn hôn, hieän nay chuøa coøn caùc phaàn sau: 1. Coång tam quan: Coång chuøa roäng 9m, saâu vaøo 5m, goàm 3 gian: gian cöûa giöõa roäng 2m80, hai cöûa hai beân roäng khoaûng hôn 1m. Töø coång tam quan ñi vaøo chuøa laø moät con ñöôøng laùt gaïch roäng 4m, daøi 24m, hai

beân ñöôøng troàng thoâng. 2. Gaùc chuoâng: Gaùc chuoâng laø moät toøa nhaø hình vuoâng, caïnh 8m, cao 2 taàng, taàng treân nhoû hôn taàng döôùi, goàm 4 haøng 10 coät, 4 coät ôû giöõa cao vuùt leân ñeå naâng luoân maùi cuûa taàng thöù hai, 8 maùi cuûa gaùc chuoâng ñeàu lôïp ngoùi muõi haøi.

- 199 -

Taàng döôùi: ôû giöõa thôø Ngoïc Hoaøng, hai beân laø töôïng Nam Taøo vaø Baéc Ñaåu. Taàng treân treo chuoâng vaø baøn thôø chuùa Trònh, caùc cung phi, caùc quan noäi giaùm vaø caùc ñaïi thaàn. 3. Chuøa Hoä: Töø gaùc chuoâng ñi vaøo 15m laø ñieän thôø Hoä phaùp hay chuøa Hoä, daøi 25m, roäng 10m goàm 7 gian vôùi 32 coät goã lim lôùn. Chuøa Hoä coù hai töôïng Hoä phaùp lôùn, hai taám bia, töôïng caùc Thaùnh taêng, töôïng Hoä phaùp raát to lôùn, ngoài treân beä maø töôïng gaàn ñuïng maùi nhaø. Hai taám bia “Saéc kieán Ninh Phuùc töï bi kyù” döïng naêm 1647 vaø “Ninh Phuùc Thieàn töï tam baûo teá töï ñieàn bi”. 4. Nhaø thieâu höông: Noái lieàn chuøa Hoä vaø thöôïng ñieän laø nhaø thieâu höông. Nhaø thieâu höông roäng 4m50, saâu vaøo 5m, boán beân khoâng coù vaùch. Khoaûng caùch giöõa caùc xaø thöôïng vaø xaø haï coù chaïm roàng, phuïng vaø hoa. Ñeïp nhöùt laø hình chim phöôïng dang hai caùnh roäng, ñuoâi xoøe, quanh chim laø caùc cuïm maây bay löôïn (thöïc hieän vaøo theá kyû 17). 5. Thöôïng ñieän: Nhaø thöôïng ñieän roäng 19m, saâu vaøo hôn 10m, goàm naêm gian roäng vôùi 24 coät lôùn. Chaân coät laø caùc taûng ñaù coù chaïm hoa sen raát trang nhaõ. Quanh nhaø thöôïng ñieän coù nhöõng böùc lan can baèng ñaù, chaïy voøng theo bao lôn treân theàm nhaø. Caùc lan can baèng ñaù naøy daøi 1m30, cao 0m90, daøy 0m15, maët phía ngoaøi ñöôïc trang trí baèng nhöõng böùc tranh chaïm noåi raát phong phuù. Lan can ôû phía sau môû loái ñi qua am Tích Thieän. Trong ñieän thöôïng coù nhieàu töôïng, nhöng ñeïp nhöùt laø töôïng Boà taùt Quaùn Theá AÂm ngaøn tay ngaøn maét, töôïng Tuyeát Sôn, töôïng Lòch ñaïi Toå sö (ñaây laø caùc taùc phaåm ñieâu khaéc kieät xuaát cuûa Vieät Nam vaøo theá kyû 17), ngoaøi ra coøn coù caùc töôïng La haùn, Boà Ñeà Ñaït Ma, Luïc Toå Hueä Naêng…

- 200 -

6. Caàu ñaù: Thöôïng ñieän noái vôùi am Tích Thieän baèng chieác caàu ñaù, döôùi caàu laø hoà sen nhoû. Caàu baèng ñaù daøi 4m, goàm 3 nhòp, uoán nhö caàu voàng. Maët caàu loùt ñaù xanh maët maøi laùng, hai beân thaønh caàu coù lan can baèng ñaù, treân coù chaïm noåi nhö lan can ôû thöôïng ñieän. Lan can ñöôïc chaïm caû hai maët. Döôùi chaân caàu laø moät hoà sen hình chöõ nhaät chaïy daøi heát chieàu ngang thöôïng ñieän, roäng 4m. 7. Am Tích Thieän vaø Coái Kinh: Am Tích Thieän laø ngoâi nhaø cao hôn taát caû nhöõng daõy nhaø khaùc trong chuøa, vôùi ba töøng maùi cao hôn 8m, töøng döôùi cuøng laø ngoâi nhaø 7 gian roäng 16m, saâu vaøo 8m 50, hai töøng treân thu nhoû laïi hình vuoâng. Trong am Tích Thieän laø coái kinh cöûu phaåm Lieân Hoa ñoà soä: coái kinh laø moät thaùp baùt giaùc laøm baèng goã, cao chín töøng, chia laøm hai khoái taùm töøng, coù theå quay quanh moät caùi truï. - Khoái döôùi goàm hai töøng, 8 maët cuûa 4 töøng naøy goàm 32 böùc tranh ñieâu khaéc caùc caûnh veà söï tích ñöùc Phaät vaø theá giôùi cuûa Chö Phaät. - Khoái treân

4 töøng, 8 maët goàm coù 32 töôïng Phaät coù kích thöôùc khaù lôùn vaø chaïm khaéc tinh xaûo. Phaät töû ñi quanh coái kinh vöøa ñoïc kinh vöøa quay coái kinh. 8. Nhaø trung (nhaø giaûng): Töø am Tích Thieän ñi vaøo 7m ñeán nhaø trung. Nhaø trung hình chöõ nhaät daøi 16m, roäng 8,5m goàm 8 gian, caáu truùc gioáng chuøa Hoä. Ñaây laø nhaø giaûng vaø phoøng hoäi hoïp cuûa chö Taêng. 9. Phuû thôø: Töø nhaø trung ñi vaøo 3m laø phuû thôø. Phuû thôø laø daõy nhaø hình chöõ nhaät roäng 5 gian, daøi 16,5m, ngang 9m. Trong phuû thôø goàm coù: - Boán khaùm thôø lôùn, trong ñoù coù 4 pho töôïng: Hoaøng töû Leâ Ñình Töù (con vua Leâ Thaàn Toâng). - Ni sö Phaùp Taùnh ñaàu ñoäi maõo hình roàng chaàu Phaät. - Coâng nöõ Leâ Thò Ngoïc Duyeân (Dieäu Vieân). - Quaän chuùa Tròng Thò Ngoïc Cô (boán vò naøy coù coâng trong vieäc truøng tu chuøa).

- 201 -

- Moät aùn nhang ñeïp, chaïm troå tinh xaûo. - Taám bia ba maët döïng naêm Vónh Thònh thöù 10 (1714). 10. Haäu ñöôøng (nhaø Haäu Toå): Haäu ñöôøng khi xöa daøi heát chieàu ngang cuûa chuøa, nay chæ coøn 10 gian pgía Ñoâng, daøi 26,50m roäng gaàn 8m, boán gian phía Taây bò hö, chæ coøn neàn troáng daøi 11,50m ôû haäu ñöôøng thôø caùc vò Toå sö truï trì chuøa Buùt Thaùp, trong ñoù coù töôïng vò Toå thöù chín laø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi, caùc toøa nhaø treân naèm treân moät truïc daøi 100m, hai beân coù hai daõy haønh lang daøi 70m goàm 26 gian. Hieän chæ coøn 5 gian, trong ñoù coù 3 gian chöùa caùc baûn goã khaéc kinh. Quyù nhaát laø baûn goã khaéc “Ñaïi bi xuaát töôùng kinh “, coù khaéc caùc hình veà söï tích caùc ñöùc Phaät trong kinh. 11. Nhaø Toå: Nhaø Toå ôû phía traùi chuøa, laø nhaø cuûa vò Toå ñaàu tieân cuûa chuøa (Toå sö Huyeàn Quang). Nhaø Toå 5 gian, hình chöõ nhaät daøi 13m, roäng 7m, trong ñoù coù: - 4 khaùm thôø 4 pho töôïng cuûa 4 vò Toå, trong ñoù coù Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng. - Hai bia ñaù: - Bia “Phuïng Linh Chæ “ döïng naêm Phuùc Thaùi thöù tö (1646). Thaùi haäu Ngoïc Truùc (Phaùp Taùnh) xin cha cho truøng tu chuøa Ninh Phuùc. - Bia “Hieån Tuïy Am Baùo Nghieâm thaùp bi minh “ khaéc naêm Phuùc Thaùi thöù naêm (1647). Bia do cö só Thanh Nguyeân soaïn keå veà haønh traïng Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (bia naøy do Thieàn sö Minh Haønh döïng). - Ba töôïng Thaùnh maãu: Thöôïng Ngaøn, Lieãu Haïnh, Maãu Thoaûi. 12. Gieáng ñaù: Töø nhaø Toå ñi ven theo töôøng chuøa, ñi saâu vaøo vaøi chuïc meùt laø gieáng ñaù ñeïp, saøn gieáng hình troøn, ñöôøng kính 1m40, loùt baèng ñaù xanh, taïc hình caùnh sen xeáp. Thaønh gieáng baèng ñaù cao 0m30, daày 0m10, ñöôøng kính roäng 0m80, maët ngoaøi chaïm noåi ba töøng caùnh sen coù gaân.

- 202 -

Caàu ñaù vaø haønh lang baèng ñaù ôû chuøa Buùt Thaùp

Töôïng Phaät ngaøn tay ngaøn maét ôû chuøa Buùt Thaùp.

- 203 -

Töôïng Phaät Tuyeát Sôn ôû chuøa Buùt Thaùp.

- 204 -

- 205 -

Thaùi Toân Ñöùc (Thôø Thieàn Sö Taïi Taïi) ôû Chuøa Buùt Thaùp.

Thaùp thôø Thieàn Sö Taùnh Tuyeân ôû Chuøa Buùt Thaùp.

- 206 -

CAÙC THAÙP ÔÛ CHUØA BUÙT THAÙP

1. THAÙP BAÙO NGHIEÂM:

Thaùp Baùo Nghieâm thôø Hoøa thöôïng Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát. Thaùp baùt giaùc cao 5 töøng, ñænh laø ñaàu ngoïn buùt, töø ñaát leân ñænh caùo 13m. Thaùp ñöôïc laøm baèng caùc taûng ñaù xanh maët maøi laùng boùng, laép gheùp vôùi nhau baèng moäng, toaøn thaùp ôû xa troâng gioáng nhö moät caây buùt khoảng loà. - Töøng döôùi ñaát 8 caïnh, moãi caïnh daøi 3m60, cao 2m46. - Boán töøng treân, moãi caïnh daøi 2m, cao töø 1m75 ñeán 2m. - Ñænh thaùp hình ñaàu buùt loâng cao 3m, ôû trong loøng thaùp töøng thöù nhöùt (töøng ngay ñaát) laø moät khoang troøn, ñöôøng kính 1m30, trong ñoù coù töôïng Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng baèng ñaù. Cöûa vaøo loøng thaùp laø hai caùnh cöûa baèng ñaù coù theå môû ñoùng ñöôïc. Phía ngoaøi töøng thöù nhaát coù 8 coät vôùi lan can bao quanh thaùp cao khoaûng 1m. Hai coät ôû tröôùc cöûa thaùp coù chaïm hình roàng quaán quanh coät baèng ñaù xanh. Boán töøng treân coù chaïm khung cöûa, treân cöûa coù chaïm töôïng Phaät ngoài thieàn ñònh.

2. THAÙP TOÂN ÑÖÙC:

Thaùp Toân Ñöùc thôø Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi (xem phaàn treân). Trong loøng thaùp coù töôïng Thieàn sö Minh Haønh-Taïi taïi. Thaùp Toân Ñöùc ôû khuoân vieân sau chuøa, giaùp vôùi ñoàng ruoäng quanh chuøa.

3. THAÙP NI CHAÂN:

Thaùp thôø Ni sö Dieäu Tueä, ñöôïc döïng vaøo naêm Vónh Höïu thöù ba (1736). Thaùp hình vuoâng cao ba töøng. Töøng thöù hai, ôû maët ngoaøi thaùp coù ghi tieåu söû Ni sö Dieäu Tueä (Leâ Thò Ngoïc Duyeân).

- 207 -

4. THAÙP TAÂM HOA:

Thaùp Taâm Hoa thôø Thieàn sö Nhö Chuùc, ñöôïc döïng naêm Vónh Höïu thöù ba (1736). Thaùp cao ba töøng baèng ñaù xanh, maët ngoaøi maøi laùng, töøng thöù hai coù bia ghi söï tích Thieàn sö Nhö Chuùc. Thieàn sö Nhö Chuùc (1691-1735), quy y vôùi thieàn sö Nhö Trí(1) ôû chuøa Thieän Taâm treân nuùi Tieâu Sôn (Baéc Ninh). Sau khi boản sö tòch, Thieàn sö Nhö Chuùc ñeán truï trì chuøa Ñoâng Sôn ôû Baéc Ninh, sau ñeán hoaèng hoùa ôû chuøa Long Ñoäng ôû gaàn chaân nuùi Yeân Töû. Cuoái cuøng, Thieàn sö Nhö Chuùc môùi veà truï trì chuøa Ninh Phuùc vaø vieân tòch ôû chuøa

naêm 1735. Ñeä töû cuûa Thieàn sö Nhö Chuùc laø Ni sö Dieäu Vieân, xaây thaùp Taâm Hoa ñeå thôø xaù lôïi cuûa Thieàn sö Nhö Chuùc ôû chuøa Buùt Thaùp, thaùp ñöôïc hoaøn thaønh naêm 1736.

5. THAÙP CUÛA THIEÀN SÖ TAÙNH TUYEÂN:

ÔÛ khuoân vieân sau chuøa, gaàn thaùp Toân Ñöùc laø thaùp cuûa thieàn sö Taùnh Tuyeân, thaùp hình vuoâng cao hai töøng baèng ñaù xanh laép gheùp nhau, phía ngoaøi ñöôïc maøi laùng. Bia thaùp coù cho bieát: Thieàn sö Taùnh Tuyeân sanh naêm Canh Thìn (1700), taïo hoùa naêm Caûnh Höng thöù 16 (1755).

THIEÀN SÖ MINH LÖÔNG - NGUYEÄT AN (PHAÙI THIEÀN LAÂM TEÁ)

Thieàn sö Minh Löông- Ngyeät An, tu ôû chuøa Vónh Phuùc, nuùi Coân Cöông, laøng Phuø Laõng, nghe Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng(Vieân Vaên- Chuyeát Chuyeát) töø Thung Hoa sang, laø vò thieàn sö thaáu trieät taâm toâng, baùn thoâng kinh söû neân thieàn sö Minh Löông ñeán tham vaán. Thieàn sö Minh Löông hoûi: Khi sanh töû ñeán laøm sao traùnh? Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát ñaùp: Choïn laáy nôi khoâng sanh töû ñeå troán traùnh. Sö Minh Löông laïi hoûi: Theá naøo laø nôi khoâng sanh töû?

Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát ñaùp: ÔÛ trong sanh töû nhaän laáy môùi ñöôïc. Nghe noùi theá, Thieàn sö Minh Löông cuõng chöa ngoä ñöôïc yeáu chæ, Hoøa thöôïng Chuyeát chuyeát baûo: Haõy lui ñi, chieàu seõ ñeán. Thieàn sö Minh Löông nghe theo lôøi daïy, lui ra chieàu laïi ñeán phöông tröôïng cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát, Hoøa thöôïng laïi baûo: Ñôïi saùng mai, ñoà chuùng seõ vì ngöôøi maø minh chöùng. Thieàn sö Minh Löông boãng nhieân tænh ngoä, suïp xuoáng laïy, Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát höùa khaû vaø truyeàn taâm aán cho. Sau khi ñaéc phaùp, Thieàn sö Minh Löông-Nguyeät An trôû veà truï trì ôû chuøa Vónh Phuùc-Phuø Laõng ñeå Hoaøng döông Phaät phaùp. Thieàn sö Tueä Ñaêng ôû chuøa Hoa Yeân (nuùi Yeân Töû), nghe danh Thieàn sö Minh Löông neân ñeán chuøa Vónh Phuùc xin thoï giaùo, Thieàn sö Minh Löông cho ñoåi phaùp danh cuûa Tueä Ñaêng trôû laïi thaønh Chaân Nguyeân, hieäu Chaùnh Giaùc. Ñeán khi saép tòch, thieàn sö Minh Löông truyeàn phaùp cho Chaân Nguyeân daïy baøi keä sau: Phieân aâm: Myõ ngoïc taøng ngoan thaïch, Lieân hoa xuaát öù neâ, Tu trì sanh töû xöù, Ngoä thò töùc boà ñeà. Dòch nghóa: (Ngoïc xinh aån trong ñaù, Hoa sen moïc töø buøn, Neân bieát choã sanh töû, Ngoä voán thieät boà ñeà)(1) Noùi baøi keä xong, Thieàn sö Minh Löông baûo ñeä töû: “Nay ta trôû veà”. Noùi döùt lôøi, Thieàn sö Minh Löông thò tòch. Ñeä töû xaây thaùp ôû nuùi Coân Cöông, Phuø Laõng, thôø Thieàn sö Minh Löông.

THIEÀN SÖ CHAÂN TRUÙ - TUEÄ NGUYEÄT

Thieàn sö Chaân Truù-Tueä Nguyeät laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Minh Haønh- Taïi Taïi Hoaøng hoùa ôû chuøa Phaät Tích, chuøa Buùt Thaùp ôû Baéc Ninh vaø chuøa Vaân Yeân, cuøng chuøa Laân Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû. Thieàn sö Chaân Truù-Tueä Nguyeät

keá theá boản sö truø trì chuøa Vaân Yeân vaø chuøa Laân Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû. Vaøo khoaûng 1665, Nguyeãn Vaên Chieâm ñeán chuøa Vaân Yeân, quy y thoï giaùo vôùi Thieàn sö Chaân Truù-Tueä Nguyeät, ñöôïc ban phaùp danh laø Tueä Ñaêng. Sau khi Thieàn sö Chaân Truù-Tueä Nguyeät vieân tòch ôû chuøa Vaân Yeân (khoaûng naêm 1666-1680), sö Tueä Ñaêng cuøng vôùi sö huynh Nhö Nieäm rôøi chuøa, vaân du tu hoïc. Sau ñoù Thieàn sö Nhö Nieäm truï trì chuøa Thieâm Tieân (hay chuøa Coâ Tieân), coøn Thieàn sö Tueä Ñaêng tieáp tuïc haønh cöôùc tham hoïc Thieàn toâng. Cuoái cuøng Thieàn sö Tueä Ñaêng thoï giôùi Cuï tuùc vôùi Hoøa thöôïng Minh Löông-Nguyeät An ôû chuøa Vónh Phuùc treân nuùi Coân Cöông, thuoäc laøng Phuø Laõng vaø ñöôïc ñoåi phaùp danh laø Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc. Sau ñoù Thieàn sö Chaân Nguyeân trôû veà keá theá truï trì chuøa Vaân Yeân vaø chuøa Laân Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû, noái tieáp ngoïn ñeøn phaùp cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø truyeàn maõi ñeán sau naøy.

THIEÀN SÖ CHAÂN TUEÄ

Hieän chöa bieát roõ Thieàn sö Chaân Tueä, chæ bieát Thieàn sö Chaân Tueä hoaèng hoùa ôû chuøa Buùt Thaùp (Baéc Ninh). Nhôø bia “Phuïng Lònh Chæ” ôû nhaø Toå cuûa chuøa Buùt Thaùp, chuùng ta bieát ñöôïc Thieàn sö Chaân Tueä laø ngöôøi trong doøng hoï cuûa Hoaøng Thaùi haäu Trònh Thò Ngoïc Truùc, töùc thuoäc doøng doõi chuùa Trònh ôû Ñaøng Ngoaøi. Coù leõ Thieàn sö Chaân Tueä laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi vaø laø phaùp toân cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (hay Thieàn sö Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát) hoaèng hoùa ôû chuøa Phaät Tích vaø chuøa Buùt Thaùp.

- 210 -

THIEÀN SÖ CHAÂN KIEÂN

Thieàn sö Chaân Kieân laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi ôû chuøa Buùt Thaùp. Sau khi Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vieân tòch (naêm 1644), naêm Phuùc Thaùi thöù 5 (1647), Thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi nhôø cö só Thanh Nguyeân bieân soaïn vaên bia “Hieån Thoaïi Am Baùo Nghieâm thaùp bi minh” ôû chuøa Buùt Thaùp, Thieàn sö Chaân Kieân ôû Phuø Chaån vieát laïi ñeå khaéc vaøo bia ñaù. Bia naøy hieän coøn ôû chuøa Buùt Thaùp.

- 211 -

CHÛÚNG 3

Töí sû Minh Chêu - Hûúng Haãi vúái sûå phuåc hûng cuãa Phaái Thiïìn Truác Lêm úã Àaâng Ngoaâi

P haùi thieàn Truùc Laâm ñöôïc thaønh laäp vaøo ñôøi nhaø Traàn (1225- 1400) ñöôïc caùc vua nhaø Traàn hoä phaùp neân phaùt trieån maïnh döôùi thôøi nhaø Traàn(1). Naêm 1400, Hoà Quyù Ly cöôùp ngoâi nhaø Traàn, nhaø Hoà ñaõ tìm caùch tieâu dieät Hoaøng toäc nhaø Traàn. Naêm 1407, nhaø Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät, möôïn danh nghóa “phuø Traàn dieät Hoà” (phoø nhaø Traàn dieät nhaø Hoà), nhöng thöïc teá laø

thoân tính nöôùc Vieät, aùp duïng chính saùch “ñoàng hoùa” ñeå bieán nöôùc Vieät thaønh ngöôøi Trung Hoa. Trong thôøi gian xaâm laêng vaø ñoâ hoä Ñaïi Vieät (1406-1427), nhaø Minh cai trò khaéc nghieät, aùp duïng chính saùch ñoàng hoùa, phaù huûy vaø tòch thaâu taát caû nhöõng di tích vaên hoùa vaø lòch söû cuûa Ñaïi Vieät: tòch thaâu ñem veà Trung Quoác hoaëc phaù huûy heát caùc kinh saùch, bia ñaù... Naêm 1406, vua Minh Thaønh Toå ra lònh cho ñoaøn quaân vieãn chinh cuûa Tröông Phuï: “Phaù huûy heát taát caû caùc saùch vôû, baûn in, cho ñeán caû caùc saùch cheùp caâu ca lyù trong daân gian, caùc saùch daïy treû... ñeàu phaûi phaù huûy heát, khoâng ñeå moät caâu, moät chöõ. Phaù huûy taát caû caùc bia ñaù do ngöôøi Vieät döïng leân, chæ tröø caùc bia ñaù do ngöôøi Trung Hoa laäp töø tröôùc.

(1) Xem saùch Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam: Thôøi Nhaø Traàn (1225-1400) cuûa Nguyeãn Hieàn Ñöùc.

Naêm sau (1407), vua Minh coøn ra saéc lònh khaéc nghieät hôn: “Ta thöôøng baûo caùc ngöôi, nhöùt thieát An Nam coù thö vaên baûn töï gì, cho ñeán caùc caâu ca lyù daân gian, caùc saùch daïy treû vaø bia ñaù maø xöù aáy laäp ra, heã thaáy laø phaù huûy ngay laäp töùc, moät maûnh, moät chöõ cuõng khoâng ñeå coøn. Nay nghe noùi nhöõng saùch vôû, quaân lính baét ñöôïc khoâng ra lònh ñoát ngay, ñeå xem xeùt roài môùi ñoát. Quaân lính phaàn ñoâng khoâng bieát chöõ, neáu ñaâu ñaâu cuõng laøm nhö theá caû, thì khi ñaøi taûi seõ bò maát nhieàu. Töø nay, caùc ngöôi phaûi laøm ñuùng lôøi saéc truyeàn cho quaân lính, heã baát cöù nôi naøo, neáu thaáy saùch vôû, vaên töï laø phaûi ñoát ngay laäp töùc, khoâng ñöôïc löu laïi...”. Ngoaøi ra nhö chuùng ta bieát: ñoái vôùi quaân lính trong ñoäi quaân vieãn chinh, baûn chaát cuûa haàu heát quaân lính laø hung haêng, thöôøng hay taøn phaù; do ñoù, khi coù lònh phaù huûy thì hoï coøn laøm thaúng tay hôn nöõa. Vì vaäy, taát caû saùch vôû, bia ñaù, keå caû kinh saùch ñaïo Phaät ,ñaïo Nho, ñaïo Laõo, caùc bia ñaù ôû caùc ñeàn mieáu, chuøa chieàn ... ñeàu bò quaân Minh phaù huûy tieâu tan heát. Caùc coâng trình kieán truùc naøo coù khaéc chöõ cuõng bò phaù huûy; caùc chuøa chieàn, ñeàn mieáu, cung ñieän, chuoâng ñình, vaên bia ... ñeàu coù khaéc chöõ, hay ít ra cuõng coù vaøi caâu ñoái; quaân lính nhaø Minh haàu heát ñeàu khoâng bieát chöõ, neân hoï gaëp coâng trình naøo coù chöõ thì ñeàu phaù tan heát caû, khoâng caàn bieát coâng trình ñoù laø chöõ gì vaø chöõ vieát treân ñoù coù yù nghóa gì. Do lònh ñoù, haàu heát taát caû di saûn veà lòch söû, vaên hoùa cuûa nhaân daân Ñaïi Vieät coù töø ñôøi nhaø Traàn-Hoà trôû veà tröôùc (tröôùc naêm 1406), ñeàu bò quaân Minh tòch thaâu ñem veà Trung Quoác hay phaù huûy heát saïch; töø caùc saùch vôû ñuû loaïi, ñeán caùc coâng trình kieán truùc lôùn, nhoû, cho ñeán caùc caâu ñoái, hoaønh phi, ñoà ñoàng, ñoà söù, ñoà ñaù... ñeàu bò tòch thaâu hay phaù huûy heát. Chaúng nhöõng phaù huûy nhöõng di saûn veà lòch söû -vaên hoaù Ñaïi Vieät maø nhaø Minh coøn baét luoân nhöõng ngöôøi laøm vaên hoùa. Naêm 1406, vua Minh Thaønh Toå coøn ra lònh: Baét giaûi veà Trung Quoác nhöõng ngöôøi gioûi veà kinh söû, caùc nho só, thaày thuoác, thaày boùi toaùn, nhaïc coâng, ca kyõ... cho ñeán thôï gioûi veà ñoùng

thuyeàn, thôï laøm ngoùi, thôï xaây döïng cung ñieän, ngöôøi bieát cheá taïo khí giôùi, thuoác suùng, ngöôøi bieát ñieàu khieån thuyeàn ñi soâng bieån. Chuùng ta thaáy roõ ñöôïc aâm möu thaâm ñoäc cuûa nhaø Minh khi ñoïc caùc vaên baûn, saéc chæ cuûa caùc vua nhaø Minh ñöôïc in laïi trong saùch "Vieät kieäu thö" do Lyù Vaên Phöôïng, ngöôøi ñôøi nhaø Minh bieân soaïn.

- 213 -

Sau khi tòch thaâu vaø phaù huûy di tích vaên hoùa Ñaïi Vieät, nhaø Minh cho ñem kinh saùch cuûa Trung Hoa ñem sang truyeàn baù ôû Ñaïi Vieät, keå caû caùc kinh saùch cuûa ñaïo Phaät, ñaïo Laõo, ñaïo Nho. Nhaø Minh cho môû caùc tröôøng hoïc ôû phuû, chaâu, huyeän ñeå daïy kinh saùch cuûa Trung Hoa cho daân Vieät. Nhaø Minh ñònh bieán Ñaïi Vieät thaønh moät phaàn laõnh thoå cuûa Trung Quoác vaø bieán ngöôøi Vieät thaønh ngöôøi Trung Hoa. Naêm 1416, Bình Ñònh vöông Leâ Lôïi noåi leân khôûi nghóa choáng laïi quaân Minh, naêm 1427 quaân Minh bò ñaùnh baïi phaûi ruùt quaân veà nöôùc; nhöng nhaø Minh ñoøi Bình Ñònh vöông phaûi ñöa ngöôøi thuoäc Hoaøng gia nhaø Traàn leân ngoâi môùi chòu saéc phong. Bình Ñònh vöông Leâ Lôïi phaûi ñöa Traàn Caûo ñöùng ra xin vua Minh saéc phong. Vua Minh sai söù sang saéc phong cho Traàn Caûo laøm An Nam quoác vöông, ruùt ñaïo quaân cuûa Vöông Thoâng veà nöôùc vaø baõi ñaïo quaân sang ñaùnh Ñaïi Vieät. Ñaàu naêm Maäu Thaân (1428), Traàn Caûo nghe Bình Ñònh vöông Leâ Thaùi Toå baøn luaän vôùi quan töôùng raèng: "Trôøi khoâng theå coù hai maët trôøi, nöôùc khoâng theå coù hai vua, Traàn Caûo khoâng coù coâng gì vôùi daân sao ñöôïc giöõ ngoâi" neân duøng thuyeàn boû troán. Bình Ñònh vöông sai quaân ñuoåi theo baét ñöôïc, ñem veà giam ôû thaønh Ñoâng Quan (Thaêng Long) vaø eùp Traàn Caûo uoáng thuoác ñoäc cheát. Sau ñoù, Bình Ñònh vöông Leâ Lôïi sai söù sang nhaø Minh taâu raèng: con chaùu hoaøng toäc nhaø Traàn khoâng coøn ai nöõa ñeå xin saéc phong cho vua Leâ Thaùi Toå. Vì vaäy, vua Leâ Thaùi Toå ñaõ phaûi tìm caùch tieâu dieät doøng hoï nhaø Traàn ñeå traùnh tai hoïa veà sau vaø traùnh raéc roái trong vieäc ngoaïi giao vôùi nhaø Minh. Phaùi thieàn Truùc Laâm do vua vaø hoaøng gia nhaø Traàn saùng laäp vaø truyeàn baù, nhieàu ngöôøi trong Hoaøng toäc nhaø Traàn vaø nhieàu ñaïi thaàn nhaø Traàn ñeàu laø thieàn sö cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm hoaëc quy y thoï giôùi vôùi phaùi thieàn Truùc Laâm. Ñoàng thôøi, khi nhaø Traàn maát ngoâi, moät soá hoaøng toäc nhaø Traàn ñaõ vaøo aån naùu trong phaùi thieàn Truùc Laâm. Vì vaäy, neáu muoán tieâu dieät heát Hoaøng toäc nhaø Traàn, vua Leâ Thaùi Toå phaûi truy luøng doøng hoï nhaø Traàn trong soá caùc thieàn sö Truùc Laâm hoaëc aån naùu trong caùc chuøa chieàn ñeå tieâu dieät. Cuõng chính vì vaäy, caùc thieàn sö trong phaùi thieàn Truùc Laâm bò gaây khoù khaên vaø bò lieân luïy, do ñoù, moät soá thieàn sö Truùc Laâm phaûi laån troán: ruùt vaøo röøng nuùi thaâm saâu hoaëc phaûi troán ra ngoaïi quoác (Chaân Laïp, Chieâm Thaønh…) ñeå aån tu. Trong tình

- 214 -

theá ñoù, coù theå moät soá thieàn sö Truùc Laâm vaø moät soá hoaøng gia nhaø Traàn ñaõ phaûi laån troán trong röøng nuùi, hoaëc boû ra nöôùc ngoaøi. Coù theå coù

moät soá thieàn sö phaùi Truùc Laâm vaøo laãn troán ôû vuøng röøng nuùi cuûa Chieâm Thaønh hoaëc vaøo taän vuøng ñaát Ñoàng Nai cuûa nöôùc Chaân Laïp ñeå aån tu vaø giaáu tung tích baèng caùch giaáu phaùi thieàn Truùc Laâm, laáy danh Laâm Teá ñeå traùnh nhöõng raéc roái veà chaùnh trò ñoù. Vì vaäy, phaùi thieàn Truùc Laâm ñaõ khoâng coù taøi lieäu truyeàn thöøa roõ raøng töø sau Tam Toå Huyeàn Quang. Phaùi thieàn Truùc Laâm chæ ñöôïc ghi cheùp vaø taøi lieäu coøn laïi chæ coù keå töông ñoái roõ raøng veà Tam Toå cuûa Truùc Laâm (Truùc Laâm Ñaàu Ñaø, Phaùp Loa, Huyeàn Quang) coøn sau ñoù, khoâng coøn ghi cheùp gì nöõa caû. Tuy nhieân cho ñeán theá kyû 16 - 17, chuùng ta laïi thaáy xuaát hieän moät soá thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm nhö: Vieân Caûnh- Luïc Hoà, Vieân Khoan-Ñaïi Thaâm, Minh Höông-Chaâu Haûi... ôû vuøng Quaûng Trò, Thuaän Hoùa. Tröôøng hôïp cuûa Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát (töùc Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng), Minh Haønh-Taïi Taïi töø Trung Hoa sang hoaèng hoùa ôû vuøng ñaát Chaân Laïp, ra Chieâm Thaønh-Ñaøng Trong, cuoái cuøng ra hoaèng hoùa ôû Ñaøng Ngoaøi, cuõng ñaõ chòu nhieàu aûnh höôûng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Ñieàu ñoù cho chuùng ta thaáy raèng: phaùi thieàn Truùc Laâm khoâng phaûi khoâng coøn sau khi nhaø Traàn maát ngoâi maø phaùi thieàn Truùc Laâm vaãn coøn tieáp tuïc truyeàn thöøa, nhöng trong tình traïng laån troán chaùnh quyeàn nhaø Haäu Leâ, neân taøi lieäu vaø söï truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn naøy raát thieáu soùt. Vì lyù do chaùnh trò ñoù, phaùi thieàn Truùc Laâm bò maát daáu, mai moät trong moät thôøi gian, suoát töø naêm nhaø Traàn maát ngoâi (naêm 1400) cho ñeán ñôøi nhaø Maïc (1527-1592). Ñeán thôøi Tròmh-Nguyeãn phaân tranh, Toå sö Minh Chaâu-Höông Haûi phuïc höng phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Trong vaø Ñaøng Ngoaøi. Phaùi thieàn Truùc Laâm ñöôïc Thieàn sö Höông Haûi phuïc höng ôû Ñaøng Ngoaøi lieân heä maät thieát vôùi phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi (truyeàn thöøa cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng vaø Thieàn sö Minh Haønh- Taïi Taïi). Vì vaäy, truyeàn thöøa cuûa Toå sö Höông Haûi gioáng nhö truyeàn thöøa cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng, truyeàn theo baøi keä truyeàn phaùi cuûa Toå sö Trí Baûng-Ñoät Khoâng (phaùi Laâm Teá ñôøi thöù 25):

- 215 -

“Trí Tueä Thanh Tònh,
Ñaïo Ñöùc Vieân Minh,
Chaân Nhö Taùnh Haûi,
Tòch Chieáu Phoå Thoâng. “
PHAÙI THIEÀN TRUÙC LAÂM PHAÙI THIEÀN LAÂM TEÁ

VIEÂN CAÛNH – LUÏC HOÀ VIEÂN VAÊN – CHUYEÁT CHUYEÁT

MINH CHAÂU MINH HAØNH MINH LÖÔNG HÖÔNG HAÛI TAÏI TAÏI NGUYEÄT AN

CHAÂN QUYÙ CHAÂN LYÙ CHAÂN TRUÙ CHAÂN NGUYEÂN HIEÅN MAÄT TUEÄ NGUYEÄT CHAÙNH GIAÙC

NHÖ ÑÖÙC NHÖ NGUYEÄT NHÖ TUØY NHÖ HIEÄN NHÖ TRÖØNG HOA QUANG VIEÂN CHÖÙNG NGUYEÄT QUANG LAÂN GIAÙC

A. TOÅ SÖ MINH CHAÂU - HÖÔNG HAÛI (1628-1715)

I. HAØNH TRAÏNG:

Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi hieäu laø Huyeàn Cô -Thieän Giaùc coøn ñöôïc goïi laø Toå Caàu, thuoäc doøng theá phieät, toå tieân queâ ôû laøng AÙng Ñoä, huyeän Chaân Phuùc, xöù Ngheä An, sanh naêm Maäu Thìn (1628), taïi xaõ Bình An Thöôïng, phuû Thaêng Hoa, Quaûng Nam. OÂng Toå naêm ñôøi cuûa Thieàn sö Höông Haûi laøm Quaûn chu töôïng, coi thôï ñoùng thuyeàn cho trieàu ñình nhaø Leâ. OÂng sanh ñöôïc hai ngöôøi con trai: - Con tröôûng laø Huøng Quaän coâng, coi Laõng doanh, quaûn ñoác 300 lính thôï.

- Con thöù laø Trung Loäc haàu, laøm chöùc phoù cai quaûn, laø oâng toå boán ñôøi cuûa Thieàn sö Höông Haûi. Khoaûng nieân hieäu Chaùnh Trò (1558-1571), ñôøi vua Leâ Anh Toâng, Trung Loäc haàu (khoâng roõ teân hoï) theo Ñoan Quaän coâng Nguyeãn Hoaøng vaøo traán thuû Thuaän Hoùa. Trung Loäc haàu ñöôïc chuùa Nguyeãn Hoaøng tin duøng neân cho thaêng leân chöùc Chaùnh cai quaûn, quaûn laõnh thôï ñoùng thuyeàn, chuùa Nguyeãn Hoaøng laïi daâng sôù veà trieàu ñình vua Leâ ôû Taây Ñoâ (Thanh Hoùa) keå roõ coâng traïng vaø vua Leâ phong cho Trung Loäc haàu hieäu "Khôûi nghóa Kieät tieát coâng thaàn", caáp cho 30 maãu ruoäng vaø cho con chaùu ñöôïc höôûng theá taäp. Thieàn sö Höông Haûi soáng ôû laøng Bình An Thöôïng, phuû Thaêng Hoa, luùc nhoû raát thoâng minh vaø taøi gioûi, ñaäu höông tieán (cöû nhaân) naêm 18 tuoåi (1645), ñöôïc boå laøm vaên chöùc ôû phuû chuùa Nguyeãn, ñôøi chuùa Thöôïng Nguyeãn Phöôùc Lan (1635-1648). Naêm 1652, Höông Haûi ñöôïc chuùa Hieàn Nguyeãn Phöôùc Taàn (1648- 1687) boå laøm tri phuû Trieäu Phong (Quaûng Trò), luùc môùi 25 tuoåi. Höông Haûi raát ham moä ñaïo Phaät, neân thôøi gian laøm quan ôû Quaûng Trò, Höông haûi theo caäu hoïc Phaät phaùp vôùi Thieàn sö Vieân Caûnh-Luïc Hoà, sau ñoù Höông Haûi cuõng theo tham hoïc vôùi Thieàn sö Vieân Khoan- Ñaïi Thaâm. Nhöng hieän chuùng ta chöa bieát roõ caùc Thieàn sö Vieân Caûnh vaø Vieân Khoan haønh ñaïo ôû chuøa naøo vaø truyeàn thöøa nhö theá naøo? Hôn ba naêm sau, khoaûng naêm 1655-1656, Höông Haûi xin töø quan ñeå xuaát gia theo ñaïo Phaät. Thieàn sö Minh Chaâu- Höông Haûi ñaõ cuøng vôùi moät soá ñeä töû duøng thuyeàn vöôït bieån Nam Haûi, ñeán nuùi Tieâm Buùt La treân Cuø Lao Chaøm (caùch Hoäi An, Quaûng Nam, khoaûng 30km), caát am tranh ñeå tu haønh. Nôi nuùi naøy, Thieàn sö chí taâm tu taäp thieàn ñònh, gìn giöõ giôùi luaät raát nghieâm minh, taùm thaùng sau, Thieàn sö Höông Haûi laïi sang ngoïn nuùi Ngoïa Long treân cuø lao Chaøm ñeå tu thieàn. Cuø lao Chaøm hay hoøn Lao, coøn goïi laø Ñaûo Chaøm . Treân cuø lao Chaøm coù 3 ngoïn nuùi ñaù: Tieâm Buùt, Baát Lao vaø Ngoïa Long . Nôi ñaây laø choán ñaøy aûi vaø haønh quyeát caùc töû tuø cuûa nöôùc Champa ngaøy xöa . Nôi cuø lao naøy laø hang oå cuûa ma quyû ñeán quaáy phaù, ngaên trôû vieäc tu haønh cuûa Thieàn sö Höông Haûi raát nhieàu

laàn, nhöng Ngaøi vaãn khoâng bò hoang mang, lo sôï, taâm vaãn an nhieân thanh tònh, khoâng chuùt ñoäng taâm. Moät ñeâm vaøo luùc canh hai, trong luùc thieàn sö Höông Haûi ñang ngoài thieàn ñònh, caùc ñoà ñeä cuûa Ngaøi troâng thaáy moät con quyû lôùn ñen sì, cao hai tröôïng (khoaûng 8m), soàng soäc chaïy vaøo am, moät luùc roài bieán ñaâu maát, Thieàn sö Höông Haûi vaãn an nhieân thieàn ñònh. Ñeán cuoái canh ba, boãng coù moät con raén lôùn boø ñeán quaán chaët mình sö, sö ngoài yeân, nieäm chuù "thaàn ñao". Moät laùt sau con raén bieán maát. Moät hoâm khaùc, vaøo luùc giöõa ban ngaøy, maây ñen boãng keùo ñeán tröôùc saân am tranh, laøm toái mòt muø, gioâng gioù thoåi aàm aàm, caây gaõy caùt bay, maùi nhaø tung noùc, thình lình coù tieáng vang nhö muoân ngaøn con meøo keâu leân moät löôït, tieáng keâu raát gheâ rôïn kinh khuûng, nhöng Thieàn sö Höông Haûi khoâng chuùt sôï haõi, vaãn ngoài thieàn ñònh töï nhieân. Moät ñeâm khaùc, vaøo giöõa khuya, Thieàn sö Höông Haûi ñang ngoài thieàn ñònh tröôùc baøn thôø Phaät, höông ñeøn saùng choang, boãng thaáy moät ñaùm ma quaùi, vöøa nam vöøa nöõ, ñöùa caàm dao, ñöùa caàm maùc, ñöùa ñaàu traâu ñöùa maët ngöïa, ñöùa ñaàu voi... ñöùng vaây xung quanh sö. Sö caûm thaáy ñau buïng maét môø, khoâng coøn thaáy aùnh saùng cuûa ñeøn, sö Höông Haûi lieàn kieát aán tam muoäi, quaùn töôûng löûa thieàn ñònh theo phaùp kim cöông tam muoäi, tam muoäi ñoát chaùy caû thaân mình vaø chaùy tieâu caû theá giôùi, moät luùc sau, chuùng ma quyû bieán ñaâu maát, caûnh saéc laïi quang minh nhö cuõ. Thieàn sö Höông Haûi cho raèng ñaát ñoù laø aùc ñòa, khoù giaùo hoùa ñöôïc, neân rôøi ñaûo, trôû veà queâ cuõ laø laøng Bình An Thöôïng ñeå tu haønh. Moät ñeâm coù ngöôøi Maùn (coù leõ laø ngöôøi Chieâm Thaønh) laïi goõ cöûa, thieát tha thænh môøi Thieàn sö Höông Haûi ra ñaûo Tieâm Buùt La ñeå hoaèng döông Phaät phaùp. Sö Höông Haûi hoûi nguyeân do sao laïi quyeát môøi sö ra ñoù, ngöôøi Maùn thöa: "Sö cuï boû ñaûo veà ñaát lieàn ñöôïc boán ngaøy, thì caû ba ñeàn ôû treân ñaûo Tieâm Buùt La laø: ñeàn Cao Caùc Ñaïi vöông, ñeàn Phuïc Ba Ñaïi vöông vaø ñeàn Boâ Boâ Ñaïi vöông ñeàu nhaäp ñoàng leân noùi raèng: "Hoâm noï, boïn yeâu tinh ma quaùi taùc quaùi maáy laàn ñeå laøm naõo haïi Phaùp sö, chuùng ta (caùc thaàn) ngoài yeân xem thöû coi ai thaéng ai thua. Chuùng ta thaáy Phaùp sö bieán hình, bieán töôùng, khoâng bieát sö ôû ñaâu, khieán cho boïn yeâu tinh phaûi lui heát. Chuùng ta thaáy Phaùp sö thieät laø böïc ñaïo haïnh kieâm toaøn, vì vaäy baùo cho daân laøng bieát ñeå thænh sö veà truï trì ôû ñaây".

- 218 -

Nuùi Linh Thaùi (Nuùi Qui Sôn) ôû cöûa bieån Tö Hieàn (Thuaän Hoùa).

Cöûa bieån Tö Hieàn ôû Thuaän Hoùa (Thöøa Thieân - Hueá).

- 219 -

Vì vaäy, Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi laïi cuøng ñeä töû leân thuyeàn trôû ra ñaûo Tieâm Buùt La ñeå hoaèng hoùa. Thieàn sö Höông Haûi hoaèng döông Phaät phaùp ôû ñoù suoát 8 naêm maø khoâng coù chöôùng ngaïi naøo, ñaïo haïnh ngaøy caøng cao, daân chuùng raát toân kính, danh tieáng sö ñoàn xa, quan daân gaàn xa

ñeàu raát ngöôõng moä. Thuaàn Quaän coâng (khoâng roõ teân), traán thuû dinh Quaûng Nam coù baø vôi ñau ñaõ laâu maø khoâng thaày thuoác naøo trò heát bònh. Nghe tieáng Thieàn sö Höông Haûi neân Thuaàn Quaän Coâng cho ngöôøi ra ñaûo röôùc sö veà dinh ñeå trò bònh. Thieàn sö Höông Haûi laäp ñaøn tuïng kinh baûy ngaøy baûy ñeâm thì baø ñöôïc heát bònh. Caû gia ñình Thuaàn Quaän coâng ñeàu heát söùc kính phuïc vaø ñoàng xin quy y thoï giôùi vôùi Thieàn sö Höông Haûi. Xong vieäc, Thieàn sö Höông Haûi laïi trôû ra ñaûo Tieâm Buùt La. Hôn nöûa naêm sau, quan Chöôûng thaùi giaùm laø Hoa Leã haàu ôû dinh Quaûng Nam bò bònh lao ñaõ ba naêm, nghe danh Thieàn sö Höông Haûi neân cho thuyeàn ra ñaûo röôùc sö veà nhaø trò bònh, Thieàn sö Höông Haûi cho laäp ñaøn Ñaïi saùm hoái trong möôøi ngaøy, Hoa Leã haàu ñöôïc heát bònh. Hoa Leã haàu veà Phuù Xuaân (Thuaän Hoùa) ñem vieäc ñoù keå laïi cho chuùa Hieàn Nguyeãn Phöôùc Taàn (1648-1687), chuùa Hieàn raát ngöôõng moä neân cho söù ra ñaûo Tieâm Buùt La thænh thieàn sö Höông Haûi veà dinh phuû ôû ñoâ thaønh Phuù Xuaân. Chuùa Hieàn ra taän cöûa phuû ñoùn Thieàn sö Höông Haûi, thaêm hoûi vaø tham vaán Phaät phaùp. Sau ñoù, chuùa Hieàn cho laäp Thieàn Tònh vieän ôû nuùi Qui Caûnh (nuùi Linh Thaùi ôû cöûa bieån Tö Dung) ñeå Thieàn sö Höông Haûi hoaèng hoùa (khoaûng naêm 1667). Quoác thaùi phu nhaân vaø ba coâng töû (con cuûa chuùa Hieàn) laø Phuùc Myõ haàu, Hieäp Ñöùc haàu, Hoaèng AÂn haàu cuøng moät soá quan töôùng trong trieàu ñình chuùa Nguyeãn thoï giôùi quy y vôùi Thieàn sö Höông Haûi, coù ñeán 1.300 ngöôøi. Thieàn sö Höông Haûi Hoaøng döông Phaät phaùp ôû Thieàn Tònh vieän treân nuùi Qui Caûnh ñöôïc moät thôøi gian, nhieàu Phaät töû ñeán thoï giôùi quy y. Luùc baáy giôø, coù quan Thò noäi giaùm laø Gia Quaän coâng (khoâng roõ teân), ngöôøi laøng Thuïy Baùi, huyeän Gia Ñònh, laøm quan ôû Ñaøng Ngoaøi, khi chuùa Hieàn cöû quaân ra ñaùnh Ñaøng Ngoaøi, chieám ñöôïc baûy huyeän cuûa traán Ngheä An (töø phía Nam soâng Lam vaøo ñeán soâng Doanh), baét ñöôïc Gia Quaän coâng, nhöng chuùa Hieàn tha toäi vaø cho daïy hoïc ôû noäi cung cuûa chuùa. Gia Quaän coâng cuõng thöôøng hay ñeán Thieàn Tònh vieän nghe

Thieàn sö Höông Haûi thuyeát phaùp vaø tham vaán Phaät phaùp. Nhöng coù ngöôøi trong trieàu ñình chuùa Hieàn ganh gheùt, taâu laø Gia Quaän coâng vaø Thieàn sö Höông Haûi aâm möu troán ra Ñaøng Ngoaøi theo chuùa Trònh. Chuùa Hieàn cho baét hai ngöôøi ñeå ñieàu tra, nhöng khoâng coù baèng chöùng keát toäi, chuùa Hieàn cho thaû Thieàn sö Höông haûi, nhöng khoâng cho ôû Thieàn Tònh vieän nöõa maø phaûi vaøo tu haønh ôû Quaûng Nam. Thaùng 3 naêm Nhaâm Tuaát (1682), Thieàn sö Höông Haûi cuøng khoaûng 50 ñeä töû duøng thuyeàn vöôït bieån troán ra Ñaøng Ngoaøi, thuyeàn gheù vaøo traán Ngheä An, vaøo yeát kieán quan traán thuû laø Trònh Na haàu. Quan traán thuû taâu veà trieàu ñình, chuùa Trònh Taïc sai Ñöôøng Quaän coâng ñem thuyeàn vaøo Ngheä An röôùc Thieàn sö Höông Haûi vaø caùc ñeä töû ra Ñoâng Ñoâ (Thaêng Long), cho taïm nguï taïi coâng quaùn. Chuùa Trònh sai Noäi giaùm laø Nhöôïng Quaän coâng vaø Boài tuïng Leâ Hy ñeán ñieàu tra lyù lòch, cho goïi ngöôøi ôû laøng AÙng Ñoä ñeán ñeå xaùc nhaän. Sau khi ñieàu tra xong, chuùa

Tròng Taïc (1657-1686) cho môøi Thieàn sö Höông Haûi vaøo trieàu thaêm hoûi vaø phong cho chöùc Vuï söû, thöôûng 300 quan tieàn, moãi naêm caáp 24 laâu thoùc, 36 quan tieàn, moät taám vaûi traéng. Ñeä töû cuûa Thieàn sö Höông Haûi, moãi ngöôøi moãi naêm ñöôïc caáp 12 laâu thoùc vaø 12 quan tieàn. Chuùa Tròng coøn baûo Thieàn sö Höông Haûi veõ baûn ñoà laõnh thoå Ñaøng Trong. Sö veõ raát roõ raøng, chuùa Tròng khen ngôïi vaø thöôûng cho 2.000 quan tieàn. Thaùng Taùm naêm ñoù, chuùa Tròng laïi cho ngöôøi ñöa Thieàn sö Höông Haûi ñeán nhaø coâng quaùn ôû traán Sôn Taây. ÔÛ ñoù ñöôïc taùm thaùng, chuùa Tròng laïi cho ñöa Thieàn sö Höông Haûi veà nguï ôû traán Sôn Nam, chuùa Tròng Taïc ra lònh cho traán thuû Sôn Nam laø Leâ Ñình Kieân xaây caát am vaø cho 3 maãu ñaát coâng ñeå Thieàn sö Höông Haûi truù nguï vaø tu haønh, luùc ñoù sö Höông Haûi ñöôïc 56 tuoåi (1683). ÔÛ Sôn Nam, Thieàn sö Höông Haûi tu haønh tinh taán, giöõ giôùi luaät tinh nghieâm, ñaëc bieät sö chuyeân taâm vaøo vieäc dòch kinh ra chöõ Noâm, ñöôïc 30 quyeån, cho khaéc baûn in vaø aán haønh. Naêm Canh Thìn (1700), Thieàn sö Höông Haûi sang haønh ñaïo ôû chuøa Nguyeät Ñöôøng, xaõ Ñoâng Kheâ, huyeän Kim Ñoäng, phuû Khoaùi Chaâu, traán Sôn Nam (Höng Yeân). Luùc ñoù, sö coù 70 ñeä töû theo hoïc, taát caû ñeàu tinh thoâng kinh luaät. Thieàn sö Höông Haûi cho truøng tu laïi chuøa Nguyeät Ñöôøng roäng lôùn vaø traùng leä hôn. Chính ôû chuøa Nguyeät Ñöôøng, Thieàn

sö Höông Haûi môû roäng söï giaùo hoùa, phuïc höng laïi phaùi thieàn Truùc Laâm, giuùp cho phaùi naøy phaùt trieån maïnh trôû laïi vaø ñöôïc tieáp tuïc truyeàn thöøa cho ñeán ñôøi nhaø Nguyeãn (1802-1945) sau naøy. Döôùi trieàu vua Leâ Duï Toâng (1705-1729), vua raát kính troïng Thieàn sö Höông Haûi, thænh thoaûng môùi vaøo cung ñeå tham vaán Phaät phaùp. Vua hieám con, neân naêm 1705, vua môøi Thieàn sö Höông Haûi vaøo noäi ñieän ñeå laäp ñaøn “caàu töï” (caàu cho coù con noái ngoâi), Moät hoâm, vua Leâ Duï Toâng hoûi Thieàn sö Höông Haûi (luùc ñoù 78 tuoåi): “Traãm nghe laõo sö hoïc roäng, hieåu nhieàu, vaäy xin laõo sö thuyeát phaùp cho traãm nghe ñeå hieåu roõ ñaïo phaùp”. Thieàn sö Höông Haûi taâu raèng: - Baàn taêng coù boán caâu keä naày, xin beä haï chí taâm nghe ñeå hieåu roõ: Phieân aâm: Phaûn vaên töï kyû moãi thöôøng quan, Thaåm saùt tö duy töû teá khan, Maïc giaùo moäng trung taàm tri thöùc, Töông lai ñieän thöôïng ñoå sö nhan(1) Dòch nghóa: (Haøng ngaøy thöôøng quaùn xeùt laïi chính mình, Thaåm xeùt, suy nghó thaät tinh teá caøng hay, Chôù tìm tri thöùc trong giaùo nghóa, ñoù chæ laø côn moäng, Nhö theá, trong töông lai, môùi coù theå tìm ñöôïc “Baûn lai dieän muïc “ cuûa mình ôû ngay chính chaân taâm cuûa mình . Taïm dòch thô: Ngaøy ngaøy thöôøng quaùn laïi chính mình, Thaåm saùt, suy tö thaät tinh töôøng, Taàm tri kinh ñieån laø trong moäng, Baûn lai dieän muïc chính maët naøy. Vua laïi hoûi: - Theá naøo laø yù chæ cuûa Phaät? Thieàn sö Höông Haûi ñaùp:

“Nhaïn quaù tröôøng khoâng,

AÛnh traàm haøn thuûy,
Nhaïn voâ di tích chi yù,
Thuûy voâ löu aûnh chi taâm”.
Taïm dòch:
Nhaïn bay treân khoâng,
Boùng chìm döôùi nöôùc,
Nhaïn khoâng coù yù ñeå daáu,
Nöôùc khoâng coù taâm löu hình.
Thaùng Saùu naêm Giaùp Ngoï, nieân hieäu Vónh Thònh thöù 10 (naêm 1714), Thieàn sö Höông Haûi ñaõ 87 tuoåi, chuùa Tònh Cöông (1709-1729), nhaân ñi kinh lyù gheù thaêm vieáng chuøa, phaùt taâm cuùng döôøng cho chuøa moät ngaøn quan.
Chuùa Tònh Cöông ngöï thô raèng:
Danh lam töøng traûi ñaõ hay danh,
Trình ñoä naøy aâu hôïp choán trình.
Phaùp giôùi chaêm chaêm tuyeân dieäu phaùp,
Kinh laâu rôû rôû dieãn chaân kinh.
Coâng nhieàu nhôø coù coâng voâ löôïng.
Theá thuaän vaäy neân theá höõu tình.
Ngaên tuïc möïc heà muøi tuïc luïy
Long thieàn tua kinh choán thieàn khuynh.
Moät hoâm , quan Traán thuû ÖÙng Quaän Coâng Ñaëng Ñình Töôùng (1659 –1735) ñeán vieáng chuøa Nguyeät Ñöôøng, laøm baøi thô vònh caûnh chuøa:
Xuaân hoa nhaân voïng moäc thieàu döông,
Haï nhaät giai nhaân thöôûng Nguyeät Ñöôøng.
Laõo baù ñình tieàn tröong thuùy caùi,
Noän haø lam ngoaïi tieán kyø höông.
Baêng taâm trì aán tuyeân kim duõng,

Thieát dieän tuaàn töôøng voïng ñaïo löông
Cô chuûng höõu tình qui buùt ñeå,
Huyeàn huyeàn vi ñaéc nhaát thieân tröôøng.
Dòch nghóa:
Hoa xuaân ngöôøi ngaém taém thieàu döông,
Ngaøy raõnh giai nhaân vieáng Nguyeät Ñöôøng .
Tuøng coãi tröôùc saân tröông loïng thuùy,
Sen non ngoaøi cöûa ngaùt muøi höông.
Loøng baêng trì aán truyeàn kinh laõo,

Maët saét men töôøng ngaém giaùo löông.
Bao thöù höõu tình tuoân ñoã buùt,
Thô huyeàn thöôûng thöùc moät vaøi chöông.
(Leâ Maïnh Thaùt)
Quan Traán thuû thöôøng ñeán tham vaán phaät phaùp, Thieàn sö Höông
Haûi coù baøi thô khen ngôïi töôùng quaân:
Höôùng minh quy meänh söï quaân vöông,
Yeát kieán toân coâng khaùnh thoï tröôøng.
Taøi duïng kinh luaân kieâm ñöùc haïnh ,
AÁn thi leã nghóa quí vaên chöông.
Ngoaïi tröø ñaïo taëc binh nhaân aùi ,
Nuoâi döôõng trinh lieâm só toát cöôøng.
Quyeàn traán nam giao danh töù haûi,
Khuoâng phoø quoác chaùnh laïc quaàn phöông.
Dòch nghóa:
Vua saùng trôû veà giuùp vaän neân,
Toân coâng thaêm hoûi tuoåi möøng neân.
Kinh luaân ñöùc haïnh taøi duøng ñuû,
Leã nghóa vaên chöông yù ñaùp ñeàn.
Ngoaøi tröø ñaïo taëc quaân daân thích,
Trong döôõng trinh lieâm só toát beàn.
- 224 -

Quyeàn traán coûi nam teân boán beå, Khuoâng phoø ñaát nöôùc söôùng muoân beàn.
(Leâ Maïnh Thaùt)

Vaøo muøa xuaân, moät hoâm thieàn sö Höông Haûi ngaâm baøi thô:
Tam döông khai thaùi chuyeån hoàng quaân,
Cöûu thaäp thieàu quang saéc saéc taân.
Daï tænh thanh phong ñieàu ngoïc loä.
Nhaät tình thuïy khí aùi töø vaân.
Sôn ca thaâm thoïhy, ky, myõ,
Bình ñòa vieân hoa phöùc uùc huaân.
Xöù xöù nghinh töôøng ca vaïn thoï,
Nhaân daân hoøa laïc vònh thieân xuaân.
Dòch nghóa:
Ba döông môû thaùi chuyeån ñaát trôøi,
Chín chuïc thieàu quang saéc saéc töôi.
Ñeâm laïnh gioù thanh ñöa moùc ngoïc,
Ngaøy trong khí maùt rôïm maây lôi.
Non cao caây coái xinh xinh laï,

Ñaát phaúng vöôøn hoa ngaùt ngaùt höông.
Choán choán nghinh laønh ca vaïn thoï,
Ngöôøi ngöôøi vui söôùng vònh xuaân ñôøi.
(Leâ Maïnh Thaùt)
Moät hoâm , quan Traán Thuû ñeán chuøa Nguyeät Ñöôøng, vònh baøi thô:
Luïc traàm thuyø thöùc nguï thao taøng,
Kim Nguyeät Ñöôøng phi tích Nguyeät Ñöôøng.
Tuøng laõo cao ñeâ tröông thuùy caùi,
Haø tieân thöù ñeä tieán kyø höông.
Thieàn trai tuùc aán trì baêng ngoïc,
Khaùch xaù taân tieâu daãn phöôïng hoaøng.
Yeâu phöôùc baát tu suøng huyeãn huyeãn,
Giaùc lai nhaát nieäm thò y vöông.
- 225 -

Dòch nghóa: Cheát caïn ai hay ôû aån vöøa, Nguyeät Ñöôøng nay khaùch Nguyeät Ñöôøng xöa. Thoâng giaø cao thaáp giöông loïng bieát, Sen tieân thöùc lôùp höông ngaùt ñöa. Hoàng thieàn giöõ aán gìn baêng ngoïc, Nhaø khaùch saùo hay daãn phöôïng hoaøng. Caàu phöôùc ñaâu caàu suøng moä huyeãn, Moät nieäm giaùc ñeán töùc y vöông. Moät hoâm, sö hoûi moân nhaân: Maët thaät xöa nay nhö theá naøo? Ñaïi chuùng ñaùp !. Non sanh ñaày maét khoâng taác coû, Toâi nhìn nöôùc bieát heát soùng lan . (Maõn muïc thanh sôn voâ thoán thaûo , Cöïc muïc luïc thuyû tuyeät ba taàng). Sö laïi hoûi: Theá naøo laø phaùp thaân chính mình? Ñaïi chuùng ñaùp: Naêm uaån phaùp khoâng , theå truøm sa giôùi Ñaàu muøa xuaân naêm AÁt muøi (1715), Toå sö Minh Chaâu- Höông Haûi noùi vôùi ñeä töû Chaân Lyù – Hieån Maät raèng: ta nay khí löïc ñaõ yeáu keùm, bònh hoaïn suy yeáu, thôøi ñaõ ñeán roài, khoâng theå soáng laâu ñöôïc nöõa. Sö Chaân Lyù baïch: Phaät phaùp vi dieäu, coù gì thieát yeáu, xin Thaày truyeàn daïy cho heát leõ . Toå Sö Höông Haûi noùi: Ñaïo giaùo töø xöa ñeán nay ñaõ trao phoù laø baët ngoân töø, khoâng lôøi ñeå noùi. Chính ngay nôi ñoù laø Ta phoù thaùc . Sö Chaân Lyù laïi hoûi: Ñaïi chuùng neân öùng duïng nhö theá naøo ? Toå sö noùi: Laáy taâm maø duøng . Ngaøy muøng 10 thaùng 05 naêm ñoù, vaøo giôø Daäu, moân ñoà trong chuøa boång thaáy sao saùng xuaát hieän, chieáu saùng röïc caû Chuøa. Qua saùng ngaøy 12 , Toå Sö Höông Haûi baûo moân ñoà lo nöôùc taém. Taém xong, Toå sö trôû veà phoøng, baûo Chaân Lyù: Ta ñeán luùc maïng chung, baûo cho taát caû

- 226 -

Ñaïi chuùng bieát . Sö Chaân Lyù ñem phaùp phuïc ca – sa cho Toå maëc , Ñoäi maõo Chuaån Ñeà, ñeo xaâu chuoåi traøng haït . Toå sö ngoài kieát giaø nhaäp ñònh hai giôø, roài phoù chuùc Baøi keä. Thôøi ñöông baùt thaäp baùt, (Giôø ñang taùm möôi taùm, Hoát nhieân ñaêng toïa thoaùt. Boãng nhieân leân ngoài thoaùt . Höõu lai dieäc höõu khöù, Coù ñeán cuõng coù ñi, Voâ töû dieät voâ hoaït. Khoâng cheát cuõng

khoâng soáng. Phaùp taùnh ñaúng hö khoâng, Phaùp taùnh ñoàng hö khoâng , Saéc thaân nhö baøo maït. Saéc thaân nhö boït nöôùc. Ñoâng ñoä ly Ta – baø, Ñoâng ñoä rôøi Ta – baø, Taây phöông lieân hoa phaùt. Taây phöông hoa sen nôû.) Toå sö ngaâm keä xong , ñeán giôø Muøi ngoài yeân laëng vieân tònh . Thieàn Sö Chaân Lyù cuøng moân ñoà xaây thaùp ba taàng, cao 21 thöôùc, laøm khaùm baùu, Töôïng toå ñeå thôø cuùng taïi Chuøa Nguyeät Ñöôøng . Keá theá truï trì Chuøa Nguyeät Ñöôøng sau ñoù laø Taêng Thoáng Chaân Lyù - Hieån Maät, roài ñeánThuyeàn Sö Nhö Nguyeät - Hoa Quang ,Taêng Thoáng Taùnh Thanh , Thieàn Sö Haûi Ñaøm ... Thieàn sö Höông Haûi coù nhieàu ñeä töû, nhöng chæ choïn ñöôïc 70 phaùp töû, trong ñoù coù nhieàu vò thuoäc haøng ñeä nhöùt Thöôïng toïa, tröôûng töû laø Thieàn sö Chaân Lyù-Hieån Maät, phaùp toân nhieàu khoâng keå heát, ñeàu coù phaùp töï mang chöõ "Nhö " nhö: Nhö Ñöùc, Nhö Nguyeät. Caùc ñeä töû xaây thaùp ba töøng vaø laäp am ñeå thôø. Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi coù coâng ñöùc lôùn trong vieäc phuïc höng vaø phaùt trieån phaùi thieàn Truùc Laâm ñaõ bò mai moät sau khi nhaø Traàn maát ngoâi (naêm 1400). Phaùi thieàn Truùc Laâm ñöôïc thònh ñaït trôû laïi vaø coøn phaùt trieån ôû Ñaøng Ngoaøi cho ñeán ñôøi nhaø Nguyeãn (1802-1945) laø do coâng cuûa Thieàn sö Höông Haûi vaø caùc ñeä töû. Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi bieán chuøa Nguyeät Ñöôøng thaønh moät trong caùc thieàn laâm lôùn nhöùt ôû Ñaøng Ngoaøi thôøi ñoù vaø laø moät trong nhöõng trung taâm Phaät giaùo quan troïng ôû Ñaøng Ngoaøi vaø cuûa caû nöôùc thôøi ñoù.

- 227 -

Chuøa Nguyeät Ñöôøng trôû thaønh Toå ñình cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, beân caïnh caùc Toå ñình xöa cuûa phaùi naøy ñöôïc phuïc höng trôû laïi nhö chuøa Laân Ñoäng (nuùi Yeân Töû), chuøa Vónh Nghieâm (Baéc Giang), chuøa Höông Haûi (Chí Linh-Haûi Döông)...

II. NGÖÕ LUÏC (THIEÀN NGÖÕ) CUÛA THIEÀN SÖ MINH CHAÂU-HÖÔNG HAÛI

Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm, phaùp moân tu haønh toång hôïp Thieàn-Tònh-Maät, qua haønh traïng cuûa sö, chuùng ta thaáy roõ ñieàu naøy: Sau thôøi gian tu hoïc thieàn vôùi Thieàn sö Vieân Caûnh-Luïc Hoà, tu haønh ôû ñaûo Tieâm Buùt La vaø nuùi Ngoïa Long, Thieàn sö Höông Haûi ñaõ thieàn ñònh, haønh trì maät toâng, duøng phaùp thuaät töø yeâu quaùi, laäp ñaøn saùm hoái, trò bònh..., sau ñoù ñöôïc chuùa Hieàn môøi veà hoaèng hoùa ôû Thieàn Tònh vieän treân nuùi Qui Caûnh. Khi ra Ñaøng Ngoaøi, ôû traán Sôn Nam, laäp ñaøn Chuaån Ñeà ñeå tu trì. Naêm 1700 laäp chuøa Nguyeät Ñöôøng xieån döông phaùi thieàn Truùc Laâm, ngoaøi vieäc thuyeát giaûng Kinh-Luaät-Luaän, Thieàn hoïc, Tònh ñoä, Thieàn sö Höông Haûi coøn dòch kinh chuù giaûi vaø bieân soaïn kinh saùch chöõ Noâm, cho khaéc in phoå bieán kinh saùch thuoäc Thieàn toâng (Kim Cang, Baùt Nhaõ, Phaùp Baûo Ñaøn, Chaân taâm tröïc thuyeát), Tònh Ñoä (A Di Ñaø, Voâ Löôïng Thoï, Ñòa Taïng...), coøn chuù giaûi kinh Phaùp Hoa, caùc khoa nghi khaùc. Tö töôûng thieàn cuûa Thieàn sö Höông Haûi chòu aûnh höôûng cuûa Luïc Toå Hueä Naêng. Ngoaøi ra, ñeå hoøa hôïp vôùi xaõ hoäi Ñaøng Ngoaøi ñang coøn chòu nhieàu aûnh

höôûng cuûa Nho giaùo vaø Laõo giaùo, Thieàn sö Höông Haûi cuõng coù moät soá baøi thô mang tö töôûng "Tam giaùo ñoàng nguyeân " (Phaät- Nho-Laõo cuøng coù moät nguoàn goác). Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi ñeå laïi raát nhieàu kinh saùch, haàu heát laø chuù giaûi caùc boä kinh luaän vaø luaät. 1- Kinh Phaùp Hoa giaûng giaûi. 2- Kinh Kim Cöông lyù nghóa. 3- Kinh A Di Ñaø giaûng giaûi. 4- Kinh Voâ Löôïng Thoï giaûng giaûi.

5- Kinh Ñòa Taïng giaûng giaûi. 6- Quaùn Voâ Löôïng Thoï kinh quoác ngöõ. 7- Phaät Toå Tam Kinh giaûng giaûi (3 quyeån). 8- Sa Di giôùi luaät giaûng giaûi. 9- Taâm Kinh Ñaïi Dieän giaûng giaûi. 10- Taâm Kinh Nguõ Chæ giaûng giaûi. 11- Taâm Chaâu Nhaát quaùn giaûng giaûi. 12- Cuùng Phaät Tam Khoa caùt. 13- Cuùng Döôïc Sö nhaát khoa. 14- Cuùng Cöûu phaåm nhaát khoa. 15- "Chaân Taâm Tröïc Thuyeát " giaûng giaûi. 16- Phaùp baûo ñaøn kinh giaûng giaûi. 17- Phoå khuyeán tu haønh giaûng giaûi. 18- Côn duyeân vaán ñaùp tinh giaûi. 19- Söï lyù dung thoâng. 20- Baûng ñieàu Giaûng Giaûi Vaø raát nhieàu baøi vaên, baøi thô giaûng giaûi veà Phaät Phaùp ... Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi thöôøng duøng nhöõng baøi giaûng, nhöõng baøi keä ñeå giaûng daïy cho ñeä töû, ñoàng thôøi Ngaøi cuõng thöôøng ñoïc laïi nhöõng baøi keä, hoaëc nhaén laïi nhöõng dieäu ngöõ cuûa caùc böïc cao taêng xöa ñeå giaùo hoùa ñoà chuùng(1). Thieàn ngöõ cuûa Thieàn sö Höông Haûi thöôøng ñeà caäp ñeán nhöõng vaán ñeà sau: Thieàn ñònh, phaùp baát nhò, voâ taâm hay voâ nieäm, chaân taâm vaø tuøy tuïc.

1. THIEÀN ÑÒNH

Giaûng giaûi veà Thieàn Ñònh, thieàn sö Höông Haûi coù nhieàu baøi keä, ñaëc bieät nhöùt laø baøi keä maø Thieàn sö Höông Haûi ñoïc cho vua Leâ Duï Toâng nghe:

(1) Ngaøy ngaøy thöôøng quaùn laïi chính mình, Thaåm saùt, suy tö thaät tinh töôøng, Taàm tri kinh ñieån laø trong moäng, Baûn lai dieän muïc chính maët naày! Thieàn sö Höông Haûi cuõng coù nhöõng baøi keä khaùc ñeå daïy veà thieàn ñònh nhö sau: (2) Ngöôøi ngu tröø caûnh, chaúng tröø taâm, Ngöôøi trí tröø taâm, khoâng tröø caûnh, Chaúng bieát taâm caûnh voán nhö nhö, Ngoä duyeân maét nhìn, nhöng vaãn ñònh. (Ngu nhaân tröø caûnh baát tröø taâm, Trí nhaân tröø taâm baát tröø caûnh, Baát tri taâm - caûnh baûn nhö nhö, Xuùc muïc ngoä duyeân thöôøng traán ñònh.) (3) Vieäc haèng ngaøy khoâng gì laø khoâng ñaïo, Taâm an töùc laø Thieàn, Döøng nghó nôi hang nuùi thaúm, muø mòt maây che, Nguû mô nôi choán bôø lau, baõi tuyeát. (Nhöït duïng phi voâ ñaïo, Ngaøy ngaøy khoâng gì laø khoâng ñaïo, Taâm an töùc thò Thieàn, Taâm an töùc laø Thieàn, U theâ vaân haùc ñeå Döøng nghó hang maây thaüm. Moäng mò tuyeát boàng bieân.) Moäng mò beân baõi tuyeát. (4) Caûnh laäp taâm lieàn coù, (Caûnh laäp taâm tieän höõu, Taâm khoâng, caûnh khoâng sinh, Taâm voâ caûnh baát sinh, Caûnh khoâng, taâm vaéng laëng, Caûnh khoâng taâm tòch tòch, Taâm chieáu, caûnh meânh mang. Taâm chieáu caûnh linh linh.)

(5) Thaáy ñaïo môùi tu ñaïo, (Kieán ñaïo phöông tu ñaïo, Khoâng thaáy coøn tu chi? Baát kieán phuïc haø tu? Taùnh ñaïo nhö hö khoâng, Ñaïo taùnh nhö khoâng hö,

- 230 -

Hö khoâng coù nhöõng gì? Khoâng hö haø sôû höõu? Coi khaéc ngöôøi tu ñaïo, Bieán quaùn tu ñaïo giaû, Bôùi löõa tìm boït nöôùc, Baùt hoûa mòch phuø aâu (1) Chæ thaáy troø muùa roái, Ñaûn kieán loäng quûi loãi (2) Heát duyeân, thaûy ñeàu ngöng. Duyeân ñoaïn nhöùt teà höu.)

(6) Ngoä taâm coøn deå, ñònh taâm khoù,
Ñònh ñöôïc nguoàn taâm, ñeán xöù nhaøn,
Sao chuyeån, Ñaåu xoay, trôøi muoán saùng (3),
Maây traéng nhö xöa, phuû nuùi xanh.
(Ngoä taâm dung dò, töùc taâm nan,
Töùc ñaéc taâm nguyeân, ñaùo xöù nhaøn,
Ñaåu chuyeån tinh di, thieân duïc hieån (4),
Baïch vaân y cöïu phuù thanh sôn.)
(7) Khoâng thaáy moät phaùp coøn khoâng thaáy gioáng nhö maây bay che maët trôøi,
Khoâng bieát moät phaùp giöõ bieát khoâng
Khaùc gì tia chôùp loøe thaùi hö.
Bieát thaáy nhö theá, chôït daây leân
Nhaän laàm sao tìm phöông giaûi thoaùt?
Ngöôi neân moät nieäm, töï bieát traùi,
Töï ta linh quang thöôøng hieän hieän.
(Baát kieán nhöùt phaùp, toàn voâ kieán,
Ñaïi töï phuø vaân giaø nhöït dieän.
Baát tri nhöùt phaùp, thuû khoâng tri,
Hoaøn töï thaùi hö truøng thieåm dieän.
Thöû chi tri kieán phaùch nhieân voâ,
Thaùc nhaän haø taèng giaûi phöông tieän.
Nhöû ñöông nhöùt nieäm töï tri phi,
Töï kyû linh quang thöôøng hieån hieän.)
(8) Treân trôøi, caùc sao chaàu veà Baéc, Traàn gian, moïi soâng chaûy veà Ñoâng. Caïo loâng ruøa, treân löng traâu saét,

- 231 -

Chaët söøng thoû, beân eo gaùi ñaù.
Daï xoa, la saùt ñeàu cuùi ñaàu,
Luõ quûi ñaàu traâu laïi ra quyeàn.
(Thieân thöôïng höõu tinh dai cuõng Baéc,
Nhaân gian voâ thuûy baát trieàu Ñoâng.

Quaùt qui mao, ö thieát ngöu boäi thöôïng,
Trieät thoû giaùc, ö thaïch nöõ yeâu trung.
Daï xoa, la saùt taøi kheá thuû,
Nguïc toát ngöu ñaàu tieän kinh quyeàn.)
Sau thôøi gian chí taâm tu luyeän thieàn ñònh, thieàn giaû coù theå ñaït ñeán caûnh giôùi cuûa ngöôøi ngoä ñaïo:
(9) Caây khoâ tröôùc nuùi deã laïc ñaøng,
Ngöôøi ñi ñeán ñoù thaûy mô maøng.
Tuyeát trong, coø traéng ñaâu ñoàng saéc,
Traêng saùng, hoa lau chaúng gioáng maøu.
Lieãu, lieãu, lieãu roài khoâng choã lieãu,
Huyeàn, huyeàn, huyeàn ñoù cuõng theânh thang.
AÂn caàn haùt khuùc huyeàn trung aáy,
Giöõa trôøi traéng saùng aùnh lung linh
(Khoâ moäc nham tieàn sai loä ña,
Haønh nhaân ñaùo thöû, taän tha ñaø.
Loä tö laäp tuyeát phi ñoàng saéc,
Minh nguyeät leâ hoa baát tôï tha.
Lieãu, lieãu, lieãu thôøi voâ sôû lieãu,
Huyeàn, huyeàn, huyeàn xöù dieäc tu ña.
AÂn caàn vò xöôùng huyeàn trung khuùc,
Khoâng lyù thieàn quang yeát ñaéc ma!)
(10) Boû voïng veà chôn, muoân luïy khoâng,
Phaøm thaùnh nhö caùt, xöa nay ñoàng.
Meâ ñeán, nhö theá Ngaøi vaøo löûa (1)
Ngoä roài môùi hay haïc soå loàng.
Moät maûnh boùng traêng soi ngaøn suoái,

Thoâng coi reo maõi gioù boán muøa.
Caàn phaûi thaàm thoâng taâm taâm ñòa,
Môùi hay cuoäc soáng giaác moäng noàng !
(Phaûn voïng qui nhôn vaïn luïy khoâng,
Haø sa phaøm thaùnh baûn lai ñoàng.
Meâ lai taân thò nga ñaàu dieäm (1),
Ngoä khöù phöông tri haïc xuaát lung.
Phieán nguyeät aûnh phaân thieân giaûn thuûy,
Coâ tuøng thinh nhaäm töù thôøi phong.
Tröïc tu maät kheá taâm taâm ñòa.
Thuûy ngoä bình sanh thuøy moäng trung.)

(11) Taâm phaùp ñeàu quaân coøn caùch voïng,
Saéc khoâng chaúng khaùc vaãn thöøa traàn.
Traêm chim chaúng ñeán xuaân vaãn qua,
Khoâng bieát ai laø ngöôøi truï am!
(Taâm phaùp song song du caùch voïng,
Saéc khoâng baát nhò thöôïng dö traàn,
Baùch ñieån baát lai, xuaân höïu quaù,
Baát tri thuøy thò truï am nhôn!)
(12) Moät nhaûy, nhaûy khoûi boán bieån lôùn, Moät ñaám, ñaám ngaõ nuùi Tu Di, Trong ngoâi Phaät toå môøi chaúng ôû, Laïi thoåi saùo chaøi, thaúng La Loan (1) (Nhöùt döôïc, döôïc phieân töù ñaïi haûi, Nhöùt quyeàn, quyeàn ñaûo Tu Di sôn, Phaät toå vò trung löu baát truï, Höïu suy ngö dòch baïc La Loan). (1) La Loan laø choå bieån cuûa quæ La Saùt ôû, La Saùt laø quæ döõ nhöùt treân theá gian, ai cuõng phaûi sôï. Nhöng ôû ñaây, ngöôøi ngoä ñaïo roài khoâng coøn bieát sôï gì caû, vaãn ung dung vöøa cheøo thuyeàn vöøa thoåi saùo tieán thaúng ñeán bieån La Loan.

- 233 -

(13) Ñaøo hoàng möa saïch, loä ñaøo non,
Gioù ñöa caønh lieãu xanh tha thöôùt,
Trong vaàng maây traéng nhieàu hình laï,
Treân maët nöôùc trong, caây coå xanh.
(Vuõ taåy ñaïm hoàng ñaøo ngoïc noän,
Phong xuy thieån bích lieãu ti khinh,
Baïch vaân aûnh lyù quaùi thaïch loä,
Luïc thuûy quang trung, coå moäc thanh,)
(14)AÅn mình khoâng veát, laïi khoâng giaáu,
Naøo khaùc khoâng y nhö ñang taém,
Kieáng xöa khoâng boùng nhöng soi ñöôïc,
Khoùi söông hoøa dòu aùnh saùng thu.
(Taøng thaân voâ tích, caùnh voâ taøng,
Thoaùt theå voâ y tieän xí ñang,
Coå kính baát ma hoaøn töï chieáu,
Ñaïm yeân hoøa vuï thaáp thu quang).
(15) Vieäc toát uøn uøn ñeán, ñeán maõi,
Khoâng caàn, taïo hoùa vaãn an baøy.
Laù röøng vaøng ruïng, nöôùc cuoán troâi,
Maây traéng ngang hang, gioù cuoán loâi.
Moät tieáng nhaïn xa, tình nieäm döùt,
Hôi söông vöøa ñoäng, thöùc tan roài,
Baïch döông coù choå vöôït hôn ngöôøi,

Ngaøy ñeâm bôùi tro, loø vaãn laïnh.
(Haûo söï doâi doâi ñieäp ñieäp lai,
Baát tu taïo hoùa döõ an baøy,
Laïc laâm Hoaèøng dieäp thuûy thoâi khöù,
Hoaønh coác baïch vaân phong quyeån hoài.
Taùi nhaïn nhöùt thanh, tình nieäm ñoaïn,
Söông trung taøi ñoäng thöùc sôn toài.
Baïch döông caùnh höõu qua nhaân xöù,
Truù daï haøn loâ baùt töû hoâi.)
- 234 -

(16) Gioù loäng taâm lung lay,
Maây sanh taùnh nhieãm traàn,
Neáu saùng, thaáy vieäc nay,
Heát môø " boån lai nhaân "
(Phong ñoäng taâm dao thuï,
Vaân sinh taùnh khôûi traàn,
Nhöôïc minh kim nhöït töï,
Khöôùc muoäi " Boån lai nhaân ".)
(17) Phaät do taâm maø ngoä,
Taâm do coù Phaät hoùa meâ,
Taâm Phaät nôi thanh tònh,
Vöôïn röøng huù ngoaøi maây .
(Phaät vò döông taâm ngoä,
Taâm nhaân höõu Phaät meâ,
Phaät taâm thanh tònh xöù,
Vaân ngoaïi daõ vieân ñeà.)
2. PHAÙP BAÁT NHÒ

Thieàn sö Höông Haûi coù nhieàu baøi keä noùi veà phaùp "Baát Nhò":
(18) Thieän ñaõ töø taâm sanh,
AÙc cuõng khoâng lìa taâm,
Thieän aùc chính do ta,
Nôi taâm khoâng thieän aùc.
Boû aùc ñöa ñi ñaâu ?
Giöõ thieän ai ngöôøi giöõ ?
Thöông cho ngöôøi nhò kieán,
Theo duyeân chaïy hai ñaàu.
Neáu ngoä voán " Taâm khoâng ",
Lo gì loãi laàm xöa.
(Thieän kyù toøng taâm sanh,

AÙc khôûi ly taâm höõu,
Thieän aùc thò ngaõ duyeân,
Ö taâm thöïc baát höõu.
- 235 -

Xaû aùc toáng haø xöù ?
Thuû thieän kim thuøy thuû ?
Thöông ta nhò kieán nhaân,
Phan duyeân löôõng ñaàu taåu
Nhöôïc ngoä baûn voâ taâm,
Thuøy hoái toøng tieàn cöûu.)
(19) Ngoïc ñeïp aån ñaù cuoäi,
Hoa sen moïc töø buøn,
Neân bieát: Nôi phieàn naõo,
Ngoä ñöôïc töùc boà ñeà.
(Myõ ngoïc taøng ngoan thaïch,
Lieân hoa xuaát öù meâ,
Tu tri: phieàn naõo xöù,
Ngoä thò töùc boà ñeà !).
(20) Trôû ngaïi khoâng do töôøng vaùch,
Choã thoâng khoâng nôi hö khoâng,
Neáu ai cuõng hieåu nhö theá,
Taâm vaø töôùng xöa nay ñoàng.
(Ngaïi xöù phi töôøng bích,
Thoâng xöù moät hö khoâng,
Nhöôïc nhaân nhö thò giaûi,
Taâm saéc boån lai ñoàng.)
(21) Huyeàn quang laëng chieáu khaép ta baø,
Phaøm thaùnh loøng thieâng gioáng moät nhaø.
Moät nieäm, khoâng sanh toaøn theå hieän,
Saùu caên vöøa ñoäng, aùng maây loøa.
Dieät töø phieàn naõo caøng theâm haïi,
Muoán vöôït chaân nhö thaûy cuõng taø.
Tuøy thuaän moïi duyeân khoâng trôû ngaïi,
Nieát baøn, sanh töû, töùc " Hoa khoâng " (1)
(Huyeàn quang tòch chieáu bieán haø sa,
Phaøm thaùnh haøm linh coäng nhöùt gia.
- 236 -

Nhaát nieäm baát sinh toaøn theå hieän,
Luïc caên taøi ñoäng bò vaân giaø,

Ñoaïn tröø phieàn naõo truøng taêng bònh,
Höôùng theo chaân nhö toång thò taø.
Tuøy thuaän chuùng duyeân voâ quaùi ngaïi,
Nieát baøn, sanh töû thò "khoâng hoa").
(22) Voïng thaân ñeán, göông soi boùng,
Boùng cuøng voïng, thaân khoâng khaùc,
Neáu muoán boû boùng laáy voïng,
Naøo bieát thaân voán hö aûo.
Thaân voán khoâng, khaùc chi boùng,
Khoâng theå moät "coù" moät "khoâng",
Neáu muoán giöõ moät boû moät,
Vónh vieãn xa lìa chaân lyù.
Neáu coøn thöông thaùnh gheùt phaøm,
Noåi chìm trong bieån sanh töû.
Phieàn naõo do taâm maø coù,
Taâm "khoâng" phieàn naõo ôû ñaâu ?
Khoâng coøn phaân bieät, chaáp töôùng,
Töï nhieân mau choùng ñaéc ñaïo.
(Voïng thaân laâm kính chieáu aûnh,
AÛnh döõ voïng thaân baát thu,
Ñaûn duïc khöû aûnh löu voïng,
Baát tri thaân töï baûn hö.
Thaân baûn döõ aûnh baát dò,
Baát ñaéc nhöùt höõu nhöùt voâ,
Nhöôïc duïc toàn nhöùt xaû nhöùt,
Vónh döõ chaân lyù töông sô.
Caùnh nhöôïc aùi thaùnh taéng phaøm,
Sinh töû haûi lyù traàm phuø,
Phieàn naõo nhaân taâm coá höõu,
Voâ taâm phieàn naõo haø cö ?
Baát lao phaân bieät thuû töôùng,
Töï nhieân ñaéc ñaïo tu du.)
- 237 -

3. VOÂ TAÂM (VOÂ NIEÄM)

Toå sö Boà Ñeà Ñaït Ma nhaán maïnh veà " voâ taâm ", Luïc Toå Hueä Naêng goïi laø " voâ nieäm ", thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi cuõng daïy cho ñeä töû veà " voâ taâm ", " voâ söï " nhö sau:
(23) Tìm traâu phaûi theo daáu,
Hoïc ñaïo quí " voâ taâm ",

Daáu coøn traâu naøo maát,
Voâ taâm ñaïo deã taàm.
(Taàm ngöu tu phoùng tích,
Hoïc ñaïo quí " voâ taâm ",
Tích taïi ngöu hoaøn taïi,
Voâ taâm ñaïo dò taàm.)
(24) Laàu Nam tónh toïa moät loø höông,
Laëng leõ suoát ngaøy, khoâng nieäm löï,
Khoâng theå ngay taâm, tröø voïng töôûng,
Chæ do "voâ söï " khaù lo löôøng.
(Nam Ñaøi Tónh toïa nhöùt loâ höông,
Chung nhöït ngöng nhieân nieäm löï vong,
Baát thò töùc taâm, tröø voïng töôûng,
Chæ duyeân " voâ söï " khaù tö löông,)
(25) Taát caû " voâ taâm ", töï taùnh giôùi,
Taát caû "voâ ngaïi ", töï taùnh hueä,
Khoâng theâm khoâng bôùt aáy kim cöông,
Thaân ñeán thaân ñi, voán chaùnh ñònh.
(Nhöùt thieát voâ taâm töï taùnh giôùi,
Nhöùt thieát voâ ngaïi töï taùnh hueä,
Baát taêng baát giaûm töï kim cöông,
Thaân khöù thaân lai baûn tam muoäi.)
(26) Khoảng Töû khoâng bieát chöõ, Ñaït Ma chaúng hieåu thieàn, Huyeàn dieäu khoâng lôøi noùi,

Coát ñöøng voïng löu truyeàn.
(Phu töû baát thöùc töû,
Ñaït Ma baát hoäi thuyeàn,
Huyeàn dieäu voâ ngoân ngöõ,
Thieát maïc voïng löu truyeàn.)
(27) Vöôïn leõ huù rôi traêng ngaøn nuùi,
Khaùch queâ ngaâm suoát naêm canh taøn,
Caûnh aáy giôø ñaây ai bieát ñöôïc,
Thieàn taêng ngoài choán maây traéng cao.
(Coâ vieân khieáu laïc thieân nham nguyeät,
Daõ khaùch ngaâm taøn nguõ daï ñaêng,
Thöû caûnh thöû thôøi thuøy hoäi ñaéc,
Baïch vaân thaâm xöù toïa thieàn taêng.)
(28) Thaáy vaät lieàn thaáy taâm,

Khoâng vaät taâm khoâng hieän.
Möôøi phaàn thoâng heát caû,
Chaân taâm khoâng gì khoâng thaáy.
Neáu sanh lyù giaûi baèng trí thöùc,
Nhö theá vaãn thaáy ñaûo ñieân.
Thaáy caûnh baèng voâ taâm,
Môùi thaáy maët boà ñeà.
(Kieán vaät tieän kieán taâm, Thaáy vaät lieàn thaáy taâm Voâ vaät taâm baát hieän. Khoâng vaät taâm khoâng hieän Thaäp phaàn thoâng taéc trung, Möôøi phaàn ngheïn ñöôïc thoâng Chaân taâm voâ baát bieán. Chaân taâm thaûi bieán khaép. Nhöôïc sanh trí thöùc giaûi, Neáu hieåu bieát naûy sanh, Khöôùc thaønh ñaõo ñieân kieán. Laïi thaønh thaáy ñieân ñaûo. Ñoå caûnh naêng voâ taâm, Gaëp caûnh thöôøng voâ taâm, Thuøy kieán boà ñeà dieän.) Môùi thaáy maët boà ñeà.

- 239 -

(29) Caûnh voán khoâng ñeïp xaáu,
Ñeïp xaáu bôõi do taâm,
Neáu taâm khoâng göôïng ñaët,
Voïng tình khôûi nôi naøo?
(caûnh duyeân voâ haûo xuù,
Haûo xuù khôûi u taâm,
Taâm nhöôïc baát cöôõng danh,
Voïng tình haø xöù khôûi?)
4. CHAÂN TAÂM

Khi thieàn ñònh ñaït ñeán caûnh voâ taâm, töùc thaáy chaân taâm, thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi giaûng giaûi veà chaân taâm baèng caùc baøi keä sau: (30) Nhaõn thöùc taét theo maøu saéc noï, Nhó thöùc tan ñi khi tieáng döùt, Veà nguoàn chaúng giöõ yù chæ rieâng, Hoâm qua, ngaøy nay, caûnh vaãn theá. (Nhaõn quang tuøy saéc taän, AÙnh maét khoâng theo saéc, Nhó thöùc truïc thanh tieâu, Nhó thöùc khoâng theo tieáng. Hoaøn nguyeân voâ bieät chæ, Veà nguoàn ñaâu yù khaùc, Taïc nhöït döõ kim trieâu.) Hoâm qua, saùng nay ñoàng.

(31) Maõnh traêng ngaâm ñöôùi ñaàm nöôùc laïnh, Ñaùm maây con aùnh giöõa trôøi xanh, Neáu nhö ngöôøi ñaõ ñaït ñaïo, Thaät laø tin toát cuûa chaân taâm. (Phieán nguyeät taåm haøn ñaøm, Maõnh traêng ngaâm ñaàu laïnh, Vi vaân aùnh bích khoâng, AÙng maây aùnh trôøi xanh Nhöôïc ö ñaït ñaïo nhaân, Neáu nhö ngöôøi ñaït ñaïo Haûo caù chaân tieâu töùc.) Tin aáy laø tin thaät.

(32) Xeùt chaân taâm, chaân taâm khoâng töôùng,
Xeùt cuøng voïng, voïng töôûng khoâng hình,
Quaùn chieáu laïi thaät kyû taâm mình,
Môùi bieát taâm cuõng chæ möôïn danh.

- 240 -

(Suy chaân, chaân voâ töôùng, Xeùt chaân, chaân khoâng töôùng, Cuøng voïng, voïng voâ hình, Tìm voïng, voïng khoâng hình, Phaûn quan duy cuøng taâm, Quaùn laïi taâm tìm xeùt, Tri taâm dieäc giaû danh.) Bieát taâm cuõng giaû danh.

5. TUØY TUÏC (THOÛNG TAY VAØO CHÔÏ)

Trong Thieàn toâng, theo aûnh höôûng Phaät giaùo Ñaïi thöøa, thieàn giaû sau khi ñaéc phaùp, thöôøng "nhaäp theá", töùc trôû laïi soáng trong cuoäc ñôøi ñeå hoaèng hoùa, phoå ñoä chuùng sanh, haønh theo haïnh Boà taùt. Caùc böïc ñaït ñaïo soáng chung trong xaõ hoäi vôùi ngöôøi ñôøi maø khoâng bò nhieãm oâ, töùc "cö traàn baát nhieãm", chö vò soáng laãn loän trong xaõ hoäi, tuøy phöông tieän, tuøy hoaøn caûnh maø phoå ñoä chuùng sanh, khoâng maøng thieän aùc, phaûi traùi, soáng töï taïi trong theá gian, soáng giöõa cuoäc ñôøi phieàn naõo vaø khoå cöïc nhöng vaãn thanh nhaøn, töï taïi vöôït caû khoâng gian vaø thôøi gian. Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi coøn ñeå laïi caùc baøi keä giaûng giaûi veà vaán ñeà naøy nhö sau: (33) Moät chieác thuyeàn con giöõa nöôùc trôøi, Muùa maùi cheøo phaân ñieäu cung thöông, Nuùi maây, traêng nöôùc troâi luøi maõi, Giaác moäng Trang Chu vaãn keùo daøi. (Nhöùt dieäp thieân chu phieám dieãu mang, Chæ nhieâu vuõ trieäu bieät cung thöông, Vaân sôn thuûy nguyeät khöôùc ñaø khöôùc, Doanh ñaéc Trang Chu nhöùt moäng tröôøng.)

(34) Truùc gaày, thoâng cao, nöôùc höông rôi,
Gioù thoaûng, traêng môø, hôi maùt ñeán,
Naøo bieát ai truï Hö Thanh töï?
Ngaøy ngaøy chuoâng tieãn boùng chieàu taø.
(Xaáu truùc tröôøng tuøng trích thuûy höông,
Löu phong sô nguyeät ñoä vi löông,
Baát tri thuøy truï Hö Thanh töï,
Moãi nhöït chung thanh toáng tòch döông.)
- 241 -

(35) Vieáng qua thaønh thò, nghæ chuøa chieàn,
Tuøy cô öùng bieán leõ töï nhieân.
Traêng xuyeân cöûa soå chieáu giöôøng thieàn,
Gioù thoåi thoâng reo khaùch nguû yeân.
Laâu ñaøi röïc rôõ maøu saùng dieäu,
Chuoâng coå truyeàn xa tieáng dieäu huyeàn.
Ba ñaïo nguyeân lai cuøng moät theå,
Tuøy duyeân ñaâu coù leäch beân naøo.
(Thaønh thò du lai nguï töï chieàn,
Tuøy cô öùng bieán moãi thôøi thieân.
Song trieâu nguyeät ñaùo thieàn saøng maät,
Tuøng tieâu phong xuy tónh khaùch mieân.

Saéc aûnh laâu ñaøi minh saéc dieäu,
Thanh truyeàn chung coå ñieãn thanh huyeàn.
Nguyeân lai Tam giaùo ñoàng nhöùt theå,
Nhaäm vaän haø taèng lyù höõu thieân.)
(36) Thöôïng só thöôøng ñeán baùt nhaõ röøng,
Cö traàn khoâng nhieãm ñaït taâm thieàn.
Lieâm kheâ, Trình Haïo thoâng hieåu roõ,
Toâ Töû, Haøn Vaên hieåu dieäu aâm.
Muoân ngaøn caûnh vaät, baøy deã thaáy,
Taïo hoùa moät baàu khoù truy taàm.
Nguoàn nho thaâm thaåm leân caøng roäng,
Bieån phaùp truøng truøng xuoáng laïi xaâu.
(Thöôïng só thöôøng du baùt nhaõ laâm,
Traàn cö baát nhieãm lieãu taâm thieàn.
Lieâm Kheâ, Trình thò minh cao thöùc,
Toâ Töû, Haøn Vaên kheá dieäu taâm.
Vaïn töôïng sum la cao dò hieån,
Nhöùt bieåu taïo hoùa maät nan taàm.
Nho nguyeân ñaõng ñaõng ñaêng ñi khoaùc,
Phaùp haûi truøng truøng nhaäp chuyeån thaâm.)

Ngoaøi ra, thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi cuõng thöôøng ñoïc laïi caùc baøi keä xöa cuûa
Chö Toå ñeå daïy ñoà chuùng:
(37) Sö Töû trong hang sö töû,
Chieân ñaøn tong röøng chieân ñaøn,
Thaân ngöôøi nhôø coù trôøi ñaát roäng,
Muoân söï khoâng lo ngaøy thaùng daøi.
(Sö töû quaät trung sö töû,
Chieân ñaøn laâm lyù chieân ñaøn,
Nhaân thaân höõu laïi caøn khoân khoaùt,
Vaïn söï voâ öu nhöït nguyeät tröôøng.)
(38) Ñöôïc nöôùc, roàng thôøi theâm yù khí,
Gaëp non, coïp môùi troå oai huøng,
Ngöôøi veà nöôùc lôùn thaønh cao quùi,
Nöôùc ñeán Tieâu Töông moät saéc trong.
(Long ñaéc thuûy thôøi thaâm yù khí,
Hoå phuøng sôn xöù tröôûng uy naêng,
Nhôn qui ñaïi quoác phöông tri quùi,

Thuûy ñaùo Tieâu Töông nhöùt daïng thanh.)

6. CAÙC BAØI GIAÛNG VEÀ THIEÀN

Thieàn sö Minh Chaâu-Höông Haûi giaûng giaûi veà thieàn ñònh, voâ taâm, chaân taâm... baèng nhöõng baøi vaên nhö sau: "Phaùp thaân khoâng töôùng neân khoâng theå tìm thaáy baèng thanh aâm saéc töôùng, ñieäu ñaïo ñaùng baøn khoâng theå laáy chöõ nghóa maø hieåu ñöôïc. ví nhö sieâu ñöôïc Phaät, vöôït ñöôïc Toå vaãn coøn rôi xuoáng caùi thang khuoân pheùp (khaûi theá). Duø cho maõi giaûng phaùp, maõi baøn "Huyeàn", chung qui cuõng chæ moãi mieäng, phoûng löôõi. Caàn phaûi: khoâng maøng ñeán coâng ñöùc, khoâng ñeå yù ñeán thaân xaùc, tu haønh khaéc khoå nhö "caây khoâ" "nuùi ñaù laïnh". Caàn phaûi gioáng nhö "ngöïa goã", nhö "ngöôøi naèm moän " khoâng chuùt tænh thöùc, roài môùi coù theå buoâng thoõng tay tieán vaøo chuøa "thoõng tay vaøo chôî", chuyeån than sang loaøi khaùc vaø khoâng coøn phaøn naøn".

- 243 -

"Voâ laäu quoác trung, löu baát truï, Khöôùc lai yeân oå ngoïa haøn sa" (Trong coõi khoâng phieàn naõo maø khoâng chòu ôû laïi ñeán vuøng ñaát khoùi söông muø mòt maø naèm nôi baõi caùt laïnh). Thieàn sö Höông Haûi giaûng: "Quaõng tröôùc khoâng coù phieàn naõo, ñaâu caàn phaûi tröø boû, quaõng giöõa khoâng coù töï taùnh naøo caàn phaûi giöõ, quaõng sau khoâng coù Phaät, caàn gì phaûi tu thaønh Phaät nöõa, nhö theá goïi laø Tam Ñeá Ñoaïn Tuyeät (ba quaõng ñoaïn tuyeät) hay goïi laø "Tam nghieäp thanh löông " (ba nghieäp thaân khaåu yù ñöôïc trong saïch maùt meû). Thieàn sö Höông Haûi cuõng noùi: " Taâm ta thoaùng nghó ñeán moät tí thì ñaõ thuoäc veà quaù khöù, taâm ta chöa nghó ñeán thì goïi laø vò lai, khoâng laø taâm vò lai thì laø taâm quaù khöù, nhö vaäy thì choã naøo laø taâm hieän taïi? Ngöôøi hoïc Phaät neân bieát: Neáu moät nieäm vöøa khôûi ra laø khoâng bao giôø laáy laïi ñöôïc, nhö theá ñaõ laø quaù khöù. Hieän taïi vöøa nghó ñeán ñaõ laø quaù khöù. Vò lai cuõng vaäy, vöøa nghó ñeán ñaõ laø quaù khöù roài. Vì vaäy mieäng nieäm Phaät khoâng ngöøng, nieäm nieäm öùng lieàn vôùi nhau, (töùc laø nieäm ñeán caûnh giôùi voâ bieät nieäm, ñaït caûnh giôùi Phaät), khoâng coøn phaân bieät quaù khöù, hieän taïi, vò lai, ñoù laø caùi cöûa cuûa phöông tieän raát caàn thieát". Thieàn sö Höông Haûi noùi: "Luùc maët trôøi moïc, saùng khaép thieân haï, nhöng khoaûng khoâng gian ôû hö khoâng vaãn chöa heà saùng, luùc maët trôøi laën, toái khaép thieân haï, nhöng khoaûng hö khoâng vaãn chöa heà toái. Caûnh saùng toái ôû theá gian cöôùp laãn nhau, nhöng taùnh cuûa quaõng hö khoâng vaãn töï nhieân meânh moâng nhö vaäy". Taâm Phaät vaø taâm chuùng sanh vaãn theá, neáu coi Phaät cho laø trong saïch saùng suûa, coi chuùng sanh laø dô baån, ñuïc toái thì traûi nhieàu kieáp nhö soá caùc soâng Haèng nöõa, chung qui cuõng khoâng trôû thaønh boà ñeà ñöôïc. Ba ñôøi chö Phaät (quaù khöù, hieän taïi, vò lai) ñeàu ôû trong thaân ta, chæ vì con ngöôøi bò taäp nhieãm thoùi ñôøi laøm cho môø toái ñi, nhöõng ngoaïi caûnh laøm ngaên trôû, khieán ta thaønh meâ muoäi. Neáu trong taâm ta ñöôïc "voâ taâm"

- 244 -

(voâ nieäm) laø Phaät quaù khöù, trong laëng leõ maø khôûi taùc duïng laø Phaät vò lai, tuøy cô öùng vaät laø Phaät hieän taïi. Neáu ta thanh tònh khoâng oâ nhieãm traàn tuïc, ñoù laø Phaät ly caáu. Neáu ta ra vaøo khoâng gì laøm trôû ngaïi laø Phaät thaàn thoâng, ñeán ñaâu cuõng an vui laø Phaät töï taïi, moät taâm trong saùng laø Phaät quang minh, taâm ñaïo beàn chaët laø Phaät baát hoaïi, söï bieán hoùa khoâng cuøng aáy chæ do moät leõ "chaân nhö" maø thoâi (chaân taâm). Chí ñaïo goác ôû taâm phaùp, taâm phaùp goác ôû voâ truï. Baûn theå cuûa taâm vaø chaân töôùng cuûa taùnh voán laëng leõ, khoâng phaûi coù maø cuõng chaúng phaûi khoâng, khoâng coù sanh cuõng khoâng coù dieät, ta tìm noù khoâng thaáy maø boû noù, noù cuõng khoâng lìa mình ra. Neáu ta meâ theo caùc caûnh saéc cuûa noù (hieän töôïng) thì taâm ta phaûi khoå sôû, meâ laàm, boái roái, nhöng neáu ta bieát ñöôïc chaân taùnh thì taâm tinh thoâng, saùng suoát, theânh thang. Tuy laø taâm töùc Phaät, Phaät töùc taâm nhöng chæ coù taâm naøo trong laëng (thanh tònh) thì môùi bieát (chæ coù ngöôøi chuùng ngoä môùi bieát). Nhöng neáu taâm coù "chöùng", coù "bieát" thì maët trôøi trí tueä kia seõ bò chìm laën ôû nôi coõi ñaát coù. Coøn nhö taâm môø mòt, khoâng chieáu, khoâng saùng thì ñaùm maây hoân traàm che laáp cöûa" khoâng". Chæ coù taâm khoâng sanh moät nieäm naøo thì môùi khoâng coùn ngaên caùch tröôùc sau, chaân taùng ñöùng rieâng theå chieáu ñoù thì ta vaø ngöôøi naøo coù khaùc. Nhöng "meâ" ñoái vôùi "ngoä" troâng vaøo "meâ", "voïng" ñoái vôùi "chaân", "chaân" nöông nôi "voïng". Neáu ta tìm "chaân" maø boû "voïng"thì nhö ngöôøi chaïy troán boùng, maø laøm khoå nhoïc thaân. Nhöng neáu ta nhaän "voïng" chính nôi "chaân", nhö ngöôøi vaøo choã maùt thì boùng töï maát. Neáu taâm khoâng voïng chieáu thì voïng nieäm töï heát. Töø caùi "bieát laëng leõ" (tòch tri) maø khôûi duïng thì caùc haïnh thieän phaùt khôûi. Vì vaäy, caùi ngoä tòch tónh thaät ra laø khoâng tòch, caùi "chaân tri" döôøng nhö voâ tri. Neáu laáy taâm nhaát trí, khoâng phaân chia "tòch" vaø "tri " thì hôïp vôùi leõ huyeàn dieäu, dung thoâng nhau. Coù vaø khoâng ñeàu chaáp , khoâng maéc, phaûi vaø quaáy ñeàu queân thì hoa baùt nhaõ lieàn nôû, taâm naøo cuõng ñeàu thaønh Phaät, khoâng taâm naøo chaúng phaûi laø taâm Phaät, choã naøo cuõng laø ñaïo, khoâng choã naøo khoâng phaûi laø coõi Phaät. Theá neân "Chaân" vôùi "Voïng", "Vaät" vôùi "Ngaõ" ñeàu do ôû moät taâm ta, Phaät vaø chuùng sanh ñeàu cuøng chung nhau moät taâm aáy. Neáu "me" thì ngöôøi chaïy theo "söï vaät"(phaùp), nhöng söï vaät thì muoân ngaøn sai khaùc

neân ngöôøi khoâng gioáng nhau. Neáu "ngoä" thì söï vaät (phaùp) theo ngöôøi , ngöôøi ñem moät trí maø dung hoøa muoân caûnh. Ñeán ñoù thì heát choã noùi naêng, baët ñöôøng tö töôûng, coøn gì ñeå noùi "nhaân"tröôùc "quaû" sau: (khoâng coøn nhaân quaû - giaûi thoaùt). Neáu taâm theå roãng laëng thì coøn gì laø ngöôøi naøy gioáng keû kia khaùc, chæ coøn moät taâm trong saùng, taêng giaûm dung hoøa. Nhö taám göông trong saùng, tuy khoâng coù hoa maø boùng hoa hieän, nhö göông voán voâ taâm, tuy thaáy hình boùng chieáu trong göông maø göông vaãn thöôøng khoâng vaäy. Thieàn sö Höông Haûi cuõng noùi: Trí coù theå chieáu saùng ñöôïc laø do nôi laøm hoùa khoâng taát caû ngoaïi caûnh ñaõ qua, caûnh vaø trí ñeàu tòch dieät

thì taâm vaø löi (suy tö) ñeàu yeân laëng. Ñoù laø con ñöôøng coát yeáu ñeå trôû veà nguoàn goác thanh tònh cuûa chaân taâm xöa. Tuy nhieân laëng laëng coù theå sanh ra “khoâng voâ kyù”. Tænh tænh coù theå sanh ra loaïn töôûng. Thieàn sö Höông Haûi cuõng noùi: Ngöôøi ta phaàn nhieàu ñeàu cho laø söï” laøm ngaên trôû “lyù”, “caûnh” laøm ngaên trôû “taâm”, neân thöôøng muoán troán traùnh “caûnh” ñeå cho yeân “taâm”, boû “söï” ñeå laáy “ lyù”ù, nhöng hoï khoâng bieát raèng: chính “taâm” laøm ngaên trôû “caûnh”, “lyù” laøm ngaên trôû söï”, ta chæ caàn laøm taâm hoùa khoâng thì caûnh töï nhieân hoùa khoâng, neáu laøm cho lyù yeân laëng thì söï cuõng töï nhieân hoùa yeân laëng. Chôù ñeå taâm nghó traùi ngöôïc laïi. Thieàn sö Minh Chaâu Höông Haûi cuõng thöôøng nhaéc laïi nhöõng ñieäu ngöõ cuûa baäc cao taêng xöa ñeå daïy ñoà chuùng: Muoán caàn thaáy Phaät cöù nhaän bieát nôi chuùng sanh, chæ vì chuùng sanh meâ khoâng töï bieát coù Phaät, chöù Phaät ñaâu coù laøm meâ chuùng sanh. Ngoä ñöôïc taùnh cuûa mình thì chuùnh sanh laø Phaät, neáu meâ môø töï taùnh cuûa mình thì Phaät laø chuùng sanh. Giöõ ñöôïc töï taùnh bình ñaúng thì chuùng sanh laø Phaät, ñeå töï taùnh mình giam hieåm thì Phaät laø chuùng sanh. Taâm ta voán saün coù Phaät, coøn phaûi ñi tìm Phaät ôû nôi naøo nöõa? Kinh coù vieát: “Taâm sanh thì caùc phaùp khaùc sanh, taâm dieät thì caùc phaùp dieät. Phaøm phu töùc laø Phaät, phieàn naõo töùc laø boà ñeà, nieäm tröôùc meâ laù phaøm phu, nieäm sau giaùc laø Phaät. Nieäm tröôùc chaáp caûnh laø phieàn naõo, nieäm sau ly caûnh laø boà ñeà.

- 246 -

Chaân taâm töï coù theå, khoâng do ta bòa ñaët ra, noù trong suoát nhö hö khoâng, trong saïch troøn saùng, khoâng theå laáy caùi “coù” caùi “khoâng” hay nôi naøy choán noï maø xeùt coù theå xeùt toät ñöôïc choã u huyeàn cuûa noù,cuõng khoâng theå laáy trí khoân vaø ngoân nhöõ maø baøn ñeán choã huyeàn dieäu cuûa noù. Chæ coù ai ngoä ñöôïc “chaân taâm” thì hieåu ngay ôû nôi töï mình, ví nhö muoân thöù höông thôm, chæ ñoát moät loø höông laø hieåu heát muøi thôm cuûa noù, nhö vaøo bieån lôùn taém, chæ caàn hôùp moät nguïm nöôùc laø bieát heát toaøn vò cuûa bieån lôùn ñoù. Chaân taâm thaät thaâm saâu laëng leõ, giaùc ngoä thì buïi traàn laéng saïch, taâm theå trong ngaàn, döùt heát moái manh, danh töôùng cuûa ngoaïi caûnh, saïch heát nhöõng naêng sôû ôû trong taâm. Bôûi ban ñaàu khoâng giaùc (baát giaùc) neân taân khôûi ra voïng ñoïng , chieáu soi laïi töï taâm, theo caùi chieáu soi aáy maø sanh ra taâm traàm .Nhö taám kieáng hieän ra hình töôïng, thoaùt coù thaân caên. Töø ñoù, chaân taâm bò dôøi ñoåi, caên taùnh bò sai laïc, chaáp theo saéc töôùng, ñuoåi theo danh lôïi , chöùa maõi nhöõng voïng traàn öù ñoïng, keát maõi nhöõng soùng thöùc lieân mieân, ñem buoäc goùi chaân giaùc vaøo choán meâ ñeâm, ñaém chìm meâ muoäi trong ba coõi (duïc giôùi, saéc giôùi, voâ saéc giôùi), laøm muø loøa con maét trí tueä ôû trong ngoõ toái, khuùm nuùm cuùi loøn trong chín loaøi. ÔÛ treân coõi khoâng sanh dieät boãng döng luoáng chòu kieáp luaân hoài.Trong phaùp giaûi thoaùt maø töï chuoác söï troùi buoäc nôi thaân, nhö con taàm xuaân töï laøm keùn giam mình, nhö con thieâu thaân töï nhaøo voâ ñeøn thieâu xaùc, ñem nhöõng sôïi daây meâ môø buoäc laáy nghieäp caên khoå sôû, duøng ñoâi caùnh cuûa loøng tham

muø quaùng, toan daäp taét voøng löûa sanh töû. Laïi coù nhöõng keû taø caên ngoaïi nhaäp, cuøng nhöõng keû tieåu khí möu moâ, chuùng khoâng hieåu roõ nguoàn bònh cuûa sanh töû, khoâng bieát goác chung cuûa nhôn ngaõ (ta vaø ngöôøi), chæ muoán traùnh choã huyeân naùo, boû nôi hoaït ñoäng, coá phaù töø caùi töôùng, taùch töøng maûng buïi cuûa moïi vaät ñeå tìm hieåu bieát. Laøm nhö theá, tuy choã tónh laëng coát ngoä lyù khoâng, nhöng khoâng bieát ñoù cuõng chæ laø caùi loái laøm choân vuøi chaân taùnh, laáp maát chaân giaùc. Nhö theá chaúng khaùc naøo keû thaáy ngoïn ñeøn coù nhöõng tia saùng xanh ñoû, muoán khoâng thaáy nhöõng tia aáy beøn ñi taét ngoïn ñeøn, keû trong thaáy boùng theo doõi thaân mình döôùi boùng maët trôøi, beøn chaïy ngoaøi trôøi ñeå traùnh khoûi boùng, nhö theá chæ lao nhoïc tinh thaàn, toán hao söùc löïc, chaúng khaùc gì gaùnh nöôùc ñoå vaøo ñoùng baêng, vaùc cuûi ñem boû vaøo ñaùm löûa ñang chaùy. Coù bieát ñaâu nhöõng tia saùng trong ngoïn ñeøn kia laø do maéc bònh, boùng ñuoåi theo mình voán laø boùng mình. Neáu chöõa khoûi bònh

loøa ôû maét, thì nhöõng tia saùng töï maát, dieät thaân huyeãn naøy thì boùng noï khoâng coøn. Neáu bieát quay aùnh saùng soi trôû laïi nôi mình, boû ngoaïi caûnh maø xem ôû töï taâm, thì Phaät nhaõn saùng suoát, boùng nghieäp töï tan, phaùp thaân hieän ra, nhöõng veát traàn töï dieät. Ta phaûi laáy löôõi göôm trí tueä cuûa taâm töï giaùc caét ñöùt nhöõng moái daây phieàn nhöôïc trong loøng ñeå bieán noù thaønh chaân taâm. Phaûi duøng muõi giaùo trí tueä cuûa chaân nhö chaët tan nhöõng lôùp buïi traàn keát thaønh löôùi voõng che môø maét chuùng ta. Ñoù laø caùi toâng chæ “cuøng taâm”, caùi chaân truyeàn “ñaït lyù” ñoù vaäy.

TRUYEÀN THÖØA CUÛA TOÅ SÖ MINH CHAÂU-HÖÔNG HAÛI

Theo tieåu söû cuûa Toå sö Minh Chaâu- Höông Haûi, naêm 1682, Toå sö rôøi Ñaøng Trong ra Ñaøng Ngoaøi daãn theo hôn 50 ñeä töû, nhö vaäy Toå sö Höông Haûi coù raát nhieàu ñeä töû, moät soá theo ra Ñaøng Ngoaøi, coù theå vaãn coøn moät soá khaùc vaãn coøn laïi Hoaøng hoùa ôû Ñaøng Trong. Toå sö Höông Haûi bò Chuùa Nguyeãn Phöôùc Taàn baét vì nghi coù lieân laïc vôùi Chuùa Tròng ôû Ñaøng Ngoaøi, sau ñoù Toå sö boû Ñaøng Trong ra Ñaøng Ngoaøi. Toå laïi veõ baûn ñoà Ñaøng Trong cho Chuùa Tròng... Vieäc naøy khieán cho caû Chuùa Nguyeãn vaø Chuùa Tròng ñeàu nghi ngôø Toå sö Höông Haûi coù hoaït ñoäng chaùnh trò, hôn nöõa phaùi Thieàn Truùc Laâm chuû tröông “Nhaäp Theá Haønh Ñaïo “, caøng khieán cho caùc Chuùa Nguyeãn vaø Tròng nghi ngôø Toå Höông Haûi vaø caùc thieàn sö phaùi Thieàn Truùc Laâm ñaõ coù xen vaøo Chaùnh trò khi hoaèng hoùa. Vì lyù do ñoù maø caû Chuùa Nguyeãn vaø Chuùa Tròng khoâng tin ôû phaùi Thieàn Truùc Laâm nöõa maø baét ñaàu hoã trôï cho phaùi thieàn khaùc Hoaøng döông Phaät phaùp. - Chuùa Hieàn Nguyeãn Phöôùc Taàn vaø Chuùa Nghóa Nguyeãn Phöôùc Traên (Nguyeãn Phöôùc Thaùi) ñaõ giuùp cho Toå sö Nguyeân Thieàu-Sieâu Baïch phaùt trieån phaùi Thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Trong, ngoaøi ra, coù leõ vì thieáu taêng só neân Chuùa Nguyeãn Phöôùc Traên (1687-1691) ñaõ phaûi nhôø Toå sö Nguyeân Thieàu trôû veà Trung

Quoác thænh caùc danh taêng qua Ñaøng Trong hoaèng hoùa. Toå sö Nguyeân Thieàu ñaõ hoaøn thaønh söù maïng naøy moät caùch toát ñeïp, giuùp cho phaùi Thieàn Laâm Teá phaùt trieån maïnh ôû Ñaøng Trong töø ñoù vaø tieáp tuïc truyeàn maõi cho ñeán hieän nay.

- 248 -

- Chuùa Tròng Taïc, Tròng Caên, Tròng Cöông ñaõ hoã trôï cho Toå sö Vieân Vaên - Chuyeát Chuyeát vaø caùc ñeä töû laø Minh Haønh - Taïi Taïi, Minh Löông - Nguyeät An phaùt trieån phaùi Thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi. Caùc vò naøy vaø Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc (1647-1726) ñaõ keát hôïp tinh hoa cuûa Phaùi Thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi vaø phaùi Thieàn Truùc Laâm - Yeân Töû taïo neân moät söï khôûi saéc môùi cho Phaät giaùo Ñaøng Ngoaøi, ñöa ñeán söï phuïc höng vaø phaùt trieån maïnh cuûa Phaät giaùo ôû Ñaøng Ngoaøi vaø söï xuaát hieän cuûa truyeàn thoáng "Truùc Laâm-Laâm Teá" hay "Truùc Laâm song haønh". Toå sö Minh Chaâu-Höông Haûi truyeàn thöøa theo baøi keä truyeàn phaùi cuûa Toå sö Trí Baûng – Ñoät Khoâng (Laâm Teá ,ñôøi 25). Trí Hueä Thanh Tònh, Ñaïo Ñöùc Vieân Minh, Chaân Nhö Taùnh Haûi, Tòch Chieáu Phoå Thoâng. Toå sö Minh Chaâu – Höông Haûi coù 70 ñeä töû ñaéc Phaùp Nhö: Chaân Lyù - Hieån Maät (hieäu Vieân Thoâng), Chaân Taïng - Maät Haïnh, Chaân Chieáu - Hoa Myõ, Chaân Toâng – Quaûng Trí, Chaân Quí – Phoå ÖÙng, Chaân Truyeàn – Quang Taùn , Chaân Tònh – Khoå Haïnh , Chaân Thaønh – Boà ñeà , Chaân Thöôøng, Chaân Caûnh , Chaân Thöôùc ,Chaân YÙ , Chaân Thò , Chaân Thuaàn, Chaân Bình, Chaân Ñaúng , Chaân Phaùp, Chaân Quaûng , Chaân Trí, Chaân Baûo, Chaân Ñoâng, Chaân Dung, Chaân Quaû , Chaân Vieân , Chaân Kinh , Chaân Tình, Chaân Quang ……. * Phaùp Toâng haøng Chöõ "Nhö "goàm coù khoaûng 200 vò noåi tieáng: - Taêng Thoáng Nhö Nguyeät – Hoa Quang (Keá theá truï trì chuøa Nguyeät Ñöôøng), Taêng Thoáng Nhö Toaøn . - Taêng Chính: Nhö Sôn , Nhö Vieân - Taêng Phoù: Nhö Tuùc , Nhö Nhöït , Nhö Thöøa , Nhö Thöøa, Nhö Caûnh . - Thieàn Sö: Nhö Ñöùc , Nhö Taâm, Nhö Khoaûng, Nhö Ñaøi, Nhö Baûo, Nhö Huyeàn ,Nhö Nhaõn, Nhö Bieàn, Nhö Ñeà, Nhö Kieân, Nhö Phaùi, Nhö Maät, Nhö Haûi, Nhö Khanh, Nhö Nghieäm,Nhö Lieâu, Nhö Khoâi, Nhö Haïnh.(Lieãu Tieân).

- 249 -

* Haøng Chöõ "Taùnh" goàm coù: - Taêng Thoáng: Taùnh Thanh. - Taêng Chính: Taùnh Haèng. - Taêng Phoù: Taùnh Saùng. - Thieàn Sö: Taùnh Lieãn, Taùnh Keá, Taùnh Khaû(Ñaïm Haïnh), Taùnh Laâm, Taùnh Dueä, Taùnh Thöôùc, Taùnh Thöôøng, Taùnh Maån, Taùnh Nhu ,Taùnh Ñænh, Taønh Baïch, Taùnh AÙnh, Taùnh Traùc, Taùnh Ñöùc, Taùnh Trí, Taùnh Laõng, Taùnh Naêng, Taùnh Tieáp, Taùnh Phuïng, Taùnh Tuyeân, Taùnh Khoâng, (Huyeàn Thieän) Taùnh Vieân . * Haøng Chöû " Haûi" Goàm coù: - Taêng Phoù: Haûi Boài , Haûi Trieàu . - Thieàn Sö Haûi Ñaøm Keá thöøa truï trì Chuøa Haûi Ñöôøng . - Thieàn Sö: Haûi Ñöôøng, Haûi Nhaõ, Haûi Ñoàng, Haûi Dieân, Haûi Khoaùt, Haûi Trung, Haûi Lieâm … Ngoaøi ra, ôû Ñaøng Trong, Toå sö Höông Haûi coøn coù nhieàu ñeä töû , nhöng vì Toå ra Ñaøng Ngoaøi (Theo Chuaù Tròng) , neân caùc vò naày phaûi caàu phaùp sang phaùi Thieàn Laâm Teá.

- 250 -

Phaùi Thieàn Truùc Laâm ôû Vieät Nam thôøi Tròng - Nguyeãn phaân tranh (1600-1802) Vieân Caûnh - Luïc Hoà

Minh Chaâu - Höông Haûi (1626-1715)

Chaân Lyù Chaân Quí Chaân Chieáu Chaân Truyeàn Chaân Tòch Chaân Toâng ... Hieån Maät Phoå Öng Hoa Quyõ Quang Taân Phoå Haïnh Quaûng Trí

Nhö Ñöùc Nhö Nguyeät Nhö Caûm Nhö Laâm Nhö Phaùt Nhö Vieân

Taùnh Thanh Taùnh Khieâm Taùnh Laâm Taùnh Laõng Taùnh Leã Taùnh Ñeà (1656-1716) T.OÅn OÅn T.Saùi Saùi Ñaïo Nguyeân Thaäp Thaùp

Haûi Ñaïm Haûi Bieåu Haûi Nhöôïng Haûi AÁn Haûi Quyønh T.Ñöùc Ñöùc

Tòch Chieáu Tòch Yeân Phoå Thoâng

Chieáu Chieáu Taân Chieáu Quyeàn Chieáu Duyeân Chieáu Vinh

Nguyeät Ñöôøng Dieân Phuùc Thaäp Thaùp - Di Ñaø (Höng Yeân) (Baéc Ninh) (Bình Ñònh)

- 251 -

Long Khaùnh Linh Phong Linh Sôn (Bình Ñònh) (Bình Ñònh) (Nuùi Traø Cuù)

- 252 -

THIEÀN SÖ CHAÂN LYÙ – HIEÅN MAÄT (HOAØ THÖÔÏNG VIEÂN THOÂNG)

Thieàn Sö Chaân Lyù - Hieån Maät, coù saùch ghi laø Ñeà Maät, coøn coù hieäu laø Nhaân Trieàu, hay Hoøa Thöôïng Vieân Thoâng . Thieàn Sö Chaân Lyù tieáp noái ngoïn ñeøn Phaùp cuûa Toå Sö Minh Chaâu – Höông Haûi keá theá truï trì Chuøa Nguyeät Ñöôøng . Thieàn Sö Chaân Lyù laø baäc cao taêng taøi ñöùc, ñöôïc vua Leâ vaø Chuùa Tròng kính troïng, cöû laøm Taêng Thoáng . Haàu heát caùc chuù giaûi trong kinh saùch cuûa Toå Sö Höông Haûi ñeàu ñöôïc Thieàn Sö Chaân Lyù ghi cheùp laïi ñaày ñuû vaø sau ñoù giao cho moân ñeä khaéc in, nhö caùc kinh sau: - Kim Cang Kinh Giaûi Lyù Maät (Giaûi Lyù Nghóa Kinh Kim Cang). Saùch coù ghi: Huyeàn Cô – Thieän Giaùc , töï Minh Chaâu – Höông Haûi Thieàn Sö Thích Giaûi. Sa moân Taêng Thoáng töï Chaân Lyù soaïn thuaät. Taêng chính teân töï Nhö Nguyeät caån san. - [Saùch naøy ñöôïc tyø kheo Sinh Khaûo khaéc in laïi vaøo naêm Töï Ñöùc thöù 10 (1875), baûn goã löu laïi ôû Chuøa Phöôùc Long , xaõ Ñoã Laâm, huyeän Gia Loäc, tænh Haûi Döông.] - Phaät Thuyeát A – Di – Ñaø Kinh Sôù Sao Töï (Giaûi kinh A - Di – Ñaø). Toå Sö Höông Haûi Giaûi thích Kinh A – Di – Ñaø sôù sao , theo caùch giaûng giaûi phaùp sö Chaâu Hoaèng. Saùch coù ghi: Huyeàn Cô – Thieän Giaùc, töï Minh Chaâu thích giaûi, phaùp töû Chaân Lyù khaâm thuaät, Chaân Quí phuïng san. - Giaûi Taâm Kinh Nguõ Chæ (Baùc nhaõ Taâm Kinh Thích giaûi Hoa ngoân): Huyeàn Cô – Thieän Giaùc , töï Minh Chaâu giaûi thích , Phaùp töû , Chaân Lyù, Nhaân Truyeàn thuaät [Hai saùch treân, ñöôïc thieàn sö Töø Tröôøng in laïi vaøo naêm Minh Maïng 14 (1833) Baûn goå löu laïi

“Linh Soùc Thieàn Töï”, xaõ Haø Hoài (Haø Huynh), huyeän Thöôïng Phuùc, traán Sôn Nam, (nay thuoäc huyeän thöôøng Tín, Tænh Haø Taây)]. - Thieàn Sö Chaân Lyù – Hieån Maät laø baäc Long Töôïng cuûa Thieàn Toâng Vieät Nam vaøo theá kæ XVIII , coù nhieàu ñeä töû noåi tieáng , trong ñoù coù hai vò ñöôïc Nhaø Baùc hoïc Leâ Quí Ñoân keå laïi keå laïi söï tích trong saùch “Kieán Vaên Tieåu Luïc”:

- 253 -

- Thieàn Sö Nhö Nguyeät – Hoa Quang (Keá theá truï trì Chuøa Nguyeät Ñöôøng, tænh Höng Yeân).
- Thieàn Sö Nhö Ñöùc (truï trì Chuøa Laân Ñoäng taïi nuùi Yeân Töû, tænh Quaõng Ninh).

THIEÀN SÖ NHÖ ÑÖÙC

Thieàn Sö Nhö Ñöùc truï trì Chuøa Laân Ñoäng thuoäc huyeän Ñoâng Trieàu, soáng vaøo khoaûng nieân hieäu Chaùnh Hoøa (1680 – 1705), Vónh Thònh (1705 – 1719) , Giöõ giôùi luaät tinh nghieâm , tu haønh khoå haïnh theo haïnh “Ñaàu ñaø”, hình dung gaày goø, maëc aùo moûng chaép vaù nhöng coù nhieàu taøi ñöùc vaø thöôøng vaân du hoaèng hoùa khaép nôi, ñöôïc nhieàu ngöôøi kinh moä. Trong saùch Kieán vaên tieåu luïc, muïc Thieàn daät hoïc giaû Leâ Quí Ñoân vieát veà Thieàn Sö Nhö Ñöùc nhö sau: Moãi khi Thieàn Sö Nhö Ñöùc trôû veà kinh ñoâ Thaêng Long ñi ñeán nhaø naøo, giaø treû ñeàu möøng noùi: “Thaày ta ñaõ veà ñaáy”. Thieàn sö Nhö Ñöùc duøng phuø chuù vaø nöôùc laïnh trò bònh raát hieäu nghieäm, ñeán noåi ngöôøi thôøi ñoù xin ñeán caû maûnh vaûi xeù töø mieáng aùo raùch maø Ngaøi ñang maëc (aùo raùch khoâng vaù maø coät tuùm töøng cuïc luûng laúng) ñeå ñoát laáy tro vaø hoaø vôùi nöôùc cho treû em uoáng vaø ñeå röûa maët, tröø ñöôïc nhieàu beänh. Thieàn sö Nhö Ñöùc tu ôû Chuøa trong röøng nuùi, moãi khi ñeán ngaøy gioå Toå, khæ vöôïn keùo caû baày ñeán Chuøa. Sau khi laøm leã ñaøn chay xong, Thieàn sö Nhö Ñöùc laáy maâm ñöïng maáy chuïc phaåm oaûn, böng ra ñaët döôùi ñaát tröôùc Chuøa, chaép tay noùi: “ña taï chuùng sang nhôù ngaøy gioå Toå maø ñeán ñaây, baàn taêng khoâng coù gì ñeàn taï, chì coù chuùt dö hueä laøm ñaøn chay ñem ra boà thí, nôi chuùng sang ñeán ñaây laáy veà aên. “Sau khi Thieàn sö Nhö Ñöùc noùi xong, khæ, vöôïn daét nhau ñeán maâm. Moãi con caàm moät phaåm oaûn maø ñi, khoâng tranh daønh vôùi nhau. Haøng naêm vaãn thuôøng xaûy ra nhö theá”. Qua caâu chuyeän hoïc giaû Leâ Quí Ñoân, moät nhaø Nho uyeân thaâm, hoïc roäng hieåu nhieàu, coù theå coi nhö moät nhaø baùc hoïc thôøi ñoù, keå laïi

- 254 -

nhö treân, ñoàng thôøi, neáu muoán nghieâm cöùu kyõ nhöõng söï huyeàn bí, maàu nhieäm, sieâu hình trong Phaät giaùo, chuùng ta coù theå bieát ñöôïc laø: Thieàn sö Nhö Ñöùc laø moät baäc Chaân tu ñaéc ñaïo, caûm hoùa ñöôïc ngöôøi vaø vaät, ñöôïc söï kính moä tö øcon ngöôøi ñeán caû loaïi thuù vaät. Thieàn sö Nhö Ñöùc ñaõ thoâng hieåu vaø hoøa ñoàng vôùi ngöôøi vaø vaät.

THIEÀN SÖ NHÖ NGUYEÄT - HOA QUANG

Thieàn sö Nhö Nguyeät laø ñeä töû cuûaThieàn sö Chaân Lyù – Hieån Maät, Phaùp toân cuûa Toå sö Minh Chaâu – Höông Haûi, truï trì Chuøa Nguyeät Ñöôøng, soáng vaøo thôøi Chuùa Trònh Cöông (1709 – 1729). Trong saùch Kieán vaên tieåu luïc, muïc Thieàn daät, hoc giaû Leâ Quí Ñoân vieát veà Thieàn sö Nhö Nguyeät nhö sau: Naêm Giaùp Thìn (1724) , Chuùa Trònh Cöông cho truøng tu laïi Chuøa Nguyeät Ñöôøng vaø ban cho moät vuøng ñaát xung quanh chuøa roäng ñeán 50 maãu. Thaùng saùu naêm AÁt Tî (1725), coù ba tieáng seùt ñaùnh ôû giöõa ngaõ ba soâng Caùi tröôùc Chuøa Nguyeät Ñöôøng, nöôùc daâng leân cao, roài coù nhieàu beø goã töø treân thöôïng nguoàn troâi xuoáng, laøm cho caùc xuoàng treân soâng gaàn ñoù khoâng daùm laïi gaàn, hoï baûo nhau: caùi beø goã naøy chaéc laø beø cuûa Thuyû thaàn laáy ñeå laøm cung ñieän ôû Long cung. Thieàn sö Nhö Nguyeät laøm sôù vaên khuyeân giaùo, xin Long vöông soá goã ñoù ñeå laøm coâng ñöùc söûa Chuøa Nguyeät Ñöôøng, roài Thieàn sö Nhö Nguyeät saém 300 tôø giaáy vaøng baïc, 3 chieác maõo, 3 boä aùo veõ roàng vaø 3 theû höông quí , sai moät oâng laõo chôû thuyeàn ra giöõa soâng cuùng. Khaán nguyeän xong, Sö thaû ñoà leã xuoáng soâng, khoâng thaáy caùc ñoà leõ ñoù noåi leân nöôùc nöõa. Ñeán haï tuaàn thaùng 7, thaáy moät beø goã lôùn daït vaøo baõi soâng , ôû tröôùc Chuøa Nguyeät Ñöôøng, Thieàn sö Nhö Nguyeät noùi: “Ñoù laø goã cuûa Thuyû thaàn cho ñaáy!”. Ñi ra xem , thaáy trong beø goã ñoù coù: moät caây goã to daøi 17 thöôùc, ñöôøng kính 2 thöôùc 3 taác, coù theå laøm coät phöôùn ñöôïc, ngoaøi ra coøn coù ñeán 142 caây, moãi caây daøi 10 thöôùc (khoûang 4m), ñöôøng kính moät thöôùc (khoaûng 0.4cm), Thieàn sö Nhö Nguyeät vôùt soá goã ñoù veà söûa Chuøa Nguyeät Ñöôøng. Daân chuùng nghe thaáy ñeàu laáy laøm kyø dò.

Thieàn sö Nhö Nguyeät coù raát nhieàu ñeä töû, noåi tieáng nhaát laø Taêng Thoáng Taùnh Thanh, Keá theá truï trì Chuøa Nguyeät Ñöôøøng. Taêng Thoáng Taùnh Thanh coù ñeä töû laø Haûi Ñaøm. Thieàn sö Haûi Ñaøm coù ñeä töû laø Tòch Chieáu – Phoå Thoâng, noái tieáp ngoïn ñeøn phaùp cuûa phaùi Thieàn Truùc Laâm ôû Toå ñình Nguyeät Ñöôøng.

CHUØA NGUYEÄT ÑÖÔØNG

Chuøa Nguyeät Ñöôøng ôû Phoá Hieán, Traán Sôn Nam, nay thuoäc xaõ Höng Yeân, tænh Höng Yeân. Chuøa ñöôïc Cung taàn cuûa Chuùa Trònh Traùng (1623 – 1657) laø Nguyeãn Thò Ngoïc Haân môøi Thieàn sö Höông Haûi cuûa Phaùi Thieàn Truùc Laâm veà truï trì. Naêm Canh Thìn (1700), nieân hieäu Chính Hoøa, ñôøi Vua Leâ Hy Toâng, Cung Taàn Ngoïc Haân môøi Thieàn sö Höông Haûi cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm veà truï trì. Thieàn sö Höông Haûi truøng höng Chuøa vôùi söï hoã trôï cuûa Cung Taàn Ngoïc Haân vaø quan Traán Thuû laø Töôùc Quaän Coâng Leâ Ñình Kieân (1623 –1704). Chuøa ñöôïc taû laïi trong saùch Ngöõ luïc nhö sau: Tröôùc chuøa laø Toång Tam Quan, laàu gaùc hai taàng, roäng ba gian, taùm vaàn, beân traùi laø laàu chuoâng, taàng treân treo moät Hoàng chung roäng hai thöôùc, taàng döôùi treo moät Hoàng chung, roäng ba thöôùc naêm taác. Beân phaûi laø laàu troáng, beân trong ñaët troáng lôùn, beà maët roäng ba thöôùc. Theàm döôùi loùt maët baèng phaúng. Bao quanh

Chuøa laø moät töôøng raøo xanh bieác, trang trí hoa vaên. Beân phaûi vaø beân traùi laø nhöõng con ñöôøng loùt gaïch Baùt Traøng. Vöôøn caûnh beân trong vaø beân ngoaøi chuøa ñieàu troàng caây coái, hoa quaû töôi toát, caønh laù sum sueâ. Qua khoûi coång tam quan laø saân Chuøa, keá ñeán laø hai toaø Nghi Moân. Moãi toøa roäng ba gian choàng lôùp hai taàng, duøng laøm gaùc khaùnh vaø gaùc moû. Hai ngoâi Toå ñöôøng hai beân, moãi beân ba gian taùm vaàn, choàng maùi, beân trong coù khaùm thôø cuøng töôïng hai vò Toå. Beân traùi coù ngoâi baûo thaùp cuûa Toå sö, cao 21 thöôùc (khoaûng 7m). Beân phaûi coù thaùp cuûa Toân sö cao 25 thöôùc (khoaûng 8m).

- 256 -

Tieàn ñöôøng coù hai toøa, moãi toøa naêm gian. Beân traùi coù töôïng Boà Taùt Ñòa Taïng baèng goã, beân phaûi coù töôïng Boà Taùt Di Laëc baèng ñoàng. Beân ngoaøi, hai beân phaûi traùi coù hai töôïng Hoä phaùp baèng goã. Thöôïng ñieän ba gian hai traùi raát trang nghieâm. Beân trong thôø chín pho töôïng Tam Theá Phaät toaøn baèng vaøng, 12 töôïng Töù Thaùnh, 4 toaø Töù Ñaïi Thieân Vöông moãi toaø ba töôïng baèng goã nhuõ vaøng. Laïi coù hai töôïng Thieân Chuû baèng goã. Hai toaø Haäu ñöôøng, moãi toøa naêm gian. Beân trong thôø 18 töôïng La Haùn baèng goã phuû nhuû. ÔÛ giöõa laø töôïng Phaät Maãu Chuaån Ñeà ba maét, 18 tay baèng goã. Laïi coù hai töôïng Thaùnh taêng vaø Thoå Ñòa, 6 töôïng Luïc Phuû Thaàn Vöông baèng goã, phuû nhuõ nguõ saéc.Taû vu vaø höõu vu laø hai daõy nhaø nguy nga baèng gaïch ñaù roäng chí gian. Phaùi tröôùc, daõy beân traùi coù hai Nghi Ñaøn döôïc Sö. Beân trong giöõa noù inhaø,coù cöûa thoâng gioù, ngoaøi chaïy taùm vaàn, treân treo ba ngaøn hoùa phaät hình daùng ngöôøi AÁn, giöõa coù baõi töôïng phaät baèng ñoàng, hai beân laø 10 vò Boà Taùt vaø 12 vò Döôïc Xoa, moãi töôïng ñeàu baèng ñoàng, thaân töôùng trang nghieäm. Phaùi tröôùc, daõy beân phaûi coù ba ñaøi Cöûu Phaåm Lieân Hoa, taàng treân coù lan can keùp, taàng döôùi cho chaïy 8 vaàn, khuùc giöõa noåi hieän leân chín phaåm hoa sen, chia ra laøm chín taàng, moãi taàng coù 8 maët, moãi maët coù ba töôïng, phía treân coù loïng baùo ruû xuoáng, döôùi ñaát noåi leân sen vaøng. Hai beân laø tranh veõ caûnh Taây phöông vôùi nhieàu töôïng thaùnh. Boán goùc laø boán vò Thaàn Vöông Ñaïi Hoä Phaùp, thaân cao 8 thöôùc, raát oai nghieâm. Phía sau coù töôïng Boà Taùt Ñòa Taïng baèng ñoàng, ba töôïng Tam Toå baèng goã quí, moät töôïng Thieân Chuû ba coõi baèng vaøng, töôïng Cheá Thaéng Hoøa Dieäu Ñaïi Vöông. Laïi coù hai haøng Töôïng Phaät baèng goã phía sau vaø baøi vò baèng goã. Phía sau beân phaûi coù ñaøn Ñaïi Bi, laø toøa nhaø naêm gian hai chaùi, beân trong thôø töôïng Phaät baèng vaøng, 42 caùnh tay laøm thaønh toøa sen ñeïp. Phía ñoâng baéc laø Nhaø truø, ba gian taùm vaàn. Phía taây nam laø Taøng Kinh ba gian taùm vaàn. Baûy ngoâi taêng ñöôøng vaây quanh giaùp voøng, ôû giöõa coù moät nhaø ba gian xaây baèng gaïch ngoùi Sau khi veà Truï Trò chuøa Nguyeät Ñuôøng, Thieàn sö Minh Chaâu – Höông Haûi (1628 –1715) ñaõ truøng höng Chuøa vaø phuïc höng phaùi Thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Ngoaøi. Thieàn sö Höông Haûi bieán Chuøa Nguyeät

- 257 -

Ñöôøng thaønh moät trong nhöõng Trung taâm Phaät giaùo quan troïng ôû Ñaïi Vieät thôøi ñoù. Chuøa Nguyeät Ñöôøng trôû thaønh moät toå Ñình môùi cuûa Phaùi Thieàn Truùc Laâm, beân caïnh caùc Toå ñình xöa cuûa phaùi naøy, ñöôïc phuïc höng trong thôøi Trònh – Nguyeãn Phaân Tranh, nhö chuøa Vaân Yeân (Hoa Yeân) vaø chuøa Laân Ñoäng treân nuùi Yeân Töû, tænh Quaõng Ninh ngaøy nay), Chuøa Höông Haûi vaø Chuøa Quyønh Laâm ôû Haûi Döông. Chuøa Ñöùc La hay Chuøa Vónh Nghieâm (Baéc Giang). Vua Leâ Duï Toâng (1705 – 1729) raát kính troïng Thieàn sö Höông Haûi thænh thoaûng môøi vaøo cung ñeå tham vaán Phaät Phaùp. Khoaûng naêm 1707, luùc Thieàn sö Höông Haûi ñaõ 80 tuoåi. Vua cho môøi Sö vaøo Noäi Ñieän ñeå laäp Ñaøn traøng Caàu töï. (Caàu con) ba ngaøy ñeâm. Moät hoâm Vua hoûi Sö: Traåm nghe Laõo sö hoïc roäng hieåu nhieàu, vaäy xin Laõo sö thuyeát phaùp cho Traåm nghe ñeå hieåu roõ Ñaïo Phaùp. Sö noùi: Baàn taêng coù baøi keä naøy xin beä haï laéng taâm nghe ñeå hieåu roõ. Ngaøy ngaøy thöôøng quaùn laïi chính mình, Thaåm saùt, suy tö nhaät tinh töôøng, Taàm tri kinh ñieån laø trong moäng, Baûn lai dieän muïc chính maët naøy! Vua laïi hoûi Sö: Theá naøo laø yù chæ cuûa Phaät vaø Toå? Thieàn Sö Höông Haûi ñaùp: Nhaïn quaù tröôøng khoâng, (Nhaïn bay treân khoâng, AÛnh traàm haøn thuyû, Boùng in treân nöôùc, Nhaïn voâ di tích chi yù, Nhaïn khoâng coù yù ñeå daáu, Thuûy voâ löu aûnh chi taâm. Nöôùc khoâng coù taâm löu hình) Thaùng 6 naêm Giaùp ngoï, nieân hieäu Vónh Thònh 10 (1714), Thieàn sö Höông Haûi ñaõ 87 tuoåi, Chuùa Trònh Cöông nhaân ñi kinh lyù, gheù vieáng chuøa, cuùng döôøng 1000 quan vaø ngöï ñeà thô raèng: Danh lam töøng traûi ñaõ hay danh, Trình ñoä naøy aâu hôïp choán Trình. Phaùp giôùi chaêm chaêm tuyeân dieäu phaùp, Kinh laâu rôõ rôõ dieãn chaân Kinh. Coâng nhieàu nhôø coù coâng voâ löôïng,

Theá thuaän vaäy neân theá höuõ tình.
Ngaên tuïc möïa heà muøi tuïc luïy,
Loøng thieàn tua kín choán thieàn khuynh.
Moät hoâm, quan Traán Thuû ÖÙng quaän Coâng Ñaëng Ñình Töôùng (1659 – 1735) ñeán vieáng Chuøa Nguyeät Ñöôøng, laøm baøi thô vònh caûnh
Chuøa.
Hoa xuaân ngöôøi ngaém taém thieàu döông,
Ngaøy raõnh giai nhaân vieáng Nguyeät Ñöôøng.
Tuøng coãi tröôøc saân tröông loïng thuyù,
Sen non ngoaøi cöûa ngaùt muøi höông.
Loøng baêng trì aán truyeàn kinh laõo,
Maët saét men töôøng ngaém giaùo löông.
Bao thöù höuõ tình tuoân ñoã buùt,
Thô huyeàn thöôûng thöùc moät vaøi chöông.
(Leâ Maïnh Thaùt dòch)
Quan Traán thuû thöôøng ñeán tham vaán Phaät phaùp, thieàn sö Höông

Haûi coù baøi thô khen ngôïi töôùng quaân:
Vua saùng trôû veà giuùp vaän neân,
Toân coâng thaê hoûi tuoåi möøng neân.
Kinh luaân ñöùc haïnh taøi duøng ñuû,
Leã nghóa vaên chöông yù ñaùp ñeàn.
Ngoaïi tröø ñaïo taëc quaân daân thích,
Trong döôõng trinh lieâm só toát beàn.
Quyeàn traán coõi nam teân boán beå,
Khuoâng phoø ñaát nöôùc söôùng muoân beân.
(Leâ Maïnh Thaùt dòch)
Vaøo muøa xuaân, moät hoâm Thieàn sö Höông Haûi ngaâm baøi thô:
Tam döông khai thaùi chuyeån hoàng quaân,
Cöûu thaäp tieàu quang saéc saéc taân.
Daï tónh thanh phong ñieàu ngoïc loä,
Nhaät tình thuïy khí aùi töø vaân.
- 259 -

Sôn ca laâm thoï hy, kyø, myõ.
Bình ñòa vieân hoa phöùc uùc huaân.
Xöù xö nghinh töôøng ca vaïn thoï,
Nhaân nhaân hoaø laïc vònh thieân xuaân.
Dòch nghóa:
Ba döông môû thaùi chuyeån ñaát trôøi,
Chín chuïc thieàu quan saéc saéc töôi.
Ñeâm laëng gioù thanh ñöa moùc ngoïc,
Ngaøy trong khí maùt rôïp maây lôi.
Non cao caây coái xinh xinh laï,
Ñaát phaúng vöôøn hoa ngaùt ngaùt höông.
Choán choán nghinh laønh ca vaïn thoï,
Ngöôøi ngöôøi vui söôùng vònh xuaân ñôøi.
(Leâ Maïnh Thaùt dòch)
Moät hoâm, quan Traán thuû ñeán chuøa Nguyeät Ñöôøng,vònh baøi thô:
Luïc traàm thuøy thöùc nguï thao taøng,
Kim Nguyeät Ñöôøng phi tích Nguyeät Ñöôøng.
Tuøng laõo cao ñeâ tröông thuyù caùi,
Haø tieân thöù ñeä tieán kyø höông.
Thieàn trai tuùc aán trì baèng ngoïc,
Khaùch xaù taân tieâu daãn phuïng hoaøng.
Yeâu phöôùc baát tu suøng huyeãn huyeãn,
Giaùc lai nhaát nieäm thò y vöông.

Dòch nghóa:
Cheát caïn ai hay ôû aån vöøa,
Nguyeät Ñöôøng hay khaùc Nguyeät Ñöôøng xöa.
Thoâng giaø cao thaáp göông loïng bieác,
Sen tieân thöù lôùp höông ngaùt ñöa.
Hoàng thieàn giöõ aán gìn baêng ngoïc,
Nhaø khaùch saùo hay daãn phöôïng hoaøng.
Caàu phöôùc ñaâu caàu suøng moä huyeãn,
Moät nieäm gaùc ñeán töùc y vöông.
- 260 -

Moät hoâm, Sö hoûi moân nhaân: Maët thaät xöa nay nhö theá naøo ? Ñaïi chuùng ñaùp: Non sanh ñaày maét khoâng taác coû, Toät nhìn nöôùc bieác heát soùng lan. (Maõn muïc thanh sôn voâ thoán thaûo, Cöïc muïc luïc thuyû tuyeät ba lang.) Sö laïi hoûi: Theá naøo laø phaùp thaân chính mình ? Ñaïi chuùng ñaùp: Naêm uaån phaùp khoâng, theå truøm sa giôùi. Ñaàu muøa xuaân naêm AÁt muøi (1715), Toå sö Minh Chaâu - Höông Haûi noùi vôùi ñeä töû Chaân Lyù – Hieån Maät raèng: ta nay khí löïc ñaõ yeáu keùm, bònh hoaïn suy yeáu, thôøi ñaõ ñeán roài, khoâng theå soáng laâu ñöôïc nöõa. Sö Chaân Lyù baïch: Phaät phaùp vi dieäu, coù gì thieát yeáu, xin Thaày truyeàn daïy cho heát leõ. Toå Sö Höông Haûi noùi: Ñaïo giaùo töø xöa ñeán nay ñaõ trao phoù laø baët ngoân töø, khoâng lôøi ñeå noùi. Chính ngay nôi ñoù laø ta phoù thaùc. Sö Chaân Lyù laïi hoûi: Ñaïi chuùng neân öùng duïng nhö theá naøo ? Toå sö noùi: Laáy taâm maø duøng. Ngaøy muøng 10 thaùng 05 naêm ñoù, vaøo giôø Daäu, moân ñoà trong chuøa boãng thaáy sao saùng xuaát hieän, chieáu saùng röïc caû Chuøa. Qua saùng ngaøy 12, Toå Sö Höông Haûi baûo moân ñoà lo nöôùc taém. Taém xong, Toå sö trôû veà phoøng, baûo Chaân Lyù: Ta ñeán luùc maïng chung, baûo cho taát caû Ñaïi chuùng bieát. Sö Chaân Lyù ñem phaùp phuïc ca – sa cho Toå maëc, Ñoäi maõo Chuaån Ñeà, ñeo xaâu chuoåi traøng haït. Toå sö ngoài kieát giaø nhaäp ñònh hai giôø, roài phoù chuùc Baøi keä. Thôøi ñöông baùt thaäp baùt, (Giôø ñang taùm möôi taùm, Hoát nhieân ñaêng toïa thoaùt. Boång nhieân leân ngoài thoaùt. Höõu lai dieäc höõu khöù, Coù ñeán cuõng coù ñi, Voâ töû dieät voâ hoaït. Khoâng cheát cuõng khoâng soáng. Phaùp taùnh ñaúng hö khoâng, Phaùp taùnh ñoàng hö khoâng, Saéc thaân nhö baøo maït. Saéc thaân nhö boït nöôùc. Ñoâng ñoä ly Ta – baø, Ñoâng ñoä rôøi Ta – baø, Taây phöông lieân hoa phaùt. Taây phöông hoa sen nôû.)

- 261 -

Toå sö ngaâm keä xong, ñeán giôø Muøi ngoài yeân laëng vieân tònh. Thieàn Sö Chaân Lyù cuøng moân ñoà xaây thaùp ba taàng, cao 21thöôùc, laøm khaùm baùu, Töôïng Toå ñeå thôø cuùng taïi Chuøa Nguyeät Ñöôøng. Keá theá truï trì Chuøa Nguyeät Ñöôøng sau ñoù laø Taêng Thoáng Chaân Lyù - Hieån Maät, roài ñeán Thieàn Sö Nhö Nguyeät - Hoa Quang,Taêng Thoáng Taùnh Thanh, Thieàn Sö Haûi Ñaøm ...

D. MOÄT SOÁ CHUØA COÅ THUOÄC PHAÙI THIEÀN TRUÙC LAÂM NGAØY XÖA CHUØA DAÂU (CHUØA PHAÙP VAÂN)

I. SÖÏ THAØNH LAÄP

Chuøa Daâu hay chuøa Phaùp Vaân laø moät ngoâi chuøa xöa nhöùt Vieät Nam vaø laø Toå ñình cuûa moät phaùi thieàn xöa nhöùt cuûa Thieàn toâng Vieät Nam. Chuøa ñöôïc Thaùi thuù Só Nhieáp thaønh laäp trong thôøi gian Só Nhieáp cai trò Giao Chaâu (187-226). Chuøa Phaùp Vaân thöôøng ñöôïc goïi laø chuøa Daâu vì chuøa ôû laøng Daâu (xöa laøng naøy troàng nhieàu daâu taèm), ñeán ñôøi nhaø Lyù goïi laø chuøa Coå Chaâu vì luùc ñoù laø höông Coå Chaâu, huyeän Sieâu Loaïi, ñeán ñôøi nhaø Traàn ñöôïc goïi laø chuøa Sieâu Loaïi hay laø chuøa Thieàn Ñònh, vaø ñôøi haäu Leâ goïi laø chuøa Dieân ÖÙng. Töø sau naêm 580, chuøa Daâu trôû thaønh Toå ñình cuûa phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi. Hieän nay chuøa Daâu thuoäc xaõ Thanh Khöông, thò traán Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh. Chuøa caùch Haø Noäi hôn 20 km veà höôùng Ñoâng. Töø Haø Noäi theo Quoác loä (ñöôøng Haø Noäi-Haûi Phoøng) ñeán ngaõ ba Döông Xaù, hay ga Phuø Thuïy, caùch Haø Noäi khoaûng 15km, queïo qua phía traùi, theo ñöôøng nhoû loùt ñaù xanh, ñeán Noâng tröôøng quoác doanh Toaøn Thaéng laø ñeán chuøa Daâu. Chuøa Daâu ngaøy xöa ôû ngay phuû thaønh Lieân Laâu hay Luy Laâu. Lieân Laâu laø moät trung taâm Phaät giaùo lôùn ôû Giao Chaâu vaøo thôøi nhaø Haùn, beân caïnh hai trung taâm Phaät giaùo cuûa Trung Quoác laø Laïc Döông (kinh ñoâ nhaø Haùn) vaø Baønh Thaønh (thuoäc tænh Giang Toâ ngaøy nay). Phaät giaùo baét ñaàu du nhaäp vaøo Vieät Nam töø thôøi Huøng Vöông xem (Chöõ Ñoàng Töû vaø Coâng Chuùa Tieân Dung). Chuøa Daâu ñaõ noåi

tieáng vaøo thôøi Thaùi Thuù Só Nhieáp cai trò Giao Chaâu, töùc laø cuoái theá kyû thöù hai, ñaàu theá kyû thöù ba. Vaøo thôøi ñoù ôû Lieân Laâu, Phaät giaùo ñaõ phaùt trieån vôùi söï hoaèng hoùa cuûa khoaûng 500 taêng só trong ñoù coù moät soá taêng só ngoaïi quoác noåi danh nhö: 1. Maâu Baùc hay Maâu Töû: noåi tieáng vôùi saùch “Lyù hoaëc luaän”. Maâu Baùc laø moät Phaät töû Trung Hoa vieát saùch Lyù hoaëc luaän vaøo cuoái theá kyû thöù hai ñeå ñaùp laïi söï ñaû kích Phaät giaùo cuûa nhöõng ngöôøi theo ñaïo Laõo vaø ñaïo Khoång ôû Giao Chæ thôøi ñoù, goàm coù ngöôøi Vieät vaø ngöôøi Hoa chaïy sang tò naïn chieán tranh ôû Trung Quoác, sau khi vua Haùn Linh ñeá baêng (naêm189), noäi chieán xaûy ra aùc lieät ñöa ñeán thôøi “Tam quoác” , trong luùc ñoù, ôû Giao Chæ vaãn ñöôïc thaùi bình, neân nhieàu ngöôøi Trung Hoa chaïy sang ñaây tò naïn. 2. Khöông Taêng Hoäi (?-280): Khöông Taêng Hoäi laø ngöôøi nöôùc Khöông Cö (Sogdiane), theo cha neï sang soáng ôû Giao Chæ töø nhoû, lôùn leân xuaát gia tu thieàn. Thieàn sö Khöông Taêng Hoäi thoâng hieåu caû tam giaùo: Phaät, Laõo, Nho, sö dòch vaø chuù giaûi nhieàu kinh saùch nhö: Luïc ñoä taäp kinh, Neâ hoaøn phaïn boái, Kinh Baùt Nhaõ baùt, thieân tuïng, Kinh An Bang thuû yù. Thieàn sö Khöông Taêng Hoäi giaûng kinh thaät roõ raøng, coù taøi aên noùi vaø tuïng kinh raát hay neân nhieàu ngöôøi theo quy y thoï giôùi. Coù leõ Thieàn sö Khöông Taêng Hoäi ñaõ ñaøo taïo ñöôïc moät soá taêng só, sau thaønh phaùi thieàn

Lieân Hoa ôû Giao Chaâu. Phaùi thieàn Lieân Hoa coøn truyeàn ñeán ñôøi nhaø Lyù vôùi Thieàn sö Loâi Haø Traïch, nhöng hieän khoâng bieát ñöôïc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Lieân Hoa vì khoâng coøn taøi lieäu. Naêm 255, Thieàn sö Khöông Taêng Hoäi sang Giang Ñoâng hoaèng hoùa, Vua Ngoâ Toân Quyeàn heát söùc kính troïng, laäp chuøa Kieán Sô ôû Kieán Nghieäp ñeå sö laøm nôi phieân dòch kinh ñieån vaø giaùo hoùa ñoà chuùng. Thieàn sö Khöông Taêng Hoäi giuùp cho Phaät giaùo phaùt trieån maïnh ôû xöù Ñoâng Ngoâ (Giang Ñoâng). Thieàn sö Khöông Taêng Hoäi vieân tòch vaøo naêm 280 taïi kinh ñoâ Kieán Nghieäp cuûa nhaø Ngoâ (Nam Kinh ngaøy nay). 3. Phaùp sö Cöông Löông Laâu Chi: (Cöông Löông Laâu Chi hay Calaruci, dòch teân chöõ Nho laø Khaùnh Hyû). Phaùp sö Cöông Löông Laâu Chi ngöôøi nöôùc Ñaïi Nhuïc Chi, ñeán Giao Chaâu vaøo naêm 255- 256, dòch nhieàu kinh töø chöõ Phaïn sang chöõ Haùn vôùi söï trôï giuùp cuûa taêng só Vieät laø Ñaïo Thanh, trong ñoù noåi tieáng nhöùt laø kinh “Phaùp Hoa Tam Muoäi”.

- 263 -

4. Ma Ha Kyø Vöïc (Mahajivaka): Ma Ha Kyø Vöïc ngöôøi AÁn Ñoä, vaân du Hoaøng hoùa ôû nhieàu nöôùc (Phuø Nam, Giao Chaâu, Trung Quoác). Ngaøi tu Maät toâng neân coù nhieàu thaàn thoâng ñaëc bieät laøm nhieàu ngöôøi phaûi quy phuïc. Ma Ha KyøVöïc ñeán Giao Chaâu cuøng luùc vôùi Khaâu Ñaø La. Ma Ha Kyø Vöïc ôû treân nuùi Phaät Tích, huyeän Tieân Du, traán Kinh Baéc (nay laø tænh Baéc Ninh), beân bôø soâng Ñuoáng, gaàn chuøa Daâu, nôi Khaâu Ñaø La Hoaèng phaùp. Sau ñoù sö qua Trung Quoác roài trôû veà AÁn Ñoä vaøo cuoái ñôøi vua Taán Hueä ñeá (290-306). 5. Khaâu ÑaøLa (Kaudra): Khaâu ÑaøLa laø ngöôøi mieàn Ñoâng nöôùc AÁn Ñoä cuøng ñaïo höõu laø Ma Ha KyøVöïc qua Giao Chæ tröôùc khi Thaùi thuù Só Nhieáp cai trò Giao Chæ. Khaâu Ñaø La ñeán phuû thaønh Lieân Laâu vaøo khoaûng cuoái ñôøi Linh ñeá nhaø Haùn. Khaâu Ñaø La hoaèng hoùa ôû chuøa Linh Quang treân nuùi Phöôïng Hoaøng, huyeän Tieân Du, phuû Töø Sôn (nay thuoäc huyeän Tieân Sôn, tænh Baéc Ninh). Khaâu Ñaø La coù ñeä töû laø Nam Nöông, Nam Nöông ñöôïc truyeàn daïy phaùp thuaät “cöùu haïn haùn”, taïo boán töôïng Phaùp Vaân, Phaùp Vuõ, Phaùp Loâi, Phaùp Ñieän ñeå thôø boán töôïng ñoù, ñöôïc goïi laø “Töù Phaùp”. Töôïng Phaùp Vaân ñöôïc thôø ôû chuøa Daâu naøy. 6. Söï tích baø Man Nöông vaø “Töù Phaùp”: Söï tích baø Man Nöông vaø “Töù Phaùp” ñöôïc keå laïi trong saùch Coå chaâu Phaät baûn haønh. Saùch “Coå chaâu Phaät baûn haønh” laø taäp thô chöõ Noâm ñöôïc in vaøo naêm Caûnh Höng thöù 13 (naêm 1752), goàm 21 tôø, saùch ñöôïc giöõ taïi chuøa Phaùp Vaân, noäi dung nhö sau: Töø Sôn phuû, huyeän Tieân Du, Phuïng Hoaøng non aáy coù chuøa Linh Quang. Röøng xanh goïi ñoài Naõ Man, Keà beân Thaïch thaát, gaàn laøng Non Tieân. Coù thaày ôû maõi Taây Thieân, Luyeän tu ñaïo thieàn, hieäu Khaâu Ñaø La. Laäp am döôùi goác caây ña, Truï trì caûnh aáy, nhaät ñaø nieäm kinh.

- 264 -

ÔÛ laøng Maõn Xaù ôû phía baéc bôø soâng, coù oâng Tu Ñònh. OÂng Tu Ñònh raát kính phuïc phaùp thuaät cuûa sö Khaâu Ñaø La neân toân laøm thaày. Tu Ñònh coù ngöôøi con gaùi teân laø Man Nöông môùi sanh raát ñeïp, oâng raát thöông yeâu: Dung

nghi tö caùch khaùc thöôøng, Nguyeân cung thuïy thaùi töïa döôøng tieân bay. OÂng baø Tu Ñònh yeâu thay, Naâng con baèng ngoïc, treân tay chaúng rôøi. Naêm Man Nöông 12 tuoåi, Tu Ñònh cho Man Nöông thoï giaùo quy y vôùi sö Khaâu Ñaø La vaø cho theo haàu haï thaày. Moät ñeâm, trong khi Khaâu Ñaø La tuïng kinh ôû chaùnh ñieän, Man Nöông naèm ôû cöûa phoøng cuûa Khaâu Ñaø La nghe kinh roài nguû queân. Sau thôøi coâng phu, Khaâu Ñaø La trôû veà phoøng, voâ yù böôùc qua ngöôøi Man Nöông ñeå vaøo phoøng. Theá maø sau ñoù Man Nöông laïi coù thai: Ñaø La thaày trôû veà phoøng, Böôùc qua, taâm phuùc hö khoâng chuyeån ñôøi. Uy thieâng trieäu khí Buït trôøi, Töï nhieân caûm ñoäng hoaøi thai tam tröôøng. Man Nöông veà nhaø thöa thöïc vôùi cha meï, oâng baø Tu Ñònh khoâng tin, sang chuøa traùch cöù sö Khaâu Ñaø La: Sao raèng boãng choác thuï thai, Voâ phu höõu töû, theá cöôøi xaáu xa. Sö Khaâu Ñaø La cho oâng Tu Ñònh bieát raèng: Man Nöông coù thai laø do söï “hôïp khí giöõa trôøi vaø ngöôøi”(Nhôn thieân hôïp khí) vaø an uûi: Chôù coù aáy naáy laøm chi, Phaøm gian ai bieát söï gì cheâ khen. Man Nöông mang thai hôn 14 thaùng, vaøo giôø Ngoï, ngaøy muøng 8 thaùng 4 naêm Giaùp Ngoï(?) sanh moät beù gaùi: Phaàn Nöông mong moûi sôùm khuya, Thai möôøi boán thaùng keá thì coù dö. Haï thieân muøng Taùm thaùng Tö,

Ngoï thôøi maõn nguyeät ñöôïc giôø xuaát sanh. Ñöôïc moät nöõ nhi toát laønh, Tröôøng vaân nguõ saéc, phuû mình haøo quang. Theo lôøi cha baûo, Man Nöông ñeán chuøa Linh Quang, trao ñöùa con gaùi cho sö Khaâu Ñaø La. Sö ñem ñöùa beù ñeán caây phuø dung giaø coãi, goõ vaøo caây vaø ñoïc baøi chuù, caønh caây môû toaùc thaät roäng, sö ñaët ñöùa beù vaøo giöõa thaân caây, sau ñoù caây kheùp kín laïi vaø nôû hoa, Muøi thôm toûa khaép nuùi Tieân Sôn vaø caây coái caùch caû ngaøn daëm ñeàu nôû hoa: Hö khoâng laø lôïp phuû che, Hai caønh toaùc nôû töùc thì eâm leân. Muøi höông thôm nuùi Non Tieân, Traêm hoa ñua nôû dö ngaøn daëm xa. Thaày troø trôû veà chuøa, sö Khaâu Ñaø La cho Man Nöông caây gaäy (tích tröôïng) cuûa mình vaø daën: Khi naøo coù haïn, cöù caém caây gaäy xuoáng ñaát vaø caàu nguyeän thì seõ coù nöôùc phun leân chaûy ñaày. Sau ñoù, xaûy ra côn ñaïi haïn, suoát ba naêm khoâng coù möa, nhaân daân ñoùi khaùt. Ba naêm khoâng coù möa raøo, Muoân daân ñoùi khaùt thöông lao trong loøng. Man Nöông laáy gaäy caém xuoáng ñaát vaø caàu nguyeän nhö lôøi thaày daën, quaû nhieân xaûy ra vieäc öùng nghieäm: Töï nhieân suoái maïch nöôùc soâi chaûy ñaày, Muoân daân Nam Baéc Ñoâng Taây, Ngaøn chôø nöôùc aáy naøo hay gaïn göøng. Ñeán naêm Giaùp Tyù “naêm 184?”, luùc ñoù Man Nöông ñaõ 80 tuoåi, möa gioù laøm caây phuø dung giaø ngaøy xöa bò troác goác ngaõ xuoáng vaø nöôùc luõ keùo caây phuø dung troâi veà soâng Daâu, ñeán laøng Daâu thì naèm chaén ngang soâng khoâng troâi nöõa. Daân laøng cöû caùc thanh nieân khoeû maïnh ra keùo caây vaøo ñeå cho ghe thuyeàn thoâng thöông, nhöng caùc thanh nieân duøng heát söùc vaø heát caùch maø caây vaãn khoâng xeâ dòch chuùt naøo. Vöøa luùc ñoù, baø Man Nöông ra bôø soâng röûa tay, caây phuø dung boãng lay

ñoäng baäp beành treân maët nöôùc nhö con möøng rôõ khi thaáy meï. Baø neùm vaûi yeám ra keùo vaøo thì caây troâi ngay vaøo bôø. Ñeâm aáy, Thaùi thuù Só Nhieáp ôû thaønh Lieâm Laâu naèm moäng thaáy chö tieân baûo phaûi laáy caây phuø dung ñoù taïc boán pho töôïng ñeå thôø, goïi laø “Töù Phaùp”. Thaùi thuù cho môøi nhöõng ngöôøi thôï thuoäc doøng hoï Ñaøo ñeán cöa caây phuø dung ñeå taïc boán pho töôïng. Taïc xong töôïng ñaàu tieân thì thaáy maây nguõ saéc vaàn vuõ, neân goïi laø “Phaùp Vaân”, töôïng thöù hai laøm xong thì möa xuoáng, neân goïi laø “Phaùp Vuõ”, töôïng thöù ba laøm xong thì saám noå, neân goïi laø “Phaùp Loâi”, töôïng thöù tö laøm xong thì thaáy coù chôùp nhoaùng treân trôøi, neân goïi laø “Phaùp Ñieän”. Sau khi laøm xong, laøm leã röôùc töôïng leân toøa sen thì chæ coù ñöa ñöôïc ba töôïng leân toøa, ñeán töôïng “Phaùp Vaân” thôï khieâng leân khoâng noåi. Hoûi ra môùi bieát khi laøm töôïng naøy, taûng ñaù laøm meû rìu neân thôï neùm taûng ñaù xuoáng soâng, daân laøng phaûi nhôø thôï chaøi laën xuoáng soâng ñeå moø tìm taûng ñaù nhöng khoâng gaëp. Luùc ñoù, baø Man Nöông môùi ñi leân ghe ñeå doø tìm, ghe ñeán giöõa doøng, boãng nhieân taûng ñaù töø döôùi nöôùc voït thaúng leân, rôi xuoáng thuyeàn vaø taûng ñaù toûa haøo quang saùng, neân ñöôïc goïi laø “Thaïch quang”. Man Nöông ñem “Thaïch quang” veà thôø ôû chuøa Phaùp Vaân. Leã khaùnh thaønh boán töôïng ñöôïc toå chöùc long troïng vaø ñoâng ñaûo nhö ngaøy hoäi, boán töôïng ñöôïc röôùc veà thôø ôû boán chuøa: - Chuøa Phaùp Vaân ôû laøng Daâu neân chuøa ñöôïc goïi laø chuøa Daâu. Coøn coù teân laø Thieàn Ñònh, Sieâu Loaïi, Dieân ÖÙng (nay thuoäc tænh Baéc Ninh). - Chuøa Phaùp Vuõ ôû laøng Ñaäu neân chuøa ñöôïc goïi laø chuøa Ñaäu hay chuøa Thaønh Ñaïo. - Chuøa Phaùp Loâi coøn goïi laø chuøa Töôùng hay chuøa Phi Töôùng (nay thuoäc tænh Baéc Ninh). - Chuøa Phaùp Ñieän coøn goïi laø chuøa Daøn hay chuøa Trí Quaû (Baéc Ninh). Baø Man Nöông cheát ñöôïc choân phía sau chuøa, vì vaäy sau naøy, ôû sau chuøa Daâu coù goø ñaát ñöôïc goïi laø moä A Man hay moä Phaät maãu, vaø ngöôøi daân laäp neân chuøa Phaät Man ôû ngay nôi ñoù.

- 267 -

Sau khi baø Man Nöông maát, daân laøng coøn xaây döïng ngoâi “chuøa Toå” ôû ngay neàn nhaø cuûa oâng Tu Ñònh, taïi thoân Maõn Xaù, xaõ Haø Maõn, huyeän Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh. Töôïng baø Man Nöông ñöôïc thôø ngay chaùnh ñieän vaø ñöôïc toân laøm “Phaät maãu”. “Töù phaùp”raát linh öùng, nhaát laø töôïng “Phaùp Vaân”. Söï maàu nhieäm cuûa “Töù Phaùp” ñöôïc truyeàn ñeán Trung Quoác, vua Minh Ñeá nhaø Ñoâng Taán (323-325) coù yù tham, sai Ñaøo Khaøm ñem quaân sang ñeán laáy boán pho töôïng ñoù veà nöôùc. Luùc ñaàu sai moät ngaøn quaân khieâng boán pho töôïng nhöng khoâng khieâng noåi, sau sai ñeán ba boán ngaøn quaân môùi khieâng noåi ñöôïc. Nhöng khi khieâng caùc töôïng töù phaùp ñeán giöõa röøng, boãng nhieân moät soá quaân lính ngaõ laên ra cheát, Ñaøo Khaûm sôï quaù môùi khaáu ñaàu laïy, xin ñöa töôïng veà chuøa cuõ: Sai ngaøn quaân maïnh laáy sang, Kieäu hoa chaúng noåi, naëng baèng Thaùi sôn. Ngaøy sau laïi sai ba ngaøn, Kieäu Buït leân ngaøn, giöõa coõi Long chi. Quaân Taán ngaõ thaùc töù beà, Ñaøo Khaûm maát vía, ñöông khi khaán ñaàu. Xin hoaøn Phaät töï Coå Chaâu, Kieäu ñöùc Buït laïi, chaúng aên söï gì. Saùch “Lónh Nam chích quaùi “ cuûa Traàn Theá Phaùp cuõng coù cheùp

söï tích baø Man Nöông hôi gioáng truyeän treân. “Töù phaùp” giuùp cho Giao Chaâu ñöôïc möa naéng thuaän hoøa, khi möa nhieàu gaây luõ luït, röôùc töôïng Töù phaùp laäp ñaøn leã thí thì trôøi seõ bôùt möa, muøa naéng töôi toát. Khi naéng haïn, röôùc töôïng Töù phaùp laäp leã ñaøn thì möa xuoáng, troàng troït töôùi ñöôïc. vì vaäy, daân chuùng toân goïi “Töù phaùp “ ñoù laø Phaät: Phaät Phaùp Vaân, Phaät Phaùp Vuõ, Phaät Phaùp Loâi, Phaät Phaùp Ñieän. Tieáp theo ñoù nhieàu theá kyû, trong nöôùc xaûy ra thieân tai, haïn haùn, luõ luït caùc vua cho röôùc töôïng Phaät Phaùp Vaân veà kinh thaønh Thaêng Long laäp ñaøn caàu ñaûo, luùc naøo cuõng öùng nghieäm. - Naêm Quyù Söûu (1073), ñôøi vua Lyù Nhaân Toâng, möa gioù suoát ba naêm lieàn gaây luõ luït, vua cho röôùc Phaät Phaùp Vaân veà chuøa Baùo Thieân ôû kinh ñoâ Thaêng Long ñeå caàu taïnh, sau ñoù möa taïnh, muøa maøng töôi toát.

- 268 -

- Naêm Ñinh Tî (1137), sau ba naêm bò haïn, vua Lyù Thaàn Toâng sai quan röôùc töôïng Phaät Phaùp Vaân veà chuøa Baùo Thieân, ñích thaân vua ra laøm leã caàu möa, ñeâm aáy möa to. - Naêm Maäu Ngoï (1138), trôøi khoâng möa, vua Lyù Thaàn Toâng laäp ñaøn caàu möa ôû chuøa Baùo Thieân. - Sau ñôøi Lyù, ñôøi Traàn cuõng thænh thoaûng röôùc töôïng Phaät Phaùp Vaân veà kinh ñoâ Thaêng Long laøm leã caàu ñaûo, ñeàu ñöôïc öùng nghieäm (xem saùch Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö).

II. CAÙC THIEÀN SÖ HOAÈNG HOÙA ÔÛ CHUØA DAÂU

Keå töø Khaâu Ñaø La vaø baø Man Nöông hoaèng hoùa, chuøa Phaùp Vaân trôû thaønh moät ngoâi chuøa noåi tieáng ôû phuû thaønh Lieân Laâu. Ñeán theá kyû thöù 3, coù theå caùc taêng só thuoäc truyeàn thöøa cuûa Toå sö Khöông Taêng Hoäi thuoäc phaùi thieàn Lieân Hoa, hoaèng hoùa ôû chuøa Daâu. Vaøo cuoái theá kyû thöù saùu, Thieàn sö Quaùn Duyeân daïy thieàn cho ñoà chuùng taïi chuøa Daâu, trong soá ñoù coù Thieàn sö Phaùp Hieàn.

1. TOÅ SÖ TYØNI ÑA LÖU CHI (VINATARUCI) ñeán chuøa PHAÙP VAÂN Hoaèng hoùa (580-594) vaø saùng laäp phaùi thieàn TYØ NI ÑA LÖU CHI:

Thieàn sö Tyø Ni Ña Löu Chi (? - 594) queâ ôû mieàn Nam AÁn Ñoä, thuoäc doøng Baø la moân. Luùc coøn nhoû, Ngaøi ñaõ coù yù chí khaùc thöôøng, ñi vaân du khaép AÁn Ñoä ñeå tham hoïc Thieàn toâng, mong ñöôïc truyeàn taâm aán Phaät, nhöng chöa coù duyeân, Ngaøi laïi qua Trung Hoa. Naêm Giaùp Ngoï (574), nieân hieäu Ñaïi Kieán naêm thöù saùu, ñôøi vua Traàn Tuyeân ñeá, Thieàn sö Tyø Ni Ña Löu Chi ñeán kinh ñoâ Tröôøng An cuûa Trung Quoác. Khi vua Chu Voõ ñeá phaù dieät Phaät giaùo, sö ñi veà ñaát Nghieäp (tænh Haø Nam). Luùc ñoù Toå thöù ba cuûa Thieàn toâng Trung Hoa laø Taêng Xaùn (497 ?-602) ñang laùnh naïn aån tu treân nuùi Tö Khoâng. Khi gaëp Toå sö Taêng Xaùn, Tyø Ni Ña Löu Chi thaáy thaùi ñoä vaø phong caùch phi phaøm cuûa Toå sö Taêng Xaùn neân phaùt taâm kính moä, ñeán tröôùc maët Toå voøng tay leã ba laàn, Toå vaãn ngoài yeân nhaém maét khoâng noùi. Tyø Ni ñöùng ñònh taâm, boãng taâm böøng môû nhö coù ñieàu sôû ñaéc, Tyø Ni lieàn quøi xuoáng

- 269 -

laïy taï ba laïy, Toå cuõng chæ gaät ñaàu ba laàn maø thoâi. Tyø Ni ñöùng leân, luøi laïi ba böôùc roài thöa: - Ñeä töû töø tröôùc tôùi nay chöa gaëp cô duyeân, xin Hoøa thöôïng môû loøng töø bi cho ñeä töû theo haàu haï beân caïnh. Toå baûo: “Con neân mau mau ñi veà phöông Nam tieáp xuùc giaùo hoùa, khoâng neân ôû laïi ñaây laâu”. Thieàn sö Tyø Ni Ña Löu Chi töø bieät Toå, ñi xuoáng mieàn Nam, ôû laïi chuøa Cheá Chæ trong khoaûng saùu naêm, dòch xong hai boä kinh “Töôïng ñaàu tinh xaù” vaø “Baùo nghieäp sai bieät” töø chöõ Phaïn ra chöõ Haùn. Thaùng Ba naêm Canh Tyù, nieân hieäu Ñaïi Töôøng nhaø Haäu Chu (naêm 580), Thieàn sö Tyø Ni Ña Löu Chi sang ñeán Giao Chaâu, ñeán truï taïi chuøa Phaùp Vaân. Taïi chuøa naøy, sö dòch theâm boä kinh “ Toång trì “ (hay Ñaïi thöøa Phöông quaûng Toáng trì . Khi Thieàn sö Tyø Ni Ña Löu Chi ñeán chuøa Phaùp Vaân thì ñaõ coù Thieàn sö Quaùn Duyeân ñang daïy thieàn cho ñoà chuùng, trong ñoù coù Phaùp Hieàn. Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi gaëp Phaùp Hieàn, Toå nhìn thaúng vaøo maët Phaùp Hieàn maø hoûi: “Ngöôøi hoï gì ?” (Nhöõ haø “Taùnh”?). Phaùp Hieàn khoâng ñaùp maø hoûi laïi laø: “Hoøa thöôïng hoï gì?”. Toå laïi hoûi: “Ngöôi khoâng coù hoï sao?”. Phaùp Hieàn ñaùp: “Khoâng phaûi khoâng coù hoï, nhöng Hoøa thöôïng laøm sao bieát ñöôïc?”. Toå quaùt raèng: “Bieát ñeå laøm gì?”. Phaùp Hieàn hoát nhieân tænh ngoä, lieàn suïp xuoáng laïy, nhaän ñöôïc yeáu chæ cuûa Thieàn, töø ñoù veà sau, Phaùp Hieàn luoân luoân theo haàu haï Toå. Naêm Giaùp Daàn hieäu Khai Hoaøng thöù möôøi boán, ñôøi vua Tuøy Vaên Ñeá (naêm 594) vaøo thôøi Haäu Lyù Nam Ñeá ôû Vaïn Xuaân (Vieät Nam). Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi goïi Phaùp Hieàn vaøo phöông tröôïng vaø baûo: “Taâm aán cuûa chö Phaät khoâng löøa doái, vieân maõn troøn ñaày nhö thaùi hö, khoâng dö khoâng thieáu, khoâng ñi khoâng ñeán, khoâng ñöôïc khoâng maát, khoâng ñoàng nhöùt khoâng sai khaùc, khoâng thöôøng haèng, khoâng giaùn ñoaïn, voán noù khoâng sinh neân cuõng khoâng dieät, khoâng lìa xa cuõng chaúng xa lìa. Vì phaûi ñoái ñaõi vôùi caùc nhôn duyeân hö voïng maø taïm giaû ñaët ra caùc teân nhö theá maø thoâi. Cho neân, chö Phaät trong ba ñôøi (quaù khöù, hieän taïi, vò lai) cuõng ñöôïc taâm aán nhö theá, con cuõng do nhö theá maø ñöôïc, cho ñeán caùc loaøi höõu tình hay voâ tình cuõng do nhö theá maø ñöôïc (Taâm aán).

- 270 -

Phaùi Thieàn Tyø - Ni - Ña - Löu - Chi

Tyø-Ni-Da-Löu-Chi (?-594) Phaùp Vaân

1.1.
Phaùp Hieàn (?-626) Chuùng Thieän
II. [K1]
[Khuyeát 1: Phaùp Ñaêng - Phoå Quang]
III. [K2]
[Hueä Nghieâm - Suøng Nhieäp]
[V.1]
Thanh Bieän (?-686) Kieán Döông

- 271 -
V. [K1]
[Khuyeát 1]
VI. [K1]
[Khuyeát 1]
VII. [K1]
[Nam, Döông Long Truyeàn]
VIII.3 [K2]
1. Ñònh Khoâng (730-808) 2. [Khuyeát 1] 3. [Khuyeát 2]
Quyønh Laâm + Thieän Chuùng

IX.3 [K2] 1. [Thoâng Thieän] 2. [Phuø Trì] 3. [Khuyeát 1] Luïc Toå Long Thoï

X.4 [K1] 1. La Quí An 2. Phaùp Thuaän 3. [Voâ Ngaïi] 4. Ma Ha Song Laâm Coå Sôn Quan AÙi

XI.4 [K2] Thieàn OÂng [Khuùc Laõm] [Phaùp Baûo] Suøng Phaïm (902-979) Phaùp Vaân + Song Laâm Song Laâm

- 272 -

Khi Toå (Taêng Xaùn) truyeàn taâm aán cho thaày, baûo thaày mau veà phöông Nam giaùo hoùa, khoâng neân ôû ñoù laâu. Töø ñoù ñeán nay ñaõ qua nhieàu nôi, nay ñeán ñaây gaëp ñöôïc con, quaû laø phuø hôïp vôùi lôøi huyeàn kyù cuûa Toå. Vaäy con haõy kheùo maø baûo giöõ, giôø ñi cuûa Thaày ñaõ ñeán". Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi chaép tay vieân tòch. Thieàn sö Phaùp Hieàn laøm leã hoûa taùng, nhaän ñöôïc xaù lôïi naêm maøu (nguõ saéc), xaây thaùp cuùng döôøng. Ñeán ñôøi Lyù Thaùi Toâng (1028-1054), vua coù laøm baøi keä truy taùn Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi: Saùng töï Nam lai quoác, Vaên quaân cöûu taäp thieàn, ÖÙng khai chö Phaät taùnh, Vieãn hôïp nhöùt taâm nguyeân, Haïo haïo Laêng Giaøø nguyeät Phaân phaân Baùt Nhaõ lieân, Haø thôøi haïnh töông kieán, Töông döõ thoaïi truøng huyeàn. Taïm dòch: Ñeán nöôùc Nam môû ñaïo thieàn, Noåi danh baäc toân tuùc thieàn, ÖÙng hôïp khai chö taùnh Phaät, Xa hieäp nhöùt moät nguoàn Taâm, Traêng Laêng Giaø saùng rôõ rôõõ, Hoa sen Baùt Nhaõ lan khaép vuøng, Bieát bao giôø haân haïnh gaëp, Cuøng nhau baøn chuyeän ñaïo huyeàn.

2. THIEÀN SÖ PHAÙP HIEÀN NOÁI TIEÁP NGOÏN ÑEØN PHAÙP CUÛA TOÅ TYØ NI ÑA LÖU CHI (594-626):

Thieàn sö Phaùp Hieàn hoï Ñoã, queâ ôû huyeän Chaâu Dieân, thaân cao baûy thöôùc ba taác (2m30). Luùc ñaàu thoï giaùo vaø hoïc thieàn vôùi sö Quaùn Duyeân ôû chuøa Phaùp Vaân.

- 273 -

Naêm 580, Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi ñeán chuøa, hoïp cô duyeân, Thieàn sö Phaùp Hieàn ñöôïc Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi truyeàn taâm aán, töø ñoù sö theo haàu haï vaø

tu hoïc vôùi Toå. Naêm 594, Toå sö TyøNi Ña Löu Chi vieân tòch, Thieàn sö Phaùp Hieàn vaøo nuùi Töø Sôn (Thieân Phuùc) chuyeân tu thieàn ñònh, thaân nhö caây goã, vaät vaø ngaõ ñeàu queân, taâm töø vaø ñöùc ñoä caûm hoùa ñeán caùc loaïi caàm thuù, chim röøng bay ñeán vaây quanh, daõ thuù cuõng quaán quyùt quanh sö. Ngöôøi thôøi ñoù ñeàu kính moä. Phaät töû ñeán theo hoïc ñaïo ngaøy caøng ñoâng. Sau ñoù Thieàn sö laäp chuøa Chuùng Thieän treân nuùi Thieân Phuùc, huyeän Tieân Du hoang döông chaùnh phaùp, coù ñeán 300 ñeä töû theo hoïc. Töø ñoù phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi phaùt trieån vaø ngaøy caøng höng thònh. Trong naêm naøy, nhaø Tuøy sai Löu Phöông sang ñaùnh chieám Vaïn Xuaân. Vua Haäu Lyù Nam ñeá (Lyù Phaät Töû) choáng khoâng laïi phaûi ñaàu haøng, giaûi veà Trung Quoác vaø cheát beân ñoù. Löu Phöông ñöôïc cöû laøm Thöù söû Giao Chaâu.

3. THIEÀN SÖ PHAÙP HIEÀN LAÄP THAÙP THÔØ XAÙ LÔÏI PHAÄT ÔÛ CHUØA PHAÙP VAÂN (naêm 603):

Vua Tuøy Vaên ñeá (601-617) suøng moä Phaät giaùo neân hoã trôï cho Phaät giaùo heát söùc nhieät thaønh, döïng nhieàu chuøa ôû nuùi Nguõ Nhaïc, laäp 45 chuøa "Ñaïi Höng Quoác " ôû 45 chaâu cuûa Trung Quoác, ñoä taêng só xuaát gia, truøng tu chuøa, cheùp laïi nhieàu kinh saùch trong Ñaïi Taïng kinh, taïc nhieàu töôïng Phaät, taïo nhieàu phaùp khí vaø quan troïng nhöùt laø xaây döïng ñeá 111 baûo thaùp ñeå thôø xaù lôïi cuûa ñöùc Phaät Thích Ca ôû Trung Quoác vaø Giao Chaâu (Vieät Nam) trong caùc naêm 601-603: Giôø Ngoï ngaøy raèm thaùng Möôøi naêm Nhaân Thoï ñaàu tieân (601), döïng 51 baûo thaùp. - Ngaøy leã Phaät Ñaûn (muøng 8 thaùng 4) naêm Nhaân Thoï thöù hai (602), döïng 30 baûo thaùp. - Ngaøy leã Phaät Ñaûn naêm Nhaân Thoï thöù ba (603), döïng 30 baûo thaùp. Vua gôûi sang cho Thöù söû Löu Phöông 5 hoøm xaù lôïi Phaät ñeå laäp 5 baûo thaùp ôû Giao Chaâu vaøo ngaøy leã Phaät Ñaûn naêm Nhaân Thoï thöù ba (603).

Thöù söû Giao Chaâu Löu Phöông suøng moä ñaïo Phaät vaø raát kính moä chö Taêng ôû Giao Chaâu, neân ñaõ töøng taâu veà trieàu ñình nhö sau: "...Coõi naøy (Giao Chaâu) ngöôøi daân khaâm suøng ñaïo Phaät, laïi coù nhieàu böïc danh taêng cao ñöùc...". Thöù söû Giao Chaâu cuõng raát kính moä Thieàn sö Phaùp Hieàn, truï trì chuøa Phaùp Vaân ôû thuû phuû Lieân Laâu neân giao cho thieàn sö Phaùp Hieàn choïn löïa ñòa ñieåm ñeå xaây döïng 5 thaùp thôø xaù lôïi Phaät ôû Giao Chaâu. Thieàn sö Phaùp Hieàn cho raèng: chuøa Phaùp Vaân laø nôi ñaát linh lieâng nhöùt cuûa Giao Chaâu neân laäp baûo thaùp ôû chuøa naøy, coøn boán baûo thaùp khaùc laäp ôû Phong Chaâu(nay laø Vónh Phuù), Tröôøng Chaâu (Ninh Bình), AÙi Chaâu (Thanh Hoùa), Hoan Chaâu (Ngheä Tónh ngaøy nay). Naêm Voõ Ñöùc thöù chín ñôøi nhaø Ñöôøng (naêm 626), Thieàn sö Phaùp Hieàn vieân tòch, ngöôøi keá truyeàn taâm aán laø Thieàn sö Thoâng Bieän. Coù leõ Thieàn sö Thoâng Bieän keá theá truï trì ôû chuøa Phaùp Vaân, nhöng tieác laø chuùng ta khoâng coøn tieåu söû cuûa sö. Chæ bieát laø Thieàn sö Thoâng Bieän coù ñeä töû laø Hueä Nghieâm vaø Hueä Nghieâm coù ñeä töû laø Thanh Bieän (?-686). Sau ñoù, truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Tyø Ni

Ña Löu Chi khoâng coøn ghi cheùp veà vò Toå ñôøi thöù naêm vaø thöù saùu. Truyeàn thöøa ôû chuøa Daâu cuõng khoâng coøn neân khoâng bieát ñöôïc roõ vò sö naøo truï trì trong thôøi gian ñoù, chæ bieát ñöôïc laø caùc thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi keá theá nhau truï trì chuøa naøy. Ñeán ñôøi nhaø Lyù, sö Höu (chöa roõ phaùp danh), roài ñeán Thieàn sö Suøng Phaïm (phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi ñôøi thöù möôøi moät) truï trì chuøa Phaùp Vaân.

4. SÖ HÖU TÌM THAÁY XAÙ LÔÏI PHAÄT ÔÛ CHUØA DAÂU:

Sau khi Thieàn sö Phaùp Hieàn vieân tòch, khoâng bieát roõ keá thöøa truï trì ôû chuøa Daâu laø ai Chæ bieát ñöôïc laø caùc thieàn sö naøy thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi. Naêm Giaùp Tuaát (1034), truï trì chuøa Phaùp Vaân laø sö Höu (chöa roõ phaùp danh) coù leõ thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi tìm thaáy hoøm xaù lôïi Phaät coå xöa (Phaùp Hieàn döïng thaùp thôø ôû chuøa Daâu), saùch

Ñaïi Vieät söû kyù toaøn thö ghi: “Naêm aáy (1034), sö Höu ôû chuøa Phaùp Vaân, chaâu Coå Phaùp, taâu raèng: trong chuøa aáy phaùt ra maáy luoàng aùnh saùng, theo choã aùnh saùng phaùt ra ñaøo xuoáng ñöôïc moät caùi hoøm baèng ñaù, beân trong coù caùi hoøm baèng ñoàng , trong hoøm baèng ñoàng coù hoøm baèng baïc, trong hoøm baïc coù caùi hoøm baèng vaøng, trong hoøm vaøng coù bình löu ly, trong bình löu ly coù xaù lôïi (cuûa ñöùc Phaät Thích Ca). Vua (Lyù Thaùi Toâng) sai röôùc vaøo caám ñieän, xem xong traû laïi”. Qua ñoaïn vaên treân chuùng ta thaáy raèng: hoøm ñöïng xaù lôïi maø sö Höu tìm ñöôïc coù theå laø moät trong naêm hoøm ñöïng xaù lôïi maø vua Tuøy Vaên ñeá gôûi cho Giao Chaâu ñeå thôø cuùng (naêm 603). Nhöng töø ñoù cho ñeán ñôøi Lyù, chuøa Phaùp Vaân coù theå bò suy hoaïi, ñeán noãi baûo thaùp thôø xaù lôïi Phaät bò suïp ñoå, choân vuøi hoøm xaù lôïi aån saâu trong loøng ñaát, laâu daàn, caùc sö truï trì ôû chuøa thôøi ñoù khoâng coøn bieát ñöôïc veà hoøm xaù lôïi Phaät naøy. Maõi ñeán naêm ñoù, töø loøng ñaát phaùt ra haøo quang, sö Höu môùi tìm laïi ñöôïc hoøm xaù lôïi Phaät ñöôïc toân thôø töø thôøi Phaùp Hieàn ñaõ bò choân vuøi trong loøng ñaát maáy theá kyû qua maø khoâng ai bieát.

5. THIEÀN SÖ SUØNG PHAÏM (1004-1087) GIAÙO HOÙA ÔÛ CHUØA DAÂU:

Thieàn sö Suøng Phaïm hoï Maâu, daùng maïo to lôùn, hai traùi tai daøi ñeán vai. Suøng Phaïm quy y vaø ñöôïc Thieàn sö Voâ Ngaïi ôû Höông Thaønh truyeàn taâm aán. Suøng Phaïm vaân du tham hoïc thieàn khaép nôi, sö coøn ñi ñeán taän AÁn Ñoä tu hoïc chín naêm. Sau ñoù trôû veà nöôùc hoaèng hoùa ôû chuøa Phaùp Vaân, Phaät töû ñeán tham hoïc raát ñoâng. Thieàn sö Suøng Phaïm ñöôïc vua thænh veà kinh ñeå thöa hoûi huyeàn chæ, vua raát meán moä vaø tieáp ñaõi long troïng (trong saùch Thieàn uyeån taäp anh vieát laø vua Leâ Ñaïi Haønh thænh sö vaøo cung, ñieàu naøy sai laàm, vì sö Suøng Phaïm môùi sanh naêm 1004, maø vua Leâ Ñaïi Haønh leân ngoâi töø naêm 980 ñeán naêm 1005. Vì vaäy, chæ coù theå laø vua Lyù Thaùi Toâng (1028-1054) hoaëc Lyù Thaùnh Toâng (1054-1072) hay vua Lyù Nhaân Toâng (1072- 1128)

Thænh thieàn sö Suøng Phaïm vaøo cung ñeå tham hoïc thieàn chæ. Naêm Ñinh Maõo, nieân hieäu Quaûng Höïu thöù ba (1087), trieàu vua Lyù Nhaân Toâng, thieàn sö Suøng Phaïm vieân tòch, thoï 84 tuoåi. Vua coù baøi keä truy taùn sö nhö sau:

- 276 -

Suøng Phaïm cö Nam quoác,
Taâm khoâng caäp ñeä quy,
Nhó tröôøng hoài thuïy chaát,
Phaùp phaùp taän ly vi.
Taïm dòch:
Suøng Phaïm ôû nöôùc Nam,
Taâm khoâng ñaéc ñaïo veà,
Töôùng laï vôùi tai daøi,
Phaùp phaùp thaät nhieäm maàu.
Keá truyeàn taâm aán cuûa Thieàn sö Suøng Phaïm laø Trì Baùt.
6. THIEÀN SÖ TRÌ BAÙT (1049 -1117) HOAÈNG HOÙA ÔÛ CHUØA DAÂU:

Thieàn sö Trì Baùt, hoï Vaïn, queâ ôû Lieân Laâu (hay Luy Laâu). Sanh naêm Kyû Söûu (1049) suøng moä ñaïo Phaät töø nhoû. Naêm hai möôi tuoåi (1068), Trì Baùt ñeán chuøa Phaùp Vaân quy y thoï giôùi vôùi Thieàn sö Suøng Phaïm. Thieàn sö Trì Baùt giöõ giôùi haïnh nghieâm minh, taùnh tình chaân thaät ngay thaúng, tu haønh tinh taán vaø ñöôïc thaày truyeàn taâm aán. Sau khi Thieàn sö Suøng Phaïm vieân tòch, sö Trì Baùt vaân du khaép choán thieàn laâm, tham yeát caùc böïc thieàn gia toân ñöùc. Luùc baáy giôø, Töôùng quoác Thaùi sö Lyù Thöôøng Kieät laø moät thí chuû thaân caän cuûa Thieàn sö Trì Baùt, cuùng döôøng nhieàu taøi vaät thí chuû daâng cuùng, Sö ñeàu duøng heát vaøo vieäc Phaät söï. Sö lo truøng tu laïi chuøa Phaùp Vaân cuøng caùc chuøa khaùc nhö Thieàn Cö, Quaûng An, Theâ Taâm... ñeå baùo ñaùp phaàn naøo coâng ôn giaùo hoùa cuûa thaày. Ngaøy 18 thaùng Hai naêm Hoäi Töôøng Ñaïi Khaùnh thöù taùm (naêm 1117), ñôøi vua Lyù Nhaân Toâng, Thieàn sö Trì Baùt goïi ñoà chuùng ñeán daïy cho baøi keä: Höõu töû taát höõu sanh, Höõu sanh taát höõu töû, Töû vi theá sôû bi,

- 277 -

Sanh vi theá sôû hæ, Bi, hæ löôõng voâ cuøng, Hoát nhieân thaønh bæ thöû, Ö chö sanh töû baát quan hoaøi, UÙm, toâ roâ! Toâ roâ taát rò! Taïm dòch: Coù töû aét coù sanh, Coù sanh aét coù töû, Cheát laøm ngöôøi ñôøi buoàn, Sanh laøm ngöôøi ñôøi vui, Buoàn, vui khoâng döùt "Hai", Ñoái nhau thaønh "Ta", Ngöôøi" Sanh töû chaúng quan taâm, AÙn toâ roâ! Aán toâ roâ taát rò! Noùi xong, Sö ngoài ngay thaúng trang nghieâm maø vieân tòch, thoï 69 tuoåi. Ñeä töû laø caùc Thieàn sö Tònh Haïnh, Phaùp Nhaõn laøm leã hoûa taùng, thu xaù lôïi xaây thaùp phuïng thôø. Naêm 1161, vua Lyù Anh Toâng cho truøng tu laïi chuøa Phaùp Vaân. Trong thôøi Traàn, vua Traàn Nhaân Toâng thoáng nhaát caùc phaùi thieàn xöa ôû Ñaïi Vieät (phaùi Lieân Hoa, Tyø Ni Ña Löu Chi, phaùi Voâ Ngoân Thoâng vaø Thaûo Ñöôøng), laäp thaønh phaùi thieàn Truùc

Laâm. Vì vaäy, caùc sö truï trì chuøa Phaùp Vaân trong thôøi Traàn coù leõ laø caùc thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm, nhöng vì caùc bieán coá quaân söï vaø chính trò, taøi lieäu bò thieâu huûy hay thaát laïc neân khoâng bieát ñöôïc haønh traïng cuûa chö Toå ôû chuøa trong thôøi ñoù.

7. THIEÀN SÖ TRÍ THOÂNG TRUÏ TRÌ CHUØA PHAÙP VAÂN:

Vaøo ñaàu ñôøi Traàn (1225-1400), truï trì chuøa Phaùp Vaân Laø Thieàn sö Trí Thoâng. Naêm Kyû Hôïi (1299), Thöôïng Hoaøng Traàn Nhaân Toâng vaøo nuùi Yeân Töû xuaát gia tu haønh laáy hieäu laø Höông Vaân Ñaàu Ñaø (sau ñoåi laïi laø Truùc Laâm Ñaàu Ñaø). Nghe tin ñoù, Thieàn sö Trí Thoâng ñoát caùnh tay

mình ñeå cuùng döôøng, löûa chaùy töø baøn tay leân ñeán khuyûu tay, saéc maët vaãn an nhieân khoâng thay ñoåi. Sö ñoát caùnh tay nhö ñoát ñeøn xong roài vaøo thaát an nghæ, thöùc daäy, veát thöông laïi laønh. Theo truyeàn thuyeát, Höông Vaân Ñaàu Ñaø nghe tin ñoù, coù ñeán chuøa Phaùp Vaân thaêm Thieàn sö Trí Thoâng vaø hoûi xem vieäc ñoát caùnh tay coù sao khoâng? Thieàn sö Trí Thoâng ñaùp raèng: "Ñoù laø baàn taêng ñoát ñeøn ñeå cuùng döôøng maø thoâi. Ñoát ñeøn xong veà thaát nguû, khi thöùc daäy thì veát thöông ñaõ khoûi". Coù leõ sau ñoù, Thieàn sö Trí Thoâng caàu phaùp vôùi Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vaø Truùc Laâm ñaõ cho ñoåi teân chuøa laïi thaønh chuøa Sieâu Loaïi, theo teân ôû huyeän cuûa ñòa phöông ñoù (vaøo ñôøi Traàn, vuøng ñaát Coå Chaâu ñöôïc ñoåi laø huyeän Sieâu Loaïi). Chuøa Sieâu Loaïi trôû thaønh moät chuøa lôùn cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Naêm 1306, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ñaõ ñeå cho ñeä töû laø Thieàn sö Phaùp Loa laøm giaûng sö ôû chuøa Sieâu Loaïi. Muøng Moät Teát Maäu Thaân (1308), Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ñaõ uûy cho Thieàn sö Phaùp Loa laøm truï trì chuøa Sieâu Loaïi. Ngaøy raèm thaùng 10 naêm naøy, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ñaõ gheù nghæ ôû chuøa Sieâu Loaïi, saùng hoâm sau qua vieáng chuøa Coå Chaâu roài veà nuùi Yeân Töû. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø vieân tòch ôû am Ngoïa Vaân treân nuùi Yeân Töû vaøo giöõa ñeâm muøng ngaøy muøng moät thaùng 11 naêm maäu Thaân (1308). Ngaøy 16 thaùng 9 naêm Canh Tuaát (1310), trieàu ñình laøm leã an trí xaù lôïi cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø ôû baûo thaùp Hueä Quang taïi am Ngoïa Vaân treân nuùi Yeân Töû vaø röôùc xaù lôïi veà laêng Qui Ñöùc, cuøng nhaäp vaøo thaùp ôû chuøa Phoå Minh. Sau ñoù, Thieàn sö Trí Thoâng leân nuùi Yeân Töû vaø ôû luoân beân caïnh thaùp Hueä Quang. Ñeán ñôøi vua Traàn Minh Toâng (1314-1329), Thieàn sö Trí Thoâng töï thieâu ôû nuùi Yeân Töû.

8. THIEÀN SÖ PHAÙP LOA TRUÏ TRÌ CHUØA SIEÂU LOAÏI (I):

Naêm Kyû Hôïi (1299), Thöôïng Hoaøng Traàn Nhaân Toâng leân nuùi Yeân Töû xuaát gia tu haønh, laáy hieäu laø Höông Vaân Ñaàu Ñaø, sau ñoåi laïi laø

Truùc Laâm Ñaàu Ñaø. Ngaøi thoáng nhöùt Phaät giaùo Vieät Nam thaønh phaùi thieàn Truùc Laâm. Phaùi thieàn Truùc Laâm laø keát hôïp caùc phaùi thieàn xöa ôû

Ñaïi Vieät: Phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi, phaùi thieàn voâ Ngoân Thoâng, phaùi thieàn Lieân Hoa (cuûa Khöông Taêng Hoäi) vaø phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø du haønh trong daân gian, ñi khaép caùc ñòa phöông ñeå baøi tröø nhöõng tuïc leä meâ tín dò ñoan, thôø cuùng daâm thaàn, taø thaàn, ñoàng thôøi phoå bieán Thieàn hoïc cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Naêm 1304, Truùc Laâm choïn ñöôïc moät ñeä töû thuoäc haøng phaùp khí, ñoù laø Ñoàng Kieân Cöông, ban cho phaùp danh laø Thieän Lai. Naêm sau, Sa di Thieän Lai laïi ñöôïc cho thoï giôùi Tyø kheo vaø giôùi Boà taùt, ñöôïc ban phaùp hieäu laø Phaùp Loa. Chính Truùc Laâm Ñaàu Ñaø daïy rieâng cho Phaùp Loa veà caùc saùch thieàn xöa: Ñaïi Tueä ngöõ luïc, Truyeàn ñaêng luïc... vaø daïy Phaät phaùp raát kyõ. Vì vaäy, ñeán naêm 1306, Thieàn sö Phaùp Loa ñöôïc cöû laøm giaûng sö ôû chuøa Sieâu Loaïi, moät chuøa xöa nhaát vaø lôùn nhaát thôøi ñoù, nguyeân laø toå ñình cuûa phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi, giôø ñaây trôû thaønh moät thieàn vieän quan troïng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Muøng Moät Teát Maäu Thaân, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø truyeàn y baùt cho Thieàn sö Phaùp Loa, chaùnh thöùc cöû Thieàn sö Phaùp Loa laøm Toå thöù hai cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø cöû Phaùp Loa keá theá truï trì chuøa Sieâu Loaïi. Saùch Tam Toå thöïc luïc keå laïi buoåi leã naøy nhö sau: "Naêm Maäu Thaân, nieân hieäu Höng Long thöù möôøi saùu (1308), vaøo ngaøy muøng moät thaùng Gieâng, Phaùp Loa phuïng meänh laøm ngöôøi noái phaùp truï trì chuøa Sieâu Loaïi, buoåi leã ñöôïc cöû haønh taïi giaûng ñöôøng Cam Loä. Baét ñaàu buoåi leã, moïi ngöôøi laøm leã ôû Toå ñöôøng: ñaïi nhaïc taáu leân, höông traàm ñöôïc xoâng ñoát leân... Ñieàu Ngöï ñöa Phaùp Loa vaøo laïy ôû Toå ñöôøng xong, cuøng xuoáng trai ñöôøng duøng chaùo saùng. Xong buoåi trieâu thöïc, nhaïc taáu leân, troáng Baùt nhaõ noåi leân, ñaïi chuùng chö Taêng ñöôïc trieäu taäp cuøng leân phaùp ñöôøng. Luùc ñoù, vua Traàn Anh Toâng ngöï giaù ñeán chuøa, ngoâi chuû khaùch phaân xong, moïi ngöôøi cuøng ngoài. Vua Anh Toâng luùc ñoù vôùi vai troø laø moät ñaøn vieät lôùn cuûa Phaät giaùo, ngoài vaøo gheá khaùch ôû phaùp ñöôøng. Quoác phuû Thöôïng teá (Hueä Voõ ñaïi vöông Traàn Quoác Chaån) cuøng vôùi caùc quan trong trieàu ñình cuøng ñöùng döôùi saân.

- 280 -

Ñieàu Ngöï thaêng ñöôøng thuyeát phaùp. Thuyeát phaùp xong, Ñieàu Ngöï rôøi phaùp toøa, roài höôùng daãn Phaùp Loa cho ngoài vaøo phaùp toøa ñoù. Ñieàu Ngöï ñöùng chaép tay ñoái dieän Phaùp Loa laøm leã thaêm hoûi. Sau khi Phaùp Loa leã baùi thaêm hoûi laïi, Ñieàu Ngöï trao cho Phaùp Y cho Phaùp Loa khoaùc vaøo. Baáy giôø Ñieàu Ngöï ngoài xuoáng gheá khuùc luïc moät beân phaùp toøa ñeå nghe Phaùp Loa thuyeát phaùp. Sau khi thuyeát phaùp xong, Ñieàu Ngöï ñem sôn moân Yeân Töû vaø chuøa Sieâu Loaïi uûy cho Phaùp Loa keá theá truï trì vaø laøm vò Toå thöù hai cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Truùc Laâm Ñaàu Ñaø coøn trao cho Phaùp Loa hôn 200 boä kinh vaø saùch söû. Thaùng 4 naêm Maäu Thaân, Thieàn sö Phaùp Loa ñöôïc cöû kieâm truï trì chuøa Vónh Nghieâm. thaùng möôøi, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø töø nuùi Yeân Töû veà kinh ñoâ thaêm chò laø Coâng chuùa Thieân Thuïy. Ngaøy raèm thaùng Möôøi, treân ñöôøng trôû veà nuùi Yeân Töû, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø gheù laïi chuøa Sieâu Loaïi moät ñeâm. Muøng Moät thaùng 11 naêm ñoù, Truùc Laâm Ñaàu Ñaø

vieân tòch taïi am Ngoïa Vaân treân nuùi Yeân Töû. Naêm sau, Thieàn sö Phaùp Loa phuïng maïng, cung nghinh xaù lôïi cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø veà kinh ñoâ Thaêng Long, roài ñöa nhaäp laêng Qui Ñöùc vaø thaùp Hueä Quang ôû chuøa NgoïaVaân treân nuùi Yeân Töû , thaùp ôû Chuøa Phoå Minh . Naêm Höng Long thöù 19 (1311), Thieàn sö Phaùp Loa tieáp tuïc khaéc baûn Ñaïi Taïng kinh. Thaùng 4 naêm naøy, Thieàn sö Phaùp Loa giaûng Truyeàn ñaêng luïc ôû chuøa Sieâu Loaïi. Naêm 1313, Thieàn sö Phaùp Loa ñeán chuøa Vónh Nghieâm ñònh chöùc cho Taêng ñoà trong nöôùc vaø ñoä cho hôn 1.000 vò Taêng. Naêm Khai Höïu ñaàu tieân (1329), ñôøi vua Traàn Hieån Toâng, sö môû theâm chuøa Coân Sôn vaø chuøa Thanh Mai. Ngaøy muøng Ba thaùng Ba naêm Canh Ngoï (1330), nieân hieäu Khai Höïu thöù hai, ñôøi vua Traàn Hieån Toâng, thieàn sö Phaùp Loa vieân tòch, Thöôïng Hoaèøng Traàn Minh Toâng ban thuïy hieäu laø Tònh Trí Toân giaû.

9. TRAÏNG NGUYEÂN MAÏC ÑÆNH CHI TRUØNG TU CHUØA SIEÂU LOAÏI (PHAÙP VAÂN):

Traïng nguyeân Maïc Ñænh Chi (1248-1361), queâ ôû laøng Lan Kheâ, huyeän Baøng Haø, loä Laïng Giang(sau ñoåi laø laøng Luõng Ñoäng, huyeän Chí Linh) thoâng minh nhöng hôi luøn vaø töôùng maïo hôi xaáu. Hoaøng töû Chieâu Quoác coâng môû tröôøng daïy hoïc troø, Maïc Ñænh Chi xin vaøo hoïc . Naêm Giaùp Thìn (13040, vaøo ñôøi vua Traàn Anh Toâng, Maïc Ñænh Chi thi ñaäu trong kyø thi ñình, vua thaáy oâng coù töôùng maïo xaáu neân khoâng muoán cho oâng ñaäu traïng nguyeân. OÂng ñaët baøi phuù “Ngoïc lieân tónh” daâng leân vua, ví mình laø sen quí (sen ngoïc) ôû trong gieáng, tuy laø luøn vaø xaáu nhöng laø vaät quyù(1).Vua xem xong bieát yù neân cho ñaäu traïng nguyeân. Traïng nguyeân Maïc Ñænh Chi laøm quan suoát ba trieàu vua: Traàn Anh Toâng, Traàn Minh Toâng, Traàn Hieán Toâng (1304-1341), thaêng ñeán chöùc Taû boäc xaï. Maïc Ñænh Chi laøm quan coù taøi gioûi nhöng soáng thanh lieâm, taùnh thaúng thaén, cuoäc soáng giaûn dò. Vì vaäy, duø laøm quan lôùn nhöng nhaø ngheøo. Vua Traàn Minh Toâng bieát nhö theá neân thöông tình, sai ngöôøi ñem möôøi xaâu tieàn, nhaân ñeâm khuya thanh vaéng, boû ngay cöûa nhaø Ngaøi. Saùng daäy thaáy tieàn, Ngaøi löôïn leân vaø ñem vaøo trieàu, taâu trình cho vua bieát ñeå traû laïi tieàn cho ngöôøi bò maát. Vua baûo tieàn khoâng coù chuû thì khanh cöù vieäc laáy maø duøng. Maïc Ñænh Chi gioûi vaên chöông neân ñöôïc vua cöû ñi söù sang Trung Quoác nhieàu laàn. Coù laàn ñi söù sang kinh ñoâ nhaø Nguyeân, Teå töôùng môøi traïng nguyeân Maïc Ñænh Chi vaøo phuû tieáp kieán. Trong phuû coù treo böùc tröôùng theâu chim seû vaøng (Hoaøng töôùc) ñaäu treân caønh truùc raát ñeïp vaø soáng ñoäng troâng nhö thaät. Maïc Ñænh Chi töôûng chim thaät, chaïy laïi chuïp chim, ngöôøi Nguyeân cöôøi Ngaøi laø ngöôøi queâ muøa. Ngaøi beøn xeù tan caû taám tröôùng. Ngöôøi Nguyeân hoûi lyù do xeù taám tröôùng, ngaøi ñaùp raèng: “Ta chæ veõ tranh “mai töôùc” (hoa mai vaø chim seûõ) chöù khoâng coù ai veõ tranh “truùc töôùc” (caønh truùc vaø chim seû), vì truùc laø quaân töû, chim seõ laø tieåu

nhaân, neáu veõ chim seû ñaäu treân caønh truùc töùc laø ñieàm tieåu nhaân ñöùng treân baäc quaân töû. Toâi sôï "ñaïo quaân töû" seõ tieâu vong, maø "ñaïo tieåu nhaân" seõ phaùt trieån vaø tröôøng toàn, cho neân toâi phaûi vì trieàu ñình nhaø Thanh maø dieät tröø noù ñi". Ngöôøi Nguyeân nghe ñeàu phuïc taøi Ngaøi. Khi vaøo trieàu ñình, söù giaû ngoaïi quoác daâng cho vua Nguyeân moät caùi quaït, vua baûo caùc söù laøm baøi phuù vònh caây quaït. Maïc Ñænh Chi daâng leân baøi phuù xuaát saéc, vua phaûi ngôïi khen(1). Trong thôøi gian Maïc Ñænh Chi ñi söù ñoù, coù moät coâng chuùa cuûa nhaø Nguyeân töø traàn, caùc quan nhaø Nguyeân muoán thöû taøi Ngaøi neân nhôø Ngaøi ñoïc moät baøi vaên teá, treân tôø giaáy chæ veõ boán vaïch ngang (-) töùc boán chöõ nhöùt. Nhöng nhanh trí, Ngaøi bình thaûn vaø trònh troïng ñoïc moät baøi vaên teá sieâu xuaát laøm cho ngöôøi Trung Hoa phaûi phuïc taøi cuûa Ngaøi vaø ñaõ phong taëng Ngaøi laø traïng nguyeân cuûa hai nöôùc (Löôõng quoác Traïng nguyeân). Baøi vaên teá trong ñaùm tang coâng chuùa nhö sau: Thanh thieân NHÖÙT ñoùa vaân, Hoàng loâ NHÖÙT ñieåm tuyeát, Thöôïng uyeån NHÖÙT chi hoa, Dao trì NHÖÙT phieán nguyeät. Y! vaân taùn tuyeát tieâu, hoa taøn nguyeät khuyeát Taïm dòch: Moät ñaùm maây treân trôøi xanh, Moät ñieåm tuyeát treân loø hoàng, Moät caønh hoa trong thöôïng uyeån, Moät maûnh traêng trong ao tieân, Than oâi! Maây taûn, tuyeát tan, hoa taøn, traêng khuyeát! Coù thuyeát keå raèng: Sau khi meï maát, traïng nguyeân Maïc Ñænh Chi laäp ñaøn traøng caàu sieâu, nhaân ñoù cho ngaøi 'ñi thieáp', ñöa hoàn cuûa Ngaøi ñeán choán aâm phuû ñeå gaëp meï. Hoàn cuûa Ngaøi xuoáng ñòa nguïc, thaáy caûnh quyû söù chuaån bò boû meï Ngaøi vaøo vaïc daàu ñang soâi. Ngaøi hoûi Dieâm vöông laøm caùch naøo ñeå cöùu toäi cho meï. Dieâm vöông baûo Ngaøi phaûi caát chuøa thôø Phaät, xaây caàu laøm ñöôøng vaø döïng baûo thaùp thôø xaù lôïi cuûa Phaät Toå. Vì vaäy, sau khi

hoài tænh, Ngaøi quyeát ñònh cho xaây döïng laïi ngoâi chuøa Phaùp Vaân roäng lôùn ñeán hôn moät traêm gian, xaây baûo thaùp chín taàng thôø xaù lôïi Phaät ôû chuøa Daâu vaø baét caàu 9 nhòp baêng ngang soâng Daâu, ñaép ñöôøng vaøo chuøa Daâu khang trang saïch seõ, giuùp baù taùnh ñi laïi thuaän tieän vaø vaøo leã chuøa trang nghieâm, thanh saïch.

10. CAÙC ÑÔÏT TRUØNG TU CHUØA DAÂU TÖØ THÔØI HAÄU LEÂ ÑEÁN THÔØI NHAØ NGUYEÃN:

Vaøo thôøi Haäu Leâ (1428-1527), caùc vua chuû tröông naâng ñôõ Nho giaùo vaø xem thöôøng Phaät giaùo vì aûnh höôûng chaùnh trò(1). Vì vaäy, Phaät giaùo bò suy thoaùi, caùc chuøa chieàn trong nöôùc Ñaïi Vieät cuõng bò hö hoaïi, chuøa Daâu hay chuøa Sieâu Loaïi bò ñoåi teân laø chuøa Dieân ÖÙng. Ñeán thôøi nhaø Maïc (1527-1592), caùc vua thay ñoåi chaùnh saùch, Phaät giaùo phuïc höng, chuøa chieàn ñöôïc söûa sang. Coù theå chuøa Daâu cuõng ñöôïc truøng tu, nhöng hieän khoâng coù taøi lieäu neân khoâng bieát roõ. Sang ñôøi Leâ Trung höng (1593-1786), vua Leâ vaø chuùa Trònh ñeàu hoä trì Phaät giaùo, nhöùt laø caùc vöông phi, cung taàn... cuûa vua Leâ chuùa Trònh, cuøng moät soá quan töôùng raát suøng moä ñaïo Phaät, nhieàu ngöôøi

ñaõ xuaát gia tu haønh hay thoï giôùi Boà taùt … Caùc Phaät töû quyù toäc naøy ñaõ ñöùng ra xaây caát laïi hay ñaïi truøng tu nhieàu chuøa, ñuùc töôïng, taïo phaùp khí … vaøo ñôøi Leâ Trung höng, chuøa Dieân ÖÙng coù theå ñöôïc ñoåi laïi teân cuõû laø chuøa Phaùp Vaân. Naêm Ñöùc Nguyeân thöù hai (1675), ñôøi vua Leâ Gia Toâng vaø chuùa Tròng Taïc, Ñoâ thaùi giaùm hoï Traïch ñöùng ra hôïp cuøng boản ñaïo cuûa chuøa truøng tu laïi chuøa Daâu. Naêm Baûo Thaùi thöù saùu (1725), ñôøi vua Leâ Duï Toâng vaø chuùa Tròng Cöông, chuøa Daâu laïi ñöôïc truøng tu. Naêm Vónh Höïu thöù tö (1758), ñôøi vua Leâ YÙ Toâng vaø chuùa Tròng Giang, truï trì chuøa Phaùp Vaân laø Thieàn sö Taùnh Moä keâu goïi Phaät töû ñoùng goùp coâng vaø cuûa ñeå xaây döïng laïi thaùp Hoøa Phong ôû chuøa Daâu. Khoâng bieát roõ laàn truøng tu naøy, thaùp Hoøa Phong coøn ñuû 9 taàng nhö xöahay chæ coù xaây laïi coù ba taàng nhö hieän traïng ngaøy nay. Tuy nhieân, chuùng ta coù theå bieát chaéc ñöôïc ba taàng hieän nay cuûa thaùp Hoøa Phong laø ñöôïc xaây döïng vaøo naêm 1738, vì treân taàng thöù hai, ôû phía treân cöûa

- 284 -

chính laø moät taám baûng baèng ñaù, khaéc ba chöõ Nho: “Hoøa Phong thaùp” lôùn vaø haøng chöõ nhoû ghi “Vónh Höïu töù nieân”. Ngoaøi ra, ôû phía ngoaøi chaân thaùp coù döïng bia ñaù khaéc baøi vaên keå laïi vieäc xaây döïng laïi thaùp, ñaïi yù nhö sau: Trong naêm Vónh Höïu thöù tö, truï trì chuøa Phaùp Vaân laø Taùnh Moä cuøng ñeä töû thaáy ngoâi thaùp ôû chuøa bò ñoå naùt ñaõ laâu ngaøy neân hoâ haøo thieän nam tín nöõ thaäp phöông ñoùng goùp tieàn cuûa vaø coâng söùc ñeå truøng tu laïi chuøa. Vaøo thôøi Taây Sôn chieám Baéc Haø, vua Quang Trung vaø Baèng Lónh coâng Nguyeãn Höõu Chænh ra lònh tòch thaâu phaùp töôïng vaø phaùp khí baèng ñoàng ôû caùc ñeàn chuøa, ñình mieáu ñeå ñuùc tieàn vaø vuõ khí. Ñaïi hoàng chung, khaùnh ñoàng vaø moät soá ñoà ñoàng trong chuøa ñaõ bò quaân Taây Sôn tòch thaâu. Ñeán khi vua Caûnh Thònh leân ngoâi (1792-1801), vôùi aûnh höôûng cuûa caùc caän thaàn Ngoâ Thôøi Nhieäm, Phan Huy Ích… vua ñaõ baõi boû lònh ñoù neân Phaät töû ôû caùc chuøa ñaõ bò tòch thaâu phaùp töôïng, phaùp khí (haàu heát caùc chuøa ôû mieàn Baéc vaø moät soá chuøa mieàn Trung) ñöùng ra chuù taïo laïi, nhieàu nhöùt laø caùc ñaïi hoàng chunng. Vì vaäy hieän nay, haàu heát caùc chuøa coå ôû mieàn Baéc vaø mieàn Trung ñeàu coù ñaïi hoàng chung ñuùc vaøo nieân hieäu Caûnh Thònh. Chuøa Daâu cuõng laâm vaøo tình traïng ñoù, neân vaøo naêm Quyù Söûu, nieân hieäu Caûnh Thònh ñaàu tieân (1793), Phaät töû ôû chuøa Daâu ñaõ ñuùc laïi ñaïi hoàng chung cho chuøa, hieän coøn treo ôû phía trong thaùp Hoøa Phong. Naêm Minh Maïng thöù 18 (1837), boản ñaïo cuûa chuøa Daâu laïi ñuùc theâm chieác khaùnh baèng ñoàng. Moät soá thieàn sö truï trì chuøa Daâu vieân tòch ñöôïc laäp thaùp thôø trong khuoân vieân beân hoâng chuøa. Hieän coù saùu thaùp lôùn cuûa saùu vò Toå, nhôø ñoù chuùng ta bieát theâm ñöôïc ba vò Toå cuûa chuøa. - Thieàn sö Taùnh Tuyeân sanh naêm Canh Thìn (1700), tòch vaøo ngaøy 25 thaùng 10 naêm AÁt Hôïi, nieân hieäu Caûnh Höng thöù 16 (naêm 1755). Thaùp ñoù do caùc ñeä töû laäp: Tòch Maät, Tòch Leä, Tòch Taán, Dieäu Vieân, Dieäu Tieân… - Thieàn sö Phoå Khoan-Hueä Thaïnh, Thích Luyeän Taâm. - Thieàn sö Chieáu Tuyeân.

- 285 -

III. KIEÁN TRUÙC CHUØA DAÂU (PHAÙP VAÂN)

Chuøa Daâu naèm beân bôø soâng Daâu, xaây daøi theo höôùng Ñoâng taây, maët tieàn nhìn ra soâng Daâu (höôùng Taây). Coång tam quan naèm beân bôø soâng Daâu. Ngaøy xöa, ngay tröôùc coång tam quan chuøa, coù chieác caàu chín nhòp baéc ngang qua soâng Daâu, do traïng nguyeân Maïc Ñænh Chi ñöùng ra xaây döïng. Chieác caàu chín nhòp laøm baèng goã, sôn ñoû (sôn son), treân coù maùi che lôïp ngoùi. Caàu naøy noái lieàn chuøa vôùi khu nhaø phoá, quaùn haøng ôû beân kia soâng Daâu, laø khu phoàn hoa ñoâ hoäi thôøi xöa, coøn toàn taïi cho ñeán ñôøi nhaø Traàn. Coång tam quan vôùi hai töøng maùi cong vöôn nheï nhaøng thanh thoaùt. Sau coång laø moät saân chöõ nhaät roäng 50m, daøi hôn 200m. Hai beân saân ñoù laø hai ao sen daøi, taïo neân caûnh xinh ñeïp thoaùng maùt. Saân roäng naøy ngaøy xöa laø nôi ñeå dieãn haønh "Hoäi taém Phaät" vôùi leã röôùc "Töù phaùp" (boán baø: Phaùp Vaân, Phaùp Vuõ, Phaùp Loâi, Phaùp Ñieän). Ngaøy nay, saân naøy laø nôi hoïp cuûa daân ñòa phöông. Chuøa Phaùp Vaân ngaøy xöa xaây theo kieåu kieán truùc "noäi coâng ngoaïi quoác" (I): Caùc daõy nhaø chính cuûa chuøa noái lieàn nhau, goàm ñeán hôn 100 gian. Phaàn chaùnh cuûa chuøa ôû giöõa caát theo kieåu chöõ "Coâng"(I), phía tröôùc laø baùi ñöôøng, goàm moät daõy nhaø ngang naêm gian hai chaùi, roäng khoaûng 30m. ÔÛ giöõa laø ñieän Phaät, goàm daõy nhaø naèm doïc theo chuøa, roäng ba gian (khoaûng 15m), saâu vaøo ba gian (15m). Chaùnh ñieän hieän nay ôû giöõa thôø töôïng Phaùp Vaân, cao gaàn 2m, ngoài treân toøa sen, phía tröôùc laø töôïng Phaùp Loâi vaø Phaùp Ñieän (töôïng Phaùp Vuõ thôø ôû chuøa Ñaäu). Hai beân laø töôïng Kim ñoàng vaø Ngoïc nöõ vôùi göông maët troøn baàu bónh, daùng ngöôøi thanh tuù, ñaây laø nhöõng töôïng goã chaïm troå myõ thuaät. Noái lieàn vôùi ñieän Phaät laø "cung caám". Trong cung caám coù töôïng Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi ngoài toïa thieàn, gioáng nhö ngöôøi thaät. Phía tröôùc chaùnh ñieän chuøa laø saân roäng hình chöõ nhöït, ñöôïc loùt gaïch roäng hôn 20m, daøi 25m. ôû giöõa saân laø thaùp Hoøa Phong hình vuoâng, caïnh 7m. Tieàn ñöôøng vaø haäu ñöôøng hôïp vôùi Ñoâng lang vaø Taây lang bao quanh phaàn treân, hôïp thaønh chöõ Quoác ( ).

- 286 -

Tieàn ñöôøng laø daõy nhaø ngang roäng 9 gian, khoaûng gaàn 30m, saâu vaøo 4m. Haäu ñöôøng cuõng baèng nhö theá. Phía sau haäu ñöôøng laø "am Thaïch Quang" thôø Phaät Thaïch Quang. Hai daõy haønh lang hai beân chaùnh ñieän noái lieàn tieàn ñöôøng vaø haäu ñöôøng, moãi beân goàm 22 gian daøi 60m, roäng 4m, nhöng hieän nay bò suïp ñoå bôùt, chæ coøn daøi 50m, ñeå thôø caùc töôïng La haùn vaø caùc bia ñaù cuõ cuûa chuøa. Ngaøy xöa beân hoâng traùi chuøa coøn caùc daõy nhaø: nhaø khaùch, nhaø Taêng (Taêng thaát), nhaø Toå bao quanh moät saân roäng, ngaøy nay caùc nhaø naøy khoâng coøn. Beân caïnh khu naøy, hieän nay laø khu thaùp moä cuûa chö Toå, hieän coøn saùu ngoâi thaùp lôùn hình vuoâng, xaây gaïch Baùt Traøng nung ñoû, trong ñoù bieát ñöôïc thaùp cuûa chö Toå sau: - Thaùp cuûa Toå sö Taùnh Tuyeân: Ñaây laø thaùp lôùn nhöùt trong saùu thaùp naøy. - Thaùp cuûa Thieàn sö

Phoå Khoan - Hueä Thaïnh. - Thaùp cuûa Thieàn sö Chieáu Tuyeân.

TÖÔÏNG PHAÙP VAÂN

Töôïng Phaùp Vaân laø moät vò Phaät ngoài treân toøa sen baèng goã, cao 1m85, toøa sen cao 0m15, beä cao 0m85 (cao 2m85), beà ngang choã roäng nhöùt laø 1m50, choã daøy nhöùt laø 1m27. Tay phaûi giô ngang phía tröôùc, trong loøng baøn tay coù vieân ngoïc saùng, tay traùi ñaët ngöûa treân ñuøi, hôi cao phía treân khoâng, baøn tay ngöûa vôùi caùc ngoùn tay daøi, thon vaø meàm maïi. Göông maët ñeïp, mæm cöôøi ñoân haäu, loâng maøy cong, maét nhìn xuoáng nhö ñang thieàn ñònh, tai daøi, coå cao coù ba ngaán. Töôïng sôn maøu vaøng caùnh giaùn. Töôïng ñöôïc ñaët treân beä thôø döôùi aùnh saùng ñeøn caày hay ñeøn daàu lung linh, mang laïi tính caùch huyeàn bí linh thieâng. Vieân ngoïc treân tay theáp vaøng laáp laùnh nhö vì sao roïi treân neàn trôøi toái lung linh.

IV. THAÙP HOØA PHONG ÔÛ CHUØA DAÂU:

Chuøa Phaùp Vaân ñöôïc xaây döïng vaøo thôøi Só Nhieáp, theá kyû thöù ba, nhöng khoâng bieát roõ xaây caát theo kieán truùc naøo?

Ñeán khi Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi ñeán hoaèng hoùa ôû chuøa Daâu vaøo naêm 580, coù leõ chuøa ñöôïc truøng tu laïi vaø coù kieán truùc nhö hieän traïng sau naøy, töùc kieåu "noäi coâng ngoaïi quoác". Hieän chöa bieát khi môùi thaønh laäp ñaõ coù thaùp naøy chöa, nhöng ñeán khi Thieàn sö Phaùp Hieàn truï trì, naêm 603, vua Tuøy Vaên ñeá gôûi taëng Giao Chaâu 5 hoøm xaù lôïi, Thieàn sö Phaùp Hieàn cho döïng thaùp thôø xaù lôïi. Nhö vaäy, thaùp coù treã nhöùt laø vaøo luùc naøy. Sau ñoù, chuøa Daâu coù leõ bò suy hoaïi, thaùp thôø xaù lôïi bò suïp ñoå, ñeán ñôøi Lyù thì khoâng coøn thaùp nöõa vaø sö trong chuøa cuõng khoâng bieát xaù lôïi cuûa Phaät bò choân vuøi trong loøng ñaát ôû nôi thaùp ngaøy xöa. Maõi ñeán naêm 1034, sö Höu môùi thaáy haøo quang chieáu saùng, cho ñaøo theo aùnh saùng môùi tìm thaáy hoøm xaù lôïi. Vua Lyù Thaùi Toâng cho ñem vaøo cung xem roài gôûi laïi chuøa. Naêm 1161, vua Lyù Anh Toâng cho truøng tu chuøa, coù leõ luùc ñoù cho xaây thaùp thôø xaù lôïi. Vaøo ñôøi Traàn, traïng nguyeân Maïc Ñænh Chi ñaïi truøng tu laïi chuøa, xaây caát roäng ñeán caû traêm gian, xaây thaùp 9 töøng, xaây caàu chín nhòp. Thaùp Hoøa Phong coù leõ luùc ñoù cuõng coù hình daùng gioáng nhö phaàn thaùp coøn laïi ngaøy nay. Thaùp hieän taïi chæ coù ba töøng maø cao ñeán 17m, nhö vaäy neáu coøn ñuû 9 töøng coù theå cao khoaûng 40m - 50m. Thaùp Hoøa Phong ngaøy xöa ôû chuøa Daâu raát cao, thaúng ñöùng cao vuùt giöõa khu ñoàng baèng cuûa phuû thaønh Lieân Laâu, töø kinh ñoâ Thaêng Long coù theå nhìn thaáy ngoïn thaùp. Vì vaäy ca dao xöa coù caâu: Duø ai ñi ñaåu veà ñaâu, Heã troâng thaáy thaùp chuøa Daâu thì veà. Sau khi nhaø Traàn maát ngoâi, Bình Ñònh vöông Leâ Lôïi ñaùnh baïi nhaø Minh xaâm löôïc, laäp neân trieàu ñaïi Haäu Leâ. Caùc nhaø vua Haäu Leâ sôï aûnh höôûng cuûa nhaø Traàn vaø phaùi thieàn Truùc Laâm coøn laïi trong daân chuùng neân trieät haï Phaät giaùo, toân suøng Nho giaùo, vì vaäy Phaät giaùo bò suy ñoài vaøo thôøi Haäu

Leâ. Chuøa chieàn bò hö hoaïi, chuøa Daâu cuõng cuøng chung soá phaän: chuøa hö naùt, thaùp Hoøa Phong suïp ñoå. Ñeán ñôøi nhaø Maïc vaø nhaø Leâ trung höng, Phaät giaùo môùi phuïc höng ñöôïc phaàn naøo. Naêm Vónh Höïu thöù ba (1737), truï trì chuøa Daâu laø Thieàn sö Taùnh Moä môùi keâu goïi thieän nam tín nöõ ñoùng goùp ñeå xaây döïng laïi thaùp Hoøa

- 288 -

Phong. Tuy nhieân khoâng bieát luùc ñoù thaùp cao maáy töøng maø ñeán hieän nay thaùp chæ coøn coù ba töøng vôùi kieán truùc nhö sau: Thaùp xaây baèng gaïch nung giaø ñeå nguyeân, khoâng toâ, bình ñoà vuoâng, caïnh 7m, nhìn beân ngoaøi thaáy thaùp coù ba töøng caùch nhau baèng caùc vaønh maùi ngoùi nhoû, moãi töøng ñeàu coù cöûa cuoán toø voø naèm trong oâ hình chöõ nhaät ñöùng, boán maët thaùp ñeàu coù cöûa. Tuy nhieân trong loøng thaùp thì khoâng coù chia thaønh töøng taàng maø ñeå thoâng suoát töø döôùi ñaát leân ñeán voøm noùc thaùp.Voøm maùi thaùp ôû ngoaøi laøvoøm cong, uoán khum khum nhö maùi long ñình. Ñænh thaùp laø moät baàu hoà loâ, chaïy ñoå xuoáng vieàn boán caïnh cuûa maùi vôùi nhöõng ñaàu roàng. Thuôû xöa, nhöõng ñaàu roàng vôùi nhöõng söøng ñaâm tua tuûa ra coù nhöõng chuoâng khaùnh nhoû, goïi laø luïc nhaïc (luïc laïc) ruõ xuoáng boán caïnh thaùp. Gioù thoåi vaøo caùc luïc laïc naøy taïo neân nhöõng aâm thanh vaø trong. Treân cöûa chính ôû töøng thöù hai coù gaén moät taám baûng ngaïch lôùn baèng ñaù xanh laø vaät trang trí ñeïp hôn caû. Taám baûng naøy coù khaéc ba chöõ Nho lôùn “Hoøa Phong Thaùp “, beân caïnh coù haøng chöõ nhoû ghi nieân hieäu döïng thaùp: Hoaèøng trieàu Vónh Höïu tam nieân, tueá thöù Ñinh Tî, troïng thu caùt nhöït. (ngaøy toát thaùng 8 naêm Ñinh Tî, nieân hieäu Vónh Höïu thöù ba - 1737). Xung quanh thaùp coù haøng raøo thaáp, xaây baèng gaïch, ôû boán cöûa vaøo thaùp, boán maët coù nhöõng baäc theàm. Hai beân böïc theàm coù tay vòn cuõng xaây baèng gaïch. Hai cöûa chính (Taây vaø Ñoâng) cao gaàn 3m, roäng gaàn 2m. - Hai beân cöûa chính cuûa thaùp (cöûa Taây) coù bia ñaù hình truï vaø con deâ baèng ñaù. - Bia ñaù hình truï ôû phía cöûa thaùp laø truï ñaù hình vuoâng baèng loaïi ñaù quyù maøi laùng, boán maët ñeàu coù khaéc chöõ Nho, nhöng chöõ ñaõ bò môø. - Con deâ ñaù ñaët beân phía traùi tröôùc cöûa thaùp: con deâ ñaù naøy gioáng heät töôïng con deâ ñaù ôû ñeàn Só Nhieáp, gaàn chuøa Phaùp Vaân. Con deâ naèm goïn trong khoái hình chöõ nhöït, söøng cong hình cung, tai daøi, coù raâu chaïy thaúng xuoáng, mieäng ngaäm, muõi beït, maét ti hí. Caùc chaân quyø gaäp laïi, ñaàu goái khaéc hình hoa vôùi nhöõng caùnh hoa hình cung tuïm laïi moät ñieåm ôû nhuïy hoa. Töôïng con deâ ñaù naøy raát hieám thaáy trong caùc töôïng ñaù cuûa ngheä thuaät ñieâu khaéc Vieät Nam.

- 289 -

Bia hình truï vaø con deâ taïc baèng ñaù quí maøi laùng, chaïm troå myõ thuaät ñaõ bò möa gioù thôøi gian laøm moøn, chöùng toû caùc coå vaät naày ñaõ coù töø raát laâu. Töôïng con deâ ñaù ôû chuøa Daâu vaø ôû ñeàn thôø Só Nhieáp coù theå cho chuùng ta ñoaùn ñöôïc nieân ñaïi cuûa caùc coå vaät naøy. Caùc coå vaät ñoù coù theå laøm vaøo theá kyû thöù ba, sau khi Thaùi thuù Só Nhieáp cheát, daân chuùng nhôù

ôn coâng ñöùc cuûa Ngaøi ñaõ laäp chuøa Daâu vaø coâng giaùo hoùa nhaân haäu daân chuùng trong thôøi Ngaøi cai trò Giao Chaâu neân laäp ñeàn thôø Ngaøi. Trong loøng thaùp Hoøa Phong, ôû boán goùc coù boán töôïng Thieân vöông (Töù Thieân vöông) maëc aùo giaùp truï nhö boán voõ töôùng, töôïng baèng goã cao 1m60 ñöùng treân beä goã cao 0m15. Phía treân cao trong loøng thaùp hieän coù treo moät ñaïi hoàng chung (ñuùc naêm 1793) vaø khaùnh ñoàng lôùn (ñuùc naêm 1817). Baûo thaùp Hoøa Phong ngaøy xöa thôø xaù lôïi cuûa ñöùc Phaät Thích Ca nhö laø chính ñöùc Phaät hieän dieän ôû chuøa Daâu, laø trung taâm cuûa Trung taâm Phaät giaùo Lieân Laâu (Luy Laâu) noåi tieáng töø xöa caùch nay möôøi maáy theá kyû. Xung quanh thaùp Hoøa Phong laø saân hình chöõ nhöït loùt gaïch Baùt Traøng, daøi 50m, roäng 20m. Saân naøy laø nôi caùc taêng só ñi kinh haønh trong caùc buoåi leã, vöøa ñi vöøa tuïng nieäm voøng quanh thaùp theo ñöôøng chieáu cuûa maët trôøi xuoáng traùi ñaát, töø traùi sang phaûi (theo chieàu kim ñoàng hoà). Kieán truùc chuøa Daâu vôùi baûo thaùp Hoøa Phong mang aûnh höôûng cuûa Phaät giaùo AÁn Ñoä ngaøy xöa, chuyeân haønh trì Maät toâng, vôùi nghi leã kinh haønh "nhieãu thaùp", khaùc vôùi sinh hoaït Phaät giaùo ñôøi Traàn, naëng neà veà Thieàn toâng vaø chòu aûnh höôûng cuûa Phaät giaùo Trung Hoa. Chuøa Daâu ngaøy xöa haèng naêm coù toå chöùc leã taém Phaät vaøo ngaøy leã Phaät Ñaûn, taïo thaønh "Hoäi chuøa Daâu " cho ñeán sau naøy.

V. LEÃ TAÉM PHAÄT ÔÛ CHUØA DAÂU (HOÄI DAÂU)

Haèng naêm, chuøa Daâu coù toå chöùc leã taém Phaät vaøo ngaøy leã Phaät Ñaûn, töùc ngaøy muøng taùm thaùng Tö aâm lòch, daân chuùng goïi laø Hoäi chuøa Daâu hay "Hoäi Daâu ". Ngaøy xöa, ñeán caùc ngaøy leã, caùc Taêng só noåi tieáng ôû Ñaïi Vieät ñeàu veà chuøa Phaùp Vaân ñeå haønh leã, daân chuùng ôû ñòa phöông (phuû thaønh Lieân Laâu) vaø Phaät töû khaép nôi ñeàu veà döï leã. Vì vaäy, töø xöa ñaõ coù caùc caâu ca dao:

Duø ai ñi ñaåu veà ñaâu, Heã troâng thaáy thaùp chuøa Daâu thì veà. Duø ai buoân baùn traêm ngheà, Nhôù ngaøy muøng taùm thì veà hoäi Daâu. Hoaëc: Muøng baûy hoäi Khaùm, Muøng taùm hoäi Daâu, Muøng chín ñaâu ñaâu cuõng veà hoäi Doùng. Hoaëc: Daâm daâm hoäi Khaùm, U aùm hoäi Daâu, Naéng vôõ ñaàu hoäi Doùng. Trong ngaøy hoäi Daâu (ngaøy Phaät Ñaûn sanh), daân cuûa 12 thoân thuoäc toång Khöông Töï cuûa phuû Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh (nay laø tænh Baéc Ninh) ñeàu tham gia röôùc töôïng "Töù phaùp" hay töôïng "Boán baø" (Phaùp Vaân, Phaùp Vuõ, Phaùp Loâi, Phaùp Ñieän): - Chuøa Phaùp Vaân hay chuøa Daâu coøn coù teân laø chuøaThieàn Ñònh, hay Sieâu Loaïi, hay Dieân ÖÙng. - Chuøa Phaùp Vuõ hay chuøa Thaønh Ñaïo ôû laøng Ñoâng Coác, huyeän Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh ngaøy nay, khoâng phaûi chuøa Ñaäu (chuøa Phaùp Vuõ) ôû tænh Haø Taây. - Chuøa Phaùp Loâi hay chuøaTöôùng, coøn goïi laø chuøa Phi Töôùng ôû thoân Thanh Töôïng, phuû Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh. - Chuøa Phaùp Ñieän hay chuøa Daøn coøn goïi laø chuøa Phöông Quan hay chuøa Trí Quaû ôû laøng Daøn, xaõ Trí Quaû, phuû Thuaän

Thaønh, tænh Baéc Ninh. Ñoaøn röôùc Boán baø goàm maáy traêm thanh nieân vaø thieáu nöõ cuûa 12 thoân trong toång Khöông Töï, moãi thoân goàm 20 ñeán 50 ngöôøi, mang baùt böûu, loïng vaøng, côø quaït, chieân troáng, bieåu ngöõ, caùc ñoaøn muùa roàng, muùa laân, muùa ruøa, muùa phöôïng... Ngöôøi thuû hieäu maëc aùo môù ba, goàm aùo daøi traéng, aùo nhieãu thaét löng hoàng. Nam nöõ tham döï röôùc Phaät maëc aùo daøi traéng, phía ngoaøi laø aùo daøi ngaén tay coù neïp ñoû.

- 291 -

Saùng ngaøy muøng taùm thaùng Tö, ñoaøn röôùc Phaät taäp trung ôû ñeàn thôø Toång ôû Luõng Kheâ, thænh Long Ñình veà chuøa Daâu. Caùc thoân khaùc cuõng röôùc töôïng Phaùp Vuõ, Phaùp Loâi, Phaùp Ñieän veà chuøa Phaùp Vaân. Ngöôøi tham döï raát ñoâng, chaäc caû saân chuøa Daâu. Sau khi töôïng "Boán Baø " ñöôïc röôùc veà chuøa Daâu, buoåi leã môû ñaàu baèng muïc "Muùa Gaäy " cuûa chuøa Phaùp Ñieän (Baø Daøn), vì Baø Daøn laø em uùt neân laøm leã ra maét tröôùc. Ñoaøn muùa gaäy goàm 32 ngöôøi, caàm gaäy muùa vuõ khuùc theo theá voõ nhanh, maïnh vaø ñeïp maét. Muùa gaäy vöøa môû ñaàu sanh hoaït, vöøa coù muïc ñích deïp loái ñi vaø doïn saân cho troáng ñeå haønh leã. Sau ñoù laø muùa Töù linh: muùa Roàng, muùa Laân, muùa Ruøa, muùa Haïc (hay phuïng). Ñeán giôø Ngoï (11 giôø tröa), laøm leã röôùc nöôùc: Thanh nieân laøng Thaønh Ñaïo vaø Phöông Quan röôùc kieäu töôïng Phaùp Vuõ vaø Phaùp Loâi ñaët tröôùc cöûa chuøa Daâu, cuøng khieâng kieäu chaïy ra coång tam quan ôû bôø soâng Daâu, ñaët kieäu xuoáng vaø laáy nöôùc veà kieäu tröôùc thì thaéng cuoäc. Ngoaøi caùc troø "muùa gaäy ", röôùc nöôùc, muùa Töù linh, ôû saân chuøa Daâu coøn dieãn ra caùc cuoäc vui khaùc: muùa sö töû, muùa hoùa trang, muùa quaït, muùa chieâng, muùa troáng, ñaáu vaät, ñaùnh côø ngöôøi, ñoát phaùo boâng... Saùng ngaøy muøng 9, töôïng Boán baø vaø Phaät Thaïch Quang ñöôïc röôùc töø chuøa Phaùp Vaân ñeán chuøa Toå ôû Maõn Xaù (neàn nhaø cuõ cuûa oâng Tu Ñònh, cha baø Man Nöông). Sau khi laøm leã baùi voïng, kieäu cuûa Boán baø vaø Phaät Thaïch Quang ñöôïc röôùc ñi khaép caùc thoân cuûa toång Khöông Töï. Ñoaøn röôùc kieäu ñeán laøng naøo thì vò tieân chæ cuûa laøng ñoù phaûi ra leã. Khi ñeán thoân Thanh Töông, baø Töôùng (Phaùp Loâi) chaøo chò vaø em roài veà chuøa Phaùp Loâi (chuøa Phi Töôùng). Ñeán thoân Phöông Quan, baø Ñieän (Phaùp Ñieän) chaøo hai chò Phaùp Vaân vaø Phaùp Vuõ roài veà chuøa Phaùp Ñieän. Ñoaøn röôùc laïi trôû veà chuøa Daâu, hai chò em Phaùp Vaân vaø Phaùp Vuõ chaøo nhau. Baø Ñaäu (Phaùp Vuõ) rôøi chuøa Daâu trôû veà chuøa Ñaäu, baø Daâu ôû laïi chuøa Daâu. Caùc thanh nieân thieáu nöõ trong ñoaøn röôùc Boán baø ñeàu laø caùc dieãn vieân, vöøa ñi vöøa muùa haùt treân ñöôøng xaù, thoân xoùm, saân chuøa... gioáng nhö moät buoåi trình dieãn treân saân khaáu thieân nhieân roäng lôùn.

- 292 -

- 293 - Chuøa Daâu (Baéc Ninh)

Chuøa Daâu (Chuøa Phaùp Vaân)

Töôïng Toå sö Tyø-Ni-Ña- Löu-Chi ôû Chuøa Daâu.

- 294 -

Thaùp coå ôû Chuøa Daâu.

- 295 -

CHUØA PHOÅ MINH (CHUØA THAÙP)

Chuøa Phoå Minh hay chuøa Thaùp toïa laïc taïi xaõTöùc Maëc, phuû Thieân Tröôøng, nay thuoäc xaõ Loäc Vöôïng, thò xaõ Nam Ñònh, tænh Nam Ñònh, caùch Nam Ñònh 5km veà phía Baéc. Chuøa Phoå Minh ñöôïc laäp töø thôøi nhaø Lyù (1010-1225), noåi tieáng vôùi caùi ñænh cuûa Thieàn sö Khoâng Loä (moät trong töù khí cuûa Phaät giaùo thôøi Lyù). Naêm 1262, vua Traàn Thaùnh Toâng cho ñaïi truøng tu chuøa Phoå Minh ñoàng thôøi vôùi vieäc xaây döïng cung ñieän cho Thöôïng Hoaøng nhaø Traàn ngöï gaàn chuøa, vì laøng Töùc Maïc laø queâ höông cuûa nhaø Traàn khi chöa leân ngoâi. Chuøa Phoå Minh caùch ñieän Truøng Quang (nôi Thöôïng Hoaøng ôû) vaø ñieän Truøng Hoa (nôi Thaùi haäu ôû) khoaûng 500m, ñeå thuaän tieän cho vieäc tu taäp vaø leã baùi Phaät cuûa Thöôïng Hoaøng, Thaùi haäu vaø cung phi. Naêm 1308, vua Traàn Anh Toâng cho xaây thaùp thôø xaù lôïi Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (sô Toå phaùi thieàn Truùc Laâm) tröôùc chuøa Phoå Minh. Chuøa Phoå Minh ñöôïc xaây döïng raát lôùn, khoâng thua gì chuøa Baùo AÂn vaø chuøa Quyønh Laâm. Chuøa Phoå Minh nguy nga, traùng leä, toïa laïc ôû giöõa khu vöïc thanh tònh, tónh mòch neân vaãn giöõ ñöôïc söï trang nghieâm. Khi quaân Nguyeân xaâm laêng Ñaïi Vieät, quaân giaëc ñaõ taøn phaù, cöôùp boùc taøi saûn, huûy hoaïi di tích lòch söû, vaên hoùa ôû kinh ñoâ Thaêng Long, cuõng nhö ôû vuøng queâ höông vaø laêng moä cuûa nhaø Traàn, cung ñieän Thöôïng Hoaøng, chuøa Phoå Minh cuõng cuøng chung soá phaän. Sau hai laàn taøn phaù cuûa quaân Nguyeân, chuøa Phoå Minh laïi ñöôïc truøng tu. Nhöng naêm 1407, nhaø Minh laïi xaâm laêng Ñaïi Vieät, trong thôøi gian ñoâ hoä (1407-1427), quaân Minh ñaõ vô veùt taøi saûn quyù baùu cuûa daân Vieät, laïi coøn phaù huûy caû di tích Vaên hoùa Lòch söû Ñaïi Vieät ñaõ moät thôøi höng thònh döôùi trieàu ñaïi nhaø Lyù vaø nhaø Traàn (1010-1400), chuøa Phoå Minh cuõng cuøng chung soá phaän. Sau khi ñaùnh baïi quaân Minh, ñaát nöôùc ñöôïc thaùi bình, vua Leâ Thaùi Toå vaø caùc vua ñôøi Haäu Leâ ra coâng kieán thieát laïi ñaát nöôùc. Tuy

- 296 -

nhieân, vì quyeàn lôïi chính trò, caùc vua nhaø Haäu Leâ phaûi tìm caùch tieâu dieät doøng hoï nhaøTraàn. Nhaø Traàn ñaõ laäp ra phaùi thieàn Truùc Laâm, vì vaäy muoán dieät nhaø Traàn laø phaûi dieät luoân phaùi thieàn Truùc Laâm, töùc phaûi trieät haï Phaät giaùo. Chính vì vaäy maø caùc vua nhaø Haäu Leâ ñaønh phaûi toân suøng Nho giaùo ñeå thay theá Phaät giaùo trong neàn Vaên hoùa Ñaïi Vieät. Phaät giaùo noùi chung, phaùi thieàn Truùc Laâm noùi rieâng, bò suy vong töø thôøi Haäu Leâ (1427-1527). Ñeán thôøi nhaø Maïc (1527-1543), Phaät giaùo ñöôïc phuïc höng laïi chuùt ít, nhöng ñaát nöôùc coøn laâm caûnh chieán tranh. Ñeán thôøi Trònh-Nguyeãn phaân tranh (1600-1778), nhöùt laø töø sau naêm 1672, hai beân chuùa Trònh vaø Nguyeãn töï ñoäng höu chieán, caû hai chuùa ñeàu lo hoä trì phuïc höng Phaät giaùo.

Chuøa Phoå Minh cuõng döôïc truøng tu nhöng khoâng coøn ñöôïc nhö xöa. Hieän nay chuøa Phoå Minh chæ coøn laïi kieán truùc nhö sau: Ngoaøi cuøng laø coång tam quan, vôùi nhaø hai taàng, treân noùc coù hai taàng maùi, hai beân coù hai töôøng raøo bao boïc khuoân vieân chuøa. Sau coång, hai beân ñöôøng ñi roäng coù laùt gaïch laø hai hoà sen troøn lôùn, ñöôøng kính 15m. Qua khoûi hoà, ngay vôùi coång tam quan, hai taám bình phong lôùn xaây baèng gaïch nung, ngoaøi toâ hôïp chaát (oâ döôùc, voâi, maät ñöôøng...) caùch nhau bôûi moät saân roäng. Qua khoûi bình phong thöù hai laø thaùp Phoå Minh, caïnh ñaùy hình vuoâng, roäng 5m, phía ngoaøi coù moät böùc töôøng thaáp bao quanh, coù 4 cöûa, töôøng raøo vuoâng, caïnh 7m. Phía tröôùc thaùp coù hai coät ñaù hình baùt giaùc, cao khoaûng 3m, caïnh 0m30, ñaàu truï coù choùp ñaù gioáng buùt loâng, taùm maët coù khaéc caùc caâu nieäm Phaät (chöõ Nho). Tröôùc hai coät ñaù cao naøy, coù hai coät ñaù thaáp hôn, cuõng coù taùm caïnh, caïnh 0,20m, cao 1m50. ÔÛ giöõa boán coät ñaù naøy coù moät caây boâng söù (caây ñaïi) raát laâu naêm. Hai beân caùc coät ñaù naøy coù hai nhaø bia. Hai beân thaùp, hôi leäch veà phía tröôùc coù hai caây xoaøi raát to, laâu naêm. Caây xoaøi to cõõ ba ngöôøi voøng tay oâm môùi heát, cao hôn 20 m. Phía sau thaùp laø ngoâi chuøa roäng, xaây theo kieåu "noäi coâng ngoaïi quoác".

- 297 -

Tieàn ñöôøng laø daõy nhaø ngang roäng 7 gian, moãi gian roäng 3m. Tieàn ñöôøng hieän coøn boán caùnh cöûa lôùn, ôû gian giöõa, treân coù chaïm roàng raát myõ thuaät vaø coâng phu. Noái lieàn vôùi tieàn ñöôøng laø chaùnh ñieän. Chaùnh ñieän laø toøa nhaø chöõ ñinh (J) gheùp vôùi tieàn ñöôøng laø chöõ Coâng(I). Chaùnh ñieän thôø nhieàu töôïng Phaät vaø töôïng ba vò Toå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm (Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng, Phaùp Loa vaø Huyeàn Quang). Haäu ñieän laø moät daõy nhaø baûy gian, moãi gian roäng 2m50. Hai beân chaùnh ñieän coù hai daõy nhaø, moãi nhaø coù 10 gian, moãi gian roäng 2m. Trong hai daõy nhaø naøy coù thôø 18 vò La haùn, töôïng coâng chuùa nhaø Maïc vaø moät soá bia ñaù. Phía sau haäu ñieän coù thaùp cuûa Hoaøng haäu nhaø Traàn, hai thaùp cuûa hai Coâng chuùa nhaø Traàn vaø thaùp nhoû cuûa Coâng chuùa nhaø Maïc. Theo lôøi truyeàn, vaøo cuoái ñôøi Maïc (1527-1593), coù moät Coâng chuùa nhaø Maïc veà tu ôû chuøa Phoå Minh vaø vieân tòch taïi chuøa. Vöôøn phía sau chuøa laø khu thaùp cuûa chö Toå hoaèng hoùa ôû chuøa Phoå Minh. Trong ñoù coù thaùp cuûa Thieàn sö Lieãu Ngoä-Minh Chieáu vaø Thieàn sö Hueä Cöï. Chuøa hieän coøn moät ñaïi hoàng chung raát lôùn, cao 1m20, chu vi voøng mieäng roäng 2m40. Chuøa coøn moät soá bia ñaù trong ñoù coù: "Phoå Minh böûu thaùp töï bi ", cao 2m, ngang 1m20; " Phoå Minh thieàn töï bi kyù"...

THAÙP PHOÅ MINH

Thaùp Phoå Minh ôû chuøa Phoå Minh ñöôïc xaây vaøo naêm 1305, vua Traàn Anh Toâng cho xaây thaùp ñeå phuïng thôø moät phaàn xaù lôïi cuûa Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (Truùc Laâm Ñaàu Ñaø -Traàn Nhaân Toâng). Thaùp coù boán maët, cao 21m, chaân thaùp hình vuoâng, moãi caïnh 5m20, caøng leân cao thaùp caøng nhoû daàn. Ngaøy xöa thaùp xaây baèng ñaù goàm coù: - Beä thaùp vaø 12 töøng thaùp, ñænh

thaùp ñöôïc laøm baèng ñoàng. Qua chieán tranh vaø thôøi gian, thaùp bò suïp ñoå, laàn xaây laïi vaøo theá kyû 18, döôùi

- 298 -

thôøi vua Leâ-chuùa TròNh chæ coøn beä thaùp vaø töøng cuoái cuøng nguyeân veïn nhö xöa, 12 töøng treân ñöôïc xaây laïi baèng gaïch toâ hôïp chaát. - Beä thaùp laøm baèng ñaù xanh cao 1m60, chaân hình vuoâng roäng 5m x 5m, kieåu chaân ñôõ moät toøa sen goàm 2 caùnh, moät uùp moät ngöûa. Ngoaøi toøa sen coù goø ñaù, ngay beân döôùi coù chaïm moät ñöôøng vieàn hoa cuùc, coù nhöõng laù cuoän, laù laät xoaén xít chung quanh troâng ñeïp maét. - Töøng thöù nhaát moãi caïnh 3m20, coù xaây truï ñaù vuoâng ôû boán goùc ñeå ñôõ nhöõng caây ñaø cuõng baèng ñaù coù ñaàu nhoâ ra khoûi thaân thaùp. Döôùi chaân caùc truï ñaù naøy coù khaéc hình maây nuùi, nöôùc vaø soùng nöôùc. Töøng naøy coù 4 cöûa hình quai vaïc (voøm cung), khuoân cuõng baèng ñaù, trang hoaøng baèng hai caønh laù cuoän troøn, oâm boïc moät bia nhoû 6 caùnh ôû giöõa. Phía trong loøng thaùp laø moät caên phoøng vuoâng caïnh 1m26. Giöõa phoøng coù moät beä ñaù vuoâng (treân beä ñaù naøy ngaøy xöa coù theå coù töôïng cuûa Truùc Laâm Ñaàu Ñaø baèng ñaù quyù). -11 töøng treân cuõng xaây döïng theo kieåu ngaøy, nhöng nhoû hôn vaø trang trí ñôn giaûn hôn. -Ñænh thaùp laø moät baàu hoà loâ baèng ñoàng. Tröôùc thaùp coù hai truï ñaù hình baùt giaùc, caïnh 0m30, cao 3m, phía tröôùc nöõa laø hai truï ñaù baùt giaùc nhoû vaø thaáp hôn: cao 1m50, caïnh 0m20. Treân caùc truï naøy coù khaéc caùc caâu nieäm Phaät baèng chöõ Nho. Giöõa boán truï ñaù naøy laø moät caây boâng söù. Theo truyeàn thuyeát, Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (vua Traàn Nhaân Toâng) khi vieân tòch ñaõ ñeå laïi di ngoân nôi thaùp naøy cho ngöôøi ñôøi sau: “Duø ai tranh baù ñoà vöông, Haõy cho traãm ñaëng göûi xöông chuøa naøy” Khi nhaø Taây sôn ñaùnh chieám Baéc Haø, quaân lính ñaõ ñeán gôõ thaùp ñeå laáy baàu hoà loâ ñoàng treân ñænh, ñoà quyù, daây ñoàng trong kieán truùc cuûa thaùp. Nhöng khi gôõ ñeán töøng thöù ba, boãng thaáy töø trong moät caùi hoøm baèng ñaù coù moät vaät nhö taám luïa nhoû töø trong bay leân khoâng trung, laøm cho quaân lính hoaûng sôï boû chaïy, daân ñòa phöông nhaët laïi caùc ñoà vaät maø quaân lính ñaõ laáy ra ñem laép gheùp laïi nhö cuõ.

- 299 -

Thaùp chuøa Phoå Minh.

Thaùp Coâng chuùa nhaø Maïc ôû sau chuøa Phoå Minh.

- 300 -

Töôïng Tam Toå Truùc Laâm ôû chuøa Phoå Minh

- 301 -

- 302 -

CHUØA COÂN SÔN (CHUØA TÖ PHUÙC- CHUØA HUN)

Chuøa Hun hay chuøa Tö Phuùc coøn coù teân laø Thieân Phuùc, ôû khu röøng thoâng thuoäc vuøng nuùi Coân Sôn, huyeän Chí Linh, tænh Haûi Döông, caùch Haø Noäi khoaûng 100km veà höôùng Ñoâng. Töø Haø Noäi muoán veà thaêm vuøng nuùi Coân Sôn, hay vieáng chuøa Hun, khaùch haønh höông coù hai loái ñeå ñi: - Töø Haø Noäi theo Quoác loä moät ñeán Baéc Ninh. Töø Baéc Ninh queïo tay maët, theo Quoác loä 18 (ñi Hoøn Gai-vònh Haï Long) ñeán Phaû Laïi, töø Phaû Laïi queïo vaøo Coân Sôn. - Töø Haø Noäi theo Quoác loä 5 (ñi Haûi Phoøng), ñeán caây soá 61 queïo traùi theo ñöôøng ñaát ñoû vaøo huyeän Nam Saùch, ñeán phaø Bính. Qua phaø Bính, xe chaïy ñoä moät giôø nöõa laø ñeán Coân Sôn. Chuøa Hun ñöôïc döïng giöõa röøng thoâng xinh ñeïp ôû vuøng chaân nuùi Coân Sôn. Nuùi Coân Sôn coøn ñöôïc goïi laø nuùi Laân, vì hình nuùi gioáng con Laân ngoài söøng söõng. Chuøa Hun do caùc thieàn sö thaønh laäp vaøo ñôøi nhaø Lyù (1010-1225). Ñeán ñôøi nhaø Traàn, chuøa Hun trôû neân höng thònh khi Toå sö Phaùp Loa vaø Huyeàn Quang cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ñeán hoaèng hoùa. Khi Toå Phaùp Loa veà truï trì chuøa Hun coù baøi thô "Sôn cö" nhö sau: Vöông thaân, vöông theá dó ñoä vöông, Toïa cöûu theâ nhieân nhöùt phaùp löông, Tueá vaõn sôn trung voâ giaùp lòch. Cuùc hoa khai söù thò truøng döông. Nguyeãn Troïng Thuaät dòch: Söï ñôøi queân caû chaúng loâi thoâi, Chieác choõng quanh naêm boù goái ngoài, Ngaøy thaùng chaúng coøn sôø ñeán lòch, Thaáy hoa cuùc nôû ñoùn thu roài.

- 303 -

Keá tieáp ñoù, Toå sö Huyeàn Quang veà truï trì chuøa Hun, truøng höng chuøa thaønh moät ñaïi tuøng laâm. Naêm Giaùp Tuaát (1434), Toå sö Huyeàn Quang vieân tòch taïi chuøa naøy, thoï 80 tuoåi. Ñoà chuùng laäp thaùp treân nuùi Coân Sôn ôû phía sau chuøa ñeå thôø. Thaùp ñöôïc xaây baèng ñaù xanh ñôn sô nhöng myõ thuaät. Taïi chuøa Hun ôû Coân Sôn (vaø chuøa ôû Yeân Töû), vaøo ngaøy moàng 3 thaùng 1, laø ngaøy ñaûn sanh cuûa Toå Huyeàn Quang, thieän nam tín nöõ veà chuøa leã baùi vaø vieáng caûnh laøm thaønh moät hoäi lôùn ôû Coân Sôn, keùo daøi caû thaùng. Cuoái ñôøi Traàn, Baêng Hoà Traàn Nguyeân Ñaùn caùo quan veà soáng aån daät taïi Coân Sôn laäp ñoäng Thanh Hö (hoaëc ñoäng Huyeàn Thieân?), xaây ñieän Löu Quang, baéc caàu Thaáu Ngoïc baêng qua suoái Thaáu Ngoïc, beân traùi coù am, beân phaûi coù baøn côø, tröôùc coù hoà baùn nguyeät raát roäng vaø ñeïp. Baêng Hoà laïi troàng haøng caây thoâng thaønh hai haøng chaïy daøi tröôùc ñieän Löu Quang vaø coù thô raèng: Xuaân nhöït taûo di, hoa aûnh ñoäng, Thu phong vaõn toáng haïc thanh lai, Löu Quang ñieän haï töøng thieân thuï, Taän thò kình thieân nhöùt thuû taøi. Nguyeãn Troïng Thuaät dòch: Naéng xuaân sôùm ñoäng boùng hoa, Gioù thu hiu haét chieàu taø haïc keâu. Löu Quang theàm ñieän xanh reâu, Choáng trôøi thoâng bieác do ñeàu moät tay. Khi quaân Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät, Nguyeãn Traõi veà aån naùu taïi nhaø oâng ngoaïi laø Baêng Hoà töôùng coâng. Sau khi giuùp vua Leâ Thaùi Toå bình xong giaëc Ngoâ, ÖÙc Trai töùc Nguyeãn Traõi laïi töø quan veà daïy hoïc. Caûnh ñeïp Coân Sôn ñöôïc Nguyeãn Traõi ca ngôïi trong baøi "Coân Sôn ca" nhö sau: Coân Sôn höõu tuyeàn Kyø thanh laõnh laõnh nhieân, Ngoâ dó vi caàm huyeàn

- 304 -

Coân Sôn höõu thaïch
Vuõ taáy ñaøi phoâ bích,
Ngoâ dó vi ñaïm tòch.
Nhan trung höõu tuøng,
Vaïn Lyù thuùy ñoàng ñoàng.
Ngoâ ö thò hoà, yeân töùc kyø trung.
Laâm trung höõu truùc,
Thieân maãu aán haøn luïc,
Ngoâ ö thò hoà, ngaân rieâu kyø traùc.
…
Nhaân danh baùch tueá noäi,
Taát caùnh ñoàng thaûo moäc.
Hoan bi öu laïc dieäc vaõn lai,
Nhöùt vinh nhöùt taï hoaøn töông taïc.
Khaâu sôn hoa oác dieäc ngaãu nhieân,
Töû haäu thuøy vinh caùnh thuøy nhuïc.
Nhaân gian nhöôïc höõu saøo do ñoà,
Khuyeán cöø thích ngaõ sôn trung khuùc.
Taïm dòch:
Coân Sôn coù suoái
Tieáng nöôùc chaûy rì raøo
Ta laáy laøm ñaøn caàm.
Coân Sôn coù ñaù,
Möa töôùi reâu xanh thaém,
Ta laáy laøm chieáu thaûm.
Trong nuùi coù thoâng,
Ta tha hoà nghæ nôi ñaây.
Trong röøng coù truùc,
Ngaøn maãu in maøu luïc,
Ta tha hoà ngaân nga döôùi goác.
…
- 305 -

Ngöôøi ñôøi soáng traêm naêm, Roát cuoäc nhö caây coû, Vui buoàn khoå söôùng ñoåi thay nhau, Nay töôi mai heùo vaãn tieáp noái, Coàn hoang laàu ñeïp cuõng ngaãu nhieân, Nhaân gian neáu coù baïn Do, Saøo Khuyeân nghe ta ca khuùc nhaïc trong non. Chuøa Coân Sôn bò hö haïi vaøo thôøi nhaø Haäu Leâ, maõi ñeán thôøi Leâ Trung Höng, chuøa môùi ñöôïc truøng tu. Vaøo naêm 1602, sö truï trì chuøa laø Tueä Phaùp, hieäu Phaùp Nhaãn, cuøng vôùi Taêng chaùnh Tueä Höông, hieäu Phaùp Ñaêng, ñöùng ra vaän ñoäng Taêng Ni vaø thieän nam tín nöõ ñoùng goùp coâng söùc vaø

tieàn cuûa ñeå truøng tu chuøa. Naêm 1606, sö Tueä Phaùp (teân theá laø Mai Trí Baûn) cuøng vôùi caùc hoäi chuû tieáp tuïc ñoùng goùp ñeå xaây döïng söûa sang coång tam quan, haønh lang, thöôïng ñieän, coät thieâu höông vaø toâ söûa töôïng Phaät. Naêm 1613, Bình An vöông Trònh Tuøng saéc chæ cho xaõ Coå Ngaõi, huyeän Phöông Nhaõn, lo phuïng thôø chuøa. Cung taàn Leâ Thò Ngoïc Chu, Thaùi uùy Trònh Ñoã, quaän chuùa Trònh Thò Ngoïc Lieãu ñaõ cuùng döôøng truøng tu chuøa vaø cuùng cho chuøa 21 maãu 7 saøo ruoäng ôû xöù Hoà Quan. Naêm 1653, Thanh Ñoâ vöông Trònh Traùng ra leänh cho xaõ Chi Ngaïi, huyeän Phöôïng Nhaõn, cung caáp nhaân coâng ñeå lo thôø cuùng chuøa Tö Phuùc. Ñoâ thaùi giaùm, Chöôûng giaùm Ñeà ñoác Ninh Quaän coâng ñöùng ra truøng tu chuøa, söûa ñaøi cöûu phaåm lieân hoa. Naêm 1656, caùc baø thò noäi cung taàn Nguyeãn Thò Ngoïc Haân, Ngoïc Cô, Ngoïc Duyeân, cuøng caùc cung taàn vaø quaän chuùa Trònh Thò Ngoïc Phöông boû tieàn cuûa ra truøng tu chuøa vaø mua ruoäng cuùng cho chuøa . Naêm1752, Minh Ñoâ vöông Trònh Doanh ra leänh mieãn vaø giaûm thueá cho daân xaõ Truùc Thoân, huyeän Chí Linh, ñeå daân tu söûa chuøa vaø lo cuùng leã cho chuøa. Vaøo thôøi Leâ trung höng, chuøa roäng lôùn ñeán 83 gian, nhöng qua thôøi gian chuøa bò hö haïi. Sau chuøa Tö Phuùc ñöôïc döïng laïi ôû chaân nuùi Coân Sôn, theo kieán truùc kieåu noäi coâng ngoaïi quoác. Nhöng hieän nay, chuøa bò thu heïp nhoû laïi, chæ coøn laïi caùc phaàn sau:

- 306 -

- Tröôùc chuøa laø hoà baùn nguyeät lôùn, töø hoà vaøo chuøa coù loái ñi roäng, hai beân laø vöôøn caây vaûi. - Tröôùc saân chuøa laø hai nhaø bia: bia “Coân Sôn Tö Phuùc töï bia” cao ñoä 1m6, roäng 1m2. - Chuøa chaùnh hình chöõ coâng(1): Tieàn ñöôøng laø daõy nhaø ngang 5 gian, chaùnh ñieän laø daõy nhaø doïc vaø phía sau laø nhaø Toå coù thôø töôïng oâng baø Traàn Nguyeân Ñaùn vaø töôïng cuûa Nguyeãn Traõi cuøng Nguyeãn Thò Loä.

Chuøa Hun (Chuøa Coân Sôn)

- 307 -

BIA NHAØ

HOÀ

- 308 -

SÔ ÑOÀ CHUØA HUN

(Chuøa Tö Phuùc hay Thieân Phuùc)

NHAØ

LÖU NIEÄM
BIA
NHAØ

NGUYEÃN TRAÕI

Hình raát xaáu, yeâu caàu taùc giaû göûi hình goác

- 309 -

CHUØA LAÁM

Chuøa Laám naèm trong loøng chaûo treân söôøn nuùi phía Taây cuûa ñaûo Thöøa Coáng thuoäc quaàn ñaûo Vaân Ñoàn ngaøy xöa (nay goïi laø quaàn ñaûo Vaân Haûi) cuûa vònh Baùi Töû Long ôû phía Ñoâng vònh Haï Long, caùch Baõi Chaùy 50 km ñöôøng bieån, nay thuoäc huyeän Caåm Phaû, tænh Quaûng Ninh. Töø bôø bieån Baõi Chaùy cuûa vònh Haï Long, taøu vöôït qua vònh Hoøn Gai, ñi veà phía Ñoâng 12km laø ñeán hoøn AÜm Em, vì ngoïn nuùi coù moät nhaùnh teû ôû phía Ñoâng, nhaùnh ñaù cao chöøng 3m, teû ñoâi, nöûa cao nöûa thaáp coù hình daùng gioáng ngöôøi chò aüm ñöùa em, hình daùng cuûa nhaùnh ñaù naøy cuõng gioáng nhö ngöôøi meï aüm ñöùa con, maët nhìn ra bieån caû meânh moâng, nhö troâng chôø, neân coøn ñöôïc goïi laø hoøn Voïng Phu. Töø hoøn AÜm Em, taøu tieáp tuïc ñi veà phía Ñoâng 3km gaëp hoøn Ñuõa. Hoøn Ñuõa coù hình daùng nhö moät oâng quan vaên thôøi xöa, maëc aùo thuïng xanh, ñaàu ñoäi maõo caùnh chuoàn, hai tay chaép tröôùc ngöïc, neân hoøn Ñuõa coøn ñöôïc goïi laø hoøn OÂng Cuï. Töø hoøn Ñuõa, ñi veà höôùng Ñoâng, chaïy giöõa chöøng ngoïn nuùi ñôn ñoäc vaùch thaúng ñöùng, cao thaáp loâ nhoâ… Ñi khoaûng 3km laø ñeán ñaûo Deàu (caùch bôø vònh Caåm Phaû khoâng xa). Ñaûo Deàu laø ngoïn nuùi ñaát coù nhieàu caây coái xanh töôi, laø vöông quoác cuûa loaøi “khæ ñoû muõi”. Khæ ñoû muõi hay khæ ñoû ñít laø nguyeân lieäu chuû yeáu ñeå cheá taïo thuoác vaéc-xin phoøng bònh teâ lieät cho treû em, neân khæ naøy ñöôïc chaêm soùc coâng phu vôùi moät heä thoáng chuoàng traïi lôùn ôû ñaûo Deàu. (Moãi naêm, traïi chaên nuoâi khæ ôû ñaûo Deàu cung caáp cho Boä Y teá boán, naêm traêm con). Rôøi

ñaûo Deàu, taøu tieáp tuïc veà phía Nam, chaïy giöõa moät röøng ñaûo ñaù truøng truøng ñieäp ñieäp, cuoái cuøng laø ñeán quaàn ñaûo Vaân Haûi, töùc Beán Vaân Ñoàn thôøi xöa. Quaàn ñaûo Vaân Ñoàn (Vaân Haûi ngaøy nay) goàm coù caùc ñaûo: ñaûo Caùi Baøn laø ñaûo lôùn nhaát, naèm theo höôùng Taây baéc-Ñoâng nam, daøi hôn 30km, gioáng hình moät chieác thuyeàn roäng khoang, ôû giöõa phình roäng, hai ñaàu heïp daàn. Chung quanh ñaûo Caùi Baøn laø caùc ñaûo Quan Lan (hình caù laïc), Ngoïc Vöøng (hình con sao bieån), Thöøa Coáng (hình löôõi lieàm)... Treân ñaûo Caùi Baøn coù nuùi Vaân (Vaân Sôn) cao 445m, ñænh nuùi ñöôïc maây traéng phuû quanh naêm. Quanh nuùi Vaân Sôn coù nuùi Quít (cao 307m), nuùi baûn Sen (cao 301m), nuùi Man (cao 111m). Caùc ñaûo nuùi chia caét maët bieån vuøng Beán Vaân Ñoàn thaønh nhieàu vuõng saâu kín gioù, nhieàu

luoàng laïch quanh co thuaän tieän cho vieäc löu thoâng vaø phoøng thuû. Caùc ñaûo thuoäc Beán Vaân Ñoàn hieän coøn nhieàu coå vaät thuoäc trieàu ñaïi nhaø Lyù, nhaø Traàn (1010-1400). Phía Baéc quaàn ñaûo Vaân Ñoàn laø ñaûo Coáng Ñoâng vaø Coáng Taây (hay Thöøa Coáng). Phía Taây nam ñaûo Thöøa Coáng coù moät vuøng bieån ñeïp, goïi laø "vuïng Chuøa Laám ". Chuøa Laám caát thoe kieåu chöõ "Tam" ( ), ñöïng trong loøng chaûo treân söôøn phía Taây ñaûo Thöøa Coáng chieám dieän tích khoaûng 30.000m2. Töø bôø bieån ñi leân, hieän coøn hai con ñöôøng laùt ñaù roäng khoaûng moät meùt, naèm song song beân nhau daøi hôn I00m daãn tôùi coảng tam quan cuûa chuøa. Hai con ñöôøng ñöôïc loùt baèng nhöõng taûng ñaù xanh gheùp laïi raát kheùo leùo, khieán cho maët ñöôøng raát phaúng vaø hai beân meùp ñöôøng raát thaúng. Coảng tam quan ñaõ suïp ñoå ñöôïc döïng treân moät neàn cao xaây baèng ñaù xanh, daøi 11m, roäng 5m. Treân neàn naøy hieän coøn haøng ñoáng maûnh ngoùi muõi haøi nhoû, di tích cuûa maùi coảng tam quan ngaøy xöa. Qua khoûi coảng tam quan laø daõy nhaø ñoà soä daøi 54m, goàm 13 gian, moãi gian roäng 3m50, laø coâng trình chính cuûa chuøa. Coảng tam quan caùch chuøa baèng moät saân loùt ñaù, chieàu daøi 40m, aên saâu vaøo phía trong 16m, hai beân coù hai neàn keø ñaù hình vuoâng, coù theå ñaây laø di tích cuûa hai thaùp. Treân saân chuøa coøn thaáy ruøa ñaù ñoäi bia bò vôõ thaønh nhieàu maûnh, nhöng bia thì khoâng coøn. Phía sau saân laø nhaø Hoä (thôø Hoä phaùp), xaây treân neàn cao hôn saân 0m50, coù hieân roäng, coù böïc tam caáp daãn leân cöûa chính, hai beân coù tay vòn ñaù chaïm roàng noåi. Hai beân cöûa chính laø hai cöûa phuï cuõng coù böïc tam caáp vôùi tay vòn ñaù chaïm soùc ñuoâi daøi. Giöõa nhaø Hoä vaø ñieän Phaät laø loái ñi khaù roäng, hai beân coù döïng lan can baèng ñaù. Ñieän Phaät xaây treân neàn ñaù cao hôn nhaø Hoä, hình vuoâng, moãi caïnh 12m. Treân neàn ñieän Phaät coøn nhöõng taûng ñaù keâ chaân coät, chính giöõa laø boán taûng ñaù vuoâng, caïnh roäng ñeán gaàn 0m80. Boán taûng ñaù naøy coù leõ keâ boán caây coät chuû yeáu cuûa ñieän Phaät, duøng ñeå ñôõ caû boä maùi choàng ñieän cao hai, ba töøng. Giöõa boán taûng ñaù aáy laø moät beä ñaù lôùn, taïc ba lôùp caùnh sen. Treân neàn chuøa coøn nhieàu maûnh ngoùi löu ly men xanh, ñoù laø di tích cuûa maùi chuøa lôïp baèng ngoùi quyù.

- 311 -

Phía sau ñieän Phaät coù leõ laø nhaø Toå, töïa löng vaøo vaùch nuùi, daøi gaàn 30m, ôû hai beân cöûa lôùn, phía tröôùc coù maùi hieân roäng 3m. Trong khu vöïc cuûa chuøa coøn nhieàu di tích khaùc cho thaáy quy moâ to lôùn cuûa chuøa. Trong ñoù coù hai hoà chöùa nöôùc ngoït raát lôùn, coù caùi daøi 30m, roäng 10m, xaây baèng ñaù taûng raát vöõng chaéc, ñeå höùng nöôùc töø suoái treân nguoàn tuoân xuoáng. Chuøa Laám xaây döïng giöõa moät khung caûnh thieân nhieân tuyeät ñeïp, ba maët laø nuùi non caây caûnh xanh töôi, phía tröôùc vuøng bieån trong xanh töôi maùt. Treân ñaûo Thöøa Coáng coøn di tích cuûa vaøi ngoâi chuøa khaùc cuõng ñeàu bò ñoå naùt. Treân ñænh nuùi cao ôû ñaàu phía Baéc cuûa ñaûo Thöøa Coáng, caùch chuøa Laám 3km coù pheá tích cuûa moät ngoâi thaùp lôùn. Ngoâi baûo thaùp naøy laøm baèng gaïch nung, maët ngoaøi trang trí hình roàng, phuïng Hoaèøng, laù boà ñeà, hoa laù... raát ñeïp vaø myõ thuaät. Baûo thaùp coù boán maët, neàn thaáp hình vuoâng, caïnh daøi ñeán 9m. Ñieàu naøy cho bieát laø ngoâi baûo thaùp ngaøy xöa coù theå cao ñeán vaøi chuïc meùt, quy moâ cuûa thaùp naøy khoâng thua gì cuûa thaùp Bình Sôn (tænh Vónh Phuù) hoaëc thaùp Phoå Minh ñöôïc xaây töø thôøi nhaø Traàn ôû chuøa Phoå Minh (nay thuoäc tænh Haø Nam Ninh). Treân neàn thaùp coøn thaáy 13 maûnh vôõ cuûa moät bình söù maøu men ngaø. Baûo thaùp ñöôïc xaây baèng gaïch nung ñoû saãm cao haøng chuïc meùt naøy ôû treân ñænh ngoïn nuùi ôû rìa phía Baéc cuûa ñaûo Thöøa Coáng, cao vuùt uy nghi nhö caùi moác ñònh höôùng cho taøu thuyeàn gheù vaøo Beán Vaân Ñoàn vaø vònh Haï Long thôøi ñoù(1).

(1) Tham khaûo saùch "Quaûng Ninh "cuûa Thi saûnh , nhaø xuaát baûn Vaên hoaù – Haø Noäi 1982 vaø saùch Vieät Nam Di tích vaø Thaéng caûnh – Nhaø xuaát baûn Ñaø Naüng, Naêm 1991

- 312 -

CHUØA QUYØNH LAÂM

Chuøa Quyønh Laâm ñöôïc xaây döïng ôû khu röøng thoâng döôùi chaân nuùi Quyønh Laâm xaõ Haï Loâi(1), huyeän Ñoâng Trieàu, traán Haûi Döông, nay thuoäc xaõ Ñoâng Trieàu, huyeän Ñoâng Trieàu, tænh Quaûng Ninh, caùch Haø Noäi khoaûng 100km veà höôùng Ñoâng. Töø Haø Noäi theo Quoác loä 1 ñeán Baéc Ninh, töø Baéc Ninh theo Quoác loä 18 (ñi Hoøn Gai-vònh Haï Long), qua thò traán Phaû Laïi, ñeán thò xaõ Ñoâng Trieàu, queïo vaøo chuøa Quyønh Laâm. Chuøa Quyønh Laâm do Thieàn sö Ñònh Khoâng (730-808) thuoäc phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi (theá heä thöù 8) thaønh laäp. Ñeán ñôøi nhaø Lyù (1010-1225), Thieàn sö Khoâng Loä (hoï Döông) truøng tu vaø ñuùc töôïng Phaät A Di Ñaø raát lôùn thôø taïi chuøa. Töôïng Phaät naøy laø moät trong töù khí cuûa Phaät giaùo ñôøi nhaø Lyù. Ñeán ñôøi nhaø Traàn (1223-1400), ba vò Toå phaùi thieàn Truùc Laâm vaø caùc vua nhaø Traàn ñaõ lo truøng tu vaø môû roäng lôùn theâm chuøa vì xaõ Haï Loâi xöa laø gaàn An Sinh, nôi linh tích cuûa nhaø Traàn, hoï Traàn ôû ñaây tröôùc sau môùi veà xaõ Töùc Maëc (Nam Ñònh). Caùc Thöôïng Hoaøng nhaø Traàn khi baêng ñöôïc taùng taïi An Sinh

naøy: Laêng Tö Phuùc cuûa Traàn Thaùi Toâng, laêng Ñoàng Thaùi cuûa Traàn Anh Toâng, laêng Ñoàng Muïc cuûa Traàn Minh Toâng. Vaøo ñôøi nhaø Traàn, chuøa Quyønh Laâm ñöôïc môû roäng thaønh moät trung taâm lôùn cuûa Phaät giaùo chæ keùm hôn chuøa Baùo AÂn ôû kinh thaønh Thaêng Long maø thoâi. Nhieàu ngöôøi trong Hoaøng gia cuûa nhaø Traàn ñaõ cuùng döôøng nhieàu tieàn cuûa cho chuøa Quyønh Laâm. Rieâng Voâ Sôn OÂng, töùc Vaên Hueä vöông Traàn Quang Trieàu (con Höng Nhöôïng vöông Traàn Quoác Taûng, chaùu noäi Höng Ñaïo vöông) ñaõ cuùng cho chuøa Quyønh Laâm 900 löôïng vaøng ñeå ñuùc töôïng Phaät vaø 300 maãu ruoäng tö vaøo naêm 1322. Caùc vua Traàn Thaùi Toâng, Thaùnh Toâng, Nhaân Toâng thöôøng ngöi giaù ñeán chuøa Quyønh Laâm. Toå Phaùp Loa vaø Huyeàn Quang ñeàu coù truï trì chuøa Quyønh Laâm. Trong thôøi gian nhaø Minh xaâm laêng vaø ñoâ hoä Ñaïi Vieät (1407- 1427), quaân Minh ñaõ tòch thu caùc taøi saûn quí giaù cuûa nöôùc ta laáy ñem

veà nöôùc hay phaù huûy caùc di tích lòch söû, Vaên hoùa cuûa daân toäc Vieät. Chuøa Quyønh Laâm cuõng nhö nhieàu chuøa lôùn, ñeàn, mieáu... trong nöôùc ñeàu bò giaëc Minh vô veùt taøn phaù caùc phaùp töôïng, phaùp khí, kinh saùch, bia ñaù... ñeàu bò tòch thu hoaëc phaù huûy. Vaøo thôøi Haäu Leâ, caùc vua muoán tieâu dieät nhaø Traàn neân tìm caùch trieät haï phaùi thieàn Truùc Laâm, traán aùp Phaät giaùo, heát loøng phoå khuyeán Nho giaùo. Ñeán ñôøi vua Leâ Töông Döïc, naêm 1561, coù Traàn Caûo laø con chaùu Hoaøng gia nhaø Traàn noåi leân choáng laïi trieàu ñình, lôïi duïng ñòa theá hieåm trôû vaø uy danh cuûa chuøa Quyønh Laâm laøm caên cöù ñòa choáng laïi nhaø Leâ. Traàn Caûo töï xöng laø Ñeá Thích giaùng sinh, binh só ñoâng ñeán haøng vaïn ngöôøi, ñaàu ñeàu caïo troïc, binh löïc cuûa Traàn Caûo ñaõ töøng uy hieáp Ñoâng Ñoâ, chieám vuøng Laïng Sôn, Haûi Döông suoát 5 naêm. Naêm 1521, Traàn Caûo laïi boû ñi tu, cuoäc noåi loaïn môùi yeân. Ñeán theá kyû thöù 17, thôøi nhaø Leâ trung höng, caùc chuùa Tròng hoä trì phuïc höng Phaät giaùo cho truøng tu caùc chuøa xöa noåi tieáng. Chuøa Quyønh Laâm ñöôïc truøng tu thaønh chuøa noåi tieáng nhaát thôøi ñoù. Naêm Kyû Tî (1629), nieân hieäu Ñöùc Long, ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, chuùa Tròng Traùng (1623-1657) ñaõ cho truøng tu laïi chuøa Quyønh Laâm, coâng trình ñöôïc ghi laïi trong bia: "Truøng tu taùi taïo Tieân Du Sôn, ñeä nhöùt Quyønh Laâm töï bi ". Naêm Giaùp Thìn (1664), chuùa Tròng Taïc (1657-1682) laïi truøng tu chuøa Quyønh laâm ñöôïc ghi trong bia ñaù: "Tieân Du Sôn, ñeä nhöùt Quyønh Laâm töï bi ". Bia naøy laø coät truï hình khoái vuoâng, boán maët, moãi maët hình chöõ nhöït, cao 1m2, roäng 0m8, ñænh bia laø moät buùp sen. Naêm Canh Tuaát (1730), chuùa Tròng Giang (1729-1740) cho truøng tu chuøa Quyønh Laâm vaø chuøa Suøng Nghieâm (chuøa Laùng). Chuùa ra leänh trieät haï phuû Coå Bi ôû huyeän Gia Laâm, ngoaïi thaønh Ñoâng Ñoâ, laáy vaät lieäu quyù (goã, ngoùi, gaïch) chôû baèng thuyeàn ñeán tu söûa hai chuøa naøy, chuùa coøn ra leänh caùc quan ôû ba huyeän Ñoâng Trieàu, Thuûy Ñöôøng, Chí Linh baét daân laøm daân coâng cho coâng trình truøng tu, soá daân phu ñöôïc tröng duïng leân ñeán haøng vaïn ngöôøi. Naêm 1736, chuùa coøn haï leänh cho caùc quan noäp ñoàng ñeå ñuùc töôïng Phaät ôû chuøa

Quyønh Laâm. Naêm Canh Ngoï (1750), chuùa Tròng Doanh (1740-1767) laïi truøng tu chuøa Quyønh Laâm thaønh danh lam ñeä nhöùt cuûa nöôùc Vieät, coâng trình

- 314 -

ñöôïc ghi trong bia ñaù raát lôùn coøn ôû chuøa: “An Nam coå tích danh lam, ñeä nhöùt Quyønh Laâm Phaät töï, thieân truï quoác trieàu bi kyù”, bia ñöôïc vieát ngaøy moàng 06 thaùng 11 naêm Canh Ngoï, nieân hieäu Caûnh Höng. Bia naøy cao ñeán 2m, roäng 1m5, daøy 0m20, ñaàu bia hôi baàu coù trang trí hình “löôõng long tranh chaâu”. Caûnh ñeïp chuøa Quyønh Laâm ñöôïc taû trong caâu thô: Caûnh Quyønh Laâm thoâng reo truùc hoùa, Cöûa thieàn giaø vöôïn hoùt veùo von. Ñeán thôøi Nguyeãn, caùc vua chæ lo xaây döïng kinh ñoâ vaø laêng taåm ôû Hueá neân caùc chuøa ôû mieàn Baéc suy hoaïi daàn. Trong thôøi Phaùp ñoâ hoä ôû Vieät Nam, chuøa Quyønh Laâm bò ñoát phaù nhieàu laàn, chuøa bò suïp ñoå heát, chæ coøn neàn chuøa, moät soá thaùp coå, moät soá bia ñaù... Naêm1920, daân ñòa phöông môùi xaây döïng laïi chuøa nhöng raát nhoû, so vôùi chuøa xöa. Qua caùc di tích vaø di vaät coøn laïi, neàn chuøa, chaân coät baèng ñaù, caùc böïc theàm, caùc thaùp coå, caùc taûng ñaù trang trí ôû chuø..., chuùng ta coù theå bieát ñöôïc laø chuøa ngaøy xöa raát loäng lôùn vì neàn chuøa raát roäng vaø cao, khuoân vieân chuøa cuõng raát roäng. Chuøa xöa ñöôïc xaây döïng giöõa khu ñoài thoâng xanh töôi, caønh u tòch cuûa vuøng röøng nuùi, nhöng vôùi söï taøn phaù cuûa chieán tranh, con ngöôøi, möa baõo vaø cuûa thôøi gian... Nhöõng caây thoâng xanh, ngoâi chuøa nguy nga traùng leä ngaøy xöa khoâng coøn nöõa, khung caûnh chuøa hieän nay chæ coøn laø moät chuøa nhoû giöõa caùnh ñoàng naéng choùi chang treân neàn chuøa cuõ hoang sô, vaøi ngoïn thaùp coù myõ thuaät baèng ñaù vaãn coøn trô gan cuøng naêm thaùng.

- 315 -

Hình xaáu, yeâu caàu taùc giaû göûi hình goác

Thaùp cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân ôû Chuøa Quyønh Laâm

- 316 -

CHUØA VÓNH NGHIEÂM (CHUØA ÑÖÙC LA)

Chuøa Vónh Nghieâm hay chuøa Ñöùc La ôû xaõ Ñöùc La, phuû Laïng Giang, traán Baéc Giang, nay thuoäc tænh Baéc Giang. Theo tuïc truyeàn, chuøa Vónh Nghieâm ñöôïc laäp thôøi vua Leâ Thaùi Toå (1010-1028). Chuøa ñöôïc xaây döïng beân bôø soâng Chöông, caùch thò xaõ Baéc Giang 18km. Chuøa Vónh Nghieâm baét ñaàu noåi tieáng khi phaùi thieàn Truùc Laâm phaùt trieån maïnh, töùc vaøo thôøi ba vò Toå Giaùc Hoaøng, Phaùp Loa vaø Huyeàn Quang hoaèng hoùa. Toân giaû Phaùp Loa truï trì chuøa Vónh Nghieâm moät thôøi gian, bieán chuøa naøy thaønh trung taâm haønh chaùnh, quaûn trò Taêng chuùng cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ñôøi Traàn, laäp hoà sô vaø löu tröõ Taêng tòch thôøi Traàn. Chuøa Vónh Nghieâm laø trung taâm laõnh ñaïo hoaït ñoäng Phaät söï cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, beân caïnh chuøa Vaân Yeân vaø chuøa vuøng nuùi Yeân Töû laø queâ höông tinh thaàn cuûa phaùi thieàn

naøy. Naêm 1330, Toå Phaùp Loa vieân tòch. Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm laø Thieàn sö Huyeàn Quang vaãn tieáp tuïc theo hoaït ñoäng cuûa Toå Phaùp Loa. Sau khi nhaø Traàn suy yeáu, chuøa Vónh Nghieâm suy hoaïi daàn. Khoaûng nieân hieäu Dieân Ninh (1454-1459) ñôøi vua Leâ Nhaân Toâng, coù quan noäi thò Tinh Thuû-Taêng töï laø Thöôïng só Chí Tín ñaõ truøng tu laïi chuøa Vónh Nghieâm. Vaøo thôøi haäu Leâ, Phaät giaùo suy thoaùi, chuøa cuõng chòu chung soá phaän. Khoaûng nieân hieäu Quang Höng (1578-1599), ñôøi vua Leâ Theá Toâng, hai cö só Nguyeãn Töï Nhieân vaø Nguyeãn Phuùc Maïch vaän ñoäng quyeân goùp truøng tu laïi chuøa. Vaøo thôøi nhaø Maïc, chuøa Vónh Nghieâm trôû neân nguy nga traùng leä do coâng ñöùc höng coâng ñaïi truøng tu chuøa cuûa Thaùi baûo vaø Quoác coâng Maïc Ngoïc Lieân vaø Coâng chuùa Tröôûng Phuùc Thaønh.

- 317 -

Trong thôøi Leâ trung höng (1593-1788), chieán tranh giöõa quaân nhaø Maïc vaø quaân Leâ chuùa Tròng vaãn xaûy ra aùc lieät ôû vuøng Laïng Sôn ñeán vuøng Baéc Giang vaø Yeân Töû, neân chuøa Vónh Nghieâm cuõng bò taøn phaù. Naêm Caûnh Höng thöù möôøi (1749), ñôøi vua Leâ Hieán Toâng, Ni sö Dieäu Minh, teân tuïc laø Vuõ Thò Löông, ñöùng ra truøng tu laïi chuøa. Sau khi vua Gia Long leân ngoâi, chieán tranh chaám döùt, ñaát nöôùc yeân bình, sinh hoaït Phaät giaùo höng thònh trôû laïi. Chuøa Vónh Nghieâm cuõng ñöôïc Phaät töû ra coâng tu söûa laïi. Naêm Töï Ñöùc thöù hai (1849), vò Toå Phuø Laõng Trung ñeán truï trì chuøa Vónh Nghieâm, vieäc Hoaøng döông Phaät phaùp ñöôïc thöïc hieän trôû laïi. Keá ñeán, laø Hoøa thöôïng Tònh Phöông sa moân Phaùp Huy, töï Taâm Vieân, baét ñaàu thuyeát phaùp taïi chuøa, vieäc Hoaøng hoùa ñöôïc môû roäng, sinh hoaït Phaät söï taïi chuøa phaùt trieån. Naêm Thaønh Thaùi thöù nhöùt (1889), Hoøa thöôïng Taâm Vieân ngoïa bònh neân cöû ñeä töû laø hai Thieàn sö Thanh Tuyeàn laøm chaùnh Giaùm töï vaø Thieàn sö Thanh Hanh laøm Phoù giaùm töï. Ngaøy 25 thaùng 5 naêm ñoù, Hoøa thöôïng Taâm Vieân thò tòch. Naêm 1907, Hoøa thöôïng Thanh Hanh ra coâng truøng tu chuøa, ñoàng thôøi ra söùc lo in laïi kinh saùch Phaät giaùo, möôùn thôï khaéc baûn goã ñeå in kinh. Vaøo thaäp nieân 1920-1930, trong phong traøo phuïc höng Phaät giaùo Vieät Nam, Hoøa thöôïng Thanh Hanh ñaõ tích cöïc hoaït ñoäng ñeå chaán höng Phaät giaùo ôû Baéc Kyø. Naêm 1935, Hoäi "Baéc Kyø Phaät giaùo" ñöôïc thaønh laäp, chö sôn thieàn ñöùc mieàn Baéc ñoàng suy toân Hoøa thöôïng Thanh Hanh laøm Phaùp chuû. Hoøa thöôïng Thanh Hanh nhieät taâm chaêm lo vieäc Phaät söï, tích cöïc Hoaøng döông Phaät phaùp, ra coâng khaéc baûn in laïi nhieàu kinh ñieån Phaät vaø caùc saùch thieàn hoïc Vieät Nam, nhöùt laø caùc saùch cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm nhö: Thöôïng Só - Tueä Trung ngöõ luïc, Tam Toå haønh traïng, Khoùa hö luïc... Naêm 1936, Hoøa thöôïng Thanh Hanh vieân tòch taïi chuøa Vónh Nghieâm, haøng vaïn Taêng Ni, Phaät töû tham döï tang leã.

- 318 -

CHUØA TRAÊM GIAN HAY CHUØA SO (CHUØA TIEÂN LÖÕ - CHUØA QUAÛNG NGHIEÂM)

Chuøa Traêm Gian hay chuøa So, teân chöõ Nho laø chuøa Quaûng Nghieâm, ñöôïc döïng treân nuùi Tieân Löõ (hay nuùi Maõ Sôn) neân coøn ñöôïc goïi laø chuøa Tieân Löõ. Chuøa Traêm Gian hay chuøa So ñöôïc xaây döïng treân ngoïn nuùi thaáp, thuoäc xaõ Tieân Löõ, huyeän Yeân Sôn, phuû Quoác Oai, traán Sôn Taây. Ñeán thôøi Phaùp thuoäc, xaõ Tieân Löõ thuoäc huyeän Chöông Myõ, tænh Haø Ñoâng, nay thuoäc xaõ Tieân Thöông, huyeän Hoaøi Ñöùc, ngoaïi thaønh Haø Noäi. Töø Haø Noäi, theo ñaïi loä Quang Trung ñeán thò xaõ Haø Ñoâng, theo Quoác loä 6 (ñöôøng ñi Hoøa Bình), qua khoûi caàu soâng Ñaùy, ñeán Chuùc Sôn, chôï Coáng (caây soá 22) thuoäc xaõ Tieân Phöông, queïo vaøo vuøng ñaát ñoû beân phaûi, ñöôøng quanh co voøng theo nhöõng ñoài nuùi xanh töôi, vaéng veû ñeán coång chuøa Traêm Gian ôû beân phaûi ñöôøng, ngay döôùi chaân nuùi Tieân Löõ (ngay coång laø moät chôï nhoû cuûa laøng).

1. LÖÔÏC SÖÛ CUÛA CHUØA TIEÂN LÖÕ:

Theo söû lieäu cuûa chuøa: Chuøa Quaûng Nghieâm ñöôïc laäp vaøo naêm Trinh Phuø thöù möôøi, ñôøi vua Lyù Cao Toâng, töùc naêm AÁt Tî (1185). Ñeán ñôøi nhaø Traàn, vaøo thôøi vua Traàn Nhaân Toâng (1279-1293), coù moät vò cao taêng hoaèng hoùa ôû chuøa Quaûng Nghieâm ñöôïc daân chuùng thôøi ñoù toân goïi laø ñöùc Thaùnh Boái vaø ñöôïc vua Traàn Nhaân Toâng ban hieäu laø Chaân nhaân Minh Ñöùc (coù saùch ghi laø Ñöùc Minh) töø ñoù chuøa ñöôïc truøng kieán lôùn lao, trang nghieâm vaø myõ thuaät, chuøa trôû thaønh moät chuøa noåi tieáng cuûa traán Sôn Taây. Ñöùc Thaùnh Boái hoï Lyù teân laø Nöõ, hieäu Bình An, vaøo ñôøi Traàn, baét taát caû ngöôøi hoï Lyù ñoåi ra hoï Nguyeãn neân coù saùch coøn ghi laø Nguyeãn Bình An. Lyù Bình An queâ ôû laøng Boái Kheâ, huyeän Thanh Oai (Haø Ñoâng), nay thuoäc tænh Haø Taây. Theo saùch "Quaûng Nghieâm töï Thaùnh toå di tích "(Di tích cuûa ñöùc Thaùnh toå chuøa Quaûng Nghieâm): Lyù Bình An coù cha teân laø Höông, meï

laø Traàn Thò Hoa. Moät hoâm baø Hoa naèm moäng thaáy Phaät giaùng haï, roài coù mang, sanh ra Bình An. Bình An ñaõ trôû thaønh treû moà coâi (cha meï ñeàu maát) luùc môùi 6 tuoåi, phaûi ôû nhaø ngöôøi coâ. Nhaø baø coâ laøm ruoäng, neân baét Bình An ñi chaên traâu. Ngay töø luùc coøn nhoû, Bình An ñaõ coù loøng hieáu sinh, haïnh töø bi vaø taâm moä ñaïo Phaät, thöôøng ñem caù, oác ñöôïc thaû xuoáng soâng raïch. Gaëp naêm haïn lôùn, ao ñaàm khoâ caïn, Bình An thaáy thöông cho caùc loaøi toâm caù, cua oác bò cheát khoâ neân cuøng caùc baïn chaên traâu ruû nhau ra ñoàng vôùt laáy toâm caù, cua oác ñem thaû vaøo soâng Vónh Höïu. Baø coâ thaáy theá töùc giaän, traùch maéng cay ñaéng, nhöng Bình An vaãn thaûn nhieân chòu quôû traùch. Bình An soáng cöïc khoå, nhaãn nhuïc ôû nhaø baø coâ, boán naêm, naêm leân chín tuoåi, Bình An ñeán xin tu hoïc ôû chuøa Ñaïi Bi taïi queâ nhaø. Chuøa Ñaïi Bi ôû laøng Boái Kheâ neân coøn coù teân laø chuøa Boái Kheâ. Bình An chí taâm tu hoïc, giôùi luaät tinh nghieâm, ngöôøi trong laøng ñeàu khen Bình An laø ngöôøi coù giôùi haïnh. Naêm 15 tuoåi, Bình An rôøi chuøa Boái Kheâ, ñi vaân du khaép nôi. Khi ñeán chuøa Tieân Löõ, thaáy caûnh chuøa ñôn sô, chæ laø moät maùi tranh moät gian hai chaùi nhöng khung caûnh trang nghieâm, thanh tònh, thích hôïp cho vieäc tu haønh; hôn

nöõa, chuøa Tieân Löõ laïi do moät vò tröôûng laõo tu haønh tinh nghieâm truï trì; Bình An xin qui y thoï giôùi vôùi tröôûng laõo vaø theo haàu haï tröôûng laõo, chí taâm tu hoïc kinh saùch, thieàn ñònh, coâng phu... Sau möôøi naêm tu haønh ôû chuøa Tieân Löõ, sö Bình An trôû thaønh moät cao taêng, coù nhieàu pheùp thaàn thoâng laøm nhieàu ngöôøi kính moä, ñoà chuùng ñeán chuøa quy y thoï giôùi vôùi sö Bình An, danh tieáng lan roäng khaép nôi. Vua Traàn Nhaân Toâng nghe danh, cho söù ñeán môøi sö veà trieàu ñình tieáp kieán. Sau khi tham vaán Phaät phaùp, vua heát söùc kính phuïc vaø quyù troïng neân ban hieäu cho sö laø "Chaân nhaân Minh Ñöùc " (coù saùch vieát laø Ñöùc Minh), môøi chaân nhaân veà truï trì ôû chuøa taïi kinh thaønh Thaêng Long. Khi tröôûng laõo qui tòch, chaân nhaân Minh Ñöùc veà chuøa Tieân Löõ lo tang leã vaø thôø cuùng suoát ba naêm. Sau ñoù, coâ cuûa chaân nhaân ôû queâ nhaø cuõng maát, tröôùc khi maát, coâ trao caû gia taøi saûn nghieäp cuûa cha meï ñeå laïi khi tröôùc, nhöng chaân nhaân khoâng nhaän.

- 320 -

Chaân nhaân Minh Ñöùc keá theá tröôûng laõo truï trì chuøa Tieân Löõ, xaây döïng laïi chuøa vôùi quy moâ roäng lôùn hôn tröôùc. Thôï thuyeàn ñeán laøm chuøa ñoâng caû traêm ngöôøi, chaân nhaân chæ naáu coù moät noài côm nhoû vaø moät ít muoái ñeå treân baøn, nhöng moät luùc sau, bieán thaønh coã côm chay thöùc aên la lieät. Khi thôï ñang döïng söôøn chuøa, chaân nhaân mang ñoâi guoác ñi qua ñi laïi treân caây keøo ñeå xem thôï laøm nhö ñi treân ñaát, ai thaáy cuõng kinh sôï vaø kính phuïc thaàn thoâng cuûa chaân nhaân. Töông truyeàn raèng: Trong khi xaây döïng chuøa môùi, coù moät hoâm ôû chuøa Tieân Löõ heát muoái, chaân nhaân ñi veà chuøa Boái Kheâ laáy muoái raát nhanh, chæ coù ñi hai böôùc: moät chaân ôû chuøa Tieân Löõ, moät chaân böôùc ñi ñeán laøng Bình Ñaø vaø chaân kia böôùc ñeán laøng Boái Kheâ. Chuøa Tieân Löõ trôû thaønh moät chuøa noåi tieáng cuûa traán Taây Sôn thôøi ñoù. Vaøo naêm 95 tuoåi, chaân nhaân cho thôï döïng moät ngoâi am baèng caây (coù leõ gioáng caùi khaùnh to), goïi ñoà chuùng ñeán baûo raèng: "Nay ta ñaõ heát duyeân traàn, seõ quy tòch. Caùc con ñoùng cöûa am laïi, sau 3 thaùng 10 ngaøy (100 ngaøy) môû cöûa ra, neáu thaáy coù muøi thôm thì ñeå nguyeân maø thôø, neáu coù muøi hoâi thì ñem choân ngoaøi ñoàng". Sau moät traêm ngaøy, chö Taêng môû cöûa am, muøi höông thôm lan roäng, xaùc thaân chaân nhaân Minh Ñöùc nguyeân veïn nhö ngoài thieàn ñònh. Ñoà chuùng laøm leã phuïng thôø, daân chuùng ôû caùc mieàn xung quanh thöôøng ñeán chieâm baùi. Daân chuùng toân kính chaân nhaân Minh Ñöùc neân toân goïi laø ñöùc Boái Thaùnh - chuøa Boái Kheâ ôû queâ höông cuûa chaân nhaân cuõng laäp ñieän thôø ñöùc Boái Thaùnh. Vaøo thôøi Haäu Traàn (1407-1413), vua tuoåi cao nhöng chöa coù con neân cho ngöôøi leân chuøa Tieân Löõ caàu ñaûo, sanh ñöôïc Hoaøng Töû. Vì vaäy, vua phong cho chaân nhaân Minh Ñöùc laø "Ñaïi Thaùnh Khai Sôn Nghóa Toân Bình Ñaûng Haønh Thieän Ñaïi Boà Taùt" vaø xuoáng chieáu lònh cho ñòa phöông lo phuïng thôø nghieâm caån. Khi nhaø Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät (1407-1427), quaân lính ñaõ ñeán cöôùp phaù chuøa Tieân Löõ. Ñeán thôøi Leâ trung höng (1593-1786), Hoaøng toäc vaø cung phi vua Leâ - chuùa Trònh ñaõ truøng tu laïi chuøa nhöng vaãn giöõ theo di tích thôøi nhaø Traàn. Vaøo

thôøi Taây Sôn (1786-1801), döôùi thôøi vua Quang Trung (1786- 1792), Baøng Lónh haàu Nguyeãn Höõu Chænh ra lònh cho töôùng só tòch

- 321 -

thaâu Phaät töôïng, phaùp khí baèng ñoàng ôû caùc ñeàn chuøa, ñình mieáu ñeå ñuùc tieàn. Ñeán thôøi Caûnh Thònh (1793-1801), vua cho Phaät giaùo ñöôïc hoaït ñoäng nhö xöa, daân chuùng khaép nôi cuøng nhau ñuùc laïi caùc ñaïi chung, ñaùp töôïng thôø... ñeå thay cho nhöõng di saûn cuûa ñình chuøa ñaõ bò tòch thaâu ñuùc tieàn. Ñoâ ñoác Ñaëng Tieán Ñoâng queâ ôû huyeän Chöông Myõ, chæ huy ñaïo quaân taán coâng quaân Thanh ôû ñoàn Khöông Thöôïng vaøo naêm Kyû Daäu (1789), sau ñoù tham döï vaøo vieäc cai trò ôû Baéc thaønh, ñaõcoù coâng trong vieäc truøng tu chuøa Tieân Löõ neân trong chuøa hieän coù töôïng thôø Ñoâ ñoác. Chuøa Tieân Löõ ngaøy xöa môû hoäi vaøo ngaøy muøng 4, 5, 6 thaùng Gieâng aâm lòch, kyû nieäm ngaøy quy hoùa cuûa chaân nhaân Minh Ñöùc (1). Trong khi ñoù, chuøa Boái Kheâ (hay chuøa Ñaïi Bi) môû hoäi vaøo ngaøy 11, 12, 13 thaùng Gieâng kyû nieäm ngaøy sanh cuûa Chaân nhaân (12 thaùng Gieâng aâm lòch). Hieän chöa bieát chaân nhaân Minh Ñöùc thuoäc toâng phaùi naøo trong Phaät giaùo. ÔÛ chuøa Tieân Löõ, trong "Thænh Thaùnh Toå khoa" (Khoa thænh thaùnh toå "Minh Ñöùc) coù ñoaïn nhö sau: "Nhöùt taâm phuïng thænh, thieàn löu dieãn phaùi, Phaät toå truyeàn ñaêng, döôïng giaùc haûi chi ba lan, dieäu meâ ñoà chi nhöït nguyeät. Thaàn thoâng nhaäp thaùnh, taâm töùc Phaät, Phaät töùc taâm, phaûn chieáu hoài quan, saéc thò khoâng, khoâng thò saéc. Tòch dieät thöôøng toàn chôn taùnh, laïc phong traàn baát ñoïng thuûy ba thanh. Hoä giaùng kieát töôøng, baûo an nhaân vaät. Cung duy, Nam Vieät khai Tieân Löõ sôn Nghóa Toàn Bình Ñaúng Haønh Thieän Boà taùt". Taïm dòch nhö sau: "Nhöùt taâm phuïng thænh, phaùi thieàn tieáp noái, Phaät toå truyeàn trao ñeøn Phaùp, khôi laøn soùng trong bieän giaùc, soi nhaät nguyeät nôi ñöôøng meâ. Thaàn thoâng nhaäp thaùnh, taâm töùc Phaät, Phaät töùc taâm, hoài quan phaûn chieáu, saéc töùc khoâng, khoâng töùc saéc, chôn taùnh tòch dieät thöôøng haèng, vui thích phong traàn khoâng ñoäng ñeán soùng nöôùc trong, hoä giuùp ñieàu laønh baûo hoä ngöôøi vaø vaät ñeàu yeân. Kính mong Boà taùt Haønh Thieän Bình Ñaúng Nghóa Toàn khai sôn chuøa Tieân Löõ nöôùc Nam".

- 322 -

2. CHUØA TIEÂN LÖÕ

Chuøa Tieân Löõ hay chuøa Traêm Gian ñöôïc xaây döïng treân ñænh nuùi Tieân Löõ, khuoân vieân chuøa raát roäng, chieám heát ngoïn nuùi thaáp naøy, chung quanh coøn nhieàu caây thoâng, ñeàu to lôùn, thaúng taép cao vuùt taïo neân khung caûnh trang nghieâm, thanh tònh vaø sieâu thoaùt. Coång chuøa goàm hai truï coät vuoâng vaø cao ôû chaân nuùi treân moãi ñaàu coång coù moät con sö töû. Qua khoûi coång laø moät saân roäng, gaàn hai coät coù hai ngoâi nhaø vuoâng vôùi boán coät thaúng vaø maùi ngoùi cong, khoâng coù vaùch. Hai ngoâi nhaø naøy laøm nôi ñaùnh côø trong ngaøy hoäi chuøa. Tieáp ñoù, laø moät nhaø "giaù ngöï" nhìn ra hoà sen, nhaø

naøy laø nôi ñaët kieäu cuûa ñöùc Thaùnh Boái ñeå Thaùnh xem troø muùa roái nöôùc dieãn treân hoà. Qua heát saân naøy, baét ñaàu leân nuùi, leo leân hôn moät traêm buïc ñaù ñöôïc xaây baèng phaúng quanh theo söôøn nuùi laø ñeán saân thöù hai. Ngay giöõa saân thöù hai naøy laø gaùc chuoâng. Caùc chuoâng baèng goã, cao hai töøng vôùi 8 maùi ngoùi, goùc vöôøn cong nheï nhaøng myõ thuaät. Treân gaùc coù moät ñaïi hoàng chung daøi ñöôïc ñuùc vaøo naêm Caûnh Thònh thöù hai (1794). Qua khoûi gaùc chuoâng vaø saân thöù hai, khaùch haønh höông böôùc leân maáy chuïc böïc theàm nöõa môùi ñeán saân thöù ba tröôùc chuøa. Saân tröôùc chuøa roäng vaø baèng phaúng. Chuøa ñöôïc xaây treân neàn cao, vôùi chín böïc theàm, hai beân böïc theàm naøy coù lan can thaáp chaïm roàng uoán khuùc. Chuøa Tieân Löõ döïng treân maûnh ñaát hình chöõ nhöït roäng 25m, saâu vaøo 70 m. Chuøa caát theo kieåu chöõ "Tam", goàm 3 daõy nhaø ngang noái lieàn nhau nhö kieåu caùc chuøa thôøi nhaø Traàn. - Tieàn ñöôøng laø toøa nhaø roäng 5 gian hai chaùi (ngang 25 m). - Chaùnh ñieän cuõng laø toøa nhaø 5 gian hai chaùi roäng. - Haäu ñieän cuõng laø toøa nhaø roäng 7 gian hai chaùi nhoû hôn chaùnh ñieän. Caùc daõy nhaø naøy noái lieàn vôùi nhau baèng hai haønh lang coù maùi che ôû hai beân, moãi haønh lang roäng hai gian, daøi 10 gian. Doïc theo caùc haønh lang naøy ñeàu coù caùc böùc tranh goã (phuø ñieâu) myõ thuaät khaéc hình

18 vò La haùn vaø Thaäp ñieän Dieâm vöông cuøng caùc bia ñaù coå. Caùc böùc tranh naøy ñöôïc chaïm troå vaøo thôøi Leâ Trung Höng (1593-1789). Chaùnh ñieän hieän coøn moät beä Tam theá Phaät xöa: Beä thôø phìa treân laø hình toøa sen, chaïm thaønh moät ñaøi sen coù nhieàu töøng vôùi caùc caùnh sen coù boïc vieàn boán caïnh. Thaân cuûa beä Phaät trang trí hình roàng, sö töû hí caàu, kyø laân, hoa daây laù cuoán. ÔÛ boán goùc coù boán chim thaàn GARUDA, chaân quyø, tay naâng ñaøi sen. Chuøa hieän coøn 153 töôïng Phaät, Boà taùt, La haùn, Thieân vöông, Thaäp ñieän... Ngoaøi ra coøn coù töôïng cuûa Ñoâ ñoác Ñaëng Tieùn Ñoâng, ngöôøi coù coâng truøng tu chuøa thôøi Caûnh Thònh vaø töôïng ñöùc Thaùnh Boái baèng maây ñan, beân ngoaøi boài vaûi, toâ sôn. Chuøa Traêm Gian hay Chuøa Tieân Löõ coå kính, trang nghieâm vaø myõ thuaät, neân ca dao mieàn Baéc coù caâu: Ñình So, quaùn Giaù, chuøa Thaày, Ñeïp thì coù ñeïp, chöa taøy Traêm Gian. Trong khuoân vieân chuøa, raûi raùc treân nuùi Tieân Löõ, hieän coøn moät soá ngoâi thaùp coå, trong ñoù coù caùc thaùp coøn bia nhö sau: - Thaùp Töø Hueä cuûa Tyø kheo ni Nhö Bích, queâ ôû huyeän Töø Lieâm, noåi danh töø nhoû, nhöng khoâng thích vaên chöông Nho giaùo maø thích hoïc kinh saùch Phaät, ngoä lyù "Saéc khoâng" vaø phaùp moân "Baát nhò", tu haønh theo chaùnh phaùp. Thaùp ñöôïc laäp vaøo thaùng Chaïp naêm Kyû Hôïi, nieân hieäu Caûnh Höng thöù 16 (cuoái naêm 1755, ñaàu naêm 1756). - Thaùp Vieân Dung cuûa Sa di ni Taùnh Coân, ngöôøi huyeän Gia Ñònh, thaùp ñöôïc laäp vaøo naêm Nhaâm Thìn, nieân hieäu Caûnh Höng 33 (1772). - Thaùp cuûa Tyø kheo ni Dieäu Söû, hieäu Giôùi Söû, ngöôøi laøng Boái Kheâ, baåm taùnh töø hoøa, taâm ngoä ñaïo ñöùc.

- 324 -

Hình xaáu, yeâu caàu taùc giaû göûi hình goác

- 325 -

Hình xaáu, yeâu caàu taùc giaû göûi hình goác

- 326 -

CHUØA BOÁI KHEÂ (CHUØA ÑAÏI BI)

Chuøa Boái Kheâ hay chuøa Ñaïi Bi ôû xaõ Boái Kheâ, huyeän Thanh Oai, tænh Haø Ñoâng (nay laø xaõ Tam Höng, huyeän Thanh Oai, tænh Haø Taây), caùch Haø Noäi phía Nam khoaûng 24 km. Töø Haø Noäi ñi qua thò xaõ Haø Ñoâng, theo Quoác loä 6 (ñöôøng ñi Hoøa Bình), roài queïo traùi theo ñöôøng Lieân tænh 22 ñeå ñeán laøng Bình Ñaø, laïi queïo theo ñöôøng nhoû phía traùi ñeå ñeán laøng Boái Kheâ, chuøa Boái Kheâ caùch Bình Ñaø 4km. Hieän chöa roõ chuøa Ñaïi Bi xaây döïng töø naêm naøo, nhöng ñeán ñôøi nhaø Traàn laø chuøa ñaõ coù roài, vì chuøa thôø chaân nhaân Minh Ñöùc. Chaân nhaân Minh Ñöùc teân laø Lyù Bình An (ñeán ñôøi Traàn phaûi ñoåi laïi hoï Nguyeãn), queâ ôû laøng Boái Kheâ, moà coâi cha meï töø luùc 5 tuoåi, naêm leân 9 tuoåi, Bình An vaøo tu hoïc ôû chuøa Ñaïi Bi. Chuù tieåu Bình An chaêm chæ tu hoïc, giôùi haïnh tinh nghieâm. Naêm 15 tuoåi, chuù tieåu Bình An ñeán tu hoïc ôû chuøa Tieân Löõ (chuøa Quaûng Nghieâm). Sau möôøi naêm tu hoïc vôùi tröôûng laõo truï trì chuøa naøy, sö Bình An ñaït ñöôïc ñaïo quaû, coù pheùp thaàn thoâng, noåi tieáng khaép nôi. Vua Traàn Nhaân Toâng (1278-1293) môøi sö veà trieàu tieáp kieán. Sau khi tham vaán Phaät phaùp, vua kính phuïc, neân ban hieäu cho sö laø "Chaân nhaân Minh Ñöùc" (coù saùch ghi laø Ñöùc Minh). Chaân nhaân Minh Ñöùc tu chuøa Tieân Löõ trôû thaønh moät ngoâi chuøa trang nghieâm vaø myõ leä. Nghe danh chaân nhaân Minh Ñöùc, nhieàu ngöôøi ñeán chuøa quy y thoï sô giaùo, Taêng chuùng theo hoïc raát ñoâng. Chuøa Tieân Löõ trôû thaønh moät chuøa noåi tieáng ôû traán Sôn Taây thôøi baáy giôø. Naêm 95 tuoåi, chaân nhaân Minh Ñöùc cho thôï laøm ngoâi am nhoû ñeå nhaäp thaát quy hoùa. Khi nhaäp thaát, chaân nhaân baûo ñeä töû raèng: "Nay ta ñaõ heát duyeân traàn, seõ quy tòch. Ta nhaäp thaát, caùc con ñoùng cöûa am laïi, 100 ngaøy haõy môû cöûa am. Neáu thaáy coù muøi thôm thì ñeå thôø, neáu coù muøi hoâi thì ñem an taùng". Ñuùng ngaøy ñaõ ñònh, ñoà chuùng môû cöûa am, thaáy xaùc thaân chaân nhaân Minh Ñöùc coøn ngoài yeân nhö ngöôøi ñang ngoài thieàn ñònh, muøi thôm ngaùt. Ñoà chuùng laøm leã phuïng thôø. Daân chuùng toân kính chaân nhaân Minh Ñöùc neân toân goïi laø ñöùc "Thaùnh Boái". Chuøa Ñaïi Bi ôû queâ nhaø cuûa "Thaùnh Boái" cuõng laäp ñieän thôø ñöùc Thaùnh Boái.

- 327 -

Sau khi chaân nhaân Minh Ñöùc vieân tòch, Toá quan vaø ñoà chuùng vaãn thôø cuùng ôû chuøa Tieân Löõ vaø chuøa Boái Kheâ vaø cuøng nhau truøng tu laïi hai chuøa. Naêm Khai Höïu thöù möôøi (1338), ñôøi vua Traàn Hieán Toâng, Coâng chuùa Khaùnh Chaân cuùng döôøng ñuùc ñaïi hoàng chung cho chuøa Ñaïi Bi. Ñeán ñôøi

nhaø Hoà (1400-1407) ñaïi hoàng chung naøy bò troäm maát. Nhöng naêm Thaùi Hoøa thöù 7 (1452), ñôøi vua Leâ Nhaân Toâng, quan Ñieän noäi Tri giaùm, Giaùm sö, Kieâm Tri Baûo taêng Buøi Huøng tìm chuoäc laïi ñöôïc ñaïi hoàng chung cho chuøa Ñaïi Bi. Chuøa coøn ñöôïc truøng tu laïi nhieàu laàn nöõa: - Thaùng Hai naêm Hoàng Thuaän thöù 7 (1515), ñôøi vua Leâ Töông Döïc, Kî uùy Ñoã Coâng Ñieàu, ngöôøi ôû baûn xaõ, ñaõ ñöùng ra truøng tu chuøa. Naêm Minh Ñöùc thöù ba (1529), ñôøi vua Maïc Ñaêng Dung, chuøa Boái Kheâ laïi ñöôïc truøng tu. Vaøo thôøi Leâ trung höng (1593-1786), chuøa Boái Kheâ coù leõ cuõng ñöôïc Hoaøng gia vua Leâ vaø chuùa Tròng cho truøng tu nhö nhieàu chuøa khaùc ôû Ñaøng Ngoaøi. Theo lôøi truyeàn: Vaøo thôøi nhaø Minh xaâm laêng Ñaïi Vieät (1407- 1427), töôùng Lieãu Thaêng (tuøy töôùng cuûa Moäc Thaïnh), sau khi chieám kinh thaønh Thaêng Long, tieán quaân veà phía Nam, ñònh ñoát phaù chuøa Ñaïi Bi, nhöng chaân nhaân Minh Ñöùc ñaõ taïo ra moät côn möa suoát ba giôø (6 giôø ngaøy nay), nöôùc möa ñoû nhö maùu, laøm cho töôùng só nhaø Minh bò cheát quaù nöûa. Tröôùc bieán coá khuûng khieáp ñoù, quaân Minh kinh sôï, cho truøng tu laïi chuøa Ñaïi Bi vaø xaây döïng ñieän thôø "chaân nhaân Minh Ñöùc" theo loái kieán truùc Trung Hoa vôùi myõ thuaät ñieâu khaéc thôøi xöa. Trong chuøa Ñaïi Bi, taïi ñieän thôø ñöùc Thaùnh Boái do quaân lính Trung Hoa xaây döïng, coù töôïng Thaùnh lôùn ñaët treân beä baèng ñaù. Ngöôøi ta keå raèng: Phía trong beä ñaù lôùn ñoù, quaân lính nhaø Minh caát giaáu moät kho taøng quan troïng, baèng caùch khoeùt moät loã lôùn vaø saâu trong beä ñaù. Ngoaøi ra, phía maët cuûa ñieän thôø naøy coøn coù moät töôïng ñaët treân moät beä baèng goã, ñaàu chæ leân söôøn ñieän thôø, chæ daáu cho moät kho taøng ñöôïc giaáu trong caùc caây keøo baèng goã cuûa ñieän thôø(1). Chuøa Ñaïi Bi ñöôïc xaây döïng vôùi loái kieán truùc coá heát söùc myõ thuaät vaø coâng phu.

- 328 -

Coång chuøa khoâng phaûi chæ laø "tam quan" maø coù ñeán 5 cöûa, cöûa chaùnh ôû giöõa coù laàu vôùi hai töøng maøi cong chaïm troå myõ thuaät. Hai beân cöûa chaùnh coù hai phuø ñieâu chaïm hình myõ thuaät roài môùi ñeán hai cöûa hai beân cuõng coù laàu vôùi hai töøng maùi. Tieáp theo ñoù laø moät böùc tranh roài môùi ñeán cöûa thöù ba. Hai beân cöûa naøy cuõng coù phuø ñieâu chaïm noåi trang trí myõ thuaät. Qua khoûi coång laø moät khoaûng saân, loái vaøo ñöôïc loùt gaïch, vaøo chuøa baêng qua moät con raïch nhoû baèng chieác caàu ñaù, hai beân thaønh caàu coù lan can. Qua caàu môùi ñeán gaùc chuoâng hai töøng, hai töøng maùi cong nheï nhaøng thanh thoaùt. Hai beân gaùc chuoâng laø böùc töôøng xaây baèng gaïch, phía treân töôøng xaây gaïch trang trí nhöõng hình chöõ thaäp. Gaùc chuoâng caùch chuøa moät saân roäng. Chaùnh ñieän chuøa ñöôïc xaây döïng coå xöa, nhöng bò hö haïi theo thôøi gian. Ngoaøi chính ñieän coøn coù ñieän thôø Thaùnh Boái do quaân Minh xaây döïng theo kieán truùc vaø ñieâu khaéc coå cuûa Trung Hoa, nhö ñaõ keå ôû treân. Chuøa Boái Kheâ ngaøy xöa môû hoäi vaøo ngaøy 11,12 vaø13 thaùng Gieâng aâm lòch kyû nieäm ngaøy ñaûn sanh cuûa ñöùc Thaùnh Boái.

- 329 -

- 330 -

CHUØA PHOÅ QUANG (CHUØA XUAÂN LUÕNG)

Chuøa Phoå Quang hay chuøa Xuaân Luõng ñöôïc xaây döïng vaøo thôøi nhaø Traàn. Chuøa ñöôïc xaây caát treân nuùi Vaây, xaõ Xuaân Luõng, huyeän Phong Chaâu, tænh Vónh Phuù. Ñeán ñôøi Haäu Leâ, chuøa ñöôïc dôøi ra vò trí hieän nay ôû gaàn ñænh Xuaân Luõng. Chuøa Phoå Quang neùt kieán truùc ñôøi Traàn, chuøa hieän coøn moät soá di tích sau: Gaùc chuoâng: Gaùc chuoâng laø moät toøa nhaø hai töøng, 8 maùi cong. Töøng döôùi goàm ba gian, gian giöõa roäng 5m30, hai gian hai beân roäng 1m70. Caû ba gian coù 16 coät. Töøng treân hình vuoâng, coù treo chuoâng vaø khaùnh. Taùm maùi cong lôïp ngoùi muõi haøi, 4 goùc cuûa moãi maøi ñeàu coù dao cong vuùt leân troâng meàm maïi vaø myõ thuaät. Caùc coät naøy ñöôïc döïng laïi vaøo theá kyû thöù 17. Sau naøy, daân ñòa phöông xaây theâm 4 coät gaïch ôû 4 goùc ñeå ñôõ maùi vaø xaây theâm caû haøng raøo gaïch chung quanh. Bia ñaù: Bia ñaù ôû beân traùi tröôùc chuøa. Bia ñaù cao 1m36, roäng 0m65. Traùn bia trang vó "Löôõng long tranh chaâu", dieàm bia trang trí hoa cuùc, chaân bia trang trí hoa sen. Treân bia coù khaéc baøi vaên cuûa Phaïm Sö Maïnh vieát vaøo naêm Ñaïi Trò thöù 9, ñôøi vua Traàn Duï Toâng, töùc naêm 1366. Maët phía sau bia khaéc teân thieän nam tín nöõ coù coâng trong vieäc xaây döïng chuøa. Chuøa Phoå Quang coù nhieàu töôïng Phaät, La haùn ñieâu khaéc raát ñeïp, trong ñoù myõ thuaät nhöùt laø töôïng Hoä phaùp vaø boä Tam theá Phaät baèng ñaù. Boä Tam theá Phaät baèng ñaù ñöôïc laøm baèng 52 phieán ñaù xanh gheùp laïi, cao 1m05, ñeá roäng 1m22, daøi 3m21, chia laøm ba phaàn: - Maët beå ñöôïc chaïm noåi hình hoa sen goàm 3 töøng caùnh: töøng döôùi 19 cm x 14cm, töøng treân nhoû hôn. Troâng toaøn boä maët beå nhö hoa sen khoảng loà ñang nôû. - Thaân beä ñöôïc trang trí phong phuù ôû ba maët, maët phía sau ñeå trôn. Thaân beä chaïm khaéc hình sö töû, caù hoùa roàng, höôu caëp, caûnh laù hoa... Boán goùc beä chaïm noåi 4 chim thaân.

- 331 -

- 332 -

- Chaân beä laøm kieåu chaân quøi, trang trí hoa cuùc chìm, 4 goùc chaïm maây cuïm. Qua caùc chöõ khaéc ôû maët tröôùc, chuùng ta coù theå bieát ñöôïc: Beä ñaù ñöôïc cö só Ngoä Khoâng, teân laø Nguyeãn Chieân cuøng vôï laø Nguyeãn Thò Söõa vaø ñaïo cö só teân Nguyeãn Ngoï, cuøng quyeân goùp cho chuøa ñeå taïo döïng vaøo ngaøy 20 thaùng 2 naêm Ñinh Maõo, nieân hieäu Xöông Phuû thöù 10 (1386), ñôøi vua Traàn Pheá ñeá.

CHUØA TAÂY PHÖÔNG (CHUØA SUØNG PHUÙC) Chuøa Taây Phöông hay chuøa Suøng Phuùc toïa laïc treân ñænh nuùi Caâu Laâu (cao 50 m), thuoäc xaõ Thaïch Xaù, huyeän Thaïch Thaát, traán Sôn Taây (nay thuoäc huyeän Thaïch Thaát, tænh Haø Taây), caùch Haø Noäi 55 km veà höôùng Taây. Töø thuû ñoâ Haø Noäi, theo Quoác loä 6 (Haø Noäi - Hoøa Bình), hôn 20 km queïo maët vaøo xaõ Tieân Phöông. Qua khoûi chuøa Traêm Gian (chuøa Tieân Löõ) vaø chuøa Traàm ñi ñoä gaàn 20 km nöõa queïo traùi

vaøo chuøa Taây Phöông. Hieän chöa bieát roõ chuøa Taây Phöông ñöôïc xaây döïng töø naêm naøo, theo truyeàn thuyeát: Ngaøy xöa ñaïo só Caét Hoàng ñeán nuùi Caâu Laâu xaây nhaø baèng ñaù ñeå luyeän thuoác tieân (neân ñòa phöông naøy coù teân laø "Thaïch Thaát" töùc nhaø ñaù). Sau ñoù môùi xaây thaønh chuøa Taây Phöông neân ca dao coù caâu: Caét Hoàng xöa luyeän ñan ra, Ngaøy nay röøng truùc, moät toøa Phaïm cung. Chuøa Taây Phöông coù theå ñöôïc xaây döïng vaøo thôøi phaùi thieàn Truùc Laâm höng thònh, töùc vaøo thôøi ñaïi nhaø Traàn (1225-1400), coù loái kieán truùc chöõ "Tam". Naêm Ñöùc Long thöù 4 (1632), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, chuøa ñöôïc truøng tu laïi. Vaøo naêm Canh Tyù (1660), chuùa Trònh Taïc ñeán vieáng chuøa, thaáy caûnh ñeïp neân cho truøng tu chuøa moät laàn nöõa, döïng laïi coång tam quan (coång naøy ñaõ bò hö hoaïi, hieän khoâng coøn) treân noùc chuøa trung coå ghi: "Canh Tyù tu taïo". Naêm Chình Hoøa thöù 11 (1690), truï trì chuøa laø sö sa tì Leâ Hueä truøng tu. Nieân hieäu Vónh Hueâ (1735- 1760), chuùa Trònh Giang cho truøng tu chuøa ñuùc theâm töôïng Phaät. Ñeán khi nhaø Taây Sôn ñaùnh chieám Kinh ñoâ Thaêng Long (1786- 1789), chuøa Taây Phöông cuõng nhö nhieàu chuøa lôùn khaùc trong nöôùc bò

taøn phaù, ñaïi hoàng chung, phaùp töôïng, phaùp khí baèng ñoàng ñeàu bò tòch thu ñeå ñuùc tieàn vaø suùng ñaïn. Ñeán ñôøi vua Caûnh Thònh (1792-1802), Phaät giaùo môùi ñöôïc phaùt trieån trôû laïi trong phong traøo phuïc höng phaùi thieàn Truùc Laâm, chuøa Taây Phöông môùi ñöôïc truøng tu laïi vaøo naêm Giaùp Daàn, nieân hieäu Caûnh Thònh thöù hai, ñaïi hoàng chung ñöôïc ñuùc laïi vaøo naêm 1798, treân ñaïi hoàng chung "Taây Phöông coå töï" naøy, Thoaïi Nham haàu Phan Huy Ích ñaõ vieát baøi minh. Töø chaân nuùi ñi leân löng chöøng nuùi, coù moät xoùm nhoû, caây coái moïc um tuøm, nhieàu nhöùt laø giang vaø nöùa. Ñi leân heát 239 baäc ñaù môùi ñeán chuøa ôû ñænh nuùi. Töø chuøa nhìn xuoáng laø caùnh ñoàng roäng xanh töôi, phong caûnh raát ñeïp, doøng soâng Tích Giang nhoû beù, chaûy quanh co laáp loaùng giöõa caùnh ñoàng xanh, beân bôø maët laø caùc daõy nuùi xanh bieác chaäp chuøng. Chuøa Taây Phöông coù ba daõy nhaø ngang, phía ngoaøi coù töôøng lieân keát ba ngoâi nhaø laïi thaønh moät khoái, töôøng xaây baèng gaïch Baùt Traøng nung ñoû ñeå nguyeân (khoâng coù toâ beân ngoaøi). Treân vaùch coù nhöõng cöûa soå hình troøn. Moãi daõy nhaø coù noùc kieåu hai töøng maøi choàng dieâm, lôïp baèng ngoùi muõi haøi, ñaàu ngoùi coù hình laø boà ñeà noåi. Boán goùc maøi chuøa coù caùc con dao cong vuùt baèng saønh. Chuøa ñöôïc döïng cao baèng nhöõng haøng coät goã lieâm to vaø chaéc, chaân coät keâ baèng ñaù taûng coù chaïm hình hoa sen, ñaàu coät cuõng chaïm hình caùnh sen. Söôøn nhaø ñöôïc gheùp raát coâng phu vaø vöõng chaéc. Caùc xaø, keøo ñeàu chaïm troå tinh vi vôùi caùc hoa vaên hình laù daâu, daây laù nho quaán quyùt vaø roàng uoán löôïn. Giöõa ba daõy nhaø cuûa caùc ñieän chuøa coù hai saân nhoû, trong ñoù coù xaây hoà nöôùc laøm göông phaûn chieáu aùnh saùng maët trôøi ñeå ngoâi chuøa coù theâm aùnh saùng. Neàn chuøa baèng ñaù cao neân chuøa coù veû vöõng chaéc vaø uy nghieâm. Chuøa Taây Phöông chaúng nhöõng ñöôïc kieán truùc myõ thuaät maø caùc töôïng Phaät trong chuøa cuõng ñöôïc chaïm

troå raát kheùo vaø ñeïp, moät soá töôïng coù theå lieät vaøo haïng tuyeät taùc cuûa ngheä thuaät ñieâu khaéc Vieät Nam.

- 334 -

Chuøa coù moät soá caâu ñoái, ñaëc bieät nhaát laø caëp caâu ñoái: “Thaïch Thaát truyeàn nghi thöû ñòa, Taây Phöông höõu Phaät tín tö sôn”. Taïm dòch: “Thaïch Thaát kinh truyeàn nôi ñaát aáy, Taây Phöông, Phaät hieän chính nuùi naøy”. Trong chaùnh ñieän treân beä cao coù ba töôïng Phaät tam theá chaïm troå tinh vi, theáp vaøng raát trang nghieâm. Beân döôùi coù töôïng Phaät ñaûn sanh, caùc Toân giaû Long Thoï, Maõ Minh. Doïc theo hai beân töôøng coù nhöõng töôïng La Haùn vôùi nhöõng daùng ñieäu khaùc nhau. To lôùn hôn caû laø töôïng Hoä phaùp vaø 8 töôïng Boà taùt Kim Cang. Nhöng ñeïp nhöùt laø töôïng Tuyeát Sôn vaø töôïng La Haàu La (Rahula). Töôïng Tuyeát Sôn dieãn taû luùc ñöùc Phaät Thích Ca tu haønh khoå haïnh: Töôïng Phaät ñöôïc Vieät Nam hoùa laø hình moät ngöôøi trung nieân raát oám chæ coøn da boïc xöông, ngoài moät chaân baèng, moät chaân co leân, moät tay ñeå leân chaân baèng, tay gaùc treân ñaàu goái moät caùch töï nhieân, maët gaày, maù hoùp, maét saâu, nhöng göông maët thanh thaûn töï nhieân, dieãn taû ñöôïc moät ngöôøi tu haønh khoå haïnh, eùp xaùc khaéc khoå nhöng vaãn ñang taäp trung tö töôûng thieàn ñònh. Töôïng La Haàu La cuõng ñöôïc Vieät Nam hoùa, dieãn taû moät nhaø sö Vieät Nam lôùn tuoåi, maët beïp, maét nhoû, moâi moûng vaø hôi xeách hai meùp ngoaøi, muõi thaáp, goø maù cao... Ngoài caïnh con nai ñang naèm, ngoaûnh ñaàu nhìn thieàn sö, aùo caø sa roäng vôùi nhöõng neáp nhaên töï nhieân haøi hoaø tuyeät ñeïp vôùi hai baøn tay vôùi caùc ngoùn tay daøi loä xöông, cho chuùng ta bieát ñöôïc, thaân hình gaày goø cuûa vò sö traàm tö maëc töôûng, moät tay caàm caây tích tröôïng, moät tay ñeå leân goái moät caùch thoaûi maùi töï nhieân.

CHUØA THAÙI LAÏC (CHUØA PHAÙP VAÂN)

Chuøa Thaùi Laïc hay chuøa Phaùp Vaân, ôû thoân Thaùi Laïc, xaõ Vaên Laâm, huyeän Myõ Vaên, tænh Haûi Döông, caùch Haø Noäi hôn 17 km veà phía Ñoâng, töø Haø Noäi theo Quoác loä 5 (ñöôøng Haø Noäi - Haûi Döông), ñeán

- 335 -

caây soá 17, queïo traùi vaøo ñöôøng ñaát ñoû ñoä 500 m laø ñeán chuøa Thaùi Laïc (caùch Haûi Döông 34 km). Chuøa Thaùi Laïc laø moät chuøa nhoû caát vaøo ñôøi Traàn, ôû nôi heûo laønh neân ít bò chieán tranh taøn phaù. Chuøa Thaùi Laïc laø moät toøa nhaø roäng naêm gian, moãi gian roäng 4m, xaây döïng baèng goã lim, toaøn boä söôøn baèng goã lim vaãn coøn nguyeân veïn. Trong nhaø coù nhöõng böùc phuø ñieâu baèng goã, chaïm troå raát coâng phu vaø myõ thuaät. Hieän coøn nguyeân veïn. Chuøa Thaùi Laïc ñöôïc truøng tu vaøo thôøi nieân hieäu Döông Hoøa (1635- 1643) ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, naêm AÁt Hôïi vaø Bính Tyù (1635-1636). Vaøo thôøi Taây Sôn chieám Baéc Haø, coù leõ chuøa Thaùi Laïc cuõng bò tòch thu ñaïi hoàng chung, töôïng ñoàng... Vì vaäy, hieän taïi ôû chuøa Thaùi Laïc (Phaùp Vaân) coøn moät ñaïi hoàng chung môùi ñuùc vaøo naêm Maäu Tuaát (1838), nieân hieäu

Minh Maïng thöù 19. Ngoaøi ra, ôû chuøa Thaùi Laïc coøn moät ñaïi hoàng chung cuûa chuøa Phaùp Loâi ôû thoân Saøi Ñònh ñöôïc ñuùc vaøo thaùng Chaïp naêm Thieäu Trò thöù 2 (1842). Tröôùc chuøa Thaùi Laïc coù moät ngoâi thaùp coå: Thaùp Phoå Quang cuûa Thieàn sö Thoâng Hueä ñöôïc laäp vaøo ngaøy 17 thaùng 9 naêm Bính Ngoï, truï theá 80 naêm. Ñaëc bieät trong chuøa Thaùi Laïc coøn moät soá phuø ñieâu baèng goã chaïm troå raát coâng phu vaø myõ thuaät, noåi baät nhöùt laø caùc böùc tranh sau: - Tieân nöõ taáu nhaïc: coù caùc tieân nöõ ñaøn tranh, ñaøn tyø baø, ñaøn seán ñang taáu nhaïc trong nhöõng aùng maây. - Tieân nöõ daâng hoa: tieân nöõ côõi chim bay trong maây, hai tay daâng moät bình hoa, loaïi chim naøy nhoû hôn chim phöôïng, hôi gioáng chim thaàn Caruda hay chim Ca laêng taàn giaø. Treân truï ñaáu ôû chuøa Thaùi Laïc coøn chaïm noåi moät ngöôøi quyø ñôõ toøa sen.

- 336 -

Hình xaáu, yeâu caàu taùc giaû göûi hình goác

- 337 -

CHUØA PHI LAI VAØ THAÙP CHÖÔNG SÔN

Chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn ôû treân nuùi Chöông Sôn hay nuùi Phi Lai , coøn goïi laø nuùi Ngoä Xaù, thuoäc huyeän YÙ Yeân , traán Sôn Nam (Nay thuoäc xaõ An Lôïi ,huyeän YÙ Yeân ,Tænh Nam Ñònh) Töø tröôùc ñeán nay, nhieàu taøi lieäu vieát veà Thaùp Chöông Sôn , nhöng ít ai nhaéc ñeán Chuøa Phi Lai. Nhöng , saùch Ñaïi Nam Nhaát Thoáng Chí, Tænh Nam Ñònh, muïc Nuùi Soâng, vieát: “Nuùi Phi Lai: ôû phía Taây baéc huyeän YÙ Yeân, ñòa phaän xaõ Töû Maïc. Nuùi coù hai ngoïn, röøng nuùi aâm u, coù teân nöõa laø Chöông Sôn. Caùc Vua nhaø Lyù thöôøng ñeán vieáng, döïng Chuøa Phi Lai, vì theá cuõng goïi teân nuùi laø Phi Lai, treân nuùi coù Thaùp ñaù, cuõng laø nôi phong caûnh ñeïp .” ÔÛ muïc Chuøa Quaùn saùch cuõng vieát: “Chuøa Phi Lai: ôû xaõ Töû Maïc, huyeän YÙ Yeân (xem muïc Nuùi Phi Lai “ôû treân)” Saùch Lòch Trieàu Hieán Chöông Loaïi Chí cuûa Phan Huy Chuù, muïc traán Sôn Nam, tröôùc ñoù, cuõng ñaõ vieát: “ Chuøa Phi Lai: ôû ñaàu ñòa giôùi huyeän YÙ Yeân, ñi theo khe nöôùc Vónh Höng ñeán nuùi aáy. Chuøa ôû löng chöøng nuùi, treân [ñænh nuùi] coù moät ngoïn thaùp baèng ñaù laáp laùnh trong maây. Leân nuùi troâng xem, hình nhö moät baàu theá giôùi rieâng bieät . Tænh Vöông [Trònh Saâm (1767 – 1782)] coù vònh thô: Tieàn haäu giao hoaøn sôn thuyû baûo, Cao ñeâ töông aûnh thaùp giaø khai. Dòch nghóa: Tröôùc sau quaán quyùt soâng vaø nuùi , Nhaáp nhoâ noãi baät boùng thaùp chuøa. (Di Tích Lòch Söû Vaên Hoùa Vieät Nam)

Chuøa Phi lai coù leõ laø ñuôïc vua Lyù Nhaân Toâng (1072 – 1128) xaây döïng vaøo khoaûng naêm 1105, vì nôi Thaùp Chöông Sôn, coøn coù vieân

- 338 -

gaïch nung coù khaéc haøng chöõ nho “ Lyù gia Ñeä Töù Ñeá, Long Phuø Nguyeân Hoùa, nguõ nieân taïo” (taïo vaøo naêm Nguyeân Hoùa thöù naêm, trieàu Vua thöù tö nhaø Lyù, töùc naêm 1105). Chuøa Phi Lai ñöôïc döïng ôû löng chöøng nuùi Chöông

Sôn vaøo naêm 1105. Naêm 1107, Vua ñeán vieáng chuøa Phi Lai, thaáy roàng vaøng xuaát hieän ôû ñænh nuùi Chöông Sôn, neân ñaàu naêm 1108 vua laïi cho xaây döïng Thaùp Chöông Sôn ôû treân ñænh nuùi Chöông Sôn. * Saùch Ñaïi Vieät Söû Löôïc vieát nhö sau: " – Naêm Ñinh Hôïi , Long Phuø Nguyeân Hoùa thöù VII (1107) . Muøa haï, thaùng 6, vua (Lyù Nhaân Toâng) ñi vieáng Chöông Sôn roàng vaøng hieän ra. - Naêm Maäu Tyù , Long Phuø Nguyeân Hoùa thöù VIII (1108). Muøa xuaân, thaùng gieâng, xaây thaùp Chöông Sôn. - Naêm Giaùp Ngoï, Hoäi Töôøng Ñaïi Khaùnh thöù V (1114) muøa xuaân thaùng gieâng, coù tuyeát laønh rôi xuoáng. Thaùng 3, roàng vaøng hieän ra ôû Thaùp Chöông Sôn, quaán quanh thaùp 3 voøng. - Naêm Ñinh Daäu, Hoäi Töôøng Ñaïi Khaùnh thöù VIII (1117) . Thaùng 3, Vua ñi vieáng Chuøa Chöông Sôn, roàng vaøng hieän ra". * Saùch Ñaïi Vieät Söû Kyù Toaøn Thö coøn ghi roõ hôn: " – Naêm Ñinh Daäu, Hoäi Töôøng Ñaïi khaùnh Thöù VIII (1117). Ngaøy Bính Thìn, thaùng 3, Vua Ngöï ñeán nuùi Chöông Sôn ñeå khaùnh thaønh baûo thaùp Vaïn Phong Thaønh Thieän, coù roàng vaøng hieän". Nhö vaäy, chuùng ta ñöôïc bieát laø: vaøo thaùng 6 naêm Ñinh Hôïi (1107) Vua Lyù Nhaân Toâng ñi vieáng Chuøa Phi Lai ôû löng chöøng nuùi Chöông Sôn, thaáy roàng vaøng hieän ra ôû ñænh nuùi Chöông Sôn, haõy neân veà chuaån bò, thaùng gieâng naêm Maäu Tyù. (1108) Vua cho xaây döïng thaùp ôû nuùi Chöông Sôn. Coâng trình xaây döïng thaùp ñang tieán haønh, vaøo thaùng 3 naêm Giaùp Ngoï (1114), roàng vaøng hieän ra quaán quanh Thaùp ba voøng. Thaùng 3 naêm Bính Thìn (1117) , thaùp Chöông Sôn khaùnh thaønh. Vua ngöï ñeán laøm leã khaùnh thaønh vaø ñaët teân thaùp laø Vaïn Phong Thaønh Thieän . Trong cuoäc leã ñoù, laïi coù roàng vaøng xuaát hieän.

- 339 -

Hieän naøy chuùng ta khoâng bieát Chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn quy moâ roäng lôùn nhö theá naøo vì saùch söû khoâng coù ghi cheùp, laïi khoâng coù bia ñaù. Chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn töø thôøi nhaø Lyù, Nhaø Traàn, vaãn toàn taïi maõi cho tôùi thôøi Leâ Trung Höng (1593 – 1786) , Cö só Chuyeát Sôn, töùc Tröôøng Nguyeân Baù Ninh Toán (1743 - ?) ñeán vieáng Chuøa, coøn ñeå laïi baøi thô: "Phi Lai Töï" (Chuøa Phi Lai) nhö sau: Sôn loäc meâ moâng thaûo thuï trung, Hoát nhieân höõu töï aån nhi long. Phi toøng haø xöù lai tö caûnh, Khöôùc taïi phong ñieân laïc nhaát tuøng. Dòch nghóa: (Coû caây mòt muø khaép chaân non, Hoát nhieân Chuøa nguy nga xuaát hieän, Nhö bay töø xöù naøo ñeán ñaây, Ñeå laïi ñaàu non ngoïn thaùp tuøng.) Khoâng bieát sau ñoù, Chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn bò suïp ñoã, huûy hoaïi töø khi naøo? Coù theå chuøa vaø thaùp bò hö hoaïi vaøo vaøo cuoái thôøi Taây Sôn (1771 – 1802). Sau khi quaân Phaùp ñaùnh chieám Baéc kyø vaø trong suoát thôøi Khaùng chieán choáng Phaùp (1873 – 1945), chuøa vaø thaùp bò chieán tranh huûy hoaïi hoaøn toaøn, vì theá ít ai coøn bieát ñeán chuøa Phi lai, maø chæ coøn thaáy Di tích Thaùp Chöông Sôn. Coâng trình khai quaät thaùp Chöông Sôn vaøo naêm (1966 – 1967) vaãn coøn tìm thaáy nhöõng maõnh ñaù, maõnh söù nung, maõnh söù bò vôõ, nhöng raát quí cuûa myõ thuaät Vieät Nam thôøi xöa. Chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn ngaøy xöa chaéc haún laø raát cao lôùn, nguy nga traùng leä, trang trí myõ thuaät, ñöôïc döïng leân nuùi Chöông Sôn . Nuùi khoâng cao laém, nhöng ñoät khôûi

giöõa ñoàng baèng roäng meânh moâng vôùi caûnh thieân nhieân xinh ñeïp, caøng laøm taêng theâm veõ beà theá cao lôùn cuûa Chuøa, Thaùp. Töø chaân nuùi leân Thaùp, caùc maõnh gaïch vôõ cho bieát, ñöôøng leân chuøa Phi Lai vaø thaùp Chöông Sôn ngaøy xöa coù caùc tay vònh ñöôïc trang

- 340 -

trí vôùi caùc phuø ñieäu chaïm khaéc hoa vaên soùng nöôùc, caùc lôùp soùng cuoàn cuoän daâng cao taàng lôùp, taàng lôùp, khieán cho khaùch haøng höông coù caûm giaùc nhö Thaùp cao vuùt naèm giöõa moät hoà nöôùc roäng lôùn, soùng noåi nhaáp nhoâ. Neàn thaùp coù ñeá hình vuoâng, moãi caïnh 19m, cöûa môû ra boán höôùng Ñoâng, Taây, Nam, Baéc. Neáu neàn Thaùp caïnh 19m , thì thaùp coù theå cao ñeán 80m – 100m (chieàu cao caùc Thaùp thôøi ñoù thöôøng cao gaáp 4,5 laàn chaân thaùp). Maët cöûa vaø caùc cöûa baèng ñaù ñeàu chaïm roàng , hoa sen, hoa cuùc… Gaïch trang trí hoa vaên soùng nöôùc, roàng… Thaùp coøn chaïm noåi haøng vaïn vuõ nöõ, nhaïc coâng , chim thaàn (Chim Garuda) chòu aûnh höôûng cuûa vaên hoùa AÁn Ñoä vaø Chieâm Thaønh (Champa). Ñaëc bieät coù nhöõng tay chaïm baèng ñaù chaïm noãi hình nhaïc coâng vuõ nöõ, chaïm troå tinh vi, hoaëc nhöõng vieân gaïch nung chaïm roàng tinh teá, myõ thuaät nhö nhöõng böùc phuø ñieâu nhoû. Caàn phaûi coù nhöõng coâng trình khai quaät khaûo coå Di tích chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn, phía trong loøng ñaát saâu, coù theå coøn coù nhöõng coå vaät coù giaù trò khaùc… Chuøa Phi Lai vaø Thaùp Chöông Sôn laø moät trong nhöõng kieán truùc myõ thuaät noåi tieáng cuûa thôøi Nhaø Lyù (1010 – 1225) raát quí vaø hieám, chuùng ta caàn phaûi coù caùc coâng trình nghieân cöùu khaùc.

- 341 -

CHÛÚNG 4

Thiïìn sû Chên Nguyïn vúái sûå song haânh cuãa Phaái Thiïìn Truác Lêm vaâ Lêm Tïë

Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc (1647-1726) thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi, nhöng laïi hoaèng hoùa ôû caùc chuøa thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm thôøi xöa nhö Quyønh Laâm, Long Ñoäng, Vaân Yeân... Vì vaäy, Thieàn sö Chaân Nguyeân ñaõ tieáp thu nhöõng tinh hoa cuûa hai phaùi thieàn Truùc Laâm vaø Laâm Teá ñeå giuùp Phaät giaùo phaùt trieån röïc rôõ ôû Ñaøng Ngoaøi. Thieàn sö Chaân Nguyeân laø moät trong nhöõng ngoïn ñuoác saùng cuûa Thieàn toâng Ñaøng Ngoaøi vaøo nöûa cuoái theá kyû 17, ñaàu theá kyû 18, caùc ñeä töû vaø phaùp toân cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân tieáp noái ngoïn ñeøn phaùp cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø Laâm Teá thaép saùng khaép Ñaøng Ngoaøi cho ñeán thôøi nhaø Nguyeãn, giuùp cho Phaät giaùo phaùt trieån maïnh ôû Ñaøng Ngoaøi. Ngoaøi ra, moät trong caùc ñeä töû cuûa thieàn sö Chaân Nguyeân laø Nhö Tröøng-Laân Giaùc (1696-1733) laïi thaønh laäp thaønh phaùi Lieân Toâng (sau ñoåi thaønh Lieân Phaùi); töø ñoù caùc phaùi thieàn Truùc Laâm, Laâm Teá, Taøo Ñoäng vaø phaùi Lieân Toâng cuøng hoaèng hoùa vaø keá truyeàn cho ñeán sau naøy.

- 342 -

A - HOØA THÖÔÏNG TUEÄ ÑAÊNG HAY THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN-CHAÙNH GIAÙC (1647-1726)

Tröôùc khi nghieân cöùu veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân- Chaùnh Giaùc hay Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng, chuùng ta ñoïc qua sô löôïc tieåu söû cuûa Ngaøi do hai cao ñoà cuûa Ngaøi vieát: 1. Thieàn sö Nhö Tröøng - Laân Giaùc vieát tieåu söû cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân trong baøi vaên bia khaéc treân thaùp "Tòch Quang" cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân ôû chuøa Laân Ñoäng (hay chuøa Long Ñoäng) treân nuùi Yeân Töû, khaéc vaøo naêm 1727, nhö sau: "Ñaây laø thaùp Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng hay Thieàn sö Chaân Nguyeân - Chaùnh Giaùc, ngöôøi hoï Nguyeãn, teân laø Nghieâm töï laø Ñình Laân, queâ ôû Thanh Haø, Tieân Lieät, meï hoï Phaïm. Moät hoâm, meï naèm chieâm bao thaáy moät cuï giaø cho moät caùi hoa sen, söïc tænh daäy, töø ñaáy baø coù mang vaø sanh Ngöôøi vaøo giôø Ngoï, ngaøy 16 thaùng 9 naêm Ñinh Hôïi (1647). Luùc lôùn, theo hoïc vôùi caäu laø oâng Giaùm sinh. Ngöôøi raát thoâng minh, haï buùt thaønh vaên, naêm 19 tuoåi, ngöôøi ñöôïc nghe ñoïc quyeån Thöïc luïc söï tích Truùc Laâm ñeä tam Toå Huyeàn Quang, tænh ngoä maø noùi raèng: "Ñeán nhö coå nhaân ngaøy xöa, doïc ngang löøng laãy, maø coøn chaùn söï coâng danh, huoáng chi mình laø moät anh hoïc troø". Beøn phaùt nguyeän ñi tu. Ngöôøi leân chuøa Hoa Yeân (laø choã Toå treân nuùi Yeân Töû), vaøo yeát kieán Thieàn sö Tueä Nguyeät. Sö Tueä Nguyeät hoûi: "Ngöôi ôû ñaâu maø ñeán ñaây?". Ngöôøi thöa laïi raèng: "Voán khoâng ñi laïi". Sö Tueä Nguyeät bieát laø sau ngöôøi thaønh ñaïo, beøn theá phaùt cho ngöôøi laø Tueä Ñaêng. Sau thaày tòch ñi. Ngöôøi muoán laäp ñaøn thoï giôùi, Ngöôøi ñi tìm Thieàn toâng, sau ñeán nuùi Coân Cöông, vaøo chuøa Vónh Phuùc, cuùi ñaàu laøm leã sö Minh Löông (vò naøy sau cõõi haïc bay leân trôøi). Sö Minh Löông nhìn maø hoûi raèng: "Nhaø ngöôi muoán hoïc ñaïo gì?". Ngöôøi quyø, nghieãm nhieân khoâng noùi khoâng raèng, Sö Minh Löông ñoïc raèng: "Nhö nhö baát ñoäng thò vi Phaät ñaïo", beøn ñaët phaùp danh cho Ngöôøi laø Chaân Nguyeân, luùc baáy giôø Ngöôøi thoï giôùi Tyø kheo. Ñeán naêm sau, ngöôøi laäp ñaøn Dieäu Phaùp Lieân Hoa, thænh Tam toân veà cuùng ñaøn laøm chay phoùng sanh thí thöïc; Ngöôøi

ñoát hai ngoùn tay daâng cuùng Tam toân. Ngöôøi thaønh Boà taùt giôùi, phaùt möôøi ñieàu taâm nguyeän, luùc aáy laø ngöôøi ñaõ ñaéc ñaïo. Sau Ngöôøi thöôøng xem saùch hoaøng quyeån, giöõ leã thanh quy. Ñeán naêm Giaùp Tyù (1684), Ngöôøi laøm ñaøi Cöûu phaåm Lieân hoa ôû chuøa Quyønh Laâm. Naêm Nhaâm Thaân (1692), Ngöôøi 48 tuoåi, vua Leâ Hy Toâng trieäu vaøo noäi cung öôùm hoûi maàu nhieäm tu haønh cuûa Ngöôøi. Ngöï buùt vieát ba chöõ "Voâ thöôïng coâng" ñeå khen, roài ban cho y aùo vaø phaùp khí . Naêm 76 tuoåi, vua laïi trieäu taäp vaøo laäp ñaøn chay Nghieâm Phuùc, roài phong chöùc "Taêng Thoáng Chaùnh Giaùc Hoøa thöôïng". Naêm Baûo Thaùi thöù 7 (1726), ñöøi Leâ, Ngöôøi ñaõ 80 tuoåi, laø naêm Bính Ngoï ngaøy 28 thaùng 10, giôø Daäu, ngöôøi toïa hoùa, ñeán hoâm 30 döïng thaùp hai nôi, moät ngoïn ôû chuøa Long Ñoäng vaø moät ngoïn ôû chuøa Quyønh Laâm. Naêm Baûo Thaùi thöù taùm (1727), phaùp töû Sa di Nhö Tröøng kính thuaät baøi vaên naøy(1). 2. Thieàn sö

Nhö Sôn vieát tieåu söû cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân trong saùch “Nguï cheá thieàn ñieån thoáng yeáu keá ñaêng luïc” nhö sau: “Ñôøi thöù 74 (cuûa Thieàn toâng, töø Ca Dieáp trôû xuoáng) laø Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân - Chaùnh Giaùc chuøa Laân Ñoäng, nuùi Yeân Töû, ngöôøi Tieàn Lieät, Thanh Haø. Ban ñaàu sö ñeán xuaát gia vôùi Chaân Truù, thoï giôùi khoâng bao laâu thì Truù maát tröôùc. Sau beøn cuøng baïn ñoàng lieâu laø Nhö Nieäm, ñeàu nguyeän tu haïnh Ñaàu ñaø, ñi khaép nôi tham vaán. Chí rieâng cuûa Nieäm laø muoán ôû chuøa Coâ Tieân. Sö beøn ñeán Phuø Laõng, hoûi Hoøa thöôïng Minh Löông: “Bao naêm doàn chuùa ngoïc trong tuùi, taän maët hoâm nay thaáy roõ raøng, laø theá naøo?”. Toå vaø sö boán maét nhìn nhau, sö laõnh ngoä beøn suïp laïy. Toå daïy: ”Doøng thieàn Laâm Teá giao Ngöôi keá thöøa laøm thònh leân ôû ñôøi”. Sö ñaéc phaùp roài, bieån hoïc maây nhoùm, hoa ñaøm nôû ñua. Sö daën doø ñeä töû: ”Haõy nghe baøi keä cuûa ta ñaây: “Hieån tòch phaân minh thaäp nhò thôøi Thöû chi töï taùnh nhaäm thi vi Luïc caên vaän duïng chôn thöôøng kieán Vaïn phaùp tung hoaønh chaùnh bieán tri”.

Noùi keä xong, sö goïi ñoà chuùng baûo: “Ta ñaõ 80, quyeát chí veà Taây phöông”. Thaùng 10, sö nhuoám bònh, ñeán saùng ngaøy 28 thì vieân tòch. Ñaïi chuùng hoûa thieâu, döïng thaùp ôû hai chuøa Long Ñoäng vaø Quyønh Laâm ñeå thôø xaù lôïi”. Töø hai taøi lieäu treân, qua coâng trình nghieân cöùu, chuùng ta tìm ñöôïc haønh traïng khaù ñaày ñuû cuûa Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng.

I. HAØNH TRAÏNG CUÛA THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN - CHAÙNH GIAÙC (HAY HOØA THÖÔÏNG TUEÄ ÑAÊNG)

Thieàn sö Chaân Nguyeân - Chaùnh Giaùc, töùc Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng, hoï Nguyeãn teân laø Nghieâm (Nguyeãn Vaên Nghieâm) , hieäu laø Ñình Laân, queâ ôû xaõ Tieàn Lieät, huyeän Thanh Haø, traán Haûi Döông. Meï cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân hoï Phaïm , moät hoâm naèm chieâm bao thaáy: moät cuï giaø cho moät caønh hoa sen, söïc tænh daäy, töø ñoù Baø coù mang vaø sau ñoù sanh ra Ngaøi vaøo giôø ngoï, ngaøy 16 thaùng 09 naêm Ñinh hôïi(1647). Lôùn leân, Nguyeãn Vaên Nghieâm theo hoïc vôùi caäu laø moät Giaùm sinh cuûa Tröôøng Quoác Töû Giaùm, Ngöôøi raát thoâng minh, gioûi vaên chöông. Naêm 1665, luùc 19 tuoåi , nhaân ñoïc söï tích cuûa Thieàn sö Huyeàn Quang (Toå thöù ba cuûa Phaùi Thieàn Truùc Laâm). Ngöôøi thaáy Thieàn sö Huyeàn Quang töøng laø moät Traïng nguyeân, laøm quan to trong trieàu ñình, löøng laãy ngang doïc maø coøn chaùn coâng danh töø quan ñeå ñi tu, huoáng chi mình laø moät hoïc troø queøn, theá laø ngöôøi phaùt nguyeän xuaát gia tu haønh. Ngöôøi ñeán chuøa Hoa Yeân (Chuøa Vaân Yeân) treân nuùi Yeân Töû , yeát kieán Thieàn sö Chaân Truù – Tueä Nguyeät. Sö Chaân Truù hoûi: Ngöôøi ôû ñaâu maø ñeán ñaây? Ngöôøi thöa raèng: Voán khoâng ñi laïi. Thieàn sö Chaân Truù bieát laø sau naøy Ngöôøi seõ thaønh ñaïo , neân cho ngöôøi theá phaùt quy Y vaø ñaët phaùp danh laø Tueä Ñaêng. Sau ñoù, Thieàn sö Chaân Truù – Tueä Nguyeät vieân tòch sôùm, Thieàn sö Tueä Ñaêng cuøng vôùi baïn ñoàng tu laø Nhö Nieäm, ñi khaép caùc truøng Laâm ñeå tham hoïc vaø thöïc haønh haïnh Ñaàu Ñaø, ñi vaân du khaép

nôi ñeå tham vaán vaø khaát thöïc khoå haïnh. Keá ñoù, Thieàn sö Nhö Nieäm truï trì ôû chuøa Thieâm Tieân (Chuøa Coâ Tieân), Thieàn sö Tueä Ñaêng tieáp tuïc ñi haønh khöôùc.

- 345 -

Thieàn sö Tueä Ñaêng ñeán chuøa Vónh Phuùc, treân nuí Coân Cöông, laøng Phuø Laõng , cuùi ñaàu ñaõnh leã Hoøa thöôïng Minh Löông – Nguyeät An. Hoøa thöôïng Minh Löông nhìn thaúng vaøo hai maét Thieàn sö Tueä Ñaêng vaø hoûi raèng: Nhaø ngöôi muoán hoïc ñaïo gì? Thieàn sö Tueä Ñaêng yeân laëng, khoâng traû lôøi. Hoøa thöôïng Minh Löông noí raèng: Nhö nhö baát ñoäng thò vi Phaät ñaïo. Hoøa thöôïng Minh Löông cho Tueä Ñaêng thoï giôùi tuyø kheo vaø cho ñoåi phaùp danh laïi laø Chaân Nguyeân. Naêm sau Thieàn sö Chaân Nguyeân laäp moät ñaøi Dieäu Phaùp Lieân Hoa ôû chuøa Vónh Phuùc vaø thænh Tam Theá Phaät (A – Di – Ñaø, Thích – Ca, Di- Laïc) vaø laäp trai ñaøn thoï giôùi Boà Taùt. Trong leã ñaøng naøy Thieàn sö Chaân Nguyeân ñoát hai ngoùn tay ñeå cuùng döôøng Tam Theá Phaät vaø phaùt nguyeän 10 ñieàu ñeå haønh theo haïnh Boà Taùt. Moät hoâm, sö Chaân Nguyeân hoûi Hoøa thöôïng Minh Löông: “Bao naêm doàn chuùa ngoïc trong tuùi; taän maët hoâm nay thaáy roõ raøng” laø theá naøo? Hoøa thöôïng vaø sö boán maét nhìn nhau, sö laõnh ngoä beøn suïp laïy, Hoøa thöôïng phoù chuùc: “Doøng thieàn Laâm Teá giao cho ngöôi keá thöøa vaø laøm höng thònh treân ñôøi”, vaø ñoïc baøi keä phoù phaùp: Myõ ngoïc taøng ngoan thaïch, Lieân hoa xuaát öù neâ Tu tri sinh töû xöù Ngoä thò töùc boà ñeà Taïm dòch: Ngoïc quyù aån trong ñaù, Hoa sen moïc töø buøn, Neân bieát choã sanh töû, Ngoä voán thaät Boà ñeà. Sau ñoù Thieàn sö Chaân Nguyeân coù nhaân duyeân ñöôïc truï trì chuøa Long Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû vaø chuøa Quyønh Laâm, laø hai Toå ñình xöa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Nhaân ñoù, sö tieáp thu tinh hoa trong kinh saùch coå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Vì vaäy, sö laø ngöôøi keát hôïp tinh hoa cuûa hai phaùi thieàn Truùc Laâm vaø Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi ñeå phoå truyeàn. Chính vì vaäy, keå töø sö trôû veà sau, Phaät giaùo ôû Ñaøng Ngoaøi coù ñaëc tröng laø keát

- 346 -

hôïp Truùc Laâm vaø Laâm Teá song haønh, cuõng töông töï nhö tröôøng hôïp cuûa Toå sö Minh Chaâu-Höông Haûi tröôùc ñoù (1628-1715) ôû Ñaøng Trong vaø sau ra Ñaøng Ngoaøi. Thieàn sö Chaân Nguyeân coøn in laïi hay chuù giaûi caùc kinh saùch coå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm thôøi xöa, ngoaøi ra sau khi tieáp thu tinh hoa cuûa hai phaùi thieàn Truùc Laâm laø Laâm Teá ñoù, sö ñaõ bieân soaïn theâm nhieàu taùc phaåm chöõ Noâm vaø chöõ Haùn raát coù giaù trò. Vì vaäy, töø sau Thieàn sö Höông Haûi vaø Thieàn sö Chaân Nguyeân, Phaät giaùo Vieät Nam keát hôïp tinh hoa caùc phaùi thieàn Truùc Laâm vaø Laâm Teá, cuøng Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi taïo neân moät luoàng sinh khí môøi ñaëc tröng cuûa Vieät Nam, giuùp cho Phaät giaùo Vieät Nam phaùt trieån maïnh cho tôùi thôøi Nguyeãn vaø Phaät giaùo Vieät Nam chæ bò ñình treä vaø suy thoaùi sau khi Phaùp chieám Vieät Nam, gaây ra cuoäc chieán tranh choáng Phaùp cho tôùi hieän nay. Naêm Giaùp Tyù (1684), Thieàn sö Chaân Nguyeân

döïng ñaøi Cöûu phaåm Lieân hoa ôû chuøa Quyønh Laâm theo kieåu xöa cuûa Tam Toå Truùc Laâm Huyeàn Quang ñaõ laäp ôû chuøa Ninh Phuùc (sau naøy ñöôïc goïi laø chuøa Buùt Thaùp). Naêm Nhaâm Thaân (1692), vua Leâ Hy Toâng (1676-1705) trieäu Thieàn sö Chaân Nguyeân vaøo cung ñeå tham vaán Phaät phaùp. Vua raát khaâm phuïc taøi ñöùc cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân neân phong cho myõ hieäu laø "Voâ Thöôïng coâng", ban cho aùo caø sa vaø caùc phaùp khí ñeå phuïng söï Tam baûo. Naêm 1705, vua Leâ Hy Toâng leân laøm Thaùi Thöôïng Hoaøng, nhöôøng ngoâi laïi cho vua Leâ Duï Toâng (1705-1729). Thaùi Thöôïng Hoaøng Leâ Hy Toâng ñöôïc toân laø Chính Hoøa Vieân Thoâng Giaùc vöông. Naêm Taân Maõo, nieân hieäu Vónh Thònh thöù 7 (1711), Chính Hoøa Vieân Thoâng Giaùc vöông ban cho Thieàn sö Chaân Nguyeân ba töôïng Phaät (A Di Ñaø, Quan Theá AÂm, Ñaïi Theá Chí) vaø hai quyeån saùch thuoäc giaùo lyù cuûa Tònh ñoä toâng (coøn ñöôïc goïi laø Lieân toâng) laø "Long thö Tònh ñoä vaên" vaø "Nieäm Phaät baûo caûnh". Chính Hoøa Vieân Thoâng Giaùc vöông laïi ñöùng ra baûo trôï cho vieäc khaéc baûn vaø in hai quyeån kinh naøy(1), Thieàn sö Chaân Nguyeân vieát baøi töïa. Naêm 1722, vua Leâ Duï Toâng thænh Thieàn sö Chaân Nguyeân vaøo cung ñieän, laäp ñaøn chay "Nghieâm Phuùc", vua phong cho Thieàn sö Chaân Nguyeân chöùc Taêng thoáng vaø ban hieäu laø Hoøa thöôïng Chaùnh Giaùc.

- 347 -

Thieàn sö Chaân Nguyeân hoaèng hoùa ôû chuøa Long Ñoäng treân nuùi Yeân Töû, hoïc chuùng boán phöông veà tham hoïc raát ñoâng, trong ñoù coù caû vua chuùa, caùc vöông haàu, quan töôùng cuûa vua Leâ vaø chuùa Trònh. Ngaøy 28 thaùng 10 naêm Bính Ngoï (1726), Thieàn sö Chaân Nguyeân trieäu taäp ñeä töû daïy baøi keä: "Hieån tòch phaân minh thaäp nhò thôøi, Thöû chi tuï taùnh nhaäm thi vi, Luïc caên vaän duïng chôn thöôøng kieán, Vaïn phaùp tung hoaønh chaùnh bieán tri"(1) Dòch nghóa: (Baøy hieän roõ raøng suoát ñeâm ngaøy, Ñaây laø töï taùnh maëc laøm chi, Saùu caên vaän duïng chôn thöôøng thaáy, Muoân phaùp tung hoaønh "giaùc ngoä" ngay). Noùi keä xong, Thieàn sö Chaân Nguyeân baûo ñoà chuùng: "Ta ñaõ 80, saép veà coõi Phaät", roài sö ngoài kieát giaø, an nhieân thò tòch. Ñaïi chuùng laøm leã hoûa taùng, vua Leâ Duï Toâng truyeàn cho döïng thaùp "Tòch Quang" thôø phuïng xaù lôïi cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân ôû hai chuøa Long Ñoäng vaø Quyønh Laâm. Thieàn sö Chaân Nguyeân hay Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng coù raát nhieàu ñeä töû xuaát saéc nhö: - Nhö Nhuaän: keá theá truï trì chuøa Laân Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû. - Nhö Chuùc: truï trì chuøa Buùt Thaùp. - Nhö Trí hoaèng hoaù ôû chuøa Thieân Taâm treân nuùi Tieâu Sôn (Baéc Ninh) - Nhö Tröøng-Laân Giaùc khai sôn chuøa Lieân Hoa, sau ñoåi thaønh chuøa Lieân Toâng hay chuøa Lieân Phaùi ôû Thaêng Long (Haø Noäi). - Nhö Hieän-Nguyeät Quang khai sôn chuøa Nguyeät Quang ôû Haûi Phoøng - Nhö Sôn hoaèng hoaù ôû chuøa Hoàng Phuùc (chuøa Hoøe Nhai), kinh thaønh Thaêng Long.

- 348 -

Chính caùc ñeä töû vaø phaùp toân cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân ñaõ noái tieáp ngoïn ñeøn Thieàn toâng ôû Ñaøng Ngoaøi, phaùt trieån phaùi thieàn Truùc Laâm vaø

keá tuïc söï nghieäp phuïc hoài kinh saùch Phaät giaùo do caùc thieàn sö Vieät Nam bieân soaïn, nhaát laø caùcngöõõ luïc cuûa caùc thieàn sö phaùi thieàn Truùc Laâm thôøi nhaø Traàn (1223-1400). - Thieàn sö Nhö Trí truøng san saùch "Thieàn uyeån taäp anh ngöõ luïc" (naêm 1715). - Thieàn sö Nhö Sôn bieân soaïn saùch "Keá ñaêng luïc" naêm 1736. - Caùc Thieàn sö Nhö Tröøng vaø Nhö Hieän chuyeån ra vaên Noâm caùc saùch veà Luaät taïng: Sa di thaäp giôùi. - Nhö Nhuaän khaéc in saùch "Long thö Tònh ñoä vaø Nieäm Phaät". - Thieàn sö Taùnh Löông vaø Taùng Quaûng truøng san saùch "Thaùnh ñaêng luïc" (naêm 1750) - Thieàn sö Taùnh Tuyeàn-Lieãu Giaùc khaéc in saùch "Toân sö phaùt saùch ñaêng ñaøn thoï giôùi". - Thieàn sö Tueä Hieàn truøng khaéc saùch "Khoaù hö luïc". - Thieàn sö Tueä Nguyeân truøng san saùch "Thöôïng só ngöõ luïc" (naêm 1763). - Saùch "Tam Toå thöïc luïc" cuõng ñöôïc truøng san naêm 1763, do caùc thieàn sö trong toâng phaùi naøy thöïc hieän. Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc coù moät soá baøi thô vaø moät soá taùc phaåm sau:

II. MOÄT SOÁ BAØI THÔ CUÛA THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN:

1. Ngoä ñaïo nhaân duyeân:
Nhöùt ñieåm taâm ñaêng Phaät nhaõn sanh,
Töông truyeàn töù muïc coá phaân minh,
Lieân phöông tuïc dieäm quang voâ taän,
Phoå phoù thieàn laâm thoï höõu tình,
- 349 -

Taïm dòch:
(Ñeøn taâm, maét Phaät môùi vöøa sinh,
Taâm aán truyeàn nhau boán maét nhìn,
Tieáp noái ñeøn kia veà baát taän,
Thieàn laâm thaép maõi aùnh quang minh).
2. Chaân nguyeân traïm tòch (hai baøi):

(Chaân nguyeân voán trong saùng vaø laëng leõ)
I. Thieân ñòa phuï maãu vò sanh tieàn,
Tòch quang vieân traïm thò chaân nguyeân,
Töù giaùc giaùc tha danh vieát Phaät,
Töø bi thuyeát phaùp lôïi nhaân thieân,
Taïm dòch:
Khi trôøi ñaát cha meï chöa sanh
Chaân Nguyeân yeân laëng, saùng trong troøn,
Töï giaùc, giaùc tha danh laø Phaät,
Thuyeát phaùp töø bi lôïi trôøi ngöôøi).
II. Vaïn phaùp khoâng hoa giai baát thöïc,
Vò ñoä quaàn sanh giaû laäp quyeàn,
Lieãu lieãu baûn lai voâ nhöùt vaät,

Chaân Nguyeân traïm tòch phuïc hoaøn nguyeân.

Dòch nghóa:

Moïi hieän töôïng ñeàu nhö hoa ñoám giöõa hö khoâng, khoâng coù thaät,

Vì muoán ñoä quaàn sanh cho neân taïm ñeà caäp ñeán chuùng.

Giaùc ngoä ñöôïc raèng: “Xöa nay khoâng coù moät hieän töôïng naøo (moät vaät naøo) ñaõ töøng hieän höõu, thì chaân nguyeân vaéng laëng, trong treûo laïi trôû veà nguoàn cuûa noù”.

Taïm dòch:

Moïi vaät nhö hoa ñoám hö khoâng,

Muoán ñoä quaàn sanh neân taïm möôïn,

Giaùc ngoä “xöa nay khoâng moät vaät”,

Chaân Nguyeân trong laëng, trôû veà nguoàn.

- 350 -

3. Baøi thô töù tuyeät

Höõu thuyeát giai thaønh baùng

Voâ ngoân dieät baát dung,

Vò quaân thoâng nhöùt tuyeån,

Nhöït xuaát lónh ñoâng hoàng,

Taïm dòch:

Noùi ra laø bò keït,

Khoâng noùi cuõng khoâng xong,

Vì anh ñöa moät neùt,

Ñaàu nuùi aùnh döông hoàng(1)

III. TAÙC PHAÅM CUÛA THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN (HOAØ THÖÔÏNG TUEÄ ÑAÊNG)

Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc vieát raát nhieàu saùch chöõ Noâm vaø chöõ Haùn, hieän bieát ñöôïc laø coù caùc taùc phaåm sau: 1/ Thieàn toâng baûn haïnh hay An Töû Sôn Traàn trieàu Thieàn toâng chæ nam truyeàn taâm quoác ngöõ haønh. 2/ Thieàn tòch phuù 3/ Nam Haûi Quan AÂm baûn haïnh 4/ Ñaït Na Thaùi töû haønh 5/ Hoàng moâng haønh 6/ Tònh ñoä yeáu nghóa 7/ Long thö Tònh ñoä vaên töï (Long thö Tònh ñoä vaên) 8/ Long thö Tònh ñoä luaän baït haäu töï 9/ Toân sö phaùt saùch ñaêng ñaøn thoï giôùi. 10/ Ngheânh sö duyeät ñònh khoa (Thuûy luïc chö khoa) 11/ Ngoä ñaïo nhaân duyeân 12/ Kieán taùnh thaønh Phaät: baûn in laïi (A2570) coù cheùp veà goác tích vaø truyeàn thöøa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Vieät Nam (1) Trích saùch Phaät Giaùo Vieät Nam Söû Luaän ,Quyeån II, cuûa Nguyeãn Lang , trang 130 - 135

- 351 -

13/ Ngoaøi ra, Thieàn sö Chaân Nguyeân coøn hieäu ñính vaø khaéc in laïi saùch “Thaùnh ñaêng luïc” (naêm 1705)

1. THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH (AN TÖÛ SÔN TRUÙC LAÂM TRAÀN THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH)

Saùch Thieàn toâng baûn haïnh, coøn goïi laø saùch “An Töû Sôn Truùc Laâm Traàn trieàu Thieàn toâng baûn haïnh” hay coøn goïi laø “An Töû Sôn Traàn trieàu Thieàn toâng chæ nam truyeàn taâm quoác ngöõ haønh” ñöôïc Thieàn sö Chaân Nguyeân saùng taùc vaøo khoaûng naêm 1704-1705 (xem theâm saùch “Chaân Nguyeân Thieàn sö toaøn taäp”, taäp I, cuûa Leâ Maïnh Thaùt - Tu Thu Vaïn Haïnh in naêm 1980). Hieän taïi, chuùng ta bieát ñöôïc laø saùch “Thieàn toâng baûn haïnh” ñöôïc in laïi ba laàn, coù noäi dung hôi khaùc nhau nhö sau: SAÙCH THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH IN NAÊM 1745 Saùch Thieàn toâng baûn haïnh in vaøo naêm 1745 ñöôïc oâng Hoaøng Xuaân Haõn phaùt hieän taïi chuøa Lieân Phaùi (hay chuøa Lieân Hoa) vaø oâng ñaõ giôùi thieäu treân taïp chí Vaïn Haïnh soá 15 (naêm 1966) töø trang 13 ñeán trang 20 - oâng Hoaøng Xuaân Haõn vieát: “Khoå saùch khaù lôùn, chieàu roäng 15 phaân 3 ly, chieàu doïc 27 phaân 7 ly saùch goàm 38 tôø, moãi trang coù 8 haøng, moãi haøng coù 17 chöõ. Chöõ khaéc raát roõ raøng vuoâng vaén, neùt chaân phöông naén noùt vaø loái chöõ Noâm vieát raát ñuû neùt vaø chính xaùc. Cuõng nhö haàu heát caùc saùch ta xöa mang tính caùch toân giaùo, saùch naøy ñaõ ñöôïc khaéc vaø in caån thaän vôùi giaáy toát vaø möïc ñaäm. Baûn naøy hình nhö cuõng ít bò giôû ñoïc, cho neân nay coøn troïn veïn. Ñoù laø quaø cuûa moät vò taêng giaø truï trì chuøa Hoaøng Mai gaàn Haø Noäi ñaõ cho toâi vaø nay may maø coøn laïi trong khi caû thö vieän cuûa chuøa ñaõ maát trong vuï Vieät-Phaùp giao tranh naêm 1947. Trong saùch coù boán baøi Noâm maø toâi keå sau, laïi phuï moät baøi baèng Haùn vaên gaàn nhö Baøi Baït cuûa ngöôøi ñem khaéc. Trang cuoái cuøng thuoäc tôø 38 coù ñeà roõ raøng: “Thôøi Leâ trieàu, Caûnh Höng luïc nieân, tueá thöù AÁt Söûu, Ñoâng tieát, coác nhaät. Kinh ñoâ Thaêng Long thaønh, Lieân Hoa töï, Sa moân Lieãu Vieân phoù chuùc ñeä töû Sa di ni hieäu Dieäu Thuaàn truøng san”, nghóa laø:

“Baáy giôø laø ngaøy toát veà muøa Ñoâng naêm AÁt Söûu, nieân hieäu Caûnh Höng naêm thöù saùu, trieàu Leâ (cuoái naêm 1745 ñaàu naêm 1746), Sa moân chuøa Lieân Hoa taïi kinh ñoâ, thaønh Thaêng Long phaùp danh laø Lieãu Vieân phoù chuùc cho ñeä töû laø Sa di ni Dieäu Thuaän khaéc in laïi”. Doøng cuoái ñeà:”Baûn löu taïi kinh ñoâ, Lieân Hoa töï dó hieåu haäu lai” nghóa laø: Baûn löu (vaùn khaéc) ñeå taïi chuøa Lieân Hoa ôû kinh ñoâ (Thaêng Long) ñeå cho ñôøi sau bieát. Chuøa Lieân Hoa ngaøy nay vaãn coøn, nhöng vì huùy Hoaøng thaùi haäu ñôøi Thieäu Trò, cho neân töø naêm 1840 ñaõ ñoåi teân ra chuøa Lieân Phaùi(1), chuøa ôû caïnh ñöôøng quan loä ñi Baïch Mai (Haø Noäi). Noäi dung saùch “Thieàn toâng baûn haïnh” in naêm 1745 goàm coù boán baøi vaên Noâm vaø phuï theâm baøi “Ngoä ñaïo nhaân duyeân ñaúng keä”. 1. Yeân Töû sôn Truùc Laâm Traàn trieàu Thieàn toâng baûn haïnh (goïi taét laø Thieàn toâng baûn haïnh) goàm 746 caâu thô luïc baùt do Thieàn sö Chaân Nguyeân saùng taùc, keå laïi goác tích yù nghóa Thieàn toâng vaø söï tích tu haønh cuûa vua Traàn Thaùi Toâng vaø Traàn Nhaân Toâng. 2. Yeân Töû Sôn ñeä nhöùt Toå Truùc Laâm

Ñaàu Ñaø, Tónh Tueä Giaùc Hoaøng Ñieàu ngöï chuû Phaät Cö traàn laïc ñaïo phuù (goïi taét laø Cö traàn laïc ñaïo phuù) goàm 160 caâu, taùn döông vaø giaûi yù veà söï tu thieàn. 3. Ñaéc thuù laâm tuyeàn thaønh ñaïo ca, baøi ca töù töï, daøi 84 veá, keå thuù aån daät tu ñaïo. (Vua Traàn Nhaân Toâng vieát) 4. Yeân Töû Sôn Truùc Laâm ñeä tam Toå Huyeàn Quang Toân giaû vònh Hoa Yeân töï phuù (Vònh Hoa Yeân töï), baøi phuù baùt vaän, daøi 98 veá, taû caûnh chuøa Hoa Yeân. 5. Phuï haäu "Ngoä ñaïo nhaân duyeân ñaúng keä" nghóa laø "Theâm vaøo sau saùch baøi keä "Ngoä ñaïo nhaân duyeân" (nhaân duyeân hieåu thaáu ñaïo). Baøi keä "Ngoä ñaïo nhaân duyeân", Hoaøng Xuaân Haõn cho laø cuûa Thieàn sö Lieãu Vieân saùng taùc; nhöng theo oâng Leâ Maïnh Thaùt, baøi keä naøy cuûa thieàn sö Chaân Nguyeân saùng taùc. SAÙCH THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH IN NAÊM 1803 Chuùng ta chæ bieát saùch "Thieàn toâng baûn haïnh" in naêm 1803 laø do Thieàn sö Thanh Hanh cho bieát trong baøi töïa daãn cuûa saùch "An Töû Sôn Traàn trieàu Thieàn toâng chæ nam truyeàn taâm quoác nguõ haønh", in naêm 1932.

SAÙCH THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH IN NAÊM 1932 Noäi dung saùch Thieàn toâng baûn haïnh in naêm 1932 khaùc vôùi saùch ñoù in vaøo naêm 1745, goàm coù: 1. Yeân Töû sôn Traàn trieàu Thieàn toâng chæ nam truyeàn taâm quoác nguõ haønh (hay Thieàn toâng baûn haïnh) do Thieàn sö Chaân Nguyeân vieát. 2. Cö traàn laïc ñaïo phuù do vua Traàn Nhaân Toâng vieát 3. Ñaéc thuù laâm tuyeàn ñaéc ñaïo ca do vua Traàn Nhaân Toâng vieát. 4. Vònh Hoa Yeân töï phuù do Thieàn sö Huyeàn Quang vieát. 5. Maïc Ñænh Chi traïng nguyeân töû nhaäp Minh ty thaát nhöït kieàn chu ñòa nguïc taùi ñaéc hoaøn sinh giaùo töû phuù (Giaùo töû phuù cuûa Maïc Ñænh Chi). 6. Du Yeân Töû sôn nhöït trình cuûa Baïch Lieân Tieán só (1) 7. Thieáu Thaát phuù cuûa Baïch Lieân Tieán só(2) 8. Thieàn tòch phuù cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân. Nhö vaäy, baûn in naêm 1932 khoâng coù baøi "Ngoä ñaïo nhaân duyeân" maø laïi theâm 4 baøi chöõ Noâm, trong ñoù coù baøi Thieàn tòch phuù cuûa Chaân Nguyeân, Giaùo töû phuù cuûa Maïc Ñænh Chi vaø hai baøi cuûa tieán só Baïch Lieân. Saùch Thieàn toâng baûn haïnh" in naêm 1932 khoå 14 x 25, goàm 43 tôø. Moãi tôø coù 2 trang, moãi trang coù 10 haøng, moãi haøng coù 14 chöõ (neáu laø thô luïc baùt) vaø 20 chöõ (neáu laø phuù hoaëc chöõ Nho) chæ coù tôø ñaàu vaø tôø cuoái laø khaùc. Baøi töïa saùch "Yeân Töû sôn Traàn trieàu Thieàn toâng chæ nam truyeàn taâm quoác ngöõ haønh": "Töøng nghe chaân nhaân An Kyø Sinh ñôøi Tieàn Haùn choïn ôû nuùi naøy maø luyeän chaân thaàn, sau hoùa thaønh tieân, veát thieâng raát noåi, kòp ñeán trieàu Traàn, vua chuùa, traïng nguyeân, teå töôùng, cuøng cao taêng, danh só, khi ñaõ ngoä ñaïo chaùn ñôøi, cuõng hoïp nhau raûo ñeán nuùi ñoù, hoaëc ñeå tham hoïc moân thieàân tröïc chæ, hoaëc ñeå hieåu roõ ñöôøng töû sanh ngaén nguûi. Bôûi vaäy, vua chuùa cho ñeán danh só, ai cuõng töùc caûnh maø laøm thô, phuù, ca, hoaëc khuùc ngaén, hoaëc thieân daøi; khoâng ai khoâng khen noù laø thaéng caûnh tuyeät traàn thöù nhöùt cuûa trôøi Nam. Buoàn thay, nhaø Traàn saùng laäp

chuøa chieàn, tònh xaù maø vì vaät ñoåi sao dôøi neân ngaøy nay chæ coøn tro buïi. Song xeùt khí soá ñaát trôøi thì coù pheá töùc coù höng. Nay Thaày Thanh Minh chuøa Hoa Yeân voán laø moân nhaân cuûa Phuø Laõng(2) öùng duyeân ñeán ñaây, tuøy söùc xaây döïng thì thaáy ngaøy tröôùc vaøo naêm Gia Long thöù tö (1805), thaày truï trì chuøa Hoa Yeân töï laø Hueä Thaân cuøng vôùi ñeä töû khaéc laïi truyeän naøy, nhöng ñeán nay hö maát, chaúng coøn baûn goã naøo. Thieát nghó, söï ngoä ñaïo cuûa vua toâi Nhaø Traàn thaät hieám coù, ñeàu cheùp roõ trong chuyeän ñoù, neân oâng ñeå taâm söu taàm, nay ñöôïc vaên baûn, beøn phaùt nguyeân khaéc in ñeå löu thoâng haàu laøm roäng söï truyeàn baù. Ñaây laø laàn khaéc laïi thöù ba. Sô löôïc vieát thay lôøi daãn: Vónh Nghieâm haäu hoïc Tyø kheo töï Thanh Hanh Vieát thaúng thay lôøi daãn Ngaøy toát thuoäc trung tuaàn thaùng 3 naêm Hoaøng trieàu Baûo Ñaïi thöù baûy (1932) Chuù thích: (1) Trong baøi Du Yeân Töû sôn nhöït trình, tieán só Baïch Lieân coù môû ñaàu baèng 2 caâu thô: Maäu Daàn vöøa tieát thanh minh Giaøy gai, gaäy truùc ñaêng trình thaûnh thôi. Naêm Maäu Daàn ôû ñaây laø naêm 1818, chöù khoâng phaûi naêm 1758 hay 1878 vì chuùng ta ñöôïc bieát laø tieán só Baïch Lieân coù vieát baøi töïa Qui Nguyeân - trong saùch Qui nguyeân tröïc chæ ñöôïc Sö Hueä Minh chuøa Töø AÂn in laïi saùch cuûa Nhöùt Nguyeân Toâng, baûn ñôøi Toáng, Baøi töïa naøy ñöôïc vieát vaøo muøa Ñoâng naêm Quyù Muøi, nieân hieäu Minh Maïng thöù 4, töùc naêm 1823. Trong baøi töïa, tieán só Baïch Lieân vieát:"Ngu toâi moät ñôøi vuïng veà, gôûi chaân cöûa thieàn, keùn aên keùn ôû, phaàn nhieàu vì taùnh hieáu kyø maø thaønh taät, öa ñi ñoù ñaây, phoùng ñaõng giang hoà. Heø naøy, toâi ñeán chuøa Töù AÂn, nuùi Boà Ñaø. Baáy giôø chuû chuøa laø Hueä Minh, nhaân luùc raûnh roãi, ngoài noùi chuyeän vôùi nhau, beøn ñem vieäc in laïi "Qui nguyeân (tröïc chæ) ra noùi": Nhö vaäy tieán só Baïch Lieân laø thieàn sö haønh haïnh Ñaàu Ñaø, vì trong baøi Thieáu Thaát phuù, Baïch Lieân cho chuùng ta bieát roõ hôn veà oâng, ngoâi chuøa Baïch Lieân ôû ñöôïc taû nhö sau: Che noùc ñaõ trôøi - Naâng chaân saün ñaát, chum ba gian nhaø coû löa thöa - Buoâng maáy caùnh reøm boàng phô phaát... Cuoäc soáng thanh ñaïm cuûa Baïch Lieân ñöôïc oâng taû nhö sau:

- 355 -

Choán nghæ ngôi giöôøng tre choõng truùc,
Loang mang nhæ, maøn gaùc chaên giaáy,
AÙo taêng gìa phaán taûo naëng hôn caân.
Ñoà naáu aên noài ñaát sanh gai,
Tuû teá sao, kho bí bung maêng,
Baùt ña la thieát bì ñai maáy giaét,
Troïn ngaøy moät böõa côm chay.
Trong ngoaøi giöõ vieäc oâng laøo gìa nhom,
Khuya toái chöïc haàu tieåu ñoàng beù nhaét,
Cö xöû laáy töø bi naåy möïc, hoïc ñoøi coå ñöùc,
Haï chín tuaàn keát tuùc tuïng kinh,
Haønh taêng ñem hyû xaõ treo giöôøng,

Baét chöôùc oai taêng, thu ba thaùng ñaàu ñaø haønh khaát,
THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH (TRAÀN TRIEÀU THIEÀN TOÂNG CHÆ NAM TRUYEÀN TAÂN QUOÁC NGÖÕ HAØNH)

Cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân. Noäi dung saùch Thieàn toâng baûn haïnh Saùch Thieàn toâng baûn haïnh goàm coù 760 caâu thô luïc baùt, 4 baøi keä vaø 3 caâu ngöõ luïc baèng chöõ Nho, goàm coù noäi dung chaùnh nhö sau: 1. Caâu 1 ñeán 20: Thieàn sö Chaân Nguyeân töï giôùi thieäu mình vaø noùi sô qua veà hoaøn caûnh xaõ hoäi thôøi ñoù (cuoái theá kyû XVII, ñaàu theá kyû XVIII). 2. Caâu 21 ñeán caâu 104: toùm löôïc lòch söû Thieàn toâng töø Phaät Toå Thích Ca cho ñeán Luïc Toå Hueä Naêng. 3. Caâu 105 ñeán caâu 384: keå laïi veà haønh traïng tu thieàn cuûa vua Traàn Thaùi Toâng. 4. Caâu 385 ñeán caâu 400: keå laïi veà haønh traïng cuûa Traàn Thaùnh Toâng 5. Caâu 401 ñeán 662: keå laïi veà haønh traïng cuûa Nhöùt Toå Truùc Laâm: vua Traàn Nhaân Toâng.

6. Caâu 663 ñeán 666: giôùi thieäu qua veà Nhò Toå Phaùp Loa, Tam Toå Huyeàn Quang cuøng vôùi vua Traàn Nhaân Toâng vaø vua Traàn Minh Toâng. 7. Caâu 667 ñeán caâu 760: ñaïi cöông veà toâng chæ cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm.

BAÛN PHIEÂN AÂM “THIEÀN TOÂNG BAÛN HAÏNH”
CUÛA LEÂ MAÏNH THAÙT(5)
1. Thôøi vöøa ñaàu tieát xuaân thieân,
Khí döông ñaàm aám daân yeân thuaän hoøa
Buït sinh Hoaøng ñeá Leâ gia(6)
Thaùnh chuùa voã trò(7) gaàn xa lai haøng
5. Boán phöông khoùi taét löûa lang(8)
Phong ñieàu vuõ thuaän daân khang thaùi bình
Ñöôïc muøa haûi yeán haø thanh,
Gia gia ngöôõng chuùc thaùnh minh cöûu tröôøng.
Daân noâng thònh vöôïng taàm tang,
10. Thoùc Haùn gaïo Ñöôøng ñaïi naåm phong nieân
Thieàn taêng Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân
Truï trì Long Ñoäng töï, Thieän Döôïc am(9)
Voán xöa coå tích danh lam,
Traàn Trieàu khai saùng ñænh nham tu thieàn.
15. An sôn caûnh töïa Taây Thieân
Phaàn höông chuùc thaùnh vöõng beàn ñeá ñoâ
Vieät Nam boán beå cöûu chaâu
Höng suøng ñöõ buït, chôï queâ khaép mieàn
Gioù thoâng thoåi loït am hieân,
20. Tinh thaàn saûng nhôù Toâng thieàn cheùp ra

Tröôùc keå toâng phaùi thieàn gia,
Ai ai hoïc ñaïo xem hoøa bieát hay,
Taây thieân Thích Ca laø thaày
Truyeàn cho Ca Dieáp, lieàn raày A Nan.
- 357 -

25. Tính ñöôïc Nhò thaäp baùt vieân (10)
Hai möôi taùm toå Taây Thieân thuôû naày
Ñaït Ma toå môùi phöông Taây
Vöôït sang Ñoâng ñoä truyeàn ngay keä raèng:
“Ngoâ baûn lai töï ñoä
Truyeàn phaùp cöùu meâ tình
Nhaát hoa khai nguõ dieäp,
Keát quaû töï nhieân thaønh”(11)
30. Nguoàn côn tao ñeán chung ñaây
Môû truyeàn giaùo phaùp laøm thaày cöùu meâ
Moät caây môû ñöôïc naêm chi
Khai hoa keát quûa ñeàu thì chöùng neân
Hueä Khaû, Taêng Xaùn tuïc lieàn
Ñaïo Tín, Hoaøng Nhaãn, luïc thieàn Hueä Naêng(12)
33. Chö toå truyeàn doõi taâm ñaêng
Taây thieân Ñoâng ñoä thieäu long khaép trôøi(13)
Nguõ gia toâng phaùi moïi nôi(14)
Kheâu ñeøn chong ngoïn ñôïi ngöôøi höõu duyeân
Chö Phaät troû baûo caên nguyeân
40. Khaåu thuï taâm truyeàn Baùt nhaõ chính toâng
Tuù muïc töông coá nhôõn ñoàng(15)
Thaày tôù trao loøng, ñaêng chuùc giao huy
Boảng ñaàu cöõ nhôõn aán tri(16)
Cô quan thaáu ñöôïc thuïc thì tri aâm
(10) Töø Thích Ca truyeàn ñeán ñôøi 28 laø Toå Boà Ñeà Ñaït Ma ôû AÁn Ñoä. (11) “Ta voán ñeán ñaát naøy Truyeàn phaùp cöùu meâ tænh Moät hoa nôû naêm caùnh Quaû keát töï nhieân thaønh (12) Boà Ñeà Ñaït Ma truyeàn xuoáng cho Hueä Khaû, Taêng Xaùn, Ñaïo Tín, Hoaøng Nhaãn vaø ñeán toå thöù saùu laø Hueä Naêng. Keå töø Luïc Toå Hueä Naêng, Thieàn toâng Trung Hoa phaùt trieån maïnh vôùi nhieàu thieàn sö taøi ñöùc (töø ñoù khoâng coøn truyeàn y baùt nöõa). (13) Caùc toå truyeàn saùng ngoïn ñeøn Thieàn toâng laøm höng thònh Phaät giaùo ôû AÁn Ñoä vaø Trung Hoa. (14) Thieàn toâng sau naøy chia laøm 5 phaùi: 1 - phaùi thieàn Laâm Teá, 2 - Quy ngöôõng, 3 - Taøo Ñoäng, 4 - Vaân Moân, 5 - Phaùp Nhaõn. (15) Boán maét nhìn thaúng ñaêm ñaêm vaøo 4 con ngöôi cuûa nhau. (16) Boảng ñaàu: Goõ ñaàu ; cöû nhôõn: ñöa maét nhìn AÁn tri: chöùng minh cho laø ñaõ bieát.

- 358 -

45. Ñeán khi phoù phaùp truyeàn toân
Vaän duïng trí tueä thieàn thaâm nhieàu beø
Hoaëc laø nghieãm toïa voâ vi(17)
Hoaëc laø thuaán muïc döông mi giao thaøn(18)
Hoaëc laø sö töû dónh thaân(19)
50. Quaùt theùt moät tieáng xa gaàn vang uy
Ai khoân xem ñaáy saù nghì
Hoäi ngoä töï taùnh töùc thì chaúng neân
Thuôû xöa hoäi caû Kyø Vieân
Buït caàm moät ñoùa hoa sen giô baøy
55. Ca Dieáp trí tueä khoân thay
Lieãu ngoä töï taùnh baèng nay mæm cöôøi
Traàn traàn saùt saùt Nhö Lai(20)
Chuùng sanh moãi ngöôøi moãi coù hoa sen
Hoa laø baûn taùnh töï nhieân
60. Bao haøm thieân ñòa phöông vieân cuøng baèng
Haäu hoïc ñaø bieát hay chaêng
Taâm hoa öùng mieäng noùi naêng moïi lôøi
Thieâng linh öùng khaép moïi nôi
Luïc caên vaän duïng trong ngoaøi thaàn thoâng
65. Chaân hoa saéc töùùc thò khoâng
Khoâng töùùc thò saéc theå ñoàng nhö nhö
Tam theá chö Phaät Toå sö
Töù muïc töông coá thò cöø Thieàn cô(21)
Ai chöa tín thuï coøn ngôø
70. Thænh kinh Laêng Gìa quyeån nhò hoøa nung
Töï nhieân ñoán ngoä taâm toâng
Keûo tìm kinh giaùo luoáng coâng laâu ngaøy

(17) Nghieãm toïa voâ vi: ngoài khoâng bieát gì heát. (18) Thuaán muïc: nhaùy maét, Döông mí: nhöôùng maøy. (19) Sö töû dónh thaân: sö töû roáng leân. (20) Traàn, buïi, saùt: nöôùc. Soá caùc nöôùc nhieàu nhö buïi. (21) Boán maét nhìn nhau laø thieàn (maùy thieàn). Vaân Moân cuûa Vaên Yeán (862-949). Phaùi Phaùp nhaõn cuûa Vaên Ích (885-989).

- 359 -

Giaùo laø kinh luïc thænh baøy
Giaáy möïc vaên töï chaát ñaày haø sa
Toâng laø nguyeân taùnh cuûa ta
Voán voâ nhöùt vaät, saùng hoøa hö linh

Thuoû xöa trôøi ñaát chöa sinh.
Cha meï chöa coù thöïc mình chaân khoâng
Chaúng coù töôùng maïo hình dung
80. Tòch quang phoå chieáu nieân ñoàng thaùi hö
Thaùnh phaøm voâ khieám voâ dö
Baát sanh baát dieät Nhö nhö Di Ñaø
Lieãu tri vaïn phaùp khoâng hoa(22)
Vaên tö ngoân ngöõ aáy laø voïng duyeân
Chaân nhö tính voán thieân nhieân
Voâ taïo voâ taùc caên nguyeân cuûa nhaø(23)
Xem kinh Buït thuyeát coøn xa
Nghieäm cô Toå baùo saùt na bieát roài
Ngoä taùnh khoâng tòch thôøi thoâi
90. Chaúng laï gì lôøi vaán ñaùp tieâu hao
Cô quan thuaän nghòch thaáp cao
Nhöõng söï aûo trí chieám bao ñaët laøm
Ñaïi vì thuyeát phaùp chæ nam
Cho ta ngoä ñaïo say ñaøm kính laâu
Cho hay Phaät phaùp leõ maàu
Baát khai vaên töï, baát caàu ña ngoân
Khuyeân ngöôøi hoïc ñaïo trí khoân
Giaùc tri töï taùnh chôù coøn tìm ñaâu
Phaät toå phoù chuùc tröôùc sau
100. Phaùp aán nhö thò laàu laàu chaân khoâng
Cuøng thuyeàn baùt nhaõ taâm toâng
Ngoä voâ sôû ñaéc thöïc doøng chaân taêng
(22) Hieåu roõ muoân vaät gioáng nhö hoa ñoám giöõa hö khoâng. (23) Khoâng taïo neân, khoâng laøm ra, coäi nguoàn cuûa chaân nhö laø nhö vaäy.

Thieäu Phaät keå Toå truyeàn ñaêng(24)
Töông thöøa y baùt Hueä Naêng voâ cuøng
AÁy söï chu toå truyeàn loøng
Nhöõng toan laïi noùi, Nam cung nhöõng laø(25)
Chö Toå truyeàn ñeán nöôùc ta
Thieàn Toâng Nam chæ cheùp ra lôøi naøy(26)
Tröôùc keå Traàn trieàu cho hay
110. Ñeá vöông hoïc ñaïo laø ngaøi Thaùi Toâng
Trò vì thieân haï taây ñoâng
Vaïn daân phuù quùi, no loøng aâu ca.

Thaùi Toâng trò vì quoác gia
Loøng muoán tu ñaïo ñeå hoaø ñoä thaân
Beà treân baùo ñöôïc töù aân
Beà döôùi thôøi khoûi traàm luaân tam ñoà
Thaân tuy coøn ôû thaønh ñoâ
Loøng ñaõ töôûng chuøa non vaéng am maây
Loøng vua nhöõng löï ñeâm ngaøy
120. Hai möôi saùu tuoåi haàu hay chöôùc naøo
Sanh laõo bònh töû thöông sao
Tuoåi giaø laäp caäp nan ñaøo töû sanh
Thaùng ngaøy baèng chôùp loaùng minh
Thaân ngöôøi aûo hoùa nhieàu haønh khaù thöông
Theá tình tham nhuõng giaøu sang
Ñaém say naøo bieát suoái vaøng phong ñoâ(27)
Tam Hoaøng Nguõ ñeå ñôøi xöa
Löïa laàn thay ñoåi bieát qua maáy ñôøi
Cuõng nhôø oai phöôùc ôn trôøi

(24) Noái Phaät tieáp Toå maø truyeàn ngoïn löûa ñeøn Thieàn Toâng laïi. (25) Nam cung hay Nam Vöïc, chæ nöôùc Vieät Nam. (26) Thieàn Toâng chæ Nam cuûa vua Traàn Thaùi Toân. (27) Phong ñoâ: AÂm phuû.

130. Thònh suy, bí, thaùi, vaõng lai sa baø
Chí thaân maïc ñaïi chi gia.
Tình thaâm phuï maãu cuõng laø ñeä huynh
Phu theâ nghóa caû chí tình
Ñeán khi heát soá moät mình Dieâm la
Chaúng ai thay ñöôïc ñaâu laø
Ruoäng nöông laïi ñeå ngöôøi ta aên roài
Cuõng nhö boït noåi doøng xuoâi
Ñeøn soi maët nöôùc ai ai cuõng vaày
Thaân ngöôøi aoû hoùa bao chaày
140. Nhö baèng chôùp maét naèm ngaøy chieâm bao
Töû sanh chaúng bieát khi nao
Phaát phô ñeøn gioù, ngöôøi naøo bieát hay
Ai khoân ngoä taùnh chôù chaày
Lo lieäu thaân naøy ñoä laáy thaân sau
Chôù coøn bòn ròn hoøa laâu
Quyeát hoïc ñaïo maàu phaùt tuùc sieâu phöông
Thuôû aáy Thieân ÖÙng Ñaïi Töôøng

Chính Bình nguõ taûi(28) thuïy quang ñöôm nhuaàn
Tuù nguyeät vöøa naêm Bính Thaân
150. Moàng moät thaùng boán roài xuaân sang heø
Hôïi maït haàu baùn Tyù thì(29)
Vöøa phaùn taù höõu moät khi lôøi naøy
“Loøng traãm thöông thieân haï thay,
Phuù quyù baàn baïc chaúng hay ñöôøng naøo
Thò tuøng baây ñi cuøng tao
Thaêm xem daân theá ñöôøng naøo cho hay
Thieân haï ñoùi raùch thöông thay
Thaáy no phuù quùi, Traãm nay möøng loøng”
Baûy ngöôøi taû höõu ñi cuøng
(28) Nieân hieäu Thieân ÖÙng Chính Bình thöù naêm naêm Bính Thaân, töùc naêm 1236, ñôøi vua Traàn Thaùi Toâng. (29) Cuoái giôø Hôïi saép sang giôø Tyù: khoaûng 11 ñeán 12 giôø ñeâm.

160. Sang ñoø Ñoâng khöù taét mong tìm ngaøn
Ngaøy sau ñeán ñoø Baøn Than
Leä ngöôøi hay maët “Quan gia” thuôû naøy(31)
(30)
Tay aùo che maët baèng nay
Sang ñoø cho khoûi vaéng raøy laïi ñi
Non cao röøng quaïnh sôn kheâ,
Ñöôøng ñi hieåm trôû nhieàu beà thieát thay
“Loøng thuïc traãm baûo chuùng bay
Traãm ñi tu ñaïo, chuùng baây trôû veà”.
Baûy ngöôøi laên khoùc ngaõ keà
170. Vua ñeå thieân haï saàu bi, ñoaïn tröôøng
Ngaøy aáy toái phaûi giöõa ñöôøng
Vaøo naèm taêng Giaùc chuøa laøng moät ñeâm(32)
Hoûi thaêm ñöôøng leân Hoa Yeân(33)
Doác loøng tìm Buït, chaúng phieàn ñöôøng xa.
Non cao röøng quaïnh daõ hoa
Sôn truøng vaïn ñieäp quoác gia ñoã ngoài
Ngöïa nhoïc ñi chaúng tôùi nôi
Loøng lo baét laïi haàu ngoài laïi ñi
Vaøo ñeán Long Ñoäng moät khi
180. Coi thaáy khí töôïng loøng thì ñaõ vui
Tuyeàn kheâ suoái maùt taém ngôi

Hieäu laø Coác Ñoã nöôùc troâi ñuøng ñuøng
Thoâng thaáy cöûa Ngaên laï song,
Hai nuùi giao laïi ngaên loøng theá gian
Ñoà nhuû thaïch bích tam quan
Daàu ai ñeán ñaáy giaûi oan môùi vaøo
Trong cöûa Thaïch töôïng laï bao
Coù voi laø ñaù uy haøo linh thieâng
Choáng ngöï ngoaïi ñaïo tai öông
(30) Leä: coù nghóa laø sôï. (31) Ñôøi nhaø Traàn, vua xöng laø Quan Gia (Nhaø quan). (32) Ñeâm ñoù vua Traàn Thaùi Toâng gheù nghæ ñeâm ôû chuøa laøng. Do sö Giaùc Haïnh truï trì. (33) Chuøa Hoa Yeân treân nuùi Yeân Töû.

190. Hoä ngöôøi coù ñöùc ñoâi phöông ñöôïc laønh
Laïi ñi moät daëm ngaøn xanh
Ñeán Tieát Döông suoái nöôùc thanh laàu laàu
Traêm ñöôøng phieàn naõo chaúng aâu,
Taém qua nöôùc aáy ñaõ haàu khinh thaân.
Leo leân Ñoã Kieäu(34) haàu gaàn
Muøi höông phöùc phöùc phaøm traàn ñaõ khoâng
Röôøm raø haøng truùc, haøng thoâng
Theá gian ñeán ñaáy thôøi loøng ñaõ thanh
Suoái ñaøn tieáng nhaïc inh inh.
200. Chim keâu vöôïn hoùt ñaõ thanh loøng thieàn
Böôùc leân ñeán chuøa Hoa Yeân
Boán beà caûnh giôùi ñoäng tieân khaùc thöôøng
Traêm hoa ñua nôû muøi höông
Loøng vua ñeán ñaáy moät ñöôøng vui thay
Truùc Laâm Vieân Chöùng laø thaày
Ra muøng Hoaøng ñeá noùi baøy thieàn gia
“Thieàn taêng khoå haïnh chieàn gìa
Côm aên döa muoái daàu laø ñoùi no
Mình gaày caät vaän aùo hoà(35)
210. Loøng baèng maây nöôùc chaúng lo ñieàu gì
Vua laøm Hoaøng ñeá trò vì,
Ñieän roàng gaùc phöôïng xem thì nhieàu thay
Cung phi myõ nöõ chaàu baày
Traø thang ngoïc thuïc ñeâm ngaøy xöôùng ca
Ngai vaøng ngoài ngöï treân hoa
Nan di laøo leã gaàn xa phuïc ñaày

Sôn laâm ñöôøng hieåm döôøng naøy
Vua tìm vaøo ñeán chaúng hay söï gì ?
(34) Ñoã Kieäu: Nuùi Haï Kieäu, gaàn chuøa Giaûi Oan, goïi laø Haï Kieäu vì khi ñeán nuùi naøy, vua Traàn phaûi xuoáng kieäu maø ñi boä leân. (35) Caät vaán vaûi hoà: löng maëc aùo may baèng vaûi hoà vaûi hoà laø vaûi coù nhieàu hoà, loaïi vaûi thöa.

Nay vua giaän ai maø ñi
220. AÉt laø coù söï vaäy thì chaúng nhung ?
Vua thaáy thaày nôùi môû loøng
Hai haøng nöôùc maét doøng doøng nhoû sa
Traãm laø Hoaøng ñeá quoác gia
Kim ngaân chaâu baùu ñeà ña thieáu gì
Loøng traãm thaáy cuûa maøng chi
Thaân ngöôøi aûo hoùa ñöôïc thì bao laâu
Laïi lo phuï maãu tröôùc sau
Ñaïo thaâm ñöùc haäu laáy gì baùo aân
Nay traãm tìm vaøo sôn laâm,
230. Tua caàu laøm Phaät chaúng toan söï naøo,
Thaày thaáy vua thuyeát caûm sao
Thieàn toâng chæ baûo thaáp cao söï loøng
“Sôn baûn voâ Phaät laøm song
Phaät ôû trong loøng Buït taïi moã taâm
Hieän ra nhaûn nhó thanh aâm
Töù muïc töông coá chaúng taâm thôøi gì
Taâm nguyeân khoâng tòch voâ vi
Ngoä ñöôïc töùc thì quaû chöùng Nhö Lai
Taùnh ta chaúng phaûi caàu ai
240. Gia trung taøng baûo muoân ñôøi saùng soi(36)
Thôøi vöøa thieân haï tìm ñoøi
Traàn Coâng Thaùi Teå thöông oâi nhöõng laø(37)
Leänh rao khaép heát gaàn xa
Tìm ñoøi daáu ngöïa khaép hoøa ñoâng taây
Sang khoù giaø treû thuôû naày
Cuøng tìm Hoaøng ñeá ñeâm ngaøy taân toan.
Tìm leân ñeán An Töû Sôn
Thaáy vua tuïng nieäm thieân ban loøng saàu
Laõo thaân quì laïy tröôùc sau
(36) Trong nhaø voán coù cuûa quùi (37) Thaùi Toå Traàn Thuû Ñoä

- 365 -

250. “Vua ñi tu ñaïo toâi thì laøm sao”
Trieàu ñình taû höõu cuøng vaøo
Traàn ngoân thoáng thieát thaáp cao moïi loøng
“Chuùng toâi phoø laäp quoác trung
Thieän haï phuù quí, Taây ñoâng an nhaøn
Baèng nay vua ñeå nhaø quan
Hoøa ñi tu ñaïo daân gian cöïc saàu
Nguyeän vua naïp ngoân toâi taâu
Saù veà trò nöôùc, sau giaø seõ hay
Loøng vua chaúng toan veà raøy
260. Thieân haï cuøng thaùc ôû ñaây chaúng veà
Vua thaáy thieân haï saàu bi
Loøng lo thaûm thieát moät khi trình thaày
“Thieân haï röôùc traãm veà raày
Loøng muoán tu ñaïo nguyeän thaày daïy sao”
Doøng doøng nöôùc maét nhuoám sa
Moät laø tieác ñaïo, hai laø thöông daân
Thuôû aáy thieàn sö Truùc Laâm
Thaáy vua thuyeát vaäy boäi phaàn khaù thöông
Trí khoân taâu ñoäng thaùnh Hoaøng
270. Ñöôïc loøng thieân haï môùi löôøng raêng baây:
“Heã laø böïc vua nhaân ñöùc laáy taâm thieân haï, laøm taâm mình, laáy caùi muoán cuûa thieân haï laøm caùi muoán cuûa mình. Nay thieân haï muoán ñoùn, xin Beä Haï trôû veà. Song nghieân cöùu kinh ñieån, khoâng queân söûa loøng reøn taùnh”.
271. Naøy ñoaïn thaày phoù chuùc vua
“Daàu veà trò nöôùc Ñeá ñoâ kinh thaønh
Ngaøy thôøi xem vieäc trieàu ñình
Ñeâm thôøi haèng nhôù tuïng kinh toïa thieàn
Phaät phaùp laø ñaïi nhaân duyeân
Con caû noái nghieäp, thay quyeàn laïi ñi”
Trieàu ñình kính chuùc tung hoâ
Kieïâu duø taùn taùn, röôùc vua ngöï veà
Thieân haï möøng thay boán beà
- 366 -

280. Vua laïi xem nöôùc trò thì ñieän an
Trò vì ñöôïc möôøi ba xuaân
Choác mong ñaïo Buït laïi toan söï loøng
Nhôù lôøi thaày daïy chaúng vong

Môøi chö thieàn ñöùc laõo taêng vaøo chaàu
Hoûi thaêm kinh giaùo tröôùc sau
Kim Cöông thöôøng tuïng leã maàu tinh thoâng
Lieãu ñaït, taùm chöõ laøm song
“Öng voâ sôû truï nhi sanh kyø taâm”
Vua ngoài töùc löï traàm ngaâm(38)
290. Hoaùt nhieân ñaïi ngoä môùi thaâm vaøo loøng
Ngôõ ñöôïc Baùt nhaõ taâm toâng
Vaïn phaùp dieäu duïng töï taùnh hieån döông
Baûn lai thanh tónh chaân thöôøng
Vieân minh phoå chieáu ñöôøng ñöôøng tòch quang
Khi thôøi ngoài ngöï ngai vaøng
Khi thì toïa tònh thieàn saøng boùng caây
Loøng thieàn nghieâm caám ai hay
Quaû boà ñeà chín ñeán ngaøy thu coâng
Thieân haï nam baéc taây ñoâng
300. Thaáy vua ñaéc ñaïo trong loøng vui thay
Sang khoù giaø treû thuôû naøy
Cuøng ñi hoïc ñaïo soá raày ñeà ña(39)
Ñaéc ñaïo baèng caùt Soâng Haø
Nhôù ôn Hoaøng ñeá quoác gia phaùt loøng
Daàu ai tính döõ baïo hung
Laïi hoài chính thieän ra loøng ñi tu
Vaïn daân kích nhöôõng khöông cuø
Nhaø nhaø thôø Buït, Nam moâ Di Ñaø
Naøy ñoaïn Laõo taêng Thaày gìa
310. ÔÛ An Töû giaø tìm xuoáng thaønh ñoâ(40)
Vua möøng phong taëng quoác sö
Troïng taêng kính Phaät phuïng thôø nghieâm trang.
Phaùn ôû Thaéng Ñöùc ñieän ñöôøng

Söûa kinh soaïn luïc ñeå truyeàn haäu lai
Thieân Phong laø thaày nöôùc ngoaøi
Trí tueä cao taøi kinh lòch chö bang
Tieáng ñoàn Vieät quoác ñeá vöông
Coù vua tu ñaïo ngöôøi thöôøng tinh thoâng
Xöng raèng Laâm Teá toâng xöa
320. Phaùp phaùi dieãn thöøa vaân thuûy An Nam
Hoäi thieän trí thöùc laïi tham

Ích minh toâng chæ caøng thaâm loøng thieàn
Sö tröôûng laø ñaïi nhaân duyeân
Thieän höõu trôï giaùo hoä quyeàn Nam moâ
Thaùi Toâng môû Phaät tröôøng ñoà
Quyønh Laâm, Tö Phuùc, cuøng chuøa Hoa Yeân(41)
Trai taêng nguõ baùch dö vieân
Theå phaùt thuï giaùo thieân nhieân vaøn vaøn
Thaønh thò cho ñeán laâm san
330. Tuøy caên tu chöùng thanh nhaøn an cö
Thuôû aáy ngoaïi quoác toân sö
Laïi nghe Nam Vieät coù vua tu haønh
Teân ngöôøi laø Toáng Ñöùc Thaønh
Treøo non laën suoái moät mình tìm sang
Vaøo trieàu baùi taï thieân nhan
Thieàn gia laøm leã daùm than lôøi raèng
Ñöùc Thaønh hoûi: Xöa Ñöùc Thích Ca Theá Toân luùc chöa rôøi trôøi Ñaâu Suaát thì ñaõ giaùng sinh ôû cung vua Tònh Phan ; luùc chöa ra khoûi baøo thai meï thì ñaõ ñoä heát moïi ngöôøi, ñieàu aáy laø theá naøo(42):
Thaùi Toâng Hoaøng ñeá ñaùp:
“Ngaøn soâng coù nöôùc ngaøn soâng nguyeät
Muoân daëm khoâng maây muoân daëm trôøi(43)
Ñöùc Thaønh laïi hoûi: Chöa rôøi (trôøi Ñaâu Suaát), chöa ra khoûi (baøo thai) ñaõ ñöôïc chæ baøy roài, coøn ñaõ ra thì vieäc theá naøo?(44)

Thaùi Toâng ñaùp:
“Maây sanh Ñænh Nhaïc maây traéng xoùa
Nöôùc ñeán Tieâu Töông nöôùc xanh rôøn(45)
337. Maây leân nuùi baïc baèng loâ
Nöôùc xuoáng nguoàn Taøo vaèng vaëc saùng thanh
Phaùp thaân traïm tòch vieân minh
340. Töï taïi tung hoaønh phoå maõn thaùi hö(46)
Tuøy hình öùng vaät töï nhö
Hoùa thieân baùch öùc ñoä cho moïi loaøi(47)
ÖÙng hieän döôùi ñaát treân trôøi
Khaép hoøa theá giôùi, moïi nôi trong ngoaøi
Ñaõ ñaët hieäu laø Nhö Lai(48)
Sao coøn hoûi xuaát maãu thai laøm gì ?
Nguyeät luaân bieán hoùa quang huy(49)
Thieân giang höõu thuûy cuøng thì boùng in

Ñöùc Thaønh laïi hoûi caên nguyeân
350. Ñeá vöôïng ngoä ñaïo nhaân duyeân nhö haø ?
Naøy lôøi Thaùi Toâng thöa ra,
“Löôõng moäc ñoàng hoûa” ñoâi ta khaùc gì(50)
Ñöông cô ñoái ñaùp thò thuøy(51)
Thuïc taùnh öùng duïng cuøng thì nhöùt ban(52)
Phoùng ra boïc heát caøn khoân,
Thaâu laïi nhaäp nhaát mao ñoan nhö laø(53)
Ma ha Baùt nhaõ ba la
Tam theá chö Phaät chuùng ñaø neân coâng
Baùch giang vaïn thuûy trieàu ñoâng(54)
360. Ngoä ñaïo giaùo lyù thöïc cuøng teà nhau(55)
Phaät tieàn Phaät haäu tröôùc sau
Baùt nhaõ huyeàn chæ ñaïo maàu truyeàn cho
Ai ai ñaït gæa ñoàng ñoà ?
Moãi ngöôøi moãi coù minh chaâu trong nhaø
Muøa xuaân vaïn thuï khai hoa,
Caønh cao caønh thaáp vaäy hoøa chuùng neân
Vò nhaát ñaïi söï nhaân duyeân

Xuaát hieän vu theå Tam thieân Ta baø
Ngai roàng truùt ñeå böôùc ra
370. Theá phaùt ôû giaø nieäm Buït tuïng kinh(56)
Khaùc naøo ñöôïc xuaát kim bình(57)
Vua ñi tu haønh cöùu ñöôïc vaïn daân
Baûn lai thanh tònh phaùp thaân
Vieân dung phaùp giôùi ñaâu gaàn ñaâu xa
Coù chöõ ñaàu Phaät xuaát gia
Vì vaäy traãm phaûi böôùc chaân ra ngoaøi
Ñöùc Thaønh toân phuïc moïi lôøi
Thuïc quyeàn Hoaøng giaùc ra ñôøi ñoä nhaân
Ñöùc Thaønh vaùi taï thaùnh quaân
380. Thöôïng Hoaøng Phaät ñaïo, haï caàn vöông gia
Ñöùc Thaønh leã baùi lui ra
Toáng quoác khieâm nhöôïng nöôùc ta thaùnh hieàn
Tuoåi vua saùu möôi dö nieân(58)
Nhöôïng vò cho con laø Traàn Thaùnh Toâng
Maäu Ngoï caûi hieäu Thieäu Long(59)
Trò vì thieân haï taây ñoâng an nhaøn

Traàn trieàu doøng ñöùc vua quan
Nhöõng Tieân cuøng Buït theá gian khoân bì
Cöûu truøng cuøng thuû thuøy y(60)
390. Höng suøng ñaïo Buït sôùm khuya aân caàn
Trò vì nhò thaäp nhò xuaân
Laïi toan hoïc ñaïo tu thaân phaùt loøng
Cho con laø Traàn Nhaân Toâng
Thay quyeàn keá trò noái doøng Ñeá vöông
Söûa sang quoác chính kyû cöông
Cho cha du thuûy du sôn tu haønh
ÔÛ chuøa Tö Phuùc An Sinh(61)
Trì trai theá phaùt tuïng kinh ñeâm ngaøy
Ñaïi Ñaêng quoác sö laø thaáy
400. Thaùnh Toâng ñaéc ñaïo möøng thay thoát raèng:
“Tieàn ñaêng laïi ñieåm haäu ñaêng

Moät beà ñeà nôû nhöõng loøng oâng cha,
Naøy ñoaïn Nhaân Toâng keå ra
Thaùnh maãu laø meï loøng hoøa coù nhaân
Giaác hoøe thoaét nhaäp ñeâm xuaân
Chieâm bao xaåy thaáy thaân nhaân moät ngöôøi
Cao caû töôùng söù nhaø trôøi
Trao cho löôõng kieám coù lôøi baûo vaây
Hoaøng haäu söïc thöùc ñeâm chaày
410. Thaáy ñieàm söï laï taâu baøy Thaùnh Toâng
Loøng vua thaáy vaäy cöïc möøng
Baøn moäng thuyeát raèng aáy trôøi ñoä ta
Töï ngaøy chieâm bao ñaõ qua
Hoaøng haäu thuï thai cuøng hoøa toát töôi.
Maõn nguyeät no thaùng thoaùt thai
Mình vaøng kim saéc töôùng laï daïng thay.
Vua chia thoát baûo raèng bay
Hay ta coù ñöùc sinh nay Buït vaøng
Höõu kieân noát ruoài beân nöông(62)
420. Thuaät só xem töôùng ñoaùn löôøng raèng baây
Thaùi töû trí caû baèng nay
Gaùnh vieäc ñaïi khí laøm thaáy möôøi phöông
Cha meï döôõng duïc yeâu ñöông
Ñaët hieäu cho chaøng laø Ñieàu Ngöï Vöông

Tuoåi vöøa möôøi saùu nieân phöông
Vua cha ñònh lieäu cho thaêng trò vì
Ñieàu Ngöï hai phen taâu quì
Khieán nhöôøng cho em trò vì thay anh
Thaùi töû loøng muoán tu haønh
430. Nhìn xem phuù quùi taâm tình nhöng nhöng
Tuy ôû ñieän beä Ñoâng cung
Loøng haèng vaãn nhôù Toâng phong nhaø thieàn
Ñeâm khuya boùng nguyeät keà hieân
Chieâm bao xaåy thaáy hoa sen moïc baøy
Coù ngöôøi chæ baûo raèng baây
- 371 -

Ngaãm thaáy phen naøy thaùi töû coù duyeân
AÁy laø Phaät baûo hoa sen
Thaùi töû töï aáy nhöõng nguyeàn aên chay
Maët muõi hình voùc ñaõ gaày
440. Vua cha xem thaáy ngaøy raày hoûi con:
Thaùi töû quì laïy taâu van
Thaùnh Toâng nöôùc maét hoøa chan doøng doøng
“Ai haàu noái nghieäp toå toâng
Tuoåi cha giaø caû trong loøng khaù thöông
Thaùi töû nöôùc maét ñöôïm nöông
Phuï töû tình thaâm caûm thöông thay laø
Hoïc ñaïo baùo aân meï cha
Ñeâm aáy thaùi töû thoaùt ra du haønh
Tìm leân An Töû moät mình
450. Ñeán non Ñoâng Cöùu thieân minh saùng ngaøy
Giaû töôùng leä ngöôøi theå hay(63)
Vaøo naèm trong thaùp moät giaây ñoã döøng
Taêng töï thaáy töôùng laï luøng
Laøm böõa côm theát cuùng döôøng cho aên
Hoaøng haäu leân taâu Minh quaân
Ra baûo thieân haï quaàn thaàn ñoâng taây
Tìm ñoøi thaûi töû chôù chaày
Baét em thay trò lieàn tay töùc thì
Thuôû aáy thaùi töû laïi veà
460. Vua cha nhöôøng vì cho trò vaïn daân
Nhò nguyeät vöøa naêm Maäu Daàn
Caûi hieäu Thieäu Baûo, Nhaân Toâng trò vì(64)

Nieäm Buït Di Ñaø chaúng khuy
Ngaøy thì xem trò ñeâm thì tuïng kinh
Höông hoa ñeøn löûa moät mình
Chieâu taäp thieàn khaùch vaøo thaønh maø tham
Tueä Trung thöôïng só chæ nam
Nhaân Toâng taùc leã môøi tham ñaïo thaày
- 372 -

470. Töùc taâm thò Phaät xöa nay Buït truyeàn
Taâm laø baûn theå caên nguyeân
Taâm laø nhaát tuï phaùp moân thöôïng thöøa
Taâm bao boïc heát thaùi hö
Taâm naêng öùng duïng tuøy cô trong ngoaøi
Taïm hieän con maét, loã tai
Hay aên hay noùi moïi taøi khoân ngoan
Taâm naêng bieán hoùa chö ban
Vaïn phaùp cuï tuùc lai hoaøn nhö nhö
480. Nghe Tueä Trung thuyeát ngoä ñaø vieân thoâng
Thuôû aáy con laø Anh Toâng
Nhöôïng cho töùc vò Höng Long hieäu naøy
Kyû Hôïi Nhaân Toâng ra ngoaøi(65)
Quyeát leân An Töû tu chuøa Hoa Yeân
Quaàn thaàn nghóa só döôùi treân
Ñöa vua tu ñaïo thoaùt duyeân phaøm traàn
Ñeán chuøa Long Ñoäng môùi phaân
Döùt töø phieàn naõo aùi aân phaùt nguyeàn
Nhaân Toâng khaên khaén loøng tin
490. Thaønh taâm trai giôùi böôùc leân chieàn giaø
Cung taàn theá nöõ trôû ra
Ngöôøi veà phoái thaát keû ra kinh kyø
Ai ai keû chôï veà queâ
Canh noâng buoân baùn laøm chi maëc loøng
Theá gian vaïn söï cuûa chung
Sinh khoâng töû laïi hoaøn khoâng nhöõng laø
Raày traãm ñaàu Phaät xuaát gia
Traêm ñöôøng raõ heát loøng hoøa tieác chi
Chò haàu baø muï cung phi
500. Moä ñaïo chaúng veà caûm ñöùc ôû ñaây
Loøng vua thaáy vaäy thöông thay
Phaùn raèng cho ôû moät nôi laâm tuyeàn

Cho neân tích ñeå löu truyeàn
Laøng Nöông, Laøng Muï phuùc duyeân ñaõ chaày
- 373 -

Vua ngöï An Töû baèng nay
Tuïng kinh thieàn ñònh ñeâm ngaøy caån tu
Thieân haï phuû huyeän loä chaâu
Höng suøng ñaïo Phaät thaønh ñoâ trong ngoaøi
Thieân haï hoïc ñaïo moïi nôi
Trai taêng kieán Phaät noái ñôøi Thieàn Toâng
Thôøi vöøa Giaùp Thìn nieân trung
Ñaàu Ñaø haønh hoùa thaêm loøng theá gian
Du phöông sôn thuûy moïi ngaøn
Ngöôøi toân keû baùng theá gian söï thöôøng
Daân phaøm chaúng bieát ñeá vöông
Theå ñaàu hoïc ñaïo chaúng phöông thaân mình
Daàu ai deã daõi nhieàu haøng
Chöùng ñöôïc phaùp nhaõn taâm tình vui thay
Giaûng phaùp nam baéc ñoâng taây
Anh Toâng coù bieåu thænh nay vaøo thaønh
No maët traêm quan trieàu ñình
Cuøng thuï giaùo phaùp tu haønh laøm nôi
Taïi gia tieäm giôùi tieäm trai
Taùc phuùc nieäm Phaät thöông loaøi chuùng sanh
Khoan nhaân maãn tuaát daân tình
Phuùc truyeàn con chaùu hieån vinh muoân ñôøi
Ngaøy raèm moàng moät chôù nguoâi
Tieán daâng luïc cuùng, Buït thôøi chöùng minh
Taây phöông cuõng ñöôïc thöôïng trình
Di Ñaø tieáp daãn hoùa sinh lieân ñaøi
Hoaëc ngöôøi giaûi thoaùt traàn ai
Chaúng tham phuù quùi tieàn taøi lôïi danh
Xuaát gia ñaàu Phaät tu haønh
Quaû chöùng coâng thaønh cöùu ñöôïc toå tieân
Laïi thuyeát söï toå nhaân duyeân
Ñaàu Ñaø vaõng giaùo kinh quyeàn boán phöông
Thôøi vöøa khai tuyeån Phaät ñöôøng
Linh sôn caûnh giôùi thieàn ñöôøng moïi nôi
- 374 -

Ñeán chuøa Suøng Nghieâm ñoã ngoài

540. Môû hoäi thuyeát phaùp coù lôøi cho tham:
Vaäy coù keä raèng:
“Thaân nhö hôi thôû luoàn trong muõi
Ñôøi gioáng maây troâi ñænh nuùi xa
Chim quyeân keâu raõ bao ngaøy thaùng
Ñaâu phaûi muøa xuaân deã luoáng qua(65)
541. Ai ai ñaõ ñeå cöûa nhaø
Tìm ñi hoïc ñaïo xuaát gia tu haønh
Chôù coøn tham lôïi tham danh
Chaáp caûnh chaáp giôùi tranh giaønh laøm chi
Voâ thöôøng sanh, töû baát kyø
Ñaïo ñöùc chaúng coù ôûi thì sao an
Ñaïo tröôøng thænh vaán hoûi han
Ñieàu Ngöï giaûng heát thieàn quan moïi loøng
Thò taêng laïi hoûi caùnh chung
550. Ñieàu Ngöï phoù chuùc Taâm toâng cho raøy:
“Baùt töï ñaõ khai baèng nay
Töù möïc töông coá loä baøy vieân dung(67)
AÁy laø maät aán Taâm toâng
Toå ñaõ truyeàn loøng chôù coù hoà nghi
Baùt thöùc khoâng tòch voâ vi
Chuyeån thaønh töù trí goïi thì ñaõ khai(68)
Tam theå chö Phaät Nhö Lai
Töù muïc töông coá “muoân ñôøi chuùng chaân”
Töï yù ñaéc ñaïo laàn laàn
560. Ai ai lónh chæ tu thaân ñoä ngöôøi”
Baûo Saùt giaùn toå moïi lôøi(69)
Toân ñöùc nieân laõo möïa dôøi ñöôøng xa
Nhaân Toâng mæm cöôøi thoát ra,
Töù ñaïi thuûy hoûa daàu laø noù tan
Giaù caû baûn lai baát can
Coù ñaâu sinh dieät hoøa toan nhoïc mình

Loøng tao quaûng ñoä chuùng sanh
Ñaàu ñaø khoå haïnh giaùo thanh truyeàn ñôøi:
Xuaân Thu giaûng giaùo moïi nôi.
570. Haï Ñoâng yeân toïa laïi ngoài non xanh
Thaäp nguyeät nguõ nhöït bình minh
Thieân Thuïy Coâng chuùa trong mình phaûi ñau

Gia ñoàng Trieäu Baûn leân taâu.
Ñeán Töû Tieâu Am khaáu ñaàu laïy vua
“Coâng chuùa beänh ñoác chaúng qua”(70)
Nhaân Toâng thaåy thoát noùi ra lôøi naøy:
Nhaân duyeân thôøi tieát vaäây vay,
Coù sanh coù töû xöa nay haèng leà”.
Nhaân Toâng choáng gaäy ra ñi.
580. Haønh giaû hoä trì moät ngöôøi chaân tay
Ba ngaøy ñeán kinh ñoâ raøy.
Laäp ñaøn phoù chuùc moät ngaøy taùi qui
Ñeán chuøa Coå Chaâu moät khi,
584. Caát buùt baøi ñeà moät keä raèng vaây:
“Soá ñôøi hôi thôû laëng
Tình ñôøi ñoâi bieån ngaân,
Cung ma chaät heïp laém.
Nöôùc Phaät khoân xieát xuaân”(71)
585. Ngaøy sau ñeán Chuøa Suøng Nghieâm,
Tuyeân Töø Thaùi haïâu thieát böõa thôøi chay
Veà ñeán Höông Laâm thuôû naày,
Nhöùc ñaàu khí lieät, chaân tay ngaïi keà.
Tình côø hai thaày ñi qua
590. Töû Doanh, Ñoaøn Trung töùc thì möøng thay,
Nhaân Toâng thoát baûo raèng hay:
Loøng tao thuôû naày muoán tôùi Ngoïa Vaân.
Hai thaày chaép tay ñeán gaàn
Chuùng toâi caûm loøng hoä nieäm ñöôøng xa”.
Tu du xaåy leân ñeán gìa,
Nhaân Toâng thuyeát baûo möïa qua lôøi naày:

“Chuùng bay hoïc ñaïo chôù chaày,
Voâ thöôøng hai chöõ kíp thay nan ñaøo.
Goïi laáy Baûo Saùt cho tao,
600. Coù lôøi ñöôïc nhuû tieâu hao moïi loøng.
Haønh giaû teân laø Phaùp Khoâng,
Ñeán Vaân Tieâu töï trong loøng vui thay,
Môùi trình Baûo Saùt cho hay,
Toân ñöùc thôøi tieát thuôû naày chaúng qua
Baûo Saùt loøng thöông xoùt xa,
Tay ñem kinh giaùo xuoáng maø tìm ñi

Ñöôøng tröôøng laën loäi Sôn Kheâ
Ñeâm aáy phaûi toái ñoâi khi naèm röøng
Coi thaáy haéc vaân baøi khoâng
610. Baûo Saùt ngaãm ñöôïc trong loøng bieát hay
Leân ñeán Ngoïa Vaân thuôû naøy
Ñieàu Ngöï thoát baûo: ”Muoän chaày tao mong
Vaïn phaùp baûn lai chaân khoâng
Chaúng maéc moã phaùp môùi thoâng loøng thieàn
ÖÙc laø phaùp taùnh töï nhieân
Baát sanh baát dieät baûn nguyeân laàu laàu
Chö toå phoù chuùc baáy laâu
AÁy nghóa maït haäu ñeå sau maø duøng
Phaùp Loa tao ñaõ truyeàn loøng
620. Laøm ñeä nhò Toå noái doøng Nhö Lai
Ñeán Buït nhö löûa maët trôøi
Hoûa tinh voâ taän moãi ngöôøi moãi cho
Baûo Saùt haûi chuùng moân ñoà,
Ai ai cuõng coù minh chaâu trong mình
Phaùp phaân nghieâm hyû tröôøng linh(72)
Tyø loâ ñænh thöôïng tung hoaønh thaùi hö
Thaùnh phaøm voâ khieám voâ dö
Ñöôøng ñöôøng ñoái dieän nhö nhö theå ñoàng
Giaûng heát Thieàn chæ taâm toâng
630. Thieân ñòa chaán ñoäng hö khoâng thuôû naøy

Phoù chuùùc ngoâ thöû hình haøi
Töôïng phaùp muoân ñôøi coâng aùn ñoä sinh
Theá theá Thích Töû tu haønh
Ñieàu Ngöï thu kyù coâng thaønh nhieàu thay
Thaäp nhöùt nguyeät moàng moät nay
Tyù thôøi Phaät toå qui taây Nieát baøn
Baûo Saùt phuïng phoù chuùc ngoân
Traø tyø phaàn hoùa hoaû quang ngaát trôøi
Phaùp Loa, Baûo Saùt moïi ngöôøi.
640. Thu thaäp ngoïc coát thöông oâi nhöõng laø
Toå ñaõ moät ngaøy moät xa
Ai haàu giaùo hoùa chuùng ta sau naøy
Doøng doøng nöôùc maét chaûy ngay
Röôùc veà An Töû thaùp xaây laøm töøng

Moät phaàn xaây thaùp Phoå Minh
AÁy laø Phaät coát uy linh nöôùc naøy
Ñôøi ñôøi vua chuùa kính thay
Ñeå daân taïo leä xöa nay phuïng thôø
Thöïc daân tam baûo Hoaøng moâ
650. Trung löông Nam vöïc tích xöa Traàn trieàu
Quan sang thieân haï thöông yeâu,
Vì chöng thuôû aáy ñaõ nhieàu nhaân duyeân
Cuùng taêng söï Phaät loøng tin,
Coi soùc chuøa chieàn kî chaïp höông hoa.
Muoân ñôøi dieãn toä quoác gia
Nöôùc coù Phaät coát sinh ra thaùnh hieàn
Nöôùc Nam deïp ñöôïc boán beân,
Vì coù Phaät baùu Hoaøng thieân hoä trì.
Ñôøi ñôøi Phaät ñaïo quang huy,
660. Quoác gia ñænh thònh caøng thì taêng long
Nhaân Toâng gaëp thaày Tueä Trung,
Laøm ñeä nhaát Toå Nam cung nöôùc naøy,
Ñeä nhò Phaùp Loa baèng nay,
Raäp ñôøi Anh Toâng ñeâm ngaøy yeâu thöông

Ñeä tam toå sö Huyeàn Quang,
Truyeàn cho Minh Toâng loøng caøng töø bi
Daàu ai xem ñaáy saù nghì
Naêm Vua ba Toå ñeàu thì chöùng neân.
Truyeàn cho thieân haï boán beân,
670. Ngöôøi ta ñaéc ñaïo thieân thieân vaàn vaàn
Nhôù ôn Hoaøng Giaùc vua quan.
Phaùt loøng tu tröôùc nhaân gian hoïc cuøng.
Ñôøi ñôøi nôi ñaïo Thieàn Toâng,
Chính phaùp truyeàn loøng ai ñöôïc thôøi hay.
Toå ñaõ ñaép naám troàng caây,
Moäng boà ñeà nôû sau naøy caøng cao
Khai hoa keát quaû xao xao,
Doõi truyeàn ñaát Vieät thaùp cao truøng truøng,
Ai khoân coù trí coù coâng,
680. Tu haønh ngoä ñöôïc taâm toâng môùi maàu.
Nhaân duyeân coù tröôùc coù sau,
Ai ai cuõng coù tính thaân boà ñeà(73)

Hay aên hay noùi khaùc chi.
Maøy ngang muõi doïc xem thì baèng nhau,
Phaät tieàn Phaät haäu tröôùc sau,
Baùt nhaõ huyeàn chæ ñaïo maàu ma ha.
Meânh moâng beå Thích tuy xa,
Bieát ñöôøng vöôït taét ñeán nhaø moät giaây
Loøng Buït thöông chöùng sinh thay
690. Baùch ban phöông tieän môû nay ñeå chôø.
Baèng ngöôøi cao trì quaûn cô,
Thoâng sao moät hôùp caïn bôø soâng Taây(74)
Baûo thuïc cöùu caùnh cho hay.
Töù muïc töông coá thöïc raày aån taâm.
Buït truyeàn töï coå chí kim,
Ai tin giaù lyù tri aâm thöïc thaø
Xem Thaùnh Ñaêng luïc giaûng ra.
Kheâu ñeøn Phaät toå saùng hoøa tam thieân,

Vieät Nam thaéng caûnh Hoa yeân,
700. Saùt tieâu cöïc laïc Taây Thieân nhöõng laø
Vónh chaán cöûu phaåm Di Ñaø
Phaàn höông chuùc thaùnh quoác gia thoï tröôøng,
Ñôøi ñôøi töông phaùp hieån döông
Thieäu long tam baûo Taây Thieân Phaät ñöôøng,
Ñieàu Ngöï, Phaùp Loa, Huyeàn Quang,
Tam vò Phaät toå Nam bang Traàn trieàu.
Hoa Yeân, Long Ñoäng, Vaân Tieâu,
Quyønh Laâm töôïng phaùp ñoä sieâu voâ cuøng.
Kính khuyeân Nam Baéc Taây Ñoâng.
710. Muoán ñöôïc neân Buït phaùt loøng xuaát gia.
Tröôùc laø ñoä laáy thaân ta,
Sau laø cöùu ñöôïc meï cha Toå huyeàn
Vua Traàn töôùc loäc binh quyeàn
Ngöôøi coøn thoaùt ñeå tu thieàn lo ta.
Cöûu lieân ñaøi thöôïng khai hoa,
Nhöõng ngöôøi nieäm Buït Di Ñaø Phaät danh.
Cuøng veà cöïc laïc hoùa sinh.
Mình vaøng voùc ngoïc quang minh laàu laàu.
Tieâu dao khoaùi laïc chaúng aâu,
720. Baát sanh baát dieät ngoài laàu toøa sen,

Haïnh naøy coå tích thaùnh hieàn,
Ñôøi ñôøi san baûn ñeå truyeàn löu thoâng.
Haäu lai ai coù hieáu trung,
Ñaàu laø ngoä ñöôïc taâm toâng haïnh naøy.
Baùo aân Phaät toå mai ngaøy.
Thieäu Long töôïng phaùp san lai truyeàn ñôøi,
Coâng thaønh quaû maõn laøm nôi,
Vì hay haø ñaûm Nhö Lai Toâng thieàn,
Nieâm hoa ñaõ laïi khaâu ñeøn.
730. Coâng aáy muoân ngaøn thaéng quûa cao thay
Tueä saùch nhö xieån thuôû naøy(75)
San thieàn toâng laïi ñeå nay löu truyeàn
- 380 -

Phoå ñoä phaùp giôùi höõu duyeân
Cuøng thaønh chaùnh giaùc quûa vieân boà ñeà
Möa xuaân ñöôïm öôùt vuôøn leâ
Caønh cao caønh thaáp ñeàu thì nôû hoa
Cho hay Ñöùc Buït Thích giaø
Hoùa thaân baùch öùc khaép hoøa möôøi phöông
Hieän ra laøm quyeàn Ñeá vöông
740. Chí toân Phaät Toå Giaùc Hoaøng quoác trung
Cô duyeân öùng xuaát vöông cung.
Cô duyeân maõn höïu hoäi ñoàng Linh sôn
Chaân Phaät naøo coù Nieát Baøn
Nghieâm chöùng khoâng tòch phuïc hoaøn baûn nguyeân
Hoùa Phaät thuï kyù voâ bieân
Töù muïc töông coá maät truyeàn taâm toâng(76)
Ai khoân chôù chaïy taây ñoâng
Boân trì nam baéc luoáng coâng meâ hoàn
Lieãu ngoä baát nhò phaùp moân
750. Chaân khoâng töï taùnh chaúng coøn caàu ai
Ñieàu Ngöï Coå Phaät taùi lai
Toân giaùo trong ngoaøi phoù chuùc tuaân y
Thöïc doøng Laâm Teá toâng chi
Phaùp phaùi vónh thuøy An Töû thieàn laâm
Ñaïo truyeàn töï coå chí kim
Thaùnh Ñaêng cöûu phaåm Taây Thieân Di Ñaø
Vaäy coù keä raèng:
Taùnh voán laøu laøu tri baát tri,

Ñeâm ngaøy baûo nhaäm chöõ voâ vi,
Buït chæn laø vua, vua laø Buït,
Tung hoâ vaïn tueá thoï taêng kyø(77)
- 381 -

2. THIEÀN TÒCH PHUÙ(*)

Chaân Nguyeân Toå sö truï trì Yeân Töû Sôn, Laân Ñoäng Töï tröôùc taùc:
Vui thay tu ñaïo Thích
Vui thay tu ñaïo Thích
Lo phaûi thaønh ñoâ, naøo neà tuyeàn thaïch
Duø ngoài nôi caûnh trí danh lam
Hoaëc ôû choán chuøa chieàn coå tích
Ñaâu ñaâu cuûng doøng phuùc ñuùc trang nghieâm
Ñaây cuõng voán tu coâng thieàn tòch
Tröôùc aùn tieàn, Ñaúng kinh ba böùc(1)
Toâ khaûm maõ naõo xa cöø
Treân thöôïng ñieän thaùnh töôïng maáy toøa
Voõ vaøng san hoâ hoå phaùch
Thaàn Baùt boä kim cöông ñöùng chaép
Traán phoø vua ai thaáy chaúng kinh
* Baûn phieân aâm Thieàn Tòch Phuù cuûa Leâ Maïnh Thaùt:
Töôïng tam thaân baûo töôùng ngoài baøy
Uûng hoä chuùa coõi naøo daùm ñòch
Taû A Nan ñaïi só vaän sa hoa saëc sôõ vaân vi
Höõu Thoå ñòa Long Thaàn, maëc aùo gaám loá laêng xoác xeách.
Am thôø toå, ngoùi raäp goã daêm(2)
Nhaø truù taêng, vaùch voâi töôøng gaïch
Maáy böùc keû chöõ trieän muïc giôøi
Boán beân nhieãu caâu lôn soùc saùch
Gaùc roäng theânh, chuoâng ñöa ba chaäp, nieäm
Nieäm nam moâ nheï tieáng boong boong.
Laàu cao troáng ñieåm maáy hoài,
Ñoïc thaàn chuù khua tang caùch caùch
Phuôùn traøng phan nhuoäm vaøng khe
Luùc gioù ñöa phaáp phôùi nhôûn nhô.
Duø boøng boong ñang ñen sì(3),
Khi traäp môû nhaäp nhuø thì thích
- 382 -

Sö quaân töû caáy truùc ngoâ ñoàng,

Ñeä tröôïng phu troàng thoâng tuøng baùch.
Traêm thöùc hoa ñua nôû keà hieân,
Baûy gioáng baùu chaát ñaày keû ngaïch
Ngaøo ngaït muøi xaï lan,
Thôm tho höông traàm baïch.
Saõi chöng nay
Moä ñaïo tu haønh
Xaû ñöôøng kinh lòch
Chí doác neân Phaät toå sieâu thaêng
Loøng nguyeän ñoä chuùng sanh traàm mòch
Ñeâm ñoâng tröôøng khi maät nieäm, gioáng tieáng chuoâng thaùnh thoùt leânh keânh,
Ngaøy haï tieát, luùc tuïng kinh, neän duøi goõ moû khoan mau lòch kòch
Chæn chuoâng moät beà ñaïo ñöùc, mieäng chaúng hieàm aên ñaéng aên cay
Voán yeâu hai chöõ töø bi, thaân naøo quaûn, maëc laønh maëc raùch
Khi döa daám chua loøm
Böõa canh suoâng laïc theách
Muõ vieàn soâ nhuoäm möïc ñen sì
Quaàn aùo vaûi naâu soøng cuõ rích
Tham taøi aùi saéc chaúng bao maøng thoùi tuïc kieâu ngoa
Caàu ñaïo xaû thaân, voán giöõ neáp nhaø thieàn cuïc kòch
Tuùi ñeå ñöïng kinh chöùa saùch, tuùi naøo duøng voùc caûi moùng roàng
Deùp ñi ñôõ buïi caùch traàn, deùp chaúng chuoäng da taøu haøm eách
Gaäy nöông choáng ñi dong daëm tuyeát
Gaäy chaúng caàn khuùc khuyûu cong queo
Baàu ñeå ñöïng chöùa nöôùc cam loà,
Baàu lo phaûi ngoaèng ngoeøo ngoác ngheách
Quaûy boà tre caàm quaït truùc, naøo coù hieàm nan caät to ñeà
Ngoài chieáu laùt töïa giöôøng song, cuõng chaúng quaûn daét ken thöa theách
Chôi röøng nho len loûi suoái khe
Daïo beå Thích luoàn tuoân ngoøi laïch,
- 383 -

Traø baùt ñuùc saün ñaø löu loaùt(1) chaúng phaûi lo cuûi naáu kyø caàm Baùnh tam thöøa, voán ñaõ chöùa chan, naøo coù nhoïc boät ñaâm thì thòch. Quûa boà ñeà aên ngoït sôùt, muoân kieáp haèng no, Hoa öu baùt ngöûi thôm tho, ngaøn ñôøi chaúng dòch. Sang Taây phöông beä ngoïc ñöùng chôi Veà Ñoâng ñoä toøa vaøng ngoài phòch Beø töø bi theânh theânh roäng raõi, maëc söùc chôû ngöôøi Thuyeàn baùt nhaõ thaêm thaúm bao la, daàu loøng ñoä khaùch Saõi chöng nay: Khuyeân ñuùng ñaïi thöøa Baûo loaøi tieåu chích Nay gaëp ñöôïc minh sö ñaïo ñöùc, moät phen lieàn bieát,

Naøo heà chi chöõ nghóa tìm ñoøi Phuùc laïi thaáy tri thöùc baïn laønh, maáy choác maø neân, Loï laø phaûi vaên chöông ngoùc ngaùch. Thích Ca Phaät Toå naêng kieán taùnh, ngoài Tuyeát sôn Khoâ khaúng gaày goø Di laëc Tieân quang bôûi voâ taâm, ñi vaän thuûy Ñaåy ñaø phuïc phòch. Ñöùc Hueä Naêng baùt nguyeät thung phöôøng(1) Toå Ñaït Ma cöûu nieân dieän bích. Thaàn Quang ñoaïn tyù luùc coùn meâ, maët ngoù ñaêm ñaêm, Ca Dieáp nhaõn ñoàng, thoaét choác ngoä, mieäng cöôøi kheành kheäch Daàu ai quyeát loøng hoïc ñaïo, hoûi cho hay söøng thoû loâng ruøa. Hoaëc keû doác chí chaân tu, xem cho bieát ñaàu soø tai eách(2). Khuyeân ngöôøi ôû ñôøi ñuøng baét chöôùc söï ñôøi ; Tröôùc ra khoâng sau laïi veà khoâng, nöõa luoáng coâng nghó tieác baâng khuaâng ; Baûo keû coù chí phaûi theo ñoøi thaùnh chí ; Nhaân ñaø toû quaû ñaø neân toû, roài ñaéc yù cöôøi rieâng khích khích.

- 384 -

3. TÒNH ÑOÄ YEÁU NGHÓA

Baûn in saùch “Tònh ñoä yeáu nghóa” cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân hieän coøn laø baûn in naêm 1860 (naêm Töi Ñöùc thöù 13) do Tyø kheo ni Dieäu Thuûy chuøa Ñòa Linh ôû Taây Hoà, Haø Noäi ñöùng ra lo thöïc hieän, döôùi söï chöùng minh cuûa Hoøa thöôïng Phöôùc Ñieàn, chuøa Lieân Phaùi (Lieân Hoa - Lieân Toâng), sö Chieáu Kieân chuøa Caøn An vaø sö Ñaïo Huaân chuøa Quaûng Baù ôû Haø Noäi. Trong saùch naøy, in chung “Tònh ñoä yeáu nghóa” cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân vôùi saùch “Boà ñeà yeáu nghóa” cuûa Thieàn sö Chuyeát Chuyeát - Vieân Vaên vaø kinh Voâ Löôïng Thoï. Baûn in saùch “Tònh ñoä yeáu nghóa” do Tyø kheo ni Dieäu Thuûy in laïi theo baûn in cuûa Sa moân An Truï khaéc vaøo naêm 1851. Baûn in cuûa Sa moân An Truï ñaõ duøng baûn in cuûa Sa moân Taùnh Tuyeân thöïc hieän vaøo naêm 1747 vì trong baûn in 1851, sau lôøi töïa cuûa Sa moân Taùnh Tuyeân (vieát naêm 1747). Sa moân An Truï coù chua theâm caâu: “Vaøo ngaøy toát cuûa thaùng 9 naêm Töi Ñöùc thöù 4(1851), Sa moân An Truï chuøa Giaûi Oan in laïi. Kim Anh baûo thaùp sa moân Thanh Tieáp Chöùng San”. Trong lôøi töïa, Sa moân Taùnh Tuyeân coù cho bieát: chính “Taêng thoáng Tueä Ñaêng, Chaùnh Giaùc Hoøa thöôïng, Tyø kheo Chaân Nguyeân ñaõ phoù chuùc cho toân thöøa Taùnh Tuyeân phuïng haønh kính in”, trong vieäc in laïi “Boà ñeà yeáu nghóa”, töùc truøng san Nguõ chuûng boà ñeà yeáu nghóa töù vaên, Taùnh Tuyeân cuõng ñaõ in theâm vaøo “Tònh ñoä yeáu nghóa” cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân. Thieàn sö An Truï ôû chuøa Giaûi Oan ôû nuùi Yeân Töû, coù leõ laø truyeàn thöøøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm.

NOÄI DUNG “TÒNH ÑOÄ YEÁU NGHÓA” CUÛA THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN

Thieàn sö Chaân Nguyeân ñaõ vieát “Tònh ñoä yeáu nghóa” döïa theo caùc taøi lieäu cuõ nhö: - Long thö Tònh ñoä vaên do Tieán só Vöông Nhaät Höïu, ñôøi Toáng, vieát vaøo naêm 1160 (Ñaïi Taïng kinh 1970).

- 385 -

Long thö Taêng quaûng Tònh ñoä vaên: (Tònh ñoä khôûi tín (?), Laâm Chung Tam Nghi cuûa Töø Chieáu, Laâm chung vaõng sanh chính nieäm vaên cuûa Thieän Ñaïo).

Theâm moät soá quan nieäm (cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân) veà phaùp moân Tònh ñoä. Saùch "Tònh ñoä yeáu nghóa" goàm coù 6 muïc:

I. THIEÄN AÙC BAÙO ÖÙNG, NHAÂN QUAÛ KHOÂNG SAI (1)

Ngöôøi ta coù theå khoâng tin nhaân quaû, do ñoù maø khoâng tin Tònh ñoä, maø nhaân quaû haù coù theå khoâng tin ñöôïc sao? Kinh noùi raèng: "Muoán bieát nhaân ñôøi tröôùc, (nhìn xem) ñôøi nay chòu nhöõng gì ; muoán bieát quaû vò lai (nhìn xem) ñôøi nay laøm nhöõng gì ? Neáu khoâng tin lôøi noùi aáy, sao khoâng ñem vieäc tröôùc maét maø xeùt coi? Ngöôøi ta sinh ra, sôû dó coù giaøu ngheøo, coù sang heøn, coù söôùng khoå, coù vaát vaû thong dong, coù vinh nhuïc, thoï yeåu, moïi thöù may ruûi noù khoâng gioáng nhau. Tuy noùi laø meänh trôøi, nhöng trôøi haù thieân vò rieâng ai; aáy bôûi vì vieäc laøm ñôøi tröôùc ngöôøi ta khoâng gioáng nhau neân ngaøy nay chòu quaû baùo cuõng khoâng gioáng nhau, vaø trôøi ñaëc bieät chuû trì ñoù thoâi. Vì theá, thaân naøy goïi laø baùo thaân. Baùo thaân laø baùo ñaùp caùi vieäc laøm ñôøi tröôùc cuûa ta, neân sinh ra thaân naøy. Trôøi coù loøng chöùa chaáp sao? Ví nhö ngöôøi ta coù coâng hay toäi ôû ngoaøi, neân chòu thöôûng hay phaït ôû trong phuû cuûa quan. Quan phuû haù rieâng thieân vò ai ö ? Chæ ñaëc bieät ñem ngöôøi coù coâng ñaùng thöôûng, coù toäi ñaùng phaït maø chuû trì ñoù thoâi. Haù ñem vieäc thöôûng phaït voâ cöù maø eùp leân ngöôøi ta. Quan phuû ôû ñôøi coøn khoâng ñem thöôûng, phaït voâ cöù maø eùp leân ngöôøi ta. Huoáng trôøi ñaát taïo hoùa ñem hoïa phuùc voâ cöù maø ñem aùp ñaët leân con ngöôøi sao? Do theá, bieát raèng laáy caùi vieäc laøm cuûa ñôøi tröôùc coù laønh döõ, maø ñem hoïa phuùc baùo ñaùp ñoù thoâi. Vì ngöôøi ta khoâng hay gioûi vieäc laønh, neân khoâng ñöôïc hay höôûng phöôùc baùo. Coù keû giaøu sang maø ñau khoå, cheát yeåu. Coù ngöôøi ngheøo heøn maø soáng laâu, sung söôùng. Coù keû vinh suûng maø aùy naùy nhuïc nhaõ. Caùi quaû baùo cuûa mình, moãi moãi tuøy vieäc laøm cuûa mình, nhö boùng theo hình, nhö vang ñaùp tieáng, maûy may khoâng sai. Cho neân noùi: "Troàng ñaøo ñöôïc ñaøo, troàng maän ñöôïc maän". Chöa coù caùi chuyeän troàng meø

(1) Giaû gaïo taùm thaùng.

maø ñöôïc ñaäu, troàng luùa maø ñöôïc neáp. Chæ coù khi troàng thì ít, maø khi thu hoaïch thì nhieàu. Luùc laøm vieäc laønh hay döõ thì nhoû, maø luùc nhaän baùo hoïa hay phuùc laïi raát lôùn. Cho neân noùi: Xuaân giao moät haït luùa Thu gaët muoân traùi sai, Ñôøi ngöôøi laøm laønh döõ Quaû baùo laïi nhö vaày. AÁy bôûi leõ töï nhieân cuûa taïo hoùa. Leõ ñoù ñaùng tin, thì thuyeát Tònh ñoä taát cuõng ñaùng tin. Vì sao? Vì hai ñieàu aáy ñeàu do Phaät daïy. Ñöùc Phaät ñaõ thaønh thaät daïy veà nhaân quaû, taát khoâng noùi doái veà Tònh ñoä, cho neân khoâng tin nhaân quaû, töø ñoù maø khoâng tin Tònh ñoä, ñieàu naøy baây giôø coù theå ñem ra maø côûi môû heát sai laàm. Keä raèng: Muoán bieát nhaân ñôøi tröôùc, Ñôøi nay chòu nhöõng gì, Muoán bieát quaû ñôøi sau, Ñôøi nay laøm nhöõng gì. (1) Phaàn naàøy, Thieàn Sö Chaân Nguyeân trích laïi" Tònh ñoä khôûi tín"trong saùch Long Thö taêng quaûng Tinh ñoä

Vaên vaø theâm baøi Keä (Theo Tieán syõ Leâ Maïnh Thaùt)

II. TÍN TAÂM, PHAÙT NGUYEÄN NIEÄM PHAÄT, HOA SEN CHÍN PHAÅM NÔÛ TRONG HOÀ(1)

Hoaëc coù keû nghi: ngöôøi ta nieäm Phaät trong coõi naøy thì laøm sao trong hoà baûy baùu ôû phöông Taây hoa sen moät ñoùa lieàn moïc ? Toâi xin traû lôøi: Ñieàu aáy khoâng khoù bieát. Ví nhö moät caùi göông lôùn, heã coù vaät gì ñem ñeán thì boùng noù lieàn hieän. Göông thöôøng coù loøng chöùa chaáp sao? AÁy vì noù saùng maø töï nhieân nhö theá. Trong coõi ñöùc Phaät A Di Ñaø thanh tònh saùng suoát, trong saïch, neân töï nhieân chieáu roïi khaép nôi möôøi phöông theá giôùi: gioáng nhö soi göông saùng maø thaáy boùng maët mình. Cho neân, coõi naøy ta nieäm Phaät thì trong hoà baûy baùu ôû phöông Taây, töï nhieân moïc leân moät ñoùa hoa sen, ñieàu aáy khoâng ñaùng nghi. Hoaëc coù ngöôøi nghó: khi nieäm chaân ngoân "Vaõng sinh" thì ñöùc Phaät A Di Ñaø thöôøng ôû treân ñænh ñaàu maø hoä veä cho ngöôøi ñoù; neáu voâ

(1) Coù saùch vieát: ñaàu cua tai eách.

löôïng theá giôùi coù voâ löôïng chuùng sanh cuøng nieäm chaân ngoân aáy, ñöùc Phaät A Di Ñaø haù coù theå moãi moãi ôû khaép caùc ñænh ñaàu ö ? Xin traû lôøi: Vieäc aáy cuõng töï nhieân thoâi. Ví nhö treân trôøi chæ coù moät maët traêng, maø hieän khaép heát caû moïi doøng soâng, haù khoâng töï nhieân sao? Hoaëc coù ngöôøi tu haønh sieâng naêng nghi raèng: laïi ñeán luùc saép cheát, Ñöùc Phaät cuøng Boà taùt ñeán röôùc, nhöng möôøi phöông theá giôùi coù voâ löôïng chuùng sanh cuõng sieâng naêng, haù Phaät coù theå bieát ñöôïc ñuùng luùc maø ñeán röôùc sao? Xin traû lôøi: Ñieàu aáy cuõng töï nhieân thoâi. Ví nhö, treân khoâng chæ coù moät maët trôøi maø roïi khaép voâ soá caûnh giôùi haù khoâng töï nhieân ö ? Huoáng nöõa laø oai thaàn cuûa Phaät khoâng chæ nhö maët traêng, maët trôøi thì vieäc Ngaøi ôû khaép caùc ñænh ñaàu, bieát khaép caùc luùc heïn, laïi ñaùng nghi sao? Keä raèng: Nieäm Phaät coõi ngöôøi, Tònh ñoä hoa nôû, Hoùa sanh Tònh ñoä, Taát thaáy Nhö Lai.

III. KHAÉP KHUYEÂN NIEÄM PHAÄT, CUØNG SANH TÒNH ÑOÄ

Luùc ngöôøi ta soáng ôû ñôøi, cha meï vôï con, nhaø cöûa ruoäng vöôøn, traâu deâ xe ngöïa, cho ñeán nhöõng vaät nhö baøn gheá ñoà ñaïc, aùo quaàn caân ñai, khoâng keå to nhoû, hoaëc do oâng cha truyeàn laïi cho mình, hoaëc do mình töï kinh doanh maø ñöôïc, hoaëc do con chaùu hay ngöôøi khaùc vì mình chöùa nhoùm maø ñöôïc, moïi thöù khoâng gì laø khoâng phaûi cuûa caûi mình. Ñeán nhö sôïi daây cöûa, tuy nhoû, maø bò ngöôøi röùt ra, coøn coù loøng giaän. Moät caùi kim tuy nhoû, bò ngöôøi laáy ñi maát, coøn coù loøng tieác. Kho laãm ñaõ ñaày, loøng coøn thaáy chöa ñuû. Vaøng luïa quaù nhieàu, kinh doanh vaãn chöa ngöøng. Giöông maét ñöa chaân, khoâng gì laø khoâng öa thích, oâm chaët. Moät ñeâm nguû ôû ngoaøi, loøng ñaõ nhôù nhaø. Moät ñöùa ôû chöa veà, loøng ñaõ lo noù ñi maát. Moïi thöù söï vuï, khoâng coù gì laø khoâng ñoaùi hoaøi. Moät saùng, haïn lôùn ñeán nôi, heát thaûy ñeàu phaûi vöùt boû.

Ngay caû thaân ta ñaây coøn laø ñoà boû, huoáng nöõa laø nhöõng vaät ngoaøi thaân ö ? Laéng loøng maø suy nghó, hoát hoaûng nhö moät côn moäng, cho neân Trang Töû noùi: “Khi ñaõ tænh giaác haún roài, sau môùi bieát ñoù laø côn moäng lôùn”.

- 388 -

Ngöôøi xöa coù daïy: Voâ thöôøng tôùi moät khi, Môùi hay ngöôøi trong moäng, Muoân thöù ñem chaúng ñi Trong mình chæ coù nghieäp (3) Maàu nhieäm thay lôøi noùi aáy. Toâi coù yù duøng hai caâu sau noái tieáp theâm hai caâu nöõa thaønh moät baøi keä: Muoân thöù chaúng ñem ñi, Theo mình chæ coù nghieäp. Chæ nieäm Phaät A Di Nhöùt ñònh sanh Cöïc Laïc. Bôûi nghieäp, töùc noùi nghieäp thieän, nghieäp aùc: Chuùng ñeàu coù theå ñem ñi ñöôïc heát, haù khoâng ñaùng laáy Tònh ñoä laøm nghieäp ö ? Coù tröôûng laõo Lieãu Minh vì moïi ngöôøi thuyeát phaùp, chæ caùi thaân naøy maø noùi: “Ñoù laø ñoà cheát, beân trong noù ñang röõa naùt. Laø vaät soáng, ñöøng coù döïa treân vaät cheát maø truø tính keá soáng ; Neân döïa treân vaät soáng maø truø tính keá soáng”. Toâi raát thích lôøi noùi aáy, neân thöôøng noùi laïi cho moïi ngöôøi: “Heã tham lam moïi thöù vaät beân ngoaøi ñeå cung phuïng cho taám thaân naøy, ñeàu laø döïa treân vaät cheát maø truø tính keá soáng”. Ngöôøi ñöøi tuy chöa theå mieãn ñöôïc ñieàu ñoù, neân trong khi kinh doanh nhaèm phuïng döôõng thaân mình, ñem caùi phuùt giaây dö daû, phaûn tænh töï xeùt soi, ñeå löu taâm ñeán Tònh ñoä. AÁy laø döïa vaøo vaät soáng maø truø keá soáng. Neáu nhö cöù lo boân ba kinh doanh thì duø coù giaøu nhö Thaïch Suøng, sang toät nhöùt phaåm, roát cuoäc cuõng coù luùc heát soá. Haù baèng söï khoâng heát soá cuûa Tònh ñoä ö ? Keä raèng: Voâ thöôøng tôùi moät khi, Môùi hay ngöôøi trong moäng. Muoân thuù ñem chaúng ñi. Theo mình chæ coù nghieäp Chæ nieäm Phaät A Di Nhöùt ñònh sanh Cöïc Laïc

- 389 -

IV. NIEÄM PHAÄT LAØ CON ÑÖÔØNG NGAÉN NHAÁT VAØ MAU, TAÁT ÑÖÔÏC VAÕNG SANH THEÁ GIÔÙI CÖÏC LAÏC(1)

Luùc Ñöùc Phaät Thích Ca coøn ôû ñôøi, coù hai oâng baø duøng moät ñaáu luùa ñeå ghi soá laàn nieäm Phaät A Di Ñaø, nguyeän vaõng sanh Taây phöông, Ñöùc Phaät daïy: “Ta coù rieâng moät phöông phaùp, khieán ngöôøi nieäm Phaät moät tieáng, ñöôïc nhieàu soá luùa”. Beøn daïy hoï nieäm: “Nam moâ Taây phöông cöïc laïc theá giôùi tam thaäp luïc vaïn öùc nhöùt thaäp nhöùt vaïn cõûu thieân nguõ baùch ñoàng danh ñoàng hieäu Ñaïi Töø Ñaïi Bi tieáp daãn Ñaïo sö A Di Ñaø Phaät (trích Baûo Vöông luaän(2)). Ta thöôøng ñem luùa neáp ra ñeám thöû, moät laàn nieäm aáy nhaân vôùi 1.800 haït thì soá aáy leân tôùi hai ngaøn thaïch. Ñöùc Phaät töï ñem ñieàu aáy daïy cho hai ngöôøi giaø treân thì coâng ñöùc raát to lôùn cuûa noù coù theå bieát vaäy. Neáu ngöôøi ngu khoâng theå nieäm thì nieäm moät caùch ñôn giaûn cuõng ñöôïc. Daïy ngöôøi ta nieäm hoaøn toaøn thì ñöôïc phöôùc baùo raát lôùn, hoaëc töø tuïng keøm theo kinh “Tieåu A Di Ñaø” hay kinh Ñaïi A Di Ñaø, kinh Voâ Löôïng Thoï Phaät, hay caùc kinh Phaät khaùc, tuøy theo soá löôïng nhieàu ít, hoài höôûng nguyeän sanh Taây phöông, ñeàu coù theå tuïng chaân ngoân “BAÏT NHÖÙT THIEÁT NGHIEÄP

CHÖÔÙNG CAÊN BAÛN VAÕNG SANH TÒNH ÑOÄ". "Nam moâ A Di Ñaø baø daï ña tha daø ña ña, ñaù ñòa daï tha, a di rò ñoâ baø tyø, a di ni ña taát ñam baø tyø, a di rò ña tyø ca lan ñeá, a di rò da tyø ca lan ñaù, daø di nò, daø daø na, chæ ña ca leä, sa baø ha(1). Keä raèng: Giaø ñeán tu ñöôøng ngaén, Chuyeân nieäm Phaät A Di, Moät baùo thaân naøy heát, Nöôùc Cöïc laïc cuøng veà. (Ñöùc Phaät Thích Ca chính mình ñem thaùnh hieäu treân daïy cho hai ngöôøi giaø, ñieàu ñoù khoâng coù theå nghi ngôø nöõa. Neáu ai heát loøng tu nieäm vaø tuïng chaân ngoân vaõng sanh, thì côûi heát oan traùi, soáng laâu, ñöôïc phöôùc baùo to lôùn, chöùng voâ sanh nhaãn, ôû vaøo ñòa vò khoâng coøn khoái chuyeån. Haù khoâng vó ñaïi sao. Löõ Nguyeân Ích kính Khuyeân).

(1) Phaàn naày, Thieàn sö Chaân Nguyeân trích daãn töø phaàn "Tu trì phaùp moân"trong saùch Long Thö taêng quaûng Tònh ñoä vaên, quyeån 4 (Theo Leâ Maïnh Thaùt). (2) Baûo Vöông Luaän: taùc phaåm cuûa Phoå Tích ñôøi Ñöôøng Phoå Tích coøn coù hieäu laø Thaûo Ñöôøng

V. CHAÙNH NIEÄM LUÙC LAÂM CHUNG(1)

Coâng tònh nghieäp duø chöa nhoùm thöôøng ngaøy, nhöng luùc saép cheát, moät nieäm toái haäu raát laø khaån yeáu, bôûi vì sanh nôi saïch, nôi dô ; vaøo coõi thaùnh coõi phaøm, ñeàu chæ do moät nieäm ñoù laøm cho chuyeån dôøi caû. Ta moãi khi thaáy ngöôøi nieäm Phaät, luùc thöôøng ñeàu noùi caàu sinh Tònh ñoä, ñeán khi saép cheát phaàn nhieàu khoâng coù chaùnh nieäm. Hoï hoaëc tham soáng sôï cheát, löu luyeán caùi boïc da naøy, hoaëc maét nhìn vôï con khoâng nôõ töø bieät, hoaëc oâm ñoà cuûa caûi, buoâng xaû khoâng ra, hoaëc nhaân hoaøn caûnh khoâng thuaän oâm haän maø cheát, hoaëc bònh khoå böùc baùch, ngaäm ñau maø khuaát. Khi ñaõ maát nieäm chaùnh, hoï cam chòu noåi troâi rôi rôùt. Laïi coù ngöôøi hoaëc nghi moät ñôøi nghieäp naëng, Taây phöông khoâng coù phaàn hoaëc coù keû töï nghi nieäm Phaät ít ngaøy, khoâng daùm hy voïng vaõng sanh, hoaëc coù vò töï nghi nôï naàn chöa traû, taâm nguyeän chöa thaønh, tham saân chöa döùt, khoù sanh coõi kia. Hoaëc coù ngöôøi töï nghi, ta tuy nieäm Phaät nhöng Phaät khoâng ñeán tieáp daãn. Boán haïng ngöôøi aáy ñeàu töï taïo nghi chöôùng, maø maát chaùnh nieäm. Hoaëc coù keû xöa nay nieäm Phaät sieâng naêng, boãng maéc beänh khoå, lieät giöôøng lieät chieáu, ñau ñôùn khoâng kham, ñoù laø nghieäp xöa saâu naëng, phaûi rôi vaøo ñöôøng döõ, nhöng vì nieäm Phaät chuyeån naëng thaønh nheï, phaûi neân chòu ñöïng, caøng sieâng nieäm Phaät, taát ñöôïc vaõng sanh. Neáu oaùn thaùn laø Phaät khoâng linh nghieäm, trôû sanh loøng thoái chuyeån thì taát phaûi sa ñòa nguïc. Hoaëc coù ngöôøi bình thöôøng, tuy noùi nieäm Phaät, nhöng loøng tham soáng thaät naëng, moät saùng bònh khoå ñeán thaân, lieàn tin thaày quaáy, thuaät queâ, gieát haïi chuùng sanh, thieâu ñoát vaøng maõ, caàu ñaûo yeâu quæ, hy voïng phuùc höïu, nhaân vì loøng quaáy aáy, chö Phaät khoâng hieän. Hoaëc coù keû vì bònh, tin lôøi thaày thuoác maø uoáng röôïu aên thòt, hay gieát haïi sinh maïng ñeå laøm thuoác, khi ñaõ taùn maát caên laønh, taát phaûi theo nghieäp maø chuyeån ñoåi. Ba haïng ngöôøi treân nhaân

vì bònh ñau, daáy leân chöôùng ngaïi maø maát chaùnh nieäm. Ta nay khuyeân ngöôøi nieäm Phaät, ñeán giôø phuùt ñoù, thì chæ xaùc tín lôøi kinh daïy, kieân quyeát giöõ vöõng chaùnh nieäm, moïi thöù ñeàu buoâng xuoáng nieäm Phaät ñôïi cheát ; ñoái vôùi ba coõi, daáy leân caùi yù nieäm nhaø tuø:

- 391 -

ñoái vôùi vôï con daáy leân caùi yù töôûng oan gia ñoái vôùi cuûa caûi, daáy leân caùi yù nieäm goâng cuøm; ñoái vôùi thaân mình daáy leân caùi yù nieäm boïc da hoâi thuùi, daáy leân caùi yù nieäm soï xöông khoâ. Baø con trong nhaø vaø khaùch ngoaøi ñeán vieáng bònh, ñeàu tröôùc heát chia phieân nhau, daïy cho hoï nieäm Phaät giuùp theâm, khoâng ñöôïc noùi naêng nhöõng chuyeän giaûi trí, khoâng ñöôïc ñem vieäc nhaø ra baøn, khoâng ñöôïc than vaõn oàn aøo, khoùc loùc rôi leä v.v... Ñôïi ñuùng ñeán khi hôi noùng ñaõ rôøi khoûi mình môùi ñöôïc cöû ai. Neáu y vaøo ñoù thì chaéc chaén ñöôïc vaõng sanh. Daàu cho ngöôøi nay khoâng töøng nieäm Phaät, neáu coù theå y vaøo pheùp ñoù, thì khoâng ai laø khoâng ñöôïc vaõng sanh. Than oâi, cöûa cheát laø vieäc lôùn, giaây laùt maø trôû thaønh ñôøi sau, moät nieäm sai chaïy, suoát kieáp chòu khoå, coù theå khoâng caån thaän sao? Keä raèng: Ba taâm duõa ñöôïc ñoà giaùc ngoä(1), Maùy trí troøn neân saùu nieäm vì(2), Baát ñoäng luoân luoân trong nhöùt nghóa, Treân sen chín phaåm hieäp cuøng veà.

VI. CHO NEÂN HIEÅU NGAY YEÁU MOÂN (NIEÄM PHAÄT), LYÙ TAÙNH KHOÂNG DÖÙT MAÁT:

Hoûi: kinh daïy phaùp moân döùt vaø khoâng döùt laø sao? Ñaùp: laø vì hai taùnh khoâng(3), Thaáy vaø nghe khoâng sanh aáy laø döùt. Döùt töùc laø caùc laäu(4) döùt khoâng döùt töùc ôû trong caùi theá khoâng sanh, voán noù ñuû haèng sa dieäu duïng, theo vieäc maø öùng hieän, taát caû ñeàu ñaày ñuû, ôû trong baûn theå cuõng khoâng toán giaûm gì, aáy goïi laø khoâng döùt. Laïi hoûi: Phaät phaùp khoâng döùt höõu vò, khoâng baùm voâ vi ( ), khoâng döùt höõu vi laø gì ? khoâng baùm voâ vi laø gì? Ñaùp: khoâng döùt höõu vi, töùc xöa ñöùc Thích Ca töø khi môùi phaùt taâm ñeán luùc thaønh Ñaúng chaùnh giaùc ôû döôùi caây boà ñeà, sau ñeán song laâm maø nhaäp Nieát baøn, trong thôøi gian ñoù, taát caû caùc pheùp heát thaûy ñeàu khoâng döùt boû. AÁy töùc laø khoâng döùt höõu vi. Khoâng baùm voâ vi laø tuy thöïc haønh voâ nieäm, khoâng ñem voâ nieäm maø chöùng quaû; tuy thöïc haønh khoâng, khoâng ñem khoâng maø chöùng; tuy

(1) Ba taâm: Thaønh taâm, Thaâm taâm, Hoài höôùng taâm. (2) Saùu nieäm (6 nhôù nghó): Nhôù nghóa veà Phaät, Phaùp, Taêng, Trôøi, Boá thí, trì giôùi. (3) Hai taùnh khoâng: Nhaân khoâng vaø phaùp khoâng.

- 392 -

thöïc haønh boà ñeà Nieát baøn khoâng töôùng, khoâng laøm; khoâng ñem khoâng töôùng, khoâng laøm maø chöùng, aáy laø khoâng baùm voâ vi. Keä raèng:

Phaät daïy taát caû caùc phaùp,

Ñeàu do töø voâ truù,
Ta töø choã voâ truù,
Choã ñoù gaëp Nhö Lai
Nhöõng keä Ñoán Ngoä:
Moät taùnh saùng troøn röïc thaùi hö
Chæ nhaân nieäm doái keát neân thaân
Neáu ai ngoài laëng soi trong saùng
Trong saùng tòch thöôøng moät vaät khoâng
Laïi keä:
Moät taùnh saùng troøn moãi moãi cuøng
Bao la trôøi ñaát thaûy hö khoâng,
Ta nay thaúng nhaém Taây lai yù
Loøng vaéng, bieát khoâng(1) aáy chaùnh toâng
Laïi keä:
Saùng vöôït trôøi traêng traán nhö nhö
Caøn khoân soi khaép röïc thaùi hö
Phaät vôùi chuùng sanh ñeàu moät taùnh
Gioáng troøn khoâng thieáu cuõng khoâng dö
Keä "Töï taùnh maëc laøm" (Nhö Sôn cho laø baøi keä thò tòch cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân).
Röïc rôõ phaân minh suoát ñeâm ngaøy,
Caùi ñaây töï taùnh maëc laøm ñi,
Saùu caên vaän duïng thöôøng thöôøng hieän,
Muoân phaùp tung hoaønh khaép bieát ngay.
Keä "Dô caùnh hoa loøng
Nhaân duyeân to lôùn Phaät ra ñôøi,
Ca Dieáp aán truyeàn ngoä ñöôïc thoâi,
Caàm hoa cöôøi mæm coøn nguyeân ñoù,
Laù ñeïp höông bay khaép ñaát trôøi.
- 393 -

Keä "Maät trao ñeøn loøng" Moät ñieåm ñeøn loøng maét Phaät sanh, Töông truyeàn boán maét ñoái phaân minh Noái höông tieáp löûa, luoân luoân saùng, Gieo khaép röøng thieàn gôûi höõu tình. Nhöng Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng, phaùi Truùc Laâm, Tyø kheo Chaân Nguyeân khoâng queân baûn nguyeän, ñem heát thaâm taâm phuïng söï chuùng sanh, duøng ñeå baùo ñaùp ôn ñöùc cuûa Phaät, gaùnh vaùc coâng vieäc Nhö Lai, môû baøy chaùnh phaùp, roäng tieáp haäu hoïc, chæ baøy taâm toâng, ba ñôøi caùc ñöùc Phaät boán maét nhìn nhau, chæ thuù chaân khoâng, laëng thaáy maø keá thöøa gaùnh chòu, noái höông tieáp löûa, truyeàn y keá toå, xöa nay moät leõ, ngöôøi ñeán cuøng ñöôøng, roõ moät saùt na thaønh Ñaúng chaùnh giaùc, khoûi nhoïc chaïy choït Nam Baéc, laïi bò ngöôøi löøa gaït, maéc giaùo maéc kinh, tìm haøng ñeám möïc,

maûi meâ xuoáng bieån ñeám caùt. Kinh daïy: “Thaät töôùng voâ vi, xa huùt ñi laïi, saéc thaân höõu laäu ñoøi hoûi phaûi döïa vaøo tu chöùng”. Maø tu chöùng thì khoâng khoûi caûnh giôùi nuùi röøng xa laùnh buïi ñôøi, vaéng veû nhaøn nhaõ. Caùc ñöùc Nhö Lai trong ba ñôøi ñeàu traûi saùu naêm khoå haïnh, Phaät Phaät. Toå Toå, coâng aùn tröôùc maét. Töø xöa ñaõ theá, ñeán nay coøn coù theå hoïc, muoân duyeân buoâng xuoáng, quyeát chí leân non, laëng leõ ngoài thieàn döôùi goác caây tuøng lôùn, hoaëc khoûe khoaén ôû aån trong hang ñaù giaø lam, coâng thöïc haønh Baùt nhaõ saâu xa thì quaû boà ñeà chöùng thaønh troïn veïn. Moät khi vieäc laøm ñaõ ñuû, xuaân ñeán hoa nôû, phoù chuùc yeân oån toát laønh, cuøng maëc aùo phaùp vieäc uùng duyeân xong xuoâi, phaûn boån hoaøn nguyeân, moät nieäm Di Ñaø, töï nhieân ngoài maø maát ; Nieát baøn troøn vaéng, trô trô boán töôùng ñeàu khoâng(1), phaùp taùnh trong suoát, hoùa hieän hoa sen chín töøng moät caùch töï taïi. Keä raèng: Tònh ñoä roõ raøng tröôùc maét mình, Phuùt giaây khoâng nhoïc ñeán Taây thieân, Phaùp thaân ñeïp quùa sieâu ba coõi, Hoùa hieän Di Ñaø ngoài chín sen.

(1) Boán töôùng: sanh,giaø, beänh, cheát

4. SAÙCH LONG THÖ TÒNH ÑOÄ VAÊN

Saùch “Long thö Tònh ñoä vaên” ñöôïc in vaøo naêm 1878 do Thieàn sö Thanh Chí ôû chuøa Baûo Khaùm, xaõ Teá Xuyeân, huyeäân Nam Xöông, tænh Haø Tónh, thöïc hieân khaéc in. Trong baûn in naøy, Thieàn sö Thanh Chí ñaõ giöõ laïi baøi töïa vaø moät baøi baït cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân ñaõ vieát trong dòp khaéc in vaøo naêm 1711 do vua Leâ Hy Toâng baûo trôi. Baûn in “Long thö Tònh ñoä” do Thieàn sö Thanh Chí thöïc hieän vaøo naêm 1878 goàm coù: - “Long thö Tònh ñoä vaên” do tieán só Vöông Nhöït Höïu vieát, goàm 10 quyeån. - “Long thö Tònh ñoä”: Taäp hôïp caùc baøi töïa cuõ khi khaéc in laïi saùch “Long thö Tònh ñoä vaên”, trong ñoù coù baøi töïa cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân, coøn coù baøi töïa do tieán só Nguyeãn Ñaêng Sôû (1753- ?) trieàu Haäu Leâ vieát vaø baøi töïa do Thieàn sö Khoan Döïc vieát vaøo naêm Kyû Tî (1809) vaø Canh Ngoï (1810). - Baøi baït cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân

BAØI “LONG THÖ TÒNH ÑOÄ VAÊN THÖ” CUÛA THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN

Thaùi Thöôïng Hoaøng ñeá trieàu Leâ laø Chaùnh Hoøa Vieân Thoâng Giaùc vöông(1) coù ban cho moät toøa thaùnh töôïng Taây Phöông Di Ñaø Nhö Lai, Quan AÂm vaø Theá Chí, vaø ban hai taäp “Long thö Tònh ñoä” vaø “Nieäm Phaät baûo caûnh” thuoäc giaùo lyù chính thoáng cuûa Lieân toâng(1), laïi môû ra vieäc khaéc baûn chuùng nhaèm raûi khaép möôøi phöông nieäm Phaät Di ñaø cuøng sinh cöïc laïc. (Toâi) kính vieát Baøi Töïa raèng: Kính nghe Di Ñaø troáng vaéng suoát trong toaøn gioáng thaùi hö, söùc nguyeän vuït leân sen chín phaåm treo cao khaép moïi coõi. Cho neân noùi ñaáng Giaùc ngoä raát troïn veïn ñaày ñuû, ñaùp veát ôû Taây caøn(2), roäng môû cöûa 48 lôøi nguyeän, khoâng moät caên cô naøo laø khoâng ñöôïc toùm thu vaøo, daét

(2) Vua Leâ Hy Toâng laøm vua 1676 – 1705, naêm 1706 leân laøm thaùi thöôïng Hoaèøng cho ñeán khi baêng(1716), nhöôøng ngoâi cho con laø Leâ Duï Toâng

(1705-1729). (3) Taây caøn: Taây Truùc (AÁn Ñoä).

- 395 -

daãn voâ soá phaåm loaïi chuùng sanh, chæ nieäm möôøi tieáng laø thaønh coâng, thöôøng xoùt höõu tình, töø bi voâ löôïng. AÁy laø Ñöùc Thích Ca Theá Toân noùi baøy Tònh ñoä. Neân cö só Long Thö doã daønh moïi ngöôøi hieåu cöûa maàu cuûa moïi thöù, phöông tieän phaûi khaép muoân phaùp, bieån giaùc ngoä traøn ñaày, chæ trôû veà moät thöøa, söï lyù dung thoâng, quyeàn vaø thaät vaän duïng thay ñoåi. Nay, Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng, Sa moân Chaân Nguyeân phaùi Truùc Laâm, chuøa Long Ñoäng, nuùi Yeân Töû, baûn nguyeän khoâng queân, may ñöôïc vua ban caûm ôn khoâng xieát, loøng coøn nhôù boán ôn phaûi traû heát, söùc muoán mong ba coõi ñöôïc chia ñeàu, tuaân vaâng Phaät Di Ñaø, neâu roõ Tònh ñoä, traûi choïn nuùi thieâng ñaát phöôùc laø caûnh chuøa Hoa Yeân vaø Quyønh Laâm laø nôi nöôùc ñaûo daân caàu, maõi truyeàn Töôïng phaùp, döïng môû chín sen, laøm roõ Nam Vieät baèng Taây Thieân, dieãn baøy ba thöøa laøm lôïi quaàn sanh khaép theá giôùi. Nhöõng mong y baùo vaø chaùnh baùo luoân luoân sanh trong nöôùc cöïc laïc ; boû thaân vaø nhaän thaân roõ raøng taïi caûnh giôùi ñöùc Di Ñaø, ñöôïc Phaät thoï kyù, tuøy öôùc nguyeän mình maø ñoä sanh. Baûn nguyeän tu haønh, coâng aùn nhö vaäy, lôøi khoâng hoa leä, loøng thaät vieát töïa vaên, ñeå daën doø ngöôøi ñeán sau con ñöôøng Taây phöông mau ngaén. Moät laàn nieäm teân Phaät, sen chín phaåm lieàn treo teân, giaây phuùt ñoán ngoä, ñöông sanh veà nöôùc kia, hoa nôû thaáy Phaät, chöùng quaû Boà ñeà, thaát toå cöûu huyeàn, caäy ñöôïc haøo quang maø thaùc sanh veà ñoù. Kính chuùc, Nöôùc nhaø coù maõi, xe vaøng ngai baùu cuøng trôøi ñaát ñeå tröôøng toàn. Phaät ñaïo khoâng cuøng, phaùp töôïng ñaøi sen, ngang nuùi thieâng maø baát huû. Caån töï Baáy giôø laø ngaøy toát, tieát muøa xuaân, naêm Taân Maõo, Trieàu Leâ Vónh Thònh thöù baûy (1711). Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng, Chaân Nguyeân, phaùi Truùc Laâm - in laïi, ñeä töû töï phaùp Nhö Nhuaän vaâng laøm.

- 396 -

“BAØI BAÏT” SAÙCH LONG THÖ TÒNH ÑOÄ VAÊN

Phaøm chaân lyù thì döùt heát noùi naêng, khoâng noùi naêng thì khoâng theå ñeán ñöôïc choã ñaïo maàu nhieäm. Heã ñaïo lyù thì do tieán ñeán söï thaät, khoâng tieán ñeán söï thaät thì khoâng do ñaâu maø tôùi nôi quaùn haïnh teá vi. Noùi naêng laø ñeå ñuùc keát laïi lôøi vaên. Lôøi vaên laø ñeå chuyeân chôû ñaïo lyù. AÁy laø coâng cuï chung cuûa thieân haï, laøm rung ñoäng tôùi muoân ñôøi maø khoâng moøn maát ñi ñöôïc. Vaäy neân (saùch) “Long thö Tònh ñoä luaän” thöïc söï do tieán só Quoác Hoïc Vöông Nhöït Höõu, töï laø cö só Höng Trung, trieàu Toáng bieân soaïn, baèng caùch trích laáy giaùo lyù ñuùng ñaén veà Taây phöông trong 48 lôøi nguyeän cuûa kinh Ñaïi A Di Ñaø, 16 pheùp quaùn cuûa kinh Voâ Löôïng Thoï vaø tröng daãn caùc kinh khaùc keøm theo laøm chöùng, ñeå goùp nhaët laïi, vieát ra cuoán luaän aáy. Kính nghó böïc Ñaïi Giaùc Di Ñaø chí toân ôû phöông Taây thöïc laø vò Phaät thöù nhöùt cuûa caùc ñöùc Phaät trong möôøi phöông ba ñôøi. Ñöùc Thích Ca Nhö Lai ñaõ ñem phaùp moân

toái thöôïng trong taùm vaïn boán ngaøn phaùp moân, roäng baøy cho chuùng sanh thöù töï tu taäp Tònh Ñoä. Noù laø con thuyeàn töø chôû heát saùu ñöôøng vöôït qua bieån khoå. Ngöôøi ta duøng söùc raát ñôn giaûn maø chöùng quaû laïi raát mau. Ai coù theå chí thaønh phaùt taâm nieäm Phaät thì ñôøi nay thaúng tôùi Taây phöông laø chuyeän heïn ñöôïc. Xuaát gia taïi gia, trai laønh, gaùi tín, muoân ngöôøi tu, muoân ngöôøi ñaéc, keát quaû khoâng coøn ngôø. Vaäy neân Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân buøi nguøi than raèng: “Duyeân xöa sao may maén, laïi ñöôïc Vua ban cho kinh, duøng traû ôn Phaät, cuøng sanh Tònh ñoä”. Do theá sôï maát quyeån luaän naøy, ngöôøi sau khoù thaáy, beøn moä duyeân laøm phöôùc, khaéc baûn ñeå löu truyeàn, daïy khaép möôøi phöông, cuøng ñöôïc loøng tin chöùng thaät, moät loøng nieäm Phaät, sen chín phaåm neâu teân luùc naøo rôøi boû baùo thaân, töùc sanh veà nöôùc Cöïc laïc. Laïi noùi: ra ñôøi xong vieäc, côûi boû xaùc thaân hoa hö khoâng, maø leân Nieát baøn yeân vaéng, trô trô boán töôùng ñeàu khoâng, phaùp taùnh nguoàn trong, hoùa hieän chín sen töï taïi, ñöôïc thoï kyù xong, y nguyeän ñoä sanh phaùp giôùi höõu tình gaëp duyeân coâng ñöùc, khaép nguyeän hoài höông, ñeàu ñeán Taây phöông.

5. TRUYEÄ N THÔ NOÂ M “NAM HAÛ I QUAN AÂ M BAÛ N HAÏNH” CUÛA THIEÀN SÖ CHAÂN NGUYEÂN”.

Truyeän thô noâm “Nam Haûi Quan AÂm baûn haïnh” cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân, chöa bieát ñöôïc bieân soaïn vaøo naêm naøo vaø ñöôïc khaéc

baûn in laàn ñaàu naêm naøo, giaùo sö Leâ Maïnh Thaùt noùi tìm ñöôïc moät baûn in laïi, do Vuõ Taïo vaø Vuõ Thò Naêm ôû thoân Kim Coå, toång Thuaän Myõ, huyeän Thoï Xöông, tænh Haø Noäi, thöïc hieän vaøo thaùng Moät naêm Canh Tuaát, nieân hieäu Töï Ñöùc thöù ba (1850) vôùi söï chöùng minh cuûa Tyø kheo Töø Ñaøm ôû chuøa Phaùp Quang(1). Saùch naøy coù ghi “Truùc Laâm Tueä Ñaêng Hoøa thöôïng Chaùnh Giaùc Chaân Nguyeân dieäu soaïn”. Truyeän thô “Nam Haûi Quan AÂm baûn haïnh” naøy coù teân ñaày ñuû “Nam Haûi Quan AÂm baûn haïnh quoác ngöõ dieäu soaïn truøng san” goàm 43 tôø, khoå 17 x 28, coù 1650 caâu thô luïc baùt, nhöng chaúng may, saùch bò maát heát tôø 42, neân truyeän thô chæ coøn 1.640 caâu. Truyeän thô “Nam Haûi Quan AÂm baûn haïnh” coù theå chia laøm ba phaàn chính nhö sau: Phaàn I: (Töø caâu 1 ñeán caâu 42): giôùi thieäu hoaøn caûnh lòch söû vaø lyù do ra ñôøi cuûa taùc phaåm. Phaàn II: (Töø caâu 43 ñeán caâu 1574): moâ taû cuoäc ñôøi tu haønh khoå haïnh cuûa coâng chuùa Dieäu Thieän cho ñeán ngaøy ñaéc quaû Boà taùt. Phaàn naøy coù theå chia thaønh laøm 8 ñoaïn chính: - Ñoaïn 1: (caâu 43-240): Trang vöông caàu con ôû ñeàn Taây Nhaïc, Ngoïc Hoaøng cho vua Trang vöông ba ñöùa con gaùi Dieäu Thanh, Dieäu AÂm vaø Dieäu Thieän. - Ñoaïn 2: (caâu 241-486): Coâng chuùa Dieäu Thieän quyeát chí xin vua cha cho xuaát gia tu haønh, bò ñaøy ra sau vöôøn. - Ñoaïn 3: (caâu 487-644): Dieäu Thieän ñeán tu ôû chuøa Baïch Töôùc, vua ra lònh gieát sö, ñoát chuøa. - Ñoaïn 4: (Caâu 645-870): Dieäu Thieän bò ñem xöû töû, coïp tha vaøo röøng vaø Dieäu Thieän ñi thaêm 18 nguïc ôû aâm phuû. - Ñoaïn 5: (caâu 871 - 1020): Dieäu Thieän gaëp Phaät Thích Ca thöû thaùch vaø ñöa

ñeán tu haønh taïi nuùi Höông Tích, sau coù hai ñeä töû laø Thieän Taøi vaø Long Nöõ. - Ñoaïn 6: (caâu 1021-1244): Trang vöông bò bònh naëng, Dieäu Thieän hy sinh caû tay vaø maét mình ñeå trò bònh cho cha.

(1) Xem "Chaân Nguyeân Toaøn Taäp" cuûa Leâ Maïnh Thaùt taäp II, Tuï Thö Vaïn Haïnh naêm 1979 (In Romeùo)

- Ñoaïn 7: (caâu 1245 - 1520): Trang vöông laønh beänh, vua vaø Hoaøng haäu ñi thaêm Dieäu Thieän ôû ñoäng Höông Tích, bò ma quyû baét trong khi ñoù con reå cöôùp ngoâi vua, Dieäu Thieän deïp yeân. - Ñoaïn 8: (caâu 1521-1574): Dieäu Thieän ñöôïc phong laøm Boà taùt "Ñaïi töø ñaïi bi cöùu khoå cöùu naïn (quaûng ñaïi) linh caûm - Quan Theá AÂm Boà taùt"... ngöï ôû nuùi Phoå Ñaø Nam Haûi. - Phaàn III: (Töø caâu 1575 ñeán caâu 1604): Toång luaän veà Boà Taùt Quan AÂm Nam Haûi vaø quaù trình ra ñôøi cuûa truyeän naøy. Ngoaøi truyeän "Nam Haûi Quan AÂm baûn haïnh quoác ngöõ dieäu soaïn" do Vuõ Taïo vaø Vuõ Thò Nam in laïi vaøo naêm 1850 naøy, coøn coù moät soá baûn in khaùc: - "Nam Haûi Quan AÂm Phaät söï tích ca" hay "Ñöùc Phaät Baø truyeän" baèng chöõ Noâm do chuøa Vuõ Thaïch ôû Haø Noäi in, khoâng coù ghi naêm in, coù theå ñöôïc in sau quyeån saùch treân. Saùch naøy khoå 16 x 26 cô 42 tôø, moãi tôø hai trang, goàm 1430 caâu thô luïc baùt (coù xen vaøi caâu song thaát luïc baùt). - Phaät Baø Quan AÂm dieãn ca hay "Nam Haûi Quan Theá AÂm söï tích dieãn ca", beân trong coù chöõa theâm "Truyeän Phaät Baø chuøa Höông" do nhaø in Phuùc Chi ôû Haø Noäi xuaát baûn, khoâng ghi naêm in truyeän thô chöõ quoác ngöõ naøy goàm 1426 caâu thô luïc baùt, phieân aâm laïi quyeån cuûa chuøa Vuõ Thaïch....

NAM HAÛI QUAN AÂM BAÛN HAÏNH (Quoác ngöõ Dieäu soaïn truøng san) (Vuõ Taïo in naêm 1850)

Cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân hay Hoøa thöôïng Tueä Ñang
1. Nhôù xöa hoäi caû Kyø Vieân,
Maáy lôøi kim khaåu coøn truyeàn tôùi nay
Vang vang cöûa phaùp roäng bay
Gioù töø möa thuïy thoaûng raây ñöôïm nhuaàn
Giaùc thieân moät aùng töø vaân,
Ba ngaøn theá giôùi laàn vaàn boùng in
Lieãu doøng thieàn buoâng beø Baùt nhaõ
Bieån chaân nhö ñeå taû nieàm aân,
Leânh lang beå Thích roäng saâu,

10. Ñaïo töø bi aáy nhieäm maàu neûo xa
37. Ai ai nhaøn haï thoâng dong,
Nhaân sôn trí thuûy cuøng ngong giaùo thieàn
Moäng xem kinh luïc ñeå truyeàn

40. Thaáy kinh Nam Haûi Thaùnh hieàn haïnh tu
Gaåm nhieàu khoù nhoïc coâng phu
42. Nhaø naøo bia taïc muoân thu chöõ vaøng
Thuôû aáy vua Dieäu Trang Vöông
Trò Höng Laâm quoác boán phöông thuaän hoaø
Chaùnh phi Baûo Ñöùc Baù Nha
Saùu cung taàn nöõ quaûn hoøa laøm nôi
.....
.....
187. Nghe taâu Thöôïng ñeá caû möøng
Phaùn ñoøi phoù döõ Baéc Thaàn laõnh ra
Chuyeån Nam vi Nöõ ñeàu ba
190. Tam hoàn öùng xuoáng döôùi toøa Trang Vöông
Töï nhieân chuyeån ñoäng Thaùnh Vöông
Baûo Ñöùc Hoaøng haäu moät ñöôøng thoï thai.
Loøng vua möøng rôõ hoâm mai,
Ôn thaàn caûm öùng chaúng sai ñaâu laø.
No ngaøy keát töû khai hoa
Ñöôïc moät coâng chuùa ñaët laø Dieäu Thanh
Loøng vua ngaàn ngaïi ñoøi phen
Phaùn raèng nöõ töû haàu neân gioáng gì
Naêm sau thai döïng ñeán kyø
200. Maõn nguyeät vaäy thì no ngaøy giaùng sinh
Trang vöông phaùn hoûi toaùc nanh
Phaûi Hoaèøng thaùi töû uùt daønh theá ngoâi
Nhöôïc maø con gaùi thì hoaøi
Ñem ñi eùm töû cho vuøi laø baây
Caän thaàn böôùc ñeán taâu baøy
Tình thaâm nguyeân khí gieát raøy sao neân
Vua nghe maõng tieáng taâu leân.
- 400 -
Vaäy beøn laïi giaûn loøng hôøn phaùn tha
Ñaët teân Dieäu AÂm vaäy laø
210. Löøa löûa chaúng ngôø mình laïi coù thai
Trong cung nöùc nhöõng höông trôøi
Haøo quang saùng khaép moïi nôi chöông toøa
No ngaøy thuôû aáy sinh ra
214. Laïi ñöôïc coâng chuùa maët hoa daøy daøy
.....

.....
239. Ñaët teân laø Dieäu Thieän nay
Ñeán töø tuoåi caû vöøa hay thoát cöôøi
Neát na tö chaát khaùc ngöôøi
Toá taâm trai giôùi haûo nôi laøm laønh
Muoán thay trì chuù nieäm kinh
244. AÂm æ moät mình chaúng daùm baûo ai
.....
285. Ta laø Phaät Toå Nhö Lai
Thaáy ngöôøi coù ñaïo öôùm chôi bieát tình
Thö raèng nhaõn nhuïc nan minh
Thích Ca beøn daãn loä haønh Tích sôn
Ñaáy gaàn Nam Haûi Vieät Bang
890. Tu aét baèng ñöôøng Phaät quûa taûo ñaêng
.....
1521. Laêng Nghieâm kinh thuyeát ñaõ töôøng
Quan AÂm pheùp hoùa muoân ñöôøng laï thay
Taïo töôïng laøm no ngaøn tay
Ñuû ngaøn con maét khaép raøy saùng thaân
Haïnh naøy ai thaáy chöng saâu
Keûo coøn voïng thuyeát loãi aâu ñeán mình
Thieân thuû thieân nhaõn oai linh
1530. Vaïn traïng vaïn hình bieán hoùa thaàn thoâng
.....
1567. Taï aân thöôïng ñeá ñaõ yeân
Töø aáy danh daäy heát mieàn Höông Sôn
Khaép hoøa chö Quoác vaïn bang
- 401 -
1570. Theá theá löu truyeàn kyø ñaûo linh thoâng
Ñaâu ñaâu tin kính khaâm suøng
Caàu aét baèng loøng, nguyeän aét nhö ngoân
Non dôøi beå caïn ñaù moøn
Höông sôn Nam Haûi daáu coøn chaúng phai
1575. Haïnh naøy voán ñaõ truyeàn ñôøi
Thoï Tieân Dieân Khaùnh coâng ngöôøi boû ra
Song coøn löôïc giaûi noùi qua,
Nguyeân nay dòch laïi thaät thaø nghóa kinh
Tinh töôøng söï lyù phaân minh
1580. Y nhö trong truyeän taäp thaønh phöông ngoân

Taùn ra khaép heát caøn khoân
Ngöôøi ta ñöôïc bieát Buït Tieân ôû loøng
Phaùp thaân traïm dòch vieân thoâng
Tòch quang phoå chieáu vieân ñoàng thaùi hö
Tuøy hình öùng vaät töï nhö
Hoùa thaân baùch phuùc ñoä chö moïi loaøi
Quan aâm Coå Phaät taùi lai
Hieän laøm Coâng chuùa ñoä ngöôøi vaïn daân
Beà treân baùo ñöôïc töù aân
1590. Beà döôùi chöõa khoûi traàm luaân tam ñoà
Thaàn thoâng nang cöùu nguïc tuø
Naêng cöùu caáp naïn dieäu thuø vaïn ban
Coù thaân toïa Phoå Ñaø San
Taàm thanh cöùu khoå theá gian sa baø
Coù thaân chaàu Buït Di Ñaø
Thieän Long Phaät vò Lieân Hoa Baûo Ñaøi
Khaép hoøa döôùi ñaát treân trôøi
Phoå moân thò hieän ñoä loaøi chuùng sanh
Trí giaû quaùn kyø aâm thanh
1600. Giaùc tri töï taùnh phaân minh roøng roøng
Baûn lai dieän muïc chaân khoâng
Naøo coù chaáp töôùng ñaøn oâng ñaøn baø
Cöûu lieân ñaøi thöôïng khai hoa,
Nhöõng ngöôøi nieäm buït Di.....

B. CAÙC THIEÀN SÖ TRUÙC LAÂM - LAÂM TEÁ ÔÛ ÑAØNG NGOAØI

TAÊNG THOÁNG TUEÄ UYEÂN

Taêng thoáng Tueä Uyeân teân laø Buøi Baùch Nieân, laøm quan vaøo thôøi chuùa Tròng Traùng (1623-1657) vaø vua Leâ Thaàn Toâng ôû Ñaøng Ngoaøi. Naêm 1640, cung taàn ñeä nhöùt cuûa phuû chuùa laø Traàn Thò Ngoïc Ñaøi cuøng caùc cung taàn quan laïi, Taêng Ni vaø Phaät töû ñoùng goùp tieàn cuûa ñeå sö truï trì laø Nguyeãn Tuaán Ñöùc (chöa roõ phaùp danh) ñöùng ra lo truøng tu laïi chuøa Phaùp Quang ôû laøng Ñoâng Myõ, huyeän Vuï Baûn (Nam Ñònh), ñuùc chuoâng, toâ töôïng Phaät... Taêng thoáng Tueä Uyeân coù theå laø sö huynh cuûa Thieàn sö Tueä Nguyeân vaø Thieàn sö Chaân Nguyeân, Chaùnh Giaùc (Tueä Ñaêng) ôû chuøa Long Ñoäng treân nuùi Yeân Töû.

THIEÀN SÖ TUEÄ NGUYEÂN

Thieàn sö Tueä Nguyeân tu ôû chuøa Long Ñoäng, nuùi Yeân Töû, thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm, soáng vaøo haäu baùn theá kyû 18, ñaàu theá kyû 19. Hieän chöa bieát roõ veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Tueä Nguyeân, chæ bieát ñöôïc laø naêm Quyù Muøi (1763), Thieàn sö Tueä Nguyeân san ñònh laïi saùch "Truùc Laâm toå sö - Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc" vaø Ngaøi ñaõ vieát baøi löôïc daãn nhö sau: "Treân hoäi Truùc Laâm, nuùi Yeân Töû, chuøa Long Ñoäng, ñoàng töû laø Tyø kheo Tueä Nguyeân, traân troïng san ñònh boä "Truùc Laâm Toå sö Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc" ñoát höông kính caån ñeà töïa: Chö Phaät ba thuôû, Toå sö caùc ñôøi ñeàu vì moät ñaïi söï nhaân duyeân maø xuaát hieän ôû ñoù, laø muoán chæ cho chuùng sanh bieát ñeå ngoä ñöôïc Phaät taùnh cuûa chính mình, voán troøn ñaày nhö thaùi hö, khoâng dö khoâng thieáu, ngöôøi ngöôøi voán coù ñuû, ai ai cuõng troøn ñaáy. Bôûi chuùng sanh khoâng töï ngoä ñöôïc Phaät taùnh chaân thaät cuûa mình, neân môùi bò ñuû thöù kinh, luïc löøa doái, suoát moät ñôøi saên ñuoåi theo caùi hoïc maét thaáy, tai nghe ñaõ chaúng ích gì, laïi theâm khoâng hieåu roõ caùi leõ muoân phaùp ñeàu laø hoa hö khoâng, do moät taâm taïo ra caû. Thaät vaäy, kinh kinh luïc luïc(1) choàng chaát chaäp chuøng, nhieàu nhö laø röøng, nhö caùt bieån vaø giaáy möïc vaên töø keå sao cho xieát. Noùi cho

cuøng, ñeán taùm vaïn boán ngaøn phaùp moân(2) ñi nöõa, thì phaùp moân naøo cuõng chæ toøan laø töôïng goã muùa maùy maø thoâi, daàu teân goïi coù khaùc nhau nhöng boån theå vaãn gioáng nhau vaäy. Vì teân goïi khaùc nhau neân tuøy hoaøn caûnh maø phöông tieän coù mieân maät (kín) hay lôi loûng (hôû) vaø khoâng gioáng nhau qua muoân öùc kinh luïc, Nhöng vì baûn theå vaãn gioáng nhau neân caùc kinh luïc kia rôùt laïi ñeàu chæ qui höôùng veà choã goác, ñoù laø theå taùnh thaùi hö duy nhöùt. Vì vaäy ngöôøi hoïc ñaïo hieåu roõ ñöôïc moät choã ñoù thoâi thì keå nhö muoân vieäc ñeàu xong heát, haù caàn phaûi bieán bao chöõ nghóa, lôøi noùi caâu ñoaïn chaèng chòt nhö daây leo ñoái ñaõi nhau, chaúng khaùc naøo caùc cô phaän chi chít trong maùy moùc kyõ xaûo ñaëc bieät vaäy sao? Vì theá cho neân, ñöùc Thöôïng toå Tieâu Dao chæ nhaèm chæ thaúng vaøo söï chaân thöïc aáy, khoâng duøng phöông tieän quyeàn bieán gì caû. Vöøa ñeán nöôùc ta, ngaøi ñaõ "thoõng tay vaøo chôï", caàm caàn caâu khoâng löôõi vaøo kinh thaønh, aên xong beøn noå thaàn cô ñaäp baùt, bieåu thò moät cô duyeân thaàn dieäu vaäy. Ñoù laø ngaøi muoán tìm ngöôøi phaùp khí ñeå chæ cho thaáy "cô thieàn" maét ngoä phaù tung "taùm chöõ"(4), dang hai tay maø buoâng xaû thò phi. Ngaøi trao phoù ñieàu gì ? Thöa ñoù laø caùi leõ "bính ñinh ñoàng töû"(5) vaäy. Ñoàng töû ñaõ goác voán laø löûa, böøng saùng toaøn thaân, neân khoûi phaûi tìm ñaâu xa maø chæ caàn quay laïi xem nôi töï taùnh cuûa chính mình. Thaät vaäy, Phaät Phaät ñeàu truyeàn phoù cho nhau "taâm aán". Toå Toå ñeàu maät trao cho nhau pheùp laáy taâm truyeàn taâm, töùc "aán taâm" ñoù laø muoán chuùng sanh töï ngoä ñöôïc Phaät cuûa chính mình saün coù, cuõng nhö trong goã voán saün ñaõ coù löûa, lyù leõ vaø ví duï ñeàu ñuùng nhö theá. Cuõng nhö con ngöôøi, ai cuõng voán coù "taùnh" (taùnh thaáy, taùnh nghe...) taùnh aáy töùc laø boà ñeà, töï taùnh voán vieân thaønh, khoâng caàn tìm caàu ôû ngoaøi maø troïn tin ñöôïc ñieàu naøy,

thì ñaõ phaù thoâng ñöôïc “taùm chöõ”, “ñöôïc toå” dang tay trao roài ñoù. Baûn luïc naøy do Ñaïi ñöùc Tieâu Dao noùi cho Thöôïng só Tueä Trung, roài Thöôïng só noùi cho Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (Traàn Nhaân Toâng), Toå thöù nhöùt cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm; roài Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng noùi cho Ñaïi sö Phaùp Loa, Toå thöù nhì ; roài Ñaïi sö Phaùp Loa noùi cho Toân giaû Huyeàn Quang, Toå thöù ba; roài Toân giaû Huyeàn Quang noùi cho toâng phaùi Truùc Laâm.

- 404 -

Xöa qua nay laïi, Thieàn toâng trong thieân haï ñeàu theo pheùp “thaày trao, troø nhaän laõnh” vaø boä luïc naøy quaû laø moät lieàu thuoác chöõa bònh raát thaàn hieäu, nhaèm ñöa ngay ñeán choã “ñoán ngoä thaønh Phaät”. Ñaây laø toâng chæ “khoâng khoâng” thaúng tôùi nguoàn taâm, nhaûy voït vaøo bieån giaùc, dieät tröø voïng thöùc phaù tan danh töôùng. Ñaây cuõng laø yeáu chæ “thöôïng thöôïng” sieâu caû ba thöøa, vöôït thaúng ñeán Phaät thöøa. Töï nhieân, Tyø kheo Hueä Nguyeân toâi vöøa ñoïc xong boä luïc thì “taùm chöõ” lieàn phaù thoâng, noùi im queân heát, thaáu suoát ba khoâng. Toâi ngoài tònh ôû nuùi, naâng saùch leân maø ca tuïng raèng: Thieàn laø taâm Phaät, Giaùo laø maét Phaät, Maét xem taâm ngoä, Bònh laønh boû thuoác, Thoaùt theå voâ y Thaân an vui Thaàn töï taïi Ñöôïc lôò mình Theâm roäng lôïi ngöôøi Chæ giöõ moät taâm Noái vöõng tam baûo Lyù tuy khoâng moät vaät Söï laïi coù muoân ñieàu Tieáp aùnh saùng Noái muøi höông Laøm raïng böïc tröôùc Nung ñaåy ngöôøi sau Gaùnh vaùc Phaät phaùp Nguyeän vì röôøng coät cuûa Phaät Saùch “Traàn trieàu Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc” cuûa Thieàn sö Tueä Nguyeân - san ñònh ñöôïc khaéc in laïi naêm 1903, do Thieàn sö Thanh Cöø chuøa Phaùp Vuõ thöïc hieän. Nhôø Thieàn sö Tueä Nguyeân maø ngaøy nay chuùng ta coøn ñoïc ñöôïc saùch “Thöôïng só Tueä Trung ngöõ luïc”.

- 405 -

Qua baøi töïa treân, chuùng ta coù theå nhaän thaáy raèng Thieàn sö Tueä Nguyeân laø böïc thoâng suoát Phaät phaùp, ñaït thaønh ñaïo quaû. Naêm 1765, saùch “Tam toå thöïc luïc” ñöôïc truøng khaéc laïi, nhöng khoâng ghi roõ do ai thöïc hieän, coù leõ cuõng do thieàn sö Tueä Nguyeân lo khaéc in laàn naøy vì saùch naøy ñöôïc in sau saùch “Thöôïng só ngöõ luïc” hai naêm, ñoù laø thôøi gian caàn thieát ñeå khaéc baûn goã vaø aán loaùt, sau khi Thieàn sö Tueä Nguyeân hoaøn thaønh saùch “Traàn trieàu Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc”. Tieáp theo baøi löôïc daãn vaø baøi töïa treân saùch “Truùc Laâm Toå sö Tueä Trung Thöôïng só ngöõ luïc” ôû treân saùch coøn vieát tieáp veà “Baûn ñoà löôïc daãn toâng phaùi Thieàn” thôøi Traàn nhö sau: Baûn ñoà löôïc daãn toâng phaùi thieàn. Töø thuôû ñöùc Thích Ca Maâu Ni cuûa chuùng ta ñem “chaùnh phaùp nhaõn taïng Nieát baøn dieäu taâm” trao cho Toân giaû Ca Dieáp, laàn löôït truyeàn thoï ñeán Boà Ñeà Ñaït Ma laø hai möôi taùm ñôøi Toå. Ñaït Ma qua Ñoâng Ñoä (Trung Hoa) truyeàn cho Ñaïi sö Thaàn Quang (Hueä Khaû), rôi saùu ñôøi xuoáng Ñaïi sö Thaàn Hoäi(1) chính trong khoaûng thôøi gian aáy, chaùnh phaùp thieàn vaøo nöôùc ta, khoâng bieát ngöôøi nhaän laõnh ñaàu tieân laø ai, chæ bieát: Töø thieàn sö Thieàn Nguyeät truyeàn cho Lyù Thaùi Toâng, rôi laàn xuoáng Tröôûng

laõo Ñònh Höông, Ñaïi sö Vieân Chieáu, Thieàn sö Ñaïo Hueä, sau ñoù coøn laàn löôït trao truyeàn nöõa, nhöng teân tuoåi caùc Ngaøi luùc aån luùc hieän, khoù nhaän ra manh moái. Ñaïi ñeå ta coù theå chia ra ba doøng thieàn nhö sau: 1/ Doøng thieàn Truùc Laâm cuûa toâi, keâ roõ ôû baûn ñoà sau khoûi phaûi noùi theâm. 2/ Doøng thieàn cuûa Thieàn sö Vöông Chí Nhaøn, truyeàn cho Hoøa thöôïng Nhieäm Taïng, Hoøa thöôïng Nhieäm Taïng truyeàn cho cö só Nhieäm Tuùc. Ñeán nay phaùi thieàn naøy ñaõ chìm aån, khoâng roõ vieäc tieáp noái. 3/ Doøng thieàn cuûa Hoøa thöôïng Nhaät Thieån, khoâng bieát ñöôïc phaùp vôùi ai, rôi xuoáng Ñaïi vöông Chaân Ñaïo, ñeán nay cuõng chìm aån maát luoân. Ngoaøi ra coøn coù Thieàn sö Thieân Phong, töø Chöông Tuyeàn ñeán, ñoàng thôøi vôùi sö ÖÙng Thuaän vaø töï xöng thuoäc doøng Laâm Teá, truyeàn cho Quoác sö Ñaïi Ñaêng vaø Hoøa thöôïng Nan Tö.

Rieâng Ñaïi Ñaêng truyeàn cho Hoaøng ñeá Traàn Thaùnh Toâng vaø caùc ngaøi Quoác sö Lieãu Minh, Thöôøng Cung, Huyeàn Saùch, Huyeàn Saùch sau truyeàn cho caùc ngaøi Phaû Traéc v.v... nay phaùi aáy cuõng môø daàn, khoâng saùng roõ laém. OÂi, cô thieàn thaïnh suy haù noùi ñöôïc sao Nay toân xin laät qua caùc doøng thieàn nhö treân. Löu laïi ñôøi sau, haàu caùc haøng hoïc giaû ñuû töøng lôùp caên cô, thaáy roõ thieàn voán coù toâng chi, ñaùng hoïc, chöù naøo phaûi chuyeän baøy ñaët ra ñaâu. Thaät vaäy.

ÑOÀ BIEÅU PHAÙP HEÄ THIEÀN TRUÙC LAÂM YEÂN TÖÛ THOÂNG THIEÀN – TÖÙC LÖÏ

Nhaät Thieàn Chí Nhaøn (Maát truyeàn) ÖÙNG THUAÄN (Maát truyeàn)

Chaân Giaùm Ñaïo Si TIEÂU DAO Quoác Nhöùt Queá Saâm

Thoân Taêng Thaïch Laâu Thaïch Ñaàu TUEÄ TRUNG Laïi Toaûn Thaàn Taùn Vò Haûi Ñaøo Tieàm Ngu OÂng Voâ Sôû

An Nhieân Thieân Nhieân TRUÙC LAÂM Thaïch Kính / Thoaïi Baø

Phaùp Traøng Höông Traøng PHAÙP LOA Phaùp Coå Höông Sôn Maät Taïng

Caûnh Huy HUYEÀN QUANG Queá Ñöôøng

Qua “Baûn ñoà löôïc daãn toâng phaùi thieàn”treân, chuùng ta thaáy: Taùc giaû baûn ñoà löôïc daãn naøy laø moät ngöôøi soáng vaøo thôøi nhaø Traàn chöù khoâng phaûi Thieàn sö Tueä Nguyeân nhö moät soá ngöôøi ñaõ töôûng (Nguyeãn Lang, trong saùch “Vieät Nam Phaät giaùo söû luaän”; Truùc Thieân, trong baûn dòch saùch “Tueä Trung ngöõ luïc” ñeàu cho raèng Thieàn sö Tueä Nguyeân ñaõ vieát “Baûn ñoà löôïc daãn toâng phaùi thieàn” naøy).

THIEÀN SÖ TUEÄ HIEÀN

Thieàn sö Tueä Hieàn ôû chuøa Long Ñoäng, nuùi Yeân Tö,û ñaõ ñöùng ra lo khaéc in laïi saùch “Khoùa hö luïc” cuûa vua Traàn Thaùi Toâng nhöng khoâng bieát in vaøo naêm naøo, chæ bieát laø vaøo khoaûng giöõa theá kyû 18. Hieän chuùng ta cuõng chöa bieát veà haønh traïng, queâ quaùn vaø naêm sanh, naêm maát cuûa Thieàn sö Tueä Hieàn. Chuùng ta chæ bieát Thieàn sö Tueä Hieàn soáng ñoàng thôøi vaø laø huynh ñeä cuûa Thieàn sö Tueä Nguyeân, thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû nuùi Yeân Töû, soáng vaøo haäu baùn theá kyû 18, ñaàu theá kyû 19. (Thieàn sö Tueä Nguyeân khaéc in saùch Thöôïng só ngöõ luïc naêm 1763).

THIEÀN SÖ TUEÄ NHÖ - TÒNH GIAÙC (1680 - 1732)

Thieàn sö Tueä Nhö, töï laø Tònh Giaùc, hoï Nguyeãn, teân Nhaân, sanh naêm Canh Thaân (1680) ôû xaõ Maïc Xaù, huyeän Thanh Laâm, xuaát gia ñaàu Phaät vaøo naêm 7 tuoåi (1686), 14 tuoåi (1693) quy y thoï giaùo ôû chuøa Ñaïi Bi, xaõ Ñoàn Boái, huyeän Nam Saùch, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Nam Saùch, tænh Haûi Döông). Sau thôøi gian tu hoïc chí thaønh, thoâng baùc kinh saùch, ñöôïc ban phaùp danh laø Tueä Nhö, töï laø Tònh Giaùc. Thieàn sö Tueä Nhö ñaõ ñöùng ra xaây döïng vaø truøng tu nhieàu chuøa, coù nhieàu ñeä töû thaønh ñaït. Coù leõ Thieàn sö Tueä Nhö-Tònh Giaùc vieân tòch vaøo naêm Nhaâm Tyù (1732), ñoà chuùng laäp thaùp thôø; vì ôû chuøa, hieän coøn bia “Ñaïi Bi töï Toå sö baûo thaùp kyù” do Giaùm sinh hoï Nguyeãn soaïn vaøo naêm Vónh Khaùnh 4.

THIEÀN SÖ TUEÄ TÓNH (CHAÂN AN – GIAÙC TAÙNH)

Thieàn sö Tueä Tónh, hay Sa moân Chaân An-Giaùc Taùnh, töï laø Voâ Daät, hieäu Thaân Trai, queâ ôû laøng Nghóa Phuù, huyeän Caåm Giaøng, traán Haûi Döông (nay thuoäc tænh Haûi Döông), soáng vaøo theá kyû 17, tu haønh ôû chuøa Hoä Xaù. Hieän chöa bieát thieàn sö Chaân An laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Minh Haønh Taïi Taïi hay Thieàn sö Minh Löông – Nguyeät An? Chuøa Hoä Xaù hay chuøaVieân Quang, hay chuøa Dieân Phuùc, ôû xaõ Hoä Xaù, sau ñoåi laïi laø Nghóa Xaù, nay laø thoân Haønh Thieän, xaõ Xuaân Hoàng, huyeän Xuaân Thuûy, tænh Nam Ñònh. Chuøa Hoä Xaù do Thieàn sö

Giaùc Haûi laäp vaøo naêm Thieân Phuø Dueä Vuõø thöù hai (naêm 1121) ñôøi Lyù Nhaân Toâng. Thieàn sö Giaùc Haûi cuøng caùc Thieàn sö Khoâng Loä, Ñaïo Haïnh, Minh Khoâng laø caùc cao taêng noåi tieáng ñôøi Lyù. Naêm Taân Muøi, nieân hieäu Ñöùc Long thöù ba (naêm 1631), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, Thieàn sö Tueä Tónh chuù giaûi saùch Khoùa hö Luïc cuûa vua Traàn Thaùi Toâng (teân khaùc cuûa saùch laø Thaùi Toâng Hoaøng ñeá Ngöï cheá khoùa hö luïc), saùch coù ghi: “Thieàn töû Thaän Trai, phaùp hieäu Tueä Tónh, töï Voâ Daät giaûi”. Thieàn sö Tueä Tónh coøn vieát saùch “Nam döôïc thaàn hieäu” vaø “Hoàng Nghóa giaùc tö y thö”. Tröôùc ñaây, trong saùch “Löôïc truyeän caùc taùc gia Vieät Nam”, Traàn Vaên Giaùp vieát Tueä Tónh laø ngöôøi ñôøi Traàn nhöng trong saùch “Tìm hieåu kho saùch Haùn Noâm” (Nhaø xuaát baûn Vaên hoùa, Haø Noäi, 1984), Traàn Vaên Giaùp ñaõ ñính chính laïi: Tueä Tónh

laø thieàn sö thôøi nhaø Leâ, sinh vaøo giöõa theá kyû XVII. Trong saùch "Tìm hieåu kho saùch Haùn-Noâm" taäp I, trang 420-421, Traàn Vaên Giaùp vieát nhö sau: "Nam döôïc thaàn hieäu", 6 quyeån, Tueä Tónh tieân sinh, ngöôøi Caåm Giaøng soaïn. Tröôùc heát veà teân Tueä Tónh, thaät khaù phöùc taïp. Theo tuïc truyeàn, Tueä Tónh Thieàn sö, teân thöïc laø Nguyeãn Baù Tónh, ñaäu thaùi hoïc sinh ñôøi Traàn Duï Toâng (1341-1369). Nhöng tìm trong saùch "Ñaêng khoa luïc" khoâng thaáy cheùp teân caùc thaùi hoïc sinh ñôøi Traàn Duï Toâng, vaø cuõng khoâng thaáy teân Nguyeãn Baù Tónh ñaäu thaùi hoïc sinh ñôøi Traàn. Khaûo veà ñôøi Leâ Duï Toâng (1705-1731) thì chæ thaáy coù teân Nguyeãn Quoác Tónh, ngöôøi laøng OÂng Maêïc, huyeän Ñoâng Ngaøn, traán Kinh Baéc, ñaäu ñoàng tieán só khoa Vónh Thònh thöù 6 (1710), töùc naêm thöù saùu ñôøi Leâ Duï Toâng, maø khoâng thaáy coù teân Nguyeãn Baù Tónh. Vaäy, coù theå truyeàn thuyeát sai töø danh töø Leâ Duï Toâng sang Traàn Duï Toâng, vaø töø Nguyeãn Quoác Tónh sang Nguyeãn Baù Tónh. Tröôùc ñaây, trong saùch "Löôïc truyeän caùc taùc gia Vieät Nam" (tr.220), chuùng toâi (Traàn Vaên Giaùp), theo truyeàn thuyeát vaø ñaõ vieát sai Tueä Tónh laø ngöôøi ñôøi Traàn, nay xin caûi chính. Theo saùch "Hoàng nghóa giaùc tö y thö" (kyù hieäu A.887), Tueä Tónh laø moät vò thieàn sö, tu haønh ôû chuøa Hoä Xaù (thuoäc tænh Nam Ñònh), döôùi

trieàu Leâ, thieàn sö coù leõ laø ngöôøi ñaõ giaûi thích saùch "Thieàn toâng khoùa hö luïc" cuûa Traàn Thaùi Toâng seõ noùi sau ñaây (xem soá 419). Baøi töïa saùch Khoaù hö luïc naøy ñeà naêm Taân Muøi, nieân hieäu Ñöùc Long (1611). Vaäy Tueä Tónh Thieàn sö laø ngöôøi trieàu Leâ, sinh vaøo khoaûng giöõa theá kyû XVII. Saùch "Nam döôïc thaàn hieäu" cuûa oâng coøn truyeàn ñeán ngaøy nay, nhöng coù theå ñaõ bò söûa chöõa theâm bôùt nhieàu. Moãi laàn khaéc laïi, in laïi, laø coù bò thay ñoåi. Theo caùc baûn saùch coøn laïi nhan ñeà: Hoàng Nghóa Giaùc tö y thö vaø gaùy saùch ñeà "Nam döôïc chính baûn" thì naêm Vónh Thònh thöù 13 (1714), thôï khaéc laøng Lieãu Traøng daâng saùch aáy leân chuùa Tròng, chuùa Tròng Cöông thaáy trong saùch coù nhieàu choã chöõ vieát sai vaø khaéc laàm, beøn sai caùc quan ôû noäi phuû vaø y vieän khaûo ñính laïi, baûn naøy coù moät baøi töïa ñeà thaùng Quyù Haï, naêm Vónh Thònh 13 (1717) laø naêm Ñinh Daäu... Teân ngöôøi vieát chöõ ñeå khaéc laø Leâ Ñöùc Toaøn, phaùp hieäu Phaùp Thaïnh, ngöôøi ôû Hoøe Nhai... Tieåu truyeän: Tueä Tónh Thieàn sö, theo saùch Haûi Döông phong vaät chí, muïc Danh y, thì Thieàn sö Voâ Daät hieäu Thaän Trai, Tueä Tónh laø phaùp hieäu, khoâng roõ teân thaät laø gì. OÂng queâ ôû laøng Nghóa Phuù, toång Vaên Thaùi, huyeän Caåm Giaøng, tænh Haûi Döông, soáng vaøo khoaûng giöõa theá kyû XVIII. Theo saùch Hoàng Nghóa giaùc y thö, Tueä Tónh tu ôû chuøa Hoä Xaù, huyeän Giao Thuûy, neân saùch cuûa oâng thöôøng ghi laø khaéc in ôû chuøa Hoä Xaù. Hieän nay coøn di tích ñeàn thôø ôû nguyeân quaùn laø laøng Vaên Thaùi (Haûi Döông). Taùc phaåm coù: Nam döôïc thaàn hieäu, Hoàng Nghóa giaùc y thö... Ngoaøi ra, oâng coøn giaûi thích saùch Thieàn toâng khoùa hö luïc cuûa Traàn Thaùi Toâng...". Thieàn sö Tueä Tónh (Sa moân Chaân An-Giaùc Taùnh) ñaõ höng coâng xaây döïng hoaëc truøng tu 24 chuøa ôû mieàn Baéc. Trong ñoù coù chuøa Haûi Trieàu hay chuøa Nghieâm Quang, coøn goïi laø chuøa Giaùm ôû laøng

Yeân Trang (nay laø xaõ Caåm Sôn, huyeän Caåm Giang). Naêm Taân Maõo (1711), Thieàn sö Tueä Tónh ñöùng ra höng coâng hai töôïng Phaät baèng vaøng: töôïng Phaät Chuaån Ñeà (24 tay) vaø töôïng Muïc Kieàn Lieân. Coâng vieäc hoaøn taát, chöa kòp laøm leã khaùnh thaønh thì Thieàn sö Tueä Tónh vieân tòch vaøo naêm Quyù Tî (1713),ngaøy muøng 1 thaùng 4. Ñeä töû cuûa Thieàn sö Chaân An-Tueä Tónh laø Nhö ÖÙng-Tueä Phaùi, truï trì chuøa Nghieâm Quang, soaïn bia “Danh lam coå tích” ñeå ghi laïi

- 410 -

coâng ñöùc vaø löu truyeàn tích xöa. Bia soaïn vaøo ngaøy 12 thaùng 3 naêm Vónh Thònh 13 (1717) ñôøi vua Leâ Duï Toâng. Thieàn sö Tueä Tónh bieân soaïn caùc saùch y khoa: - Hoàng nghóa giaùc tö y thö, thieàn sö Phaùp Thaïnh (teân Leâ Ñöùc Toøa), sao luïc vaø ñöôïc khaéc in vaøo naêm Vónh Thònh 13 (1717). - Nam döôïc thaàn hieäu: chöa bieát in laàn ñaàu naêm naøo, hieän taïi coù quyeån saùch ñöôïc in vaøo naêm Taân Tî, nieân hieäu Caûnh Höng (1761) ñôøi vua Leâ Hieån Toâng. - Thaäp tam phöông gia giaûm (13 baøi thuoác gia giaûm). - Ngoaøi caùc saùch y khoa treân, Thieàn sö Tueä Tónh coøn chuù giaûi baèng chöõ Noâm saùch “Thaùi Toâng Hoaøng ñeá ngöï cheá khoaù hö luïc”, saùch naøy ñöôïc in vaøo naêm Long Ñöùc 3 (1734), ñôøi vua Leâ Thuaàn Toâng, Tueä Duyeân vieát baøi töïa.

CAÙC THIEÀN SÖ HOAÈNG HOÙA ÔÛ CHUØA QUANG KHAÙNH

I. CHUØA QUANG KHAÙNH

Chuøa Quang Khaùnh, tuïc goïi laø chuøa Moâng, ôû xaõ Döôõng Moäâng, huyeän Kim Thaønh, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Kim Moäâng, tænh Haûi Döông). Chuøa Quang Khaùnh khoâng bieát ñöôïc xaây döïng töø ñôøi naøo? Chuøa noåi tieáng laø vì chuøa laø nôi queâ nhaø cuûa oâng “Moäng” hay Quoác sö “Hueä Nhaãn” (Thieàn sö Quaùn Vieân) ñaõ trò beänh cho vua Traàn Minh Toâng trong giaác moäng. Vua Traàn Minh Toâng cho xaây döïng laïi chuøa. Töø ñoù chuøa trôû thaønh danh lam coå tích cuûa Traàn Haûi Döông vaø laø thaéng caûnh cuûa ñaát nöôùc. Nhöng sau khi nhaø Traàn maát ngoâi (naêm 1400), chuøa Quang Khaùnh bò suy hoaïi daàn theo sö suïp ñoå cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm vaø söï suy thoaùi

- 411 -

cuûa Phaät giaùo. Ñeán ñaàu trieàu ñaïi Leâ Thaùnh Toâng (1460-1497), chuøa Quang Khaùnh ñaõ trôû thaønh hoang sô tieâu ñieàu. Tuy nhieân, caùc thieàn sö truï trì vaãn aâm thaàm tieáp noái ngoïn ñeøn phaùp cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm, noi theo göông xöa cuûa Quoác sö Hueä Nhaãn, chuøa vaãn coøn nhöõng cao taêng tu haønh khoå haïnh, soáng bình dò hoøa ñoàng trong theá tuïc, khieâm nhöôøng goùp phaàn vaøo vieäc phoå ñoä chuùng sanh. Vì vaäy chuøa tuy hö hoaïi nhöng vaãn laø moät chuøa noåi tieáng, naêm Quang Thuaän 6 (1465), vua Leâ Thaùnh Toâng (Thieân Nam ñoäng chuû) ñeán vieáng chuøa vaãn ca ngôò caûnh ñeïp thieân nhieân cuûa chuøa Quang Khaùnh, vaø quan troïng hôn nöõa, vua laø böïc baùc hoïc, ña vaên maø vaãn phaûi kính troïng ñaïo haïnh cao thaâm cuûa vò sö truï trì, vua cho khaéc vaøo ñaù

moät baøi thô do vua saùng taùc, sau ghi vaøo trong taäp thô “Chaân cô thaéng thöôûng” töùc laø nhöõng vaàng thô quyù ñeïp nhö chaâu baùu ca ngôïi caûnh ñeïp noåi tieáng vôùi töïa ñeà laø “Ngöï cheá tu moäng töï trò khaéc “ (trong saùch Toaøn Vieät thi luïc, Buøi Huy Bích ñeà töïa laø “Ñeà Quang Khaùnh töï”) nhö sau: Keâ ñieàn ñoáng vuõ baùn toài khuynh, Taùt ñoûa hueà dö phoûng Hoùa thaønh Ñaïi giaùc hoùa trung quaân dò ñoä, Voâ cuøng moân lyù ngaõ nan haønh. Nguõ vieãn traïm traïm nguyeân phi saéc, Luïc ñoä truøng truøng dieäc höõu tình. Maûnh tình toái phi ñoå thuû khaùch, Baøng nhaãn thaän vaät thuyeát tam sinh. Taïm dòch: Chuøa cuõ hoang sô ñaõ nöûa phaàn, Thöû hoûi thieàn sö caûnh hoùa thaønh. Deã daøng thaày vöôït qua bôø giaùc Vaát vaû toâi ñi giöõa coõi traàn. Nguû vieãn vaèng vaëc voán khoâng saéc. Luïc ñoä ngôøi saùng vôùi höõu tình. Chaïy theo “phaûi, traùi”, nay böøng tænh, Thieàn sö caån troïng chaúng thuyeát phaân.

- 412 -

Naêm Bính Ngoï (1486), vua Leâ Thaùnh Toâng laïi vieáng chuøa saùng taùc baøi Thô chöõ Noâm”Ngöï ñeà Quang Khaùnh töï “(Vua vònh chuøa Quang Khaùnh), ca ngôïi thieàn laâm Quang Khaùnh nhö sau: Daéng doõi chaøo ai tieáng phaùp chung, Ngang ñaây thoaét loä chaïnh beân doøng. Tröøng thanh leõo leõo traàn kyø caùch, Gaùc thaúm laøu laøu ngoïc giaù ñoâng. Söïc nöùc ñöa hoa höông möôïn gioù, Líu lo chaøo khaùch veït thay ñoàng Nhuû ñoaøn töï ñaéc ngao du ñaáy, Cho bieát cô maøu vaãn chaúng vong. (Töø baøi thô naøy, ñeán theá kyû 20, nöõ só Söông Nguyeät Anh (con cuûa thi haøo Nguyeãn Ñình Chieåu), laø chuû buùt tôø tuaàn baùo “Nöõ giôùi chung” ôû Saøi Goøn, ñaõ caûm taùc baøi thô sau:) Daêng daúng xa gaàn tieáng phaùp chung, Tình ñôøi aám laïnh ñaõ nguoâi loøng. AÂm thanh thaêm thaúm traàn ai laëng. Caùc tònh laøu laøu ngoïc gía ñoâng. Caùnh cöûa töø bi nöông phaän baïc, Maûnh göông teá ñoä nhuoám maøu hoàng. Trôøi Taây beå khoå theâm ngao ngaùn, Tænh giaác hoaøn löông nguyeät nöûa voøng. Vaøo nieân hieäu Vónh Thoï (1658-1661), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, caùc vöông phi, quaän chuùa, caùc quan vieân vaø daân chuùng trong laøng ñaõ truøng tu laïi chuøa Quang Khaùnh vaø toâ laïi töôïng cuûa Quoác sö Hueä Nhaãn (oâng Moäng) thôø ôû chuøa. ÔÛ chuøa Quang Khaùnh ngaøy xöa coù caàu Haï Gia, nhöng traûi qua chieán tranh vaø thôøi gian, caàu bò hö hoûng, ngaøy 25 thaùng 12 naêm AÁt Tî (1665) caùc quan vieân vaø daân chuùng ñòa phöông ñaõ cuøng nhau lo xaây döïng laïi caàu vaø hoaøn thaønh vaøo ngaøy 14 thaùng 2 naêm Bính Ngoï (1666). Nhôø caùc bia vaø caùc thaùp coøn laïi ôû chuøa Quang Khaùnh, chuùng ta coù theå bieát ñöôïc moät soá thieàn sö hoaèng hoùa ôû chuøa naøy nhö sau:

- 413 -

II. QUOÁC SÖ HUEÄ NHAÃN - QUAÙN VIEÂN (1257-1325)

Quoác sö Hueä Nhaãn hieäu Quaùn Vieân hay Hueä Vaân, thöôøng ñöôïc goïi laø “oâng Moäng”hay Hoøa thöôïng Ñoâng Sôn, hoï Vöông (coù saùch vieát teân laø Mai Tuù Phuïng), sinh naêm Ñinh Tî (1257), queâ ôû xaõ Döôõng Moâng, huyeän Kim Thaønh, phuû Kinh Moân, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Kinh Moân, tænh Haûi

Döông). Sö moà coâi cha töø nhoû, meï ôû vaäy nuoâi con. Naêm 10 tuoåi sö ñaõ raát ham hoïc, chòu khaéc khoå ñeå lo hoïc, ñoïc nhieàu saùch. Naêm 19 tuoåi (1275), sö hieåu ñöôïc cuoäc ñôøi laø khoå naõo, voâ thöôøng neân xuaát gia caàu ñaïo ñeå tìm ñöôøng giaûi thoaùt. Sö ñeán quy y thoï giôùi vôùi Ñaïi sö Kieân Hueä (Kieân Tueä) ôû chuøa Baùo AÂn (xaõ An Chieáu, huyeän Tieân Löõ, traán Sôn Nam, nay laø huyeän Phuø Tieân, tænh Höng Yeân). Sö thoï giôùi Cuï tuùc vôùi hai Thieàn sö Nghóa Truï vaø Chaân Giaùm, giôùi haïnh tinh nghieâm, gioûi veà Luaän taïng, sau truï trì chuøa Baùo AÂn. Moät thôøi gian sau, sö chaùn caûnh chuøa Baùo AÂn gaàn thaønh thò, oàn aøo naùo nhieät, neân veà truï trì chuøa Ñoâng Sôn (laøng Bích Nham?). Trong thôøi gian maáy chuïc naêm ôû chuøa Ñoâng Sôn, sö khoâng heà xuoáng nuùi, nghieâm trì giôùi luaät, chuyeân tham hoïc kinh saùch vaø thieàn ñònh neân tueä giaûi vieân dung. Vaøo thôøi vua Traàn Anh Toâng (1293-1314), vua bò bònh ñau maét, ngaøy ñeâm maét bò choùi vaø nhöùc, caùc quan ngöï y taän löïc tìm phöông chöõa trò caû thaùng vaãn khoâng bieát. Boãng moät ñeâm vua naèm moäng thaáy moät vò sö ñeán laáy tay xoa vaøo maét. Vua hoûi: “Sö phaùp danh laø gì, töø ñaâu ñeán?”. Sö ñaùp: “Baàn taêng laø Quaùn Vieân, ñeán chöõa trò maét cho Hoaøng thöôïng”. Tænh moäng thöùc daäy, maét vua heát ñau. Qua ngaøy sau thì maét heát haún. Vua cho caùc quan trong trieàu tìm hoûi trong giôùi thieàn laâm ñeå xem sö Quaùn Vieân ôû chuøa naøo? Sau khi bieát ñöôïc laø coù Thieàn sö Quaùn Vieân ôû chuøa Ñoâng Sôn, vua sai quan caän thaàn ñeán môøi Thieàn sö Quaùn Vieân veà trieàu, vua thaáy sö gioáng y nhö vò sö trong giaác moäng; vua laáy laøm laï, thaêm hoûi vaøi ñieàu veà Phaät phaùp, vua heát söùc kính phuïc neân phong cho Thieàn sö Quaùn Vieân laø “Ñaïi thaùnh Hueä Nhaãn - Töø Giaùc Quoác sö”, ban thöôûng raát troïng haäu. Quoác sö Hueä Nhaãn ñem phaân phaùt heát taát caû nhöõng vaät maø vua ban cho, khoâng giöõ moät moùn gì hay moät ñoàng tieàn naøo caû, cöù maëc aoù traøng vaù cuõ veà nuùi, khoâng baän taâm gì caû.

- 414 -

Töø ñoù veà sau, Quoác sö Hueä Nhaãn ñi vaân du hoaèng hoaù khaép nôi, töø laøng maïc thoân queâ, ñeán röøng nuùi heûo laùnh hay thò thaønh, chaâu huyeän... heã gaëp mieáu thôø thaàn khoâng chaùnh ñaùng (daâm thaàn, taø thaàn) laøm haïi daân, sö ñeàu quôû traùch, ñaäp phaù ñeàn mieáu vaø ñuoåi ñi. Coøn nhöõng vò thaàn chaân chính linh thieâng hoaëc nhöõng vò thaàn coøn noùng taùnh öa quôû phaït daân chuùng... phaàn nhieàu hieån hieän hay baùo moäng, ra ñoùn töø ngoaøi mieáu ñeå caàu Quoác sö thoï nhaän cho quy y. Quoác sö laøm leã thoï giôùi cho, baûo caùc vò ñoù phaûi phuø hoä cho daân, giaûm bôùt cuùng teá, khoâng vò naøo daùm xuùc phaïm. Ngöôøi thôøi ñoù veà sau ñeàu nhôù ôn Quoác sö. Ñieàu naøy coù theå cho ta bieát ñöôïc laø Quoác sö Hueä Nhaãn thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm (laøm gioáng nhö Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng Traàn Nhaân Toâng). Vua Traàn Anh Toâng cuõng raát kính troïng Quoác sö, khoâng daùm goïi teân maø goïi laø “Vieân coâng”. Vua thöôøng noùi: “Vieân coâng laø Laõo Taêng ñaïo cao ñöùc troïng, theá gian hieám coù”. (Söï tích treân ñöôïc Hoà Nguyeân Tröøng ghi laïi trong saùch “Nam oâng moäng luïc”). Ngoaøi ra, söï tích cuûa Quoác sö Hueä Nhaãn coøn ñuôïc ghi laïi trong bia “Quang Khaùnh töï

bi minh tònh töï" ôû chuøa Quang Khaùnh, xaõ Döôõng Moâng, huyeän Kim Thaønh, phuû Kinh Moân, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Kinh Moân, tænh Haûi Döông). Bia khoå 80 x 122 cm, khaéc moät maët, chaïm löôõng long trieàu nguyeät, hình chuù tieåu ñoùng khoá, hai tay naâng maët traêng, hai beân chaïm hoa chim. Bia do tieán só Phaïm Caûnh Chieâu, ñaäu khoa Ñinh Muøi (1487), laøm Thöôïng thö Boä Laïi soaïn; Buøi Hoà Haï Khanh vieát chöõ, Vuõ Ñình Ñoã khaéc chöõ. Vaøo naêm Quang Thieäu (1516-1522), ñôøi vua Leâ YÙ Toâng, caùc ñaïi só Phuùc Laâm, Phuùc Chính, Phuùc Nguyeân... cuøng thieän tín xaây döïng am vaø töôïng thôø Quoác sö Hueä Nhaãn ôû chuøa Baûo Tích (hay chuøa Dieäu Phuùc), xaõ Phi Gia, huyeän Kim Thaønh, traán Haûi Döông. Naêm Quaûng Hoøa 2 (1542), ñaïi só Ñoàng An, töï laø Quang Lö, soaïn bia "Hueä Vaân Phaät toïa bi kyù" ñeå ghi coâng ñöùc.

III. CAÙC THIEÀN SÖ HOAÈNG HOÙA ÔÛ CHUØA QUANG KHAÙNH

Töø sau khi Quoác sö Hueä Nhaãn hay OÂng Moäng vieân tòch (1325) cho ñeán ñaàu thôøi Haäu Leâ, chuùng ta khoâng bieát ñöôïc truyeàn thöøa ôû chuøa Quang Khaùnh vì taøi lieäu khoâng coøn.

Maõi ñeán thôøi Leâ Trung höng, chuùng ta môùi coù taøi lieäu ñeå bieát ñaïi cöông veà söï truyeàn thöøa vaø haønh traïng cuûa caùc thieàn sö hoaèng hoùa ôû chuøa nhö sau: - Vaøo cuoái theá kyû thöù 17, Thieàn sö Nhö Vaên, ñeä töû cuûa Thieàn sö Chaân Hieàn ôû chuøa Hoa Yeân (Vaân Yeân) treân nuùi Yeân Töû veà truï trì chuøa Quang Khaùnh. Naêm Quyù Maõo (1723), Thieàn sö Nhö Vaên vieân tòch ôû chuøa. - Keá theá truï trì chuøa tieáp theo ñoù laø Thieàn sö Nhö Nhaøn. Thieàn sö Nhö Nhaøn (laø sö ñeä cuûa Nhö Vaên), sinh naêm AÁt Muøi (1655) vaø tòch vaøo naêm Giaùp Thìn (1724) ñôøi vua Leâ Duï Toâng, thoï 70 tuoåi. - Sau khi Thieàn sö Nhö Nhaøn vieân tòch, thieàn sö Taùnh Khoaùt- Thích Tröøng Tröøng (1685-1741) keá theá truï trì cho ñeán ngaøy vieân tòch. Trong thôøi gian treân, chieán tranh xaûy ra, hoaøn caûnh kinh teá ñòa phöông ngheøo keùm neân ñoà chuùng chæ choân caát taïm, maõi ñeán naêm Ñinh Söûu (1757), Thieàn sö Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu cuøng Haûi Phaïn vaø Haûi Luaät-Quyùnh Quyùnh môùi truøng tu laïi chuøa vaø xaây thaùp thôø caùc vò treân. - Sau khi Thieàn sö Taùnh Khoaùt vieân tòch, thay theá truï trì chuøa Quang Khaùnh laø thieàn sö Taùnh Y-Thích Haïo Haïo. - Tieáp theo ñoù laø Thieàn sö Haûi Luaät-Thích Quyùnh Quyùnh (ñeä töû cuûa Thieàn sö Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu ôû vieän Thieàn Phong, treân nuùi Töû Phong).

CHUØA QUANG MINH

Chuøa Quang Minh, thöôøng goïi laø chuøa Boùng (sau ñöôïc ñoåi teân laïi laø chuøa Vieân Quang), ôû xaõ Haäu Boång, teân Noâm laø laøng Boùng, huyeän Gia Loäc (hay Gia Phuùc), phuû Haï Hoàng, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Töù Loäc, tænh Haûi Döông). Hieän chöa bieát chuøa Quang Minh ñöôïc thaønh laäp vaøo naêm naøo, chæ bieát ñöôïc laø, chuøa ñöôïc truøng tu vaøo caùc naêm 1579, 1620... Saùch Ñaïi Nam nhaát thoáng chí: Tænh Haûi Döông, muïc Töï quaùn vieát: "Chuøa Quang Minh

ôû xaõ Haäu Boáng, huyeän Gia Loäc, quanh chuøa

- 416 -

coù ngaøn caây xanh bieác, boán maët soùng nöôùc xanh, ñöôøng lôùn ôû phía tröôùc, soâng Vónh uoán quanh beân traùi chuøa, thaät laø moät thaéng caûnh trong caùc ngoâi chuøa vaäy". Naêm Dieân Thaønh thöù 2 (1579), ñôøi vua Maïc Haäu Hôïp, chuøa Quang Minh ñöôïc truøng tu, moät soá Hoaøng thaân, phi taàn vaø caùc ñaïi thaàn ñaõ ñoùng goùp tieàn ñeå xaây döïng khaùm thôø ôû chuøa. Coâng trình naøy ñöôïc ghi laïi trong bia "Tu caáu Vieân Quang khaùm bi kyù" (Bia ghi vieäc tu söûa vaø laøm khaùm thôø ôû chuøa Vieân Quang) do tieán só hoï Ñoã, hieäu Ñoân Phu (tieán só khoa Bính Thìn 1556) soaïn; Kieàu Ñænh Tuù, chöùc Maâu Laâm Lang (?) vieát chöõ - bia khoå 88 x 134 cm, chaïm maët trôøi, roàng, hoa daây... khaéc chöõ Nho hai maët goàm 50 doøng, khoaûng 1.270 chöõ. Naêm Vónh Toä thöù 2 (1620), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, moät soá Hoaøng thaân (Leâ Taøi, Leâ Tieán, Leâ Truï....) cuøng caùc quaän chuùa Tròng thò Ngoïc Khueâ, Tròng Thò Ngoïc Truùc (sau laø Hoaøng haäu cuûa vua Leâ Thaàn Toâng) ñoùng goùp tieàn cuûa truøng tu coâng vieäc naøy ñöôïc ghi laïi trong bia "Tu taïo cöûu phaåm bi kyù" (Bia ghi veà vieäc tu taïo ñaøi Cöûu phaåm) ñöôïc taïo vaøo naêm Vónh Toä 2. Bia ñaù khoå 50 x 77 cm, khaéc hai maët, chaïm roàng, maët trôøi, hoa daây, khaéc chöõ Nho, goàm 42 doøng, khoaûng 1100 chöõ; teân ngöôøi soaïn bia vaø nhieàu choã bò môø, khoâng ñoïc ñöôïc. Chuøa Quang Minh noåi tieáng vôùi söï tích Thieàn sö Huyeàn Chaân ñaàu thai laøm vua nhaø Minh ôû Trung Quoác, ñöôïc saùch "Lòch trieàu Hieán chöông loaïi chí" cuûa Phan Huy Chuù, cuøng saùch Ñaïi Nam nhöùt thoáng chí, tænh Haûi Döông keå laïi nhö sau:

THIEÀN SÖ HUYEÀN CHAÂN ÔÛ CHUØA QUANG MINH ÑAÀU THAI LAØM VUA ÔÛ TRUNG QUOÁC

Thieàn sö Huyeàn Chaân, huùy laø Ñöùc, ngöôøi thoân Haøm Nghi, xaõ Danh Höông, phuû Kieán Xöông, traán Sôn Nam (nay thuoäc tænh Thaùi Bình) laø cao taêng ôû chuøa Quang Minh vaøo theá kyû 15-16 (?). Hieän chöa bieát naêm sinh, naêm tòch vaø haønh traïng, chæ bieát Thieàn sö Huyeàn Chaân veà giaø truï trì ôû chuøa Quang Minh, thöôøng goïi laø chuøa Boùng (hay chuøa Vieân Quang) , ôû xaõ Haäu Boảng (teân Noâm laø laøng Boùng), huyeän Gia Loäc (hay huyeän Gia Phuùc) ; phuû Haï Hoàng, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Gia Loäc, tænh Haûi Döông). Töông truyeàn raèng: Thieàn sö Huyeàn Chaân khi ñaõ giaø, moät hoâm chieâm bao thaáy Phaät A Di Ñaø baûo

- 417 -

raèng: "Ngöôi coù coâng vôùi ñaïo Phaät ñaõ nhieàu naêm, taâm töø bi cuûa ngöôi ñaõ ñöôïc chöùng giaùm, vì vaäy kieáp sau seõ ñaàu thai laøm vua ôû Trung Quoác". Khi tænh giaác, Thieàn sö Huyeàn Chaân baûo caùc ñeä töû raèng: sau khi thaày qui tòch, caùc con duøng son (möïc maøu ñoû) vieát leân vai thaày möôøi chöõ: "An Nam quoác, Quang Minh töï, Sa Vieät Tyø kheo" (Tyø kheo, Sa moân Vieät, chuøa Quang Minh, nöôùc An Nam) ñeå chöùng minh cho ñôøi sau bieát coù vieäc "nhaân quaû luaân

hoài". Ñeán khi sö hoùa (maát), ñeä töû laøm theo di chuùc, laáy son vieát vaøo vai möôøi chöõ ñoù, laøm leã hoûa taùng, laáy xaù lôïi ñeå vaøo bình baèng baïc, thôø trong thaùp ñöïng baèng ñaù trong vöôøn chuøa. Vaøo thôøi nhaø Leâ, Taû thò lang Boä Leã Nguyeãn Töï Cöôøng ñi söù sang Trung Quoác, vua Minh Hy Toâng (1621-1627) trieäu vaøo hoûi: "Ngöôi ôû nöôùc Nam coù bieát chuøa Quang Minh ôû ñaâu khoâng?". Töï Cöôøng ñaùp laø khoâng bieát. Vua Minh noùi raèng: "Luùc traãm môùi sinh ra, treân vai ñaõ coù doøng chöõ son cho bieát, tieàn thaân cuûa traãm laø thieàn sö ôû chuøa Quang Minh. Nay traãm muoán xoùa doøng chöõ ñoù, nhöng khoâng bieát laøm caùch naøo?". Töï Cöôøng taâu raèng: "Thaàn nghe noùi, Phaät coù nöôùc coâng ñöùc ñeå taåy traàn, neáu beä haï laø haäu thaân cuûa vò sö ôû chuøa Quang Minh thì neân laáy nöôùc gieáng cuûa chuøa aáy maø röûa thì seõ heát". Vua Minh nhôø Töï Cöôøng laáy nöôùc gieáng ôû chuøa Quang Minh ñem qua Trung Quoác cho vua. Nguyeãn Töï Cöôøng veà nöôùc, taâu leân trieàu ñình vua Leâ, roài laáy nöôùc gieáng Chuøa Quang Minh ñem qua daâng cho Vua Minh . Vua laáy nöôùc ñoù röûa choã chöõ vieát treân vai thì quaû nhieân, chöõ ñoù tieâu heát. Vua Minh ban cho Nguyeãn Töï Cöôøng 300 löôïng vaøng ñem veà nöôùc truøng tu chuøa Quang Minh. Chuøa Quang Minh ñöôïc xaây döïng laïi, coù ngoïn thaùp 9 taàng, cao 100 thöôùc ta.

THIEÀN SÖ CHAÂN HÆ - TUEÄ MINH (? - 1717) VÔÙI CHUØA ÑAÏI KHAÙNH

Thieàn sö Chaân Hæ-Tueä Minh laø huynh ñeä vôùi Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc, thuoäc truyeàn thöøa cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (Thieàn sö Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát), coù theå laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Minh Löông-Nguyeät An. Thieàn sö Chaân Hæ xuaát gia tu haønh töø nhoû, thoâng minh, taùnh tình nghieâm trang, chí taâm tu thieàn, keá tuïc söï nghieäp cuûa chö Toå, hoaèng

hoùa ôû chuøa Ñaïi Khaùnh treân nuùi Ñaïi Khaùnh ôû xaõ cuøng teân, huyeän Ñoâng Sôn, traán Thanh Hoùa. Sau khi Thieàn sö Chaân Hæ-Tueä Minh vieân tòch ôû am Tueä Minh taïi chuøa Ñaïi Khaùnh (coù leõ naêm 1717), ñeä töû laø Nhö Tónh, Nhö Ngoï xaây thaùp thôø, laäp bia naêm Vónh Thònh 13 (1717), bia "Tueä Minh am" khoå 43 cm x 84 cm, goàm 29 doøng, khoaûng 700 chöõ, keå sô löôïc haønh traïng vaø ca ngôïi ñöùc haïnh cuûa Hoøa thöôïng Tueä Minh. Chuøa Ñaïi Khaùnh laø moät chuøa danh tieáng ôû Thanh hoùa, phong caûnh ñeïp giöõa caûnh huøng vó cuûa thieân nhieân, Thöôïng thô Boä Laïi Traàn Baù Taân (ñaäu tieán só naêm 1736) ñeán vieáng chuøa vaøo naêm Taân Daäu (1741), nieân hieäu Caûnh Höng ñôøi vua Leâ Hieån Toâng coù soaïn baøi vaên bia "Ñaïi Khaùnh Sôn Bi" (Bia nuùi Khaùnh Sôn) ca ngôïi caûnh ñeïp chuøa Khaùnh Sôn, trong ñoù coù haøi thô Thaát ngoân töù tuyeät nhö sau: * Ñaïi Khaùnh ñoàn tieàn Ñaïi Khaùnh sôn Sôn tieàn tuaán bích khôûi thieàn quan. Kim thaân baùn hieän khan trieàu ñaïi. Coå ñaïo taø laâm dòch theá gian * Traùc tích taêng baøn nguy thaïch toïa, Thuùc taân tieàu phuï tòch döông hoaøn. Truøng du öùc khôûi nieân tieàn söï, Laên coác voâ cuøng nhaát yû lan. Taïm dòch: Chuøa Ñaïi Khaùnh tröôùc nuùi Ñaïi Khaùnh, Cöûa thieàn khôûi tröôùc nuùi xanh ñeïp. Thaân vaøng nöûa hieän xem trieàu ñaïi, Ñöôøng xöa röøng chieàu ñoåi theá

gian. Traùc tích taêng ngoài treân taûng ñaù, Boù cuûi tieàu phu voäi veà nhaø. Daïo chôi chôït nhôù chuyeän naêm tröôùc, Moät ñoùa hoa lan nôi Laêng coác.

- 419 -

THIEÀN SÖ CHAÂN PHUÙC

Thieàn sö Chaân Phuùc, teân theá laø Leâ Ñaéc Danh, thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm. Hieän chöa roõ naêm sanh, naêm tòch, queâ quaùn vaø boån sö cuûa Thieàn sö Chaân Phuùc, chæ bieát ñöôïc laø vaøo khoaûng ñaàu theá kyû 17. Thieàn sö Chaân Phuùc truï trì chuøa Döông Nham, thuoäc xaõ Döông Nham, huyeän Kinh Moân, traán Haûi Döông. Chuøa Döông Nham ñöôïc xaây döïng töø thôøi nhaø Lyù, laø nôi hoaèng hoùa cuûa caùc Thieàn sö Khoâng Loä, Minh Khoâng... Vua Lyù Thaàn Toâng cuõng thöôøng ñeán vieáng leã. Chuøa laø danh lam vaø noåi tieáng linh thieâng suoát töø thôøi Lyù-Traàn cho ñeán ñôøi Haäu Leâ. Vua Leâ Thaùnh Toâng ñeán vieáng chuøa vaø coù thô ñeà vònh. Chuøa bò hö hoûng vaøo cuoái thôøi nhaø Leâ, ñaàu thôøi nhaø Maïc. Cuoái naêm Canh Daàn (1530) Taêng Ni vaø Phaät töû quyeân goùp truøng tu chuøa trang nghieâm traùng leä. Tieán só Vuõ Caùn, hieäu Tuøng Hieân, soaïn bia "Truøng tu Döông Nham töï bi kyù" vaøo naêm Ñaïi Chính 3 (1532), ñôøi vua Maïc Ñaêng Doanh ñeå ghi coâng ñöùc. Naêm Hoaøng Ñònh 6 (1605), ñôøi vua Leâ Kính Toâng , tín chuû Nguyeãn Ñöùc Lieâm, Vaên Haûi nam Nguyeãn Coâng Ñaïo ... ñoùng goùp xaây döïng laïi coång tam quan chuøa Döông Nham vaø baéc chieác caàu vaøo chuøa. Tyø kheo Minh Taâm ghi laïi coâng trình naøy trong bia "Tam quan Hoàng kieàu bi". Naêm Vónh Toä 1 (1619), ñôøi vua Leâ Thaàn Toâng, cö só Phuùc Ñieàn, teân laø Nguyeãn Vaên Nguõ, queâ ôû laøng Uy Vieãn, huyeän Gia Vieãn, chuøa Döông Nham. Thieàn sö Chaân Phuùc soaïn bia "An kinh phaùp taêng baûo giaù" ghi coâng ñöùc.

THIEÀN SÖ CHAÂN HIEÀN

Thieàn sö Chaân Hieàn thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm, truï trì chuøa Hoa Yeân (chuøa Yeân Vaân) treân nuùi Yeân Töû, soáng vaøo theá kyû 17. Naêm 1678, Nhö Nhaøn queâ ôû xaõ Kim Luõy (traán Haûi Döông) leân nuùi Yeân Töû, quy y thoï giôùi vôùi Thieàn sö Chaân Hieàn. Sau khi ñaéc phaùp, Thieàn sö Nhö Nhaøn veà truï trì chuøa Tö Phuùc (hay chuøa Hun) ôû nuùi Coân Sôn moät thôøi gian. Sau ñoù Thieàn sö Nhö Nhaøn veà truï trì chuøa Quang Khaùnh (Haûi Döông) cho ñeán ngaøy vieân tòch (naêm 1724).

- 420 -

Thieàn sö Chaân Hieàn coøn coù moät ñeä töû noåi tieáng khaùc laø Thieàn sö Nhö Vaên truï trì chuøa Suøng Phuùc ôû xaõ Lai Xaù, huyeän Löông Taøi, traán Kinh Baéc. Thieàn sö Nhö Vaên tòch khoaûng naêm 1723.

THIEÀN SÖ CHAÂN TUEÄ

Thieàn sö Chaân Tueä teân laø Vuõ Thuaàn Khang, hieäu Ñaïo Thaùi, thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm, truï trì chuøa Linh Quang ôû laøng Moä Traïch, huyeän Bình

Giang, traán Haûi Döông. Chuøa Linh Quang laø chuøa coå, ñaõ ñöôïc Thieàn sö Ñaøm Giao töï Ñöùc Troïng quyeân goùp truøng tu vaøo naêm 1619. Nhöng chuøa bò chieán tranh vaø thôøi gian huûy hoaïi. Vaøo khoaûng ñaàu nieân hieäu Caûnh Trò (1663-1671), ñôøi vua Leâ Huyeàn Toâng, Thieàn sö Chaân Tueä phaùt taâm quyeân goùp höng coâng truøng tu chuøa. Coâng vieäc hoaøn thaønh naêm Caûnh Trò 4 (1666), tieán só Vuõ Duy Ñoaùn, hieäu Queá An, Hieäu thaûo Haøn laâm vieän, töôùc Ñöôøng Xuyeân töû, soaïn bia "Tu taïo Linh Quang töï bi" ghi coâng ñöùc.

THIEÀN SÖ NHÖ NHAØN (1655-1724)

Thieàn sö Nhö Nhaøn queâ ôû xaõ Kim Luõy, huyeän Ñoâng Trieàu, traán Haûi Döông, cha hoï Phaïm, meï hoï Leâ, sanh naêm Thònh Ñöùc thöù 3 (1655). Naêm 24 tuoåi (1678), leân nuùi Yeân Töû, xin xuaát gia thoï giôùi vôùi Thieàn sö Chaân Hieàn, ñöôïc ban phaùp danh laø Nhö Nhaøn, truyeàn theo baøi keä cuûa thieàn sö Minh Haønh-Taïi Taïi. Minh Chaân Nhö Taùnh Haûi, Kim Töôøng Phoå Chieáu Thoâng, Chí Ñaïo Thaønh Chaùnh Quaû Giaùc Ngoä Chöùng Chaân Khoâng. Sau khi ñaéc phaùp, Thieàn sö Nhö Nhaøn vaân du nhieàu nôi ñeå tham vaán Phaät phaùp vaø Thieàn toâng vôùi caùc böïc cao taêng ñöông thôøi. Sau ñoù, Thieàn sö Nhö Nhaøn döøng truï ôû chuøa Tö Phuùc (hay chuøa Hun) ôû nuùi Coân Sôn (Chí Linh - Haûi Döông), chuøa Hun ôû Coân Sôn laø nôi Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm laø Thieàn sö Huyeàn Quang (1254-1334) hoaèng hoùa vaø vieân tòch. Thaùp cuûa Toå Huyeàn Quang ñöôïc döïng treân nuùi Coân Sôn, trong vöôøn. Chuøa Hun, hieän vaãn coøn.

Moät thôøi gian sau, Thieàn sö Nhö Nhaøn veà truï trì ôû chuøa Quang Khaùnh ôû xaõ Döôõng Moâng, huyeän Kim Thaønh, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Kim Moân, tænh Haûi Döông). Chuøa Quang Minh ñöôïc xaây döïng vaøo ñôøi Traàn, laø nôi maø Quoác sö Tueä Nhaãn, hieäu Quaùn Vieân (1257-1325) coù thôøi gian hoaèng hoùa ôû ñaây. Quoác sö Quaùn Vieân ñaïo cao, ñöùc troïng, coù thaàn thoâng ñaëc bieät, vua Traàn Anh Toâng raát kính troïng, saéc phong Quoác sö, vua khoâng daùm goïi teân maø chæ noùi laø "Vieân coâng" (xem theâm Quoác sö Tueä Nhaãn-Quaùn Vieân vaø chuøa Quang Minh). Naêm Taân Söûu (1721), chuùa Trònh Cöông sai Hieån Thoï haàu ñeán chuøa Quang Minh thænh Thieàn sö Nhö Nhaøn veà kinh thaønh Thaêng Long laäp ñaøn traøng caàu ñaûo ôû thaùp Baùo Thieân. Chuùa phong cho sö chöùc Taêng phoù vaø ban cho caø sa töû y. Naêm Giaùp Thìn, nieân hieäu Baûo Thaùi 5 (1724), ñôøi vua Leâ Duï Toâng, Thieàn sö Nhö Nhaøn vieân tòch, thoï 72 tuoåi, 46 tuoåi laïp. Luùc ñoù vaøo thôøi loaïn laïc neân ñòa phöông ñoùi keùm, neân chöa xaây thaùp. Ñeán naêm Caûnh Höng 18 (1757), moân nhaân môùi xaây thaùp phuïng thôø, thaùp ñöôïc ñaët teân laø Tònh Haïnh. Thò giaû cuûa Thieàn sö Nhö Nhaøn laø Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu soaïn vaên bia "Tònh Haïnh thaùp kyù" (baøi kyù thaùp Tònh Haïnh), phaùp toân Haûi Luaät-Quyùnh Quyùnh vieát chöõ, Taùnh Y- Thích Haïo Haïo khaéc bia, taïo naêm 1757, ngang 64 cm, cao 110 cm, khaéc moät maët, khoâng coù hoa vaên, trang trí. Bia chöõ Nho, 46 doøng khoaûng 1000 chöõ.

THIEÀN SÖ TAÙNH KHOAÙT-THÍCH TRÖØNG TRÖØNG (1685-1741)

Thieàn sö Taùnh Khoaùt-Thích Tröøng Tröøng truï trì chuøa Quang Khaùnh ôû xaõ Döôõng Moâng, huyeän Kim Thaønh, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Kim Moân, tænh Haûi Döông). Thieàn sö Taùnh Khoaùt sanh naêm AÁt Söûu (1685) ôû xaõ Kính Chuû, huyeän Giaùp Sôn, traán Haûi Döông. Cha hoï Hoaøng, meï hoï Leâ, noái ñôøi laøm ngheà khaéc ñaù, ngheä thuaät tinh chuyeân. Naêm Vónh Thònh 4 (1708), sö theo cha ñeán khaéc bia ôû chuøa Suøng Phuùc (xaõ Lai Xaù, Löông Taøi, traán Kinh Baéc), boãng coù loøng meán moä ñaïo Phaät, neân khi trôû veà nhaø xin cha meï cho xuaát gia vôùi Hoøa thöôïng Nhö Vaên ôû chuøa Quang Khaùnh - sö tu hoïc raát chuyeân taâm vaø tinh tieán.

Sau ñoù ñöôïc trieàu ñình caáp ñoä ñieäp, sö cuøng vôùi thaày laøm Phaät söï ôû kinh thaønh Thaêng Long. Sau khi Hoøa thöôïng Nhö Vaên vieân tòch (1723), Thieàn sö Taùnh Khoaùt keá tieáp ngoïn ñeøn phaùp Hoaøng truyeàn Phaät phaùp ñöôïc 18 naêm, ñeán ngaøy muøng 3 thaùng 9 naêm Taân Daäu (1741) sö vieân tòch taïi chuøa Quang Khaùnh, thoï 57 tuoåi, 35 tuoåi ñaïo. Trong luùc ñoù, hoaøn caûnh kinh teá ñòa phöông ñoùi keùm neân thi haøi cuûa Thieàn sö Taùnh Khoaùt ñöôïc an taùng taïm trong vöôøn chuøa. Ñeán thaùng 10 naêm Ñinh Söûu (1757), ñeä töû cuûa sö laø Haûi Phaïn môùi ñöùng ra lo xaây döïng thaùp Lieân Phöông ôû khuoân vieân chuøa Quang Khaùnh ñeå thôø cuùng Thieàn sö Taùnh Khoaùt-Thích Tröøng Tröøng. Sa moân Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu soaïn bia keå laïi haønh traïng cuûa Thieàn sö Taùnh Khoaùt ôû thaùp Lieân Phöông, Tyø Kheo Haûi Luaät- Quyùnh Quyùnh vieát chöõ, Hoaøng Coâng Ngheä (ngöôøi xaõ Kính Chuû) khaéc bia vaøo naêm Caûnh Höng thöù 18, bia “Lieân Phöông thaùp kyù” (naêm 1786) vieát chöõ moät maët ngang 60 cm, cao 75 cm, khoâng coù trang trí xung quanh, khaéc chöõ Haùn, 27 haøng, khoaûng 800 chöõ.

THIEÀN SÖ NHÖ THOÂNG (1659-1723) VÔÙI CHUØA BAÛO QUANG

ÔÛ nuùi Laõm Sôn, thuoäc Sôn Ñoâng, xaõ Sôn Nam, huyeän Queá Voõ, tænh Baéc Ninh, tröôùc ñaây coù chuøa Baûo Quang, chuøa Vieân Giaùc, thaùp Baùo AÂn cuûa Thieàn sö Nhö Thoâng ñeàu bò huûy hoaïi, hieän chæ coøn moät taám bia ñaù vaø khoaûng 40 ngoïn thaùp coå töø treân löng chöøng nuùi xuoáng ñeán chaân nuùi ; töø xa ñeán nuùi, caùch 4-5 km ñaõ nhìn thaáy caûnh nuùi xinh ñeïp vôùi nhöõng ngoïn thaùp coå nhaáp nhoâ gôïi nieàm hoaøi coå. Bia thaùp Baùo AÂn cuûa chuøa Baûo Quang do Thieàn sö Taùnh Quaûng ôû vieän Thieàn Phong, nuùi Töû Saàm, traán Sôn Taây (nay thuoäc tænh Haø Taây) bieân soaïn, keå veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Nhö Thoâng nhö sau: Thieàn sö Nhö Thoâng sanh naêm Kyû Hôïi, nieân hieäu Vónh Thoï thöù hai (naêm 1659) ôû thoân Phuù Maãu, xaõ Noäi Traø (nay laø xaõ Haøm Sôn), huyeän Yeân Phong, traán Kinh Baéc. Sö thuoäc gia ñình giaøu coù ôû noâng thoân.

Sö Nhö Thoâng xuaát gia luùc khaù lôùn tuoåi, luùc ñaàu theo hoïc ôû chuøa Chaân Hoä, moät thôøi gian sau trôû veà queâ nhaø xuaát tieàn cuûa xaây chuøa ñeå tu, nhöng chöa tìm ñöôïc yeáu chæ cuûa ñaïo Phaät. Nghe danh cuûa Thieàn sö Chaân Nhö thuoäc phaùi thieàn Truùc Laâm treân nuùi Yeân Töû, neân sö Nhö Thoâng quyeát chí ñeán xin thoï giaùo. Traûi qua quaõng ñöôøng xa xoâi, vöôït bao soâng, suoái, nuùi non môùi ñeán nôi theo hoïc vaø ñöôïc Thieàn sö Chaân Nhö thaâu nhaän laøm ñeä töû. Sau moät thôøi gian tu hoïc, naêm Bính Daàn, nieân hieäu Vónh Thònh 12 (1716), sö Nhö Thoâng xuoáng nuùi trôû veà queâ nhaø ôû traán Kinh Baéc. Cuõng trong naêm ñoù vua ra lònh trong nöôùc, caám laøm chuøa môùi. Thieàn sö Chaân Nhö vaân du hoùa ñaïo, ñi qua Kinh Baéc ñaõ gheù thaêm sö Nhö Thoâng vaø chæ daïy theâm veà kinh phaùp vaø thieàn hoïc. Sau ñoù sö Nhö Thoâng trôû laïi taïm truù ôû chuøa Chaân Hoä moät thôøi gian ngaén, roài vaân du khaép nôi ñeå tham hoïc theâm vaø haønh ñaïo. Khi ñeán nuùi Laõm Sôn thuoäc huyeän Queá Döông (nay laø huyeän Queá Voõ, tænh Baéc Ninh) thaáy moät ngoâi mieáu coå nhoû, trong ñoù coù moät taûng ñaù coù hình gioáng töôïng Phaät noåi leân töï nhieân, maø daân ñòa phöông goïi laø “Buït Moïc” (Phaät moïc leân), sö Nhö Thoâng muoán xaây döïng mieãu thaønh ngoâi chuøa môùi ñeå thôø töôïng “Buït Moïc”. Naêm Canh Tyù (1720), sö Nhö Thoâng vaän ñoäng quyeân goùp tieàn cuûa baù taùnh ñeå thaønh laäp chuøa Baûo Quang ôû ñoù. Sö mua ñöôïc moät khu ñaát treân nuùi Laõm Sôn raát roäng heát 118 quan tieàn coå ñeå xaây döïng chaùnh ñieän, taïo thaønh moät ngoâi chuøa roäng lôùn trang nghieâm ñeå Hoaøng döông ñaïo phaùp vaø môû thieàn vieän ñeå caùc sö trong vuøng ñeán tu hoïc. Thieàn sö Nhö Thoâng thaâu ñöôïc ñeä töû raát nhieàu. Ngaøy muøng 02 thaùng 6 naêm Quí Maõo, nieân hieäu Baûo Thaùi thöù tö (1723), Thieàn sö Nhö Thoâng vieân tòch, thoï 65 tuoåi. Ñoà chuùng xaây thaùp thôø xaù lôïi, thaùp ñaët teân laø Baùo AÂn. Vì coâng lao to lôùn cuûa Thieàn sö Nhö Thoâng vôùi chuøa vaø vôùi Phaät giaùo, moân ñoà quyeát hy sinh thaân maïng ñeå baùo ñaùp aân thaày. ÔÛ khuoân vieân chuøa Baûo Quang hieän coøn moät soá thaùp coå sau: Vieân Trí, Vieân Thoâng, Tueä Minh... Maët sau cuûa taám bia ôû chuøa Baûo Quang treân coøn keå veà vieäc phaùi thieàn Laâm Teá vaø Taøo Ñoäng ñaõ truyeàn sang Ñaïi Vieät.

- 424 -

Vaøo thôøi vua Leâ Thaàn Toâng (1619-1693), hai phaùi thieàn Taøo Ñoäng vaø Laâm Teá ñaõ phaùt trieån ôû Ñaïi Vieät nhôø hai vò Toå sau: - Hoøa thöôïng Ñöùc Quaùn-Ñaø Ñaø phoå truyeàn phaùi thieàn Taøo Ñoäng. - Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát ñöôïc phong hieäu laø “Ñoâng Ñoâ thuûy toå Minh Vieät Quaûng Teá Ñaïi Ñöùc Thieàn sö”, phoå truyeàn phaùi thieàn Laâm Teá. Hoøa thöôïng Chuyeát Chuyeát (Vieân Vaên) truyeàn cho ñeä töû laø Minh Haønh-Taïi Taïi. Minh Haønh truyeàn cho ñeä töû laø Chaân Nguyeân-Tueä Ñaêng. Minh Löông truyeàn cho Chaân Nhö, Chaân Nhö truyeàn cho Nhö Thoâng. Nhö Thoâng coù caùc ñeä töû: Sa di Taùnh Chaát (keá theá truï trì chuøa Baûo Quang), Taùnh Ñieäp ôû chuøa Tònh Minh, Taùnh Nhö ôû chuøa Ngoä Xaù; tieáp sau ñoù laø Tyø kheo Haûi Phaàn ôû chuøa Vieân Giaùc...

THIEÀN SÖ NHÖ SÔN VAØ SAÙCH KEÁ ÑAÊNG LUÏC

Hieän chöa bieát roõ veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Nhö Sôn, chæ bieát ñöôïc Thieàn sö Nhö Sôn truï trì chuøa Hoàng Phuùc, soaïn saùch Keá ñaêng luïc ñöôïc khaéc in vaøo naêm 1734. Saùch "Keá ñaêng luïc" coøn ñöôïc goïi laø "Ngöï cheá thieàn uyeån thoáng yeáu Keá ñaêng luïc". Sôû dó saùch Keá ñaêng luïc coù töïa laø "ngöï cheá" vì saùch naøy ñöôïc Thieàn sö Nhö Sôn soaïn thaûo vaø khaéc in döôùi söï baûo trôï cuûa vua Leâ Thuaàn Toâng (1732-1735). Saùch Keá ñaêng luïc keå veà tieåu truyeän caùc thieàn sö, nhöng ña soá laø caùc thieàn sö AÁn Ñoä vaø Trung Hoa, truyeän cuûa thieàn sö ôû Vieät Nam chæ coù Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát, Minh Löông-Nguyeät An vaø Chaân Nguyeân- Chaùnh Giaùc cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm - Laâm Teá vaø caùc Thieàn sö Thuûy Nguyeät vaø Toâng Dieãn cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng. Saùch naøy ñöôïc bieân soaïn thieáu soùt vì thieáu taøi lieäu, ít coù giaù trò söû hoïc, ñoâi choã ghi cheùp sai laïc, caùc caâu ñoái ñaùp cuûa vò naøy vieát thaønh laø cuûa vò kia, khoâng coù ghi naêm sanh vaø naêm tòch cuûa caùc thieàn sö. Ñeán naêm 1859, Thieàn sö Phöôùc Ñieàn cho truøng khaéc vaø in laïi saùch "Keá ñaêng luïc", trong ñoù coù theâm vaøo tieåu truyeän cuûa 5 thieàn sö Vieät Nam thuoäc doøng thieàn cuûa thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc. Thieàn sö Phöôùc Ñieàn coù boå sung theâm, coù ghi roõ ngaøy thaùng vaø caùc chi tieát lieân heä ñeán ñôøi soáng vaø söï haønh ñaïo cuûa caùc thieàn sö, nhöng Thieàn sö Phöôùc Ñieàn khoâng söûa chöõa laïi nhöõng choã sai laàm cuûa Nhö Sôn.

Naêm 1907, Keá ñaêng luïc laïi ñöôïc chuøa Nguyeät Quang ôû Ñoâng Kheâ (Kieán An - Haûi Phoøng) khaéc in laïi. Thieàn sö Nhö Sôn coù theå laø huynh ñeä vôùi Thieàn sö Nhö Chuùc, Nhö Trí... töùc thuoäc truyeàn thöøa cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Ngoaøi.

SAÙCH
"NGÖÏ CHEÁ THIEÀN UYEÅN THOÁNG YEÁU KEÁ ÑAÊNG LUÏC"
Sa moân: THÍCH NHÖ SÔN tröôùc thuaät
(Tyø khöu: THÍCH TUEÄ HAÛI dòch.)
LÔØI TÖÏA

Veà ñôøi quaù khöù xöa kia, caùc ñöùc coå Phaät öùng hieän ra ñôøi, töøng noái tieáp nhau khoâng ngôùt, khoâng ai coù theå bieát ñöôïc soá löôïng vaäy. Cho neân nôi ñaây chæ luaän ñaøm veà ñôøi hieän kieáp, ñeán ñöùc Thích Ca Nhö Lai, cuõng ñaõ coù ngaøn ñöùc Phaät ra ñôøi. Nhöng nieân kyû cuûa Thaát Phaät, xeùt trong kinh Tröôøng A Haøm noùi: Tònh kieán vaø naêng löïc cuûa Thaát Phaät, thöôøng phoùng ra haøo quang toûa khaép muôøi phöông ñeå phaù tan nhöõng choã taêm toái vaø caùc Ngaøi ñeàu ngoài ôû nôi goác caây maø chöùng ñaïo Voâ thöôïng Chaùnh ñaúng Chaùnh giaùc. Ngoaøi Maïn Thuø Sö Lôïi goïi laø Thaát Phaät Toå sö, ngaøi Kim Hoa Thieân Tueä Ñaïi só leân ñænh nuùi Tuøng Sôn haønh ñaïo maø caûm ñöôïc Thaát Phaät daãn tröôùc; ngaøi Duy Ma Caät (VIMALARTI) thì ñöôïc tieáp daét nôi sau. Neân nay chæ soaïn thuaät töø Thaát Phaät trôû xuoáng ñeå tieän cho sau naøy keâ cöùu

vaø laàn löôït trình baøy veà caùc vò Boà taùt, Toân giaû, Thaùnh taêng, tieáp noái chaân truyeàn taâm phaùp, ñeå coáng hieán cho hieàn giaû keâ cöùu. Kính mong thaäp phöông thieän tri thöùc chæ giaùo. Caån Cheá ( )

THIEÀN SÖ NHÖ TRÍ (? - 1722)

Hieän chöa bieát roõ haønh traïng cuûa Thieàn sö Nhö Trí, chæ bieát Thieàn sö Nhö Trí laø ñeä töû cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc (Hoøa

thöôïng Tueä Ñaêng). Sau khi ñaéc phaùp, trôû veà truï trì chuøa Thieân Taâm ôû nuùi Tieân Sôn (Baéc Ninh). Naêm 1715, Thieàn sö Nhö Trí ñöùng ra lo khaéc in laïi saùch "Thieàn uyeån taäp anh ngöõ luïc". Khi khaéc in laïi saùch naøy, Thieàn sö Nhö Trí laïi nhôø moät oâng ñoà nho xem laïi vaø vieát baøi töïa, vì vaäy, saùch naøy coù ñoâi choã coù theå sai laàm. Phuï giuùp cho Thieàn sö Nhö Trí trong vieäc in laïi saùch Thieàn uyeån taäp anh ngöõ luïc laø caùc Sa di: Taùnh Nhö, Taùnh Trung, Taùnh Kieán, Taùnh Quaùn, Taùnh Huy, Taùnh Baûn. Naêm 1859, Hoøa thöôïng Phöôùc Ñieàn laáy baûn in naøy khaéc in laïi trong saùch "Ñaïi Nam thieàn uyeån truyeàn ñaêng luïc". Hieän chuùng ta chöa bieát vì sao khi truøng khaéc saùch Thieàn uyeån taäp anh ngöõ luïc, Thieàn sö Nhö Trí khoâng nhôø Thieàn sö Chaân Nguyeân hieäu ñính vaø vieát baøi töïa, laïi nhôø moät nhaø nho khoâng hieåu roõ veà Phaät giaùo nhö theá? Trong baøi töïa truøng khaéc naêm 1715 naøy, nhaø nho ñoù ñaõ vieát: "Sau buoåi giaûng daïy ôû Chieân Ñöôøng, toâi thaáy moät thieàn giaû ñeán ñaøm luaän veà ñaïo Phaät. Nhöõng chuyeän chuùng toâi ñaøm ñaïo ñeàu thuoäc veà nhöõng vaán ñeà cuûa ñaïo Phaät, nhö bieåu töôïng loâng ruøa, söøng thoû. Roài laáy trong tay aùo ra moät cuoán luïc teân laø Taäp anh, nhôø toâi xem vaø khaûo ñính ñeå traùnh nhöõng loãi laàm tröôùc khi khaéc in laïi. Thaáy trong boä luïc naøy coù nhieàu cao thieàn danh toå, söùc hoïc cao vieân, ñaïo ñöùc linh dieäu, baát giaùc toâi thaáy trong loøng naåy sinh ra söï kính phuïc. Nhöõng böïc naøy ñaøm luaän veà chaân khoâng, thuyeát phaùp veà giaùc ngoä, ñeà taøi voán khoâng naèm trong phaïm vi nghieân cöùu cuûa toâi. Nhöng vì kinh Dòch coù noùi:"Khoâng phaûi ta hoûi ñöùa beù maø ñöùa beù hoûi ta", cho neân toâi khoâng theå khoâng chìu loøng. Toâi söûa chöõa nhöõng choã sai, boå tuùc nhöõng nôi thieáu soùt. Trong voøng möôøi laêm hoâm, boä luïc naøy laáy laïi ñöôïc vaên theå nghóa lyù ngaøy xöa, nhö laø maët traêng theâm saùng. Vò taêng laïi coøn nhôø toâi vieát moät baøi töïa khaéc theâm vaøo ñaàu saùch ñeå laøm saùng cho lôøi Phaät daïy. Toâi khoâng tieác coâng, lieàn goïi ngöôøi nhaø mang giaáy buùt tôùi vaø vieát nhöõng doøng thoâ sô naøy. Vò taêng lieàn caùm ôn vaø nhaän laáy. Döôùi baøi töïa coù caâu: "Truøng khaéc vaøo moät ngaøy thaùng 4 naêm Vónh Thònh thöù 11, trieàu Leâ" (naêm 1715).

Qua söï hieäu ñính cuûa oâng ñoà naøy, coù theå saùch bò söûa chöõa laøm cho sai laàm vì söï thieáu hieåu bieát veà thieàn hoïc cuûa oâng ñoà. Naêm 1722, Thieàn sö Nhö Trí tòch ôû chuøa Thieân Taâm (Baéc Ninh), ñôøi vua Leâ Duï Toâng, thôøi chuùa

Tròng Cöông. Thieàn sö Nhö Trí coù caùc ñeä töû: Taùnh Nhu, Taùnh Quaùn, Taùnh Trung, Taùnh Huy, Taùnh Kieán, Taùnh Baûn...

PHAÙT HIEÄN KIM THAÂN THIEÀN SÖ NHÖ TRÍ (?-1722) TRONG THAÙP ÔÛ CHUØA TIEÂU (CHUØA THIEÂN TAÂM), TÆNH BAÉC NINH

Naêm 2002, chuøa Tieâu hay chuøa Thieân Taâm treân nuùi Tieâu Sôn, tænh Baéc Ninh ñaõ phaùt hieän "nhuïc thaân" (kim thaân) cuûa Thieàn sö Nhö Trí (?-1722) trong thaùp ôû khuoân vieân chuøa. Thieàn sö Nhö Trí vieân tòch naêm 1722 taïi chuøa Tieâu, nhöng ñeán khi phaùt hieän vaøo naêm 2004, nhuïc thaân cuûa Sö vaãn coøn gaàn nhö nguyeân veïn trong tö theá toïa thieàn, nhöng bò hö hoûng vaøi nôi: treân maët bò thuûng moät loã ôû saùt soùng muõi, hai caùnh tay bò gaõy rôøi, chaân phaûi bò beå moät loã ôû oáng quyeån, toaøn thaân coù naám moác,... Töôïng cuûa Thieàn sö Nhö Trí ñaõ ñöôïc phuïc cheá (xem hình). Thieàn sö Nhö Trí vieân tòch vaøo naêm 1722, caùch nay gaàn 300 naêm, nhöng nhuïc thaân vaãn coøn nguyeân trong tö theá toïa thieàn (ngoài thieàn); ôû chuøa Ñaäu hay chuøa Phaùp Vuõ taïi tænh Haø Taây cuõng coøn nhuïc thaân cuûa hai Thieàn sö: Ñaïo Chaân (Vuõ Khaéc Minh) vaø Ñaïo Taâm (Vuõ Khaéc Tröôøng) cuõng vieân tòch cuøng thôøi ñoù (theá kyû 18). Ngoaøi ra ôû chuøa Phaät Tích taïi tænh Baéc Ninh, Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (hay Thieàn sö Vieân Vaên - Chuyeát Chuyeát) vieân tòch vaøo theá kyû 17, nhuïc thaân cuûa Hoøa thöôïng cuõng ñöôïc phaùt hieän vaøo naêm 1990 trong thaùp ôû chuøa naày; ôû chuøa Buùt Thaùp coù thaùp Voïng thôø Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng, ñöôïc goïi laø thaùp Baùo Nghieâm.

- 428 -

Töôïng Thieàn sö Nhö Trí ñöôïc phuïc cheá naêm 2004.

- 429 -

Baûo thaùp cuûa Thieàn sö Nhö Trí ôû Chuø a Tieâu (Chuøa Thieân Taâm - Tænh Baéc Ninh)

Kim thaân cuûa Thieàn sö Nhö Trí ñöôïc phaùt hieän naêm 2004. (aûnh: Ñöùc Tieán)

- 430 -

THIEÀN SÖ NHÖ CHUÙC (1691-1736)

Thieàn sö Nhö Chuùc, sanh vaøo giôø Tuaát, ngaøy muøng 7 thaùng 6 naêm Taân Muøi, nieân hieäu Chaùnh Hoøa thöù hai (naêm 1691), queâ ôû huyeän Kim Baûng, cha laø Nguyeãn Quùi Coâng, meï hoï Ñinh, phaùp danh Dieäu Cang. Luùc meï mang thai, naèm mô thaáy moät khoùm truùc trô troïi. OÂng sinh ra ñôøi ít laâu thì cha maát, nhaø cöûa sa suùt, meï con phaûi phieâu daït nhieàu nôi. Lôùn leân, oâng vaøo chuøa Thieân Taâm treân nuùi Tieâu Sôn (Baéc Ninh), xin thoï giaùo vôùi Thieàn sö Nhö Trí. Naêm Baûo Thaùi thöù ba (1722), Thieàn sö Nhö Trí tòch, sö ñeán hoaèng hoùa ôû chuøa Ñoâng Sôn (Baéc Ninh), truøng tu vaø môû mang chuøa naøy. Naêm Ñinh Muøi (1727), sö ñeán thoï giôùi Cuï tuùc vôùi Hoøa thöôïng Chaân

Nguyeân-Chaùnh Gíac ôû chuøa Long Ñoäng, nuùi Yeân Töû, ñöôïc ban phaùp danh laø Nhö Chuùc. Sau ñoù, Thieàn sö Nhö Chuùc veà truï trì chuøa Buùt Thaùp (hay chuøa Ninh Phuùc) ôû traán Kinh Baéc (Baéc Ninh ngaøy nay). Thieàn sö Nhö Chuùc cho döïng thaùp baèng ñaù xanh, maët ngoaøi maøi laùng, ngaøi vaøo trong khaùm ôû töøng haàm döôùi ñaát ngoài thieàn ñònh vaø an nhieân thò tòch vaøo giôø Muøi, ngaøy 20 thaùng 11 naêm Bính Thìn (1736). Tröôûng töû laø Thieàn sö Taùnh Löông vaø Ni sö Dieäu Vieân cuøng ñoà chuùng ôû chuøa Buùp Thaùp vieát bia ghi laïi söï tích, khaéc leân maët ngoaøi cuûa thaùp vaøo naêm Vónh Höïu thöù ba (1737), ñôøi vua Leâ YÙ Toâng, thaùp ñöôïc ñaët teân laø "thaùp Taâm Hoa". Thieàn sö Nhö Chuùc laø böïc long töôïng trong choán thieàn laâm ôû Ñaøng Ngoaøi, noái tieáp truyeàn thöøa cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc, thaép saùng ngoïn ñeøn phaùp cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm - Yeân Töû, coù nhieàu ñeä töû noåi danh: - Thieàn sö Taùnh Löông - Thieàn sö Taùnh Tuyeân - Thieàn sö Taùnh Quaûng (?)

- 431 -

THIEÀN SÖ NHÖ LAÕNG-TUEÄ BÌNH (1674-1724)

Thieàn sö Nhö Laõng-Tueä Bình sinh naêm Giaùp Daàn (1674). Naêm Nhaâm Ngoï (1702) xuaát gia, quy y thoï giôùi vôùi Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc ôû chuøa Hoa Yeân (Vaân Yeân) treân nuùi Yeân Töû. Naêm AÁt Daäu (1705), sö Nhö Laõng-Tueä Bình vaân du tham hoïc, thaáy chuøa Lieân Trì ôû nuùi Long Sôn thuoäc Dieâm Kheâ, huyeän Yeân Höng (thuoäc traán Quaûng Yeân, tænh Quaûng Ninh ngaøy nay), voán laø danh lam coå tích ñöôïc xaây döïng töø thôøi nhaø Leâ, traûi qua thôøi gian, chuøa bò möa gioù laøm hö naùt, sö beøn chuû trì vieäc tu söûa chuøa. Naêm Kyû Söûu (1709), sö ñuùc ñaïi hoàng chung cho chuøa. Naêm Aát Muøi (1715), sö xaây döïng theâm, laøm haønh lang, xaây döïng theâm töôïng Phaät. Thieàn sö Nhö Laõng-Tueä Bình vieân tòch taïi chuøa vaøo naêm Giaùp Thìn (1724), nieân hieäu Baûo Thaùi 5, ñôøi vua Leâ Duï Toâng (1705-1729). Ngöôøi trong xaõ ñeàu ñoàng yù vieäc toân sö laøm Toå cuûa chuøa Lieân Trì vaø seõ teá leã cho sö vaøo ngaøy sinh, ngaøy gioã cuûa sö. Söï vieäc naøy ñöôïc khaéc vaøo bia "Long Sôn Lieân Trì töï" ôû chuøa, ñöôïc taïo vaøo naêm Baûo Thaùi 6 (1725).

HOØA THÖÔÏNG NHÖ HUAÁN VAØ TAÙNH CÔ (1684-1757) HOØA THÖÔÏNG NHÖ HUAÁN (? - 1728)

Hoøa thöôïng Nhö Huaán truï trì chuøa Suøng Ñöùc ôû huyeän Thuûy Ñöôøng, tænh Kieán An (ngoaïi thaønh Haûi Phoøng), laø ñeä töû cuûa Toå sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc (Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng) ôû chuøa Long Ñoäng, treân nuùi Yeân Töû. Hoøa thöôïng Nhö Huaán vieân tòch naêm Maäu Thaân (1728).

HOØA THÖÔÏNG TAÙNH CÔ (1684-1757)

Hoøa thöôïng Taùnh Cô hoï Traàn, queâ ôû xaõ Trònh Xaù, huyeän Thuûy Ñöôøng (töùc Thuûy Nguyeân) tænh Kieán An, sanh naêm Giaùp Tyù (1684).

- 432 -

Naêm Chaùnh Hoøa 23 (1702), oâng xuaát gia quy y thoï giôùi vôùi Hoøa thöôïng Nhö Huaán ôû chuøa Suøng Ñöùc thuoäc baûn huyeän, ñöôïc ban phaùp danh laø Taùnh Cô. Sö Taùnh Cô theo tu hoïc vaø haàu haï thaày suoát hai möôi maáy naêm. Sau khi thaày vieân tòch (naêm 1728), sö laøm leã hoûa taùng, xaây thaùp thôø ôû chuøa Suøng Ñöùc. Sau ñoù sö Taùnh Cô leân chuøa Long Ñoäng treân nuùi Yeân Töû ñeå tham hoïc vôùi sö oâng laø Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân. Sau thôøi gian tu hoïc, sö Taùnh Cô trôû veà hoaèng hoùa ôû chuøa Suøng Ñöùc. Naêm Giaùp Tyù (1744), Phaät töû cuûa chuøa Tam Thaùnh ôû xaõ Thöôøng Sôn (hay Ñöôøng Sôn) huyeän Thuûy Nguyeân (Kinh An) thænh ñaïi sö Taùnh Cô veà truï trì chuøa. Naêm AÁt Hôïi (1755), trong Ñaïi giôùi ñaøn ôû chuøa Quyønh Laâm, Ñaïi sö Taùnh Cô ñöôïc suy toân laøm Hoøa thöôïng. Ngaøy 24 thaùng 9 naêm Ñinh Söûu (1757), Hoøa thöôïng Taùnh Cô vieân tòch ôû chuøa Tam Thanh, thoï 74 tuoåi. Moân nhaân laø Haûi Soaïn vaø Haûi Daät laøm leå hoûa taùng, xaây thaùp Thaéng Quaû ñeå thôø xaù lôïi. Hoøa thöôïng coù ñeán 20 ñeä töû thaønh danh. Sau khi thaùp Thaéng Quaû laøm xong, Sa moân Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu ôû vieän Thieàn Phong, ñoäng Long Tieân, nuùi Töû Phong soaïn baøi, minh khaéc leân thaùp: ”Thaéng Quaû thaùp kyù Tònh Minh”, thò giaû laø Haûi Luaät-Quyùnh Quyùnh ôû chuøa Quang Khaùnh vieát chöõ, Söû Thuoäc (ngöôøi xaõ Kính Chuû) khaéc bia. Bia ñöôïc döïng vaøo naêm Caûnh Höng 21 (1760) ñôøi vua Leâ Hieån Toâng. Bia khoå 50 cm x 63 cm, goàm 38 doøng, khoaûng 600 chöõ, keå veà haønh traïng cuûa Hoøa thöôïng Taùnh Cô.

THIEÀN SÖ HAÛI SOAÏN (? - 1800 ?)

Thieàn sö Haûi Soaïn xuaát gia tu hoïc ôû chuøa Cam Loä taïi xaõ Nhaân Lyù, huyeän Thuûy Nguyeân (nay thuoäc Haûi Phoøng) töø naêm 11 tuoåi. Sau naøy sö coù nhieàu coâng ñöùc trong vieäc truøng tu chuøa naøy. Naêm Ñinh Söûu (1757), boån sö laø Hoøa thöôïng Taùnh Cô vieân tòch ôû chuøa Tam Thaùnh, sö Haûi Soaïn vaø sö ñeä laø Haûi Luaät lo leã taùng vaø laäp thaùp thôø. Naêm Canh Thaân, nieân hieäu Caûnh Thònh 8 (1800), Ñaïi sö Haûi Soaïn vieân tòch ôû chuøa Cam Loä, ñoà chuùng laäp thaùp “Tònh Töø” ñeå thôø

cuùng, Sa moân Tueä Nhaãn soaïn bia ôû thaùp ñoà keå veà haønh traïng vaø coâng ñöùc cuûa Ñaïi sö (Nam moâ Tònh Töø thaùp bi kyù).

NHÖ LYÙ (? - 1763)

Thieàn sö Nhö Lyù hoï Leâ, thuoâ nhoû theo nhu hoïc, lôùn leân xuaát gia thoï giaùo vôùi Thieàn sö Nhö Toïa ôû chuøa Vónh Long. Sau khi ñaéc phaùp, Thieàn sö Nhö Lyù vaân du hoaèng hoùa ôû vuøng Caåm Giaøng - Vaên Thai. Sau ñoù sö veà truï trì chuøa Suøng Tieân ôû xaõ Ngoïc Quang, huyeän Löông Taøi traán Kinh Baéc (nay thuoäc huyeän Gia Löông, tænh Baéc Ninh). Sö chaêm lo Phaät sö, vaän ñoäng Phaät töû tu söûa chuøa, toâ töôïng, ñuùc chuoâng. Sö ñöùng ra lo xaây toøa Cöûu phaåm Lieân hoa ôû chuøa vaø leân chuøa Long Ñoäng treân nuùi Yeân Töû, thænh Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân (Tueä Ñaêng) veà baûn chuøa chöùng minh leã laïc thaønh toøa naøy. Vaøo

cuoái ñôøi, Thieàn sö Nhö Lyù vaân du hoaèng hoùa ôû caùc ñòa phöông mieàn Ñoâng baéc Ñaïi Vieät. Thieàn sö Nhö Lyù truyeàn y baùt cho moân nhaân laø Taùnh Nhöôïng, roài quy tòch vaøo naêm Taân Tò (1761). Moân nhaân xaây thaùp thôø xaù lôïi cuûa sö ôû vöôøn chuøa Suøng Tieân, tieán só Vuõ Giôùi Phuû (ñaäu khoa Maäu Thìn - naêm 1748) soaïn bia, “Hieàn öùng Suøng Tieân töï thieàn thaùp kyù” vaøo naêm Caûnh Höng 21 (1761) ñeå keå veà haønh traïng cuûa Thieàn sö Nhö Lyù.

THIEÀN SÖ NHÖ HIEÄN-NGUYEÄT QUANG (? - 1765)

Thieàn sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang sanh ôû laøng Ñöôøng Haøo, huyeän Thanh Haø (Haûi Döông), thuoäc con nhaø quyù phaùi, naêm 16 tuoåi, ñeán chuøa Long Ñoäng treân nuùi Yeân Töû, xin thoï giaùo vôùi Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc. Thieàn sö Nhö Hieän chuyeân taâm tu haønh ñöôïc truyeàn taâm aán. Tröôùc khi vieân tòch, Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân trao y baùt cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm cho Thieàn sö Nhö Hieän.

Thieàn sö Nhö Hieän keå theá truï trì caùc chuøa Long Ñoäng, Quyønh Laâm, Nguyeät Quang (ôû Kieán An - Haûi Phoøng) laø caùc chuøa lôùn cuûa phaùi Thieàn Truùc Laâm. Chuùa Tròng Giang (1729-1740) vaø vua Leâ YÙ Toâng raát toân phuïc Thieàn sö Nhö Hieän. Naêm Canh Tuaát (1730), chuùa Tròng Giang ra lònh cho truøng tu hai chuøa Quyønh Laâm vaø Suøng Nghieâm do Thieàn sö Nhö Hieän chaêm soùc, chuùa ra lònh cho daân ba huyeän Ñoâng Trieàu, Thuûy Ñöôøng, Chí Linh goùp söùc truøng tu caùc chuøa naøy, gaàn 10 ngaøn ngöôøi laøm vieäc suoát 1 naêm môùi truøng tu xong hai chuøa lôùn naøy. Naêm 1737, chuùa Tròng Giang cho ñuùc 1 pho töôïng Phaät raát lôùn ñeå thôø ôû chuøa Quyønh Laâm. Naêm 1748, Thieàn sö Nhö Hieän ñöôïc vua Leâ Hieån Toâng (1740- 1786) ban chöùc Taêng cang. Naêm Ñinh Söûu (1757) laïi ñöôïc saéc phong laøm Taêng thoáng Thuaàn Giaùc Hoøa thöôïng. Ñôøi soáng cuûa Thieàn sö Nhö Hieän raát ñaïm baïc, aên maëc ñôn sô, nhöng taøi ñöùc cao thaâm, vua Leâ, chuùa Tròng vaø caùc ñaïi thaàn ñeàu ñeán tham vaán Phaät phaùp. Thieàn sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang coù 60 ñeä töû xuaát gia coù taøi ñöùc, truï trì caùc chuøa ôû xöù Ñaøng Ngoaøi, laø röôøng coät cuûa Phaät giaùo thôøi coå. Ngaøy moàng 6 thaùng 9 naêm AÁt Daäu (1765), Thieàn sö Nhö Hieän- Nguyeät Quang nhoùm hoïp ñoà chuùng töø bieät vaø thò tòch. Moân ñoà xaây thaùp ôû chuøa Nguyeät Quang (Kieán An - Haûi Phoøng) ñeå thôø phuïng. Tröôùc khi vieân tòch, Thieàn sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang truyeàn y baùt Truùc Laâm cho Thieàn sö Taùnh Tænh keá theá troâng nom caùc chuøa cuûa phaùi Thieàn Truùc Laâm (Long Ñoäng, Quyønh Laâm, Nguyeät Quang).

CHUØA NGUYEÄT QUANG

Chuøa Nguyeät Quang ôû phöôøng Ñoâng Kheâ, quaän Ngoâ Quyeàn, thaønh phoá Haûi Phoøng. Chuøa Nguyeät Quang coù theå ñöôïc thaønh laäp vaøo ñôøi Traàn, thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm. Sau khi nhaø Traàn maát ngoâi, phaùi thieàn Truùc Laâm bò mai moät, coù leõ chuøa Nguyeät Quang cuõng bò suy

hoaïi.

- 435 -

Chuøa Nguyeät Quang.

- 436 -

Ñeán theá kyû 18, Thieàn sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang ñaõ truøng höng laïi chuøa Nguyeät Quang, bieán chuøa Nguyeät Quang thaønh moät ngoâi chuøa lôùn vaø noåi danh cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ôû Ñaøng Ngoaøi (Baéc Haø). Thieàn sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang sanh ôû laøng Ñöôøng Haøo, huyeän Thanh Haø, traán Haûi Döông, thuoäc doøng doõi quyù phaùi, naêm 16 tuoåi, ñeán chuøa Long Ñoäng treân nuùi Yeân Töû, xin quy y thoï giaùo vôùi Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc. Thieàn sö Nguyeät Quang chí taâm tu haønh, gaéng söùc tham hoïc Phaät phaùp chuyeân chuù thieàn ñònh vaø ñöôïc Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân truyeàn taâm aán. Tröôùc khi vieân tòch, Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân truyeàn trao y baùt cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm cho Thieàn sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang. Thieàn sö Nguyeät Quang veà truï trì chuøa Nguyeät Quang vaø keá theá boån sö troâng coi caùc Toå ñình cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm nhö chuøa Long Ñoäng, chuøa Quyønh Laâm vaø chuøa Suøng Nghieâm. Vua Leâ YÙ Toâng vaø chuùa Trònh Giang ra lònh cho quan daân ba huyeän Ñoâng Trieàu, Chí Linh, Thuûy Ñöôøng goùp coâng söùc truøng tu hai chuøa Quyønh Laâm vaø Suøng Nghieâm, gaàn 10 ngaøn ngöôøi laøm vieäc suoát moät naêm môùi hoaøn thaønh vieäc truøng tu hai chuøa naøy. Naêm 1748, vua Leâ Hieån Toâng ban chöùc Taêng cang cho thieàn sö Nguyeät Quang. Naêm Ñinh Söûu (1757), vua laïi saéc phong cho sö chöùc Taêng thoáng Thuaàn Giaùc Hoøa thöôïng. Vôùi giaùo phaåm cao nhöùt cuûa Phaät giaùo thôøi ñoù, nhöng Taêng thoáng Nguyeät Quang vaãn soáng raát ñaïm baïc, giaûn dò, aên maëc ñôn sô. Taøi ñöùc cao thaâm cuûa Taêng thoáng khieán cho vua Leâ, chuùa Trònh vaø trieàu thaàn phaûi toân phuïc vaø quyù kính. Caùc quan töôùng cuûa trieàu ñình ñeàu tham hoïc Phaät phaùp. Taêng thoáng Nguyeät Quang coù ñeán 60 ñeä töû xuaát gia coù taøi ñöùc, truï trì caùc chuøa lôùn ôû Baéc Haø (Ñaøng Ngoaøi) laø röôøng coät cuûa Phaät giaùo thôøi ñoù laø phaùp ñaêng (ñeøn phaùp) cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm trong thôøi phuïc höng naøy. Ngaøy muøng 6 thaùng 9 naêm AÁt Daäu (1765), Thieàn sö Nhö Hieän- Nguyeät Quang nhoùm hoïp ñoà chuùng phoù chuùc vaø vieân tòch. Moân ñoà xaây thaùp ôû chuøa Nguyeät Quang ñeå thôø phuïng. Thieàn sö Taùnh Tónh ñöôïc truyeàn y baùt, keá theá troâng nom caùc chuøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm.

- 437 -

Tieáp noái truï trì chuøa Nguyeät Quang sau Thieàn sö Taùnh Tónh laø Thieàn sö Nghieãm Nghieãm (Nhöùt thöôïng Hoøa thöôïng), roài ñeán Thieàn sö Tòch Dieäu-Thieän Chieáu... Khi nhaø Taây Sôn chieám Baéc Haø vaø döôùi trieàu vua Quang Trung (1778-1792), chuøa Nguyeät Quang cuõng nhö caùc chuøa lôùn khaùc ôû Baéc Haø ñeàu bò deïp boû, töôïng ñoàng, phaùp khí baèng ñoàng cuûa chuøa ñeàu bò tòch thaâu ñeå ñuùc tieàn vaø ñuùc khí giôùi. Ñeán ñôøi vua Caûnh Thònh (1792-

1802), Phaät giaùo môùi ñöôïc phuïc höng trôû laïi, caùc chuøa ñöôïc truøng tu laïi, phaùp töôïng, phaùp khí ñöôïc chuù taïo laïi. Ñaïi hoàng chung ôû chuøa Nguyeät Quang hieän nay ñöôïc ñuùc laïi vaøo naêm Maäu Ngoï, nieân hieäu Caûnh Thònh, töùc naêm 1798. Naêm Khaûi Ñònh thöù naêm (naêm 1920), chuøa Nguyeät Quang ñöôïc truøng tu moät laàn nöõa. Sau ñoù chuøa ñöôïc tu boå xaây döïng theâm chuùt ít vaø giöõ ñöôïc nguyeân traïng nhö ngaøy nay. Vaøo khoûi coång chuøa, qua khoaûng saân vaø 6 thaùp Toå (moãi beân 3 thaùp) laø gaùc chuoâng. Sau gaùc chuoâng laø moät saân vuoâng (saân chöõ khaåu), ôû giöõa saân laø moät hoà sen, giöõa hoà sen laø töôïng Boà taùt Quan Theá AÂm traéng baèng ngöôøi thaät, töôïng ñôn sô nhöng myõ thuaät. Chaùnh ñieän chuøa Nguyeät Quang laø moät toøa nhaø caát theo kieåu chöõ "Ñinh" goàm moät daõy nhaø ngang vaø moät daõy nhaø doïc noái tieáp nhau. Phía tröôùc chaùnh ñieän laø moät daõy nhaø roäng 5 gian hai chaùi (moãi gian roäng 3m), noái tieáp phía sau laø moät daõy nhaø doïc moät gian, roäng 4 m vaø saâu vaøo 4 gian, moãi gian roäng khoaûng 3 m. Chaùnh ñieän thôø nhieàu töôïng Phaät to lôùn vaø myõ thuaät. Bao quanh chaùnh ñieän vaø hai beân saân chöõ khaåu laø ba daõy nhaø noái lieàn nhau nhö hình chöõ U goàm coù nhaø khaùch, phoøng Taêng, nhaø Toå... Ngoaøi thaùp cuûa Toå sö Nhö Hieän-Nguyeät Quang, chuøa Nguyeät Quang coøn coù thaùp cuûa Thieàn sö Nghieãm Nghieãm (Nhöùt Thöôïng Hoøa thöôïng) vaø thaùp cuûa Thieàn sö Tòch Dieäu-Thanh Chieáu. Hieän taïi chuøa Nguyeät Quang laø chuøa cuûa Ni coâ, truï trì hieän taïi (naêm 1990) laø Ni sö Ñaøm Thanh.

- 438 -

THIEÀN SÖ TAÙNH LÖÔNG

Thieàn sö Taùnh Löông laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Nhö Chuùc ôû chuøa Buùp Thaùp, laø phaùp toân cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Tueä Ñaêng thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm - Yeân Töû. Thieàn sö Taùnh Löông keá tuïc truyeàn thoáng cuûa chö Toå sö Truùc Laâm, ñöùng ra lo khaéc in laïi saùch Thaùnh ñaêng luïc cuûa Thieàn sö Chaân Nghieâm. Vaøo naêm 1750, Thieàn sö Taùnh Quaûng vieát baøi töïa. Trong baøi töïa naøy cho bieát: vaøo naêm AÁt Daäu (1705), Toå cuûa oâng laø Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Tueä Ñaêng ñaõ coù in saùch naøy roài. Nhöng baûn goã khaéc in ñaõ bò thaát laïc; ñeán nay (1750) Thieàn sö Taùnh Löông muoán thöïc hieän baûn in khaùc, nhôø Thieàn sö Taùnh Quaûng ôû chuøa Thieàn Phong, nuùi Töû Saàm, vieát baøi töïa. Trong baøi töïa, Thieàn sö Taùnh Quaûng vieát: "Cuoái thu, chieàu ngaøy 25 thaùng naøy, luùc toâi ñang ñoïc laïi Nghi Thaïch Song thì thaáy moät thieän höõu laø Taùnh Löông leân nuùi, toâi chaøo hoûi môøi ngoài. Hoûi thì Taùnh Löông baûo töø Töù Kyø, Haûi Döông tôùi, laáy trong tay aùo ra saùch "Truøng san Thaùnh ñaêng luïc" hai cuoán, cuøng vaøi tôø giaáy traéng, noùi raèng: xöa thaày toâi laø Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng (Thieàn sö Chaân Nguyeân) luùc ôû chuøa Long Ñoäng, coù san khaéc baûn luïc naøy vaøo naêm Aát Daäu (1705), ñeán nay ñaõ ñöôïc boán möôi saùu naêm. Baûn aáy nay thaát laïc, laøm cho giôùi Thieàn hoïc muoán truy ra toâng phaùi cuûa Thaùnh giaùo khoù maø aán chöùng ñöôïc". Saùch Thaùnh ñaêng luïc hay Thaùnh ñaêng ngöõ luïc cheùp veà cuoäc ñôøi vaø söï tu taäp cuûa naêm vò

vua ñaàu ñôøi Traàn: Traàn Thaùi Toâng, Thaùnh Toâng, Nhaân Toâng, Anh Toâng, Minh Toâng (Chaân Nghieâm san ñònh naêm 1550). Thieàn sö Chaân Nguyeân döïa vaøo Thaùnh ñaêng luïc, Tam Toå thöïc luïc vaø Khoùa hö luïc maø soaïn thaønh saùch "An Töû sôn, Truùc Laâm Traàn trieàu Thieàn toâng baûn haïnh" baèng chöõ Noâm (cuoái theá kyû 17 hoaëc ñaàu theá kyû 18).

- 439 -

THIEÀN SÖ TAÙNH QUAÛNG-THÍCH ÑIEÀU ÑIEÀU (THEÁ KYÛ 18)

Thieàn sö Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu laø thò giaû cuûa Thieàn sö Nhö Nhaøn (1655-1724) ôû chuøa Quang Khaùnh, xaõ Döôõng Moâng, huyeän Kim Thaønh, traán Haûi Döông (nay thuoäc huyeän Kim Moân, tænh Haûi Döông). Thieàn sö Nhö Nhaøn laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Chaân Hieàn ôû chuøa treân nuùi Yeân Töû, truyeàn thöøa theo baøi keä truyeàn phaùp cuûa Toå sö Minh Haønh-Taïi Taïi: "Minh Chaâu Nhö Taùnh Haûi... Chaân Khoâng", thuoäc phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi. Naêm Taân Söûu (1721), chuùa Trònh Cöông cho môøi Thieàn sö Nhö Nhaøn veà kinh thaønh Thaêng Long laäp ñaøn traøng caàu ñaûo ôû thaùp Baùo Thieân, coù leõ sö Taùnh Quaûng cuõng coù theo haàu thaày. Naêm Giaùp Thìn (1724), Thieàn sö Nhö Nhaøn vieân tòch ôû chuøa Quang Khaùnh, ñoà chuùng taïm an taùng trong khuoân vieân chuøa, vì luùc ñoù ôû ñòa phöông bò loaïn laïc, daân chuùng ngheøo khoå, khoâng theå xaây thaùp ñöôïc. Sö ñeä cuûa Thieàn sö Nhö Nhaøn laø Nhö Vaên thay theá truï trì chuøa Quang Khaùnh. Sau khi Thieàn sö Nhö Vaên tòch, ñeä töû laø Taùnh Khoaùt-Thích Tröøng Tröøng (1685-1741) leân thay truï trì chuøa Quang Khaùnh. Naêm Taân Daäu (1741), Thieàn sö Taùnh Khoaùt tòch, trong sôn moân an taùng ôû chuøa vöôøn chuøa, cuõng chöa laäp thaùp vì ñòa phöông bò loaïn laïc vaø ngheøo ñoùi. Maõi ñeán naêm Caûnh Höng thöù 18 (1757), hoaøn caûnh ñòa phöông ñöôïc yeân oån vaø sung tuùc hôn, ñeä töû cuûa Thieàn sö Taùnh Khoaùt laø Haûi Phan laäp thaùp Lieân Phöông trong vöôøn chuøa Quang Khaùnh ñeå thôø cuùng Thieàn sö Taùnh Khoaùt. Ngoaøi ra, moân ñoà trong toâng phaùi ôû chuøa Quang Khaùnh cuõng döïng thaùp Tònh Haïnh ñeå nhaäp thaùp thôø Thieàn sö Nhö Nhaøn. Thieàn sö Taùnh Quaûng soaïn vaên bia cho hai thaùp naøy, ñeä töû laø Haûi Luaän-Quyùnh Quyùnh vieát chöõ ñeå khaéc bia: - Bia " Tònh Haïnh thaùp kyù" (baøi kyù thaùp Tònh Haïnh) ñeå ghi haønh traïng cuûa Thieàn sö Nhö Nhaøn. Bia khoå 64 x 110 cm, khoâng coù hoa vaên trang trí, khaéc toaøn chöõ Nho, 46 doøng, khoaûng 1.000 chöõ.

- 440 -

- Bia "Lieân Phöông thaùp kyù" (baøi kyù thaùp Lieân Phöông) ñeå ghi haønh traïng cuûa Thieàn sö Taùnh Khoaùt-Thích Tröøng Tröøng. Bia khoå 60 x 75 cm, khoâng coù trang trí, khaéc chöõ Nho, 27 doøng khoaûng 800 chöõ. - Thieàn sö Taùnh Quaûng coøn soaïn baøi: "Thaéng Quaû thaùp kyù Tònh Minh" keà veà haønh traïng cuûa Hoøa thöôïng Nhö Huaán vaø Taùnh Cô (1684- 1757) ôû chuøa Tam Thaùnh (tænh Kieán An). Bia thaùp ñöôïc taïo vaøo naêm Caûnh Höng (1760). Thieàn sö Taùnh Quaûng vieát töïa vaø khaéc in laïi nhieàu kinh: 1- Thieàn sö Taùnh Quaûng vieát töïa cho laàn

khaéc in laïi kinh “Laêng Nghieâm Chính Maïch” vaøo naêm Vónh Höïu thöù tö (1738). 2 - Thieàn sö Taùnh Quaûng soaïn thuaät vaø vieát baøi töïa trong laàn in laïi saùch “Vieät quoác Yeân Töû sôn Truùc Laâm chö Toå Thaùnh ñaêng ngöõ luïc” vaøo naêm Caûnh Höng 11 (1750), in taïi chuøa Suøng Quang (Haûi Döông). 3 - Thieàn sö Taùnh Quaûng vieát töïa cho vieäc khaéc in laïi saùch “Chö kinh nhöït tuïng” vaøo naêm Caûnh Höng 26 (1765). 4 - Thieàn sö Taùnh Quaûng vieát töïa cho laàn in laïi kinh “Dieäu Phaùp Lieân Hoa kinh phaåm tieát” vaøo naêm Caûnh Höng 29 (1768) do chuøa Thieân Caøn in. 5 - Thieàn sö Taùnh Quaûng khaéc in laïi “Duy Ma Caät sôû thuyeát kinh” taïi chuøa Laäu Traïch. - Thieàn sö Taùnh Quaûng döïa theo khoa nghi coå hieäu ñính laø khoa nghi coáng hieán Phaät Toå chuøa Coå Chaâu” (Hieán Coå Chaâu Phaät Toå nghi). Ñaëc bieät, Thieàn sö Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu coøn bieân soaïn laïi moät quyeån saùch raát quyù maø cho ñeán nay ít ngöôøi bieát ñeán. “Vieät quoác Yeân Töû sôn Truùc Laâm chö Toå Thaùnh ñaêng luïc”. Saùch naøy ñöôïc khaéc in naêm Caûnh Höng 11 (1750) ñöôïc in taïi chuøa Suøng Quang (Haûi Döông). Saùch naøy keå veà haønh traïng vaø ngöõ luïc cuûa naêm vò vua nhaø Traàn trong phaùi thieàn Truùc Laâm - Yeân Töû cuûa Ñaïi Vieät. Saùch coù moät baøi töïa, moät baøi töïa, moät baøi baït, goàm 126 trang, khoå 25x16.

- 441 -

Thieàn sö Taùnh Quaûng-Thích Ñieàu Ñieàu hoaèng hoùa ôû vieän Thieàn Phong, trong ñoäng Long Tieân, treân nuùi Töû Phong, traán Sôn Taây. Hieän chöa bieát Thieàn sö Thích Ñieàu Ñieàu vieân tòch ôû chuøa naøo vaøo naêm naøo?

THIEÀN SÖ TAÙNH TUYEÂN (1700-1755)

Thieàn sö Taùnh Tuyeân sanh naêm Canh Thìn (1700), laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Nhö Chuùc (1691-1716) ôû chuøa Buùp Thaùp, vaø laø phaùp toân cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Tueä Ñaêng (hay Taêng thoáng Chaùnh Giaùc). Thieàn sö Taùnh Tuyeân keá theá Thieàn sö Nhö Chuùc ôû chuøa Buùt Thaùp noåi tieáng trong choán thieàn laâm ôû Ñaøng Ngoaøi thôøi ñoù, coù nhieàu ñoà chuùng. Ngoaøi chuøa Buùp Thaùp, Thieàn sö Taùnh Tuyeân coøn hoaèng hoùa ôû chuøa Phaùp Vaân (hay chuøa Daâu) ôû Baéc Ninh, chuøa Quang AÂn ôû Thaêng Long . Thieàn sö Taùnh Tuyeân laø böïc long töôïng trong choán thieàn laâm ôû Ñaøng Ngoaøi vaøo theá kyû 18, noái tieáp ngoïn ñeøn phaùp cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm - Yeân Töû, keá tuïc truyeàn thoáng cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân- Chaùnh Giaùc vaø caùc Thieàn sö Nhö Chuùc, Nhö Sôn... Naêm Ñinh Muøi (1727), sö Taùnh Tuyeân truï trì chuøa Quang AÂn ôû xaõ Thanh Lieät, huyeän Thanh Trì, Thaêng Long, ñaõ ñöùng ra quyeân goùp truøng tu laïi chuøa, xaây caàu ñaù ñeå daân ñi cho thuaän tieän. Thieàn sö Taùnh Tuyeân vieân tòch vaøo ngaøy 25 thaùng 10 naêm AÁt Hôïi (1755), ñoà chuùng laäp thaùp thôø ôû chuøa Daâu vaø chuøa Buùt Thaùp. Thaùp ôû chuøa Daâu laø thaùp lôùn nhöùt trong soá caùc thaùp coå coøn laïi ôû chuøa naøy. Thaùp ôû chuøa Buùt Thaùp ñöôïc döïng baèng ñaù thanh, maët ngoaøi maøi laùng, cao ba töøng. Thaùp döïng baèng loái gheùp moäng, coù theå thaùo ra laép vaøo ñöôïc. Thaùp cao, kieán truùc ñôn giaûn nhöng raát myõ thuaät. Naêm 1747, Thieàn sö Taùnh Tuyeân khaéc in

laïi saùch “Boà ñeà yeáu nghóa” theo lôøi phoù chuùc cuûa Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân. Saùch naøy goàm coù 3 taùc phaåm ñöôïc in chung vôùi nhan ñeà xieån döông tö töôûng toâng phaùi Tònh ñoä: 1. Boà ñeà yeáu nghóa cuûa Hoøa thöôïng Chuyeát Coâng (Thieàn sö Vieân Vaên-Chuyeát Chuyeát).

- 442 -

2. Tònh ñoä yeáu nghóa cuûa Hoøa thöôïng Tueä Ñaêng (Thieàn sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc) 3. Kinh Voâ Löôïng Thoï. (Naêm 1851, Sa moân An Truï, truï trì chuøa Giaûi Oan treân nuùi Yeân Töû in laïi saùch Boà ñeà yeáu nghóa döôùi söï chöùng minh cuûa Sa moân Thanh Tieáp. Naêm 1860, Tyø kheo ni Dieäu Thuøy, truï trì chuøa Ñòa Linh ôû Hoà Taây, laïi in laïi saùch naøy döôùi söï chöùng minh cuûa caùc Hoøa thöôïng Phuùc Ñieàn (chuøa Lieân Phaùi), Chieáu Kieân (chuøa Caøn An), vaø Ñaïo Huaân (chuøa Quaûng Baù ôû Haønoäi).

THIEÀN SÖ TAÙNH TÓNH (1692-1773)

Thieàn sö Taùnh Tónh hoï Traàn, sanh naêm Nhaâm Thaân (1692) ôû Ñoâng Kheâ. Thieàn sö Taùnh Tónh thoï giaùo vôùi Hoøa thöôïng Nhö Hieän - Nguyeät Quang ôû chuøa Nguyeät Quang, thoâng ñaït ñöôïc yeáu chæ vaø ngoä ñöôïc taâm toâng. Sau khi Thieàn sö Nhö Hieän vieân tòch, Thieàn sö Taùnh Tónh keá thöøa truï trì ôû chuøa Nguyeät Quang, hoaèng hoùa höng thònh, laøm phaùt trieån phaùi thieàn Laâm Teá - Truùc Laâm. Thieàn sö Taùnh Tónh ñaõ xaây döïng laïi ñöôïc caùc ngoâi chuøa coå nhö Long Ñoäng, Quyønh Laâm, Phöôùc Quang... Thieàn sö Taùnh Tónh ñaõ töøng laøm Hoøa thöôïng chuû trì trong taùm chín ñaøn truyeàn giôùi. Ngaøi coù ñeán hôn 20 ñaïi ñeä töû laø nhöõng thieàn sö noåi danh. Thieàn sö Taùnh Tónh chuyeân trì kinh Laêng Nghieâm ñeå thaáy saùng taâm, giöõ giôùi luaät tinh nghieâm. Cuoái muøa xuaân naêm Quyù Tî (1773), Thieàn sö Taùnh Tónh töø giaõ ñoà chuùng vaø thò tòch, thoï 82 tuoåi.

THIEÀN SÖ TAÙNH MOÄ (1706-1755)

Thieàn sö Taùnh Moä, teân Vöông Doanh, sinh naêm Bính Tuaát (1706) taïi laøng Bình Ngoâ, huyeän Gia Ñònh, traán Kinh Baéc (Gia Löông, tænh Baéc Ninh ngaøy nay), xuaát gia naêm 21 tuoåi (1726), luùc ñaàu ôû chuøa Thaønh Ñaïo (chuøa Ñaäâu), huyeän Lieãu Giai (Baéc Ninh), sau qua truï trì

- 443 -

chuøa Buùt Thaùp. Naêm Bính Daàn (1734), Thieàn sö Taùnh Moä truï trì chuøa Phaùp Vaân (chuøa Daâu hay chuøa Dieân ÖÙng). Naêm Canh Höng 1755 thieàn sö Taùnh Moä vieân tòch taïi chuøa Phaùp Vaân. Naêm Ñinh Tî (1737), vôùi söï hoã trôï cuûa vôï choàng oâng Vuø Haø Thuïy (Hueâ Tieán), Thieàn sö Taùnh Moä naøy döïng laïi thaùp Hoøa Phong, hoaøn thaønh naêm 1738. Söï tích thaùp Hoøa Phong nhö sau: Vaøo thôøi vua Tuøy Cao ñeá, vua sai söù mang 5 hoøm xaù lôïi cuûa Phaät Thích Ca ñem sang Giao Chaâu giao cho Thöù söû Löu Phöông tìm ñaát thuaàn khieát ñeå xaây 5 thaùp thôø xaù lôïi ñoù. Thöù söû Löu Phöông nhôø Thieàn sö Phaùp Hieàn, truï trì chuøa

Phaùp Vaân thôøi ñoù, choïn ñòa ñieåm ñeå xaây thaùp. Thieàn sö Phaùp Hieàn choïn 5 nôi xaây thaùp thôø xaù lôïi cuûa Phaät: moät ôû chuøa Phaùp Vaân, boán nôi khaùc laø ôû Chaâu Hoan, Chaâu AÙi... Thieàn sö Phaùp Hieàn cho xaây thaùp Hoøa Phong ôû trong khuoân vieân chuøa Phaùp Vaân ñeå thôø xaù lôïi... Qua thôøi gian laâu daøi, thaùp Hoøa Phong ñaõ bò suïp ñoå, Thieàn sö Taùnh Moä nhôø saùch treân, bieát ñöôïc söï tích thaùp Hoøa Phong, neân naêm Vónh Höïu thöù tö (1738), ñôøi vua Leâ YÙ Toâng, Thieàn sö Taùnh Moä ñöùng ra lo xaây döïng laïi thaùp Hoøa Phong vaø laäp moät coät bia ñaù 4 maët, cao 0,75 m, roäng 0m35 khaéc baøi "Coå Chaâu Dieân ÖÙng töï Hoøa Phong thaùp kyù" (baøi kyù veà thaùp Hoøa Phong ôû chuøa Dieân ÖÙng laøng Coå Chaâu) ñeå keá veà söï tích thaùp Hoøa Phong vaø vieäc truøng tu thaùp trong ñoù coù ñoaïn nhö sau: "Theo nhöõng taøi lieäu coå, roõ raøng vaø chính xaùc thì xöa kia vua Cao ñeá nhaø Tuøy, vì nhieät thaønh vôùi ñaïo Phaät vaø heát loøng ngöôõng moä chaùnh phaùp, ñaõ sai söù mang nhöõng hoøm xaù lôïi cho Thöù söû Löu Phöông vaø ra leänh cho oâng choïn nhöõng nôi ñaát thieâng ôû Giao Chaâu ñeå laäp thaùp thôø. Ñaïi sö Phaùp Hieàn noùi raèng, chuøa Dieân ÖÙng naøy thöïc laø nôi ñaát laønh ñeå hoä trì chaùnh phaùp. Moät ngoâi thaùp ñöôïc döïng leân ôû chuøa naøy, beân trong caát giöõ moät hoøm xaù lôïi ñeå thôø. Ngöôøi ta hy voïng raèng, ngoâi thaùnh tích naøy seõ ñöôïc toàn taïi haèng ngaøn naêm khoâng heà hö hoaïi. Nhöng ngaøy thaùng troâi qua, nôi thaùp kyû nieäm naøy, gaïch ngoùi ñeàu ñaõ ñoå naùt, chæ coøn neàn phuû reâu xanh maø thoâi. Nhìn caûnh ñieâu taøn cuûa ngoâi thaùp coå naøy, nhöõng ngöôøi suøng moä ñaïo nhieät thaønh trong chuùng ta, ai maø khoâng nghó ñeán söï truøng tu ngoâi thaùp coå naøy...".

- 444 -

Bia naøy do Thieàn sö Taùnh Moä cuøng ñeä töû xaây neân vaøo naêm Vónh Höïu thöù tö, quan huyeän Thöôïng Nguyeân, (hoï Nguyeãn queâ ôû Vónh Theá vieát) ; Nguyeãn Buùt vaø Nguyeãn Caûnh Loäc khaéc. Sau khi tìm ñöôïc saùch coå "Coå Chaâu Phaùp Vaân Phaät Baûn haïnh ngöõ luïc" vaøo naêm 1752, Thieàn sö Taùnh Moä ñaõ cho khaéc in laïi saùch naøy. Trong saùch naøy, keå laïi söï tích veà chuøa Phaùp Vaân ôû laøng Coå Chaâu (nay thuoäc huyeän Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh) töø thôøi Tam quoác (theá kyû 3) - cho ñeán naêm Caûnh Höng thöù 13 (1752): vieäc Thieàn sö Khaâu Ñaø La truyeàn phaùp cho Man Nöông, söï tích Phaät Phaùp Vaân, Phaät Phaùp Vuõ, Phaät Phaùp Loâi vaø Phaät Phaùp Ñieän. Saùch "Coå Chaâu Phaùp Vaân Phaät baûn haïnh ngöõ luïc" do Thieàn sö Taùnh Moä tìm thaáy vaø ñöùng ra lo khaéc in vôùi söï hoä giuùp cuûa moân ñoà vaøo ngaøy toát, muøa thu, naêm Nhaâm Thaân, nieân hieäu Caûnh Höng thöù 13. Baûn in naøy laø moät taäp saùch goàm 21 tôø, moãi tôø coù 6 haøng chöõ. Saùch in chöõ Nho, phía döôùi coù dòch thaønh chöõ Noâm. Saùch naøy do Vieân Chieáu giaûi nghóa chöõ Noâm, nhöng hieän chuùng ta chöa bieát veà tieåu söû cuûa sö Vieân Chieáu naøy! Trong maët tröôùc tôø 21 (tôø choùt) coù ghi:"khaùnh kim Hoaèøng Leâ Tròng chuøa...". ÔÛ maët sau tôø choùt naøy coù ghi roõ: truï trì phuïng Phaät, ñeä töû Tyø kheo töï phaùp Taùnh Moä hoä laïi truøng san, thôøi Leâ trieàu Caûnh Höng thaäp tam nieân. Chi Nhaâm Thaân, thu tieát coác nhaät; Haûi Tòch khaâm taû, moân ñoà phaùp töû...". Nhôø caùc haøng chöõ

naøy, chuùng ta bieát ñöôïc theâm: Thieàn sö Taùnh Moä coù ñeä töû laø Haûi Tòch. Haûi Tòch tuaân leänh vieát laïi saùch naøy ñeå khaéc vaùn in. Qua caùc phaùp danh naøy, chuùng ta bieát ñöôïc laø: Thieàn sö Taùnh Moä thuoäc truyeàn thöøa cuûa phaùi Thieàn Laâm Teá - Truùc Laâm ôû Ñaøng Ngoaøi, coù theå thuoäc truyeàn thöøa cuûa Toå sö Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc. Naêm Caûnh Höng 16 (1755), Thieàn sö Taùnh Moä vieân tòch ôû chuøa Phaùp Vaân. Ñoà chuùng laäp thaùp thôø trong vöôøn chuøa. Ñeä töû laø Haûi Maät keá theá truï trì chuøa Phaùp Vaân. Thieàn sö Taùnh Moä coù caùc ñeä töû: Haûi Maät, Haûi Tòch, Haûi Ñeä, Haûi Toá, Haûi Nhaäm, Haûi Daät, Haûi Thaûn, Haûi Öùng, Haûi Dò...

- 445 -

THIEÀN SÖ TAÙNH CHUÙC

Hieän chöa bieát roõ veà thaân theá vaø haønh traïng cuûa thieàn sö Taùnh Chuùc. Chæ bieát thieàn sö Taùnh Chuùc truï trì chuøa Hoàng Phuùc vaøo giöõa theá kyû 18. Thieàn sö Taùnh Chuùc chuû tröông "tam giaùo qui nguyeân" vaø ñaõ thöïc hieän vieäc thôø caû ba toân giaùo Phaät-Laõo-Nho ôû taïi chuøa Hoàng Phuùc, ñöùng ra toå chöùc vieäc ñuùc töôïng "Tam giaùo" cho chuøa mình. Ñoù laø cô hoäi khieán cho Trònh Hueä vieát saùch "Tam giaùo nhöùt nguyeân thuyeát" vaøo naêm 1743. Chuû tröông "Tam giaùo qui nguyeân" ñöôïc Thieàn sö Höông Haûi (1631-1718) chuû tröông trong taùc phaåm "Söï lyù dung thoâng" nhö sau: Trong nôi danh giaùo coù ba, Nho hay giuùp nöôùc söûa nhaø, trò daân, Ñaïo thì döôõng khí an thaàn, Thuoác tröø taø beänh chuyeân caàn luyeän ñan Thích ñoä nhaân, mieãn tam ñoà khoå, Thoaùt cöûu huyeàn thaát toá sieâu phöông. Nho duïng tam cöông nguõ thöôøng, Ñaïo gìn nguõ khí giöõ giaèng ba nguyeân. Thích giaùo nhaân tam qui nguõ giôùi. Thaáy moät ñöôøng, xe phaûi duøng ba. .....

THIEÀN SÖ TAÙNH TRAÏM

Thieàn sö Taùnh Traïm teân tuïc laø Leâ Vaên Nghi, ngöôøi Giaùp Thöôïng, thoân Bieân Haøo, xaõ Phuû Lyù, huyeän Ñoâng Sôn, traán Thanh Hoùa (nay laø xaõ Thieäu Trung, huyeän Thieäu Hoùa, tænh Thanh Hoùa) truï trì chuøa Höông Nghieâm treân nuùi Ma Ni (hay Caøn Ni) cuøng xaõ ñaøi giöõa theá kyû 18. Naêm Bính Ngoï, nieân hieäu Baûo Thaùi thöù 7 (1726), Thieàn sö coù nhôø thôï chaïm bia ñaù laø Leâ Huaân Danh ngöôøi thoân Nhueä, xaõ An Hoaïch

- 446 -

(Thanh Hoùa) khaéc laïi bia "Vaên bia chuøa Höông Nghieâm"(1), bia naøy ñöôïc khaéc vaøo naêm Thieân Phuø Dueä Vuõ thöù naêm, Giaùp Thìn (1124) keå veà söï tích Thieàn sö Ñaïo Dung hay Phaùp Dung (tòch vaøo naêm 1174) vaø vieäc xaây döïng chuøa Höông Nghieâm cuûa Thieàn sö Ñaïo Dung thuoäc ñôøi 15, phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi(2).

THIEÀN SÖ TAÙNH ÑÖÔØNG-HUEÄ CÖÏ (1706-1771)

Thieàn sö Taùnh Ñöôøng-Hueä Cöï teân tuïc laø Ñinh Höng Taïo, sanh ngaøy 18 thaùng chaïp naêm Bính Tuaát, nieân hieäu Vónh Thònh thöù hai (1706), queâ ôû vuøng Hoà Taây, kinh ñoâ Thaêng Long, luùc nhoû theo Nho hoïc. Naêm 22 tuoåi (1727) xuaát gia, thoï giôùi vôùi Thieàn sö Nhö Toâng. Sau ñoù, thoï giôùi Cuï tuùc vôùi Thieàn sö Nhö Thieäu. Sau khi ñöôïc truyeàn taâm aán, Thieàn sö Hueä Cöï truï trì chuøa Long Ñoäng ôû nuùi Yeân Töû vaø vieân tòch vaøo ngaøy 29 thaùng 4 naêm Taân Maõo (1771). Ñoà chuùng goàm: Haûi Nhaät, Haûi Phan, Haûi Dieãn, Haûi Khaâm, Haûi Ñaûm, Haûi Dieäu... laäp thaùp Dao Quang trong khuoân vieân chuøa Long Ñoäng thôø cuùng. Sa moân Hueä Nhaõn soaïn bia khaéc treân thaùp.

THIEÀN SÖ HAÛI BI (1663-1728)

Thieàn sö Haûi Bi teân theá laø Nguyeãn Ñình Hieán, queâ ôû xaõ Baèng Lai, huyeän Kim Thaønh, traán Haûi Döông (nay thuoäc tænh Haûi Döông) sinh naêm Quyù Maõo (1663). Khi coøn nhoû thoâng minh, theo Nho hoïc. Naêm 1702 (40 tuoåi), xuaát gia thoï giaùo vôùi Thieàn sö Taùnh Khoâng, ñöôïc ban phaùp danh laø Haûi Bi. Naêm 1704, Thieàn sö Haûi Bi khai saùng am Phoå Quang ôû xaõ Döôõng Moâng (Haûi Döông) ñeå tu haønh.

(1) Bia “Caøn Ni sôn Höông Nghieâm Töï Minh” (bia Minh chuøa höông Nghieäm ôû nuùi Caøn Ni” ñöôïc döïng vaøo ngaøy muøng 4 thaùng chaïp naêm Giaùp thìn (ñaàu naêm 1125) (2) Xem Thieàn sö Ñaïo Dung (?-1174) trong saùch lòch söû Phaät Giaùo Vieät Nam, taäi I cuûa Nguyeãn Hieàn Ñöùc.

Naêm Canh Daàn (1710), Thieàn sö Haûi Bi thaáy nuùi Thieân Trieàu ôû xaõ Traïi Sôn, huyeän Giaùp Sôn, traán Haûi Döông (nay laø xaõ An Sôn, huyeän Thuûy Nguyeân, thaønh phoá Haûi Phoøng) coù khu ñaát ñeïp, neân vaän ñoäng caùc quan vieân, hoäi tö vaên vaø daân chuùng ôû xaõ laäp chuøa Kim Lieân baèng laù vaø Hoaøng hoùa ôû ñoù. Naêm sau Thieàn sö Haûi Bi quyeân goùp taïo töôïng Phaät Thích Ca vaø caùc töôïng La haùn. Naêm AÁt Muøi (1715), Thieàn sö Haûi Bi ñeán chuøa Long Ñoäng, ôû nuùi Yeân Töû, caàu phaùp vôùi Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân-Chaùnh Giaùc vaø chí taâm tu hoïc. Naêm 1728, Hoøa thöôïng Chaân Nguyeân vieân tòch, Thieàn sö Haûi Bi caøng doác chí tu haønh vaø Hoaøng truyeàn Phaät phaùp ñeå ñeàn ôn Hoøa thöôïng. Naêm Maäu Thaân (1728), Thieàn sö Haûi Bi goïi ñoà chuùng ñeán ñoïc cho baøi keä roài vieân tòch, thoï 66 tuoåi. Ñoà chuùng xaây thaùp Baùo AÂn ôû chuøa Kim Lieân (Haûi Phoøng) thôø cuùng. Thieàn sö Nhö Truùc ôû chuøa Thanh Mai treân nuùi Phaät Tích soaïn bia “Baùo AÂn thaùp” ñeå ghi laïi haønh traïng cuûa Thieàn sö Haûi Bi, sö Taùnh Trinh vieát chöõ ñeå khaéc bia vaøo naêm Maäu Thaân, nieân hieäu Baûo Thaùi (1723), ñôøi vua Leâ Duï Toâng. Naêm Vónh Khaùnh thöù nhöùt (1729), Thieàn sö Taùnh Thieän vieát bia “Taïo Canh Daàn bi khai khaån Kim Lieân thieàn töï” ñeå keå laïi coâng ñöùc Thieàn sö Haûi Bi thaønh laäp chuøa Kim Lieân (bia ñaù cao 110 cm, roäng 70 cm).

THIEÀN SÖ HAÛI THANH VÔÙI CHUØA BAÈNG TRÌNH (THANH HOÙA)

Hieän chuùng ta chöa bieát roõ veà Thieàn sö Haûi Thanh, nhôø saùch Duï am luïc cuûa Phan Huy Ích, chuùng ta ñöôïc bieát chuùt ít veà sö nhö sau: Nguyeân trong thôøi gian vaøo naêm Ñinh Hôïi (1767), Ngoâ Thôøi Só laøm Hieán saùt söù traán Thanh Hoùa, oâng coù laäp "Quan Lan saøo" ôû treân nuùi Baøn A ñeå ngaâm vònh vaø giao thieäp vôùi thaân haøo nhaân só vaø caùc thieàn sö ôû chuøa Cöï Khaùnh vaø chuøa Baèng Trình, luùc ñoù Thieàn sö Haûi Thanh truï trì chuøa Baèng Trình. Naêm Maäu Tyù vaø Kyû Söûu (1768-1769), Phan Huy Ích veà Thanh Hoùa ñeå theo hoïc vôùi nhaïc phuï (Ngoâ Thôøi Só) chuaån bò cho kyø thi höông. Trong thôøi gian naøy, Phan Huy Ích vieáng caùc danh lam thaéng caûnh vaø

tieáp xuùc vôùi nhieàu ngöôøi; trong soá ñoù, Phan Huy Ích raát kính meán vaø quen thaân vôùi Thieàn sö Haûi Thanh vaø laøm thô taëng sö. Ñeán naêm Ñinh Daäu (1777) Thieâm Sai Phieân Hình, Phan Huy Ích laïi ñöôïc cöû laøm Ñoác Ñoàng Thanh Hoùa, nhaân dòp naøy, oâng gaëp laïi thieàn sö Haûi Thanh. Sau ñoù Phan Huy Ích laïi veà kinh ñoâ laøm vieäc ôû vieän Haøn Laâm. Naêm Nhaâm Daàn (1782) thieâm sai Phieân Hình, Phan Huy Ích laïi ñöôïc kieâm chöùc Ñoác ñoàng Thanh Hoùa. Muøa ñoâng naêm Giaùp Thìn (1784), Phan Huy Ích vieát baøi ñieáu treân taám bieån sai ngöôøi mang ñeán treo ôû nhaø thieàn sö Haûi Thanh. Muøa thu naêm AÁt Tî (1785), Phan Huy Ích ñöôïc phong chöùc Hieán saùt Thanh Hoùa, nhaân dòp môùi nhaäm chöùc, laïi ñeán vieáng am chöùa haøi coát thieàn sö Haûi Thanh môùi khaéc vaøo am baøi thô "Vaõn Baèng Trình töï, Haûi Thanh thieàn sö" nhö sau: Nhò thaäp nieân lai thöùc Haûi Thanh, Thieàn duyeân cöûu truï phaùp vöông thaønh. Qui chaân hoát bí hö voâ quyeát, Quaù caûnh nan caâm coá cöïu tình. Maõn kính taøi hoa löu theá giôùi, Hoaèng giang toáng quûa caûm bình sinh. Tueä taêng coâng haïnh taàm di kyù Thaùp dieän ñaøi phong ñoäc vò thaønh. Taïm dòch: Ñieáu thieàn sö Haûi Thanh ôû chuøa Baèng Trình. Hai möôi naêm quen bieát Haûi Thanh, Duyeân vôùi thieàn, truï theo Phaät phaùp. Veà chaân nhö kheùp kín hö voâ, Qua caûnh naøy nhôù moái tình xöa Löu laïi ñôøi bao tö töôûng ñeïp, Thuôû sinh thôøi ñöa ngöôøi qua beán (giaùc). Muoán tìm ghi coâng ñöùc cao taêng, Thaùp cuõ reâu phong khoù ñoïc thaønh.

Chuøa Baèng Trình teân thöïc laø chuøa Thaùi Bình, ôû treân ñænh nuùi Baèng Trình, xaõ Baèng Trình, huyeän Thuïy Nguyeân, traán Thanh Hoùa, chuøa coù theå ñöôïc xaây vaøo khoaûng nieân hieäu Chaùnh Hoøa (1680 -1705) ñôøi vua Leâ Hy Toâng. Chuøa treân ñænh nuùi, nhìn ra doøng soâng Löông ñoái dieän vôùi chuøa Baøn A. Sau chuøa coù hang ñaù thoâng suoát töø phía Ñoâng sang phía Taây cuûa nuùi. Caïnh chuøa coù thaùp vaøng cao chín töøng. Trong saùch Lòch trieàu hieán chöông loaïi chí cuûa Phan Huy Chuù, phaàn Dö ñòa chí, quyeån II, muïc Ñaïo Thanh Hoùa coù vieát nhö sau: Nuùi Baèng Trình thuoäc Baèng Trình, huyeän Thuïy Nguyeân. Treân nuùi coù chuøa Thaùi Bình, cöûa chuøa treân ñænh nuùi ñoái dieän vôùi nuùi Baøn A. Tónh vöông Tròng Saâm (1767-1782) vieáng chuøa coù ñeà baøi thô: Sôn thuûy hoài hoaøn giaùc höõu tình. Luaân huaân thuïy khí uûng Baèng Trình Nhaát ñieàu thaïch khieáu

thoâng taø kính, Cöûu phaåm kim daøi yû tieåu bình Thoân thò nhaân qui sô nguyeät höôùng, Ngöï than khích ñoä vaõn traøo sinh, Thöû lai chính nghó töôøng phong thuûy, Thieàu baïch tuøy xa tuïng thaùi bình. Taïm dòch: Nuùi soâng quanh co thaät höõu tình Khí laønh quaán quít daõy Baèng Trình. Hang ñaù sau chuøa thoâng caùc loái Thaùp vaøng chín töøng töïa vaùch nuùi. Daân queâ chôi veà traêng non moïc, Ghe caù veà beán trieàu toái ñeán. Ñeán ñaây xem caûnh thaät töôi ñeïp, Theo xe treû haùt caûnh thaùi bình. Thieàn sö Haûi Thanh queâ ôû traán Thanh Hoùa, sanh vaøo khoaûng naêm 1714-1716, vieân tòch taïi chuøa Baèng Trình vaøo naêm Giaùp Thìn (1784).

- 450 -

TYØ KHEO PHAÙP THOÂNG-QUAÛNG TRÍ

Tyø kheo Phaùp Thoâng, hieäu Quaûng Trí, truï trì chuøa Traán Haûi ôû kinh ñoâ Thaêng Long. Vaøo thaùng 3 naêm Kyû Hôïi (1719), vua Leâ Duï Toâng ngöï giaù ñeán chuøa Traán Haûi. Vua môøi Tyø kheo Quaûng Trí ngoài ñaøm ñaïo vaø uoáng traø, trong khi chö Taêng khaùc phaûi quyø laïy ngheânh tieáp. Sau khi hoûi veà haønh traïng cuûa Tyø kheo Quaûng Trí töø luùc ôû traàn tuïc cho tôùi luùc xuaát gia, vua laïi hoûi veà "saùch daïy chaên traâu". Tyø kheo chöa nghieân cöùu kyõ veà saùch naøy neân trình baøy chöa roõ raøng. Vì vaäy, sau khi vua hoài cung, Tyø kheo Quaûng Trì môùi nghieân cöùu kyõ veà "saùch daïy chaân traâu" (thaäp muïc ngöu ñoà) vaø vieát saùch luaän giaûi veà caùc baøi tuïng tranh chaên traâu (theo tranh Ñaïi thöøa vôùi caùc baøi tuïng cuûa thieàn sö Phoå Minh). Ñeán ñaàu naêm 1720 môùi hoaøn thaønh. Tyø kheo vieát "baøi töïa tranh chaên traâu" trong saùch "Muïc ngöu ñoà tuïng luaän giaûi" nhö sau: Phaøm chö Phaät Toå ra ñôøi ñeàu do lôøi nguyeän lôùn laø laøm lôïi ích cho chuùng sanh. Loøng thöông yeâu muoân vaät raát saâu ñaäm, neân caùc Ngaøi môùi baøy ra nhieàu phaùp moân. Tuy baûo raèng ngöôøi voán ñuû moät taùnh "vieân minh", nhöng vì voâ minh, voïng ñoäng neân maõi luaân hoài, bao giôø môùi bieát phaûn tænh. Do ñoù, maø baáy giôø ñöùc Thích Ca môùi rôøi boû cung vua, thaúng leân nuùi Tuyeát, traûi qua saùu naêm khoå haïnh, sau ñoù thuyeát phaùp ñoä sanh, môû loøng töø bi roäng lôùn, nhoå goác meâ nhieàu ñôøi. Chæ loøng töø vieân maõn môùi noùi phaùp thaät taän nguoàn, chaám döùt söï hoân meâ ñaùnh maát boån taùnh. Bôûi vaäy, giaùo phaùp ba thöøa, tuøy caên cô maø noùi ngang noùi doïc, nhöng dieäu ñaïo nhöùt thöøa chæ daïy thaúng söï ñoán giaùc vieân thaønh khieán cho hai coõi trôøi vaø ngöôøi khoâng sai nghòch laïi toâng chæ. Coøn rieâng nôi ñöôøng khoå hoaëc choán traàm luaân laïi caøng theâm gaàn yù Phaät, chaúng chuùt trôû ngaïi naøo, daãu bò che môø cuõng tìm ra aùnh saùng. Bôûi taùnh ñöùc thöôøng haèng vieân maõn neân duø ñang thieáu duyeân töï giaûi cuõng coù cô nhieáp thoï. Bôûi ngaøi Ñaït Ma töø phöông Taây ñeán, thöïc hieän pheùp thieàn "quaùn bích" (nhìn vaøo vaùch) suoát chín naêm. Sau ñoù truyeàn phaùp moân "tröïc chæ nhaân taâm, kieán taùnh thaønh Phaät" (chæ thaúng taâm ngöôøi, thaáy taùnh thaønh Phaät) vaø laáy taâm aán taâm (truyeàn taâm aán). Nhò toå Thaàn Quang (Hueä Khaû) xuaát hieän, ñöùng döôùi Tuyeát caàu hoûi, chaët tay xin ñöôïc chæ pheùp "an taâm", nhôø

ñoù Thieàn toâng coù ñöôïc ngöôøi truyeàn noái vaäy. Töø ñoù veà sau, chö Toå truyeàn noái nhau.

- 451 -

Veà phöông dieän phaùp thí, chö Toå duøng phöông tieän "Hieån Maät", "xa gaàn", hoaëc duøng theo "heùt", hoaëc giaûng phaùp ngöõ hoaëc tham vaán (vaán phaùp ñoái thoaïi) hoaëc duøng keä vaên... Taát caû caùc phöông tieän ñoù nhaèm muïc ñích thuùc ñaåy daãn daét ... vaø sau ñoù keát taäp thaønh voâ soá saùch "ngöõ luïc". Rieâng phaùp moân "Tranh chaên traâu" (Muïc ngöu ñoà) naøy khoâng roõ laø cuûa ai, chæ bieát chaéc laø cuõng khoâng ra ngoaøi kinh giaùo cuûa Phaät Toå. "Tranh chaên traâu" goàm 10 böùc, baét ñaàu töø böùc tranh "chöa chaên" (vò muïc) vaø chaám döùt ôû böùc "caû hai cuøng vaéng baët" (song daãn). Con traâu ban ñaàu ñen, daàn daàn traéng ra vaø cuoái cuøng thì khoâng coøn nöõa. Veà sau Thieàn sö Phoå Minh keøm theâm vaøo moãi böùc tranh moät baøi tuïng. Phaàn tranh veõ thì "hình" roõ raøng maø yù saâu xa, phaàn "tuïng" thì lôøi gaàn guõi maø yù cao vôøi. Quaû thaät laø moät aân hueä lôùn cho ngöôøi hoïc ñaïo, ích lôïi raát nhieàu vaø chaúng ít phöông tieän. Nhöng veà tranh veõ, voán laø phaùp moân "chæ thaúng" tieác thay laïi khoâng coù lôøi daãn tröïc tieáp. Toâi chaúng neà söï thoâ laäu cuûa mình, cuõng troäm laáy caùc lôøi daïy cuûa ngöôøi xöa goùp nhaët laïi, tuyeån choïn lôøi trong kinh ñieån maø ñöa ra laøm baèng cöû, roài xen vaøo moät hai yù cuûa mình, mong nhaân ñoù boå tuùc söï thieáu soùt ñeå thuaän tieän cho ngöôøi môùi hoïc,daùm ñaâu nhaän mình ñuû taøi bieân soaïn. Cuõng nhö bònh coù nhieàu chöùng, khoâng phaûi moät vò, neáu laønh bònh töùc laø gaëp thuoác quùi, duø thuoác ñoù taàm thöôøng nhöng cuõng chính laø "cam loà" vaäy. Thuoác maø khoâng ñuùng bònh thì saâm, linh cuõng thaønh ñoäc haïi, naøo daùm baûo raèng ngoïctieát,hoå phaùch laø thöù thuoác toát nhöùt ñöôïc sao? Phaøm ñeä töû sô cô cuûa nhaø Phaät, thì phaûi laáy söï tu thaân maø quaùn xeùt mình, neáu cöù ham thích trí tueä ngoâng cuoàng, taát coù ñieàu sai soùt, khoù traùnh ñöôïc tieáng cheâ cöôøi. Toâi nay mieãn cöôõng maø vieát lôøi töïa. Ngaøy muøng 8 thaùng chaïp naêm Vónh Thaïnh thöù 15, vía Phaät Thaønh ñaïo . (1)

Sau khi bieân soaïn xong saùch "Muïc ngöu ñoà tuïng luaän giaûi" (Luaän giaûi caùc baøi tuïng tranh chaên traâu), Tyø kheo Quaûng Trí daâng leân vua vaøo ngaøy raèm thaùng 5 naêm Vónh Thaïnh thöù 16 (1720).

(1) Trích saùch "Thaäp muïc Ngöu ñoà Trung Luaân giaûi "cuûa thieàn sö Quaûng Trí, Traàn ñình Sôn dòch vaø chuù giaûi. Vieän nghieân cöùu Phaät hoïc Vieät Nam naêm 1991

- 452 -

SAÙCH "MUÏC NGÖU ÑOÀ TUÏNG LUAÄN GIAÛI" (Luaän giaûi veà caùc baøi tuïng tranh chaên traâu) Saùch "Muïc ngöu ñoà luaän giaûi" coù hai quyeån (thöôïng vaø haï)

1. QUYEÅN THÖÔÏNG.

Tyø kheo Quaûng Trí hieäu Phaùp Thoâng ôû taïi kinh ñoâ nöôùc Vieät luaän giaûi. Noùi veà chöa chaên ... Toâi thöôøng daïy baûo caùc ñeä töû: ngöôøi ta baûo raèng thuoác khoâng caàn phaûi saâm, linh, ñôn, thaïch, heã chöõa laønh ñöôïc beänh töùc thuoác toát. Lôøi khoâng haún (phaûi baøn baïc huøng hoàn), giaûi thích roäng raõi, heã xua tan meâ muoäi töùc lôøi hay. ... Xöa kia, ñöùc Thích Ca Nhö Lai thaúng ñeán nuùi Tuyeát, xaû boû moïi thöù vinh hoa toân quyù cuûa baäc vua chuùa maø chòu saùu naêm ñoùi laïnh. Vaøo ngaøy moàng 8 thaùng 12, giöõa ñeâm sao saùng, luùc môùi thaønh baäc chaùnh giaùc. Ngaøi töï baûo raèng: Laï thay ! Taâm naøy quaû laø Phaät. Taát caû chuùng sinh ñeàu coù ñuû ñöùc töôùng trí tueä cuûa Nhö Lai. Chæ vì voïng töôûng chaáp tröôùc maø khoâng chöùng ngoä ñöôïc. Neân taïi Boà ñeà ñaïo traøng, ngaøi môùi thuyeát giaûng kinh Hoa Nghieâm, ñoù laø phaùp moân vi dieäu veà söï vieân ñoán cuûa nhaát thöøa, môû baøy cho chuùng sanh hieåu. Cuõng nhö saùch cuûa hoï Khoång truyeàn laïi raèng: töø baäc vua chuùa ñeán haøng thöù daân ñeàu laáy vieäc tu thaân laøm caên baûn. Coøn phaùp moân naøy, tröôùc khi baûo raèng chöa chaên, laø cuõng chöa bieát, chöa bieát töùc laø chöa tu, chöa tu töùc laø chöa chaên vaäy (...). Coøn ngay ñaây, trong boán haøng ñeä töû cuûa nhaø Phaät, do laøm ñöôïc chuùt ít vieäc thieän neân sanh laøm ngöôøi, may gaëp ñöôïc truyeàn thoáng xöa maø xuaát gia, caét toùc, maëc naâu soøng, laïm höôûng söï cung kính, aên roài xuùm ñaàu baøn chuyeän huyeân thuyeân, chæ noùi toaøn laø chuyeän taïp nhaïp cuûa theá gian. Noi theo daáu cuõ tham lam höôûng thuï, chaúng laøm neân vieäc gì hoaëc nhieãm phaûi thoùi xaáu ôû ñôøi maø thaønh thoâ laäu, hoaëc theo doøng öùng phoù ñeå möu lôïi döôõng, queân heát sô taâm, coâ phuï chí xuaát gia, ngaøy naøo môùt bieát baët yù, ngöng duyeân, phaûn tænh maø chòu chaên ? Cöù suy caùc thöù nhö vaäy ñeàu goïi laø chöa chaên.

LUAÄN VEÀ CHÖA CHAÊN

Sau khi chia nhöõng ngöôøi xuaát gia chöa chòu chaên laøm 10 loaïi, Thieàn sö Quaûng Trí vieát tieáp: ... Toâi nay xin quaûng daáu taám loøng thaâm saâu cuûa chö Phaät, chö Toå maø trình baøy roõ raøng ñaïo yù cuûa caùc kinh luaän, mong phaù boû caùi chaáp cuõ, söûa ñoåi caùi sai laàm tröôùc, cuøng nhau theo ñuoåi daáu tích ñeå laïi cuûa caùc baäc thaùnh ñôøi tröôùc, cuøng nhau nhaän laáy saéc chæ töø bi cuûa baäc Giaùc vöông, khoâng ñeå hö caùi trí cuûa mình, khoâng phuï töù aân, cuøng böôùc vaøo cöûa giaûi thoaùt, cuøng tieán treân con ñöôøng thaønh töïu cuûa chö Phaät, laøm vieân maõn trí Boà ñeà, chaän loái vaø môû ñöôøng trí, laøm vöõng goác tín maø nhoå gai chaáp, vöôït khoûi beán khoå cuûa ba coõi, nhaäp vaøo bieån nguyeän cuûa Phoå Hieàn, vöôït khoûi söï phieâu ñaõng cuûa phaùp giôùi tieán leân thaønh lôùn Nieát baøn.

NOÙI VEÀ LUÙC MÔÙI CHAÊN

... Keû phaøm phu khoâng chöùng ñöôïc laø do khoâng bieát taâm mình. Vì theá, kinh Phaät daïy: “Taát caû chuùng sinh töø bao nhieâu kieáp ñeán nay, meâ muoäi ñieân

ñaûo caùi baûn taâm maø khoâng töï giaùc ngoä, nhaän laàm töù ñaïi laø thaân, phan duyeân laø taâm... Neân bieát raèng ba coõi laø do taâm, ngöôøi meâ thì caàu phaùp ôû ngoaøi taâm, ngöôøi trí thì thaáy caûnh chính laø taâm, caûnh laø caûnh cuûa taâm, taâm laø taâm cuûa caûnh. Tröôùc caûnh khoâng bò meâ, gaëp duyeân khoâng bò ñoäng. Naêng sôû thaønh moät, moät theå khoâng khaùc. Neáu ñaït ñeán choã hieåu raèng caûnh chæ do taâm, thì ngoä ñöôïc taâm maø thaønh ñaïo, hieåu ñöôïc caùc voïng nieäm töø voâ thuûy. Nhieáp caûnh veà taâm, nhaäp vaøo coõi "chaân nhö xuaát trieàn", höôûng ñöôïc söï giaûi thoaùt ly caáu, maõi maõi hôïp vaøo caùi baûn nhieân thanh tònh, thì khoâng coøn sanh ra nöõa. Caùc töôùng höõu vi cuûa nuùi soâng ñaát lôùn, nhö vaøng loïc ra khoûi quaëng, thì maõi maõi khoâng bò oâ nhieãm vì buïi baëm nöõa. Nhö caây chaùy thaønh tro thì laøm sao sinh ra caønh laù ñöôïc nöõa ? Moät laàn ñöôïc laø maõi maõi ñöôïc, vónh vieãn thoaùt khoûi caûnh giam caàm, maõi maõi ôû nôi coõi thaùnh...

LUAÄN THAÚNG VEÀ LUÙC MÔÙI CHAÊN

... Tu haønh caàn coù baïn môùi phaân bieät roõ raøng saïch vaø dô. Moät laø baïn beø ôû choán röøng nuùi an nhaøn thì coù theå giuùp laøm ngöng caùi taâm

noùng naûy. Hai laø baïn nghieâm trì giôùi luaät thì coù theå laøm phai nhaït nguõ duïc. Ba laø baïn coù trí tueä roäng lôùn môùi coù theå giuùp ra khoûi beán meâ. Boán laø hoïc haønh uyeân baùc môùi coù theå giaûi quyeát nhöõng ñieàu khoù khaên nghi ngaïi. Naêm laø baïn traàm tónh, maëc nhieân môùi giuùp thanh thaûn tieán thuû ñöôïc. Saùu laø haïng khieâm toán, nhaãn nhuïc thì môùi giuùp tieâu töø ngaõ maïn. Baûy laø haïng baïn taâm thaúng noùi ngay, môùi coù theå öùc cheá ñöôïc loãi laàm. Taùm laø baïn ñoàng duõng maõnh, tinh taán môùi giuùp thaønh ñaïo quaû. Chín laø haïng xem thöôøng cuûa caûi, thích boá thí môùi giuùp phaù ñöôïc taùnh keo kieät boûn xeûn. Möôøi laø baïn nhaân töø, che chôû cho muoân vaät, môùi giuùp ñuoåi töø ñöôïc chaáp ta, chaáp ngöôøi. Neáu khoâng ñöôïc soá baïn thanh cao nhö theá, thì neân ôû rieâng moät nôi, töï phaân bieät laáy ñaïo nghieäp. Haõy laáy töôïng Phaät laøm thaày, laáy kinh luaän laøm baïn, coøn nhö boïn chôi ñuøa kia thì neân döùt söï lieân heä... Xin nhôù raèng: töø coõi phaøm vaøo coõi Thaùnh, chöa töøng coù vieäc khoâng tu maø ñaït ñöôïc. Neáu muoán thaáy roõ boån phaän mình ñeå ñôøi naøy naém ñöôïc söï lyù roát raùo thì xin xem phaàn döôùi ñaây, giaûi möôøi baøi tuïng maø roõ tröôùc sau vaäy.

2. QUYEÅN HAÏ

Luaän giaûi veà caùc baøi tuïng tranh chaên traâu. Tyø Kheo Quaûng Trí hieäu Phaùp Thoâng ôû taïi kinh ñoâ nöôùc Vieät luaän giaûi. Tröôùc khi giaûi thích veà caùc baøi tuïng tranh chaên traâu, xin ñöa ra phaàn hoûi ñaùp sau ñaây ñeå ñöôïc saùng toû. ... Trong kinh coù daïy: chæ vì coù gioù thoåi ñoäng khieán cho soùng lôùn noåi leân. Song vôùi nöôùc tuy khaùc nhau nhöng tính cuûa chuùng chæ laø moät. Tuy nhieân, nöôùc hay chôû thuyeàn, soùng laøm laät thuyeàn. Vì theá, caùc tranh naøy goïi thöùc

thöù saùu laø ngöôøi chaên vaø naêm thöùc kia laø traâu. Hoûi: Ngöôøi chaên laø theá naøo ? Ñaùp: Ngöôøi hoïc ñaïo coù theå chuyeån bieán ñeán söï quan saùt kyø dieäu. Thaáy saéc khoâng laøm saéc, nghe tieáng khoâng chaáp tieáng, thôm thoái khoâng neä ; ngoït, ñaéng moät vò ; thoâ, teá ñoàng theå. Cöù theá maø thaønh trí töï nhieân, ñoù chính laø caùi thöùc thöù saùu, töùc ngöôøi chaên vaäy.

- 455 -

Hoûi: Vì sao goïi naêm thöùc kia laø traâu ? Ñaùp: Naêm thöùc khaùc nhau, ngöôøi hoïc ñaïo chuyeån thöùc thaønh trí ñeå hoaøn thaønh coâng phu tu taäp. Do vaäy goïi naêm thöùc laø traâu. Hoûi: Maï toát laø gì ? Ñaùp: Naêm thöù duïc trong coõi traàn goò laø maï toát. Hoûi: Daây thöøng laø gì ? Ñaùp: Kieân trì giôùi luaät laø daây thöøng. Hoûi: Caây roi laø gì ? Ñaùp: YÙ chí cöùng raén laø caây roi. Hoûi: Vì sao con traâu luùc ñaàu ñen ? Ñaùp: Do vì laâu ngaøy ñaém say trong coõi ñôøi, bò oâ nhieãm naêm thöù nguõ duïc maø thaønh ñen. Hoûi: Vì sao veà sau con traâu laïi traéng ? Ñaùp: Ñaây laø maøu saéc chaân thaät cuûa con traâu thuôû ban sô trong trôøi ñaát. Hoûi: Vì sao tröôùc heát laø queân traâu ? Ñaùp: Ñoù laø do naêm caên trôû veà baûn nguyeân, neân traâu ñöôïc queân tröôùc. Hoûi: Vì sao caû traâu laãn ngöôøi ñeàu khoâng thaáy ? Ñaùp: Ñoù laø caùi tình thaùnh, phaøm ñaõ chaám döùt, naêm uaån khoâng coøn, trí baùt nhaõ ñaày ñuû. Taâm vaø caûnh ñeàu maát, neân baûo raèng ngöôøi vaø traâu ñeàu khoâng thaáy. Phaàn thöù hai cuûa Quyeån Haï goàm: caùc böùc tranh chaên traâu, möôøi baøi tuïng cuûa thieàn sö Phoå Minh, vaø möôøi baøi luaän giaûi cuûa Tyø kheo Quaûng Trí - Phaùp Thoâng. Cuoái cuøng laø baøi: “Toång luaän veà töôùng vieân giaùc tòch quang vaø theå chaân khoâng dieän höõu”. Ñoaïn cuoái coù vieát: ... Taâm coøn phaøm thì bò ba ñoäc (tham, saân, si) troùi buoäc, taâm maø Thaùnh thì saùu thaàn thoâng töï taïi (Luïc thoâng). Taâm ñaït ñöôïc khoâng thì maät ñaïo thanh tònh, taâm maø coù thì vaïn caûnh thao tuùng. Nhö tieáng voïng trong hang ñoäng, keâu to thì tieáng vang lôùn. Nhö göông chieáu hình, hình

- 456 -

ngaõ gaõy thì aûnh nghieâng. Neân baûo raèng, muoán cho beân ngoaøi ñöôïc an hoøa, beân trong haõy laøm cho ñöôïc thanh tònh. Taâm troáng thì caûnh laëng. Nieäm khôûi thì caùc phaùp sanh. Nöôùc ñuïc thì soùng dô. Ao trong thì traêng hieän. Thieát yeáu cuûa vieäc tu haønh cuõng khoâng ra ngoaøi ñieàu aáy. Coù theå baûo raèng: naém ñöôïc taâm mình thì lo gì khoâng ngoä ñöôïc ? (Trích baûn dòch saùch “Thaäp muïc ngöu ñoà tuïng luaän giaûi” cuûa Traàn Ñình Sôn)

THIEÀN SÖ CHIEÁU TUYEÂN (1754-1801)

Thieàn sö Chieáu Tuyeân sinh naêm Giaùp Tuaát (1754), queâ ôû laøng Baûo Khaùm, huyeän Gia Ñònh, traán Kinh Baéc (nay thuoäc huyeän Gia Löông, tænh Baéc Ninh). Sö xuaát gia naêm 24 tuoåi (1778). Naêm Ñinh Muøi (1787), Thieàn sö Chieáu Tuyeân veà truï trì chuøa Dieân ÖÙng (chuøa Phaùp Vaân hay chuøa Daâu) ôû Coå Chaâu, xaõ Khöông Töï, huyeän Sieâu Loaïi, ñaïo Kinh Baéc (nay thuoäc tænh Baéc Ninh). Vaøo thôøi Quang Trung choáng quaân Thanh, ñaïi hoàng chung cuûa chuøa Phaùp Vaân

cuõng nhö nhieàu chuøa khaùc, bò tòch thu ñeå ñuùc tieàn vaø vuõ khí, ñaïn döôïc. Ñeán thôøi vua Caûnh Thònh (1792-1801), Phaät giaùo ñöôïc phuïc höng. Naêm Nhaâm Tyù (1792), Thieàn sö khaéc in laïi saùch "Hieán Coå Chaâu Phaät Toå nghi" (khoa nghi cuùng hieán Phaät Toå chuøa Coå Chaâu) do Thieàn sö Taùnh Quaûng (Thích Ñieàu Ñieàu) hieäu ñính vaø ghi cheùp laïi. Ngaøy muøng Moät thaùng Chaïp naêm Quyù Söûu, nieân hieäu Caûnh Thònh thöù nhaát (ñaàu naêm 1794), Thieàn sö Chieáu Tuyeân ñuùc ñaïi hoàng chung cho chuøa Dieân ÖÙng vaø vieát baøi minh khaéc treân chuoâng, ñoaïn cuoái vieát: "... Nghe tieáng chuoâng ngöôøi meâ thì chôït tænh, nghieäp chöôùng sôùm hieån minh, ñöôøng giaùc ngoä töø bi roäng môû, höng phaán khôûi nieäm thieän chí phaùt taâm Boà ñeà muoän thuôû saùng maõi danh thôm, taïc neân chuoâng muoân ñôøi baát huû... Thaàn laø ñeä töû Phaät, truï trì baûn chuøa, noùi naêng chaäm chaïp, buùt vieát vuïng veà, xin laøm baøi minh ñeå ghi coâng ñöùc, cheùp laïi söï vieäc ñeå löu truyeàn maõi maõi veà sau:

- 457 -

Minh raèng: Nam thieân chaân thaéng caûnh "Chaân thaéng caûnh trôøi Nam, Baéc ñòa thò toái linh. Toái linh nôi ñaát Baéc. Coå Chaâu Phaät xuaát theá, Phaät Coå Chaâu ra ñôøi. Dieân ÖÙng Thaùnh ñænh sinh. Thaùnh ñaûn sanh Dieân ÖÙng Baûo quoác naêng teá haïn Tröø haïn haùn giuùp nöôùc, Phuùc quûa töï vieân thaønh Quaû phuùc töï vieân thaønh. Chieâu moä chung thanh chaán, Tieáng chuoâng ngaân sôùm chieàu Ñaùn tòch höôûng tröôøng khanh. Ngaân vang suoát saùng toái Khaáu thoâng tam giôùi phuø Gioùng thoâng khaép ba coõi. Minh ñaït cöûu thieân ñình, Toû thaáu suoát chín trôøi Thaäp phöông lai giaùm caùc Möôøi phöông ñeán chöùng giaùm Tam baûo coäng chöùng minh. Tam baûo cuøng chöùng minh. Vaïn daân an laïc nghieäp, Muoân daân vui ngheà nghieäp. Thieân Haûi höôûng thaùi bình Ngaøn ñôøi höôûng thaùi bình Hoàng chung thò baát huû Hoàng chung thaät baát huû Vieãn duïng dó vi minh" Bôûi vaäy laøm baøi Minh" Taïo chuù ngaøy muøng moät thaùng Chaïp naêm Quùy Söûu, trieàu vua Caûnh Thònh naêm ñaàu. Thieàn sö Chieáu Tuyeân vieân tòch vaøo naêm Taân Daäu (1801)

- 458 -

Truyeàn thöøa cuûa Phaùi Thieân Taøo Ñoäng (Ñaøng ngoaøi - Vieät Nam)

Ñôøi 34 (71) Tònh Chu (ÔÛ An Kieát-Trung Quoác)

Ñôøi 35 (72) Tri Giaùo-Nhaát Cuù (Phuïng Hoaøng-Hoà Chaâu-Trung Quoác)

Ñôøi 36 Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät (Ñaïo Nam) (1637-1704)

Ñôøi 37 Toâng Dieãn-Chôn Dung-Ñaïi Tueä (1638-1709) Hoàng Phuùc (Hoøe Nhai)

Ñôøi 38 Töø Sôn-Tónh Giaùc-Haønh Nhöùt

Ñôøi 39 Taùnh Chuùc-Baûn Lai-Ñaïo Chu Taùnh Trí-Giaùc Quang

Ñôøi 40 Haûi Ñieân-Vieân Thoâng Haûi Taïi Haûi Hoaèng Haûi Ngaïn Lai Nguyeân-Maät Ña Töï Taïi-Trí Nhieáp Nhu Nhaõ-Tònh Ñöùc Phoå Tueá

Ñôøi 41 Khoan Döïc-Phoå Chieáu Khoan Giaùo Khoan Thoâng Khoan Nhaân Khoan Phaùp Thanh Laõng-Ñaïo Nguyeân Thieän Caên-Nhu Hoøa Thanh Quang Thanh Töø Trung Nghóa Bích Ñoäng Phöông Vieân Chaùnh Trí

Ñôøi 42 Giaùc Lónh Giaùc Boån-Minh Nam Giaùc Ñaïo Tuaân Giaùc Laâm Giaùc Khoan Hieån Thoâng Thanh Nguyeân Thanh Ñaøm-Minh Chaùnh Luïc Hoøa-Minh Lieãu Minh Laêng

Ñôøi 43 Ñaïo Lyù Ñaïo Sanh-Minh Ñaït Ñaïo Suøng Minh Ñinh Thanh Nhö-Quang Lòch Thanh Nguyeân

Ñôøi 44 Sanh Tín Thanh Tuyeàn

Ñôøi 45 Quang Lö Thích Ñöôøng Ñöôøng Nhö Nhö-Hoàng Phuùc (Toå Quaï)

Ñôøi 46 Chaùnh Bình Chaùnh Taán Thích Bình Bình Maãn Thieäp

Ñôøi 47 Taâm Nghóa Taâm Vieân Taâm Lôïi Thích Nhaân Töø Phaùp Minh Phuùc Hoøa

Ñôøi 48 Maät Maät Thanh Tuyeàn Thanh Haïnh (1830-1936)

- 459 -

CHÛÚNG 5

Phaái Thiïìn Taâo Àöång úã Àaâng Ngoaâi

P haùi thieàn Taøo Ñoäng do Toå sö Ñoäng Sôn-Löông Giôùi (807- 809) vaø ñeä töû laø Taøo Sôn-Baûn Tòch (840-901) saùng laäp ôû Trung Quoác. Phaùi thieàn Taøo Ñoäng truyeàn baù ôû Ñaøng Ngoaøi laø do Thieàn sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät sang Trung Quoác caàu hoïc vôùi Thieàn sö Tri Giaùo- Nhaát Cuù ôû nuùi Phuïng Hoaøng thuoäc Hoà Chaâu vaøo naêm 1664. Sau khi ñöôïc truyeàn taâm aán, Thieàn sö Thuûy Nguyeät trôû veà Ñaïi Vieät, hoaèng hoùa ôû chuøa Tö Phuùc treân nuùi Coân Sôn, chuøa Vong Laõo treân nuùi An Sôn, chuøa Haøm Long ôû nuùi Ñoâng Sôn..., thieàn giaû xa gaàn nghe danh tieáng ñua nhau ñeán tham vaán, tu hoïc, nhôø ñoù phaùi thieàn Taøo Ñoäng phaùt trieån maïnh ôû Ñaøng Ngoaøi... Sau ñoù, phaùi thieàn Taøo Ñoäng truyeàn ñeán caùc chuøa Traán Quoác, Hoàng Phuùc (Thaêng Long), chuøa Bích Ñoäng (Ninh Bình)... Phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi truyeàn thöøa theo baøi keä cuûa Hoøa thöôïng Tònh Chu (phaùi thieàn Taøo Ñoäng, ñôøi 34) nhö sau: Tònh Tri Thoâng Toâng Töø Taùnh Haûi Khoan Giaùc Ñaïo Sanh Quang Chaùnh Taâm, Maät Haïnh Nhaân Ñöùc Xöng Löông Hueä, Ñaúng Phoå Chieáu Hoaèng Phaùp Vónh Tröôøng. (Trong saùch “Vieät Nam Phaät giaùo söû löôïc” cuûa Thöôïng toïa Maät Theå, hai caâu ñaàu khoâng ñöôïc ñuùng theo truyeàn thöøa: “Tònh Trí Vieân Thoâng Toân Töø Taùnh, Khoan Giaùc Ñaïo Tuaân Thò Chaùnh Taâm”

- 460 -

THIEÀN SÖ TRI GIAÙO-NHAÁT CUÙ (PHAÙI THIEÀN TAØO ÑOÄNG - ÑÔØI 35)

Thieàn sö Tri Giaùo-Nhaát Cuù hoaèng hoùa ôû chuøa treân nuùi Phuïng Hoaøng, Hoà Chaâu, Trung Quoác, laø ñeä töû cuûa Hoøa thöôïng Tònh Chu ôû An Kieát (Trung

Quoác). Luùc môùi ñeán tham vaán Hoøa thöôïng Tònh Chu, Thieàn sö Tri Giaùo hoûi: “Ngoài vöõng treân soùng döùt buïi baëm laø yù chí theá naøo ?”. Hoøa thöôïng ñaùp baèng baøi keä. Sö ñaûnh leã. Hoøa thöôïng hoûi: “Ngöôøi hieåu ñöôïc caùi gì maø ñaûnh leã?”. Sö thöa: “Löûa to ñoát nuùi, moät ñoám töï rôi”. Hoøa thöôïng ñoïc hai caâu keä: Löûa taøn tro laïnh khoùi hôi baët, gioù thoåi traêng trong söông muø tan, vaø hoûi: “Haõy noùi khi aáy theá naøo?”. Sö thöa: “khoâng ñaùp ñöôïc”. Hoøa thöôïng baûo: “Ngoïn nuùi caàn nhoùm löûa”. Döôùi maây gioù thoåi nhanh, yù naøy theá naøo? Sö ñaùp: “Tieáng chuoâng troáng hoøa nhau. Nöôùc soùng coàn theo vaäy”. Hoøa thöôïng Tònh Chu thaáy sö Tri Giaùo coù caên tính hôïp vôùi Thieàn vaø coù taøi ñöùc neân cho nhaäp chuùng, tu hoïc. Sau ñoù Hoøa thöôïng Tònh Chu truyeàn taâm aán cho sö Tri Giaùo vaø ban phaùp hieäu laø Nhaát Cuù. Thieàn sö Tri Giaùo-Nhaát Cuù trôû veà truï trì chuøa treân nuùi Phuïng Hoaøng ôû Hoà Chaâu. Sö môû thieàn ñöôøng daïy chuùng, ñaïo phaùp thaâm saâu, giôùi luaät tinh nghieâm, danh tieáng ñoàn xa, Taêng Ni vaø Phaät töû ñeán tham hoïc raát ñoâng. Naêm 1664, Thieàn sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät töø Ñaïi Vieät sang tham hoïc vôùi Hoøa thöôïng Tri Giaùo-Nhaát Cuù. Sau ba naêm tu hoïc, ñöôïc truyeàn taâm aán vaø trôû veà nöôùc Hoaøng hoùa. Hoøa thöôïng Tri Giaùo-Nhaát Cuù truyeàn taâm aán cho Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät vaø phoù phaùp cho baøi keä:

- 461 -

Xuaân saéc saéc, thaûo nhung nhung,
Vaïn vuõ chi ñieåu khai thieát thieát
Nhaát haønh döông phaùp saûn truøng truøng
Thuûy taåm nguyeät vieân truøng haûi ñeå,
Sôn ñaàu nhaát xuaát loä nham phong.
(Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch nghóa nhö sau:
Xuaân saëc sôõ, coû nhö nhung,
Khaép choán ngaøn caây boâng troå gaáp,
Moät nhaønh döông lieãu naåy truøng truøng
Traêng chìm ñaùy bieån nöôùc loùng laëng
Ñaûnh nuùi nhaät leân baøy choùt cao).
Moät hoâm, Hoøa thöôïng Tri Giaùo-Nhaát Cuù cho goïi moân ñoà ñeán daën doø phoù chuùc roài ngoài yeân vieân tòch. Ñoà chuùng xaây thaùp toân thôø.
THIEÀN SÖ THOÂNG GIAÙC-THUÛY NGUYEÄT (1637-1704) (PHAÙI THIEÀN TAØO ÑOÄNG, ÑÔØI 36)

Thieàn sö Thuûy Nguyeät, huùy Thoâng Giaùc teân laø Ñaëng Giaùp, sanh naêm Ñinh Söûu (1637), queâ ôû laøng Thanh Trieàu, huyeän Ngöï Thieän (sau ñoåi laïi laø Höng Nhaân), phuû Tieân Höng, traán Sôn Nam. Luùc nhoû theo hoïc Nho giaùo, ñeán 18 tuoåi (1654) ñaäu Höông coáng (cöû nhaân). Naêm 20 tuoåi (1656), thaáy cuoäc ñôøi bieán ñoåi voâ thöôøng, ñaày ñau khoå, hieåu ñöôïc lyù ñaïo Phaät neân töø boû vieäc hoïc ñeå ra laøm quan, maø quyeát chí vaøo chuøa tu theo Phaät ñaïo: Ñeán tu ôû

chuøa treân nuùi Huøng Lónh (?), xaõ Hoã Ñoäi, huyeän Thuïy Anh (xöù Sôn Nam), tham hoïc kinh saùch vaø du phöông tham vaán Phaät phaùp ôû nhieàu nôi nhöng vaãn chöa tìm ñöôïc ñöôøng vaøo ñaïo. Thaùng 3 naêm Giaùp Thìn (1664), ñôøi vua Leâ Huyeàn Toâng, sö Thuûy Nguyeät cuøng hai ñeä töû leân ñöôøng sang Trung Quoác tìm thaày hoïc ñaïo. Ñöôøng ñi röøng nuùi khoù khaên, nguy hieåm, leân ñeán Cao Baèng, moät ñeä töû bò bònh vaø cheát, sö choân caát beân veä ñöôøng vaø nguyeän raèng: “Nay ngöôi söùc moûi khoâng theå theo ta ñöôïc, taïm nghæ nôi ñaây, chôø khi ta ngoä ñaïo trôû veà seõ phoå ñoä cho ngöôi”. Sö vaø moät ñeä töû coøn laïi tieáp tuïc leân ñöôøng, treøo ñeøo loäi suoái, vöôït bao gian khoå nhöng sö vaãn bình taâm, moät hoâm caûm höùng ngaâm:

- 462 -

Non nöôùc vôùi ta coù nhaân duyeân, Heát loäi suoái roài laïi vöôït non, Nöôùc röûa buïi ñöôøng heát nhoïc meät, Nuùi naâng chaân böôùc ngaøn ñaïo cao. Naêm AÁt Tî (1665), sö Thuûy Nguyeät ñeán ñaát Chaâu Hoà, thaêm vieáng nhieàu danh lam, tham vaán nhieàu thieàn sö, nhöng chöa hôïp nhaân duyeân. Moät hoâm, sö ñang naèm nghæ treân taûng ñaù lôùn trong khi vaân du treân nuùi, boãng naèm moäng thaáy moät oâng laõo thaàn saéc thanh saùng, trang nghieâm ñeán tröôùc maët ngaâm baøi keä: Ñieåu hoaøng phong ba lieãu mieân man, Ly khaûm gia phu höõu tuùc duyeân, Taûo thoaùt duïc thanh voâ thöôïng khuùc, Ñaõng nhai ñaõng leã yeát toân nhan. Khi tænh daäy, sö Thuûy Nguyeät baøn vôùi ñeä töû: trong caâu môû ñaàu treân chöõ “Phong” coù chöõ “Ñieåu” vaø chöõ “Hoaøng” töùc laø “Phöôïng hoaøng”. Caâu hai coù hai chöõ Ly vaø Khaûm, “Ly” laø Hoûa, thuoäc veà phöông Nam”. “Khaûm” laø “thuûy”, thuoäc veà phöông Baéc, töùc laø Nam Baéc. Caâu ba vaø boán, coù nghóa laø: Muoán nghe tieáng phaùp voâ thöôïng thì phaûi leân ñaûnh leã, yeát kieán böïc toân tuùc ôû treân nuùi cao. Ñoaùn xong, hai thaày troø hoûi ngöôøi ñòa phöôøng ñöôøng ñeán nuùi Phuïng hoaøng, ñi maát hôn 1 thaùng môùi ñeán nuùi naøy. Nuùi Phöôïng hoaøng cao choùt voùt, chuøa ñieän nguy nga gioáng nhö caûnh nuùi Linh Thöùu nôi ñöùc Phaät Thích Ca thuyeát phaùp khi xöa. Ñeán coång chuøa, sö Thuûy Nguyeät vieát hoï teân vaø nôi ôû trình vò Taêng gaùc coång ñeå xin vaøo yeát kieán Hoøa thöôïng truï trì (noùi khoâng hieåu ñöôïc, maø phaûi buùt ñaøm, töùc noùi chuyeän baèng caùch vieát chöõ môùi hieåu ñöôïc). Sö vaø ñeä töû phaûi xin ôû nhôø ngoaøi coång tam quan ñeå hoïc chöõ Haùn vaøo ban ngaøy, ban ñeâm toïa thieàn, sau ba thaùng, sö Thuûy Nguyeät bieát noùi tieáng Trung Hoa. Ngaøy muøng moät sau ñoù.,Sö xin yeát kieán Hoøa thöôïng vieän chuû, vò Taêng gaùc coång baûo sö vieát baøi bieåu ñeå trình leân Hoøa thöôïng. Sö vieát: ”... con tröôùc ñaõ theo thaày thuï nghieäp ôû nöôùc nhaø, nhöng chöa hieåu roõ toâng chæ tinh vi uyeân naùo, cho neân, khoâng ngaïi phaûi treøo ñeøo loäi suoái, traûi qua ngaøn daëm xa xoâi, chæ mong gaëp ñöôïc nhaân duyeân ngoä ñaïo, cuùi mong ñaïi Hoøa thöôïng môû roäng thuyeàn töø, chôû moïi ngöôøi xa gaàn ñeàu ñöôïc qua khoûi soâng meâ...”.

- 463 -

Hoøa thöôïng hoûi: “Tröôùc khi cha meï chöa sanh, caùi gì laø baûn lai dieän muïc cuûa ngöôi?”. Sö thöa: “Maët trôøi saùng giöõa hö khoâng”. Hoøa thöôïng noùi: “Ba möôi gaäy, moät gaäy khoâng tha”. Sö laïi leã, roài cuoán chieáu. Hoøa thöôïng baûo: “Cho ngöôi nhaäp chuùng, tuøy theo chuùng tham vaán”. Töø ñoù, ban ngaøy sö lo vieäc trong chuøa, ñeâm thì tham hoïc, nghieân cöùu kinh ñieån, chí taâm tu hoïc, khoâng chuùt lôi loûng. Hôn 1 naêm sau, ngaøy muøng 8 thaùng Tö naêm Bính Ngoï (1666), sö ñöôïc thoï giôùi Tyø kheo. Moät hoâm, Hoøa thöôïng Tri Giaùo hoûi sö Thuûy Nguyeät: “Choã an thaân laäp meänh cuûa oâng laø choã naøo?”. Sö ñaùp: “Trong gioù löûa noåi daäy, Treân soùng nöôùc an nhieân”. Hoøa thöôïng hoûi tieáp: “Chuyeän an thaân laäp meänh nhö theá laø ñöôïc roài, coøn “baûn lai dieän muïc” (maët muõi xöa nay) cuûa oâng nhö theá naøo?”. Sö ñaùp: “Quô saøo treân boùng coû Teân nhoïn seõ bay ra”. Hoøa thöôïng khen: “Con raén hai ñaàu aáy, ñöøng ñeå noù chaïy thoaùt. Haõy xoû muõi noù caån thaän! Ngöôi laø con chaùu xöùng ñaùng cuûa toâng phaùi Taøo Ñoäng. Ta cho ngöôi phaùp danh laø Thoâng Giaùc”. Sau thôøi gian tu hoïc ôû nuùi Phuïng Hoaøng saùu naêm (khoaûng cuoái naêm 1670), moät hoâm, Hoøa thöôïng Tri Giaùo-Nhaát Cuù goïi sö Thoâng Giaùc - Thuûy Nguyeät vaøo phöông tröôïng hoûi: “Ñaõ thaáy taùnh chöa?”. Sö leã baùi vaø trình keä: Vieân minh thöôøng taïi thaùi hö trung, Cöông bò meâ vaân voïng khôûi lung. Nhaát ñaéc phong xuy vaân töù taùn. Haèng sa theá giôùi chieáu quang thoâng

Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch:
Saùng troøn thöôøng ôû giöõa hö khoâng,
Bôûi bò maây meâ voïng khôûi loøng,
Moät phen gioù thoåi maây töù taùn,
Theá giôùi haø sa saùng chieáu thoâng.
Hoøa thöôïng ñöa tay ñieåm treân ñaàu sö vaø truyeàn cho baøi keä cuûa
Toâng Taøo Ñoäng ñeå veà truyeàn ôû Ñaïi Vieät:
Tònh Trí Thoâng Toâng Töø Taùnh Haûi,
Khoan Giaùc Ñaïo Sanh Quang Chaùnh Taâm,
Maät Haïnh Nhaân Ñöùc Xöng Löông Hueä,
Ñaúng Phoå Chieáu Hoaèng Phaùp Vónh Tröôøng.
Hoøa thöôïng taëng cho baøi keä khi töø bieät:
Queá nham suy phuùc tuïc truyeàn ñaêng
Thu nhaäp tröôøng khoâng queá bích ñaèng.
Trì nhó vieãn lai khai baûo kính,
Töø dö qui khöù thò kim thaèng,
Thuïy thaâm phöôïng lónh thieân traøng tuyeát,
Caùp thuï An Nam nhaát caù taêng.
Daï baùn caåm haø sôn haäu khôûi,
Hao tuøng thieân teá thöùc thaêng haèng

(Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch:
Röøng queá göông ñöa ñeøn noåi saùng,
Thu veà ñaâu ñaáy ngaùt muøi höông.
Vì ngöôøi xa ñeán treo göôøng baùu,
Töø bieät ta veà chæ sôïi vaøng.
Ai vaøo nuùi Phöôïng nghìn truøng tuyeát.
Ñöôøng coù An Nam moät vò taêng.
Nöûa ñeâm aùo gaám ra sau nuùi,
Nhö ôû chaân trôøi thaáy maët traêng.
Leã tieãn bieät Thieàn sö Thoâng Giaùc - Thuûy Nguyeät ñöôïc ñaõi ba ngaøy môùi xong, caùc thieän höõu laøm thô kyû nieäm, chia tay chuùc tuïng thaät thaém thieát.
- 465 -

Thieàn sö Thuûy Nguyeät vaø ñeä töû leân ñöôøng veà nöôùc, moät hoâm caûm höùng ngaâm baøi keä: Baéc lai trình dó höïu Nam lai Nam Baéc song thanh raûng ngaõ hoaøi Cöôùc ñeå yeân haø tuøy tieáu ngaïo, Maõ hoaøn traïi thöôïng, xuaát thieân nhai. (Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch: Sang Baéc trình roài laïi veà Nam. Baéc Nam ñeàu ñöôïc thoûa thueâ loøng, Caát böôùc yeân haø caøng vui thích, Ngöïa veà chuoàng cuõ, vöôït muoân truøng) Hai thaày troø ñi suoát naêm thaùng môùi veà ñeán Cao Baèng, Thieàn sö Thuûy Nguyeät gheù thaêm moä cuûa ñeä töû ñaõ maát luùc tröôùc. Thaày troø döïng leàu coû beân caïnh moä, laäp baøn Phaät tuïng kinh caàu sieâu cho ñeä töû ñöôïc ba ngaøy thì boãng nhieân treân moä moïc moät hoa sen. Baáy giôø, daân ñòa phöông thaáy ñieàu laï neân ñua nhau ñeán xem raát ñoâng. Nhieàu ngöôøi phaùt taâm thænh sö cuùng ñöôøng trai phaïn hoaëc xin quy y thoï giôùi. Moät thaùng sau, Thieàn sö Thuûy Nguyeät môùi veà ñeán chuøa Tö Phuùc (chuøa Hun) ôû nuùi Coân Sôn, thuoäc traán Haûi Döông (nôi xöa Toå Huyeàn Quang truï trì, coù thôøi gian Baêng Hoà Traàn Nguyeân Ñaùn vaø Nguyeãn Traõi soáng ôû ñoù). Sau khi leã Phaät, nhìn caûnh röøng thoâng nuùi bieác vaø chuøa coå, Thieàn sö Thuûy Nguyeät nhôù ñeán Toå thöù ba cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm laø Huyeàn Quang ñaõ keá tuïc truyeàn toâng phaùi thieàn cuûa Luïc Toå Hueä Naêng neân öùng ngaâm baøi keä: Sôn thuûy thanh heà, caûnh thaéng heà Nam thieân bieät chieám nhaát Taøo Kheâ Baát ñoà toân phuïng tam thaân Phaät Thaêng höõu khoâi nguyeân thích truï trì Taïm dòch: Nöôùc bieác non xanh caûnh ñeïp töôi Taøo Kheâ ñoäc chieám coõi trôøi nam Khoâng chæ toân thôø tam thaân Phaät Coù moät traïng nguyeân ñeán truï trì.

- 466 -

Sau thôøi gian hoaèng hoùa ôû Coân Sôn, Thieàn sö Thuûy Nguyeät vaân du khaép caùc tuøng laâm, tuøy duyeân thuyeát phaùp phoå ñoä chuùng sanh. - Chuøa Voïng Laõo treân nuùi Yeân Töû (vuøng nuùi cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm thôøi Traàn). - Chuøa Quyønh Laâm: moät toå ñình khaùc cuûa phaùi thieàn Truùc Laâm ngaøy xöa. - Chuøa Haï Long (Haøm Long) ôû nuùi Ñoâng Sôn (huyeän Ñoâng Trieàu, traán Haûi Döông). - Khi ñeán nuùi Ñoâng Sôn, chuøa Thöôïng Long ñaõ coù 1 cao taêng laø Toå

Muoáng ñang truï trì, neân Thieàn sö hoaèng hoùa ôû Haï Long. Tuy nhieân, sö cuõng thöôøng leân ñænh nuùi ñaøm ñaïo vôùi Toå Muoáng laø töông öùng. Ñoà chuùng ñeán tham hoïc ôû chuøa Haï Long raát ñoâng, tieáng ñoàn vang xa. Moät hoâm, ngoài ôû chuøa thaáy moät con chim xanh bay ñeán, chôït ngoä, töï ngaâm: Xuaân hoa khai lieãu phuïc thu söông Phuø theá ninh naêng ñaéc cöøu tröôøng Tranh töï tieâu dao thieân ngoaïi thích Caøn khoân ö thöû höõu haø phöông. (Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch: Hoa xuaân nôû heát laïi söông thu, Phuø theá cuoäc ñôøi khoù beàn laâu, Ra thaúng ngoaøi trôøi cho thoûa chí, Caøn khoân nôi aáy coù nôi ñaâu ?) Sau ñoù, Thieàn sö Thuûy Nguyeät leân Thöôïng Long noùi vôùi vò Toå Muoáng: “Nay tuoåi ñaõ giaø, naêm thaùng daøi laâu, ñang thôøi thanh bình yeân oån, toâi muoán cuøng thaày nhaäp Nieát baøn”. Toå Muoáng noùi: “Ñaïo quaû cuûa huynh nay ñaõ chín muoài, xin haõy veà nghæ ngôi tröôùc, toâi coøn phaûi ôû laïi coõi ñôøi ñeå ñoä nhöõng keå coù duyeân, ñeán khi ñaïo quaû vieân thaønh, toâi seõ theo huynh cuõng khoâng muoän”. Chieàu hoâm aáy, Thieàn sö Thuûy Nguyeät veà chuøa, cho goïi ñeä töû Toâng Dieãn-Chôn Dung ñeán phoù chuùc cho baøi keä:

- 467 -

Thuûy xuaát ñoan do taåy theá traàn, Traàn thanh thuûy phuïc nhaäp nguyeân chaân Döõ quaân nhaát baùt cam loà thuûy, Baùi taùc aân ba ñoä vaïn daân. (Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch: Nöôùc coát tuoân ra röûa buïi traàn, Saïch roài nöôùc laïi trôû veà chaân, Cho ngöôøi baùt nöôùc cam loà quùi, AÂn töôùi chan hoøa ñoä vaïn daân). Vaø baøi keä truyeàn phaùp: Sôn chöùc caåm thuûy hoïa ñoà, Ngoïc tuyeàn duõng xuaát baïch ñaø toâ Ngaïn thöôïng hoaøng hoa oanh loäng ngöõ, Ba trung bích thuûy ñieäp quaàn hoà. Nguyeät baïch ñöôøng ñöôøng ngö phuû tuùy, Nhaät hoàng caûnh caûnh kieán baø boâ. (Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch: Nuùi deät gaám, nöôùc veõ hình, Suoái ngoïc chaûy tuoân röôïu ñaø toâ Bôø cuùc nôû hoa hoaøng oanh hoùt, Nöôùc trong soùng bieác caù ñieäp nhaøo Traêng saùng roõ raøng oâng chaøi nguû Trôøi soi röøng röïc keùn naèm nhoâ. Sau ñoù, thieàn sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät baûo boán chuùng raèng: “Nay ta leân vieáng nuùi Nhaâm Döông, neáu baûy ngaøy khoâng trôû veà, caùc ngöôi leân nuùi, tìm thaáy choã naøo coù muøi höông laø ta ôû ñaáy”. Ñoà chuùng buøi nguøi nhöng khoâng daùm theo. Ñôïi ñuùng baûy ngaøy khoâng thaáy sö trôû veà, ñoà chuùng leân nuùi Nhaâm Döông tìm kieám, nghe gioù thoåi muøi höông thôm ngaøo ngaït, theo höôùng tìm ñeán moät caùi hang, thaáy sö ngoài kieát giaø treân taûng ñaù trong hang. Thaân xaùc sö töôi maùt meàm maïi töï nhieân nhö ngöôøi soáng, muøi thôm xoâng ra gioáng höông traàm baïch ñaøn. Thieàn sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät vieân tòch vaøo ngaøy 6 thaùng 3 naêm Giaùp Thìn (1704), nieân hieäu Chaùnh Hoøa thöù 20, ñôøi vua Leâ Hy

- 468 -

Toâng, thoï 68 tuoåi. Ñoà chuùng laøm leã hoûa taùng, chia xaù lôïi thôø ôû hai nôi: moät ôû hang treân nuùi Nhaâm Döông (nôi vieân tòch) vaø moät ôû chuøa Haï Long (Haøm Long) taïi nuùi Ñoâng Sôn (xaõ Bích Nham, huyeän Ñoâng Trieàu, tænh Quaûng Ninh ngaøy nay). Chuøa Haøm Long hay Ñoâng Sôn töï laø chuøa coå ñöôïc

laäp töø ñôøi nhaø Traàn. Chuøa Haøm Long coù caûnh ñeïp nhö Nguõ Ñaøi sôn ôû Trung Quoác. Chuøa Ñoâng Sôn thôøi xöa coù Thieàn sö Vieân Quang laø böïc ñaéc ñaïo, vua Traàn Anh Toâng vaø Traàn Minh Toâng toân kính ñaëc bieät.

THIEÀN SÖ TOÂNG DIEÃN-CHAÂN DUNG (1638 - 1709)

Thieàn sö Toâng Dieãn-Chaân Dung queâ quaùn coù leõ ôû thoân Phuù Quaân, huyeän Caåm Giaøng, xöù Haûi Döông (?). Theo lôøi truyeàn, Thieàn sö Chaân Dung moà coâi cha khi coøn nhoû, meï phaûi buoân baùn taûo taàn ñeå nuoâi con. Vaøo naêm 12 tuoåi (khoaûng naêm 1649-1650), moät hoâm, meï chuaån bò gaùnh haøng ra chôï baùn, daën con "meï coù mua saün moät gioû coøng ñeå saün ôû ao, laùt nöõa con giaõ coøng naáu canh ñeå tröa nay meï con mình aên". Ñeán giôø naáu côm, sö ra ao ñònh laáy gioû coøng ñem giaõ nhö lôøi meï daën, nhöng nhìn thaáy caùc con coøng suûi nhöõng haït boït ra ôû gaàn caëp maét, gioáng nhö muoán khoùc, sö khoâng nôõ ñem giaõ, neân ñem ñeán ao thaû heát coøng ra. Tröa meï veà, doïn côm ra aên, khoâng thaáy canh môùi hoûi coøng ôû ñaâu maø khoâng naáu canh ? Sö thöa: "Con ñònh ñem coøng ra giaõ nhö me daïy, nhöng thaáy chuùng noù khoùc, con thaáy thöông quaù neân ñem thaû heát xuoáng ao roài". Baø meï ñang meät, ñoùi buïng, giaän quaù neân laáy roi ñaùnh sö, sôï quaù, sö boû chaïy, meï röôït ñaùnh moät hoài, sö chaïy thoaùt vaø ñi luoân maát tích, khoâng trôû veà. Khoâng bieát sau ñoù sö ñi ñaâu vaø laøm gì? Coù leõ ñeán tu hoïc ôû caùc chuøa ôû vuøng queâ thuoäc xöù Haûi Döông (?). Maõi ñeán khi Thieàn sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät tu hoïc ôû Trung Quoác ñaéc phaùp trôû veà hoaèng hoùa ôû chuøa Voïng Laõo treân nuùi Yeân Töû, khoaûng naêm 1669, sö nghe tieáng, tìm ñeán tham hoïc, gaëp luùc Thieàn sö Thuûy Nguyeät ñang nghæ ngôi, Thieàn sö Thuûy Nguyeät hoûi: "Nhö ta ñang nghæ ngôi, ñôïi ñeán luùc naøo môùi coù tin töùc?". Sö Chaân Dung thöa:

Giôø Daàn maët trôøi moïc,
Ñuùng Ngoï, trôøi ñöùng boùng (1)
Thieàn sö Thuûy Nguyeät ngaïc nhieân vì caâu traû lôøi giaûn dò nhöng thaâm thuùy ñoù, hoûi tieáp: "Muoán giöõ gìn (baûo nhaäm) phaûi laøm sao?". Sö
Chaân Dung ñaùp:
Öng höõu vaïn duyeân höõu,
Tuøng voâ nhaát thieát voâ,
Höõu voâ caâu baát laäp,
Phaät caûnh boån ñöông phoâ,
(NguyeãnLang dòch:
Ñaõ coù gì cuõng coù,
Khi khoâng gì cuõng khoâng,
Khi coù, khoâng nhaøo xuoáng,
Maët trôøi moïc ñoû hoàng)
(Caàn coù muoân duyeân coù,

Muoán khoâng taát caû khoâng,
Coù khoâng ñeàu chaúng laäp,
Maët trôøi hieän treân cao).
Thieàn sö Thuûy Nguyeät nghe baøi keä, lieàn böôùc xuoáng voã vai Chaân Dung vaø baûo raèng: "Phaùi thieàn Taøo Ñoäng chuû tröông "Nguõ vò Thaàn quaân", ngöôi ñuùng laø keû thöøa keá toâng phaùi naøy, neân cho ngöôøi phaùp danh laø Toâng Dieãn", vaø ngaøi ban cho baøi keä truyeàn phaùp:
Nhaát thieát phaùp baát sanh,
Nhaát thieát phaùp baát dieät,
Phaät Phaät toå toå truyeàn,
Uaån khoâng lieân ñaàu thieät.
(Taát caû phaùp khoâng sanh
Taát caû phaùp khoâng dieät,
Phaät Phaät toå toå truyeàn
Uaån khoâng sen ñaàu löôõi.
(Nguyeãn Lang Dòch)
- 470 -

Khoâng coù phaùp naøo sanh, Khoâng coù phaùp naøo dieät, Sen nôû treân löôõi ngöôi Chuyeän töông truyeàn töï bieát) Sö Chaân Dung lieàn laïy taï. Töø ñoù, sö Chaân Dung theo haàu haï Hoøa thöôïng Thuûy Nguyeät. Sau ñoù, Hoøa thöôïng Thuûy Nguyeät veà truï trì chuøa Haï Long ôû nuùi Ñoâng Sôn (huyeän Ñoâng Trieàu, xöù Haûi Döông), sö cuõng theo thaày. Sö Toâng Dieãn-Chaân Dung ñaït ñöôïc taâm toâng, huyeàn cô dieäu phaùp cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng nhöng vaãn theo thaày hoaèng hoùa. Ban ngaøy sö vaân du giaùo hoùa, ban ñeâm ñeán tham hoïc vôùi thaày, thöa hoûi dieäu nghóa, thaâm huyeàn cuûa Phaät phaùp vaø yeáu chæ cuûa Thieàn toâng hoaëc thieàn ñònh suoát ñeâm. Sö chí taâm tu thieàn theo haïnh Ñaàu ñaø, kham chòu cöïc khoå, khoù khaên. Naêm Vónh Trò thöù saùu (1678) ñôøi vua Leâ Hy Toâng, chuùa Tròng Taïc ra lònh ñuoåi Taêng Ni (duø giaø hay treû) ra khoûi kinh thaønh, chæ ñöôïc hoaèng hoùa ôû vuøng röøng nuùi, thoân queâ heûo laønh. Nghe tin naøy, Thieàn sö Chaân Dung töï nghó: "Taïi sao vua cho ñaïo Phaät laø voâ duïng? Neáu chæ ôû nuùi röøng, duø thuyeát phaùp nhieäm maàu hoa rôi nhö möa, cuõng khoâng coù lôïi ích gì cho baù taùnh. Neáu khoâng, chö Phaät, chö Toå chæ lo tu moät mình cho hoaøn haûo thì laøm sao ñoä ñöôïc haøm linh trong bieån khoå cuûa traàn gian, thaät uoång coâng vaøo cöûa Phaät, buoâng troâi boû phí moät ñôøi ngöôøi". Ñaïo Phaät khoâng vì loøng ngöôøi maø höng thònh hay sa suùt. Pheùp vua chaân chính cuøng phaùp Phaät dính lieàn vôùi nhau nhö thòt vôùi da. Chæ vì taâm vua giaùc ngoä, chöa coù ai veùn maây ñen ñang laøm môø aùm vaàng thaùi döông cho neân vua chöa hieåu roõ ñaïo Phaät, caàn phaûi moät phen queùt saïch söông muø che trôøi thaúm. Sö beøn quyeát taâm rôøi choán nuùi röøng veà kinh ñoâ ñeå mong caûnh tænh vua, cöùu vaõn Phaät phaùp trong côn hoaïn naïn. Sö veà chuøa trình baøy söï vieäc vaø xin pheùp thaày ñöôïc ñeán yeát kieán vua. Hoøa thöôïng Thuûy Nguyeät hoan hæ,

Thieàn sö Chaân Dung leân ñöôøng veà kinh thaønh. Ñi maáy ngaøy, ñeán chuøa Coå phaùp (Baéc Ninh ngaøy nay), xin nghæ ñeâm, ñöôïc sö truï trì tieáp ñaõi aân caàn. Ban ñeâm, Thieàn sö Chaân Dung ngoài

- 471 -

thieàn ñònh ñeán saùng sôùm hoâm sau, khi chuoâng coâng phu khuya cuûa chuøa noåi leân, sö môùi xaû thieàn vaø leã Phaät. Khi leã, nhìn thaáy töôïng Ñieàu Ngöï Giaùc Hoaøng (Toå Traàn Nhaân Toâng), sö caûm taùc baøi thô: Tieàn quoác vöông heà haäu quoác vöông, Tieàn haø kính moâ haäu haø mang ? Höõu linh töông nguyeän kim phieâu xuaát, Ö cöûu truøng moân nhaäp baát phöông. (Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch: Tröôùc laø vua sau cuõng laø vua, Xöa sao kính moä, nay chaúng öa, Coù linh xin nguyeän phen naøy ñeán, Cung vua ra vaøo ñöôïc töï do). Hoâm sau, sö ñeán cöûa ñoâng kinh thaønh luùc trôøi vöøa toái, nghe tieáng moõ trong nhaø gaàn khaùm ñöôøng, sö töôûng nhaø cuûa Phaät töû neân ñeán goõ cöûa ñònh xin nghæ taïm. Chuû nhaø môû cöûa troâng thaáy sö lieàn thænh vaøo nhaø. Sö nhìn leân baøn thôø Phaät thaáy höông ñeøn trang nghieâm, töôïng Phaät quyù baùu, neân hoûi: "Töôïng Phaät thôø do ñaâu maø coù?". Chuû nhaø ñaùp: "Toâi laø cai nguïc, nhaân ñaøo ñaát gaëp ñöôïc töôïng ñoàng neân ñem veà thôø". Sö baûo töôïng Phaät quyù nhö theá, leõ naøo thôø trong gian nhaø thaáp beù nhö theá naøy? Toâi muoán cuøng oâng mai ra thaønh phoá quyeân goùp tieàn cuûa caùc nhaø haûo taâm ñeå mua goã xaây caát moät ngoâi chuøa nhoû thôø Phaät môùi xöùng ñaùng". Chuû nhaø baèng loøng. Saùng hoâm sau, Thieàn sö Chaân Dung ñi ra thaønh phoá quyeân tieàn, bò quaân lính baét giaûi veà dinh Ñeà lónh. Quan Ñeà lónh hoûi: "Hieän nay lònh vua truyeàn khaép nöôùc, taát caû Taêng Ni giaø treû ñeàu phaûi vaøo röøng nuùi; oâng laø ngöôøi theá naøo maø daùm boû nuùi röøng veà kinh kyø ñi laïi töï nhieân nhö theá naøy? Coù phaûi khinh thöôøng phaùp luaät cuûa vua khoâng?". Sö traû lôøi: "Meänh leänh cuûa vua khoâng ai daùm traùi phaïm, nhöng vì keû taêng queâ muøa ôû nuùi röøng saâu naøy coù ñöôïc moät vieân ngoïc quyù muoán mang ñeán ñaây ñeå daâng leân Hoaøng thöôïng, xin ngaøi ñaïo ñaït leân Hoaøng thöôïng cho toâi ñöôïc ñeán trieàu ñình daâng ngoïc, daâng xong toâi seõ trôû veà nuùi". Quan Ñeà lónh trình leân vua, vua baûo quan Ñeà lónh laáy ngoïc vaøo trình vua. Söï xin ñöôïc töï tay mình daâng leân vua ñeå ñöôïc dieän kieán ñöùc vua

- 472 -

cho thoûa loøng öôùc nguyeän cuûa sö. Vua khoâng baèng loøng. Sö than: "Maët trôøi tuy saùng nhöng khoâng khoûi bò maây che. Maët traêng duø raïng ngôøi cuõng khoù khoûi bò maây phuû, vieäc nhö theá naøy, ta bieát phaûi laøm sao?". Sö ôû kinh thaønh suoát 3 thaùng maø vaãn chöa vaøo ñöôïc trieàu ñình. Sö nghó keá khaùc. Sö vieát moät tôø bieåu keå roõ lôïi ích vieäc tu haønh theo ñaïo Phaät vaø caùch thöùc laøm yeân nhaø lôïi nöôùc. Sö ví ñaïo Phaät nhö vieân ngoïc quyù soi saùng möôøi phöông, phaù tan moïi maây môø u toái treân theá gian. Vieát xong, sö ñeå tôø bieåu troïng moät caùi hoäp quyù, daùn kín caån thaän, ñeán quan Ñeà lónh xin quan vaøo trieàu taâu leân vua, choïn moät vò quan vaên taøi ñöùc, trung thöïc thanh lieâm,

taém goäi trai giôùi ba ngaøy, roài ra nhaän ngoïc quyù daâng leân vua. Vua choïn moät vò quan tín caån trong Vieän Haøn laâm thi haønh theo lôøi taâu aáy. Sau ba ngaøy trai giôùi, vò quan ñoù ñeán dinh quan Ñeà lónh nhaän hoäp ngoïc. Sö trao hoäp quyù vaø daën caån thaän laø phaûi trao taän tay vua. Vò quan nhaän hoäp ñem veà trieàu, quyø daâng leân vua, nhöng khi vua môû hoäp ra, khoâng coù vieân ngoïc naøo caû maø chæ coù moät tôø bieåu. Vua phaùn cho vò quan vaên ñoù ñoïc tôø bieåu cho vua nghe, vò quan ñoïc xong, vua vaø trieàu thaàn nghe thaáy lyù leõ roõ raøng, yù töù saùng suoát saâu xa, neân vua ra lònh cho quan Ñeà lónh ñöa sö Chaân Dung vaøo trieàu ñình. Khi vaøo trieàu, vua cho sö ngoài tröôùc maët vua. Vua hoûi nhöõng saùch löôïc trò daân, sö ñoái ñaùp thoâng suoát, roõ raøng. Nghe xong, vua phaùn: "Ñaïo Phaät quaû laø vieân ngoïc quyù, khoâng leõ trong nöôùc chuùng ta khoâng duøng, Taêng Ni thöôøng khuyeân moïi ngöôøi laøm ñieàu thieän, taïi sao laïi vaát boû ñi? Caùc Taêng Ni ñem Phaät phaùp khai hoùa daân chuùng cuõng laø phöông phaùp toát giuùp trieàu ñình trò daân". Vua môøi sö ôû laïi chuøa Baùo Thieân ñeå baøn luaän ñaïo lyù. Hoaøng Thöôïng nghe tieáng cuõng cho thænh sö vaøo cung thuyeát giaûng kinh phaùp. Vua Leâ Hy Toâng baõi boû leänh truïc xuaát Taêng Ni, cho pheùp Taêng Ni trôû veà chuøa cuõ ñeå tieáp tuïc giaùo hoùa. Sau khi hieåu ñaïo Phaät, vua thaønh taâm laïy saùm hoái toäi cuûa mình, cho taïc töôïng vua quyø laïy, ñeå töôïng Phaät treân löng vua toû yù vua laïy saùm hoái chö Phaät. ÔÛ chuøa Hoàng Phuùc (Haø Noäi) ngaøy nay coøn töôïng naøy. Sau moät thôøi gian giaùo hoùa ôû kinh thaønh Thaêng Long, Thieàn sö Toâng Dieãn-Chaân Dung xin pheùp veà nuùi thaêm thaày, vua ban aùo gaám vaø tieàn baïc, heïn thôøi gian ngaén gaëp laïi. Treân ñöôøng veà chuøa nuùi, ñeán beán

ñoø Boà Ñeà, nhìn caûnh ghe thuyeàn qua laïi ñoâng ñaûo treân doøng soâng Hoàng, sö caûm taùc baøi thô: Thieân taàm Nhò thuûy troïc hoaøn thanh, Phao quaù ñoâng taây vaõng phuïc haønh, Hyû ñaùo Boà ñeà ñoàng ñaùo ngaïn, Toaïi dö xuaát theá ñoä quaàn sanh. (Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch: Ngaøn taàm soâng Nhò ñuïc roài trong, Qua laïi thuyeàn beø raát thong dong, Möøng gaëp Boà ñeà ñoàng ñeán beán, Toaïi loøng ta nguyeän ñoä quaàn sanh). Ñeán Ñoâng Trieàu, veà laïi chuøa Haï Long ôû nuùi Ñoâng Sôn, löu laïi moät thôøi gian roài laïi trôû leân kinh ñoâ, vua ban chöùc "ngöï tieàn" vaø aùo gaám, sö töø choái chöùc töôùc, chæ nhaän aùo gaám cho vua vui loøng. Veà hoaèng hoùa taïi chuøa Hoàng Phuùc, Thieàn sö Chaân Dung ñöùng ra cho thôï khaéc baûn in kinh Hoa Nghieâm, taøng chöõ ôû chuøa Baùo Thieân, sau ñoù khaéc in kinh Phaùp Hoa ñeå ôû chuøa Khaùn Sôn. Naêm Chính Hoøa19 (1698), baø Quoác nhuõ (meï vuù cuûa vua laø baø noäi thò ôû phuû Chuùa, queâ ôû Hoøa Nhai) xin vôùi caäu cuûa vua phaùt taâm cuùng ñöôøng cho sö truøng tu chuøa Hoàng Phuùc. Sau khi söûa chuøa xong, coøn dö tieàn, sö xaây döïng chuøa Caàu Ñoâng. Sau khi hoaøn thaønh, sö xin vua cho ngöôøi cai nguïc khi xöa ñöôïc xuaát gia laøm Taêng vaø veà truï trì chuøa Caàu Ñoâng. Thôøi gian troâi qua, Hoøa thöôïng Toâng Dieãn-Chaân Dung ñaõ giaø, moät hoâm, bieát ngaøy veà queâ ñaõ ñeán, Hoøa thöôïng cho goïi ñeä töû laø Töø Sôn-Haïnh Nhaát, hieäu Tónh Giaùc, ñeán phoù chuùc nhö

sau: “Gioù töø thoåi maïnh cuoán saïch maây muø, maët trôøi trí tueä chieáu saùng, gioù laønh thoåi maùt khaép trong trieàu, ngoaøi ñoàng noäi, nhöng khoâng neân truï tröôùc, vì khoâng cuõng hoaøn khoâng. Tröôùc sau ñeàu nhö moät, cho ngöôi hieåu roõ ba ñieåm hieån maät, ngöôi neân giöõ laáy trung ñaïo. Ra ñôøi ñoä ngöôøi, xöa nay cuõng nhö nhau ; duø ôû coõi Taây hay ôû coõi Ñoâng, Ñaïo voán vaãn gioáng nhau”. Hoøa thöôïng trao tieáp baøi keä truyeàn phaùp:

- 474 -

Hoa khai xuaân phöông ñaùo,
Dieäp laïc tieän tri thu,
Chi ñaàu söông caùnh ngoïc,
Ngaïc thöôïng tuyeát lieân chaâu,
Thanh thaàn vaân taùn saûn long giaùp,
Baïch nhaät haø quang loûa töôïng khu,
Baùo vaên tuy kieán nhaát,
Phuïng chuùng theå toaøn caâu,
Ñaït Ma Taây lai truyeàn haø phaùp?
Loâ hoa thieäp haûi thuûy phuø phuø
(Hoøa thöôïng Thanh Töø dòch:
Xuaân ñeán hoa chôùm nôû,
Thu veà laù vaøng rôi,
Ñaàu caønh söông loùng laùnh,
Caùnh hoa tuyeát raïng ngôøi,
Buoåi saùng trôøi trong roàng baøy vaûy,
Ban tröa maây saùng voi hieän hình,
Vaèn coïp tuy thaáy moät,
Baày phuïng theå toaøn ñoàng,
Ñaït Ma Taây sang truyeàn phaùp gì?
Caønh lau qua bieån noåi phau phau).

Phoù chuùc xong, Hoøa thöôïng Toâng Dieãn-Chaân Dung an nhieân vieân tòch trong tö theá ngoài thieàn, nhaèm vaøo ngaøy 16 thaùng 7 naêm Kyû
Söûu, nieân hieäu Vónh Thònh thöù naêm (1709), ñôøi vua Leâ Duï Toâng, thoï 72 tuoåi. Ñoà chuùng laøm leã hoûa taùng, thu xaù lôïi, xaây thaùp thôø ôû nuùi Ñoâng Sôn (Haûi Döông).

Hoøa thöôïng Toâng Dieãn-Chaân Dung coù ñeä töû truyeàn thöøa laø thieàn sö Töø Sôn-Tónh Giaùc töï Haønh Nhöùt, keá theá truï trì chuøa Hoàng Phuùc.

Thieàn sö Töø Sôn-Tónh Giaùc coù ñeä töû laø:

- Thieàn sö Taùnh Chuùc-Thieän Thuaän hay Sa moân Ñaïo Chu-Baûn
Lai keá theá truï trì chuøa Hoàng Phuùc.
- Thieàn sö Taùnh Trí-Giaùc Quang

- 475 -

THIEÀN SÖ TAÙNH CHUÙC – THIEÄN THUAÄN

Thieàn sö Taùnh Chuùc – Thieän Thuaän hay Ñaïo Chu - Baûn Lai thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng ñôøi 30, laø ñeä töû cuûa thieàn sö Töø Sôn – Tænh Giaùc hay Haønh Nhaát. Hieän chöa bieát roõ thaân theå hình traïng cuûa Thieàn sö Taùnh Chuùc. Chæ bieát thieàn sö Taùnh Chuùc truï trì chuøa Hoàng Phuùc vaøo giöõa theá kyû 18. Thieàn sö Taùnh Chuùc hay quan nieänm "Tam giaùo " cho chuøa Hoàng Phuùc, ñöùng ra toå chöùc vieäc ñuùc töôïng "Tam Giaùo " cho chuøa . Ñoù chính laø cô hoäi khieán cho Tròng Hueä vieát saùch "Tam giaùo Nhöùt Nguyeân Thuyeát " vaøo naêm 1743. Chuû Tröông 'Tam giaùo ñoàng nguyeân" ñöôïc thieàn sö Höông Haûi (1628 – 1715) vieát trong taùc phaåm "Söï lyù dung thoâng "nhö sau: Trong nôi danh giaùo coù ba, Nho hay giuùp nöôùc söûa nhaø, trò daân. Ñaïo thì döôõng khí an thaàn, Thuoác tröø taø beänh chuyeân caàn luyeän ñan. Thích ñoä nhaân, mieãn tam ñoà khoå. Thoaùt cöûu huyeàn thaát toå sieâu phöông. Nho duïng tam cöôøng Nguõ thöôøng , Ñaïo gìn nguõ khí giöõ giaøng ba nguyeân. Thích giaùo nhaân tam qui nguõ giôùi, Thaáy moät ñöôøng, xe phaûi cuøng ba .....

THIEÀN SÖ HAÛI ÑIEÄN-MAÄT ÑA HAY TAÊNG THOÁNG VIEÂN THOÂNG-LAÏI NGUYEÂN

Thieàn sö Haûi Ñieän-Maät Ña hay Taêng thoáng Vieân Thoâng-Laïi Nguyeân thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Vieät Nam, theá heä 40 xuaát gia thoï giôùi vôùi Hoøa thöôïng Taùnh Chuùc-Thieän Thuaän (hay Sa moân Ñaïo Chu-

- 476 -

Baûn Lai. Hoøa thöôïng Ñaïo Chu thuoäc truyeàn thöøa cuûa Toå sö Toâng Dieãn-Chaân Dung ôû Toå ñình Hoàng Phuùc (chuøa Hoøe Nhai). Taêng thoáng Vieân Thoâng coù nhieàu ñeä töû noåi tieáng thôøi nhaø Nguyeãn: - Thieàn sö Khoan Döïc-Thanh Laõng hay Taêng thoáng Ñaïo Nguyeân hieäu Phoå Chieáu. - Thieàn sö Khoan Giaùo-Nhu Hoøa hay Sa moân Phöông Vieân-Thieän Caên. - Thieàn sö Khoan Thoâng-Chaùnh Trí hay Sa moân Thanh Quang. Taêng Thoáng Vieân Thoâng (Haûi Ñieän-Maät Ña) vieân tòch vaøo ngaøy 23 thaùng gieâng aâm lòch, chöa roõ naêm?

THIEÀN SÖ THANH LAÕNG-KHOAN DÖÏC HAY TAÊNG THOÁNG ÑAÏO NGUYEÂN - PHOÅ CHIEÁU

Thieàn sö Thanh Laõng, huùy Khoan Döïc, hay Taêng Thoáng Ñaïo Nguyeân-Phoå Chieáu, truï trì chuøa Nguyeät Quang (Haûi Phoøng), thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Vieät Nam, theá heä 41, laø ñeä töû Taêng Thoáng Vieân Thoâng (hay Thieàn sö Haûi Ñieän-Maät Ña, hieäu Laïi Nguyen). Thieàn sö Thanh Laõng tích cöïc hoaït ñoäng trong caùc coâng trình khaéc in kinh saùch "Nguõ Toâng phaùi yeáu löôïc" vaø vieát lôøi daãn, Haûi Tuyeân vieát chöõ, Phoå Thònh khaéc baûn goã taïi chuøa Nguyeät Quang. Saùch naøy ghi laïi goác tích vaø truyeàn thöøa cuûa naêm phaùi thieàn ôû Trung Quoác vaø Vieät Nam: Laâm Teá, Taøo Ñoäng, Qui Ngöôõng, Vaân Moân, Phaùp

Nhaõn. Saùch cuõng vieát veà haønh traïng cuûa 36 thieàn sö cuûa caùc phaùi thieàn treân. Cuõng trong naêm 1812, Thieàn sö Thanh Laõng vieát baøi töïa khi chuøa Quang Khaùnh in laïi saùch "Hieàn Ngu nhaân duyeân kinh". Thieàn sö Thanh Laõng coøn vieát saùch "Taøo Ñoäng Toâng Nam Truyeàn Ngöõ Luïc". Sau khi Taêng thoáng Vieân Thoâng vieân tòch (chöa roõ naêm), Thieàn sö Thanh Laõng ñöôïc phong laøm Taêng thoáng. Naêm Minh Maïng 16 (1835), chuøa Thieân Höng ôû xaõ La Phuø in laïi saùch "Ñaïi phöông ñaúng ñaïi taäp kinh". Thieàn sö Thanh Laõng, luùc ñoù ñaõ laø Taêng thoáng Ñaïo Nguyeân (Sa moân Khoan Döïc) vieát baøi töïa. Hieän chöa bieát Thieàn sö Thanh Laõng vieân tòch vaøo naêm naøo, chæ bieát laø Ngaøi tòch vaøo ngaøy 18 thaùng 2 aâm lòch, ñoà chuùng laäp thaùp thôø

- 477 -

Ngaøi ôû khuoân vieân chuøa Bích Ñoäng (caïnh chuøa Haï, treân nuùi Bích Sôn) ôû tænh Ninh Bình. Taêng thoáng Ñaïo Nguyeân hay Thieàn sö Thanh Laõng-Khoan Döïc coù nhieàu ñeä töû raát noåi tieáng thôøi nhaø Nguyeãn: - Thieàn sö Thanh Nguyeân hay Sa moân Giaùc Boån-Minh Nam - Thieàn sö Thanh Ñaøm-Minh Chaùnh hay Sa moân Giaùc Ñaïo-Hoaøng Quang. - Thieàn sö Minh Lieãu-Luïc Hoøa hay Sa moân Giaùc Laâm.

THIEÀN SÖ GIAÙC ÑAÏO-MINH CHAÙNH HAY SA MOÂN THANH ÑAØM-HOAØNG QUANG (PHAÙI THIEÀN TAØO ÑOÄNG - ÑÔØI 42)

Thieàn sö Giaùc Ñaïo (Giaùc Ñaïo Tuaân)-Minh Chaùnh hay Sa moân Thanh Ñaøm-Hoaøng Quang, truï trì chuøa Bích Ñoäng ôû laøng Ñam Kheâ, huyeän Yeân Moâ, tænh Ninh Bình, vì vaäy, coøn ñöôïc goïi laø Hoøa thöôïng Bích Ñoäng. Naêm Ñinh Maõo (1807), ñôøi vua Gia Long, Thanh Ñaøm quy y thoï giôùi vôùi Hoøa thöôïng Ñaïo Nguyeân-Thanh Laõng ôû chuøa Nguyeät Quang. Sau thôøi gian chuyeân taâm tu hoïc, giôùi luaät tinh nghieâm. Moät hoâm, vaøo buoåi tröa, sö Thanh Ñaøm söûa sang y phuïc trang nghieâm, traûi toïa cuï tröôùc Hoøa thöôïng Thanh Laõng, quyø goái, chaép tay baïch raèng: "Taâm khoâng ôû trong, khoâng ôû ngoaøi, cuõng khoâng ôû giöõa, vaäy roát raùo taâm ôû choã naøo?". Hoøa thöôïng mæm cöôøi, xoa ñaàu sö Thanh Ñaøm chæ baøy taâm aán vaø daïy cho baøi keä: Tuøy thôøi öùng duïng (Tuøy thôøi öùng duïng, Ngoïâ vaät kieán cô Gaëp vaät thaáy cô, Taùnh baûn nhö nhö Taùnh voán nhö nhö, Haø quan noäi ngoaïi Naøo ngaïi trong ngoaøi). Luùc ñoù sö Thanh Ñaøm hoát nhieân ngoä ñöôïc yeáu chæ cuûa thieàn toâng, naém ñöôïc chìa khoùa khai môû thieàn moân, lieàn ñaûnh leã Hoøa thöôïng. Töø ñoù, Thieàn sö Thanh Ñaøm caøng chuyeân caàn tinh taán nghieân cöùu kinh ñieån, chí taâm tham thieàn nhaäp ñònh. Sö nghieân cöùu thaät thaâm saâu caùc boä kinh Laêng Nghieâm, Phaùp Hoa..., neáu coù choã coøn nghi thì tham vaán boån sö.

- 478 -

Naêm Canh Ngoï (1810), Thieàn sö Thanh Ñaøm thoï giôùi Cuï tuùc, ñöôïc Hoøa thöôïng Thanh Laõng truyeàn taâm aán vôùi baøi keä: Quang phoùng mi gian voâ ñaïo Phaät, Vaân sinh tuùc haï vò ngoân tieân, Nhieâu quaân baûo döôõng ngöu nhi traùng, Trieâu

tòch thuïc canh bæ thoán ñieàn. Taïm dòch: Chaên maøy phoùng quang ñaâu phaûi Phaät, Goùt chaân maây phuû chôù baûo Tieân, Haõy neân nuoâi döôõng traâu cöôøng traùng, Hoâm sôùm caøy saâu ñaùm ruoäng mình. Thieàn sö Minh Chaùnh vaãn nghieâm trì giôùi luaät, chí taâm nghieân cöùu kinh saùch, tu thieàn trong töù oai nghi. Sau khi Hoøa thöôïng Ñaïo Nguyeân-Thanh Laõng vieân tòch, sö Thanh Ñaøm keá theá truï trì chuøa Bích Ñoäng. Naêm Gia Long thöù 18 (1819), Thieàn sö Thanh Ñaøm bieân soaïn Ñeà cöông kinh Dieäu Phaùp Lieân Hoa (Phaùp Hoa Ñeà cöông hay Toâng chæ Ñeà cöông Dieäu Phaùp Lieân Hoa kinh) ôû vieän Lieâm Kheâ trong khuoân vieân chuøa Bích Ñoäng. Soaïn ñöôïc phaân nöûa, ñeâm ñoù sö naèm moäng thaáy Phaät Ña Baûo ngoài treân nöûa toøa sen. Saùng hoâm sau, coù Thieàn sö Thanh Nguyeân-Minh Nam vaân du gheù chuøa, sö Thanh Ñaøm nhôø sö Thanh Nguyeân vieát cho lôøi töïa cuûa quyeån saùch naøy. Naêm Quyù Maõo, Thieäu Trò thöù 13 (1843), Thieàn sö Thanh Ñaøm bieân soaïn saùch "Baùt Nhaõ Tröïc giaûi" (Tröïc giaûi Baùt Nhaõ taâm kinh hay Tröïc giaûi Ma ha Baùt Nhaõ Ba la maät ña Taâm kinh). Thieàn sö Thanh Ñaøm coù thôøi gian truï trì chuøa Hoàng Phuùc, Toå ñình cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Thaêng Long. Nhöng Thieàn sö vaãn truï trì ôû chuøa Bích Ñoäng, choáng tích tröôïng ôû vieän Lieâm Kheâ naøy suoát 48 naêm vaø vieân tòch taïi chuøa Bích Ñoäng vaøo ngaøy 24 thaùng Gieâng naêm Ñinh Maõo (1857)? Ñoà chuùng laäp thaùp thôø ôû khuoân vieân chuøa Bích Ñoäng. (Xem theâm veà Thieàn sö Thanh Ñaøm-Minh Chaùnh vaø saùch Phaùp Hoa ñeà cöông, Baùt Nhaõ tröïc giaûi trong saùch Lòch söû Phaät giaùo ñôøi nhaø Nguyeãn cuøng taùc giaû).

- 479 -

THIEÀN SÖ GIAÙC BOÅN-MINH NAM hay SA MOÂN THANH NGUYEÂN (PHAÙI THIEÀN TAØO ÑOÄNG, ÑÔØI 41)

Thieàn sö Giaùc Boån hay Vieân Giaùc Boån, hieäu Minh Nam, hay Sa moân Thanh Nguyeân, laø ñeä töû cuûa Hoøa thöôïng Khoan Döïc-Ñaïo Nguyeân (hay Sa moân Thanh Laõng-Phoå Chieáu). Naêm Gia Long thöù 18 (1819), Thieàn sö Thanh Nguyeân vaân du ñeán chuøa Bích Ñoäng ôû Ninh Bình, truï trì chuøa naøy laø Thieàn sö Thanh Ñaøm-Minh Chaùnh nhôø sö vieát baøi töïa cho saùch "Phaùp Hoa ñeà cöông" sö vieát nhö sau: "Töïa Toâng chæ ñeà cöông kinh Dieäu Phaùp Lieân Hoa". Moät hoâm, nhaân khi vaân du hoaèng hoùa, ñaët böôùc ñeán vieän Lieâm Kheâ (chuøa Bích Ñoäng), möøng rôõ gaëp ñöôïc Thieàn sö Thanh Ñaøm, cuøng nhau baøn luaän vui veû. Sö Thanh Ñaøm baûo: "vöøa môùi bieân soaïn saùch ñeà cöông kinh Phaùp Hoa chöa ñöôïc phaân nöûa. Hoài hoâm, naèm moäng thaáy ñöùc Boån sö döôøng nhö veà aân thoï cho, laïi thaáy roõ treân nöûa toøa sen coù ñöùc Phaät Ña Baûo. Nay Toân giaû vöøa ñeán ñaây, laø yù cuûa Phaät khieán cho Ngaøi ñeán chöùng minh ñoù vaäy". Luùc ñoù, Thanh Nguyeân toâi nöûa möøng nöûa sôï, caàm baûn thaûo nhuaän saéc vöøa bieân xong, môùi roõ taïng taùnh hoà taâm Nhö Lai choùi suoát. Toâi xin vieát baøi töïa naøy ñeå chöùng minh. Keä raèng: Ñeà cöông ngoïc truï Dieäu lieân hoa, Naêng sôû ngoâ vi tích Bieän Hoøa, Nhò thaäp baùt chaâu uyeân giaùc haûi, Ñaïi thieân sa giôùi hoäi, taâm cô Naêng nhaân hoøa thöôïng minh töông thoï, Ña Baûo Nhö

Lai maät hoä gia, Khieån ngaõ taâm lai minh taù söù, Taùn döông Dieäu phaùp, taùn lieân hoa. (Ñeà cöông kinh baùu Dieäu Lieân hoa, Chæ baûo cho ta ngoïc Bieän Hoøa, Hai möôi taùm phaåm töø bieån giaùc,

- 480 -

Ñaïi thieân sa giôùi hoäi taâm cô, Hoøa thöôïng Naêng khaán thaàm thoï kyù, Nhö Lai Ña Baûo maät hoä gia, Khieán roõ taâm ta saùng toû ngoä, Ngôïi khen Dieäu phaùp laãn Lieân hoa). Troäm nghe, kinh Phaùp Hoa laø moät ñaïi söï nhaân duyeân cuûa chö Phaät, laø yeáu moân cuûa Boà taùt, laø chaân nhö bình ñaúng cuûa Nhö Lai, vì thöông chuùng sanh maø "khai thò ngoä nhaäp" (tri kieán Phaät). Thöôøng khi Chö Phaät dieãn noùi khoâng caàn truyeàn tröôùc, haèng ngaøy chuùng sanh tu trì seõ ñöôïc thoï kyù quaû ñöông lai. Dieäu phaùp laø huyeàn vi khoù vaïch baøy, maø cao lôùn vôøi vôïi, Lieân Hoa laø boâng sen khoâng nhieãm buøn nhô, höông thôm ngaøo ngaït bao truøm phaùp giôùi roäng lôùn, caùc coõi cuûa Nhö Lai nhieàu nhö soá buïi nhoû cuõng khoâng boû soùt, troøn saùng soi khaép Ta baø, Baùt nhaõ, Boà ñeà thaûy ñeàu ñaày ñuû. Chö Toå tha thieát nghó ñeán chuùng sanh môùi duøng caâu vaên, ngoân ngöõ ñeå khai môû, chæ baøy, neáu khoâng thì khaùc naøo moø chaâu ñaùy bieån, tìm ngoïc nuùi cao. Ñeán nhö Sa moân Thanh Ñaøm coù duyeân tham hoïc töø tröôùc, ngaøy nay may maén gaëp ñöôïc chaùnh toâng, Ngaøi noùi theo phong caùch tuyeät vôøi cuûa cöûa ñoäng ñình giaùo, neâu phaùp vò thaâm saâu maàu nhieäm cuûa Toå Ñaïo Nguyeân. Vaøo naêm Ñinh Maõo (1807), Ngaøi theo Toå sö ôû chuøa Nguyeät Quang, trong loøng möøng vui cuøng kính töôûng nhö khoù maø ñöôïc gaëp moät vò Phaät soáng nhö theá, thaät laø côûi môû taám loøng. Giöõa moät buoåi tröa maët nhöït rôõ raøng, Ngaøi söûa sang y phuïc, hình saéc nghieâm trang, traûi toïa cuï tröôùc Toå, quyø goái chaép tay baïch cuøng Toå sö Ñaïo Nguyeân raèng: "Taâm khoâng ôû trong , khoâng ôû ngoaøi, cuõng khoâng ôû giöõa, vaäy roát raùo taâm ôû choã naøo?". Toå sö mæm cöôøi, xoa ñaàu ngaøi, lieàn chæ baøy taâm aán vaø noùi keä raèng:

Tuøy thôøi öùng duïng,
Gaëp vaät thaáy cô,
Taùnh voán nhö nhö,
Trong ngoaøi naøo maéc.

- 481 -

Luùc aáy, ngaøi Thanh Ñaøm vui möøng ñaûnh leã taï aân, hoaùt nhieân naém ñöôïc chìa khoùa, chaúng coøn ngaïi cöûa ñoùng. Töø ñoù, Ngaøi chuyeân taâm tinh taán nghieân cöùu Tam taïng kinh ñieån, tham cöùu nhaát thöøa. Phaøm caùc kinh Dieäu Phaùp, Laêng Nghieâm, neáu coù choã naøo nghi ngôø lieàn ñem thöa hoûi. Ñeán naêm Canh Ngoï (1810), Ngaøi ñaêng ñaøn thoï giôùi Cuï tuùc, töøng goõ cöûa Toå sö ñeå ñöôïc kieán taùnh. Toå sö laïi maät aán cho baøi keä: Chaân maøy phoùng quang ñaâu phaûi Phaät, Goùt chaân maây phuû chôù baûo Tieân, Haõy neân nuoâi döôõng traâu cöôøng traéng, Hoâm sôùm quen caøy ñaùm ruoäng mình. Töø ñoù, Thanh

Ñaøm caøng theâm tinh taán, tay khoâng rôøi quyeån kinh. Traûi qua boán möôi taùm naêm, töø naêm Ñinh Maõo ñeán naêm Ñinh Tî,1807- 1857 (?), Ngaøi choáng tích tröôïng ñeán Lieâm Kheâ, tö duy bí taïng cuûa coå Phaät, khoâng tieác reû vôùi chuùng sanh maø muoán cho taát caû ñoàng ñöôïc vaøo tri kieán Phaät, neân noùi: "Toâi daàu ñöôïc chuùt ít, ñaâu neân tieác xeûn ö! Ñeà cöông kinh Dieäu phaùp Lieân Hoa naøy, neáu coù chuùt ít coâng ñöùc laønh naøo, chaúng daùm daønh rieâng phaàn mình maø muoán cho hoa sen ñoàng moïc ôû ñaàm trong, khoâng tìm caàu beân ngoaøi maø khieán Dieäu phaùp chöùa trong taác ñaát. Troâng mong haøng Thaùnh chuùng ñaày ñuû maét chaân chaùnh nhö trong ñaây, lyù söï ñöôïc ñi ñoâi, thì xin taát caû ñöôïc Nhö Lai thoï kyù. Ñoát höông kính caån vieát lôøi töïa naøy". Keå raèng: Bích Thanh Ñaøm xuaát dieäu lieân höông, Hoa muïc chæ tieâu toång phaùp cöông, Minh Chaùnh nhaát thöøa khai toái giaûng, Ñaïo trung taâm yeáu thò Hoaøng döông, Quaàn phöông hoäi ngoä vieân taâm tònh, Chuùng ñaúng ñeá quan nhaäp lyù tröôøng Thanh tònh lieân hoa quang phaùp giôùi, Tyø loâ taùnh haûi dieãn chaân thöôøng.

- 482 -

(* Hoà xanh trong maùt naûy sen thôm,
Kinh muïc neâu baøy nghóa ñaïi cöông,
Minh chính nhaát thöøa ñaø quaûng baù,
Ñaïo trung taâm yeáu laïi hoaøng döông,
Quaàn phöông toû ngoä taâm vieân tònh,
Ñaïi chuùng ñoàng tham lyù vónh tröôøng,
Thanh tònh sen kia ngôøi phaùp giôùi,
Töï taùnh Tyø Loâ kheùo xieån döông)
(Nguyeãn Lang dòch)
Ngaøy laønh thaùng 8 Hoaøng trieàu Gia Long naêm thöù 18 (1819) Sa moân Thanh Nguyeân-Vieân Giaùc Boån-Thieàn sö Minh Nam soaïn. Naêm Gia Long 15 (1816), Thieàn sö Thanh Nguyeân vieát lôøi töïa khi in laïi "Ñaïi thöøa Voâ Löôïng Nghóa kinh". Naêm Thaønh Thaùi 18 (1906), chuøa Vieân Minh ôû Haø Ñoâng in laïi kinh naøy, coù theâm lôøi daãn do Sa moân Tri Chæ vieát.

THIEÀN SÖ GIAÙC LAÂM-LUÏC HOØA hay SA MOÂN MINH LIEÃU

Thieàn sö Giaùc Laâm-Luïc Hoøa hay Sa moân Minh Lieãu thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Vieät Nam, theá heä 42, truï trì chuøa Hoàng Phuùc (Haø Noäi), xuaát gia thoï giaùo vôùi Taêng thoáng Vieân Thoâng (hay Thieàn sö Haûi Ñieän-Maät Ña). Thieàn sö Giaùc Laâm-Minh Lieãu laø sö ñeä cuûa Thieàn sö Minh Chaùnh- Thanh Ñaøm (hay laø Giaùc Ñaïo Tuaân). Sau khi Thieàn sö Thanh Ñaøm vieân tòch, Thieàn sö Giaùc Laâm- Minh Lieãu keá theá truï trì chuøa Hoàng Phuùc (Haø Noäi). Naêm Minh Maïng thöù 19 (1838), Thieàn sö Giaùc Laâm-Minh Lieãu ñöùng ra in laïi saùch "Ñaït Na thaùi töû haønh" cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân. Trong khoaûng nieân hieäu Minh Maïng (1820-1840), Thieàn sö Giaùc Laâm cuõng ñöùng ra lo khaéc in laïi saùch

“Hoàng moâng haønh” cuûa Thieàn sö Chaân Nguyeân.

- 483 -

Saùch “Ñaït Na thaùi töû haønh” laø taäp thô chöõ Noâm goàm 934 caâu thô luïc baùt, keå laïi söï tích cuûa Thaùi töû Ñaït Na. Saùch do Thieàn sö Giaùc Laâm in vaøo naêm 1838, khoå 15 x 25 cm, goàm 23 tôø, moãi tôø 2 trang, moãi trang coù 8 doøng, moãi doøng coù 18 chöõ. Saùch “Hoàng moâng haønh” laø taäp thô chöõ Noâm goàm 410 caâu thô luïc baùt, saùch khoå 15 x 25 cm, goàm 14 tôø, moãi tôø 2 trang, moãi trang 8 doøng, moãi doøng 14 chöõ. Hieän chöa roõ naêm sinh naêm tòch vaø haønh traïng cuûa Thieàn sö Giaùc Laâm-Minh Lieãu, chæ bieát Thieàn sö Giaùc Laâm tòch vaøo ngaøy muøng 10 thaùng 10 aâm lòch.

THIEÀN SÖ QUANG LÖ-NHÖ NHÖ (TOÅ QUAÏ)

Thieàn sö Nhö Nhö , huùy Quang Lö, hieäu Hoàng Phuùc hay Thích Ñöôøng Ñöôøng, thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng ñôøi thöù 45, chöa roõ naêm sanh, naêm tòch vaø queâ quaùn, chæ bieát Thieàn sö Nhö Nhö soáng vaøo thôøi nhaø Nguyeãn döôùi thôøi Phaùp ñoâ hoä (1858-1945), laäp chuøa Thieân Truùc (ôû Haø Noäi) vaø truï trì taïi ñaây. Thieàn sö Nhö Nhö ñöôïc teân goïi laø Toå Quaï, theo söï tích ñöôïc keå baèng thô luïc baùt nhö sau: Thuôû xöa coù Nguyeãn Theá Toân, Trò vì thieân töû daân an thaùi bình, Loøng ta coù toå chöùng minh ÔÛ chuøa Thieân Truùc daân tình veû vang Nam nöõ traùng thôï vinh quang Giaøu sang ñöùc ñoä hieáu trung ñoâi ñöôøng Nhöõng khi con beù baän vöông Ñi ra ngoaøi ñöôøng caøy caáy quanh naêm Ñem con gôûi toå troâng thaêm Toå veõ moät voøng moät chaùu moät oâ Chaúng khoùc chaúng baäy chaúng xoâ Tôùi giôø toå goïi moân ñoà cho aên Côm aên chaúng phaûi hoà ñoà Toå cho caùc chaùu, quaï xoâ laïi nhieàu

- 484 -

Toå thöôøng boá thí cho ñeàu
Haèng ngaøy quaï ñeán caøng nhieàu caøng ñoâng
Toå ñaët teân quïa raát coâng
Con naøo con aáy moät loøng tuaân theo
Khi aên toå goïi moät leøo,
Xeáp haøng raêm raép, tuaân theo lôøi ngaøi
Toå ñem ghi cheùp moät loaøi
Chia ra töøng toå, khoâng sai tí naøo
Maät thaùm daïo caûnh ñi vaøo
Hieân ngang caäy chöùc quyeàn cao ñoù laø
Hoaïch toå laïi cöù laøm sao
Caùc teân danh saùch ghi vaøo ôû ñaây ?
Toå raèng thöïc teá noùi hay,
Boïn luõ quaï naøy coù hieáu coù trung
Vì vaäy toâi chaúng phuï loøng,

Ghi teân ñeå daïy, theo loøng töø bi
Maät thaùm töùc giaän boû ñi
Ñem veà baùo caùo, vua thì nghe theo
Nghe lôøi xaûo traù noùi ñieâu
Baûo toå laäp ñieàu phaûn traùi nhaø vua
Sau veà baét toå ra toøa
Quaï lôùn quaï beù bieát laø bao nhieâu
Keâu la aàm ó raát nhieàu
Nhaø vua thaáy theá khaùc ñieàu laï thay
Hoûi toå, toå laïi trình baøy
Nhaø vua thaáy theá tha ngay cho veà
Toå raèng moïi vieäc ñeà hueà
Ai baét toâi veà noùi laïi toâi hay
Khi ngöôøi noùi laïi trình baøy
Toå veà quaï heát chaúng bay con naøo
Thöïc laø coâng ñöùc bieát bao
Ôn saâu ñöùc troïng keå sao cho baèng
Vì vaäy teân toå tieáng taêm
Teân laø Toå Quaï nghìn naêm vaãn coøn

Buùt tích ghi roõ maøu son
Ngaøy nay kyõ nieäm chuùng con trình baøy.
Nguyeän xin Toå chöùng taâm naøy.
Coù laàm, coù loãi, Toå hay xaù cuøng
Chuùng con xin doác moät loøng
Tu haønh tôùi ñaïo baùo aân cho ngöôøi.
Thieàn sö Nhö Nhö tòch vaøo ngaøy 20 thaùng 7 aâm lòch, thaùp thôø hieäu laø Quyønh Traân.
CHUØA HOØE NHAI (CHUØA HOÀNG PHUÙC)

Chuøa Hoàng Phuùc hay chuøa Hoøe Nhai ôû soá 19 phoá Haøng Than, quaän Ba Ñình, thuû ñoâ Haø Noäi, hieän laø Toå ñình cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng (Phaùp chuû GIaùo hoäi Phaät giaùo Vieät Nam laø Hoøa thöôïng Thích Ñöùc Nhuaän, truï trì Toå ñình naøy). Theo töông truyeàn, chuøa ñöôïc laäp töø ñôøi nhaø Lyù. Chuøa Hoøe Nhai xöa kia ôû phía Taây baéc kinh thaønh Thaêng Long, phía Nam soâng Hoàng, gaàn hoà Hoaøn Kieám, vuøng naøy coù troàng nhieàu caây hoøe, caûnh raát ñeïp, vua thöôøng cho caùc vò tieán só môùi ñaäu kyø thi ñình ra du ngoaïn ôû ñoù. Coång chuøa döïng theo kieåu töø truï, goàm boán coät vuoâng thaúng cao leân. Chuøa caát theo kieåu “Noäi coâng ngoaïi quoác”. Saân chuøa coù hai thaùp cuûa hai vò toå vaø hai taám bia ñaù. Coång chuøa coù caëp caâu ñoái: - Taøo Kheâ chính phaùi Nam thieân tuyeân coå

nhöït tinh minh. - Hoàng Phuùc danh lam Lyù ñaïi tri kim ñaêng Hoaøng ñeá. Chaùnh ñieän laø moät toøa nhaø naêm gian roäng lôùn, thôø Tam theá Phaät goàm nhieàu töôïng Phaät nhö nhöõng chuøa khaùc... Ñaëc bieät trong chuøa coù töôïng vua Leâ saùm hoái. Töôïng vua Leâ Hy Toâng ñang quyø, treân ñaàu vaø löng cuûa vua laø töôïng ñöùc Phaät ngöï treân toøa sen. Töôïng naøy nhaéc laïi söï tích sau:

- 486 -

Nieân hieäu Vónh Trò (1676 - 1680), vua Leâ Hy Toâng tieáp noái chính saùch naâng ñôõ Nho giaùo, trieät haï Phaät giaùo cuûa caùc vua nhaø Haäu Leâ, vua ra lònh pheá boû taêng löõ, ñuoåi caùc taêng só veà hoaøn tuïc. Toå sö Chaân Dung-Toâng Dieãn ôû nuùi Phuïng Sôn nghó raèng: vua chöa giaùc ngoä, khoâng ai veùn vaàng maây ñen ñang laøm môø aùm vaàng döông Phaät phaùp, neân quyeát chí ñeán trieàu ñình ñeå xin vaøo yeát kieán vua, trình baøy roõ Phaät phaùp cao thaâm, huyeàn bí khoù löôøng. Sau khi tieáp xuùc vôùi Toå sö, vua giaùc ngoä ñaïo Phaät, neân thaønh taâm saùm hoái, quyømoïp ñoäi töôïng Phaät treân ñaàu. Söï tích naøy ñöôïc keå laïi trong bia khoâng coù töïa ôû chuøa Hoàng Phuùc (bia ñaù soá 13541). Theo saùch "Tuyeån taäp vua bia Haø Noäi" coù dòch bia haàu nhö sau: kính nghó: chuøa Hoàng Phuùc ôû thuû ñoâ Haø Noäi, laø moät chuøa coå löøng danh. Vò toå thöù nhaát laø Hoøa thöôïng Thuûy Nguyeät... Toå thöù nhì laø Chaân Dung (Toång Dieãn) keá tieáp ñeøn phaùp, kieân trì noái goùt. Gaëp thôøi Vónh Trò trieàu Leâ, coù lònh pheá boû taêng löõ, ñöùc Toå thöù nhì cuûa ta kieân ñònh moät loøng vì Phaät, lieàn noùi: "Ñaïo Phaät khoâng vì nhaân ñaïo maø höng thònh hay sa suùt, pheùp cuûa vua chaân chaùnh cuøng phaùp Phaät gaén lieàn nhö thòt vôùi da. Chæ vì taâm vua chöa giaùc ngoä, khoâng ai veùn maây ñen ñang laøm môø aùm vaàng döông, cho neân ñaïo Phaät kheùo toû löôøng, tìm ñaâu keû queùt saïch söông muø cho trôøi thaúm". Toå beøn giaõ töø toøa Phaät, thaân ñeán kinh thaønh Thaêng Long vieát bieåu taáu vua, ñöôïc vaøo beä kieán taïi saân roàng. Ñaïo hoa sen ñuôïc baøy toû, phaùp Phaät ñöôïc nhuaàn thaám, côûi môû, cöùu phong hoùa suy ñoài, taêng aùnh döông trí tueä. Ñöôïc meänh vua truyeàn ôû thaàn kinh môû roäng ñaïo traøng thuyeát phaùp, laïi söûa sang cöõa phaïn duøng laøm nôi tu döôõng theo ñaïo thieàn, giuùp nöôùc giöõ ñaïo, ñöôïc vua saéc phong, daáy leân ñieàu ñaõ suy ñoài, tieáp noái caùi ñaõ döùt, cöûa Phaät laïi ñöôïc ñoåi môùi moät laàn nöõa. Quaû nhieân keá tuïc quaù khöù, môû roäng töông lai, choán tuøng laâm Hoàng Phuùc laïi chaán höng, ñeøn thieàn laïi ngôøi aùnh löûa, doøng phaùi Taøo Kheâ truyeàn daøi maõi maõi. Phong traøo Phaät giaùo laïi daâng cao cuøng nuùi Nuøng soâng Nhò muoân ñôøi toàn taïi, vui thay! Phuùc thay! Ñeïp thaät! Vaäy kính caån khaéc vaøo bia ñaù ñeå ghi nhôù khoâng queân. (.....)

- 487 -

Naêm 2960, sau ngaøy ñaûn sanh cuûa Thích Ca Nhö Lai, töùc naêm Nhaâm Thaân (1932) thaùng 9, ngaøy haï tuaàn. Truï trì thieàn laâm: Phaùp Minh-Döông Taâm Vieân soaïn baøi kyù vieäc truøng tu chuøa Hoàng Phuùc ñöôïc ghi laïi trong bia "Danh thuøy baát huû" (Bia danh tieáng löu truyeàn khoâng bao giôø maát) nhö sau: (.....) Chuøa

Hoàng Phuùc ôû thaønh Haø Noäi, nuùi Nuøng nhö vaït aùo, soâng Nhò nhö daûi löng, hoà Truùc Baïch chaén ngang, doøng Toâ Lòch chaûy laïi, ñaây thaät laø choán tuøng laâm laâu ñôøi cuûa Thaêng Long. Töø khi chuøa ñöôïc döïng tôùi nay, traûi bao trieàu ñaïi, tieáp tuïc aùnh ñeøn truyeàn ñaïo ñaõ taùm ñôøi qua. Nhöng vieäc höng pheá cuûa ñaïo Phaät khoâng theå tuøy theo theá ñaïo. Moïi vieäc trong coõi nhaân gian, moät laàn ñoå naùt, moät laàn döïng xaây, moät laàn höng thònh, moät laàn suy ñoài, thoâi chaúng baøn chi. Khoaûng ñôøi Töï Ñöùc trieàu ta, gaëp luùc ngöïa ñaù qua soâng, ñeâ Hoàng doåi kieáp, maây töø bi ñoåi saéc, maët trôøi trí tueä lu môø, toøa chuøa to lôùn gaàn nhö thaønh hoang vu, ngöôøi quan taâm ñeán ñaïo Phaät khoâng theå khoâng vì phong hoäi cuûa ñaïo maø thôû vaén than daøi. May sao! Ñaïo (Phaät) ta chöa bò suïp ñoå, söùc ngöôøi coù theå xoay laïi cô trôøi. Vò Sö toå thöù chín ra ñôøi, laø moät vò Boà Taùt hieän thaân, tuoåi treû tu haønh, khi lôùn ñaéc ñaïo, thöông caûnh chuøa ñoå naùt, yù nguyeän muoán söûa sang, hoïp ngöôøi quyeân tieàn, goùp söùc laïi xaây döïng chuøa, cuõ laøm cho môùi, heïp laøm cho roäng, tröôùc sau khoâng ñaày maáy thaùng maø ñieän Phaät, phoøng sö, thaùp baùo, nhaø trai vaø taát caû moïi thöùc, nay so vôùi tröôùc ñaõ roõ raøng ñoåi môùi. Than oâi! Soùng döõ ñoå xoâ, ai ngöôøi keù laïi? Nhaø to saép saäp, ai keû choáng lo? Neáu khoâng phaûi ngöôøi coù phöôùc duyeân lôùn, nghò löïc lôùn, sao ñöôïc keát quaû nhö theá? Ñeán Sö toå thöù möôøi, muoán hoaøn thaønh vieäc Sö toå tröôùc chöa laøm xon beøn döïng theâm toøa baùi ñöôøng vaø söûa chöõa, thay ñoåi choã hö hoûng, laøm chuøa Hoàng Phuùc nghieãm nhieân trôû thaønh moät danh lam thaéng caûnh ôû thaønh Thaêng Long (...). Noùi leân coâng tröôùc, kính khaéc vaøo bia. (...). Döông Taâm Vieân, hieäu Phaùp Minh, truï trì vaø Giaùm thò chuøa kính ghi.

- 488 -

Ngaøy toát, tieát troïng Haï (thaùng 5), naêm Nhaâm Thaân. Baûo ñaïi (1932) Ñaøo Só Nhaõ, hieäu Nguyeân Taán, quan tænh Höng Yeân kính soaïn (...). ÔÛ chuøa Hoàng Phuùc coù caâu ñoái ñaëc bieät nhö sau: Hoàng Phuùc coå danh lam Tieàn Lyù Haäu Leâ dó lòch thieân taøi. - Taøo Kheâ Nam chính phaùi, Taây Thieân Ñoâng ñoä ñoàng thöù nhaát nguyeân. Qua caâu ñoái taâm bia treân, chuùng ta bieát ñöôïc raèng: Chuøa Hoàng Phuùc ñöôïc laäp töø ñôøi nhaø Tieàn Lyù vaø toàn taïi maõi ñeán thôøi Haäu Leâ, laø nôi tieáp noái ngoaïn ñeøn phaùp cuûa Toå sö Boà Ñeà Ñaït Ma vaø Luïc Toå Hueä Naêng. Ñeán thôøi Leâ Trung höng, Toå sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät (1636 -?) truyeàn baù phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi, sau thôøi gian vaân du tu hoïc ôû Trung Quoác, töø ñoù chuøa Hoàng Phuùc trôû thaønh Toå ñình cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi (Baéc Haø). Töø Toå ñình Hoàng Phuùc, phaùi thieàn Taøo Ñoäng phaùt trieån ôû Ñaøng Ngoaøi vôùi caùc thieàn sö hoaèøng hoùa caùc chuøa nhö chuøa Traán Quoác, chuøa Bích Ñoäng (Ninh Bình), chuøa Phaùp Vaân (chuøa Daâu) vaø aûnh höôûng luoân ñeán caû chuøa Baø Ñaù (chuøa Linh Quang) cuûa phaùi thieàn Laâm Teá ôû Ñaøng Ngoaøi. Phaùi thieàn Taøo Ñoäng tieáp noái ngoïn ñeøn phaùp cuûa Thieàn Toâng ôû Ñaøng Ngoaøi vaø truyeàn maõi cho ñeán hieän nay ôû mieàn Baéc. Caùc thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng truï trì Toå ñình Hoàng Phuùc ñöôïc keá truyeàn nhö sau: 1. Thoâng Giaùc Thuûy

Nguyeät-Ñaïo Nam Toå ñôøi 36 Taøo Ñoäng - kî: Muøng 6 thaùng 3 2. Toâng Dieãn-Chaân Dung-Ñaïi Tue Toå ñôøi 37 Taøo Ñoäng - kî: 16 thaùng 7 (?- 1709) 3. Töø Sôn-Tónh Giaùc-Haønh Nhöùt Toå ñôøi 38 - kî: 14 thaùng 11 4. Taùnh Chuùc-Thieän Thuaän-Ñaïo Chu Toå ñôøi 39 - kî: 25 thaùng 5 5. Haûi Ñieän-Maät Ña-Vieân Thoâng Toå ñôø i 40 - kî 23 thaùng Gieâng

- 489 -

6. Haûi Taïi-Trí Nhieáp-Töï Taïi Truï trì ñôøi - 40 - kî:
07-5
7. Khoan Döïc-Thanh Laõng-Ñaïo Nguyeân Toå ñôøi 41 - kî: 18-2
8. Khoan Giaùo-Nhu Hoøa-Thieän Caên Truï trì ñôøi - 41 - kî:
8-4
9. Giaùc Ñaïo Tuaân-Minh Chaùnh-Thanh Ñaøm Truï trì ñôøi - 42 - kî:
10-10
11. Ñaïo Sanh-Minh Ñaït-Thanh Nhö Truï trì ñôøi - 43 - kî:
13-11
12. Sanh Tính-Thanh Tuyeàn Truï trì ñôùi - 44
13. Quang Lö-Thích Ñöôøng Ñöôøng - Toå ñôøi 45 - kî: 20-7
Hoàng Phuùc-Nhö Nhö ...
14. Chaùnh Bình-Thích Bình Bình-Voâ Töôùng Toå ñôøi 46 - kî: 8-
12
15. Taâm Nghóa-Thích Nhaân Töø Truï trì ñôøi 47 - kî: 11-
9
16. Taâm Vieân-Phaùp Minh Truï trì ñôøi 47 -
BIA " DANH THUØY BAÁT HUÛ" (Bia "Danh tieáng löu truyeàn khoâng bao giôø maát" ôû chuøa Hoàng Phuùc)

Töøng nghe: xöa nay coù ngöôøi phi thöôøng taát coù vieäc phi thöôøng. Maø vieäc phi thöôøng taát phaûi ñôïi coù ngöôøi phi thöôøng môùi laøm noåi. Nhöng khoâng coù ngöôøi laøm tröôùc mình thì duø mình toát cuõng khoâng veû vang theâm, khoâng coù ngöôøi laøm sau mình, thì duø mình gioûi cuõng chaúng ñöôïc löu truyeàn. Cho neân coù ngöôøi tröôùc khôûi xöôùng, laïi coù ngöôøi sau keá thöøa thì vieäc toát theâm raïng rôõ, vieäc hay ñöôïc löu truyeàn laø lyù ñöông nhieân. Soá coøn maõi, chuøa Hoàng Phuùc ôû Haø Thaønh, nuùi Nuøng nhö vaït aùo, soâng Nhò nhö ñai löng, hoà Truùc Baïch chaén ngang, doøng Toâ Lòch voøng laïi, ñaây thaät laø choán tuøng laâm laâu ñôøi cuûa Thaêng Long.

- 490 -

Töø khi chuøa ñöôïc xaây döïng tôùi nay, traûi bao trieàu ñaïi, tieáp tuïc aùnh ñeøn truyeàn ñaïo ñaõ taùm ñôøi qua. Nhöng vieäc höng pheá cuûa ñaïo Phaät khoâng theå khoâng tuøy theo theå ñaïo. Moïi vieäc trong coõi nhaân gian, moät laàn ñoå naùt moät laàn döïng xaây, moät laàn noåi leân, moät laàn chìm xuoáng, thoâi chaúng baøn

chi. Khoaûng ñôøi Töï Ñöùc trieàu ta, gaëp luùc ngöïa ñaù sang soâng(1), deâ hoàng ñoåi kieáp(2) nay töø bi ñoåi saéc, maët trôøi trí tueä lu môø. Toøa chuøa to lôùn gaàn nhö thaønh hoang vu, ngöôøi quan taâm ñeán ñaïo Phaät khoâng theå khoâng vì phong hoäi cuûa toân giaùo maø thôû vaén than daøi. May sao, ñaïo ta chöa bò suïp ñoå, söùc ngöôøi coù theå xoay laïi cô trôøi. Vò Sö toå thöù chín ra ñôøi, laø moät vò Boà taùt hieän thaân, tuoåi treû tu haønh khi lôùn ñaéc ñaïo. Thöông caûnh chuøa ñoå naùt, yù nguyeän muoán söûa sang, hôïp ngöôøi quyeân tieàn goùp söùc xaây döïng laïi chuøa. Cuõ laøm cho môùi, heïp laøm cho roäng. Tröôùc sau khoâng ñaày maáy thaùng, maø ñieän Phaät, phoøng sö, thaùp baùu, nhaø trai vaø taát caû moïi thöù nay so vôùi tröôùc ñaõ roõ raøng ñoåi môùi. Than oâi, soùng döõ ñaõ ñoå xoâ, ai ngöôøi keùo laïi, nhaø to saép saäp, ai keû choáng cho? Neáu khoâng phaûi ngöôøi coù phuùc duyeân lôùn, nghò löïc lôùn, sao ñöôïc keát quaû nhö theá? Ñeán Sö toå thöù möôøi, muoán hoaøn thaønh chí nguyeän Sö toå tröôùc chöa laøm xong, beøn döïng theâm toøa baùi ñöôøng vaø söûa chöõa, thay ñoåi choã hö hoûng, laøm cho chuøa Hoàng Phuùc nghieãm nhieân trôû thaønh moät danh lam thaéng caûnh ôû Long Thaønh. OÂi, aáy laø coâng ñöùc cuûa ai, aáy laø coâng söùc cuûa ai ? Töø nay veà sau, con chaùu tín ñoà Phaät giaùo chuùng ta keá thöøa caùng ñaùng ôû ñaây, böôùc leân chuøa naøy, xem tôùi bia naøy, phaûi nghó tôùi caùc vò Sö toå tröôùc ñaây ñaõ daøy coâng xaây döïng laøm cho suy laïi thònh, ñöùt laïi noái. Vaäy con chaùu caøng phaûi baûo veä thaønh quaû söï nghieäp oâng cha, noái chí tröôùc, giöõ neáp xöa, khoâng ñeå hoûng naùt, caøng laâu caøng theâm huy hoaøng. Khoâng nhöõng laøm saùng toû coâng ñöùc caùc sö toå maøi veà sau, maø cuõng laø noái doõi Thieàn toâng tôùi ngaøn ñôøi. Ñoù laø ñieàu thieát tha mong moûi vaäy. Noùi leân coâng tröôùc, kính khaéc vaøo bia (.....). Döông Taâm Vieân, hieäu Phaùp Minh, truï trì vaø giaùm thò chuøa kính ghi

Ngaøy toát, tieát troïng haï (thaùng 5) naêm Nhaâm Thaân, Baûo Ñaïi (1932) Ñaøo Só Nhaõ, hieäu Nguyeãn Taán thaàn tænh Höng Yeân kính soaïn (.....) (Trích saùch "Tuyeån taäp vaên bia Haø Noäi", quyeån 1 - Nxb Khoa hoïc xaõ hoäi - Haø Noäi, 1978).

Töôïng vua Leâ Saùm Hoái ôû Chuøa Hoøe Nhai (Chuøa Hoàng Phuùc).

CHUØA TRAÁN QUOÁC

Chuøa Traán Quoác naèm treân goø Kim Ngö ôû phía ñoâng Hoà Taây, caïnh ñöôøng Coå Ngö, nay laø ñöôøng Thanh Nieân thuoäc quaän Ba Ñình, thuû ñoâ Haønoäi. Chuøa Traán Quoác nguyeân ngaøy xöa laø chuøa Khai Quoác do vua Lyù Nam Ñeá (554-548) xaây döïng treân neàn cuõ cuûa ñeàn An Trí. Theo lôøi töông truyeàn, ñeàn An Trì ñaõ coù töø ñôøi Hoàng Baøng. Chuøa ñöôïc döïng taïi thoân Yeân Hoa, naèm treân bôø soâng Hoàng, ôû phía ngoaøi ñeâ ngaøy nay, höôùng Ñoâng baéc Hoà Taây, trong thaønh Long Bieân. Vua Lyù Nam ñeá giao cho ngöôøi em hoï laø Lyù Phaät Töû xaây döïng chuøa Khai Quoác. Vua Lyù Nam ñeá ñaët teân nöôùc laø Vaïn Xuaân vaø

teân chuøa laø Khai Quoác, vôùi yù nghóa laäp neân nöôùc “Vaïn Xuaân” ñöôïc ñoäc laäp töï do muoân ñôøi. Sau ñoù Trung Hoa ñaùnh chieám Vaïn Xuaân, vua Lyù Nam ñeá maát, Taû töôùng quaân Trieäu Quang Phuïc leân noái ngoâi laáy hieäu laø Vieät Vöông, ñoùng ñoâ ôû thaønh Long Bieân. Naêm 571, Lyù Phaät Töû duøng möu ñaùnh baïi Trieäu Vieät Vöông (Trieäu Quang Phuïc 549-570) leân ngoâi vua, laáy hieäu laø Nam ñeá, neân ñöôïc goïi laø Haäu Lyù Nam ñeá. Trong thôøi gian trò vì nöôùc Vaïn Xuaân 571-602, coù leõ vua ñaõ truøng höng chuøa Khai Quoác. Naêm 572, vua nhaø Tuøy sai Löu Phöông ñaùnh chieám Vaïn Xuaân, Lyù Phaät Töû ñaàu haøng, bò giaûi veà Trung Quoác roài cheát ôû beân ñoù, Trung Hoa laïi ñoâ hoä nöôùc Vieät. Naêm Canh Tyù (580), Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi töø Trung Quoác sang nöôùc Vieät, truï trì chuøa Phaùp Vaân (chuøa Daâu) ôû höông Coå Chaâu thuoäc thaønh Long Bieân. Chuøa Phaùp Vaân ngaøy xöa laø moät chuøa noåi danh ôû phuû thaønh Lieân Laâu (Luy Laâu), moät Trung taâm Phaät giaùo lôùn ôû Giao Chæ (Giao Chaâu) beân caïnh hai Trung taâm Phaät giaùo lôùn khaùc ôû Trung Quoác laø Laïc Döông vaø Baønh Thaønh. Toå sö Tyø Ni Ña Löu Chi ñaõ khai saùng neân phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi, moät phaùi thieàn quan troïng vaø sôùm nhaát cuûa Phaät giaùo Ñaïi Vieät. Phaùi thieàn naøy coù nhieàu Thieàn sö noåi danh: Phaùp Hieàn, Thanh Bieän, Ñònh Khoâng, La Quyù An,

Phaùp Thuaän, Thieàn OÂng, Suøng Phaïm, Vaïn Haïnh, Ñònh Hueä, Ñaïo Haïnh... Naêm Canh Tyù (820), Toå sö Voõ Ngoân Thoâng (? - 826) laïi töø Trung Quoác sang nöôùc Vieät, ñeán chuøa Kieán Sô ôû höông Phuø Ñoång, huyeän Tieân Du (sau thuoäc tænh Baéc Ninh), nay laø xaõ Phuø Ñoång, huyeän Gia Laâm, ngoaïi thaønh Haø Noäi) saùng laäp theâm phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng ôû Ñaïi Vieät. Phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng truyeàn xuoáng vôùi nhieàu Thieàn sö noåi danh: Caûm Thaønh, Thieän Hoäi, Vaân Phong, Chaân Löu (Ñaïi sö Khuoâng Vieät), Ña Baûo, Ñònh Höông, Thieàn Laõo, Vieân Chieáu, Quoác sö Thoâng Bieän, Ñaïo Hueä, Tònh Khoâng... Naêm 939, Ngoâ Quyeàn ñaùnh baïi quaân Nam Haùn giaønh laïi ñoäc laäp cho ñaát nöôùc, ñoùng ñoâ ôû Coå Loa, nhöng roài ñaát nöôùc laïi laâm vaøo loaïn möôøi hai söù quaân. Naêm 970, söù quaân Ñinh Boä Lónh ñaùnh deïp caùc söù quaân khaùc, töùc vua Ñinh Tieân Hoaèøng, laäp neân trieàu ñaïi nhaø Ñinh (968-980) ñaët teân nöôùc laø Ñaïi Coà Vieät, ñoùng ñoâ ôû queâ nhaø Hoa Lö. Trong thôøi nhaø Ngoâ vaø thôøi loaïn söù quaân, truï trì chuøa Khai Quoác laø Thieàn sö Vaân Phong, phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng ñôøi thöù ba.

THIEÀN SÖ VAÂN PHONG: (? -956) coù hieäu laø Chuû Phong, hoï Nguyeãn, queâ ôû huyeän Töø Lieâm (ngoaïi thaønh Haø Noäi ngaøy nay). Thieàn sö Vaân Phong laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Thieän Hoäi, Hoaøng hoùa ôû chuøa Ñònh Thieàn (töùc chuøa Daâu hay chuøa Phaùp Vaân), höông Sieâu Loaïi (nay laø huyeän Thuaän Thaønh, tænh Baéc Ninh). Sau khi ñöôïc thaày truyeàn taâm aán, Thieàn sö Vaân Phong veà truï trì chuøa Khai Quoác. Trong thôøi gian Thieàn sö Vaân Phong hoaèng hoùa ôû chuøa Khai Quoác, coù ñeä töû noåi danh laø Thieàn sö Chaân Löu. Naêm Bính Thìn,

nieân hieäu Hieån Ñöùc, ñôøi nhaø Chaâu (956), Thieàn sö Vaân Phong vieân tòch.

THIEÀN SÖ CHAÂN LÖU sau ñöôïc phong laø Ñaïi sö Khuoâng Vieät, hay Quoác sö Khuoâng Vieät. Thieàn sö Chaân Löu (933-1011) hoï Ngoâ, queâ ôû höông Caùt Lôïi, huyeän Thöôøng Laïc, thuoäc doøng doõi cuûa vua nhaø Ngoâ. Sö coù töôùng maïo khoâi ngoâ, tuaán tuù, tính tình phoùng khoaùng, coù chí khí cao xa. Thuôû nhoû theo hoïc chöõ Nho, lôùn leân theo ñaïo Phaät, ñeán chuøa Khai Quoác, thoï giôùi Cuï tuùc vôùi Thieàn sö Vaân Phong,

nhôø ñoù ñöôïc hoïc roäng kinh ñieån Phaät giaùo, hieåu saâu yeáu chæ Thieàn hoïc, sau noåi tieáng khaép nôi. Vua Ñinh Tieân Hoaøng nghe danh, cho môøi Thieàn sö Chaân Löu veà kinh ñoâ Hoa Lö ñeå tham vaán Phaät phaùp. Sö ñoái ñaùp hôïp yù vua vaø laøm cho vua kính phuïc, neân vua phong cho sö chöùc Taêng thoáng. Naêm Thaùi Bình thöù hai (971), vua phong cho Taêng thoáng Chaân Löu hieäu "Khuoâng Vieät Ñaïi sö" (coù saùch ghi laø "Khuoâng Vieät Thaùi sö". Vôùi hieäu "Khuoâng Vieät" coù nghóa laø "giuùp nöôùc Vieät" noùi leân vai troø raát quan troïng cuûa Ñaïi sö ñoái vôùi nöôùc Vieät. Ñôøi vua Leâ Ñaïi Haønh (980-1005), Ñaïi sö Khuoâng Vieät caøng ñöôïc vua kính troïng hôn. Trong caùc vieäc chính trò, quaân söï quan troïng ñoái vôùi quoác gia, Ñaïi sö ñeàu ñöôïc vua môøi ñeán tham döï vaø hoûi yù kieán. Naêm Thieân Phuùc thöù nhaát (981), quaân Toáng sang xaâm laêng nöôùc Ñaïi Coà Vieät, vua ñaõ bieát tröôùc vieäc ñoù neân cöû Ñaïi sö Khuoâng Vieät laäp ñaøn caàu nguyeän chö thaàn phuø hoä. Quaân Toáng tieán ñeán soâng Höõu Ninh, bò chaën ñaùnh, laïi thaáy soùng gioù noåi leân uøn uøn, giao long nhaûy lung tung treân maët nöôùc, quaân giaëc sôï haõi phaûi ruùt chaïy(1). Naêm Thieân Phuùc thöù 7 (986), nhaø Toáng sai söù giaû Lyù Giaùc sang nöôùc Vieät, vua nhôø Phaùp sö Ñoã Thuaän (?-990), moät thieàn sö noåi danh cuûa phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi, caûi trang laøm giang leänh, ñoùn tieáp söù giaû ôû beán soâng vaø ñöa söù qua soâng. Trong khi ñoái ñaùp, söù giaû raát kính phuïc giang leänh neân laøm thô taëng(2), trong ñoù coù caâu "Thieân ngoaïi höõu thieân öng vieãn chieáu" (Ngoaøi trôøi laïi coù trôøi soi nöõa). Vua baûo Phaùp sö Ñoã Thuaän ñöa cho Ñaïi sö Khuoâng Vieät xem, Ñaïi sö xem xong noùi vôùi vua "söù Baéc toân kính beä haï khoâng keùm gì vua Toáng". Khi Lyù Giaùc trôû veà nöôùc, vua nhôø Ñaïi sö laøm baøi thô ñeå tieãn söù giaû, Ñaïi sö laøm baøi töø: Töôøng quang phong haûo caám phaøm tröông, Thaàn tieân phuïc ñeá höông, Thieân truøng vaïn lyù thieäp thöông lang. Cöûu thieân qui loä tröôøng, Nhôn tình thoáng thieát ñoái lyù tröôøng Phan luyeán söù tình lang, Nguyeän töông thaâm yù vò Nam cöông, Phaân minh taáu ngaõ Hoaøng.

Taïm dòch: Naéng vaøng gioù thuaän caùnh buoàm giöông, Thaàn tieân veà ñeá höông, Ñöôøng daøi ngaøn daëm vöôït truøng döông. Cöûa trôøi nhaém ñöôøng tröôøng, Nhôn tình thaém thieát, cheùn leân ñöôøng, Löu luyeán söù vaán vöông, Xin ñem thaâm yù vì Nam cöông, Baøy toû vua ta toû töôøng. Ñaïi sö Khuoâng Vieät giaùo

hoùa ôû chuøa Khai Quoác trong suoát thôøi nhaø Ñinh (968-980) vaø Tieàn Leâ (980-1009), thieàn giaû boán phöông veà tham hoïc raát ñoâng. Trong soá ñoù, coù ñeä töû gioûi nhaát laø Thieàn sö Ña Baûo. Moät hoâm, Thieàn sö Ña Baûo hoûi Ñaïi sö: "Theá naøo laø thuûy chung cuûa ñaïo hoïc?". Ñaò sö ñaùp: "Thuûy chung khoâng vaät tôï hö khoâng. Hoäi ñaéc chôn nhö, theå töï ñoàng". Ña Baûo laïi hoûi: "Laøm sao baûo giöõ?". Ñaïi sö ñaùp: "Khoâng coù choã cho ngöôi haï thuû". Ña Baûo noùi: "Hoøa thöôïng ñaõ noùi roõ roài". Ñaïi sö hoûi laïi: "Ngöôi hieåu theá naøo?". Ña Baûo heùt leân moät tieáng ! Naêm 1010, vua Lyù Thaùi Toå leân ngoâi, Ñaïi sö veà queâ nhaø laäp chuøa Phaät Ñaø treân nuùi Du Hí ñeå an döôõng. Ngaøy raèm thaùng Hai, nieân hieäu Thuaän Thieân thöù hai (naêm 1011), trieàu vua Lyù Thaùi Toå, Ñaïi sö Khuoâng Vieät goïi Thieàn sö Ña Baûo ñeán phoù chuùc baøi keä: Moäc trung nguyeân höõu hoûa, Nguyeân hoûa, phuïc hoaøn sanh(1) Nhöôïc vò moäc voâ hoûa Toaûn taïi haø do manh.

- 496 -

Taïm dòch: Trong caây voán coù löûa, Goác löûa, löûa laïi sanh, Neáu nhö caây khoâng löûa, Xaùt maïnh sao chaùy caây. Daïy baøi keä xong, Ñaïi sö Khuoâng Vieät ngoài kieát giaø thò tòch, thoï 79 tuoåi. Naêm 1010, Lyù Coâng Uaån ñöôïc Thieàn sö Vaïn Haïnh vaø töôùng Ñaøo Cam Moäc ñöa leân ngoâi, töùc vua Lyù Thaùi Toå, laäp neân trieàu ñaïi nhaø Lyù, truyeàn ñöôïc taùm ñôøi, hieän coøn ñeàn thôø "Lyù baùt ñeá", töùc ñeàn thôø taùm vua nhaø Lyù. Nguyeân khi coøn nhoû, Lyù Coâng Uaån ñöôïc Thieàn sö Lyù Khaùnh Vaên nuoâi döôõng(2). Coù thôøi gian Lyù Coâng Uaån vaø meï nguï ôû chuøa Tieân Sôn (hay chuøa Thieân Taâm), treân nuùi Tieân Sôn (nay thuoäc huyeän Tieân Sôn, tænh Baéc Ninh). Luùc beù, Lyù Coâng Uaån cuõng thöôøng gheù chuøa Kieán Sô, Thieàn sö Ña Baûo thaáy daùng maïo tinh anh tuaán tuù khaùc thöôøng, neân noùi: "Caäu beù naøy toát töôùng phi thöôøng, ngaøy sau aét laøm vua nöôùc Nam". Coâng Uaån nghe kinh sôï neân noùi: "Ngaøy nay Thaùnh ñeá ñang trò vì, trong nöôùc yeân trò, sö noùi theá khoâng kheùo gaây toäi tru di cho caû hoï nhaø toâi!". Sö noùi: "Meänh trôøi ñaõ ñònh, ngöôi duø muoán troán traùnh cuõng khoâng ñöôïc". Vì vaäy sau khi leân ngoâi, vua Lyù Thaùi Toå veà queâ thaêm caùc chuøa Luïc Toå, Tieân Sôn, Kieán Sô... cho truøng tu caùc chuøa naøy vaø thænh Thieàn sö Vaïn Haïnh vaøo truï trì chuøa Khai Quoác. Nhieàu laàn thænh Thieàn sö Ña Baûo ñeå tham vaán veà Phaät phaùp, thieàn hoïc, tieáp ñaõi troïng haäu.

THIEÀN SÖ VAÏN HAÏNH (? -1025) hoï Nguyeãn, queâ ôû höông Coå Phaùp (cuøng queâ vôùi vua Lyù Thaùi Toå), thuôû nhoû thoâng minh khaùc thöôøng, hoïc gioûi caû Tam giaùo: Nho giaùo, Khoảng giaùo, Laõo giaùo, xem thöôøng coâng danh phuù quyù, chæ chuyeân taâm ngieân cöùu kinh saùch. Naêm 21 tuoåi, sö quy y thoï giaùo vôùi Thieàn OÂng Ñaïo giaû (909- 974) ôû chuøa Luïc Toå taïi queâ nhaø. Sö chí taâm tu hoïc, giôùi luaät nghieâm minh. Naêm Kyû Söûu (979), Thaùi Bình thöù möôøi, Thieàn OÂng Ñaïo giaû vieân tòch, Thieàn sö Vaïn Haïnh keá theá truï trì chuøa Luïc Toå. Sö chuyeân haønh trì phaùp "Toảng trì tam ma ñòa". Nhöõng lôøi Thieàn sö Vaïn Haïnh noùi

- 497 -

ñeàu xaûy ra ñuùng, neân daân chuùng cho laø lôøi saám kyù. Vua Leâ Ñaïi Haønh raát toân kính sö. Naêm Thieân Phuùc thöù nhaát (980), vua Toáng sai Haàu Nhaân Baûo ñem quaân sang ñaùnh Ñaïi Coà Vieät, tieán quaân ñeán ñoùng ôû nuùi Cöông, Giaùp Laõng. Vua Leâ Ñaïi Haønh môøi Thieàn sö Vaïn Haïnh ñeán hoûi: "Vieäc thaéng baïi cuûa quaân ta nhö theá naøo?". Sö ñaùp: "Trong ba, baûy ngaøy thì giaëc aét lui". Sau quaû ñuùng nhö lôøi sö ñoaùn. Vua muoán ñi ñaùnh Chieâm Thaønh, baøn baïc vôùi trieàu thaàn nhöng chöa quyeát ñònh döùt khoaùt. Sö taâu vôùi vua neân cho sôùm tieán quaân, neáu khoâng seõ lôõ dòp, vua ñem quaân ñi ñaùnh, ñaït ñöôïc thaéng lôïi. Khi vua Leâ Ngoïa Trieàu leân ngoâi, ñoäc aùc, taøn baïo, moïi ngöôøi ñeàu oaùn haän, Lyù Coâng Uaån ñang giöõ chöùc "Thaân veä". Baáy giôø coù xuaát hieän nhieàu ñieàm laï: - Con choù traéng ôû chuøa Thieân Taâm (chuøa Tieâu), chaâu Coå Phaùp, coù xoaùy loâng treân löng gioáng chöõ "Thieân töû". - Caây gaïo ôû chuøa Minh Chaâu bò seùt ñaùnh ñoå laïi baøi saám. - Tieáng ngaâm thô ôû moä cuûa cha Lyù Coâng Uaån. Thieàn sö ñeàu baøn giaûi phuø hôïp vôùi vieäc nhaø Tieàn Leâ saép maát ngoâi, nhaø Lyù seõ leân thay(3). Vua Lyù Thaùi Toå leân ngoâi, dôøi ñoâ veà Thaêng Long. Vua raát toân kính Thieàn sö Vaïn Haïnh, coi nhö laø quoác sö truï trì chuøa Khai Quoác vaø giöõ vai troø quan troïng. Naêm Thuaän Thieân thöù 16 (4), ngaøy raèm thaùng Naêm naêm Aát Söûu (1025), Thieàn sö Vaïn Haïnh khoâng bònh chi, maø goïi ñoà chuùng ñeán ñoïc baøi keä: Thaân nhö ñieän aûnh höõu toaøn voâ, Vaïn moäc xuaân vinh thu höïu khoâ, Nhaäm vaän thònh suy voâ boå uùy, Thònh suy nhö loä thaûo ñaày phoâ (Hoïc giaû Ngoâ Taát Toá dòch: Thaân nhö boùng chôùp coù roài khoâng, Caây coái xuaân töôi thu naõo nuøng, Maëc cuoäc thònh suy ñöøng sôï haõi, Kia kìa ngoïn coû gioït söông ñoâng).

- 498 -

Sö laïi baûo caùc ñeä töû: "Caùc ngöôi muoán ñi ñaâu? Ta khoâng laáy choã truï maø truï, cuõng chaúng y choã khoâng truï maø truï". Moät laùt sau, sö vieân tòch. Vua Lyù Thaùi Toå cuøng trieàu thaàn vaø ñoà chuùng laøm leå hoûa taùng roài xaây thaùp thôø xaù lôïi cuûa sö ñeå phuïng thôø. Chuøa Tieân Sôn (huyeän Tieân Sôn, tænh Baéc Ninh), coù moät soá thaùp coå, töông truyeàn raèng trong soá ñoù coù moät ngoâi thaùp laø cuûa Thieàn sö Vaïn Haïnh. Vua Lyù Nhaân Toâng (1072-1128) laøm baøi keä truy taùn thieàn sö Vaïn Haïnh: Vaïn Haïnh dung tam teá Chôn phuø coå saám cô, Höông quan danh Coå Phaùp, Truï tích traán vöông kyø. (Thöôïng toïa Thích Thanh Töø dòch: Vaïn Haïnh thoâng ba coõi, Thaät hôïp lôøi saám xöa, Queâ nhaø teân Coå Phaùp, Döïng gaäy vöõng kinh vua).

THIEÀN SÖ THAÛO ÑÖÔØNG

Naêm Giaùp Thaân (1044), vua Lyù Thaùi Toâng ñem quaân ñaùnh Chieâm Thaønh, gieát vua Saï Ñaåu, chieám kinh thaønh Phaät Theä, baét nhieàu tuø binh Chieâm. Naêm Giaùp Ngoï (1054), vua Lyù Thaùnh Toâng môùi leân ngoâi, cho ñoåi teân nöôùc laïi laø Ñaïi Vieät. Naêm Kyû Daäu (1069), vua ñem quaân ñaùnh Chieâm Thaønh, chieám kinh thaønh Phaät Theä, baét vua Cheá Cuû vaø nhieàu tuø binh. Vua Cheá Cuû xin daâng ba chaâu: Ñòa Lyù, Ma Linh, Boá Chính (Quaûng Bình vaø Quaûng Trò

ngaøy nay) ñeå ñöôïc tha veà Chieâm Thaønh. Trong soá tuø binh ñoù coù Thaûo Ñöôøng, moät thieàn sö Trung Hoa ñang ôû thaønh Phaät Theä. Khi veà ñeán kinh ñoâ Thaêng Long, vua chia tuø binh cho caùc quan ñeå laøm ngöôøi phuïc dòch. Tình côø, Thieàn sö Thaûo

- 499 -

Ñöôøng ñöôïc chia cho moät vò Taêng luïc, vò quan coi veà Taêng söï. Moät hoâm, trong luùc vò Taêng Luïc ñi vaéng, tuø binh Thaûo Ñöôøng laät xem caùc baûn ngöõ luïc cheùp tay ñeå treân baøn vieát cuûa Taêng luïc, thaáy baûn cheùp coù nhieàu choã sai laàm, Thaûo Ñöôøng khoâng chòu ñöôïc, beøn caàm buùt söûa chöõa. Khi Taêng luïc veà bieát ñöôïc chuyeän ñoù raát ngaïc nhieân, ñem söï vieäc taâu leân vua. Vua cho goïi Thaûo Ñöôøng ñeán hoûi thì môùi bieát, Thaûo Ñöôøng laø moät thieàn sö Trung Hoa qua Chieâm Thaønh giaùo hoùa, tình côø bò baét. Khaâm phuïc veà taøi ñöùc, söï thoâng ñaït veà thieàn hoïc cuûa Thieàn sö Thaûo Ñöôøng, vua phong cho laøm Quoác sö, cöû truï trì chuøa Khai Quoác. Quoác sö Thaûo Ñöôøng laø ñeä töû cuûa Toå sö Tuyeát Ñaäu-Truøng Hieån thuoäc phaùi thieàn Vaân Moân cuûa Trung Quoác (vieân tòch naêm 1052, thoï 73 tuoåi, ñeå laïi Tuyeát Ñaäu ngöõ luïc). Taïi chuøa Khai Quoác, Thieàn sö Thaûo Ñöôøng ñaøo taïo nhieàu ñeä töû, laäp neân phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng. OÂng giaûng daïy veà Tuyeát Ñaäu ngöõ luïc, laø nhöõng lôøi daïy veà Thieàn hoïc cuûa Toå sö Tuyeát Ñaäu. Toå sö ruùt nhöõng tinh yeáu töø 1.700 coå taéc trong boä Caûnh Ñöùc Truyeàn ñaêng luïc, laøm ra 100 baøi tuïng coå, trong ñoù coù caùc lôøi thuyeát phaùp, phaùp ngöõ, nhöõng cô duyeân truyeàn ñaêng (truyeàn taâm aán) vaø nhöõng caâu thaâm thuùy trích trong caùc kinh-luaät-luaän. Ñaëc ñieåm cuûa Thieàn sö Tuyeát Ñaäu vaø phaùi thieàn Vaân Moân laø chuû tröông dung hôïp Phaät giaùo vaø Khoång giaùo. Thieàn hoïc cuûa phaùi naøy naëng veà vaên hoïc baùc hoïc neân chæ aûnh höôûng ñeán giôùi thöôïng löu trí thöùc (caùc nho gia, vöông töôùng trieàu ñình...). Phaùi Vaân Moân aûnh höôûng maïnh vaøo thôøi gian ñaàu cuûa nhaø Toáng (960- 1279) ôû Trung Hoa. Phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng ôû chuøa Khai Quoác coù nhieàu aûnh höôûng ñeán phaùi thieàn Tyø Na Ña Löu Chi vaø Voâ Ngoân Thoâng. Caùc thieàn sö cuûa hai phaùi thieàn naøy baét ñaàu haâm moä Tuyeát Ñaäu ngöõ luïc, vaø chòu aûnh höôûng nhieàu veà khuynh höôùng Thieàn hoïc trí thöùc vaø thi ca cuûa phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng (hay Vaân Moân). Sau naøy ñeán ñôøi Traàn (1225- 1400), phaùi thieàn Truùc Laâm cuõng chòu aûnh höôûng cuûa ba phaùi thieàn naøy. Vì veà Thieàn hoïc trí thöùc vaø thi ca baùc hoïc vôùi caùc ngöõ luïc khoù hieåu neân phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng khoâng aûnh höôûng saâu roäng trong giôùi bình daân maø chæ aûnh höôûng trong giôùi trí thöùc, vöông töôùng, quan laïi trieàu ñình; vì vaäy, phaùi thieàn naøy haïn cheá truyeàn thöøa vaø mau sôùm thaát

- 500 -

truyeàn. Phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng chæ truyeàn tieáp ñöôïc coù naêm theá heä (5 ñôøi) thì chaám döùt, toång coäng chæ coù 19 ngöôøi ñöôïc truyeàn phaùp, trong ñoù 10 thieàn sö, coøn 9 vò cö só haàu heát laø vua quan. Caùc thieàn sö cuûa phaùi Thaûo Ñöôøng: Thaûo Ñöôøng, Baùt Nhaõ, Thieäu Ninh-Khoâng Loä, Ñònh Giaùc, Phaïm Aân

Ñoã Ñoã, Tröông Tam Taïng, Chaân Huyeàn, Haûi Tònh (Khoâng Loä vaø Ñònh Giaùc töùc Giaùc Haûi ñoàng thôøi thuoäc phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng). 9 cö só: ba vua (Lyù Thaùnh Toâng, Lyù Anh Toâng, Lyù Cao Toâng), 4 vò quan: Ngoâ Ích, laø quan Tham chính, Ñoã Vuõ laø Thaùi phoù, Ñoã Thöôøng cuõng laø Thaùi phoù, Nguyeãn Thöùc laø Quaûn Giaùp, hai vò chöa roõ laø Phaïm Phuïng Ngöï (?), Ngoâ Xaù (?).

PHOÅ HEÄ PHAÙI THIEÀN THAÛO ÑÖÔØNG

Ñôøi 21 THAÛO ÑÖÔØNG

Ñôøi 1 Baùt Nhaõ Ngoä Xaù Lyù Thaùnh Toâng

Ñôøi 2 Thieäu Minh Khoâng Loä Giaùc Haûi Ngoâ Ích (Ñònh Giaùc)

Ñôøi 3 Phaïm AÂm Lyù Anh Toâng Ñoã Ñoã Ñoã Vuõ

Ñôøi 4 Tröông Tam Taïng Ñoã Thöôøng Chaân Huyeàn

Ñôøi 5 Haûi Tònh Nguyeãn Thöùc Lyù Cao Toâng Phaïm Phuïng Ngöï

Döôùi thôøi nhaø Lyù (1010 - 1225), chuøa Khai Quoác laø Toå ñình cuûa phaùi thieàn Thaûo Ñöôøng. Ñeán ñaàu ñôøi vua Lyù Nhaân Toâng (1072-1128), vua cho thænh Thieàn sö Trí Khoâng veà truï trì chuøa Khai Quoác.

- 501 -

THIEÀN SÖ TRÍ KHOÂNG (?-1134) hay QUOÁC SÖ THOÂNG BIEÄN

Hoï Ngoâ, queâ ôû höông Ñan Phöôïng, laø ñeä töû cuûa Thieàn sö Vieân Chieáu, ôû chuøa Caùt Töôøng trong kinh ñoâ Thaêng Long, thuoäc theá heä thöù taùm cuûa phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng. Muøa xuaân naêm Hoäi Phong thöù 5 (1096), ngaøy raèm thaùng Hai, Hoaøng Thaùi haäu Phuø Thaùnh Linh Nhaân (töùc Nguyeân phi YÛ Lan, meï cuûa vua Lyù Nhaân Toâng), ñeán chuøa Khai Quoác thieát leã trai taêng. Trong luùc ñaøm ñaïo vôùi caùc böïc tuùc taêng kyø laõo, Thaùi haäu hoûi: “Phaät vaø Toå nghóa laø theá naøo? Ai hôn ai keùm? Phaät truï phöông naøo? Toå ôû thaønh naøo? Ñeán nöôùc naøy töø bao giôø? Truyeàn trao ñaïo naøy ai tröôùc ai sau? Ngöôøi nieäm danh hieäu Phaät, ngöôøi ñaït taâm aán cuûa Toå chöa roõ laø nhöõng ai? YÙ chæ theá naøo?”. Moïi ngöôøi ñeàu im laëng, khoâng ñaùp ñöôïc, Thieàn sö Trí Khoâng beøn taâu: “Phaät laø böïc thöôøng truï theá gian baát sanh baát dieät, Toå laø ngöôøi ñaït ñeán toâng chæ cuûa Phaät taâm vaø ñaït ñeán trình ñoä kieán giaûi cuøng thöïc haønh ñi ñoâi vôùi nhau (haønh giaûi töông öng). Phaät vaø Toå chæ laø moät, chæ coù nhöõng keû keùm hoïc môùi voïng nghó giöõa Phaät vaø Toå coù hôn keùm maø thoâi. Vaû laïi, Phaät laø Giaùc maø Giaùc ngoä voán laëng leõ thöôøng truï, taát caû chuùng sanh cuõng ñeàu coù baûn tính Giaùc ngoä, nhöng chæ vì buïi voïng tình che laáp troâi noåi theo nghieäp baùo maø phaân chia ra thaønh caùc coõi (luïc ñaïo). Ñöùc Phaät vì loøng töø bi maø thò hieän sanh ra ôû nöôùc AÁn Ñoä (Thieân Truùc), möôøi chín tuoåi xuaát gia, ba möôi tuoåi thaønh ñaïo, thuyeát phaùp treân ñôøi boán möôi chín naêm, môû baøy ra caùc phaùp moân phöông tieän ñeå giaùo hoùa giuùp cho ngöôøi ñôøi giaùc ngoä. Ñoù laø thôøi ñaïi laäp neân ñaïo vaäy (thôøi höng giaùo).

Khi saép nhaäp Nieát Baøn, ñöùc Phaät sôï ngöôøi ñôøi meâ chaáp hieåu laàm yù mình neân Phaät baûo Boà taùt Vaên Thuø raèng: Trong boán muôi chín naêm qua Ta chöa töøng noùi moät lôøi, chöù ñöøng noùi laø Ta coù dieãn baøy ra nhöõng hoïc thuyeát. Nhôn ñoù, Phaät caàm caùnh hoa giô leân, moïi ngöôøi trong cuoäc hoäi ñoù chöa hieåu yù Phaät muoán noùi gì, chæ coù Toân giaû Ca Dieáp mæm cöôøi. Phaät bieát Ca Dieáp ñaõ ngoä, beøn ñem "chaùnh phaùp nhaõn taïng" truyeàn trao cho, ñoù laø vò Toå thöù nhöùt. Ñaây goïi laø Taâm toâng truyeàn rieâng beân ngoaøi giaùo lyù kinh ñieån (giaùo ngoaïi bieät truyeàn).

- 502 -

Sau ñoù, Phaùp sö Ma Ñaèng mang giaùo phaùp vaøo ñaát nhaø Haùn(1). Tieáp theo, Toå Boà Ñeà Ñaït Ma ñem yù chí naøy vaøo nöôùc Löông, nöôùc Nguïy. Vieäc truyeàn giaùo phaùp ñeán ngaøi Trí Giaû ôû nuùi Thieân Thai laø thaïnh(2), goïi laø "Giaùo toâng". Veà toâng chæ cuûa Ñaït Ma thì ñeán thôøi Toå Hueä Naêng ôû Taøo Kheâ thì saùng toû, goïi laø "Thieàn toâng". Hai toâng naøy (Giaùo toâng vaø Thieàn toâng) truyeàn vaøo nöôùc Vieät ta ñaõ laâu naêm. Veà Giaùo toâng thì coù Maâu Baùc(3), Khöông Taêng Hoäi vaøo tröôùc. Veà Thieàn toâng thì coù ngaøi Tyø Ni Ña Löu Chi vaøo tröôùc, ngaøi Voâ Ngoân Thoâng vaøo sau. Ñoù laø Toå cuûa hai phaùi. Thaùi haäu laïi hoûi: "Phaàn Giaùo toâng thì chöa noùi tôùi, rieâng veà hai phaùi cuûa Thieàn toâng coù gì chöùng thöïc khoâng ?". Thieàn sö Trí Khoâng ñaùp: "Xeùt theo truyeän Phaùp sö Ñaøm Thieân, thaáy coù cheùp raèng: Veà ñôøi vua Tuøy Cao Toå (581-604), giaùo phaùp ñöôïc naâng ñôõ raát nhieàu. Vua (Vaên ñeá) noùi: "Traãm nghó nhôù tôùi loøng töø bi cuûa Ñieàu Ngöï (Ñöùc Phaät) khi Ngaøi thuyeát daïy chaùnh phaùp, khoâng bieát laáy gì baùo ñeàn aân ñöùc naøy. Töø khi leân ngoâi, traãm ñaõ hoã trôï Tam baûo khaép nôi trong nöôùc, thaâu xaù lôïi, döïng 49 baûo thaùp thôø khaép nôi ñeå tieâu bieåu cho ñôøi vaø xaây caát söûa sang 150 ngoâi chuøa ñeå daãn daét cho nhaân gian... ÔÛ caùc nöôùc ngoaøi nhö xöù Giao Chaâu, cuõng muoán xaây döïng caùc ngoâi chuøa thaùp ñeå cho ñaïo phaùp phöôùc ñöùc ñöôïc thaám nhuaàn khaép caû ñaïi thieân theá giôùi. Xöù aáy tuy noäi thuoäc nöôùc ta (Trung Quoác) nhöng ôû quaù xa, vaäy Phaùp sö haõy choïn moät soá danh taêng sang ñoù giaùo hoùa ñeå khieán cho taát caû ñeàu ñöôïc ñaïo Boà ñeà". Phaùp sö Ñaøm Thieân taâu: "Coõi Giao Chaâu coù ñöôøng thoâng sang Thieân Truùc (AÁn Ñoä) gaàn hôn ta (Trung Quoác), khi Phaät phaùp môùi du nhaäp, Giang Ñoâng chöa truyeàn roäng khaép thì ôû Lieân Laâu (hay Luy Laâu), thuû phuû cuûa Giao Chaâu ñaõ coù tôùi hai möôi ngoâi baûo thaùp, ñoä ñöôïc hôn 500 vò Taêng vaø dòch ñöôïc 15 quyeån kinh roài. Nhö vaäy laø Phaät giaùo ñaõ truyeàn ñeán Giao Chaâu tröôùc khi truyeàn ñeán Giang Ñoâng cuûa nöôùc ta vaäy. Hoài ñoù ñaõ coù nhöõng vò Taêng nhö Ma Ha Kyø Vöïc, Khöông Taêng Hoäi, Chi Cöông Löông, Maâu Baùc... cö truù vaø giaùo hoùa taïi ñoù. Nay laïi coù Thöôïng só Phaùp Hieàn ñaéc phaùp vôùi Tyø Ni Ña Löu Chi keá thöøa truyeàn baù toâng phaùi cuûa Tam Toå Taêng Xaùn. Thöôïng só Phaùp Hieàn laø vò Boà taùt soáng, hieän truï trì ôû chuøa Chuùng Thieän, giaûng daïy giaùo hoùa khoâng döôùi ba traêm ngöôøi, khoâng thua gì ôû Trung Quoác. Beä haï laø böïc cha hieàn cuûa khaép thieân haï, muoán boá thì bình ñaúng neân ñònh phaùi chö

- 503 -

Taêng ñeán ñoù giaùo hoùa, nhöng ñaát kia ñaõ coù ngöôøi roài, ta khoâng caàn gôûi ngöôøi tôùi nöõa". Ngoaøi ra, Töôùng quoác ñôøi Ñöôøng laø Quyeàn Ñöùc Dö vieát lôøi töïa saùch "Truyeàn phaùp" coù vieát raèng: Sau khi Toå Taøo Kheâ maát (Luïc Toå Hueä Naêng), phaùp thieàn (Thieàn toâng) thònh haønh, caùc doøng phaùi (phaùi thieàn) ñeàu coù keû truyeàn noái. Thieàn sö Chöông Kính Uaån (coù saùch vieát laø Chöông Kính Huy), mang taâm yeáu cuûa Toå sö Maõ Toå giaùo hoùa thònh haønh ôû xöù Ngoâ Vieät, Ñaïi só Voâ Ngoân Thoâng truyeàn toâng chæ cuûa Toå Baù Tröôïng (Hoaøi Haûi) khai ngoä ôû ñaát Giao Chaâu". Ñoù laø nhöõng baèng chöùng ñeå nghieäm xeùt bieát ñöôïc vaäy. Thaùi haäu laïi hoûi: "Söï truyeàn thöøa cuûa hai toâng phaùi aáy nhö theá naøo?". Thieàn sö Trí Khoâng ñaùp: "Ngöôøi keá thöøa phaùi thieàn Tyø Ni Ña Löu Chi hieän nay laø Laâm Hueä Sinh (Thieàn sö Hueä Sinh hoï Laâm), Vöông Chaân Khoâng (Thieàn sö Chaân Khoâng hoï Vöông). Phaùi thieàn Voâ Ngoân Thoâng thì coù Mai Vieân Chieáu (Thieàn sö Vieân Chieáu hoï Mai), Nhan Quaûng Trí (Thieàn sö Quaûng Trí hoï Mai). Doøng phaùi cuûa Khöông Taêng Hoäi hieän nay coù Loâi Haø Traïch (Thieàn sö Haø Traïch hoï Loâi). Ngoaøi ra, nhöõng vò keá thöøa phuï nhieàu khoâng theå keå xieát". Thaùi haäu raát hoan hyû, phong cho Thieàn sö Trí Khoâng chöùc Taêng thoáng, ban caø sa maøu tiaù (töû y caø sa) vaø hieäu laø Thoâng Bieän Ñaïi sö, cuøng troïng thöôûng raát haäu. Sau naøy, Thaùi haäu raát kính troïng Ñaïi sö Thoâng Bieän neân thöôøng thænh vaøo noäi cung ñeå tham vaán Phaät phaùp vaø Thaùi haäu phong cho Ñaïi sö Thoâng Bieän chöùc Quoác sö. Nhôø söï giaùo hoùa cuûa Quoác sö, Thaùi haäu Linh Nhaân coù theå ñaõ ñöôïc yeáu chæ Thieàn toâng. Baø coù baøi keä sau: Saéc thò khoâng, khoâng töùc saéc Khoâng thò saéc, saéc töùc khoâng Saéc khoâng caâu baát quaûn Phöông ñaéc kheá chaân toâng (Saéc laø khoâng, khoâng töùc saéc, Khoâng laø saéc, saéc töùc khoâng Saéc khoâng ñeàu chaúng quaûn Môùi hôïp ñaéc chaân toâng)

- 504 -

Veà giaø, Quoác sö veà truï trì chuøa Phoå Ninh, huyeän Töø Lieâm (Haø Noäi). Quoác sö chuyeân trì tuïng kinh Phaùp Hoa; khi giaûng daïy cho Phaät töû, Quoác sö thöôøng daãn duï theo kinh Phaùp Hoa. Vì vaäy ngöôøi thôøi ñoù thöôøng goïi Quoác sö laø Ngoâ Phaùp Hoa. Ngaøy 12 thaùng 2 naêm Giaùp Daàn, nieân hieäu Thieân Chöông Baùo Töï thöù 2 (1134), ñôøi vua Lyù Thaàn Toâng, Quoác sö laâm bònh nheï roài vieân tòch.

THIEÀN SÖ TÒNH KHOÂNG (1091-1170) Thieàn sö Tònh Khoâng hoï Ngoâ, queâ ôû huyeän Phuù Xuyeân, luùc ñaàu xuaát gia vaø thoï giôùi Cuï tuùc ôû vieän Suøng Phuùc taïi queâ nhaø. Naêm 30 tuoåi, sö vaân du haønh cöôùc veà phöông Nam, ñeán ôû chuøa Khai Quoác, kinh thaønh Thaêng Long tham hoïc vôùi Quoác sö Thoâng Bieän. Traûi qua naêm saùu naêm tu theo haïnh Ñaàu ñaø, moãi ngaøy chæ aên moät ít haït gaïo hay haït meø, chuyeân ngoài thieàn ñònh khoâng nguû, khoâng naèm. Moãi laàn nhaäp ñònh, thöôøng traûi qua nhieàu ngaøy. Ñaøn na tín chí cuùng döôøng nguõ coác chaát cao nhö nuùi, coù keû troäm ñeán rình, sö baûo laáy heát nhöõng hieän

vaät sö hieän coù. Luùc baáy giôø, Coâng chuùa Nam Döông muoán xuaát gia theo Phaät, ñeán xin quy y thoï giôùi, sö laøm leã theá ñoä. Trieàu ñình hay ñöôïc xuoáng chieáu baét sö veà trieàu. Vaøo ñeán cöûa khuyeát, sö vaãn thaûn nhieân nhö khoâng coù chuyeän gì, vua thaáy vaäy toû yù kính troïng, phong laø "thaïc ñöùc danh taêng" (vò danh taêng coù ñöùc lôùn). Sö coá töø khoâng nhaän. Thieàn sö Tònh Khoâng coù baøi keä daïy cho moân ñoà nhö sau: Thöôïng voâ phieán ngoûa giaù, Haï voâ troùc chuøy ñòa, Hoaëc dòch phuïc tröïc ngheä, Hoaëc saùch tröôïng nhò chí, Chuyeån ñoäng xuùc xöù gian, Tôï loøng löôùc thoân nhó. Taïm dòch: Treân khoâng mieáng ngoùi che, Döôùi khoâng ñaát caám duøi, Hoaëc ñoåi aùo thaúng ñeán, Hoaëc xaùch tröôïng maø ñi

Ñoäng chuyeån, chuyeån ñuùng choã,
Nhö roàng vaãy nuoát moài.
Thieàn sö Tònh Khoâng coøn coù baøi keä:
Trí nhaân voâ ngoä ñaïo,
Ngoä ñaïo töùc ngu nhaân,
Thaân cöôùc cao ngoïa khaùch
Heà thöùc nguïy kieâm chaân.
(Ngöôøi trí khoâng ngoä ñaïo,
Ngoä ñaïo töùc keû ngu,
Khaùch naèm thaúng duoãi chaân,
Naøo bieát nguïy cuøng chôn
(Thích Thanh Töø)
Naêm Chaùnh Long-Baûo ÖÙng thöù 8 (1170), ñôøi vua Lyù Anh Toâng, Thieàn sö Tònh Khoâng ngoài kieát giaø thò tòch, thoï hôn 80 tuoåi. (Xem theâm tieåu söû Tònh Khoâng trong saùch "Lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam töø du nhaäp ñeán ñôøi Lyù" cuûa Nguyeãn Hieàn Ñöùc). - Ñeán ñôøi nhaø Traàn (1225-1400), caùc phaùi thieàn Lieân Hoa, Tyø Ni Ña Löu Chi vaø Voâ Ngoân Thoâng suy yeáu, soá danh taêng coøn raát ít, vua Traàn Nhaân Toâng ñaõ keát hôïp caùc phaùi thieàn naøy laïi thaønh moät phaùi thieàn môùi coù nhöõng saéc thaùi rieâng cuûa Ñaïi Vieät, ñoù laø phaùi thieàn Truùc Laâm. Phaùi thieàn Truùc Laâm mang ñaëc tröng rieâng cuûa Thieàn toâng Ñaïi Vieät, coù nhöõng ngoâi chuøa lôùn rieâng nhö Sieâu Loaïi, Quyønh Laâm, Vónh Nghieâm, Vaân Yeân... Chuøa Khai Quoác khoâng coøn vai troø quan troïng nhö vaøo thôøi nhaø Lyù. - Ñeán ñôøi Haäu Leâ, vì muoán laøm maát uy theá cuûa nhaø Traàn, buoäc loøng phaûi trieät haï phaùi thieàn Truùc Laâm vaø aûnh höôûng saâu roäng cuûa Phaät giaùo, caùc vua Leâ ñeàu phaûi tìm caùch naâng ñôõ vaø phaùt trieån Nho giaùo ñeå thay theá Phaät giaùo. Chính vì vaäy ñaïo Phaät ôû Ñaïi Vieät bò suy thoaùi daàn vaøo thôøi Haäu Leâ. - Vaøo nieân hieäu Ñaïi Baûo (1440-1442), vua Leâ Thaùi Toâng cho ñoåi teân chuøa Khai Quoác thaønh chuøa An Quoác. Ñeán ñôøi nhaø Maïc (1527-1593), Phaät giaùo ñöôïc phuïc höng trôû laïi, caùc vua nhaø Maïc coù yù hoä trì Phaät giaùo phaùt trieån, nhöng khoâng ñöôïc bao laâu, nhaø Maïc bò nhaø Leâ trung

höng ñaùnh baïi, giaønh laïi chaùnh quyeàn.

- 506 -

Vaøo thôøi Leâ trung höng (1593-1789), vua Leâ vaø chuùa Tròng ñeàu hoä trì Phaät giaùo, nhaát laø caùc baø thaùi haäu, chaùnh cung vöông phi, coâng chuùa trong cung vua Leâ vaø phuû chuùa ñeàu heát loøng höôùng veà Tam baûo, xaây döïng chuøa, truøng tu chuøa, toâ ñaép töôïng Phaät, chuù taïo phaùp töôïng, phaùp khí... cuùng döôøng Tam baûo..., nhieàu ngöôøi trong Hoaøng toäc vaø vöông toäc xuaát gia tu haønh. Naêm Hoaèng Ñònh 16 (naêm 1615), vua Leâ Kính Toâng laïi cho ñoåi teân chuøa An Quoác thaønh chuøa Traán Quoác. Vôùi söï ñoåi teân naøy, cho thaáy vua Leâ vaø chuùa Tròng ñaõ thaønh taâm tin vaøo Phaät giaùo, muoán döïa vaøo Phaät giaùo ñeå phuïc höng laïi ñaát nöôùc sau maáy traêm naêm noäi chieán töông taøn, ñaát nöôùc ñieâu linh, daân chuùng ñoùi khoå. Trong thôøi gian 1615-1639, chuøa Traán Quoác ñaõ ñöôïc truøng tu laïi sau maáy traêm naêm ñieâu taøn. Laàn xaây döïng laïi naøy ñöôïc khaéc vaøo bia ñaù, bia do traïng nguyeân Nguyeãn Xuaân Chính bieân soaïn vaøo naêm 1639. Baét ñaàu töø theá kyû 18, caùc thieàn sö thuoäc phaùi Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi (Toå sö Thoâng Giaùc-Thuûy Nguyeät) lieân tuïc keá thöøa truï trì chuøa Khai Quoác cho ñeán ñôøi nhaø Nguyeãn, thöù töï truyeàn thöøa nhö sau: - Thieàn sö Taùnh Trí-Giaùc Quang thuoäc ñôøi thöù 39 phaùi thieàn Taøo Ñoäng, ñöôïc vua Leâ saéc töù "Vieân Dung Hoøa thöôïng". - Thieàn sö Haûi Ngaïn, sau khi tòch ñöôïc sôn moân toân hieäu "Phoå Teá Boà taùt". - Thieàn sö Khoan Phaùp, ñöôïc vua saéc töù "Trung Nghóa Hoøa thöôïng". - Thieàn sö Giaùc Khoan hieäu Minh Laõng. - Thieàn sö Khoan Nhôn, töùc Sa moân Thanh Töø, hieäu Tònh Ñöùc Thieàn sö, sau khi tòch, thaùp ñöôïc ñaët teân laø "Höông Laâm thaùp". - Thieàn sö Ñaïo Sanh hay Tyø kheo Thanh Haûi, ñöôïc saéc töù "Tinh Thoâng Hoøa thöôïng". - Thieàn sö Sanh Tín töï Thanh Tuyeàn, hieäu Thích Ñöông Ñöông Tyø kheo. - Thieàn sö Quang Lö, hieäu Nhö Nhö. - Thieàn sö Chaùnh Taán hieäu Maãn Thieäp, thaùp ñöôïc ñaët teân laø Thuïy An.

- 507 -

- Thieàn sö Taâm Lôïi, hieäu Phöôùc Hoøa, thaùp hieäu laø Song An. - Thieàn sö Quaûng Ñaïo. Trong thôøi Taây Sôn ñaùnh chieám Baéc Haø (1776-1801), chuøa Traán Quoác bò hö hoaïi. Vaøo thôøi nhaø Nguyeãn môùi leân ngoâi, ñaàu theá kyû 19, truï trì chuøa Traán Quoác laø Thieàn sö Khoan Nhaân, hieäu Tònh Ñöùc, töùc Sa moân Thanh Töø. Naêm Quyù Daäu (1813), Thieàn sö Khoan Nhaân ñöùng ra höng coâng ñaïi truøng tu chuøa Traán Quoác, xaây caát ba toøa nhaø goàm chaùnh ñieän, nhaø thieâu höông, vaø tieàn ñöôøng. Sau ñoù döïng gaùc chuoâng, laøm hai haønh lang hai beân vaø döïng haäu ñöôøng, ñaép töôïng, ñuùc ñaïi hoàng chung... Coâng trình ñaïi truøng tu naøy khôûi coâng töø thaùng Gieâng naêm Quyù Daäu ñeán thaùng Gieâng naêm Aát Hôïi (1815) môùi hoaøn thaønh. Tieán só Phaïm Quí Thích ñaõ soaïn vaên bia keå laïi vieäc truøng tu naøy vaøo naêm Gia Long thöù 14 (1815). Naêm Thieäu Trò thöù 2 Nhaâm Daàn (1842), nhaân dòp ra thaønh Haø Noäi ñeå döï leã "saéc phong", vua vieáng chuøa Traán Quoác cuùng döôøng 200 quan tieàn vaø cho ñoåi teân chuøa

thaønh chuøa Traán Baéc, tuy nhieân daân chuùng vaãn quen goïi laø Traán Quoác cho ñeán hieän nay. Vua Thieäu Trò cho ñoåi teân chuøa thaønh Traán Baéc ñeå thaáy vai troø cuûa chuøa ñaõ khoâng coøn quan troïng nhö tröôùc nöõa, vì töø ñôøi vua Gia Long, kinh ñoâ ñöôïc ñaët taïi thaønh phoá Hueá. Thaêng Long trôû thaønh "coá ñoâ", chæ coøn kyû nieäm cuûa thôøi vaøng son cuûa caùc trieàu vua Lyù, Traàn, Haäu Leâ xa xöa... Vaøo ñaàu thôøi nhaø Nguyeãn, Baø huyeän Thanh Quan ñeán Thaêng Long, khung caûnh ñeïp coå kính cuûa coá ñoâ ñang bò ñieâu taøn theo söï suy vong cuûa trieàu ñaïi cuõ vaø theo söï bieán ñoåi "voâ thöôøng" cuûa cuoäc ñôøi, bao kyû nieäm cuûa thôøi vaøng son cuõ cuûa coá ñoâ Thaêng Long mang ñeán noãi tieác nhôù xoùt thöông cuûa quaù khöù vaø caûnh hoang sô tieâu ñieàu cuûa chuøa Traán Baéc, Baø huyeän Thanh Quan ñaõ caûm taùc neân tieâu ñieàu cuûa chuøa Traán Baéc, baø huyeän Thanh Quan ñaõ caûm taùc neân baøi thô "Chuøa Traán Baéc" nhö sau: Traán Baéc haønh cung coû daõi daàu Chaïnh nieàm coá quoác nghó maø ñau. Maáy toøa sen toaû muøi höông ngöï, Naêm thöùc maây phong neáp aùo chaàu.

- 508 -

Soùng lôùp pheá höng coi ñaõ roän, Chuoâng hoài kim coå laéng caøng mau. Chuøa xöa caûnh cuõ tìm ñaâu taù? Ngô ngaån loøng thu khaùch baïc ñaàu. Nhìn caûnh chuøa xöa ñieâu taøn, nhôù laïi coá ñoâ Thaêng Long vaøng son röïc rôõ ngaøy xöa, Baø huyeän Thanh Quan ghi laïi nieàm hoaøi caûm trong baøi thô "Thaêng Long thaønh hoaøi coå" sau: Taïo hoùa gaây chi caûnh hí tröôøng, Ñeán nay thaém thoaùt maáy tinh söông, Loái xöa xe ngöïa hoàn thu thaûo, Neàn cuõ laâu ñaøi boùng tòch döông. Ñaù vaãn trô gan cuøng tueá nguyeät, Nöôùc coøn cau maët vôùi tang thöông. Nghìn naêm göông cuõ soi kim coå, Caûnh ñaáy ngöôì ñaây luoáng ñoaïn tröôøng. Naêm 1858, quaân Phaùp xaâm laêng Vieät Nam. Naêm 1872 quaân Phaùp tieán ñaùnh Haø Noäi ñeå roài thoáng trò Vieät Nam baèng Hoøa öôùc Giaùp Thaân (naêm 1884). Chuøa Traán Quoác cuõng bò hö hoaïi theo thôøi gian vaø söï suïp ñoå cuûa trieàu ñaïi nhaø Nguyeãn. Maõi ñeán naêm Baûo Ñaïi thöù 9 (1934), 120 naêm sau laàn truøng tu tröôùc, Thieàn sö Taâm Lôïi hieäu Phöôùc Hoøa truï trì chuøa Traán Quoác môùi truøng tu laïi chuøa, xaây döïng gaùc chuoâng, baét caàu Linh AÁn... Thò ñoäc Haøn laâm vieän Nguyeãn Ngoïc Caån soaïn baøi bia khaéc vaøo ñaù vieát vaøo naêm AÁt Hôïi (1935) nhö sau: "Truøng tu Traán Baéc töï kyû nieäm bi" (Bia kyû nieäm truøng tu chuøa Traán Baéc) Chuøa Traán Baéc xöa ôû Haø Chaâu, xaõ An Phuø, toång Thöôïng, huyeän Hoaøng Long, tænh Haø Ñoâng, ñeán naêm Hoaèng Ñònh(1) trieàu nhaø Leâ, baét ñaàu ñöôïc dôøi veà ñaây. Töø naêm Vónh Toä(2) ñeán nay, chuøa ngaøy caøng ñöôïc môû mang theâm, thaønh moät danh lam thaéng caûnh lôùn lao cuûa kinh ñoâ.

- 509 -

Trieàu xöa, vì nhöõng bieán loaïn trong trieàu ñình Taây Ñoâ (Thanh Hoùa), chuøa trôû thaønh hoang vu. Höông quan, vieân chöùc boán xaõ baøn vôùi caùc Thieàn sö Ñaëng Huy Dieäu, Nguyeãn Tuaán Giaùp, Voõ Tröông Tröôøng, Nguyeãn Höõu Döïc, treân döôùi truø tính vieäc truøng tu, maáy xaõ trình leân quan xin truøng höng

chuøa. Vò truï trì chuøa laø Khoan Nhôn, keá toå taïo phöôùc, hieäp söùc höng coâng truøng tu chuøa naøy. Coâng trình traêm, ngaøn phaàn ñaõ ñöôïc phaân nöûa, thieän nam tín nöõ giuùp ñôõ moät hai phaàn môùi ñöôïc böûu toøa naøy. Maët tröôùc laø tieàn ñöôøng, hai beân coù haønh lang, coù laàu gaùc. Haäu ñöôøng boán phía cao lôùn, ñaép veõ töôïng Phaät, ñuùc chuoâng. Thaùng Gieâng naêm Quyù Daäu (1813) khôûi coâng, thaùng Gieâng naêm AÁt Hôïi (1815), coâng vieäc hoaøn thaønh. Cho ñeán naêm AÁt Hôïi hieän nay (1935) laø 120 naêm, chuøa vaãn laø thaéng caûnh Hoà Taây. Xöa nay vaät ñoåi sao dôøi, phong caûnh khoâng ñeïp nhö tröôùc, may nhôø Thieàn sö Taâm Lôïi, quaûn lyù truï trì, chaán höng laïi. Nhôø coù Toøa Toång lyù, Vieän Baùc coå giuùp cho 700 ñoàng (...). Ñeán naêm Baûo Ñaïi thöù 9 (1934), coù vò truï trì laø Sa moân Taâm Lôïi truøng tu laïi chuøa trôû neân phong quang höng thònh, coù caàu baéc ngang hieäu Linh AÅn, thaùp chuoâng Hoaøng Sôn. Baøi minh vieát: Kieàu hoaønh Linh AÅn Chung laïc Hoaøng Sôn, Trieäu döông phuïng chæ, Boái yû Long Bieân. Thanh thaûo lieân kyø, Taây Hoà chi thuûy, Baùch öùc lieân hoa, Nhaát thieát hoan hyû, Baát caûm haø tòch, Baát linh haø hö, Quan bæ thuûy nguyeät Tö kieán chôn nhö

Löông hoøa chi bi
Ö tin vi coá
Ngaõ laïc tö minh
Tònh truøng baát huû
Hoaøng trieàu Baûo Ñaïi, muøa Thu caån chí, ñoác coâng. Haøn laâm vieän
Thò ñoäc Nguyeãn Ngoïc Caån.
Tröôùc coång chuøa Traán Quoác hieän nay coù caëp caâu ñoái nhaéc laïi caûnh vaøng son cuûa chuøa thôøi xöa:
“Traán Baéc coå danh lam ñaõn daïng Taây Hoà quang tueä nhöùt. Vieät
Nam kim thaéng tích phöông trung Ñoâng ñoä chaán thieàn quan”.
CHUØA BÍCH ÑOÄNG (BÍCH SÔN)

Chuøa Bích Ñoäng hay chuøa Bích Sôn ôû treân nuùi Bích Ñoäng, naèm trong daõy nuùi Nguõ Nhaïc, thuoäc ñòa phaän xaõ Ñam Kheâ, huyeän Yeân Moâ, tænh Ninh Bình, nay laø xaõ Ninh Haûi, huyeän Hoa Lö (tröôùc laø Tam Dieäp) tænh Ninh Bình. Nuùi Bích Ñoäng coù phong caûnh ñeïp nhaát cuûa vuøng Ninh Bình, trong ñoäng coù nhuõ ñaù, khi soi ñuoác vaøo thaáy loùng. Khoaûng nieân hieäu Vónh Thònh (1705-1819), ñôøi vua Leâ Duï Toâng, coù hai nhaø sö laø Thích Trí Kieân vaø Thích Trí Theå, queâ ôû Voïng Danh vaø Ñoäng Xuyeân thuoäc tænh Nam Ñònh, ñeán nuùi Bích Ñoäng, thaáy caûnh trí thích hôïp cho chí tu haønh neân laäp chuøa cuøng tu. Chuøa ñöôïc xaây döïng theâm, ñeán nieân hieäu Caûnh Höng (1740- 1786), ñôøi vua Leâ Hieån Toâng, chuøa ñöôïc xaây döïng baèng ñaù vaø coù ñuû 3 caáp nhö hieän nay: goàm coù chuøa Haï, chuøa Trung, chuøa Thöôïng. - Chuøa Haï ñöôïc döïng baèng ñaù vaø gaïch, maùi ngoùi muõi haøi. Ngaøy xöa, khu chuøa Haï phía tröôùc coù phöông

ñình (nhaø vuoâng), hai beân coù hai toøa giaûi vuõ. Töø chuøa Haï ñi theo caùc böùc ñaù quanh co theo hình chöõ "chi" leân maáy chuïc böïc ñaù laø chuøa Trung. Treân vaùch ñaù beân caïnh chuøa Trung coù khaéc hai chöõ Haùn "Bích Ñoäng" raát lôùn. Chuøa Trung coù maùi vôùi ñao cong cao vuùt raát myõ thuaät. ÔÛ chuøa Trung coù ba töôïng Phaät, moät töôïng baèng ñaù, hai töôïng baèng ñoàng, moät ñaïi hoàng chung, moät taám bia ñaù (khaéc thôøi nhaø Nguyeãn).

- 511 -

Töø chuøa Trung phaûi ñi theo hang ñaù trong nuùi vaø noi theo caùc böïc ñaù trong loøng nuùi neân raát toái phaûi coù ñeøn môùi thaáy ñöôøng ñi leân chuøa Thöôïng, chuøa Thöôïng ôû treân nuùi cao, löng döïa vaøo vaùch nuùi. Ñöùng tröôùc chuøa Thöôïng nhìn ra phía tröôùc, phoùng taàm maét ra xa, nhìn thaáy heát toaøn caûnh ñeïp cuûa vuøng Bích Ñoäng: phía döôùi laø caùnh ñoàng ruoäng luùa vaø xen laãn vôùi nhöõng doøng suoái nhoû quanh co vôùi nhöõng laøn nöôùc trong maùt laøm cho caûnh ñeïp theâm töôi maùt, bao quanh caùnh ñoàng xanh ôû phía xa xa laø nhöõng ngoïn nuùi cao huøng vó vôùi caây coái xanh bieác, taïo neân caûnh sôn thuûy höõu tình. Chuøa bò suy thoaùi vaøo thôøi Taây Sôn. Sau khi vua Gia Long leân ngoâi (naêm 1802) laäp neân trieàu ñaïi nhaø Nguyeãn, Phaät giaùo cuõng baét ñaàu phuïc höng, chuøa Bích Ñoäng ñöôïc caùc thieàn sö phaùi thieàn Taøo Ñoäng truøng tu vaø tích cöïc xieån döông Phaät phaùp, giuùp cho chuøa höng thònh vaø noåi tieáng. Vua Töï Ñöùc (1847-1883) tuaàn du Baéc thaønh, khi ñeán Bích Ñoäng, thaáy caûnh trí töôi ñeïp vaø huøng vó, chæ keùm ñoäng Höông Tích (chuøa Höông) neân ñeà buùt "Nam Thieân ñeä nhò ñoäng". Du khaùch ñeán vieáng chuøa Bích Ñoäng xuùc caûnh ñeà thô: Nuùi phuû chung quanh nöôùc boán muøa. Thuyeàn nan nheø nheï maùi cheøo ñöa. Xoân xao soùng voã xung quanh ñoäng. Môø mòt maây tuoân khaép caûnh chuøa. Keá tieáp truï trì chuøa Bích Ñoäng vaøo thôøi nhaø Nguyeãn laø caùc thieàn sö thuoäc phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi (Toå ñình laø chuøa Hoàng Phuùc hay chuøa Hoøa Nhai), trong ñoù coù caùc thieàn sö noåi danh nhö: - Hoøa thöôïng Ñaïo Nguyeân huùy Khoan Döïc hay Sa moân Thanh Laõng, hieäu Phoå Chieáu, thuoäc ñôøi 41 phaùi thieàn Taøo Ñoäng, veà truï trì chuøa Bích Ñoäng sau thôøi gian Hoaøng hoùa ôû chuøa Nguyeät Quang (Haûi Phoøng) vaø chuøa Hoàng Phuùc ôû Thaêng Long. Hoøa thöôïng Ñaïo Nguyeân laø ñeä töû cuûa Taêng thoáng Vieân Thoâng (hay Thieàn sö Haûi Ñieän-Maät Ña), truï trì chuøa Hoàng Phuùc vaø chuøa Traán Quoác ôû Thaêng Long. Hoøa thöôïng Khoan Döïc-Ñaïo Nguyeân (Thanh Laõng) truøng höng chuøa Bích Ñoäng vaø vieân tòch ôû chuøa Bích Ñoäng vaøo ngaøy 18 thaùng 2 naêm Nhaâm Ngoï (1812)? Ñoà chuùng laäp thaùp thôø ôû khuoân vieân chuøa Haï.

- 512 -

- Thieàn sö Thanh Ñaøm-Minh Chaùnh, huùy Giaùc Ñaïo (Giaùc Ñaïo Tuaân), laø ñeä töû cuûa Hoøa thöôïng Khoan Döïc-Ñaïo Nguyeân, bieân soaïn saùch "Phaùp Hoa ñeà cöông" (naêm 1819) vaø "Baùt Nhaõ tröïc giaûi". Naêm Quyù Maõo (1834) ñôøi vua Thieäu Trò, Thieàn sö Thanh Ñaøm khaéc in hai quyeån saùch naøy, baûn giöõ goã ôû chuøa Bích Ñoäng, Hoøa thöôïng Thanh Ñaøm choáng tích tröôïng ôû vieän Lieâm

Kheâ taïi chuøa Bích Ñoäng suoát 48 naêm (1807-1857), coù thôøi gian ngaén truï trì chuøa Hoàng Phuùc, vì vaäy thöôøng ñöôïc goïi laø Hoøa thöôïng Bích Ñoäng. Ngaøy 24 thaùng Gieâng, chöa bieát roõ naêm, coù leõ laø naêm Ñinh Maõo (1857) ñôøi vua Töï Ñöùc (?), Hoøa thöôïng Thanh Ñaøm vieân tòch ôû chuøa Bích Ñoäng. Ñoà chuùng laäp thaùp thôø trong khuoân vieân chuøa Haï, thaùp hieän vaãn coøn. - Thieàn sö Giaùc Lónh-Hieån Thoâng xuaát gia thoï giôùi vôùi Hoøa thöôïng Khoan Döïc-Ñaïo Nguyeân töø naêm 15 tuoåi, 30 tuoåi thoï giôùi Cuï tuùc, vieân tòch ôû chuøa Bích Ñoäng vaøo naêm Quyù Muøi (1823), nieân hieäu Minh Maïng. Chuøa Bích Ñoäng vaøo ñaàu thôøi nhaø Nguyeãn trôû thaønh nhö Toå ñình cuûa phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Ñaøng Ngoaøi, nhieàu kinh saùch ñöôïc khaéc in vaø taøng tröõ ôû ñaây, nhaát laø caùc quyeån saùch cuûa caùc thieàn sö phaùi thieàn Taøo Ñoäng bieân soaïn, nhöng raát tieác laø caùc baûn goã khaéc in, caùc saùch coå ñaõ in khoâng coøn. Chuøa Bích Ñoäng hieän coøn moät soá taøi lieäu coå nhö: Bích Sôn Thieàn Töï Bi (thôøi Leâ Duï Toâng, 1705-1729), bia thôøi Caûnh Höng laïc trong söôøn nuùi Bích Ñoäng khaâm maïng saéc ban (Minh Maïng thöù 16 - 1835), caùc bia khaéc treân caùc thaùp cuûa caùc Thieàn sö Khoan Döïc-Ñaïo Nguyeân, Giaùc Ñaïo-Thanh Ñaøm (Minh Chaùnh), Giaùc Lónh-Hieån Thoâng... Nghieân cöùu kyõ hôn veà chuøa Bích Ñoäng, chuùng ta seõ coù ñöôïc theâm nhieàu taøi lieäu quyù baùu cho phaùi thieàn Taøo Ñoäng ôû Vieät Nam vaø boå tuùc theâm nhieàu vaán ñeà quan troïng cho Phaät giaùo Vieät Nam. Ngoaøi ra, ôû vuøng nuùi tænh Ninh Bình coøn nhieàu di tích khaùc coù nhieàu taøi lieäu raát quyù baùu vaø raát quan troïng cho lòch söû Phaät giaùo Vieät Nam vaø lòch söû Vieät Nam nhö: - Ñoäng Hoa Lö vôùi caùc di tích thôøi Ñinh Tieân Hoaèøng, coá ñoâ cuûa nöôùc Ñaïi Coà Vieät. - Hang Ñòch Loäng (Nam Thieân ñeä tam ñoäng) vôùi di tích chuøa coå cuûa Thieàn sö Minh Khoâng thôøi nhaø Lyù (1010-1225) vaø thôøi Haäu Leâ. - Ñoäng Tam Coác vôùi chuøa Thaùi Vi, haønh cung Vuõ Laâm cuûa caùc vua thôøi nhaø Traàn (1225-1400).

- 513 -

Nguồn: Giảng Sư (giangsu.io.vn) — văn bản trích từ kho sách cổ và kinh điển.